NOVA
ACTA
ERUDITORUM
ANNO
MDCCLXII.
publicata.

Cum Regis Pol. atque Electoris Saxoniae Privilegio.

LIPSIAE

Proſtant apud IO. FRID. GLEDITSCHII et LANCKISII heredes.

Venduntur etiam Romae apud PAGLIARINOS: Venetiis apud IO. BAPT. ALBRIZZIUM: Bononiae apud LAELIUM della VOLPE: Parisiis apud BRIASSONUM: Ultraiecti apud IO. BROEDELETUM: Lugduni Batavorum apud SAM. et IOH. LUCHTMANSIOS: et Amſtelodami in SCHREUDERI et MORTIERII iunior. officinis.

MDCCLXIII.

LECTORI BENEVOLO

SALUTEM.

Etsi non est opus praefari multa, cum hoc Volumen Actorum Tibi tradimus, Lector; propterea quod nec consilii nostri rationes, edendis Actis, quemquam fugiunt, nec nos putamus a vetere more aliquo modo adhuc discessisse: tamen rogandus es, ut ne lentorem editionis, torpori scribentium aut ignaviae tribuas, sed potius septenni calamitati bellicae, quae nos paene oppressit, rerumque nostrarum omnium perturbationi. Dabimus operam, ut, pace iam terris nostris totique orbi concessa, in quo summum Dei O. M. beneficium agnoscimus, celerius nostra ad Te veniant. Id autem ut

commode, atque ex voto nostro fiat, vehementer rogamus Viros doctos regionum exterarum, sed simul et Bibliopolas, ut quae ediderint, ea mittant ad nos, quemadmodum olim viventibus Menkeniis liberaliter fecisse Italos, Anglos, Batavos, Gallos, grati meminimus; certoque sibi persuadeant, non commissuros Actorum Eruditorum Collectores, qui nunc sunt, ut vel diligentia, vel accuratione, inferiores sint iis, qui olim fuerunt. Ita Vale, Lector, et studiis nostris favere perge.

No. I.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Ianuarii Anno MDCCLXII.

ALSATIA ILLUSTRATA, GERMANICA, GALLICA. Auctor IO. DANIEL SCHOEPFLINUS, Consil. et Historiographus Regius.

Colmariae 1761. ex typographia regia, 4. Alph. 14. plag. cum tabb. aen.

Satis, ut putamus, Illustris Schoepflini opus olim laudavimus, idque, pro meritis summi in hoc genere viri, summis. Cuius nunc alter Tomus hic est, qui periodum historiae Alsaticae primum Germanicam, deinde Gallicam, splendido volumine, ac laborioso, complectitur. Verum illa ipsa iterum duplex est. Prior enim pars descriptionem terrae ipsius, urbesque ac villas, altera genealogias clarorum virorum continet. Qua in re quantum laboris sit, ex eo ipso satis, ut opinamur, declarabitur, quod tota illa descriptio vetus Alsatiae quam obscurissima est, atque tamen adeo necessaria, ut frustra de claris viris, qui hanc vel illam partem regimine obtinuerint, quaeras, nisi hoc ante omnia manifestum sit, quae fuerint regiones quibus imperarint. Atque cum etiam hoc sit abunde demonstratum, nomen gentilitium ante saeculum undecimum non fuisse in usu, quivis nostrum facile videt, quam magna pars illius confusionis, in historia Alsatica, soli huic rei sit tribuenda. Olim reges et imperatores omnia summa potestate obtinebant, quorum successores negligenti indulgentia sua effecere, ut multi reguli pro uno rege sensim se extollerent; quo facto vis regia in-

insigniter debilitata est, inprimis vero in nostra Germania. Habet autem hanc felicitatem Alsatia, ut plurima diplomata servet adhuc, quae sane historiam excellenter adiuvant. Instat itaque Tomus tertius splendidi huius operis, qui propediem edendus, diplomaticam Alsatiam exhibebit. Alsatiam denique sacram et litteratam alii libri pertractabunt. Venimus nunc ad hunc Tomum ordine secundum, in eoque ad periodum Germanicam. Continet autem ea spatium septingentorum septuaginta octo annorum, quae a Procaspidana Lothariensis regni divisione, usque ad pacem Westphalicam progreditur, atque Germanica dicitur, quod pars tunc Germanici Imperii Alsatia fuit, Germanicisque moribus legibusque, ita ut olim Celticis, Romanis, Francicis, gubernata est. Convenerat autem inter filios Ludovici pii, cum patrium regnum inter se dividerent, ut summo quisque iure regna possideret sua. Obtigit itaque Alsatia Ludovico, fratrum secundo, quae denique post Ludovici infantis mortem coniuncta cum Germanico imperio, ad Conradum Ludovici successorem devenit. Verum id tempus in tres iterum partes est quasi dissecandum. Prima ab ao. 870 - 916. quibus coniuncta Alsatia cum Lothariensi regno fuit, atque cum eo ipso vacillavit, nunc Gallis eam, nunc Germanis ad se trahentibus. Altera pars est ab anno 916 - 1268. quo cum Conradino Suevica stirps intercisa est: namque eo tempore avulsa a Lothariensi regno, cum Alemannia coniuncta, Ducibus paruit suis. Tertia denique pars erit ea, qua usque ad pacem Westphalicam, sine Ducibus, libera, atque soli Imperio Germanico subiecta fuit. Agit vero Auctor latius de diversis diversorum temporum limitibus Alsatiae: quae res quoniam minime est talis, ut harum pagellarum brevitati conveniat, lectorem benevolum potius, si ita volupe est cognoscere, ad Auctorem ipsum transmittemus. Venimus potius ad id tempus, quo sub suis ducibus Alsatia fuit. Accepit enim Alsatia, coniuncta Alemanniae, Burcardum Suevum a Conrado Imp. Ducem. Itaque initio Imperatoribus subiecti erant, ut nihil contra hos possent,

ſent; at ſenſim partem maieſtatis regiae maximam in ſe transtulerunt. Hic ducatus cum anno 1208. extinctus, ut diximus, eſſet, denuo in minora regna ſciſſa eſt Alſatia, ita ut ſinguli dynaſtae, ut equeſter ordo, ut oppida, caput extollerent. Saepe etiam inter ſe bella geſſerunt, donec Maximilianus pacem in Imperio perpetuam ſanciret. Agamus vero iam de Geographia Alſatiae ante quam ad Hiſtoriam Germanicam, Gallicam, deveniamus, quod proxima recenſione fiet. Diviſa vero eſt Alſatia in ſuperiorem et inferiorem. Videndum itaque iam de ipſo Landgraviatu, deinde de terris quas complectebatur. *Landgraviatus* nomen in monumentis Alſaticis ante ſaeculum XII. non invenitur. Landgravii vero non demum poſt extinctos duces extiterunt, ſed duces ipſi interdum Landgravii ſunt appellati. Landgraviatus autem eſt munus iuris dicundi, aut ditio in quam ius dicitur; nos vero poſteriori ſignificatione utimur. Landgraviales vero hae Alſatiae terrae quatruplicia bona continent, gentilitia, feudalia, allodialia nova, et fiſcalia. Landgraviatus Habſpurgico Auſtriacus tres habebit epochas: primam obſcuram quam Auctor dicit, deinde Habſpurgicam, denique Habſpurgico Auſtriacam. Ipſa Landgraviatus dignitas crevit variis muniis additis, ut Pincernae, ut Maioris domus, ut Mareſchalli dicerentur, quae ante dominationem Helveticam ad Habſpurgum pertinuerant. Maieſtatica vero iura quaecunque tandem Germaniae Proceres alii habent, eadem etiam hic Landgraviatus habuit ſecum coniuncta. Aliud itaque tempus erit id, quo nihil harum rerum Landgravii obtinuere; aliud id, quo ea iura obtinuerunt, quod ſenſim factum eſt. Relatus vero eſt inter feuda imperii vexillifera etiam tum, cum nondum omnia illa obtinuiſſet; ſeſſioneque in Comitiis et ſuffragio gaviſus eſt. Ponunt publici iuris doctores Landgraviatum noſtrum inter principatus. Qua de re varie a variis multa dicuntur, optima vero ſententia eſt, non fuiſſe vere principatum ſed perſtitiſſe in claſſe comitatuum. Saeculo XV. Landgraviatus hic oppignoratus eſt per quinque annos, a Sigismundo Auſtriae Archiduce, Carolo Bur-

 gundo

gundo pugnaci. Sed cum avare Alſatis imperaretur, deſciverunt ad veterem dominum, qui, ut fidem exſolveret, tamen creditam pecuniam reddere conſtituit, quae cum accepta a Carolo non eſſet, tandem tota res cum pernicie huius finiit. Iudiciorum forma multiplex et intricata eſt, quam apud Auctorem optime quis cognoverit. Tandem, exacto bello vicennali, Alſatia Gallis conceſſa eſt, cum magna pars ipſius belli in ea regione geſta eſſet. Iam vero diſputare quis poſſit, Landgraviatus ne tantum, an vero ipſa Alſatia ſit ad Gallos hoc pacto delata? quorum poſterius Auctor defendit. Verum nos totam diſputationem minime iam noſtram faciemus, poſſent enim multa in utramque partem hac de re adhuc diſputari. Nunc autem per ſelectos viros, conſilium regium vocant, Alſatia regitur a Gallis. De Landgraviatus ſuperioris inſignibus doctiſſima quaeque Schoepflinus, atque de origine horum inſignium, commentatur. Haec itaque de Ducatu et Landgraviatu dicta ſunto: iam veniendum eſt ad minores Comitatus, quos provincialis ille complectitur. Pagus univerſa Alſatia dicta fuit, verum id dein evanuit. Alſatiae quidem Sundgaviae pagus annumerari interdum ſolet, prout Alſatiae vox latius ſtrictiusve accipitur: Sundgavia autem comitatum Pfirretenſem, de quo nunc agemus, in ſe complectitur. Pfirretenſis comitatus caput eſt caſtrum Pfirreti, mundum illud, pro antiqua ratione, cui adiectum eſt oppidulum. Eiusdem nominis dynaſtia Pfirretenſis in ſex Maioratus diviſa fuit; Wolfsweiler, Mernach, Pfeterhauſen, Muſpach, Rieſpach, Buxweiler. Feuda huius dynaſtiae ſunt: Moremontanum, Blochmontanum, Loewenberg, Liebenſtein, Leimen, Pieterthal, Waldeck, Reineck, Rottersdorf, Ober-und Niederhagenthal, Liebensweiler, Durmenach, Münchendorf. Regio ipſa non ſatis fructuoſa, multisque olim bellis vexata, fortes ut ſolet incolas tamen habet. Ipſa ſub Auſtriaco imperio perſaepe oppignorata fuit. Optima pars Comitatus Pfirretenſis, dynaſtia Pfirretenſis eſt, eaque uberrima. Id in genere annotatum eſto, paucas eſſe regiones, quae non aliquoties ab Auſtriacis oppigno-

pignoratae fuerint. Castrum in ea est, cum oppido, primarium Altkirch, quod a Ducibus Austriacis saepe frequentatum est. Maioratus habet sex: Maioratum ad Largam, Maioratum Vallis Huntzbach, Maioratum Bettendorf, Ballersdorf, Ilfurth, et Hochstett. Feuda sunt haec: Heimersdorf, Hagenbach, Hirtzbach, Heydweiler, Freningen, Luemschweiler, Karspach, Brunstatt, Riedisheim, Pfaffstatt, Biss, Zillisheim, Illzach, Lauterbach. Alia dynastia est Thannensis, cuius caput erat castrum Engelburg, a quo non multum abest Thanna oppidulum, quod varia privilegia, varios magistratus, varia denique fata habuit. Dividitur autem dynastia haec in iudicium oppidi, duas praeterea Advocatias, et quatuor Maioratus. Iudicium ipsum in maioratus minores iterum dividitur. Advocatiae sunt, Burnhaupten et Traubach, quae iterum in maioratus minores distinguuntur. Maioratus denique maiores sunt Balschweiler, Sultzbach, Reiningen, Risbach. Feuda habet: Schweighausen et alia. Alia Dynastia est Belfortensis, in qua est primum castrum, deinde oppidum Belfort, ab amoena regione ita dictum. Dynastia ipsa in quinque districtus tribuitur: Advocatiam Belfortensem et Ingelsodensem, Assisiensem Maioratum, Rosemontanum et Delense Dominium. Delae originem et fata latius Auctor tractat. Delense varia in se complectitur: habuit enim olim decem maioratus, et feuda Florimontanum, Monstroliense, Granvillariense, ac Froburgense. Dynastiae Belfortensis rationem, indolem praeterea terrae, et fata, pluribus Auctor noster declarat. Dynastia nunc explicanda est Rothenburgensis, cuius fata primum, deinde etiam Parochia Pfaffensis, quae eo pertinet, et castrum Roppach, describuntur. Dynastia Landseriana castrum et oppidum Landser complectitur, et Scultetatus, namque ita divisa est. Praefectura superior tres Scultetatus habet, Landserium, Kappellen, Ober-Michelbach; quo etiam vici referuntur, Dietweiler, Schlierbach, Bladoltzheim. Inferior Praefectura quatuor Scultasias habet, Habsheim, Rixheim, Sawisheim, et Othmarsheim. Feuda Landseriana sunt Huninga, Barten-

 heim,

heim, Sirentz, Ober- et Nieder-Steinbrunn, Brubach, Escholtzweiler, Zimmersheim, et alia quaedam. Habet vero ibi etiam ecclesia Basiliensis quaedam feuda, Haegenheim, Burgfelden, etc. De origine et fatis varia deinceps, sed, quod semel annotasse suffecerit, minime iam ista possunt exscribi, quod minutiora sunt. Masonianae Dynastiae, Masonis monasterium Saec. VIII. cond. nomen dedit. Maioratus ea habet duos, superiorem et inferiorem. Iam de variis Dynastiae fatis. Senheimium sequitur. Frequens oppidum ita dictum, ad quod pertinet etiam Steinbach et Birlingen. Venimus iam ad ditionem Ensisheim, olim vicum, deinde urbem. Variis Ensishemenses gavisi sunt privilegiis. Ratio reipublicae qualis fuerit, quasque possessiones tenuerint, ea de re plura dicuntur. Sequitur Dynastia Isenheimensis, minima illa ex omnibus quas recensuimus. Olim Abbatiae Murbacensis patrimonium fuit, variasque rerum mutationes experta est. Pertinent ad eam vici: Ostheim, Merxheim, et Retersheim. Feuda sunt praeterea, quae variis nobilium familiis collata, nulli tamen Dynastiarum annexa fuerunt; cuius generis sunt Staffelfelden, Meyenheim, Hattstat, Voegtlinshofen, et Egisheim castrum, cum vicis quinque, Oberensheim, Oberheringheim, Niederheringheim, Holzweiler, ac Wickersweiler. In comitatu Egisheimensi id animadvertas, olim satis clarum fuisse, nunc autem plurima obscuritate esse involutum; nam in partes discerptus, aliis ditionibus accessit. Horburgensis comitatus, castrum Horburg et Ansoldsheim, Sundhofen, Appenweyer, Wolfgangsheim, Algolsheim, et Volgelsheim, Dürren-Enzen, et nonnullos alios viculos minores habet. Feuda a comitatu Horburgensi pendent, castrum Barbenstein, vicique Kunheim et Baldenheim. In territorio Horburgensi munitissimum praeterea oppidum est Neobrisacum, porro vici Wettelsheim et Widensol. Dynastia Richovillana ab oppidulo Reichenweyer, quod ibi primarium est, appellata fuit. Vici eo referuntur Hunaevilla, Ostheim, cum vicis Altweyer et Billstein. Quae mutationes rerum ibi fuerint, diligenter Auctor exponit.

Mun-

Mundatum Rubeacense, ita enim dicitur, nunc nobis est considerandum. Emunitas haec Rubeacensis antiquissimum est ecclesiae Argentinensis patrimonium. Pertinet eo Isenburgum castrum, porro civitas Rubeacum, olim Regum Meroveadum amoena sedes. Valida urbs fuit, sed propter id ipsum bellorum calamitates quamplurimas experta. Formam regiminis apud Auctorem videris. Pfaffenheim, praestans vicus, e ruderibus trium arcium quasi surrexit. Vici eo pertinent Gebersweiler, Sulzmatt, Westhalten, Orschweiler, Gundolsheim. Castrum etiam olim fuit Spiegelburg, quod dirutum est. Advocatia, quam Sulzam mundaticam appellant, complectitur primum oppidum Sulzam, de quo varia memoratu digna referuntur; porro viculos Wunnenheim et Rimbachzell. Tertia Emunitatis Advocatia, ex Egisheim, Wettelsheim, et Morschweiler, componitur. Feuda ab Emunitate pendent Freundstein, Olweiler, Herlisheim, Schranckenfels, Iungholz, Sulzbach, oppidum St. Crucis. Vici quoque huc olim pertinuerunt, Wolfenheim, Bliensweiler, et Dingsheim, iam diruti. Iam qualis olim fuerit facies et ordo Emunitatis Rubeacensis, quae mutationes, ea de re varia monentur. Quo in loco subit mirari inconstantiam rerum humanarum. Adeo omnia sursum deorsum ferri, ut urbes vici, vici urbes fiant, castella terrae aequentur, et nova alia aliis in locis surgant. Iam nisi ex hoc intelligitur, quam minime deus nostras curas velit in terra occupari; si hoc inter has clarissimarum arcium urbiumque nudam memoriam non discimus, certe nunquam discemus. Murbacensis Abbatiae territorium tres Advocatias habet. Primam Gebvillanam, in qua primarium est urbs Gebvilla. Incrementa, fata, et iura, magistratusque rationem, et cives qui fuerint, non sine voluptate lector cognoscet. Fuerunt in ea regione tria castra, Hugstein, Angraet, et Ungerstein, de quibus mox. Vici ad Advocatiam Gebvillensem pertinent, Bühel, Lautenbach-Zell, Sengern, Bergholz, Bergholzzell. Hugstein et Hohenrupf, castella, iam nunc nonnisi in ruderibus visuntur. Watvillana, altera Advocatia, habet oppidum Watvillam, de

de quo varia possunt legi; Uffenholz deinde, et Herrenfluch, castrum. Tertia Advocatia est vallis St. Amarini, cui adiacet oppidum St. Amarini, quod ad eam Advocatiam pertinet, veluti et castrum dirutum Fridburg. Vici praeterea Waesserling, Ranspach, Mosch, Moschbach, Werscholtz, Geishausen, Altenbach, Goldbach, Neuhausen, Weiler, Bitschweiler, Orbey; praeterea Storckenson, Molau, Husern, Mitzach, Malmersbach. In valle superiore vero, nam antea de inferiore agebamus, sunt castrum Wildenstein, saepe illud expugnatum, et vici Greuth, Odern, et Velleringen. Fata vallis ipsius, et Advocatiae, adiiciuntur. Feuda Murbacensium et Nobilium possessiones sunt: Angraet, Ungerstein, Husenburg, Hirtzenstein, Stoerenburg, castra: vici Berweiler et Beroltzweiler. Observationes variae de Abbatia Marbacensi sequuntur. Collegiata Lautenbacensis, quam dicunt, possidet primum Lautenbach, sedem illorum Canonicorum, Schweighausen, Linthal, et Hoeffen. Dynastia Bollvillana habet castrum Bollweiler, et Feldkirch, Bulversheim, Regisheim, Heimsbrunn, et Flachsland. Fata Dynastiae huius recensentur. Dynastia Landspurg habet castrum olim facile nobilissimum Landspurg praeterea Wintzenheim, Turckheim, Morschweiler, Ingersheim, Katzenthal, Ammersweyer, olim villam regiam, postea oppidum, quod varia iura adhuc habet; Kiensheim oppidum, Sigolsheim, et Lagelnheim, vicos. Fata dynastiae, et quomodo dominos mutaverit suos persaepe, auctor deinceps exponit. Dynastia Rappoltsteinensis nomen habet a Rappoldo, viro ditissimo Saec. VIII. Aedificaverat ille in rupe arcem, Hohe-Rappoltstein dictam; et sunt ibi duo alia castra, Girsperg et Gros-Rappoltstein. Oppidum quoque adiacet primarium, Rappoltsweiler. Olim satis incrementorum cepit. Coenobia varia in ea regione fuerunt, nunc maximam partem diruta. Est deinde etiam Praefectura Gemariensis, in qua est castrum et oppidum Gemaria, variis olim et diversis fatis obnoxium; quo pertinent etiam vici, Illheusern, Heidolsheim, Musig, Breitenheim, Onenheim, et Iebsheim. Praefectura Bergheimensis

menſis, in qua eſt vicus Bergheim qui in urbem excrevit, de qua digniſſima notatu apud noſtrum invenies, ut et de fatis iuribusque civitatis. Vici adiacent Rorſchweyer, et Rodern. Quarta praefectura eſt Zellenbergenſis, ab oppidulo Zellenberga appellata, quod olim munitum fuit, cum caſtello ſuo. Vici eo referuntur, Bennweyer, Hauſen, Weiler. Quinta praefectura eſt Heiterheimenſis, in qua eſt primum vicus Heiterheim, deinde Ruſtenhard, Balgau, Weckolsheim, et Dürren-Logelnheim, etiam eo referenda ſunt. Sexta praefectura primarium oppidum habet Wihr, unde Wihrenſis cognominatur, et caſtrum Girſpurg, varias utrumque in bellis calamitates expertum. Vici adnexi ſunt Walbach et Zimmerbach, Plixburg praeterea caſtrum, vici Ginſpach et Griſpach, Walſerburg deſtructum caſtellum cum vico. Praefectura Wihrenſis indolis feudalis nunc eſt. Septimum locum obtinet praefectura Orbeana, quae eſt in valle Orbeana ſ. St. *Urbani*. Hohenack caſtrum, quod multas mutationes rerum ſubiit, aliud caſtrum Iudenburg, vici et parochiae: Orbey, Urbach, Schnierlach, Diedolshauſen, Zell, et ſeptem alii viculi ad eam pertinent. Omnes ſunt binomines, aliter Gallice, aliter Teutonice dicti. Octava ordine eſt praefectura Markirchenſis, quae a loco potiore Markircha ita appellatur. Eſt ea vero in valle Leberia. Eam conſtituunt Eckerich caſtrum, Weyersburg, Markirch oppido ſimilis vicus, et alii vici, Fordelbach, St. Blaſii, Eckerich, Zyllhardt, Klein-Leberau, Oberdorf, et hi binomines. Pertinuerunt ad hanc Rappoltſteinenſem dynaſtiam etiam plura loca, quae nunc ad alias conceſſerunt. Univerſa feudalis eſt, dominio directo eius inter plures diviſo. Tandem urbs Bergheimum ei adnumeranda etiam eſt.

Accedimus iam ad Landgraviatum inferiorem. Nam cum Alſatiae Pagus in duos Pagos minores dividatur, Sundgoviam et Nordgoviam, atque unaquaeque peculiarem iurisdictionem habeat, in Sundgovia Landgraviatus ſuperior, in Nordgovia inferior conſtitutus eſt. Partes Nordgoviae tunc fuerunt, Hattgovia, Wasgovia, Spirigovia, Pagi; quae deinde diviſio paulatim

defecit, cum Proceres, imminuta Landgraviorum auctoritate, ipsi summa quaeque sibi vindicarent. Inter dominia in Landgraviatu inferiori sita, Landgraviatus ipse strictiore significatu dictus olim eminuit; sed terrae Landgraviales non semper unae eaedemque fuerunt. Feuda tunc ibi erant alia Imperii, quae auctor dicit, et subfeuda; alia Feuda Lotharingica, nec minus feuda Moguntina, feuda ecclesiae Argentinensis, et subfeuda, Murbacensia etiam. Quin etiam nonnulla quae allodia Landgraviatus essent. Sed totus ille Landgraviatus distractus deinde est ita, ut interiret penitus. Episcopus autem Argentinus, in terras ex Landgraviatu acquisitas, Landgravicam quoque iurisdictionem accepit; quam totam distractionem lites infinitae subsecutae sunt. Iam de insignibus Landgraviatus, et veterum Landgraviorum, quaedam non iniucunda subiiciuntur. Sistit se itaque nobis primo loco territorium Episcopatus Argentinensis, quod dividitur in septem praefecturas: Tabernensem, Kochersporgensem, Dachsteinensem, Schirmeckianam, Benfeldensem, Marckolshemianam, Wanzenaugiensem. Caput praefecturarum episcopalium est Tabernensis, in qua est urbs Tabernae, a Romanis, ut nomen arguit, condita. Fata oppidi, ad annorum ordinem, diligenter redegit Schoepflinus. Vici eius praefecturae sunt, Sornhofen, Steinburg, Waldolvisheim, Klein-Goefft, Ottersweiler, et Munolsweiler. Castra porro Hoh-Barr et Greiffenstein. Secunda praefectura est Kochersporgensis, a castro Kochersberg ita dicta: pertinet eo et castrum quod diximus, et vici Gugenheim, Rohr, Kuenheim, Dürningen, Ginsheim, Pfetisheim, Truchtersheim, Criechesheim, Ding-heim, Offenheim, Dossenheim, Klein-Franckenheim, Avenheim, Neugartheim, Utelnheim, Wilgotheim, Zeinheim, Rangenheim, Knoersheim, Westhaussen, Iedersweiler, Krastatt, Meinolsheim, Lupenstein, Leutenheim, Fridolsheim, Sessolsheim; eo pertinuit etiam vicus Bettbur, qui tamen periit. Tertia praefectura est Dachsteinensis. Inest ei Castrum et oppidum Dachstein, variae fortunae utrumque, sed castrum nunc plane dirutum est.

est. Molshemium deinde, civitas, cuius fata ad ordinem annorum Auctor congessit. Vici praeterea Gresweiler, Rosenweiler, Bischofsheim, Griesheim, Altorf, Arnoldsheim, Ergersheim, Wolcksheim, Avelsheim, Thalheim, Sulz, Biblenheim, Bergbietenheim, Hindisheim, Lipsheim, Holtzheim, Hürtigheim. Sed quod semel annotasse suffecerit, non omnes hi vici toti, sed dimidia saepe, tertia etiam haud raro et quarta pars, quotquot hactenus territorio Argentinensi annumeravimus, Episcopo sunt subiecti. Quartum locum obtinet vallis et praefectura Schirmek. Castrum ibi est et subiacens oppidum Schirmeck; sed principem locum obtinet oppidum Mutzig, cum adiacente castro satis munito. Vici sunt Hermolsheim, Wege, Dingsheim, Still, Heiligenberg, Haslach superior et inferior, Genspurg, Urmat, Lutzelhausen, Wich, Netzenbach, Horspach, Wackenbach, Grendelbruch, Muckenbach, Raus, Steinbach, Schwartzbach, Berenbach, Nasweiler, et alii olim vici, qui vero nunc disparuerunt. Praeterea in Schirmeckiana praefectura fuerunt olim Girbaden, Ringelstein, Hohenstein, Nideck, quatuor castra. Fata praefecturae, et iura in eam episcoporum, sequuntur. Nos vero ad quintam praefecturam pergimus, Benfeldensem. Omnium amplissima atque ditissima, quae complectitur Bernstein castrum; Benfeldam urbem, cuius res, quae olim acciderint, diligenter observatae sunt; castrum Husen, Elegia, Danbach, et Rhinovia, cuius utriusque historiam paucis A. complexus est: veluti id nunc in universum monitum sit, auctorem de unoquoque loco, praesertim maiore, solere addere, quid memorabile acciderit, aut in loco ipso, aut propter illum. Alii vici sunt, Epfich, Eichhofen, Kolweiler, St. Petrus, Northausen, Kertzfelden, Stotzenheim, Bhensweiler, Itersweiler, Nothalten, Hüttenheim, Sermersheim, Kogenheim, Ebersheim - Münster, et Sand, Matzenheim, Schaefersheim, Herbolzheim, Rosfelden, Friesenheim, Wittisheim, Bindern, Hilzheim. Sexta praefectura Marckolsheimensis dicitur. In hac est ipsum Marckolshemium, vicique supra hoc oppidum siti in Alsatia

ſuperiori, Urſenheim, Baltzenheim, Artzenheim, Elſenheim: infra Marckolshemium, in Alſatia inferiore, occurrunt Heſſenheim, Richtolsheim, Schwabsheim. Plerosque hos vicos Landgravii inferiores ab epiſcopis, et ab his alii, tenuerunt in feudum. Septima eſt Wantzenaugienſis praefectura. Accenſentur ei vicus Wantzenaugia, Honau vicus in inſula Rheni, Reichſtett, Gamsheim, Suvelwegersheim, Weyersheim. Transrhenanae Epiſcopi Argentinenſis terrae duas in praefecturas, Oberkirchenſem et Ettenheimenſem, ſunt diviſae. Oberkirchenſis itaque praefectura habet haec: Oberkirch et Oppenau, oppida, Renchen, Cappel, Sasbach et Sasbachwalden, Ulm et Waldulm. Ettenheimiana habet Ettenheim, oppidulum, Ringsheim, Gravenhauſen, Cappel, Ettenheimweiler. Atque haec quidem trans Rhenum ſunt. Iam quoniam de epiſcopi ditionibus expoſuimus, etiam Capituli eiusdem eccleſiae terras videamus. Bannus Comitum, cuius caput eſt caſtrum Franckenburg: vici inſuper Breitenau, Grube, Gerute, Hirtzelbach, Dieffenbach, Neukirch, S. Moritz et Keſtenholz. Eodem pertinent Ebersheim, Erſtein, Krafft, Eſchau, Berſe oppidum; vici Nabor, Geiſpoltzheim, Lampertheim. Feudalem curiam Argentinenſis eccleſiae, quoniam toties inſigniter mutata eſt, Schoepflinus in veterem, mediam, atque novam diſtinguit. Veterem et mediam, ſi cui talium rerum curioſo volupe eſt cognoſcere, apud auctorem ipſum optime evolvet, per enim accurate his de rebus egit: nos tantum ea feuda recenſebimus, quae ad novam ſive hodiernam reſpiciunt, idque ordine quantum licet alphabetico, cum auctore. Sunt vero Achenheim et Schaftolsheim, Andlavium, Speßberg, Valf, Duttelnheim, Helmansgereuth et Bliensbach, Berſtaet et Olvisheim, Bettweiler, Biſchofsheim, Bolſenheim, Bueswéiler, Düppichheim, Ebenheim inferius, Duttelnheim, Meiſtersheim et Flecksburg, coniuncta, Ensheim, Geiſpolzheim, Girbaden, Ichtersheim, Illkirch, Mulhauſen, Obenheim, Ramſtein, Oſthofen, Vendenheim, et Werd. Sunt vero et alia eccleſiae Argentinenſis feuda,

eaque

eaque multo praestantiora, sed quae aliis in locis ab auctore recensebuntur. Terrae sequuntur Spirensis episcopatus, et huic coniunctae Praepositurae Weissenburgensis, quotquot earum in Alsatia sunt sitae. Itaque ad Alsatiam hae tres praefecturae pertinent, Lauterburgensis, Madenburgensis, et Dahnensis; quibus subiunguntur duae Weissenburgicae, Altenstadiensis et San-Remigiana. Lauterburgensis praefectura habet Lauterburg et Iockgrim, et Rheinzabern, oppida, vicosque Motheren, Neeweiler, Scheibenhart, Nieder-Lauterbach, Salmbach et Aschbach, cum annexis. Secundae praefecturae caput est castrum Madenburg, indeque pendent quinque vici, Artzheim, Eschbach, Ranschbach, Waldhambach, Waldrorbach. Dahnensis praefectura constat ex Alt- et Neu-Dhan, castris, et viculis Dhan, Hauenstein, Fischbach, Bruchweiler, Erfweiler, Schindhart, Hinderweidenthal. Altenstadiensis praefectura primum vicum habet cognominem, et praeterea Schweighofen, Schleithal, et Ober-Seebach. Ultima est praefectura San-Remigiensis, cuius caput est castrum San-Remigiense, cui adiuncta sunt tria alia castra, St. Germani, St. Pauli, et S. Pantaleonis, sed destructa. Feuda habet Arnsberg, Altorf, Barbelstein, et sic porro. Alia feuda ab hac praepositura dependentia Domus Badensis habet: Cuppenheim oppidum, Oberdorff, Elchesheim, Moersch, Au. Varia etiam Leinigenses Comites, Grünstadium oppidum, Assenheim, Saufenheim, Oberckeim, Kirchheim, Schweigen, et Weisheim. Feuda quoque sunt: Hochhausen, Ober-Eslingen, et Danstatt. Iam terris Alsaticis episcopi Spirensis Palatino-Alsaticae subiunguntur, quarum nonnullae etiam commutatae aliquando sunt. Cesserunt autem Palatinis Comitibus per emtionem, feudum, pignus, arma, et sic porro. Quarum primae sunt Palatino Electorales. Decem praefecturas minores constituunt. Prima est Germersheim, oppidum olim imperiale, cum castro. Habet vero decem vicos; quatuor trans flumen Queicham, Weingarthen, Bobingen, Klein-Fischlingen, Zeisheim; cis Queicham Sondernheim, Hert, Belheim, Knittelsheim, Ottersheim.

Trans Rhenum vicum Dettenheim. Praepositura Hertensis secunda ordine est, cum vicis Leimersheim, Kuart, et Neu-Pfortz. Tertia est Hagenbacensis Advocatia, in qua castrum et oppidum Hagenbach, et vici Bergen, Pfortz, et Forlach. Neuburg et Neuburgweiler trans Rhenum. Selsensis praepositura quartum locum habet, quae aliquando Abbatiae patrimonium fuit, nunc ad Electores Palatinos transiit. Selsa itaque civitas, Badensis aliquando ditionis, deinde imperialis, nunc Palatinae: vici eo pertinent Münchhausen et Kesseldorf. Saepe quoque hac in parte mentio fit vicorum a Rheno ablatorum, unde quis vehementiam patris fluviorum, ut aliquando dictus est, cognoscat licet. Quinta est Billingheimensis, in qua sunt Billigheim, Steinweiler, Rohrbach, Impflingen, Erlenbach, Clingen. Sexta est Clingensis, ubi fuit Clingense Monasterium, quod suam Emunitatem sive Mundatum habuit, cuius erant villae Beggelingen, Hibodesheim, et Selehoven, Modenbach, Plessweiler. Septima est Dynastia Landeck, castrum, ad quod referuntur quatuordecim vici. Septima est Birckenhertensis, cum vicis Reichsdorf et Bellenborn. Nona vallis Sibeldingen, quae quatuor loca comprehendit, Godramstein, Sibeldingen, Burckweiler, et Gleifsweiler. Decima est Utersthal, cum vicis Eussersthal, Grevenhausen, Merlenheim; villisque Geilweiler, Rodenbach, Breitwis, Hilspach, Laubersthal, Eschbach, Stockwies, Bergwies, Lauberwalt. Iam de terris Palatino Bipontinis videamus. Tres praefecturas habet ea ditio, si a comitatu Luzelsteinensi discesseris. Tabernaemontanam, Gutenbergensem, et Bischwillensem. Prima reliquis maior est, et quinque minores praefecturas habet: Neucastel, Barbelroth, Cleburg, Weglenburg, et Anweiler. Caput omnium est Bergzabern. Tabernas montanas latine dicunt. Praefectura Neucastel, praeter arcem ita dictam, habet Leinsweiler, Ilbesheim, Franckweiler, Albersweiler. Praefectura Barbelroth habet hos vicos: Barbelroth, Druschweiler, Cappellen, Oberhausen, Dierbach, Hergersweiler, Winden, et Mühlhofen. Praefe-

ctura

ſtura Cleburgenſis caſtrum Cleburg, cum vicis Rott, Steinſelz, Oberhofen, Ingolsheim, Hunsbach, et Hoffen, Catharinaeburgum, Birlenbach, Keſenach, Schoenenburg. Quarta praefectura eſt ea, quae ab arce Wegelnburg nomen habet. Adſcripti ſunt Wegelnburgo vici: Schoenau, Hirtzthal, Notweiler, Rumbach. Quinta eſt Praefectura Anweiler, in qua eſt celebre caſtrum Trifels, et civitas Anweiler. Gutenbergenſis Dynaſtia caſtrum habet Gutenberg, Minfeld, Freckenfeld, Kandel, Minderſchlag, Hefel, Nieder- et Ober-Otterbach, Volmersweiler, Rechtenbach, et Doerrenbach. Tertia Praefectura Biſchvillenſis duo tantum loca comprehendit, Biſchweiler et Hanhoven. Landgraviatui et Eccleſiaſticis ditionibus ſuccedunt Comitatus. Itaque Auctor optima quaedam de veteribus Comitatibus eius regionis enarrat: nos vero iam ad Werdenſis, Dagesburgenſis, Luzelſteinenſis Comitatus expoſitionem tranſeamus. Primus Comitatus Werdenſis eſt. Habet autem Alſatia inferior tres Werdas, quae ſaepe inter ſe confunduntur. Sed hanc, quae caput huius comitatus conſtituit, diſcriminis cauſſa Landgravialem dicunt. Multa ſunt loca, de quibus non ſatis conſtat, an ad noſtrum Comitatum pertinuerint, propter obſcuritatem temporum. Comitatus Dagesburgenſis continetur caſtro Dagsburg, cui adiacet vicus eiusdem nominis, uti et Haube, Schaeferhof, Hohmert, Hartberg, Walſchied, Abreswiler, Weyher. Pertinent eo etiam Anguſta, Nivea, et Wolflingia valles. Comitatus Lucelſteinenſis complectitur caſtrum Lucelſtein, cum oppidulo ſuo, et caſtrum Imſtal. Reliqua loca comitatus in ſeptem Scultaſias diſtinguuntur: 1) Weinberg; 2) Lohr, Petersbach, Frohnmühl, Diefenbach, Hinsberg, Puberg, Wingen; 3) Hambach, Volsburg, Busweiler, Roſtey; 4) Bettweiler, Durſtel, Adamsweiler, Gungweiler; 5) Behrlingen, Pfaltzweyer, Weſchem, Craufthal, Schoenberg, Eſchberg; 6) Hanckweiler, Wintersberg; 7) Zillingen. Poſſederunt vero Comites Lucelſteinenſes olim etiam plures terras, ſed quae iam in aliorum poteſtatem devenere. Subiungimus nunc Comitatibus Dynaſtias. Dynaſtia Vileriana,

leriana, quae nomen ab oppidulo Vilerio traxit, Villerium, ſed et caſtra Ortenberg, Ramſtein, et Bilſtein: vicos Scherweiler, Dieffenthal, Petersholtz, Hohwart, Weiler, Erlenbach, Trinbach, Baſſenberg, Lach, Mittelſcher, St. Martin, Meiſengott, Engelſpach, Steige, Breitenbach, Colroy, Roſchbach, Salzheim, Stemberg, Seel, Spitzenberg, Neuburg, et Bruche, in ſe complectitur. Hiſtoria eius dynaſtiae, ſicuti et reliquarum unicuique, quod ſemel annotaſſe ſufficiat, annexa eſt; ſed id huc transferre, librum eſſet conſcribere, non recenſionem. Kunigsburgenſe dominium ſolo e caſtro Hoh Kunigsburg, et vico Orſchweiler, conſiſtit. Dynaſtia Rupisvallenſis, caſtrum Stein, ſ. Rupis, habet. Vici et villae Rothau, Neuvillers, Oberrothau, Vildersbach, primam parochiam; Solbach, Urbach, Valdersbach, Belleſoſſe, et Schoenenburg, villaque les Huttes, ſecundam efficiunt. Dynaſtia Barrenſis ſex locis, Barr, Mittelbergheim, Heilgenſtein, Gertweiler, Gocksweiler, et Burgheim, componitur. Dynaſtia Waſſelnheim, nam dynaſtiam id auctor appellat, quod Baroniam ſolemus dicere, ſequitur. Praeter Waſſelnhemium hanc Dynaſtiam componunt Brechlingen, Fridesheim et Utelnheim, vici. Dynaſtia Marleienſis caſtro ita dicto, vicisque Kirchheim, Odrazheim, Northeim, et caſtro Cronenburg, conſtat. Marca Maurimonaſterienſis habet oppidum Maurimonaſterium, primo monaſterium, deinde villam, nunc oppidum; Geroldſeckium maius et minus, caſtra, vicosque Lochweiler, Reutenburg, Singriſt, Sahlenthal, Dimsthal, Hegenheim, Thal, Gothenhauſen, et villas Schwaebweiler, Waldshofen, Hengweiler, Buren, Sindelshofen; quae eccleſiaſticae ditionis S. Martini ſunt. Dynaſtia Ochſenſteinenſis ſequitur. Ochſenſtein igne deletum eſt, ſed vici ab eo pendebant permulti, qui nunc aut deleti ſunt, aut ad alios dominos translati. Dynaſtiam Hunenburgenſem effecerunt Hunenburg et Waſenſtein caſtra. Dynaſtia Herrenſtein e caſtro cognomine, et vicis Dettweiler, Doſenheim, Roſenweiler, Kugelberg, Hattmatt, conſtat. Dynaſtiae Lichtenbergenſis eſt caſtrum Lich-

Lichtenberg. Habet vero illa nomen a castro hoc Lichtenberg, nunc exciso, Praefecturisque componitur 1) Buchsweileriana, in qua est oppidum Buchsweiler, vicique Hoh-Franckenheim, Hoh-Azenheim, Menchenhofen, Nieder-Sultzbach, Utweiler, Gichtweiler. Allodiales huius praefecturae vici sunt: Riedheim, Boselshausen, Breunsheim, Dunzenheim, Dürningen, Ernolsheim, Geisweiler, Gimbrett, Griesbach, Hattmatt, Imsheim, Isenhausen, Kirweiler, Melsheim, Reitweiler, Wichersheim, Wilshausen, Woellenheim, et Zebersdorf. Praefectura Ingovillana constat ex oppido Ingweiler, vico Ober-Sulzbach, oppido Neuweiler, et vicis Ingenheim, allodialibusque Lichtenberg, Wimmenau, Reippertsweiler, Selhof, Fullengarten, Schillersdorf, et Mietesheim. Tertiam praefecturam efficit Pfaffenhofen oppidum, vicique Altorf, Eckendorf, Ober- et Nieder-Motern, Schalckendorf, Schweindrazheim. Etiam Offweiler et Engweiler huc pertinent, cum Bischolz. Quarta praefectura est Brocomagensis. Ibi est Brocomagus, cum vicis Krautweiler, Gries, Waltenheim, Kurtzenhausen et Weitbruch, Mittelhausen, Geudertheim, Eckwersheim, Hoerdt, et Bietlenheim. Wolfisheimiana praefectura duobus vicis componitur, Wolfsheim et Hangenbietenheim. Sexta est Westhofiensis, quae complectitur oppida Westhofen et Balbronn, vicosque Trenheim, Wolsheim, Ahlenweiler, Reinhardsmünster, et Hengweiler, cum villa Haberacker. Praefectura Woerdensis habet oppidum Woerdt, praetereaque Gersdorf, Mitschdorf, Lampersloch, Preuschdorf, Dieffenbach, Oberndorf, Spachbach, Moersbronn, Eberbach, Griesbach, Nider-Steinbach. Octavum obtinet locum Hattensis praefectura, in qua sunt vici Hatten, Ober Betschdorf, Nieder-Betschdorf, Schwabweiler, et Reimersweiler, Rittershofen, Kühlendorf, Leutersweiler, Bühel. Nona Offendorfiana, vicos sub se continet: Offendorf, Herlisheim, Rohrweiler, Drusenheim, et Oberhofen. Diruta castra Lichtenbergicae ditionis sunt: Hunenburg, Winstein, Arns-

C perg,

ſperg, Philipps-Burg, Falckenſtein, et Waſenſtein. Trans Rhenum vero ſunt duae praefecturae, Lichtenavienſis, et Wilſtadienſis. Illa oppidulum Lichtenau; haec hos vicos complectitur: Wilſtaett, Korck, Odelshofen, Neumühl, Querbach, Eckartsweyer, Heſſelhurſt, Hohnhurſt, Legelshurſt, Bolzhurſt, Sand, et Avenheim. Nova vero deinde praefectura acceſſit, Lembergenſis dicta: in qua eſt Lemberg, caſtrum antiquum, et Pirmenſens, cum vicis Winzlen, Gerſpach, Fohrbach, Froeſchen, Eiſchweiler, Hoh-Einoed, Burgalben, Donnſieders, Münchweiler, Rupertsweiler, Vinningen, Imſpach, Trulben, Hulſt, Eppenbronn, Kroeppen, Riedelberg, Simpten, Erlenbronn, Schweichs, Oberſteinbach, Fiſchbach, Reiſſel, Baerenthal, Philippsburg, Mühlenthal, Leitzelthal, Lieſpach, Hungerspfuhlerhof, Haſeneckerhof, Grandfiliſcherhof, Ketterichhof, Ruhebanckerhof, Saltzwog, Glaſskempten, Stephansbronnen, Felſenbronnerhof, Stiedersbach, Kahliſſey, Erlenkopf, Petersbronnerhof, Fiſcherhof, Reinhardshof. Feuda ſequuntur quae ad hanc Dynaſtiam pertinent: ſed nos hactenus in pagis et caſtellis recenſendis ideo longiores fuimus, ut eruditi homines, harumque rerum periti, cognoſcerent claro exemplo, quanta ſit Schoepflini noſtri in his rebus diligentia atque cura. Iam vero Dynaſtias ſummatim tantum percenſebimus, quae ipſa per ſe ſatis cupidos lectores noſtros facient, ad cetera cognoſcenda. Sunt autem hae Dynaſtiae: Oberbronnenſis; Fleckenſteinenſis, in qua ſunt novem Scultaſiae, Fleckenſteinenſis, Sulzenſis, Roederenſis, Riedenſis, Weitersweilerana, Hochweilerana, Lembacenſis, Trimbacenſis, Nieder-Seebacenſis; alia loca etiam olim huc pertinebant, quae nunc ad alias ditiones ſunt translata. Subiungimus Praefecturam Kuzenhuſianam. Dynaſtia Schoeneck et dominium Hohenburg ſequuntur; quae excipiunt vici Imperiales Advocatiae Alſatiae: praefectoriales etiam appellabantur. Praeeſt illis adminiſtrator Imperatoris et Imperii vicarius, quem Advocatum dicunt. Numerus ipſe modo maior, modo minor fuit: iam vero ſunt triginta et quin-

quinque, quos auctor ordine recensuit. Sequitur caput apud auctorem nostrum, quod de *variis dominiis* inscribitur, continetque feuda imperialia, nunc vero regia, Lotharingica, Palatina, Würtenbergica, Rappoltsteinensia. Occurrunt vero etiam Feuda episcopatus Basileensis, Metensis, Abbatiae Andlaviensis: Allodia Nobilium, ecclesiarum, et civitatum liberarum dominia. Magnum quoque numerum constituunt, quos Argentina, Hagenoa, Selestadium, Ehnhemium, Weissenburg, Landavia, et Basilea possidet, vici; praeter integras dynastias, quas Argentina et Colmaria tenet. Lotharingicae etiam in Alsatia terrae patrimoniales non paucae sunt. Iam de civitatibus Imperialibus A. scribit, quae sub Imperio Germanico fuerint. Sub Francis rara erant oppida; sub Germanis oppida quidem, sed non munita; sub Gallico autem imperio nunc etiam munitissima. Itaque origo liberarum civitatum fuit haec. Initia parva, ut solent omnium fere urbium esse; pluribus deinde ob multitudinem commodorum eo transmigrantibus, incrementa sensim coeperunt capere. Aliae tunc imperiales, aliae provinciales dictae. Imperiales iterum aut pactitiae, aut exemtitiae, aut privilegiatae. In provincialibus quoque alia minus libertatis habuit, alia plus. Aliae earum Episcopis et Abbatibus, aliae Ducibus, Landgraviis, aliae vero Comitibus, Dynastis, Nobilibus, quin etiam Civitatibus imperialibus paruerunt. Imperiales vero etiam immediatae dicuntur, quae olim soli quidem Imperatori subiectae erant, non tamen autonomae, sed per praefectos ab Imperatoribus missos solebant regi, atque in hoc etiam alia altera liberior erat, quamobrem aliae olim Imperiales, aliae vero liberae appellabantur. Et ut fortius resistere insidiatoribus suis coniunctae possent, Caesar eas permovit, ut se arcto foedere connecterent, quod Alsaticae civitates Imperiales ultro fecerunt; unde notissimum est in historia nomen Decapoleos, cuius rationes, connexionem, et iura, pluribus enarrat Schoepflinus. Itaque quid Advocatus, quid Advocatia communis fuerit, quamque habuerit vim, age,

videamus. Erat autem Advocatus procurator rerum imperialium in Alſatia. Aliquando plures, aliquando pauciores civitates ad unam Advocatiam pertinuerunt. Sed Caeſarei Advocati plures etiam pro diverſis regionibus erant; ſicut et ceteri principes, quibus eſſet aliquid in Alſatia proprii, tales procuratores ſibi legerunt. Sed iam de *Argentina* ipſa videamus, digna enim eſt, cui conſiderandae tempus ſtudiumque impendamus. Antiqua eſt urbs, nam Saeculo V. Argentorato ab Alemannis vaſtato, haec ſuperſtructa fuit; primum ſatis arctis limitibus, ſed deinde paſſim addita parte aliqua. Iam olim pro ratione eorum temporum munita, ſed id ſub Gallico imperio longe accommodatius ad noſtrorum temporum uſus factum eſt. Longus eſt auctor in aedibus ſacris, monaſteriisque, quae Argentorati ſint, deſcribendis, quod non ſine ſumma voluptate poteſt cognoſci; videmur enim haec legentes quaſi in ipſis clariſſimae urbis fundamentis verſari, quodque ut ſine itineris moleſtia fieret, nobis, induſtria Schoepflini, ſedentibus licet intueri. Tot quoque aedificia in uſus miſerorum hominum tot generum, noſtra quidem ſententia, plus urbem, quam ſuperba palatia, conſpicuam reddunt; quoniam hoc divitiarum indicium eſt, illud pietatis et miſericordiae. Publicorum aedificiorum largus numerus. Auctor, ad imitationem vitae humanae, eius urbis aetates, in infantiam, adoleſcentiam, iuventutem, virilem denique aetatem, diſtinguit. De Infantia pauca poſſunt dici. Sub Salicis Imperatoribus adoleſcentia coepit, ſaepe felicibus rebus aucta, ſaepe calamitatibus turbata, donec poſt magnam victoriam de ſuo ipſius epiſcopo, qui multis magnisque aliorum epiſcoporum ſociorumque auxiliis inſtructus, libertatem urbis imminuere volebat, reportatam, iuventa Argentinenſis reip. inciperet, quae armis concitatiſſima fuit. Sub Ludovico Bavaro atrox inter cives diſſenſio orta eſt, quorum alii a Mulnhemiis, alii a Zorniis ſteterunt, ut itaque tandem inter has Nobilium diſcordias plebs ſummam rerum ad ſe raperet. Sub Carolo IV, Wenceslao, Sigismundo,

mundo, Friderico IV, Maximiliano I, multa acciderunt, quae digna et iucunda non minus cognitu ſunt. Sub Carolo V. inter turbas, quas pontificii noſtrae religioni imputant, (melius facerent ſi Hiſpanicam dominationem facem malorum fuiſſe dicerent,) Argentina fortiter religionem meliorem amplexa eſt, defenditque. Sub Rudolpho magnopere utriusque religionis ſocii a ſe invicem abalienari coeperunt. Bello deinde tricennali urbs religionem veram defendit ſtrenue. Tandem ſubito in Gallorum conceſſit poteſtatem, et pax Risvicenſis eam ab Imperio plane divulſit. Iam de mercatibus eius, de iure monetas cudendi, de iure in pontem Rhenanum, de feudis, quibus inveſtitur, de ſede quam olim in comitiis noſtris habuit, de inſignibus eius, agitur, quae omnia ſumma cum ſollertia tractata ab auctore ſunt. *Virilem* deinceps Argentinae aetatem conſtituunt tot tantaque privilegia Argentinenſia, quae ordine ab auctore pro numero ſuo pertractantur. Dein, poſtquam haec de publico Argentinae iure dicta ſunt, auctor de privato agit, quod nos nunc minime repetimus. De ratione adminiſtrandae reip. quaedam, age, videamus. Errant, qui eam aliquando Ducibus, aliquando Epiſcopis paruiſſe putant, quod non eſt ita neque enim, quoniam iurisdictio aliquando epiſcopis fuit, ideo etiam omnino Argentina epiſcopis paruit. Iam de munere Advocati, Sculteti, Burggravii, et Telonarii, qui omnes Officiales epiſcopi erant, ſumma cum utilitate conſuli liber noſter poteſt. Ortae vero ſunt variae inter urbem et epiſcopos lites, quae poſt magnas ſaepe turbas, transactionibus ſolebant componi, nihilo tamen ſecius ſaepe recruduerunt. Ceterum regimen tale fuit, ut Miſſus Caeſareus iura fiſci exerceret, variis ille nominibus, inſignibusque. Nobiles in curias, cives in tribus diſtinguebantur. Senatus auctoritas et vis, pro ratione temporum, nunc maior, nunc vero etiam minor fuit. Senatus tamen ratio nunc haec eſt. Triginta creantur Senatores in biennium, qui etiam ius dicunt. Tredecim viri, Quindecim viri, XXI viri, collegia ſunt, quae ſecundam a Senatu dignitatem habent, quique ius

 dicunt,

dicunt, Praetores atque Consules. De Senatu minore, Scabinis, de iudiciis Tribuum, iudicio lapidariorum, varia summa cum voluptate cognovimus. Sub regimine Gallico nova quaedam iudicia orta sunt. Religio Christiana, quae iam sub romano imperio obtinuit, sub Francis deinde et Germanis longe lateque regnavit, sed sensim in pontificiam depravata est, quae saepe vexationibus piorum hominum, rixisque monachorum et parochorum se exseruit. Amplexa deinde Argentina est Lutheranam religionem, et se Protestantibus Ordinibus iunxit. Propensior aliquando in partes Reformatorum, sed deinde Lutherani iterum obtinuerunt. Iudaeorum varia fortuna, modo graviter vexati et eiecti, modo recepti, deinde iterum eiecti. Ferax doctorum virorum, Gymnasio et Academia floruit floretque. Typographiam Schoepflinus defendit ab Argentinensibus inventam esse, qua de re nos ante annum meminimus plura dicere. Res militares, foedera, morum characterem, agrum, vicosque circa Argentinam sitos, scientes omittimus, ut habeat Lector noster aliquid, quo ad ipsum fontem adeundum incitetur. Primaria Alsatiae post Argentinam urbs est *Hagenoa;* antiquitate, aedibus sacris, monasteriis, publicisque et privatis aedificiis, spectanda. Populus in tribus suas, viginti et unam nunc numerant, divisus; Privilegia, ius cudendae pecuniae, et insignia, sedem in comitiis imperii, nos hic omittimus. Olim regimen apud nobiles fuit, e quibus Scultetus et Scabini perpetui duodecim eligebantur, quae deinde variis modis sunt immutata, cum plebs invalesceret. Nunc vero per Praetorem regium, quatuor Scabinos, sex Senatores, regitur. Praeter Senatum, imperiale iudicium provinciale olim Hagenoae floruit. Litterarum amans urbs, olim Lutherana, nunc vero Catholica: nam Lutherani iam olim per factiones adversariorum expulsi, nunquam iterum recepti sunt. Commercia, propter situm urbis non possunt satis magna esse. Bellis et petita saepe, et ipsa petiit vicinos. De ditione eius reliqua adeatur auctor. *Colmaria* superioris Alsatiae urbs primaria, Decapoleos secunda,

cunda, primum villa, deinde vero etiam civitas evasit. De antiquis eius munitionibus, de templis, de monasteriis, ceterisque publicis aedificiis, varia monentur. Privilegia, iurisdictionem, vectigalia, ius cudendae pecuniae, aliaque iura, ne nimis longi praeter necessitatem simus, omittimus; uti et pensiones pecuniae, quae olim fuerint, et insignia urbis. Regimen olim erat hoc, ut Scultetus Caesareus bannum sanguinis, quem dicunt, et alia iura exerceret. Senatus variae mutationes, Statuta urbis varia, religionis forma ea, ut mature meliora sacra sequerentur, quod multis mutationibus obnoxium fuit; nunc Catholica pariter ac Lutherana florent. Ferax urbs bonorum ingeniorum. Ager Colmariensis late protenditur. Bella multa magnaque gessit, acceptis illatisque periculis et damnis, donec sub Gallorum tandem potestatem deveniret; quamobrem Senatus regius, qui universae Alsatiae praeest, et duabus Cameris constat, in hac urbe sedem suam habet. *Selestadium*, praefectorialium Alsatiae urbium tertia, olim etiam munita, templis, monasteriis, aedificiisque publicis haud infrequens. Privilegiis variis a multis Imperatoribus ornata, iure item cudendae pecuniae, et eo, quod municipale vocant. Regebatur autem per Scultetum imperialem, quod munus dein in Consules seniores duos translatum est. Nunc quidem per Consules regitur, per Senatores, perque Praetorem Regium. Fata urbis varia, religio nunc utraque ibi est. *Weisenburgum* urbs, et olim, et nunc munita, templa et monasteria nonnulla habet. Libertate, variisque privilegiis gaudebat. Regitur nunc per Senatum, Praetoremque regium, qui iam id muneris gerit, quod olim Advocatus provincialis. Praeter Senatum aliud ibi iudicium est, quod Graduale vocant, *Staffelgericht*. Statuta perantiqua; religio quoque Lutherana ibi invaluit, et praeterea nonnulla acciderunt, quae digna sunt ut legantur accuratius. Turbas enim, et bella variae fortunae, urbs experta est. Sic quoque in Landavia, Oberehnhemio, Roshemio, Münster, Keisersberga, Turinghemio, Mülhusio, auctor noster plura egregie adumbravit. Haec itaque

de

de ſingulis nonnullis urbibus dicta ſunto. Claudit agmen Mundatum Weiſſenburgenſe. Cum vero multorum caſtrorum, *id eſt aedium turritarum Nobilium*, mera nomina tantum ſuperſint; eorum, quae in ipſis regionibus ſuis non ſunt commemorata, ſatis prolixum catalogum auctor contexuit, ſecundum ordinem alphabeticum. Monaſteria deinde inveſtigat V. Cel. ſatis multa, ſive deſtructa ſint, ſive etiam ſuperſint adhuc. Ultimus eſt index deſtructorum vicorum. Sed ut nos alio etiam, praeter elegantiſſimas urbium picturas paſſim inſertas, auctor beneficio devinciret, tres tabulas addidit, quarum prima nummos epiſcoporum Baſileenſis et Argentinenſis antiquos; ſecunda variarum civitatium; tertia nummos Civitatis Argentinenſis nobis ſiſteret: e quibus omnibus, prout artificium habent, aut gothicam rationem, artium tunc temporis habitum facile exiſtimamus poſſe intelligi.

Haec iam de priore huius Tomi parte, quae eſt Geographica, ſufficiant. Eſſet ſane pergendum: ſed tempori lectorum ut occurramus, reliqua, quae eſſent de hoc libro dicenda, differimus in proximum tempus. Splendidum opus multis modis, praecipue urbium picturis elegantiſſimis; laborioſum vero ita, ut vix decimus quisque eruditorum vel dimidiae parti exequendae ſufficeret. Sed ita eſt, bene agitur in civitate litterarum, cum unus ſaepe pro multis deſudat. Hiſtoriae vero Germanicae, quis enim patriae non optima quaeque precetur? multos Schoepflinos optamus.

WENCESLAI HAGEK A LIBOCZAN ANNALES Bohemorum, e Bohemica editione latine redditi, et notis illuſtrati, a P. VICTORINO a S. CRUCE, e ſcholis piis. Nunc plurimis animadverſionibus Hiſtorico-Chronologico-Criticis, nec non Diplomatibus, Litteris publicis, re genealogica, numaria, variique generis antiquis aeri inciſis monumentis aucti, a P. GELASIO a S. CATHARINA, eiusd. Inſt. Sacerdote. PARS I. ſeu Prodromus,

mus, quo Hayecii Prooemium, de origine gentis Bohemicae, pertractatur.

Pragae 1761. litteris viduae Kirchneri, regii Typographi, Factore Francisco Carolo Unger, 1. Alph. 1. plag. Fig. aen. 4. Tab. geogr. 1. in 4.

Quod in maxima parte felicitatis nostrae ponendum est, tot praeclara ingenia melioribus auspiciis colendae historiae se dant, ut posteri illustratum saeculum hoc vera gloria humani generis censere possint; quum priora nou tam ignavia, quam umbratica ambitione, obscuris studiis rerum levium, et concertationibus grammaticis aut sophisticis, luce prope caruerint. Auget eorum numerum *Gelasius Dobner a S. Catharina*, V. Cl. idemque tanta humanitate, quanta doctrina praeditus, qui *Hagecii* historiae Bohemicae expoliendae manum adiecit, facturus eo maius operae pretium, si ad hunc gustum totum opus, quanta poterit, celeritate, ex voto omnium, qui elegantias amant, absolverit. Scriptorem ipsum, satis doctorum virorum iudiciis commendatum, quantum ad recentiora tempora pertinet, qui tamen non alius linguae, quam Bohemicae, qua scripserat, aut teutonicae, a Sandelio conversus, ope legebatur, iam ante aliquot annos *P. Victorinus a S. Cruce*, impulsore Franc. Ant. Berka, S. R. I. Com. Hovorae Dubaeo a Lippa, latine, idque satis comte, reddiderat. Laborem hunc proferri in lucem quum post Victorini mortem multi saepius cupiissent, peropportune, illustrium procerum ex consilio, datas has Gelasio partes intelligimus. Iudicio enim et eruditione nemini cedens, cuius rei fidem egregium hoc specimen facit, amore etiam veri, quod pollicetur, rerum gestarum memoriae sic consulet, ut ea, quae vitio temporum, et inopia monumentorum, perfectiora et instructiora dare Hagecio haud licuerat, nunc lautissimo et dispositissimo cum adparatu producat. Quod sane institutum longe impensius laudandum, quam Victorini fuerat; qui non tegere solum scriptoris errores, amplificata oratione, sed tueri quoque in

 adno-

adnotatis, auctoritatibus parum idoneis, voluerat. Pars ergo, quam sub prodromi nomine emisit, est prooemium Hagecianum de originibus Bohemicis, quod interpretatione tantum liberiore Victorinus expressit, nec, sicut in reliquis, observata adiecit. Gelasius autem elegantissimas et acutissimas profecto, si aequum amamus, disquisitiones de antiquitatibus suae patriae subiecit, e quibus nostri iudicii rationes lectoribus summatim reddemus. De ipso nomine Slavorum, quod frustra forte circa etymon plures exercet, quum vocabula varias gentes a casibus fere, dudum vetustate temporum oblitteratis, nactas esse sit credibile, lectu tamen et notitia alias ob caussas dignissima adferuntur, et erudite ludicra nonnullorum commenta redarguuntur. Ubi Hagecius contra eos disputat, qui Slavos, ab aliis Czechos vocatos, inde a Noachico diluvio insedisse Bohemiam sibi persuaserant, longa dissertatio Gelasii de Czecho et Czechis legitur, in qua rectum iudicium merito laudes. Probat hoc unice, quod Hagecius hoc loco Czechiam a Czechis potius dictam, quam a Czecho, ut alibi scribit, statuit. Adsentitur recte iis, qui totam de Czecho, e Croatia profugo, narrationem, commentum recentioris aetatis esse arbitrantur, et Schleinitzium contra Balbini irrisiones vindicat. Praeclare ostendit contra alios, primum Scriptorem, in quo fabula legatur, *Boguphalum* esse, qui quingentos, et quod excurrit, ante annos vixit. Eam, mire tamen rursus interpolatam novis additamentis, tempore demum Caroli IV, in Bohemia, auctoribus Merignola et Pulkawa, esse receptam docet. Ex silentio *Christanni*, *Cosinae*, *Kadlubeconis*, aliorumque vetustiorum Scriptorum argumentum firmum petit, ipsos inter Bohemos nihil de eiusmodi duce innotuisse ante, quam novi fabulatores tres illos fratres, Czechum, Lechum, et Russum finxerunt, ut ultimae antiquitatis memoriae, quae aut nulla, aut pertenuis exstabat, episodion quoddam insererent. Itaque coniecturam aliorum probat, a populo potius, quam ab homine, nomen Czechiae esse Bohemiae inditum, a Zichis, qui ultra paludem Maeotida olim

olim coluerunt. De his diligentiſſime inquirit *Gelaſius*, et pro doctrinae copia varia ſatis curioſe colligit. In his eſt obſervatio, Slavos initio abhorruiſſe ab unius principatu, et a iudicibus atque ſenioribus populi regi maluiſſe. Poſſet his addi, temperamento opus eſſe, quale *Hartknochius* Orig. Pomer. §. XVI. iam ſervandum eſſe monuerat, et *Conſtantinus Porphyr.* multos Slavicos populos principes ſibi creaſſe teſtatur; ut alia omittamus. Quod tamen hoc vir eruditiſſimus utitur ad refellendam perſuaſionem de Czechi ducatu, auctoritate *Chriſtanni* et *Coſmae* defenditur, qui Bohemos diu non habuiſſe unum principem teſtantur. Sequuntur inde pulcra et docta de iudicibus harum gentium, quos *Panos*, *Zupanos*, et *Scuddavas*, vocabant. Hic vero e re lectorum fore credimus, ſimul adhibere, quae *Beyerus* (in Orig. Ruſſ. T. *VIII*. Comm. Acad. Scient. Petrop. p. 423. ſq.) *obſervavit*. Statuit igitur, hos Zichos, quorum nomen ut tranſire potuerit in Czechos, variis grammaticis obſervationibus oſtendere ſtudet, expulſis Marcomannis et ſociis, non a duce quodam adpellatos; ſed, proprio vocabulo retento, quod multarum aliarum Slavicarum nationum exemplis confirmat, in ſocietate finitimorum Alanorum, e Ponto in Europam ſub Attila veniſſe, et hic tandem conſediſſe. At enim vero, quod pace Viri eximii et doctiſſimi fateri liceat, multa huic obſtare opinioni nobis quidem videntur. Iam enim primum quod ſumit, Czechos eſſe vocatos Slavos, qui Bohemiam obtinuerint, id non meliore fide nititur, quam ipſa fabula de Czecho, Lecho, et Ruſſo. Antequam enim haec eſſet ficta, inauditum hoc Czechorum de Bohemis vocabulum, nec ex idoneo ſcriptore id quisquam probaverit uſitatum. Sed poſtquam tam lepido commento publice adſentiri placuit, qui videri eruditiores volebant, Czechitarum, aut Czechiorum adpellationem demum, tanquam Germanica Bohemorum honorificentiorem, utpote ex originibus ſuis petitam, crepare coeperunt. Idem fecere Poloni, qui in honorem fictitii Lechi, ſero Lechitarum, aut Lachorum nomen invenere, ut probabilior de duce in

 novas

novas ſedes migrante narratio, vel mendacium potius, fieret. Deinde, nihil adferri deprehendimus, quo fides fieret, Zichos Ponti Euxini accolas, Papagis, Chazaris, Caſachis, et Abasgis in medio antiquitus interiectos, Slavici generis fuiſſe. Nobis omnia alia, multis indiciis veri, et diligente veterum ſcriptorum lectione, comperta ſunt; ut nullum veſtigium nominis Slavici ultra Tanaim occurrere credamus. Praeterea non *Procopius* modo et *Agathias*, ſua aetate, qua pars maxima Slavorum in occidentem effuſa iam migraverat, Attilae certe ſubiecti dudum priſtinis ſedibus exceſſerant, ſed *Conſtantinus* quoque *Porphyrogen.* Zechos in Ponto ſolum ſuperfuiſſe memorarunt; nec, quum ſint in converſionibus iſtarum rerum et motibus Slavicarum gentium deſignandis exactiſſimi, ullam mentionem fecerunt partis cuiusdam Zichorum a reliquo gentis corpore avulſae. Imo, cur non vel poetae, eidem plane putidae exaggerationis vitio, quod tam docte in Lucano Burmannus notavit, obnoxii, Zichos, Sindos, Zinchosve, Attilae inter copias enumeraverunt? Uno verbo, nemo plane Zichos a ſuis in Ponto ſedibus digreſſos retulit; et ne Czechorum quidem nomen quisquam, antequam in ſcenam Czechus et Lechus producerentur, uſurpavit. Ipſa etiam nomina propria regionum continere Turcicas, non Slavicas voces, in veteri Zichia, veriſſima *Beyeri* eſt obſervatio. Et ut hoc ex occaſione moneamus, haec ipſa quoque, aut his ſimillima, eiusdem plane generis coniecturam Lengnichianam de Lazis, Polonorum maioribus, coarguunt. Ceterum nollemus, viro tam erudito et polito quaedam excidiſſe, in quibus non ipſos ſcriptores conſuluit, ſed alienae fidei temere credidit. Tale eſt, quod e *Suida* p. 62. ſe proferre putavit, et in quo vel maximum praeſidium ſuae ſententiae collocaſſe videtur. Sunt enim verba *Rhenani* tantum, quae *Balbinus*, convitiator hominum doctiſſimorum inhumaniſſimus, Epit. R. Boh. l. 2. c. X. p. 73. in not., quum *Goldaſtum* tumultuarie et ſolo maledicendi animo legiſſet, cum loco Suidae, quem hic paullo ante de Slavis Danubium transductis laudaverat, permiſcuit: quod iam

iam *Schmiuckius* adnotavit. Illud etiam male nos habuit, quod *Corippus*, gentium ſub Avaribus compreheuſarum, et ab Attila eductarum in occidentem, adpellatione recenſuiſſe perhibetur; quod, niſi memoriae vitio, aut aberrantis manus culpae adſignandum erit, debebitur certe alicui, Balbini exemplo, falſas auctoritates laudanti. Non haec exprobrandi cauſſa notamus, qui multis aliis viri humaniſſimi et litteratiſſimi virtutibus penſari tam leves culpas agnoſcimus; ſed ſi quid noſtrae preces valebunt, hic publice ipſum rogamus, libertatem noſtram, ut homines belli ſolent, ferat, nec tam in ſe haec dici putet, quam in Balbinum et eodem morbo laborantes, qui noſtros ubique lacerare immodeſtius ſoliti, ut rem ſtrenue gerere videantur, magna ambitione, ſed eo minore fide, auctoritates crepant, quas, evolutis ipſis ſcriptorum exemplaribus, nullas certe, ſi non contrarias plane, ex conſideratione adiectorum, commentitiis pronuntiatis deprehendamus. Valde autem in Gelaſio probamus, quod a nugis de Czechi ducatu, bene ſubducta ratione, abhorret, et meliores vias ingrediendas putavit; in quibus ubi perrexerit, forte certiora ad veri veſtigia aliquando perducetur. Multa ſane paſſim opportune, e litterario, quod laute ornatum habet, inſtrumento proponit, quae eruditiorum oculos advertant. Bene etiam fecit Vir doctiſſ. quod contra Hagecium ſtatuit, Miſnios noſtros a Miſnia, ſeu Miſna, (ſic enim omnino efferenda urbs quae hic deſignatur,) quam contra, dictos. De Dalemincia tamen, nondum lecta veriſſima *Schoettgenii*, in Spicil. Diplom. Sax. P. III. p. 383. expoſitione loci e *Ditmaro*, ſtatuit, ut omnes antea, Teutonicam eſſe vocem Daleminciae. Res ſic habet. Emendata apud Leibnitium integrioris exemplaris ſcriptura eſt, *quam nos Teutonici Daleminci, Slavi autem Glomaci adpellant.* Non voluit Ditmarus originem prioris vocabuli noſtrae linguae attribuere; ſed, infacundi aevi vitio obſcurior, hoc prodere conatus eſt, duo eſſe huius regionis ſeu pagi nomina, quorum priore Germani fere ſoli utantur, (quod ex fide ipſum ſcripſiſſe diplomata probant,) altero Slavi potius, ob ſuperſtitio-

stitionem fontis, a quo vocabant, delectentur. Nam argutationes omnes de nominis etymo Teutonico irriti studii sunt, quum vox composita sit ex purissimis particulis Slavicis, *Dale*, i. e. *procul*, et *Miezny*, seu *Miesny*, h. e. *finitimus*, *confinalis:* unde pagum denotari intelligas, qui remotior a stationibus limitaneis Francorum in Thuringia orientali fuerit. Verum est etiam, quod Gelasius monet, fluvium, Misni a Slavis vocatum; urbi postea demum conditae nomen dedisse. Duo tamen rursus occurrunt, in quibus adsentiri non possumus: praesidium istud, quod vocat imitatione Romanorum, militum ripariensium illic contra Ungaros collocatum fuisse; et marchionem Pleissensem eo ab Henrico Aucupe fuisse translatum. Nam Ungari certe non illac in Germaniam semper irrumpebant, licet a Dalemınciis sollicitati ad ulciscendos Saxones scribantur; et ne illud quidem compertum est, tum arma Henrico exordio principatus in Saxonum finibus inferentes secundum Albim processisse, quum per confinia Bavariae et Bohemiae potius in Sorabicas terras, et vicinam Thuringiam, Merseburgo tenus penetrasse, ab antiquissimis scriptoribus memorentur. Sed Misnense praesidium, cum duce limitis, quem marchionem vocamus, collocatum erat contra Milcienos et Bohemos, ut post *Ditmarum* alii etiam auctores produnt, et argumento est census iste ab illis eo conferendus. Plisnensis vero terra nunquam in numerum limitum, seu marcarum, relata fuit: tantum abest, ut ex illa ad Albim, seu Misnae praetenturas, marchio translatus eo tempore fuerit. Quod enim postea principes nostri titulum dominorum terrae Plisnensis praescripserunt, longe alium intellectum habet. Sed haec rursus non tam ipsi tribuenda sunt Gelasio, scriptori ingenuo, et candide laudanti quos secutus sit; verum *Fabricio* potius, *Leubero*, et *Monacho Pirnensi*, quorum nomina margini adscripsit, vitio danda erunt. Ubi viri doctissimi in manus lucubrationes *Tenzelii, Reinhardi, Hornii, Wideburgi, Schoettgenii*, et aliorum, paris accurationis, venerint, per se ipse animadvertet, quam obsoletae auctoritatis esse inter nos Fabricium, et Leuberum,

rum, ne dum Monachum istum Pirnensem, in rebus antiquioribus, circa quas sine idoneis testibus nemini credimus, sit necesse. Inde multa etiam sumere poterit, quibus Hagecii, nondum satis monumentorum copia abundantis, narrata emendet; in his certe, quae ad nostram viciniam pertinent. Nam in domesticis intestini que rebus praeclaros adparatus Gelasio superesse, satis est manifestum. Luculenta est, et gravitatis historicae plena censura narrationis Hagecianae de Teutone, Teucadi nepote, duce profectionis post Babylonicam dispersionem in Bavariam, a filio eius Bavaro dictam. Bona ratione utitur Gelasius, quod tam futilibus commentis sequiorum scriptorum historias contaminari haud oportere censet. Conicit, Hagecium e *Viti Arnpeckii* et *Andreae Presb* chronicis, in quibus Bavarorum adpellatio a Bauri vel Bavaro duce repetitur, haec commenta transtulisse. Elegans votum est, ut, quemadmodum hodie apud doctiores Bavaros ducis Bavari memoria dudum abolita est, Czechus quoque, aeternis tenebris dignissimus, tandem aliquando bona gratia popularium sepeliatur. Alius error est Hagecii, qui inter Bavaros, ab illo duce sic nominatos, aliquamdiu post Boemum quendam, multitudinis partem orientem solem versus eduxisse, et, occupata circa Vultavam fluvium regione, Casurgim condidisse, fidenter, et sine haesitatione refert. Haec et toti veterum historiae repugnare, et a nullo scriptore vetustiore Boemum hunc memorari, vere adfirmat Gelasius, qui recte etiam *Cluverio* adsensus in eo est, pulsos Boiohemo a Marcomannis Boios in Vindeliciam concessisse; quod nos alibi novis argumentis firmabimus, et ab his partim descendisse posterioris aevi Boioarios, ostendemus. Unum hic monere iuvat, quod nondum ab alio, qui nobis occurrerit, animadversum recordamur: *Leibnitium*, in praefat. ad Adelsreiteri Annal. Boior. vetustissimam Boioariorum mentionem a Claudio Rutilio, in itinerario, fieri, multis, et in his diligentissimo etiam *Spenero*, falso persuasisse. *Pollichius* quidem, in erudita commentatione de Boioaria Francis subiecta, primus observarat, istum

istum versum, a Leibnitio indicatum, in Rutilio non legi; sed ubi legeretur non norat. Est vero *Venantii Fortunatiani* in l. IV. de vita Martini, quos libros legibus Boioariorum, in quo primo monumento haec nominis inflexio adhibetur, LX. minimum annis posterius scriptos esse constat: unde hoc liquere putamus, genuinam et nativam sermonis patrii enuntiationem hanc esse. Ceterum terminationes hae nominum, in nostro sermone frequentes, nihil aliud significant, quam incolas regionum a gentibus aut fluminibus dictarum, veluti Bructuarii, Angrivarii, Chasuarii, Amsivarii, Ripuarii, Hattoarii, et hi Boioarii: nimirum additur in fine vox *aur*, quae patentia camporum spatia designat; unde illae adpellationes nostro ore erunt, *Bruchtenauer*, *Angerauer*, *Hasauer*, *Emsauer*, *Uferauer*, *Hessenauer*, *Boienauer*. Non ergo circumspecte satis ex prima talium vocabulorum parte de origine harum nationum fiunt coniecturae, quia praeter loca sedium nihil iis denotatur. Ita fuerint quidem inter Boioarios veterum Boiorum reliquiae; varias tamen alias nationes novo cuidam corpori gentis, communi ex foedere quod coierit, accessisse, multa fidem nobis quidem faciunt, qui plurimis, iisque gravissimis argumentis, aliquando confoederationes validioris Germaniae post Romanorum ruinas, et hinc orta potentiorum populorum nova vocabula, contra dubitationes, quae restant, tuebimur. Sed ut ad Gelasii miniatulas revertamur ceras, quibusvis fabularum propugnatoribus profecto extimescendas, repetuntur in his docte rerum Boicarum usque ad Marcomannicum in Bohemia dominatum conversiones, antiquis, ut decebat, ex auctoribus; et plura bonae frugis passim aliunde ad eas adcommodantur. Non tamen dissimulabimus, nihil admodum confici, adlato centonis *Ptolemaeani*, (crassius in Germania certe suti, laceris et male conciliatis e pannulis,) loco de Bonochaemis, orientalia Chamavorum ultra Melibocum colentibus; quia idem nugarum institor, quisquis sub tam vetusto nomine docto orbi illudere conatus est, paullo post Quadis, ferri mineris, et Lunae silvae, subiicit Baemos.

Si

Si quis in follem collectas nominum undecunque collectorum, et ex XIVti adhuc saeculi scriptoribus excerptorum, tabellas in mensulam effuderit, perturbatius et confusius cadere non poterunt, quam in ista Graecula Germaniae chorographia acervatim iacent. Dolemus certe, quoties bona ingenia huic Augiae stabulo operam impendere non dubitant, non maiore profectu, quam Ravennatis nebulonis, lectionem aliquoties mille philosophorum, quos nulla aetas viderat, mentiti, in labyrintheis erroribus sperari potest. Ea etiam causa est, cur in observatione de Casurgi, omnibus vetustis testibus, praeterquam fictitio Ptolemaeo, ignota, vix operae factum pretium ducamus. Nonnisi effugatis enim demum et abactis salutari carmine tam inauspicatis phantasmatin, quae studia inter maiores nostros a longe utilioribus ad infelices tricas avocaverant, evenire posse videtur, ut dignitati et integritati historiae, incorruptam fidem professae, consulatur. Non invidebimus quidem Ptolemaicis e tabulis pictos mundos edscentibus; sed quem usum praestent vana nomina, illic solum obvia, nondum intelligere potuimus. Mirus artifex ignotorum heroum, Hagecius, ex Hermundurorum quoque adpellatione exsculpere Hermundum Suevum conatus, iure vanitatis a Gelasio, candido et perspicace talium iudice, arguitur, qui longe probabiliora de Hermunduris subiecit; in quibus tamen non desunt, de quibus ampliandum videatur. Illud enim, Iubillium, seu, ut vera codicum scriptura habet, Vibellium, licet Catualdam et Vannium, Marcomannorum Quadorumque reges, bello vicerit, regnoque expulerit, nusquam legi, seu totum, seu partem regni Marcomannorum sibi vindicasse, aut sua gente (Hermunduris) inmissa, Marcomannos Bohemia exturbasse, aegre admitti poterit. Quae enim totidem quidem verbis non scripta sunt, praesertim in tam concisis Taciti narrationibus, bona tamen interpretatione ex consecutionibus rerum recte colliguntur. Undique enim cinxisse Bohemiam, Taciti aevo et postea, quum Hermunduros cognoscamus, et regionem circa Albis fontes, partem sane Bohemiae,

seu interiorum Germaniae, in quae Maroboduus avocarat suos a provinciarum Ro. vicinitate, eosdem tenuisse Taciti testimonio constet: non videtur dubitandum, inde usque ad ipsam Danubii ripam, Augustae Vindel. propinquam, colentibus cessisse portionem sedium Marcomannicarum. Et quomodo Vibellius, dux Hermundurorum, et demum rex, pulso Catuualda, cuius in ditione Bohemia Marcomannica tota fuerat, inter accolas regni Vanniani, a quibus circumventus Vannius, et ipso potissimum auctore deiectus, numerari potuisset, nulla facta mentione Marcomannorum aut aliorum Bohemiae cultorum; nisi populus, priorum dominorum eo principe victor, iam suum nomen redactae in potestatem regioni imposuisset? Quis etiam Hermunduros has militias non mercede subiisse alia, quam praeda, auferri quae posset, crediderit; quum communis nationum Germanicarum mos, a florentissimis dudum scriptoribus perpetuis exemplis confirmatus, neminem fugiat, ut victi parte certe, et tertia plerumque, agrorum, cedere domitoribus suis coacti fuerint? Sed haec, ut in transcursu, attigimus; alio tempore, quid de Hermundurorum rebus e vetustis monumentis recte constitui possit, uberius exposituri. Quod igitur eruditissimus Gelasius a natura loci, et virtute Boiorum aut Marcomannorum, argumentum sumit, contra clara *Taciti* testimonia, (Germ. c. XLI. XLII. Annal. l. II. c. LXII. LXIII. et l. XII. c. XXIX. XXX.) vel sic parum valebit: etiamsi non alia quoque e belli Marcomannici historia, et ex septentrionalibus confiniis regionis Vandalorum sub Constantino M., post Marcomannos ab occidente, Danubii ex utraque ripa dudum accolas, et sub Gallieno parte Pannoniae superioris potitos, (*Iornandes* de reb. Get. c. LV.) adferri possent. Tantum certe abest, ut sola Misnia et Lusatia sub Vibellio Hermunduris tribuenda sit; ut, colentibus Silesiam inferiorem Lygiis, Buriisque, et Moraviam potissimum Marcomannis, ut *Hanckius* docet, ii regno Vanniano, seu Suevis inter Marum et Cusum locatis, non ex alia regione potius, quam Bohemiae et Silesiae superioris meridionalibus e pla-

gis,

gis, propinqui, aut accolae censendi sint. De flumine Albi, nominisque eius notatione, pulcra sunt quae adfert Gelasius; qui etiam Hagecii de Panilo rege Hermundurorum, castellisque ab illo conditis, narrationem, nullo auctore idoneo institutam, et a Goldasto non aliunde repetitam, enucleate refellit. Praeclara est in primis illa observatio de Slavorum odio in linguas peregrinas, ut etiam voces in sacris, et nomina propria, vel verterint, reddentes verbum pro verbo, vel ad suam saltem enuntiationem deflexerint. Occasione Landscronae et Landsbergi haec notantur, quae tantae antiquitatis haud sint, ut ad Hermunduros origo referri possit, sed a nobilibus potius Germanis, qui sua nomina imposuerint, dictae. Exponuntur autem haec luculentum historiae in usum.

Plura mensibus secuturis.

SAMUELIS CHRISTIANI HOLLMANNI, LOG. METAPHYS. et Theol. naturalis P. P. O. Reg. Scient. Societ. Lond. et nuper etiam Götting. M. Commentationum in Regia Scientiarum Societate inde ab anno 1746. recensitarum Sylloge.

Göttingae 1762. 200. pagg. in 4. cum duabus Tabb. aeneis, impensis viduae Abrahami Vandenhoeck.

Quas in conventibus Acad. Scientiarum Göttingensis praelectas, commentariis eiusdem inferendas destinaverat commentationes, eas, posteaquam eorum editio, ob lites cum Bibliopola Elia Luzac iuniore sumptus impendente ortas infeliciter, aliorum sociorum edendi suas meditationes separatim consilium ac exemplum secutus, publicae luci seorsim exponit auctor, magnis in omnem Philosophiam meritis clarus. Conspicua est in iis, aeque ac in reliquis illustris auctoris scriptis, singularis in colligendis de rebus pertractatis vetustiorum ac recentiorum Philosophorum sententiis diligentia eminens, ac omnibus eruditis maximopere commendanda in iis examinandis modestia, acerrima iudicii vi suffulta, et ingenio

genio iis, quae minus etiam probata visa sunt, rectiora ac probabiliora inveniendi. Potuissemus eius rei specimina ex singulis capitibus utilissimi huius libri, qui Philosophis uberrimam meditandi materiam praebebit, ac in abditos naturae recessus ducet, proferre: sed in ea, in qua versatur illustris Auctor, celebritate, sufficiet quaedam ex prima commentatione potiora momenta excerpere, ac reliquarum nonnisi indicem apponere. Continet ea mantissam die 7. Febr. anni 1756. recitatam, de terrae motibus, inprimis nupero Ulyssiponensi. In hac primum leguntur ea, quae terrae motus funestiores a vetustioribus ac recentioribus scriptoribus descriptos concernunt; deinde vero Auctor illustris, ex collectis summa cura ac studio de strage Ulyssiponensi relationibus fide dignis, docet, vix unquam aliquem terrae motum tot memorabilibus phaenomenis ita tristem ac funestum fuisse. Duo vero praecipue in eo effectus considerandi, ad quos reliqui fere omnes reduci poterunt. Primum subitanea illa, eaque enormis simul, Portugalliae urbisque Lisboensis concussio, ut 7. aut 8. minutorum spatio eversa maxima pars civitatis esset, latissimeque simul diffusa fuerit, innumerasque alias strages ediderit. Et quanquam adhuc non satis pateat, quousque huius concussionis stupendae vis fuerit progressa, posita tamen relationum veritate, instituto calculo, ac sumpto medio arithmetico, emerget 79200. milliarium quadratorum spatium, intra quod aliquis saltem, multis vero in locis satis funestus, terrae ipsius motus perceptus est. Secundus vero formidandae huius terrae concussionis effectus, qui se prodidit, multo adhuc latius patuit. Eadem hora fatali, qua Lisboa corruit, multis Europae Africaeque regionibus, aere tranquillo, nullaque ventorum vi illis saltem in locis agitato, aquae partim fluviatiles, partim fluviis adiacentes aliae, partim in lacubus paludibusque, quibus sensibile nullum cum aquis fluentibus commercium esset, procul a maribus stagnantes, tanta rapiditate, et cum tanto strepitu coeperunt intumescere et agitari, ut navigiis etiam, aliisque rebus obviis damna inferrent: aqua a fundo ad superficiem evecta, saepiusque protrusa,

trusa, passim vortices efformavit, non ad magna plerumque locorum intervalla diffusos: eadem ad loca illa, in quibus modo protrusa in altum fuerat, simili fere impetu mox rediit, atque ita saepe hausta absorptaque fuit, ut fundus partim nudus appareret. Eaedemque vicissitudines, horae circiter dimidiae spatio, pro locorum diversitate, quater, quinquies, sexiesque observatae sunt. Hisque finitis aqua ad quietem et altitudinem priorem rediit. Cum aquis arenae quoque, lutum, nonnunquam etiam lapides, ex fundo protrusi, alibi et ligna magna copia, magnaque vi, ex lacus fundo in littus protrusa sunt. In quibusdam regionibus, ubi eiusmodi aquarum vortices subito orti sunt, vivarum, eodem in loco ante et post apparentiam istam, aquarum fontes passim observati sunt; in lacubus vero quibusdam voragines adeo profundae passim deprehensae sunt, ut ipsorum fundos reperire non licuerit. Quibusdam in locis cum aquis halitus etiam foetidi et sulphurei eruperunt, quorum odorem, qui praesentes forte erant, ferre vix possent; ac denique in locis istiusmodi, in quibus aquae vel magno cum stridore et impetu ita intumescerent et erumperent, ne minima quidem in terra proxime adiacante motus aut tremoris alicuius vestigia se prodidisse leguntur. Descriptis ita graphice phaenomenis stupendi huius mali, ac ex relationibus fide dignis extra omnem dubitationis aleam positis, ad eruendas eorum rationes se confert auctor illustris, ac breviter expositis rationibus, quas fatalis haec concussio habuit cum aliis communes, considerat accuratius, dari cryptas cavernasque sub terrae continentis superficie, ipsisque marium fundis, maiores minoresque, solitarias partim, partim inter se aliquo modo connexas, magis minusque profundas, apertas partim undique, partim clausas, aerisque eo gravioris magisque elastici plenas, quo magis sint profundae. Adesse in iis, multis rationibus docet, corpora ad flammam concipiendam apta, eoque magis inflammabilia, quo olea ex terris passim erumpentia subtiliora maximeque volatilia, naphta cum petroleis, flammam longe

 facilius

facilius quam ſulphura bituminaque concipiunt. Ecquis itaque negaverit, poſſe ex iis eiusmodi fulgura fulminaque in cryptis ſubterraneis, eodem modo ac in liberiori terram ambiente aere eadem generari videmus, oriri. Ex poſitis his fulminibus ſubterraneis, facile auctor illuſtris omnium phaenomenorum explicationem ſuppeditat, in genere ac in ſpecie conſiderata Maris Atlantici indole, eaque collata cum adiacentibus Portugalliae Hiſpaniae regionibus, vicinaque ora Gibraltarenſi, nexuque maris huius cum remotioribus Britanniae, imo ipſius Americae littoribus, veriſimile reddit, funeſtam illam ſtragem, terraeque concusſionem, derivandam eſſe ex fulminibus, in cryptis maris Atlantici fundo ſubiectis, una alterave vi diſploſis; ex iisque phaenomena ſingula in aqua tum temporis obſervata eleganter explicat. Lectu dignisſimae ſunt illuſtris auctoris meditationes, inprimis cum omnes eo dirigantur, ut nos deducat ad diſquirendum: annon excogitari forſan aliquid posſit, quo, ſi non medelam perfectam, temperamentum tamen aliquod malo adhiberi liceat, quo vix cogitari triſtius, vix magis exitioſum poteſt, quodve circumſpectionem et prudentiam fere humanam omnem hactenus eluſit. Parem animum promovendi naturalem ſcientiam, augendique commoda humana, malaque minuendi, in illuſtri auctore venerabitur, quisquis reliquas eius commentationes perlegerit. Iſtarum II. proponit fallacias quasdam in experimento Florentino, circa aquae incondenſibilitatem admiſſas: III. Symbolas ad illuſtrandum reſpirationis mechaniſmum, et uſum: IV. uſum ac mechaniſmum foliorum in plantis perfectioribus: V. Phaenomena quaedam notabiliora congelationis naturalis et artificialis: VI. Supplementa nonnulla ad commentationem de corporum marinorum aliorumque peregrinorum in terra continente origine.

NOVA

NOVA LITTERARIA.

Anno MDCCLII. in lucem prodiit ***Museum Musellianum***, tribus Tomis comprehensum, quorum duo primi Numismata continent, alia Regum, alia Populorum atque Urbium, alia denique Augustorum Augustarumque ac Caesarum CCC. et amplius, aeneis tabulis incisa: tertius latinam quorumlibet Numismatum explicationem habet, a ***Marchione Iacobo Musellio***, Viro doctissimo, eorum collectore ac possessore, breviter et accurate conscriptam. Tria haec Volumina veneunt nummis quatuor aureis Venetis.

Deinde anno MDCCLVI. idem Auctor sollertissimus aliud edidit Volumen, quod inscripsit *Antiquitatis Reliquias;* in quibus sunt non pauca Idola, et aliae antiquae Imagines; tum Corneolae, Camei, Torques, Fibulae, Sigilla, Anuli, Claves, Tintinnabula, Cymbala, Pondera, Mensurae, Arma, Ampullae, Phialae, Lucernae, partim in agro Veronensi effossae, partim ex aliis locis summo studio comparatae, et sumtu ab eo collectae non mediocri; curavitque, ut haec omnia CLXXXIII. aeneis tabulis exprimerentur; nec non breves addidit explicationes. Venit hoc Volumen duobus aureis nummis.

Nunc novum prodit Volumen, quasi trium priorum Supplementum. In eo praestantiores nummi, et nonnulli plane singulares, ab ipsomet Collectore recentissime acquisiti, repraesentantur C. circiter aeneis tabulis, adiectis eorum explicationibus. Hos inter ii quoque sunt, quos ei legavit concivis eius et amicus dum viveret coniunctissimus, idemque Vir de re nummaria non solum, sed de omnigena litteratura optime meritus, Marchio Scipio Maffeius, in perenne sui erga eum amoris testimonium, confidens fore, ut publici iuris aliquando fierent.

fierent. Huius quoque Voluminis pretium eſt duorum Aureorum.

Totum itaque hoc Opus, quinque Tomis in folio digeſtum, Tabularum elegantia, typorum nitore, chartaeque pulchritudine ſpectabile, propter egregium celeberrimi auctoris animum, qui nulli rei pepercit, ut editio quam accuratiſsima extaret, venit octo nummis aureis, vulgo *Zecchini Veneti*.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Februarii Anno MDCCLXII.

EUTROPII BREVIARIUM HISTORIAE ROMANAE, cum metaphrasi graeca Paeanii, et notis integris Vineti, Glareani, Tan. et An. Fabri, Cellarii, Hearnii, Heumanni et Havercampi, item selectis Sylburgii. Accedit RUFUS FESTUS, cum notis integris Sylburgii, Cellarii, et Havercampi. Recensuit, suasque adnotationes cum indicibus copiosissimis addidit, HENRICUS VERHEYK.

Lugd. Bat. apud Sam. et Ioh. Luchtmanns, academiae typographos, 1762. oct. mai. Alph. 2. pl. 11.

Etsi fortasse plerisque, qui hanc editionem prodiisse audient, inanis videbitur et supervacua opera, ei scriptori tam praeclare insumta, quem et orationis tenuitas, et negligentia in narrando, contemtum vulgo reddidit: tamen eos paulo lenius iudicaturos putamus, si cogitaverint, eos praesertim libros, a quibus ut plurimum initium latine discendi fiat, quam accuratissime edendos esse, nec facilius talium observationum utilitatem ad multos pervenire, quam si notis scriptoribus adiunctae sint. Sed praeter utilitatem, qua una fortasse haec editio Eutropii satis commendari poterat, cum harum litterarum studiosi ubique diligenter moneantur, ad quae potissimum in huiusmodi libris attendendum sit, insunt etiam praeclara documenta exquisitae in hoc genere doctrinae, indefessi studii, summaeque in legendo diligentiae, quibus nemo iustam laudem detrahere audeat.

Atque etiam praeterea, qui liber vulgo tironibus contemtim relinquitur, eum nunc putamus ſatis dignum videri, qui a pluribus tractetur, quibus quidem in hoc litterarum genere excellere propoſitum ſit, cum tenuiſſimum dicendi genus Eutropii multis ornamentis a Cel. Verheykio commendatum ſit. Quae omnia non eo conſilio diximus, ut noſtro hoc iudicio erga ſuperiorum editorum laudes, Cellarii nominatim, Havercampi, et Gruneri, ingrati eſſemus, quos conſtat optime de Eutropio meritos eſſe, atque Cel. Verheykio ſaepiſſime probatos: ſed ut appareret, multa hac editione ſuperioribus utilisſime addita eſſe. Nunc ſingula diligentius videamus. Primum igitur non ſolum omnium fere, qui Eutropium illuſtrarunt, notae repetitae ſunt; ſed quidquid alicubi ad eum vel explicandum, vel emendandum dictum eſt, id in obſervationibus Verheykianis reperitur. Iam negari non poteſt, eſſe multa, praeſertim a Vineto et Glareano, latius diſputata, quae iam aliunde nota eſſent; ſed cum Cel. Verheykius bibliopolae voluntati hoc dandum fuiſſe monuerit, non debet in eum culpa coniici, qui hanc unam ob cauſam Gruneri notas adſpergere noluit, ne libri moles nimis excreſceret, ſed ubique, quamquam paucis, mentem Gruneri expoſuit, ut nihilo minus ex hac editione intelligeretur, Grunerum fuiſſe diligentisſimum et intelligentisſimum Eutropii interpretem. Si ipſa Verheykiana conſideremus, quod nobis hoc loco maxime agendum eſt, videtur ante omnia de praeſidiis dicendum, quibus inſtructus ad hanc editionem accesſit. In quo ſequemur praefationem, cuius maxima pars eorum enarratione continetur. Antiquisſimarum editionum nonnullas reperire non potuit, ut Romanam a. 1471., quae eſt prima, Venetam a. 1480., Cracovienſem a. 1510., ſed Mediolanenſi a. 1475. et duabus Venetis a. 1489. et 1490, quas Fabricius ignoravit, uſus eſt, item Pariſienſi a. 1512. Quae omnes Eutropium non purum exhibent, ſed a Iano incipiunt, ubique additamentis ex Oroſio aliisque inquinatae ſunt, et Pauli Diaconi libros de geſtis Romanorum adiectos habent. Poſt multorum

rum editiones, quarum catalogus eſt apud Fabricium, primus Schonhovius Baſileae 1546. Eutropium ab additamentis purum e codice Gandenſi edidit, Vinetus autem Pictavis 1553. editum primus illuſtravit. De ceteris editionibus aliunde notis non eſt quod hic dicamus. Veniemus ergo ad codices. Primo loco ponitur, qui Leidenſis primus appellatur, quem poſt Havercampum denuo diligentisſime inquiſivit Verheykius, atque tanta auctoritate eſſe putavit, ut in diiudicandis lectionibus eum ſequeretur. Secundus eſt chartaceus in forma maxima, ſed interpolatus; tertius item quaternis ſcriptus, ſed melior ſecundo; quartus multa habet additamenta. Praeter hos uſus eſt chartaceis duobus, formae quartae, ab Havercampo negligentisſime inſpectis, priori quidem corruptiſſimo, adeoque neglecto, poſteriori valde bono, et haud dubie omnibus praeter Leidenſem primum *praeferendo*, quem quintum appellavit. Cetera pars *praefationis* breviter indicat, quid de ipſius Eutropii vita viri docti ſtatuant. Inſunt praeterea quaedam particulae diſſertationis Verheykianae de dictatore populi Romani, quam integram conſtituerat Eutropio addere. Sed cum hoc conſilium mutarit, quinque tantum loca Eutropii, quae ſunt de dictatura, doctiſſimis animadverſionibus, ex illa diſſertatione huc translatis, illuſtravit, quae ut ſuo tempore integra prodeat optamus. Iam ut ad ipſum Eutropium, notasque Cel. Verheykii copioſiſſimas accedamus, primo loco videbimus de notis criticis, cum in univerſum videatur hoc ſpectaſſe, ut contextum ederet, quoad fieri poſſet, integrum. Ac dici vix poteſt, quam non ſolum neceſſaria fuerit haec opera, ſed feliciter etiam inſumta. Etſi enim ab aliis editoribus multa ſunt e codicibus obſervata, et ingenio atque ſagacitate animadverſa, immutata item et reſtituta, in quo ſummum fuit ſtudium Cellarii, Hearnii, Havercampi, atque Gruneri: tamen vel codices ad manus non habuerunt, vel nimis paucos, vel parum accurate tractarunt, quod de Havercampo multis exemplis demonſtravit Verheykius. Veriſſime igitur dicere licet, innumeris in locis reſtitutam eſſe

Eutropio hac editione veram lectionem, ſive antea incognitam repertam dicamus, ſive eam reſtitutam, quae praeter neceſſitatem immutata erat, ſive denique confirmatam, quae fuerat doctorum virorum coniecturis indicata. Quod quidem ei facile fuit, inſtructo tot editionibus et codicibus, e quibus varietatem lectionis, maxima cum diligentia collectam, textui ſingulis paginis ſubiecit. Ante vero quam exempla eorum, quae ab eo immutata ſunt, ponamus, univerſam eius rationem criticam breviter deſcribemus. Atque negari hoc loco non poteſt, eſſe Verheykii modeſtiam et fidem in hoc genere valde commendandam, qui in emendando non putaverit ingenio indulgendum eſſe et coniecturis; ſed certum fundamentum conſtituendum, cui lectionum veritas inniteretur. Hinc in omnibus diligentiſſime ſecutus eſt codices cum editionibus, nihil ſine his mutavit, aut, ubi opus erat, immutatum reliquit, atque errores adeo Eutropii non celavit, modo ipſi, ut in praefatione dixit, perſuaſum eſſet, lectionem eſſe ab Eutropio. Quae ratio ut eſt ad modeſtiae laudem praeclara, ita efficit, ut, quod in libris et codicibus ſervatum ſit, certo cognoſcatur. Nam ſi quis velit nonnumquam in his librariorum omnium errores agnoſcere, et codicum eſſe lectionem ſtatuere, non ipſius ſcriptoris, relinquitur ei iudicandi libertas, editoribus autem fides conſtat, qui lectionem in libris repertam indicarunt. Nunc ponamus loca e codicibus et editionibus mutata. Verba *Rheae Silviae* (I. 1.) recepit. *Populus ſuus* (I. 2. al. 1.) veram eſſe lectionem omnium codicum fide recte defendit, exemplisque Eutropii ipſius confirmavit, hanc pronominis redundantiam non ferendam facile in ſcriptore aevi Ciceroniani: ſuperiores editores vel dubitarant, vel eiecerant. Pro verbis *annum unum*, quae antea edita ſunt (I. 9. al. 8.) repoſuit *annum*. Etſi deinde non improbamus, receptum eſſe (II. 2. al. 1.) *cum bello* pro vulgari *ad portas bello venerant*, quod eſt frigidum, nec aliam patitur interpretationem, quam *tempore belli*, in quo eſt additamentum ſupervacuum: tamen exempla adiecta rem non viden-

videntur conficere, in quibus particula *cum* promiſcue addi poteſt, aut omitti. Nobis videtur potius hoc dictum eſſe, *bellum attulerunt ſecum ad urbem*, ſeu, *cum bello venerunt*, ut ille Popilius Laenas, qui in ſinu tulit bellum et pacem, et dici poteſt cum bello et pace veniſſe, ſive ut Apoll. Rhod. (I. 1024.) dixit, *εἴσαντο πελασγικὸν ἄρεα κέλσαι*, putabant Pelasgicum bellum appuliſſe, aut Pelasgos cum bello veniſſe. Ita ipſe Verheykius in Breviario Sexti Rufi (c. 6.) edidit: *Gallos cum victoria remeantes.* Eodem loco e codicibus edidit *octo civitates*, cum antea numeri nomen omiſſum eſſet. Veriſſimum porro eſt, quod (II. 21. al. 11.) *multisque vaſtatis* repoſuit, eiecto verbo *oppidis*, praeter codices re ipſa monente, et Paeanio aſſentiente. Ibidem e codicibus *quindecim millia* mutavit in verbum *quingenti*, quod iam Grunerus fecerat. Primus Verheykius poſt verba *Eumeni donatae ſunt* (IV. 4. al. 2.) inſeruit e codicibus *a Senatu*, et confirmavit eadem auctoritate, paulo poſt *Aſiagenis* legendum eſſe pro *Aſiatici*. Notabilis autem eſt lectio, quae ab eo (IV. 20. al. 9.) e codice primo et Oudendorpii coniectura recepta eſt: *adverſus eum miſſus Pont. P. Licinius Craſſus — habuit*, quae a prioribus editionibus valde diſcrepat. Mirum etiam eſt, a nemine obſervatam eſſe lectionem, quam ex editionibus pluribus, et omnibus codicibus, reſtituit Eutropio (VII. 3. al. 2.) *ſecundo Brutum et infinitam nobilitatem — geſſerat, victam interfecerunt.* Similiter mendum eſt ſublatum ex loco quodam in vita Titi (VII. 21. al. 14.) quem ſic conſtituit: *Facilitatis tantae fuit et liberalitatis, ut, cum nulli quidquam negaret, et ab amicis reprehenderetur, reſponderit.* Ultimum locum ponemus ex libro octavo (c. 18. al. 10.) qui hunc in modum mutatus eſt: *Parthos vicit et Arabas interiores et Adiabenos. Arabas eo usque* etc. Quae omnia non ſolum in Paeanii metaphraſi iisdem verbis leguntur, ſed ab aliis etiam tradita ſunt, ut iucundum eſſe debeat harum rerum ſtudioſis, ea in editionibus quoque et codicibus inventa eſſe. Atque ſi dicamus, permulta alia huius generis loca occurrere, ubi vel additum ſit verbum, vel

demtum, vel verborum ordini grammatico et hiſtoriae melius conſultum: intelligant lectores, primum non inutilem eſſe operam Cel. Verheykii, deinde Eutropium nunc demum expurgatum videri omnibus mendis, tandem codices antea non ſatis conſultos eſſe. Sed liceat nobis paucisſima addere, in quibus videmur nobis ab eo recte diſſentire poſſe, cuius rei veniam nos ab eius humanitate facile impetraturos eſſe ſperamus. Non potuimus probare, quod (III. 7. al. 2.) editum eſt: *quia latrocinati navibus Romanorum fuerant.* Nam primum Hiſtris bellum illatum eſſe debuit, quod Romanorum naves frumentarias exceperant, non quod iis uſi erant ad piraticam faciendam, qui ſenſus eſſet lectionis Verheykianae, parum ille commodus. Etſi porro eius codices habent *navibus:* tamen his opponi poſſunt codices Hearnii et Paeanius, qui accuſativo utuntur, aut ita locum interpretantur, ut accuſativum legiſſe videantur. Ultimo loco quaeri poteſt, num Hiſtri navibus frumentariis Romanorum, adeoque onerariis, ad piraticam, in qua parvis navigiis opus eſt, uti potuerint? Quod ut parum veriſimile eſt, ita nobis *τὸ naves* praeferendum videtur: loquendi enim formulae hac multo inſolentiores in Eutropio occurrunt. In rebus geſtis Hannibalis Eutropius dicit: *Alpes adhuc ea parte invias ſibi patefecit,* (III. 8. al. 4.) quo loco e tribus codicibus laudatum eſt *adhuc tum*, quod non videtur abiici debere. Haud dubie enim legendum eſt *adhuc dum,* cuius fuit facilis mutatio in *tum*, quod quidem ferri non poteſt; aut *dum*, quod erat hic rarius, omiſſum eſt. Si a criticis obſervationibus ad exegeticas tranſeamus, invenimus nonnullas hinc inde adſperſas: videtur enim parcus in hoc genere eſſe voluiſſe, cum ab aliis ſatis eſſet monitum, nec digna oratio Eutropii, quae ad bene ſcribentium normam exigeretur, et ubique temporum illorum negligentiam et imitandi inſcitiam proderet. Quorſum haec referimus, quae olim obſervavimus. Cum *mandare ſenatui* et *remandare Pyrrho* (II. 7. V. 3.) ſignificet, per legatos nunciare: poteſt fortaſſe utriusque loci comparatio modum loquendi illu-

ſtrare.

ſtrare. Deinde (VIII. 10. al. 5.) *Parthicum triumphum revexit* an ſignificat: *triumphans rediit?* ut Polybius (Exc. Hiſt. XI. 31.) dixit, *θρίαμβον καὶ νίκην κατάγειν τῇ πατρίδι*, et (XVI. 12.) *θρίαμβον εἰσάγειν*. Sed vix ita loquuntur Latini: feramus tamen in Eutropio. Igitur redundabit verbum *triumphavit*. Longiores fuimus in deſcribenda obſervationum grammaticarum ratione, quae pulcerrimae ſunt et utilisſimae, cum putaverimus, nos ita planum facturos eſſe, quam multa loca a Verheykio Cel. bene conſtituta ſint. Reſtant obſervationes chronologicae et hiſtoricae, quae haud paulo maiorem laudem merentur, quam ceterae. Cum enim ſint innumeri errores Eutropii in hoc genere, obſervati magnam partem et correcti a ſuperioribus editoribus: nihil intactum reliquit Verheykius, quod nondum penitus eſſet ſanatum, aut neglectum etiam huc usque. Hinc diligentiſſime comparavit Eutropium cum aliis hiſtoricis, et plures hoc modo detexit errores, difficultates, et diſſenſus, quorum culpa fere in Eutropii negligentiam aut ignorantiam collata eſt. Neque tamen putamus ſingula loca hic commemoranda eſſe, quorum magnam partem, ſi quis velit librum inſpicere, facile reperiet. Anni porro accuratisſime conſtituti ſunt, colligendis omnibus, quae vel a veteribus tradita eſſent, vel a recentioribus obſervata. Profuit autem ſaepe haec *ἀκρίβεια* ad emendandum Eutropium iis in locis, quos nemo antea tentarat, velut quod pro *Volſcis* reponendos putat *Faliſcos* (I. 19. al. 17), et pro *Cn. Sentio* ex Dione ſcribendum docet *Cn. Hoſidium* (VII. 13. al. 8.). Atque talia pasſim ſunt admonita. Ceterum Eutropium Varronis calculo uſum eſſe, ex aliorum obſervationibus oſtenſum eſt (I. 1.). Eutropium ſequitur metaphraſis Paeanii, uno tenore edita, cum animadverſionibus Sylburgii, Cellarii, et Havercampi, paucisſimis Verheykii. Nam quae ei viſa ſunt Paeanium vel emendare, vel illuſtrare, ea omnia tractavit in notis ad Eutropium, ad quas lectores reiiciendos recte exiſtimavit. Praeterquam autem quod Paeanii metaphraſi ſaepe codicum lectionem ibi ſtabilivit, obſervavit

vavit etiam eius ab Eutropio discrepantiam, cuius malum codicem Paeanio ad manus fuisse iudicavit ad II. 13. Post hunc editum est Sexti Rufi Festi Breviarium rerum gestarum P. R., in quo describendo poterimus breviores esse, cum ratio eius edendi eadem fuerit, quam in Eutropio secutus est Verheykius, idem consilium, eadem diligentia et observationum utilitas. In praefatione praeter plures editiones, in quibus Cellarianam iure censuit primo loco ponendam, commemoravit sex codicum collationes, quarum praesidio adiutus libellum edidit. Expositis deinde variis doctorum virorum de auctore Breviarii, eiusque praesertim nomine, sententiis, assensus est iis, qui verum nomen esse putarunt Sextus Rufus Festus. Ipsae notae Verheykianae maximam partem continent catalogum variarum lectionum, de quibus tamen saepius non iudicatum est. Tamen hic quoque nonnulla aut emendata sunt, aut restituta, ut cum (c. 6.) reposuit: *Gallos cum victoria remeantes*, pro quo superiores ediderant *Gallos victores*, et (c. 9.) *crudele et callidum genus* pro *crudeles et callidi*, ibidemque *Parthenopolis* pro *Phthinopolis*, e quibus ceterae observationes criticae facile diiudicari possunt. Admonitum est etiam (c. 11.), auctorem Breviarii non satis bonum codicem Eutropii habuisse. Reliquae notae historiam illustrant; de qua cum sit ad Eutropium maxime actum, iussit lectores ad Eutropianas notas redire. Nihilominus et hic quaedam latius disputata occurrunt, quae facile possint tenuissimo libello pretium adferre. In his eminet paulo longior de Saracenis observatio (c. 14.), de quorum nomine, origine, sedibusque expositum est. Docet igitur, eos a regione, quam incoluerunt, orientales appellatos esse, propinquos fuisse Arabibus Scenitis, cum quibus interdum confusi sint, verum ipsos ubique vagatos esse, degentes sub tentoriis, habuisse phylarchas sive praefectos tribuum, in quas descripti fuerint, qui fere dicerentur phylarchae Saracenorum Assanitarum aut Maoddenorum, quo genitivo indicaretur tribus nomen. Inde colligit, hic legendum esse *Phylarchi Saracenorum*

cenorum Osroenorum, cum antea sit editum *in Osroene;* huius tribus phylarchas commune Abgarorum nomen habuisse. Nec iniucunda lectu sunt velut compendia historiae belli Iugurthini (c. 4.), et Macedoniae in provinciae formam redactae, et geographia Mauritaniae atque Numidiae (ibid.) breviter tradita. In fine adiectus est libellus provinciarum, qualem ediderunt Schonhovius et Cellarius, de quo non est quod hic moneatur. Laetamur vehementer, Eutropium nactum esse tam doctum interpretem, qui eo utilius librum tractare potuit, quo maius studium cum doctrina et diligentia coniunxit.

MAXIMILIANI HELL, E SOC. IESU, ASTRON. Caes. Regii in Universitate Vindobonensi, Observatio Transitus Veneris ante discum Solis die 5. Iunii an. 1761. etc.

Vindobonae, typis Io. Thomae Trattner, pl. $8\frac{1}{2}$. in 8vo.

Nunc tandem fruges in horrea colligere licuit, quas rarissimum, Transitus Veneris ante Solem d. 5. Iunii styl. astron. an. 1761. celebrati, phaenomenum coelo favente Astronomis messoribus, ut ita dicere liceat, largiter concessit. Nactum est phaenomenum istud tot observatores, et dignitatis splendore insignes, et munificentia Principum excitatos, et ingenuo in rem astronomicam favore allectos, ut posteri merito singularem ardorem suspecturi sint, quem neque bellum maxime exitiosum restinguere valuit. Restabat igitur, ut sedulus scientiae syderalis scrutator et promotor fruges reportatas, non solum in praesentem, eumque eximium divinae istius scientiae usum, congereret; verum etiam thesauri inaestimabilis loco posteritati conservaret. Optime id, et studio indefesso, praestitit celeberrimus Astronomus Vindobonensis, *R. P. Hell,* in opusculo quod indicimus, et cuius expositionem brevem nunc instituemus. Recenset primum Cl. *Auctor* observationem huius transitus Vindobonae a se habitam. Pro determinanda successive

 Veneris

Veneris in disco Solis positione, usus est tubo dioptrico 5. ped. reticulo et micrometro instructo, cuius ope appulsus tum limbi Solaris ad filum horarium, tum Veneris ad horarium et fila obliqua, perradente interim limbo Solis australi filum diurnum, annotavit, et simul ope micrometri distantiam Veneris a limbo Solis australi mensus est. Ex eiusmodi observatione apparentem Veneris ascensionem rectam et declinationem obtinuit, adstrictam ad tempus, quo centrum Veneris in filo horario extitit. Utramque, supposita parallaxium horiz. ♀ris et ☉lis differentia = 25″ effectu parallaxis liberavit, et inde longitudinem et latitudinem ♀ris veram deduxit, atque cum loco Solis comparavit, cuius quoque methodi explanationem adiecit. Octo sic obtinuit positiones; quod ad Veneris egressum vero, coeli clementia emersionem tantummodo totalem observare concessit, quam Tubo Newtoniano 4½ ped. cum lente 1. digiti in foco hor. 21. 43′. 10″. temp. veri, intra pauca secunda certus, annotavit. Ex dictis positionibus observatione acquisitis et debite adaptatis, calculo extenso, elementa investigavit Transitus huius Veneris per Solem ad centrum Telluris relati, eaque in tabulam sequentem concinnavit.

Elementa spectata e centro Telluris.

Coniunctio ☉ et ♀ geocentrica d. 5. Iunii	18h. 46′. 5″	
Longitudo geocentr. ☉ et ♀ pro hoc tempore	♊ 15°. 36′. 9″	
Latitudo geocentr. in ingressu centri ♀	0°. 7′. 12″	
- - - ♀ris in coniunctione	- 9. 29	A. cresc.
- - - in egressu centri ♀	- 11. 18	
Distantia centrorum minima	- 9. 22	Austr.
Tempus distantiae minimae	18h. 23′. 8″	
Differentia inter ☊nem et distant. minimam	0°. 1′. 31½″	
Eadem in tempore	0h. 22′. 57″	

Semi-

Semidiameter Veneris obſervata	0°.0′.29″
Semidiameter Solis	- 15. 48½
Motus horarius in orbita	- 4. 1
Duratio totius tranſitus centralis	6h.23′.21″
Semiduratio	3.11.40½

Hinc e centro Telluris.

	hor. min. ſec.
Primus contactus in Immerſione	15. 2. 33
Ingreſſus centri	15.11.27½
Immerſio totalis	15. 20. 37
Medium tranſitus	18. 23. 8
Contactus interior in Emerſione	21. 25. 39
Egreſſus centri ♀	21.34.48½
Ultimus contactus limborum ⊙ et ♀	21. 43. 43
Duratio inter contactus exteriores	6. 41. 10
- - - interiores	6. 5. 2
Mora duorum contactuum interioris et exterioris	0. 18. 4

E centro Solis.

Longitudo Veneris	♐ 15°.36′.9″	
Latitudo in ingreſſu centri ♀	- 2. 51	Auſtr.
- - in coniunctione	- 3. 46	
- - in egreſſu centri ♀	- 4. 29	
Longitudo nodi deſcendentis	♐ 14. 32. 39	
Motus horarius ad Eclipticam reductus	- 3. 58	
- - - in orbita	- 3. 59½	
Angulus Inclinationis verus orbitae ♀ cum Ecliptica ex obſervat.	3. 21. 53	

Addidit etiam *Cl. Auctor* ſuis obſervationibus alias huius Tranſitus, quas varii Viri celeberrimi, (in quorum numero Pariſienſis quoque Aſtronomus *Caſſini de Thury* habetur,) Vindobonae laudabili ſtudio inſtituerunt, una cum catalogo

Eclipſium Satellitum Iovis an. 1761. ibidem obſervatarum; et tandem p. 23. ſequ. inſeruit elegantem de diametro Veneris apparente eiusque imminutione optica in diſco Solis diſquiſitionem.

His ita peractis progreditur *Cel. Auctor* ad recenſionem obſervationum phaenomeni noſtri a Viris exercitatis per totam Europam ſparſis habitarum, et ſecum benevole communicatarum, atque a ſe in arctum compendium redactarum: quas ergo arctioribus adhuc limitibus noſtra enumeratione comprehendere non licebit. Sufficiet obſervatores magna ex parte nominaſſe. Primum praedicatur *Gallia*, Aſtronomorum mater, quibus in ſingulare ſcientiae ſyderalis decus accenſere ſe dignati ſunt *Emin. Cardinalis de Luynes* et Celſ. *Dux de Chaulnes*. Horum obſervationes, cum a *D. de la Caille* edi debuerint, hic non proferuntur. *Lutetia* obſervatores habuit, *de Baudoüin*, *de la Condamine*, *le Monnier*, *Maraldi*, *de la Caille*, *de la Lande*, *Meſſier*, *de Fouchi* cet. quibus nominibus et plura adiicienda ſunt, ſi Galliam univerſam ſpectes. Id addit *Auctor* noſter, Academicorum Pariſienſium in diverſa loca exmiſſorum obſervationes ſibi nondum innotuiſſe, ſed ſolum cognoviſſe, quod *D. Pingrè* in inſula *Rodriques* ingreſſum Veneris ob nubes obſervare non potuerit, ſolumque egreſſum obtinuerit; *D. le Gentil*, ob captum interea temporis ab Anglis *Pondicheri*, nequaquam ad ſtationem ſuam pervenerit; *D. l' Abbé Chappe* autem in Sibiriae loco *Tobolsk* tempeſtate ſereniſſima gaviſus ſit. Poſtremi obſervationes Petropoli impreſſas, et ab Academia imperiali iam publicatas eſſe, hic ſupplere licet. *Anglia* obſervatores produxit *Bliſs*, *Birch*, *Green*, in obſervatorio Greenwichii: *Short*, *Heberden*, *Cantons*, *Ellicot*, reliqu. In *Hiſpania*, et quidem *Madriti*, Venerem in Sole contemplatus eſt *Rieger* cum Sociis. In *Italia* obſervationes inſtituerunt, Bononiae *Zanotti* cum Sociis, quae hic bene referuntur; Romae *Anonymus;* Patavii *Poleni* cum Sociis; Florentiae *Ximenes*. Inter *Germanos* obſervatores celebrantur, *Illuſtr. Baro ab Ehrmans* in arce *Wetzlas* prope urbem Cremb-

Crembſium Auſtriae inferioris; *Kratz* Ingolſtadii; *Anonymus* Monachii; *Huberti* Herbipoli; *Mayer* Schwezingae ad Heidelbergam; *Hauſer* Dillingae; *Mayer* Göttingae; *Hoffmann* Dresdae; *Schöttl* Labaci in Carniolia. Obſervatores porro habuit *Hungaria*, *Weiſſium* Tyrnaviae; *Suecia*, *Wargentin*, *Klingenſtierna*, et *Wilke* Holmiae; *Ruſſia*, *Braun*, *Kraſilnikow*, *Kurganow* Petropoli. Holmienſes et Petropolitanae obſervationes moram totius tranſitus exhibent; cum in ante recenſitis regionibus Emerſio ſolum videri potuerit. Hic finem fecit *Cel. Auctor* recenſionis obſervationum ſecum communicatarum, daturus forſitan alias, ſi quae innotuerint, ſupplementi loco. Ut autem uno quaſi intuitu praecipua Tranſitus huius momenta et elementa, a variis ante recenſita, perluſtrare liceret, *Cl. Auctor* ſeptem Tabulas, adiectis animadverſionibus, concinnavit. *Prima* exhibet tempora vera contactuum limborum Solis et Veneris, variis in locis obſervata. Notat hic *Cel. Auctor*, praedictionem *Halleii*, de Solis parallaxi ad praeciſionem $\frac{1}{500}$ definienda, reſtrictioni admodum ſubiectam eſſe, praeſertim ſi obſervationes hactenus enumeratas ſpectes, ita ut ex iis definitio parallaxis vix ad $\frac{1}{10}$ vel adeo ad $\frac{1}{20}$ certa ſperari poſſit. Mittit ergo eiusmodi determinationes, donec ex obſervationibus eorum, qui cauſa huius parallaxeos maxima ſane itinera fecerunt, certius quid ſtatui poſſit. *Secunda* Tabula complectitur diametros apparentes Veneris, tam per dimenſionem, quam per moram Emerſionis aut Immerſionis, ſive etiam ex tranſitu per filum horarium, definitas. Statuitur iſta media = 58. ſecund. *Tertia* indicat ſitum geographicum locorum, in quibus tranſitus noſter obſervatus habetur. *Quarta* exhibet omnia contactuum momenta apparentia, reducta ad meridianum *Madritenſem*, locum maxime in Europa occidentalem; itemque differentias contactuum affectas parallaxi. Tabula *quinta* eadem, quae quarta, repraeſentat, ſed reducta ad meridianum *Pariſienſem*. *Sexta* conſpectum proponit elementorum ſingulorum ex obſervatione hac, tam ab *Auctore*, quam ab aliis, deductorum, e quibus obſervatio-

 num

num consensus intelligitur. *Septima* tandem comparationem elementorum ex observatione cum elementis ex optimis tabulis supputatis ob oculos ponit. Patefecit haec *Cel. Auctori* nonnullas correctiones Tabulis astronomicis *Cassini* applicandas, quibus sic correctis una cum Tabulis Solaribus *D. de la Caille* deinde *Cl. Auctor* usus est in praedictione *Transitus futuri Veneris per discum Solis an. 1769. d. 3. Iunii temp. astron.* ad meridianum Vindobonensem. Licet autem Transitum istum calculus in *Germania* invisibilem pronunciet, Sole iam infra horizontem versante; in aliis tamen Europae locis, et occidentalioribus et borealioribus, saltem quoad ingressum, visibilis erit; quamobrem elementa deducta hic transcribere iuvat.

E centro Telluris.

Coniunctio ☉ et ♀ d. 3. Iunii 1769.			
temp. astron.		11h.20'.36"	
Longitudo geocentrica ♀ et ☉	♊	13°.27'.43"	
Longitudo nodi ascendentis	♊	14. 37. 11	
Distantia helioc. ♀ a nodo descend.		1. 9. 37	
Latitudo helioc. ♀ in ☌		- 4. 8	bor.
- - geocentr.		- 10.23	bor. decr.
Distantia minima ♀ a centro ☉		- 10.16	bor.
Differentia inter ☌ et medium Transitus		- 1.35	addit.
Eadem in tempore		- 23.49	
Inclinatio app. orbitae ♀ cum circ. latit. occ. versus		81. 24. 11	
♀ in distantia minima		11h.44'.25"	
Semidiameter ☉		0°. 15. 49	
♀ Semidiameter		- - 29	
Motus horarius ♀ in orbita		- 3.59½	
Pars orbitae intra discum ☉ appar.		- 24. 4	
Hinc duratio centralis totius Transitus		6h. 1'.45"	
Semiduratio centralis		3. 0.52½	

Semi-

Semiduratio contactuum exteriorum	3. 10. 0
Eadem contactuum interiorum	2. 51. 44
Mora ♀ ab uno contactu exteriori ad interiorem	- 18. 16
Distantia Telluris a Sole	10152
- - Veneris a Sole	7263
- - Veneris a Tellure	2889

Hinc habentur sequentia.

Contactus primus	$8^h.34'.25''$
Ingressus centri	8. 43. 33
Contactus interior	8. 52. 41
Medium Transitus	11. 44. 25
Contactus interior in egressu	14. 36. 9
Egressus centri	14. 45. 17
Emersio totalis	14. 54. 25

Addidit etiam *Cl. Auctor* elementa Eclipsis Solaris eadem die 3. Iunii per Europam visibilis; et deinde, in usum posterorum, adiecit elementa *Transitus Veneris per discum Solis an. 1874. d. 8. Decembr. styl. Gregor.* Supplementi tandem loco methodus exponitur supputandi differentias in ascensionem rectam et declinationem apparentem, facta observatione per filum verticale et horizontale; et postea Eclipses Satellitum Iovis an. 1761. *Parisiis*, *Pragae*, *Schwezingae*, *Pollingae*, *Tyrnaviae*; item Eclipsis Lunae d. 18. Maii 1761. *Parisiis*, *Labaci* in Carniolia, observatae enumerantur.

Optime sic perspicit B. L., quantam operam doctissimus *Auctor* noster impenderit, ut rei astronomicae consuleretur, et quaenam egregia in futurum de laboribus eius scientia ista sibi polliceri possit, qui iamdudum et observandi dexteritate, et in calculis astronomicis perficiendis indefesso studio, inter Astronomos praestantissimum se exhibuit. Debemus ipsi ad sex annos iam elapsos *Ephemerides astronomicas*, rerum copia abundantes et excellentes, atque eo pretiosiores, quo rariores hisce temporibus eiusmodi Ephemerides esse

esse solent. Praestantia statim elucebit, si brevem *Ephemeridum ad annum 1762.* expositionem suscipiamus, quod institutum L. B. utique pergratum erit, cum *Cl. Auctor* tractatum, quem hactenus recensuimus, instar Appendicis ad dictas an. 1762. Ephemerides haberi ipse voluerit, cuius vero praecellentia expositionem seiunctam omnino meruit.

EPHEMERIDES ASTRONOMICAE ANNI 1762. ad meridianum Vindobonensem iussu AUGUSTORUM calculis definitae a Maximiliano Hell, *e S. I. Astronomo Caesareo-Regio Universitatis Vindobonensis, etc.*

Viennae, typis Io. Thomae Trattner, pl. 15. cum fig. in 8.

Cum instituti ratio ex eo pateat, quod ad calcem recensionis praecedentis monuimus, statim ad ipsam constitutionis harum Ephemeridum expositionem progredi licebit. Feliciter imitatus est *Cel. Auctor* formam Ephemeridum gallicarum, (Connoissance des temps ou des mouvemens céelestes), quae Parisiis iussu Academiae Scientiarum quotannis publicari solent; sed non solum imitatus est, verum etiam mutationibus variis novisque accessionibus Ephemerides suas ita concinnavit, ut istae observationibus prompte iucundeque instituendis, et calculis accommodate perficiendis, optime inservirent. Ex quatuor partibus, quae librum plerumque componere solent, tres tantum notabimus, cum quarta pars, quae annuis observationibus alias dicata est, pro hoc anno ipsum tractatum de Transitu Veneris per Solem constituat, quem in praecedenti recensione laudavimus, et qui etiam ut tractatus nunc seiunctus spectari potest. Post introitum, varia monenda, et Eclipses Solis ac Lunae complectentem, *prima pars* diarium astronomicum exhibet, in quo pro singulis mensium diebus, praeter consuetam Calendarii divisionem, ea indicantur, quae notitiam temporis astronomicam, motus Solis, Lunae, reliquorumque planetarum etc. spectant. Sic tempus medium

dium meridiei veri, incrementum diurnum temporis medii, distantia o. ♈. a meridiano, acceleratio diurna fixarum prae motu Solis vero, exponuntur. Solis in meridiano versantis longitudo vera, motus horarius verus, ascensio recta in partibus circuli, eadem in tempore, declinatio vera, altitudo centri Solis vera, diameter Solis apparens, mora transitus disci Solis per meridianum, logarithmus distantiae Solis a terra in Ellipsi, traduntur; apparens centri Solis et ortus et occasus; nec non fixae, in quarum parallelo Sol versatur, notantur. Deinde ad tempus meridiei verum, Lunae longitudo, latitudo, ascensio recta, declinatio, omnes verae, diameter et parallaxis horizontales, nodusque ascendens, exhibentur; Lunae autem culminantis, tempus verum, altitudo centri apparens, mora transitus disci per meridianum et diameter apparens, assignantur; et denique congressus lunae cum fixis et planetis proponuntur. Excipiunt haec, phaenomena et observationes tum lunae, tum reliquorum planetarum; et circumstantiae, quae planetas in parallelis fixarum versantes indicant. Sequuntur, quae planetas concernunt, ad senos cuiusque mensis dies, nempe planetarum, ortus apparens, tempus culminationis verum; longitudo, latitudo, declinatio ad tempus meridiei verum; occasus apparens. Tandem Eclipses Satellitum Iovis; situs istorum Satellitum ad singulos mensis dies pro apparentia in tubo astronomico, nec non eorundem situs pro tempore eclipseos cuiusdam Viennae visibilis, aere expressi, adiiciuntur. In calculis, qui momenta hactenus enumerata patefecerunt, *Cl. Auctor* unum eundemque Tabularum astronomicarum conditorem non secutus est. Calculi Solis e Tabulis *Cel. de la Caille*, cum coelo mire consentientibus, supputati sunt. Calculos ad lunam pertinentes suppeditarunt Tabulae *Cl. Tobiae Mayer*, quae Tomo II. Commentar. Soc. Reg. Göttingensis ad annum 1753. insertae sunt, et quas *Auctor* noster valde praedicat. Planetarum loca e Tabulis *Cel. Cassini* calculata sunt. Satellitum Iovis, tam eclipses, quam situm geocentricum, ex propriis manuscriptis Tabulis a se con-

 structis

ſtructis deduxit *Cel. Auctor.* Tempora omnia vera ſunt et aſtronomica, exceptis Satellitum Iovis, quae civilia intelligi debent.

Accedimus ad *Partem ſecundam*, quae Tabulas continet aſtronomicas ad uſum pleniorem harum Ephemeridum neceſſarias. Praeter tabulam ſyſtema ſolare explicantem, primum comparet Catalogus 217. fixarum inſignium, ex *fundamentis Aſtronomiae Cl. de la Caille* excerptus, et ad principium anni 1762. reductus. Hunc excipit tabula accelerationis fixarum prae motu Solis medio, quae uſum in examine horologiorum praeſtat. Sequuntur Tabulae generales XIX. ad ſupputandas eas correctiones, quae a ſucceſſiva luminis propagatione, et axis telluris nutatione pendent, quaeque locis fixarum veris, ſeu eiusmodi aberratione carentibus, prout iſta in catalogo exhibentur, applicari debent, ut prodeant loca apparentia, ſeu eiusmodi aberratione affecta, et viciſſim. Tabulae iſtae a *Cl. Auctore* in compendium redactae, ſumtae ſunt ex ſupra laudatis fundamentis Aſtronomiae *Cl. de la Caille*. Tabulae nunc adiiciuntur variae, quae refractiones, parallaxes Solis et Lunae, augmentum diametri lunae, converſionem temporis in partes circuli et viciſſim, correctionem meridiei ex altitudinibus reſpondentibus, arcus ſemidiurnos, amplitudines ortivas et occiduas, concernunt. Ultima Tabula ſitum geographicum praecipuorum Telluris locorum exponit.

Tertia pars introductionem tradit in uſum Ephemeridum, quae in parte prima; et tabularum aſtronomicarum, quae in parte ſecunda exhibitae ſunt. Sic explicatio eorum inſtituitur, quae nova obſcurioraque in Ephemeridibus videntur, interſperſis problematibus variis; cuiusmodi quoque copioſa occurrunt, quae uſum tabularum in calculis pene quotidianis ſpectant. Tandem typus faciei lunaris additur, cum explicatione eius et uſu. Haec eſt idea ſuccincta libri utiliſſimi, et indefeſſo ſtudio elaborati, cuius continuationem ad futuros annos eo avidius optamus, quo certiori adminiculo res aſtronomica eiusmodi opere inſtruitur.

FLO-

FLORIANI DALHAM, CLERICI REGUL. E SCHOlis piis, Philosophicarum et Mathematicarum Disciplinarum Historiarumque Professoris Vindobonae in Academia Sabaudica, Caesareae Regiaeque Scientiarum Academiae Roboretanae Socii, de ratione recte cogitandi loquendi et intelligendi libri III. in quibus praecipua Logicae, Criticae, et Hermeneuticae capita illustrantur. Ad amplissimum et honoratissimum virum GEORGIUM PARKERUM, Comitem Macclesfieldium, regiae Societatis Scientiarum Londinensis Praesidem.

Augustae Vindelicorum 1762. sumtibus Matthaei Rieger, Bibliop. 1. Alph. 6. plag. in 4.

Solet hoc queri de philosophia genus humanum, quod tristior et senticosa, amatores suos minime solet invitare, sed fugare potius, si quis delicatior sit. Quod quamquam recte fieri arbitramur, ut casta femina, philosophia, qui voluptatis caussa ad se veniunt, eos arceat: tamen gratiae habendae sunt laetioribus ingeniis nonnullis, quae ei auctoritatis et castitatis nihil, severitatis aliquid demserunt, et addidere ornatum, ut nec ab hac parte aliquid deesset. Qua in re elegantissimum et copiosum in scribendo *Dalhamum* V. Cl. merito suo commendamus, qui et prodest, ut acutus; et delectat, ut comtus et uber philosophus, genere dicendi, floribus, exemplisque elegantissimis, et gravitatem cum comitate felicissime, in hoc, quem dicimus, libello coniunxit.

Auctor hic, hoc libro, initium scribendi fecit a multiplici ratione cogitandi. Ait primum, de Angelorum modo cogitandi nihil dici posse, quod de eorum natura paucissima scimus; veteres autem Patriarchas aut minus recte cogitasse, aut minus accurate locutos esse; qua de re disputari fortasse multa possent, sed est res talis ut fuse tractari debeat, quod hoc loco non est necessum. Iudaeos, dicit, parabolis et

apologis usos esse, suavi re, sed remotiore a cogitandi veritate. Nos moneremus, non posse ostendi, quod sola ea ratione usi sint, apparereque contrarium potius; deinde vero, quomodo hae rationes absint a cogitandi veritate, nondum videmus accurate. Verum hoc omittamus. Aegyptii symbolis usi sunt. Sinenses hieroglyphica disciplina quadam per figuras, quae ratio minus idonea existimatur. Graeci antiquiores, cum duplex philosophia esset, altera vitae communi, altera scholae similior, priorem coluere, posteriorem non ita, quamquam neque huic deessent sui cultores. Revocantur autem ab auctore nostro omnes philosophi, quamquam illi differant variis modis, ad haec quatuor genera. Idealistarum, sive eorum, qui minus attenti ad res ceteras, ingenioque confisi suo, nulla alia utuntur re ad indagandam veritatem, quam semetipsis. Quem in numerum nobiles Philosophorum familias videmus relatas. Secundam classem A. constituit Empyricorum, qui ad experimenta rerum capienda omnia referunt, et discere malunt quid fiat, quam suis ingeniis id tribuere inveniendum. Qui certe, quamquam tutiori multum viae insistant, tamen absolutius aliquid praestarent, si priorum industriam cum sua prudentia coniungerent. Tertiam classem ponit eorum, quos semicoecos appellat, qui neque ipsi anniti ingeniis, neque experiundo discere verum volunt, sed aliorum sub auctoritate delitescentes, malunt, quae alius invenerit existimaveritque discere, quam ipsi invenire quicquam, aut experiri. Infelix genus ita ab omnibus exagitatur. Nos vero defendi id posse putaremus sic, ut modestiam laudaremus, quod summis Philosophis se minime aequent, praesertim cum melius sit discere, si imbecillior sis, quam velle, nescio quid, in medium proferre. Nam inter sexcentos homines vix unus atque alter philosophorum iudex sine arrogantia esse potest. Quartum genus est Scepticorum, qui aut numquam, aut aegre inveniri posse verum, putant. Sophistae, instabiles, et elegantes illi, qui bene mallent dicere, quam vere. Qua in re id tantum nobis in mentem veniebat, quem iudicem

harum

harum rerum constituere debeamus. Sunt enim etiam illis rationes, quibus se aut purgent, aut defendant. Has itaque in classes rationes cogitandi diversas auctor redigit. Caussa autem varietatis haec esse videtur, quod animus humanus veri appetentissimus, prout in uno quoque proclivior aliam est ad rem, ita etiam in philosophis libentius sibi obsequitur, et facultati, si qua valet, aegre vero se ipse alio deflectat, quam quo velit natura sua, quoniam libertate sentiendi omnes gaudemus. Ita, cui plus in se potestatis est, attentior est et diligentior partim in suis actionibus, partim in rebus externis experiundis; imaginationi vero et facultati idearum longe maxima pars mortalium obtemperat, minime enim id laboriosum est. Tangimur enim omnes aut mollitiei, aut arrogantiae stimulis, prout aut conscii nobis nostrarum virium, aut earum negligentes sumus. Mira quidem ac nova omnes appetimus, gaudemus enim nobis ipsis fieri quasi *meliores*; qui amor, dubium est, plusne profuerit nocueritve philosophiae. Inde Sophistae, inde Sceptici, non tam philosophiae hostes, cui saepe profuerunt dubitando, quam philosophorum, qui ut apiculae pungunt, si quis cereas eorum substructiones turbare velit. Voluntas vero humana cum infinitis modis, pro ratione hominum, corporum, aetatum, temporum, regionum, fortunae, dissentiat, dissentientes quoque sententias progerminet necesse est. Cui rei quis iudex constituetur? Itaque saepe ridemus, cum quis ad aequitatem suam provocat, quasi vero ullus sit, quin suae sententiae aequior sit, quam alienae. Verum redeamus.

Notiones, Enunciationes, et Ratiocinia, ac Methodus denique, argumentum primi libri constituunt, qui est de ratione recte cogitandi. Habet vero hoc animus primum ut sentiat quaedam, deinde, ut ea, quae senserit, ulterius possit meditari. Hoc ideas appellamus, quarum aliae per quinque illos sensus, quasi canales, ad animum advehuntur, aliae ab animo ipso efficiuntur, relationes potissimum rerum acceduntque ad ideas illas, quae per sensus ad nos devenerunt. Quae cum pro arbitrio animi cogitantis, sine obiecto externo

fiant, duas ſpecies habent imaginarias, quas ubertas animi fingit in rebus, quae aut non poſſint eſſe, aut non fuerint ſive per ſe, ſive ſi connexae inter ſe ſint. Intelligibiles contra ſunt formae rerum incorporearum, quae revera etiam extra cogitationem ſunt. Ideae porro ſimplices, ſi nullis aliis quaſi partibus conſtent; compoſitae, ſi plures ideae ſingulares in unam quaſi coaleſcant. Simplices rerum corporearum ideae non poſſunt nobis tradi, niſi per ſenſus, quamobrem, ſi ſenſus non ſatis diſtincte quaedam tradunt, notiones etiam perſaepe tales fiunt. Compoſitae e pluribus unitis oriuntur, ſive heterogeneis, ſive homogeneis, ſive etiam indeterminatis. Omnes artes ideae compoſitae ſunt, eoque difficiliores, quo plura ſub ſe habent. Ideae ſi referantur ad obiectum, adaequatae ſunt ſi neque plus, neque minus quam in ſubiecto eſt, contineant, inadaequatae ſi ſecus. Dicitur vero adaequata etiam tum, cum tantum habet, quantum conſilio huic vel illi ſatis eſt; quod niſi ita eſſet, nullae fere noſtrarum idearum pro adaequatis haberi poſſent, multa enim nos in omnibus rebus latent, igitur ſi ſatis ſufficit idea, eam adaequatam perſaepe appellamus. Singulares ſunt, quae individua exprimunt, quibus plerumque vulgaria ingenia contenta ſunt; univerſales autem, cum id conſideratur, quod pluribus individuis commune eſt. Reales, quae in rerum natura fundamentum habent, ut ſint, aut ut eſſe tamen poſſint; non reales, ſi ſecus. Ideas porro, ſi e ratione cogitantis conſideres, ſunt clarae et obſcurae, diſtinctae et confuſae. Clara, ſi rem ea in luce exponat, ut internoſcere eam ab aliis queamus, qua in re pro naturae felicitate uſuve unus alterum antecellit. Quae ideae, quo maior eſt minorve claritas, iterum in confuſas et diſtinctas dividuntur. Diſtincta itaque idea eſt ea e claris, quae non diſtinguit ſolum, verum etiam conditionem ſubiecti ipſam perſpicit, eo nempe modo, ad quem pro infirmitate noſtra adſpirare licet, quae res attentione debet ad nonnullam perfectionem adduci. Confuſa e contrario erit, quae diſtinguit quidem rem ab aliis, ſed ſine interiori cognitione.

Ob-

Obſcura vero erit, quae quaſi per tenebras conſpecta, neque agnoſci iterum, neque dignoſci facile poteſt. Diſtincte cogitamus tunc, cum compoſitas ideas quaſi comminuimus in ſimpliciores, quibus deinde attenditur ſedulo. Iam vero in ideis adventitiis, id eſt iis, quae ope ſenſuum ad nos deveniunt, cavendum eſt, ne, quod ſenſus noſtros ſic vel aliter movet, id etiam obiecto ipſi ineſſe putemus, colores rebus, ſaporem eſculentis: qua de re phyſici multa monent. Debet vero commotio ſenſus tamen nos admonere de praeſentia rei; comparati enim ita ſunt ſenſus, ut tunc variis modis pellantur. Quae res hanc in primis cautionem habet, ne idea adulteretur admiſtis alienis, qui fons uberrimus eſt errorum. quod e. g. in oratoria etiam artificioſum habetur. Imaginariae ideae, quae ſaepe pulcerrimarum rerum quaſi quaedam archetypa ſunt, coercendae tamen ſunt, ne ultra laſciviant. Phantaſticis vero abſtinendum eſt, quae tales notiones coniungunt, quarum una alteri repugnet. Species autem alienae, ut ſi angelum nobis quaſi iuvenem alatum fingamus, quamquam non carent omni utilitate, poſſunt enim ſignare quaedam et illuſtrare, tamen eo ipſo, quod alienae ſunt, naturam certe rei nunquam declarabunt; ſed ſi ſemel uſu receptae ſint, notaeque, non ſunt temere mutandae. Simplices ideae, ſive per unum ſenſum ad nos veniant, ſive per plures, ut figura, quae tactu poteſt viſuque intelligi; ſive per ſenſum cum reflexione, ut dolor; variis modis, pro varietate animorum corporumque, ſolent ſingulos afficere. Facit porro noſtra imbecillitas, ut ideas compoſitas pro ſimplicibus habeamus, quod, quibus illae aliis conſtent, non ſatis diſcernimus; ſaepe etiam ſimplicem pro compoſita, quia ut eam rite perpendere queamus, id, quod natura ſua unum eſt, quaſi per partes contemplamur, e. c. Deum, eiusque attributa. In compoſitis vero ideis hoc praecipue tenendum, ne alias ſubiiciamus, quam quae conveniant, neve convenientes omittamus. Univerſales ideae ſunt abſtracta, ortae enim ſunt e multitudine individuorum convenientium in hoc vel illo, e quibus deinde genera rerum, ſpeciesque, ſortimur,

et

et videremus eo plures ſpecies, quo plus valeremus intelligendo. Adaequatas vero ideas perpaucas habemus, per imbecillitatem hanc noſtram, variasque alias cauſſas, quas auctor ordine recenſet. Idearum obſcurarum et confuſarum cauſſa eſt, vel ipſa intellectus vitioſitas, vel rei difficultas, vel denique vocum abuſus. Errorum cauſſae ſunt permultae: quaedam in ipſo animo, aliae in corpore, aliae denique in rebus externis quaerendae. Facit iam educatio, ut adſueſcamus falſis opinionibus, vitioſaeque rationi, quo fit, ut vulgi errores ad nos eadem via deveniant. Mater vero errorum prima eſt ſciendi cupiditas, quae facit ut multas res ita devoremus, ut famelicus eſcam ſine diſcrimine, ſine ordine, id quod deinde etiam plus nocet mole ſua, quam prodeſt. Ordo medebitur huic pravitati, ut quid primum, quid ultimum eſſe debeat, intelligamus, et qua ratione in ſcientia quavis ſit verſandum. Praeſidentia, id eſt animus ſibi plus ſatis confiſus, dum nihil non noſtro ingenio datum iuris cognitumque putamus, plurimum obeſt, quo fit, ut in rebus ſacris, quin et in omni genere ſcientiarum, audaciſſime multa tententur. Amor porro novitatis, ut ſingularia proferre et recondita videamur: inde tot novae opiniones, tot recoctae ſententiae, et multum in omnibus diſciplinis inanis ſplendoris ab otioſis hominibus ingeſti, parum veritatis. Raro enim novitati cum veritate convenit. Imaginatio, ſi foecundior ſit, facile animum abripit, ut ſpecioſa pro veris capiat; cui contrarium in alteram partem vitium eſt torpor ille, qui quaſi concretus inertia ſua aegre ſe ad liberales artes movet, et quidvis potius excuſationis affert, quam ut idoneum quid in commune edat. Cauſſae porro errorum ſunt in animo, ſi cupiditati ſerviat, et affectibus, amori, odio, irae, ſuperbiae, et talibus, quo fit ut animus, tranquillitate amiſſa, omnia quaſi per aquas turbidas conſpicere ſoleat. Non quod exiſtimandum ſit, eruditum frigidum eſſe debere; nihil minus, periret enim vis ita omnis: ſed quod regi voluntas debet, minime vero ipſa intellectum regere; vitioſae vero cupiditates omnes procul

abeſſe

abesse debent. Sed de his ethica praecipit. Vitiorumque omnium cum agnitio et emendatio tam difficulter procedant, eligendus est bonus vir, cuius fidei commendare nos, praeceptisque, possimus. Fertilis porro proventus errorum e corpore est, sive illud mole sua atque inertia ad laborem sit incommodius, sive etiam fragilitate sua imbecillum; qua in re multum possunt aetas et tempus. Accurrendum itaque est ad fomenta medicinae, sive diaeteticae, sive morborum profligatricis. Alia origo est in temperamentorum diversitate. Nam cum unusquisque veritatem, neque enim aliter possumus, ad sensum referat suum; sensus vero et animi plurimum pro conditione et sua, et corporum in quibus diversantur, differant: fit, ut vere dictum sit, quot capita, tot sensus esse. Veritas autem, cum in tot millibus diversissimarum sententiarum non possit nisi una esse, facile videmus, *saepe* unum tantum sapere, reliquos volitare per *umbras*. Temperamentorum autem varietas notior est, quam ut hoc loco eam exponamus. Iam de sensuum incommodis parce est querendum, ne id erroris, quod ex vitioso de rebus perceptis iudicio provenit, pro re ita percepta habeamus; quam in rem multa in multis libris dicta sunt. Quamquam itaque dicimus sensus non fallere, ignorationis tamen et errorum occasiones esse possunt. Saepe etiam cum attente animus ad unam rem componitur contemplandam, alienae per sensus illabuntur; cui rei occurrendum est ita, ut aut sensus, aut animum avertamus. Iam ubi per sensus experimentum est in hac vel illa re capiendum, caute id et circumspecte fieri debet, ne dum nos decipimus ipsi, sensuum deinde vitio nos deceptos queramur, cum illi neminem fallant, fallat autem perversum de sensibus iudicium. Cautiones in usu sensuum experimentisque capiendis adhibendas, hac in brevitate nostra exponere haud licet. Multos errores educatio inserit animis, quae, ut fit, non sapientissimis hominibus demandatur, animis vero teneris, et bona et prava disciplina solet in alteram quasi naturam vertere; quo fit, ut nemo plus opinionum plusque

confidentiae habeat, quam qui recentissimi ex umbra hac progrediuntur, ac temerariae illae sententiae aegre possint ex animis evelli. Praesertim vero, si longa consuetudine sint opiniones illae confirmatae, quod multis exemplis intelligitur. Nam animus, quo facilius aliquid cogitat, eo etiam verius id esse putat. Iam auctor de praeiudiciis agit e religione profectis. Atque hic Lutheranos exempli loco ponit, qui ita depingamus liberis nostris Pontificem Romanum, ut per omnem deinde vitam Catholicos horreant. Sed heus tu, quae religio alia haereticos occidere, et periuriis fallere iubet? quae religio absurdissimas fabulas de nobis narrat? strictim nos itaque defenderimus, veluti etiam strictim laesi sumus. Nam in genere verum est: sed praeiudiciorum segetem potius in sinu sanctissimae matris ecclesiae Romanae deprehendisset. Iam sive cum vivis sociis, sive cum mortuis collocutoribus, libris, versemur, oritur ex iis ipsis quasi quaedam errorum contagio, illis familiarium, ut et nobis familiares fiant. Sunt vero peculiares seculi uniuscuiusque sententiae, cui libenter solemus adhaerere. quamquam id fortasse nolimus; sed cum educatione et animus et corpus adsuefiat, si minus recte fuerimus adsuefacti, excutimus id pravitatis vix multo tempore et labore, quod inhaesit. Quamobrem id beneficium tribuamus adolescentum aetati, ut primum virtutis amori adsuefaciamus, deinde ideis utilibus ac commodis, porro disciplinis aptis huic aetati, quae possint in omni vita prodesse, praeceptoribusque bonis quasi muniamus, indulgeamus etiam aliquid imbecillitati iuvenili, quo plus auctoritatis in grandibus rebus habeamus. Boni vero magistri etiam infimae sorti hominum addendi sunt, qui eandem nobiscum naturam, et grande saepe in totius reipublicae salutem momentum habent. Corpus vero obdurandum est ad labores, sed eos, quos conditio corporum ferre possit. Plurimum aeris terraeque uniuscuiusque conditio in animos humanos valet, qua in re pro ubertate sua lautus est auctor noster, ad quem lectorem remittimus. Sed ille ipse genius non ita pendet a climate, ut non persaepe

etiam

etiam alias ob res mutetur. Plurimum vero efficaciae habet in animos civium regiminis forma, quae prouti liberior est, aut adstrictior, melior vel iniquior, ita etiam ingenia incolarum uniuscuiusque terrae esse solent, quorum regiminum vim acute et fuse explicat Dalhamus. Haec ergo hactenus. Iam procedendum est ad enunciationes. Reflexio autem, ita enim dicitur, dupliciter intelligitur, alia simplex, alia composita. Itaque primum de reflexione simplici, quid, et quotuplex sit, videamus. Iudicium describitur ita, ut sit interna mentis sententia, quae ideas inter se comparatas vel ad se mutuo pertinere decernit, vel a se invicem semovet. Rectum vero iudicium ab ideis claris et exactis procedit, ac subtiliter attendi debet, quid sentiat, unaquaque de re, animus, ne plus, neve minus dicamus. Iudicium vero si verbis sit pronunciatum, enunciatio dicitur, quarum quaeque *constat* subiecto, praedicato, et verbo quod copulam solent appellare. Iam de propositione affirmante et negante, de *subiectis* et praedicatis, de propositione identica universali ac particulari sive affirmante, sive negante, simplici ac composita, idque aperte, aut etiam implicite. Composita, de enunciationibus coniunctivis, disiunctivis, hypotheticis, caussalibus, discretis, reduplicativis, relativis; porro de iis, quae implicite componuntur, quasque exponibiles appellant, exclusiva, exceptiva, comparativa, pluribus agitur: quae, quoniam nota sunt, omittemus, veluti etiam id de modis, possibili, impossibili, necessario, et contingente. Iam de enunciationibus, quae axiomata, postulata, theoremata, problemata, consectaria, lemmata, scholia, proverbia appellantur, varia dicta invenimus. Oppositionem, subalternationem, conversionem, et aequipollentiam non repetimus. His igitur relictis, ad caetera nos conferamus, de veritate, eiusque notis. Veritas, quae tot artibus, tot litibus quoque philosophorum quaesita est, res saluberrima, sed saepe recondita. Cuius tria genera constituunt: metaphysicum, quod habetur in rebus propria sua undiquaque natura constitutis; ethicum, quod veracitatem dicunt,

cunt; et logicum, quod eſt conformitas idearum cum obiectis ſuis. Iam cum omnis veritas ſit e certitudine ſenſuum, haec a corporibus, de eo quod praeter ideam noſtram corpora ſint, varie poteſt adverſus Idealiſtas diſputari. Nam qui corpora negant extra ideam noſtram eſſe, ſpiritus quoque negare debent eſſe extra ideam noſtram; ſi hos quoque dubitent, de Deo ipſo eadem ratione poterunt dubitare. Quamquam id in univerſum dictum eſt, ioculare philoſophorum genus idealiſtas et ſcepticos eſſe, quod laſcivia diſputandi invicti a vita communi quotidie atque ſuis factis refelluntur. Contra, ſi ſpiritus affirmant eſſe, cum non poſſint indicare modum, quo illa idea ad ſe devenerit, neque corpora negare debebunt, quod modum communicatarum idearum de corporibus non intelligunt. Nam id in ſe quisque experietur, aliud eſſe fingere ſibi tempeſtatem, aliud experiri. Sed revera id dicitur, ſummam quamque ſtultitiam vix ne refelli quidem ſine ſtultitia poſſe; neque enim ſciunt, quid dicant, nec credunt ipſi. Via itaque duplici devenitur ad veritatem, experimentis ſenſuum, et meditando. Senſu quae percipiuntur longe clarius pellunt animum, quam ſi fingenda nobis tantum eſſent, et firmior longe memoria ad omnem vitam transmittitur. Nam ſenſus, etiamſi non carent imperfectione, tamen, prae ſumma, quam praeſtant, utilitate, reliqua facile omittuntur. Iam vero cum ſenſus res eas, quae nulla materia conſtant, minime aſſequantur, meditationis, reflexionem appellant, beneficio id conſequimur. Utraque vero ratio, quamquam non ſit omnis erroris expers, tamen plurimis in rebus idonea teſtis veritatis eſt. Criterium autem veri, experientiae et reflexionis eſt: primum intima conſcientia obiecti, de quo agitur; deinde conſenſus in eandem rem plurium, ſed aptorum hominum. quod, quamquam interdum etiam non vero communicetur, tamen non ſemper id fit, ſed rariſſime, modo ne negligenter in re graviſſima verſemur, laboremque impendamus omnem, ut veritatem ſine occupato animo integri ſectemur, conferamusque inter ſe ſaepe

res,

res, ut quam clarissima et quam exactissima fiat cognitio veritatis. Quod praecipue tenendum est in hac vitae imbecillitate, in qua multa nos latent, multa minus exacte cognoscuntur: quamobrem saepe una res altera evidentior est, ut itaque caveamus supra modum humanae cognitionis aut certitudinis adscendere, id est, nimis sapere velle, quod est nihil sapere. Certos etiam nos facit aliorum consensus: qua in re si alterius tantum auctoritati credimus, ut fit in rebus ignotis, veritatem minus evidentem dixerimus; sin vero id accedat, ut ipsa res se in animis nostris illustret, evidentiorem dicemus. Sic in rebus historicis prius genus obtinet; in rebus, quae per caussas, aut effectus necessarios cognoscuntur, etiam posterius. Probabile vero dicimus, cui, quamquam non omnia insint quare verum habendum sit, insunt tamen *plura*; ita, quicquid probabile est ita esse, id etiam est *possibile*, minime vero si vertamus. Probabilitas vero cum certitudine minime debet confundi: in quo uber fons est mendaciorum omnis generis, ut solet praecipue tunc fieri, ubi voluntas in alterutram partem propendet. De eo vero, quae sit certitudo humanarum historiarum, multa disseruntur, quae brevius recensebimus. Certitudinem definit auctor esse intimam mentis securitatem. De veritate propositionis cuiusdam, quae certitudo, si e cognita rei veritate desumitur, interna dicitur, si propter testimonium alterius, externa. Metaphysica dicitur, si ita evidens est, ut propter rationes metaphysicas refragari non possimus; physica, si cuius securitas experimentis cognita, naturae in legibus fundatur. Alia vero certitudo moralis est, quam auctor nominat securitatem natam ex aptis testimoniis, ut, quoniam securior nulla nobis alia via est rerum facti cognoscendarum, hac contenti simus, quae sane persaepe satis certa esse potest. Ut autem in ea re quam tutissimi simus, duo sunt spectanda: primum de testibus, deinde de illius rei, cui testimonium fit, securitate. Sed cum testium auctoritas sit in eo, ut et possint verum dicere, et velint, videmus humanam auctoritatem semper fere suis dubitationibus ob-

noxiam esse, quis enim animos perspexerit? Ita humanum testimonium ultra plus minusve probabilitatis non assurgit; sed multitudo et gravitas testium summam rei probabilitatem conciliare potest, ut ridiculi essemus, si novare quid vellemus. Qua in re multa debent convenire, ut auctoritas testimonio alicui fiat; nam singula minime hoc efficiunt. Ita probitas testium, si sola sit, nondum facit ut aliquid sit verum. Contra, si plures, sique diversi testes conspirent, plus momenti in ea re positum est; neque enim quasi ex pacto videntur egisse, qui aut seiuncti, aut etiam adversi inter se fuerunt; et quo plus est inter homines diversitatis, eo plus accedit lucis veritati. Sed saepe etiam unus testis tantum auctoritatis habet, quantum plures, si gravis sit, si publice proposuerit testimonium, neque ullus contradixerit. Plurimum vero auctoritatis est monumentis publicis; est etiam concordi traditioni: sed in universum haec. possunt enim exempla occurrere, ubi tamen pro re nata omnia alia statuenda sint, quod peculiaris est tractationis. Ut haec signa veritatis pariter in mendacium conveniant, aut raro fit, aut e prima specie rerum si velis iudicare. Saepe affectus, saepe pravitas, saepe negligentia aut ignorantia, figmentis colorem veritatis addere solet; quo loco consensus non multum valebit, si vel maximus sit. Contra si plures, nulla re coacti, post idoneum rei examen, diversique illi, tamen in aliqua re consentiant, si sapientes illi, bonique praecipue, plurimum illorum consensus potest. Derogatur vero testibus auctoritas, si quid aperte falsum, sibique aut ceteris rebus notis repugnans tradant: qua in re hoc tamen caveamus, ne, quod nostrae opinioni repugnat, etiam repugnans ipsum statuamus, quod longe alia res est. Universam historiam si ad has exigamus regulas, multum illa lucis accipiet; quamquam, ut verum dicamus, contenti esse debeamus hoc Catone, id est, ut cogitemus, humana esse atque imbecillia quae sciamus. Verum haec hactenus. Nam et de iudiciis aliqua supersunt, et cetera praeterea permulta. Quamobrem nunc quidem hic subsistimus, reliqua alio forte tempore propolituri.

NOVA LITTERARIA.

Qui nuper Theologiae Syſtema, ſui ritus, multa diligentia exaedificatum, aliquot Voluminibus edidit, *Martinus Gerbertus*, Ord. S. Bened. ex Congregat. S. Blaſii in Silva nigra, Vir doctiſſimus, *de Veteri Liturgia Alemannicâ* novum Opus meditatur, et germanicae antiquitati in univerſum, et Chriſtianitatis in hoc Germaniae angulo originibus atque progreſſibus cognoſcendis apprime profuturum. Dabimus Lectoribus ideam totius operis, qualem, edito non ita pridem Programmate, eruditis hominibus ipſe propoſuit. Ita vero deſcribit *Gerbertus* opus ſuum:

Diſquiſitio I. Origo ac propagatio Religionis chriſtianae in Alemannia. Cap. I. De prima fidei chriſtianae origine in Alemannia ſub Romano imperio. 1.) De nomine ac finibus veteris Alemanniae. 2.) Lux chriſtianae religionis in Alemannia ex Italia. 3.) Ex Illyrico et Norico. 4.) Ex *Gallia.* 5.) Primum forte in noſtris ſaltibus. 6.) Teſtimonia Saeculi I. 7.) Saec. II. 8.) Saec. III. 9.) Saec. IV. 10.) Saec. V. 11.) Eius rei veſtigia in ſedibus epiſcopalibus. *Cap. II.* De propagatione religionis chriſtianae in Alemannia ſub regno Francico. 1.) Sub regno Francico in Alemannia religionis ſtatus. 2.) Poſt praelium ad Tolpiacum, ipſo *Clodovaeo* facto chriſtiano. 3.) Religio chriſtiana deinceps ſub ſtirpe Meroving. 4.) Sub ſtirpe Carolingica. 5.) Ex Britannicis inſulis praecones evangelii. 6.) Primus *S. Fridolinus.* 7.) *SS. Columbanus* et *Gallus.* 8.) *S. Pirminius.* 9.) *S. Bonifacius*, Germaniae apoſtolus, 10.) Eiusque adiutores. 11.) Vitae monaſticae ſectatores ac propagatores. 12.) Erectis poſtea per monaſteria praeſertim ſcholis. 13.) In conventibus procerum ac ſynodis cura adornandae eccleſiae. 14.) Conſtituta hierarchia eccleſiaſtica. *Cap. III.* Status eccleſiae Alemannicae poſt ſeparatum a regno Francico Germanicum imperium. 1.) Novo conſtituto Germanico regno. 2.) Status eccleſiae Alemannicae florens, non ſine gravibus tamen concuſſionibus. 3.) Etiam a paganis Ungaris, et variis haereticis.

Diſ-

Disquisitio II. De Monumentis antiquis, ad illustrandam veterem liturgiam Alemannicam facientibus. Cap. I. De variis variarum gentium ac etiam Alemannicis liturgiis, seu sacramentatiis. 1.) De Liturgiae nomine. 2.) Libri Sacramentorum, mysteriorum. 3.) An primis ecclesiae saeculis extiterint? 4.) Liturgiae Graecae. 5.) Liturgia Africana. 6.) Ambrosiana. 7.) Mozarabica. 8.) Missale Gothicum. 9.) Missale Francorum. 10.) Gallicanum, et Missa *S. Germani.* 11.) An ad ritum Gallicanum pertineat Missa *Illyrici?* 12.) Liturgia Britannica. 13.) Liturgiae aliarum gentium cum Romana commutatae. 14.) Liturgiae Romanae, ac primum sacramentarium Leoninum. 15.) Gelasianum. 16.) Gregorianum. 17.) Eius variae editiones. 18.) Additiones ab aliis factae. 19.) Alemannica sacramentaria. 20.) Quorum aetas figitur. 21.) Notae quaedam singulares antiquissimi sacramentarii Rhenaugiensis. 22.) Imprimis quoad praefationes. 23.) Et canonem. 24.) Notae Sacramentarii San-Blasiani ex festis SS. Alemanniae. 25.) Eius inscriptio et forma a missalibus plenariis distincta. 26.) De eo, quod habet, *Gloria in excelsis* a presbyteris nonnisi in paschate dici. 27.) De praefationibus singularibus eiusdem Sacramentarii. 28.) De rubricis ad canonem: et benedictionibus episcopalibus ad calcem eiusdem Sacramentarii. *Cap. II.* De aliis libris ad liturgiam spectantibus. 1.) Varia aliorum librorum liturgicorum nomina. 2.) Antiphonarius seu Gradualis. 3.) Alter antiphonarius liber, seu responsalis. 4.) Liber *Comitis*, et alii lectionarii. 5.) Homiliarii libri. 6.) Obsequiale et poenitentiale. 7.) Officiales libri, breviaria etc. 8.) Psalterium. 9.) Martyrologia. 10.) Calendaria. *Cap. III.* De aliis monumentis et auctoribus ad liturgiam Alemannicam facientibus. 1.) Libri peculiarium precum Missae, qualis est ab *Illyrico* edita. 2.) De eius antiquitate et usu. 3.) Comparatur cum aliis similibus etiam Alemannicis. 4.) Rubricae et rituales libri antiquiores. 5.) Ordo Romanus ex Codd. Alemannicis. 6.) In eum commentatores, *Amalarius* et *Bertholdus* Constantiensis, *Anonymus* apud *Hit-*

Hittorpium. 7.) De aliis eiusdem *Amalarii*, et cognominis Trevirenſis ſcriptis liturgicis, ac aliorum de ritibus baptiſmi. 8.) De Alemannicis liturgicis ſcriptoribus. 9.) Et canonum collectoribus. *Cap. IV.* Firmamenta cauſae catholicae adverſus obiecta Novatorum, ex liturgia. 1.) Vis monumentorum liturgicorum contra adverſarios. 2) Quoad formam, ac ritus exteriores. 3.) Veſtes, vaſa ſacra etc. 4.) Sacrificium. 5.) Quoad realem praeſentiam extra uſum. 6.) Reliqua Sacramenta. 7.) Myſteria *Chriſti*, et gratiae dona. 8.) Cultum Sanctorum. 9.) Preces et ſacrificia pro defunctis.

Diſquiſitio III. De publica in eccleſia, ſacroque cum apparatu, celebratione liturgiae in Miſſa. *Cap. I.* De ſacris aedibus, earumque ad celebrationem Miſſae apparatu. 1.) De ſacrarum aedium ſtructura apud noſtrates. 2.) Earumque forma. 3.) De navi eccleſiae. 4.) Abſida et eius partes. 5.) Altare. 6.) Miſſae, ut in locis ſacratis fierent, cautum. 7.) Ciboria antiqua, et ſacraria. 8.) Reliquiae ſub altaribus. 9.) Crux ſuper altare. 10.) Luminaria. 11.) Vela ac pallia altaris. 12.) Imagines. *Cap. II.* De ſacris vaſis. 1.) Vaſa ſacra. 2.) Pretioſa ex auro, argento, gemmis. 3.) Libri etiam liturgici. 4.) Miniſteria, ornamenta, ac utenſilia diverſi generis. 5.) Ad manus lavandas. 6.) Ad thus adolendum. 7.) Ad oblationes faciendas. 8.) Corporalia ac pallae. 9.) Patena. 10.) Calix. 11.) Calices miniſteriales. 12.) Sacra ad recondendam Euchariſtiam vaſa. 13.) Calami ad ſumendum ſanguinem. 14.) Cochlearia ad intinctam communionem. 15.) Flabellum. 16.) Inſtrumenta ad pacem. *Cap. III.* De veſtibus ſacris. 1.) De tonſura 2.) Et habitu clericorum. 3) Sacrae altaris veſtes. 4.) Amictus. 5.) Alba. 6.) Cingulum. 7.) Mapula, manipulus. 8.) Fanon. 9) Orarium, ſtola. 10.) Tunica, ſubtilis. 11.) Dalmatica. 12.) Caſula, planeta. 13.) Caſularum antiqua forma. 14.) Quousque in uſu hodieque alicubi. 15.) Cappa, pluviale. 16.) Sandalia. 17.) Chirothecae. 18.) Baculus, cambuta. 19.) Crux pectoralis. 20.) Mitra, infula. 21.) Pallium. 22.) Uſus ſacrarum ve-

 ſtium

ſtium pro ſuis ordinibus. 23.) Earum ornatus ac pretium. 24.) Veſtes effigiatae. 25.) Color ſacrarum veſtium.

Diſquiſitio IV. De celebratione Sacrificii Miſſae. Cap. I. De Miſſarum generibus, ritibus, lingua, hora. 1.) De Miſſae nomine. 2.) Miſſa ſolemnis cum Symmiſtis. 3.) Miſſa publica. 4.) Miſſa privata, aut etiam plures per diem. 5.) De Miſſae ritibus. 6.) Lingua. 7.) Hora. *Cap. II.* De ordine Miſſae usque ad Offertorium. 1.) De praeparatione ad Miſſam varia. 2.) Lotio manuum. 3.) Ante et ſub veſtitu ſacro pſalmi et preces. 4.) Pſalmus in ingreſſu ad altare. 5.) Proceſſio cum miniſtris ad altare ſub introitu. 6.) An ſacerdos olim introitum per ſe legerit? 7.) Confeſſio cum pſalmo *Iudica,* apologiae. 8.) *Kyrie eleiſon.* 9) *Gloria in excelſis.* 10.) Salutatio populi. 11.) Prima collecta, ſeu oratio. 12.) Clauſula *per Dominum etc.* 13.) Seſſio poſt collectam. 14.) Lectio. 15.) Reſponſorium graduale. 16.) Evangelium. 17.) Symbolum. 18.) Sermo, ſeu concio. *Cap. III.* De Miſſa fidelium ab Offertorio usque ad Communionem. 1.) Ad Offertorium Miſſae fidelium initium. 2.) Oblationes factae. 3.) Quales in Miſſa. 4.) Preces ad oblationes. 5.) Oblatae ſtudio confectae ac proviſae. 6.) Quomodo in altari compoſitae. 7.) Incenſum. 8.) Lotio manuum. 9.) Secreta, ſeu ſuper oblata. 10.) Praefatio ſeu conteſtatio. 11.) *Sanctus.* 12.) Canon. 13.) Eius auctores. 14.) Qua religione ſervetur. 15.) Canon ſecrete dicendus. 16.) Oſculum initio canonis. 17.) Expanſio manuum. 18.) Cruces ſub canone. 19.) Commemoratio pro Romano Pontifice. 20.) Epiſcopo. 21.) Rege. 22.) *Et omnibus orthodoxis etc.* 23.) *Memento Domine famulorum etc.* 24.) *Pro quibus tibi offerimus.* 25.) Nomina Sanctorum. 26.) *Hanc igitur oblationem etc.* 27.) Verba conſecratoria. 28.) Elevatio. 29.) *Unde et memores etc.* oratio pro ſacerdote. 30.) *Memento mortuorum,* ubi de diptychis. 31.) Secunda Sanctorum commemoratio. 32.) Benedictio diverſarum rerum ad *per quem haec omnia etc.* 33.) Elevatio minor. 34.) Oratio dominica. 35.) Emboliſmus orationis dominicae. 36.) Benedictio epiſcopalis. 37.) Fractio hoſtiae,

hoſtiae. 38.) *Agnus Dei*. 39.) Oſculum pacis. 40.) Denunciationes olim hoc loco factae. *Cap. IV*. De Communione usque ad finem Miſſae, nec non de Eulogiis et Agapis. 1.) Ante communionem olim non communicantes dimiſſi. 2.) Communio ſacerdotis neceſſaria. 3.) Miniſtrorum. 4.) Fidelium. 5.) Quomodo et quousque ſub utraque ſpecie? 6.) Preces ad communionem. 7.) Antiphona ad communionem. 8.) Ablutio. 9.) Oratio poſt communion. 10.) Oratio *ſuper populum*. 11.) *Ite, miſſa eſt*. 12.) Benedictio populi. 13.) Caetera cum receſſu ab altari. 14.) Eulogiae. 15.) Agapae.

Diſquiſitio V. De Sacramentorum adminiſtratione. Cap. I. De Sacramento Baptiſmi, ſimulque adminiſtrari ſolita Confirmatione et Euchariſtia. 1.) De ordine aliorum Sacramentorum, imprimis Baptiſmi. 2.) Catechumenatus. 3.) Scrutinia. 4.) Quibus temporibus celebrata. 5.) Et quo ritu. 6.) Traditio ſymboli, et capitulavium dominica palmarum. 7.) Cum oratione dominica. 8.) Apertio aurium cum expoſitione evangeliorum etc. 9.) De abiurationibus et ſponſionibus, earumque fide ſervanda. 10.) De ſponſoribus, ſeu patrinis et matrinis. 11.) De baptiſteriis. 12.) Benedictio aquae baptiſmalis. 13.) Baptiſmi tempora Paſcha et Pentecoſte. 14.) In Epiphania iuxta capitulare ord. eccl. et aliis diebus. 15.) Quovis tempore in neceſſitatis caſu. 16.) Miniſter baptiſmi. 17.) Formula baptiſmi. 18.) Baptiſmus per immerſionem et ſuperfuſionem. 19.) Unctio. 20.) Confirmatio. 21.) Communio Neophytorum. 22.) Lac et mel infantibus datum. 23.) Cerei ſeu lampades Neophytis datae in manus. 24.) Veſtes albae. *Cap. II.* De Sacramenti Poenitentiae adminiſtratione. 1.) Libri poenitentiales. 2.) Ordo agentium poenitentiam Fer. IV. Ciner. 3.) Reconciliatio poenitentium in Coena Domini. 4.) Miniſter poenitentiae. 5.) Privata poenitentiae adminiſtratio. 6.) Publicae et ſecretae poenitentiae diſciplina. 7.) Confeſſio peccatorum. 8.) Articulatim requiſita. 9.) Abſolutio. 10.) Poenitentia iuxta canones iniuncta. 11.) Varia eccleſiae diſciplina. 12.) Ac temporis mora. 13.) Redem-

demtiones poenitentiarum. 14.) Indulgentiae. *Cap. III.* De extrema Unctione, et Viatico. 1.) De oleo infirmorum. 2.) Unctionis infirmorum varii ritus. 3.) Extrema unctio ante viaticum. 4.) Viaticum particula intincta. 5.) Sub una vel duabus speciebus. 6.) Cum ablutione, seu vino non consecrato. 7.) Cura, ne quis sine viatico decedat, exceptis quibusdam casibus. *Cap. IV.* De sacris Ordinationibus. 1.) De ritibus ad ordinationum substantiam pertinentibus. 2) Ordinationum tempora. 3.) De ordinibus et ordinandis. 4.) Tonsura. 5.) Ordines minores. 6.) Subdiaconi, diaconi, diaconissae. 7.) Presbyteri. 8.) Episcopi. 9) Abbates episcopi, chorepiscopi. *Cap. V.* De celebratione Matrimonii. 1.) Benedictio sacerdotalis nuptiarum. 2.) Intra missam. 3.) Alii ritus quoad matrimonium. 4.) De annulo, velamine etc. nubentium. 5) De paranymphis, et nuptiis publicis, nonnisi suis temporibus celebrandis.

Disquisitio VI. De Consecrationibus, Benedictionibus, Execrationibus, Exorcismis. *Cap. I.* De variarum rerum et personarum Consecrationibus, Benedictionibus etc. 1.) Consecrationes, benedictiones, et exorcismi. 2.) Dedicatio ecclesiae. 8.) Cum Sanctorum reliquiis in consecratione altaris. 4.) Benedictio vasorum et donariorum ecclesiae. 5.) Benedictio campanarum. 6.) Aquae lustralis benedictio, et salis. 7.) Ad spargendum in domum cum Missa in domo nova. 8) Benedictio cinerum. 9.) Benedictio palmarum. 10) Benedictio ignis novi. 11.) Benedictio sacri olei et chrismatis. 12.) Benedictio cerei paschalis. 13) Agnorum cereorum etc. 14) Candelarum in festo Purificat. *B. Mariae V.* 15.) Benedictiones imaginum crucis etc. 16.) De idolothytis etc. 17.) Exorcismi et adiurationes. 18.) Benedictiones novarum frugum etc. etc. 19.) Variae votivae Missae et preces. 20.) Mulierum post partum in ecclesiam introductio. 21.) Consecratio virginum, viduarum. 22.) Infantium oblatio, ac professio monastica. 23.) Abbatum, et abbatissarum benedictio. 24.) Censurarum absolutio, et irrogatio publica. 25.) Manumissionis in eccle-

sia

ſia caeremonia. 26.) Regum et imperatorum inauguratio. *Cap. II.* De Canonizatione ſolemni Sanctorum, primum in Alemannia, et cultu Reliquiarum. 1.) Sanctorum corpora religioſe e tumulis levata. 2.) Ac fidelium cultui expoſita. 3.) Auctoritate Rom. Pontificis. 4.) Translationes corporum Sanctorum ſolemnes. 5.) Ac reliquiarum, Roma praeſertim, ad publicum cultum.

Cap. III. De Purgationibus vulgaribus, ſeu Iudicio Dei. 1.) Primordia huiusmodi purgationum ad ſepulchra Sanctorum. 2.) Fata purgationum vulgarium. 3.) Ordines liturgici earundem. 4.) Probatio aquae frigidae et ferventis. 5.) Ferri candentis, ſeu ignitorum vomerum. 6.) Panis et caſei. 7.) Menſurae. 8.) Examinatio crucis. 9.) Purgatio per Miſſam ac Euchariſtiam. 10.) Probationes per duellum. 11.) Probatio per iuramentum.

Diſquiſitio VII. De Horis canonicis. *Cap. I.* De curſu nocturno et diurno Horarum canonicarum. 1.) De appellatione curſus canonici. 2.) Ac origine iuxta varium ritum, et ordinationem in breviario. 3.) Singulari etiam monaſtico. 4.) Horae canonicae diſtinctae. 5.) Nocturnae et matutinae. 6.) Pro feſtivitatum ratione. 7.) Vetus horarum diurnarum ad curſum canonicum dimenſio. 8.) Earum officium liturgicum. 9.) De Veſperis. 10.) De Completorio. *Cap. II.* De ſingulis partibus Horarum canonicarum. 1.) Pſalterii uſus continuus in curſu canonico. 2.) Singulis Pſalmis ſubnectendo *Gloria Patri.* 3.) Integri praeterea pſalterii per diem, vel pſalmorum ſelectorum frequentatio. 4.) Cantica conſuetudinaria cum pſalterio memoriter ediſcenda. 5.) Hymnus *Te Deum laudamus.* 6.) Symbolum ſub nomine *Athanaſii.* 7.) Oratio dominica, ſalutatio angelica, ſymbolum. 8.) Lectiones in officio nocturno ex ſcriptura, SS. Patribus, et geſtis Sanctorum. 9.) Benedictiones ſuper lectorem, ac clauſula lectionum. 10.) Lectiones breves, ſeu capitula. 11.) Antiphonae, reſponſoria, verſus. 12.) Hymni. 13.) Orationes. 14.) Curſus *B. V. Mariae,* Officium defunctorum, omnium Sanctorum, ac commemorationes. 15.) Antiphonae de *B. Maria V.*

Disquisitio VIII. De Festis. *Cap. I.* De Festis Domini. 1.) Dies festi per annum. 2.) Anni ecclesiastici exordium in liturgiis a vigilia Natalis Domini. 3.) Natale Domini. 4.) Cum Octava. 5.) Missa *prohibendo ab idolis* ob superstitiones Kal. Ianuarii. 6.) Epiphania Domini cum baptismo solemni. 7.) Triduum sacrum ante Pascha. 8.) Feria V. in Coena Domini. 9.) Feria VI. in Parasceve. 10.) Sabbatum sanctum. 11.) Resurrectio dominica. 12.) Pascha annotinum. 13.) Festum inventionis et exaltationis S. Crucis. 14.) Ascensio Domini. 15.) Pentecoste. 16.) Octava Pentecostes, cum officio sequentium dierum de Trinitate etc. 17.) Solemne SS. Trinitatis festum in Octava Pentecostes. 18.) Festum Corporis *Christi*. *Cap. II.* De Festis Sanctorum. 1.) Festa Sanctorum qua cautione suscepta. 2.) *B. Mariae V.* 3.) Apostolorum. 4.) Martyrum, et aliorum Sanctorum. 5.) Quomodo celebrata. 6.) De *SS. Anastasia* et *Eugenia*. 7.) Festum *S. Stephani*. 8.) *Ioan.* Evang. 9.) Innocentum, seu SS. Infantum. 10.) *S. Silvestri P.* 11.) Festa Ianuarii. 12.) Festum Purificationis *B. Mariae V.* 13.) Cathedra *S. Petri*. 14.) Alia festa Februarii. 15.) Festa Martii. 16.) Aprilis. 17.) Festa Maii. 18.) Festa Iunii. 19.) *S. Ioannis* Bapt. 20.) Festum *SS. Petri* et *Pauli*. 21.) Festa Iulii. 22.) *S. Benedicti*. 23.) Festa Augusti. 24.) Assumtio *B. Mariae V.* 25.) Nativitas *B. Mariae V.* 26.) Alia festa Septembris. 27.) Festa *S. Michaelis*. 28.) Festa Octobris. 29.) Festum omnium Sanctorum. 30.) Alia festa Novembris. 31.) Festa Decembris. 32.) Festum Conceptionis *B. Mariae V.*

Disquisitio IX. De certis ad divinum cultum diebus et temporibus, eorumque observantia. *Cap. I.* De statis per Septimanam sacris conventibus. 1.) Missae quotidianis diebus. 2.) De stationibus, ac festis diebus. 3.) De certis stationum ac synaxium per septimanam diebus. 4.) Fer. IV. et VI. per annum in monumentis liturgicis peculiares lectiones pro Missa. 5.) De statis conventibus die dominica. *Cap. II.* De adventu Domini usque ad Septuagesimam. 1.) Adventus Domini exordia. 2.) Quatuor aut quinque Domini Adventus in nostris liturgiis. 3.) De officio et ritibus Adventus. 4.) De ieiunio Adventus. 5.) De officiis dominicalibus post Natale Domi-

Domini et Epiphaniam. *Cap. III.* A Septuagesima usque ad Pascha per ieiunium Quadragesimae. 1.) Septuagesimae, Sexagesimae etc. denominatio. 2.) Ubi *Alleluia* deponitur. 3.) De varia epocha auspicandi ieiunium. 4.) Fer. IV. Cinerum. 5.) De feriarum per Quadragesimam officiis. 6.) De abstinentiae Quadrages. observantia. 7.) Ieiunium usque ad vesperam. 8.) De ritibus officii Quadragesimalis. 9.) De festis Sanctorum in Quadragesima. 10.) De aliis Quadragesimalis temporis ritibus, praesertim a Dominica mediana. 11.) De eleemosyna et fermento Sabb. ante Dom. Palmarum. 12.) Dominica Palmarum. 13.) Et sequentes feriae hebdomadae maioris. 14.) De tribus per annum Quadragesimis, et aliis quibusdam statis seu indictis ieiuniis. *Cap. IV.* De tempore Paschali. 1.) Hebdomada in Albis ac Dominica. 2.) Tempus paschale. 3.) Quaedam singularia in officio. 4.) De solutione ieiunii. *Cap. V.* De Dominicis post Pentecosten. 1.) Numerus Dominicarum post Pentecosten. 2.) Concordia officiorum. 3.) Praefatio de SS. Trinitate per has Dominicas. *Cap. VI.* De IV. Temporibus. 1.) Origo trium vel quatuor temporum. 2.) In illis celebrandis varietas. 3.) Donec Saec. XI. fixa sunt tempora mensis I. et IV. 4.) Mensis VII. et X. 5.) Eorum officia. *Cap. VII.* De Litaniis, ac Processionibus. 1.) Collectae, stationes, processiones. 2.) Litaniae, supplicationes, rogationes. 3.) De processione in festo Purificationis, et aliis *B. Mariae V.* 4.) In die Palmarum, alicubi cum Eucharistiae circumgestatione ut in festo Corporis *Christi.* 5.) De Processionibus paschalibus ob baptismum. 6.) De processionibus triduo post Natale Domini. 7.) De processione singulis dominicis diebus. 8.) De litaniis menstruis. 9.) De litaniis, seu processionibus quibusdam extraordinariis. 10.) Litania maior. 11.) De triduo Rogationum. 12.) Litaniae cum ieiunio, etiam tempore paschali. 13.) Cum aliis exercitiis humilitatis et pietatis.

Disquisitio X. De Cura pro mortuis. Cap. I. De Exequiis funeris. 1.) Obsequium agonizantium. 2.) Absolutio defuncti. 3.) Campanae pulsus in agone, vel mox post obitum. 4.) Psalmodia ad cadaver, ac Missae ante sepulturam. 5.) Lotio cadaveris. 6.) Vestitus. 7.) Preces ac ritus funebres. 8.) Praeeunte sacro. 9.) Locus sepulturae. *Cap. II.* De aliis precibus et sacrificiis pro mortuis, statutis temporibus. 1.) Officium defunctorum. 2.) Missae

sae pro mortuis. 3.) Qualiter celebratae. 4.) Missa, pro cuius anima desperatur, vel dubitatur. 5.) Graecorum sententia de salute damnatorum. 6.) Latinorum item Patrum. 7.) An saltem mitigentur precibus et sacrificiis damnatorum poenae? 8.) De I. III. VII. XXX. etc. pro mortuis. 9.) De Trentenario, vulgo *S. Gregorii*. 10) De Anniversariis. 11.) De societatibus initis pro defunctis. 12.) De commemoratione annua omnium fidelium defunctorum.

Monumenta veteris Liturgiae Alemannicae.

Sacramentarium cum Martyrologio, Antiphonario, seu Graduali, ac Poenitentiali, ex MS. Rhenaug. 1000. ann. Add. ex Cod. San-Blas. collect. ex Libb. poenit. *Halitgarii, Rhabani Mauri, Theodori Cantuar.* Sacramentarium cum Kalendario ex MS. San-Blas. 900. ann. cum collect. Praefationum ex MS. San-Gall. 700. ann. Ordo precum Missae ex MSS. San-Blas. 800. San-Gall. 700. ann. et rec. an. 1527. Capitulare evangeliorum ex MSS. Rhenaug. 900. Friburgensi 800. cum lect. apostoli etc. ex MS. San-Gall. 700. an. Missale speciale ex MS. San-Gall. 1000. ann. In quo etiam Litania, Orationes ad confessionem, ad horas canonicas etc. Item aliae pro praecipuis festis ex MS. San-Gall. 900. an. Lectionum designatio ad Officium noctur. ex MSS. San-Blas. 1000. Tigurino 900. et San-Gall. 800. an. Obsequiale ex MSS. San-Blas. 800. Augustano 700. an. Ordo Romanus ex MS. Tigurino 900. an. et variis Codd. Alemannicis ordines pro Off. Quadragesimae, maioris hebdomadae, IV. temporum, ab Adventu Domini per circulum anni. De baptismo, SS. Ordinationibus, dedicatione ecclesiae. Capitulare, Instructio, et Breviarium ordinis eccles. ex MSS. San-Gall. 900. ann. et San-Blas. unde etiam prodit liber ordinis, et de institutione divini officii ex Cod. 600. ann. De reconciliatione excommunicatorum, haereticorum, schismaticorum, ex MS. San-Gall. 800. ann. *Amalarii Trevirensis* Resp. ad *Carolum* M. de ritibus baptismi, cum epistolis hactenus ineditis ex MS. Tigurino 900. ann. Liber de officio Missae expressus ex ecloga *Amalarii Metensis*, ex MS. San-Blas. 800. ann. cum supplemento ex MS. Tigur. 900. ann. Tres expositiones in canonem Missae, I. ex MS. Tigurino 900. II. Einsidl. 800. III. San-Blas. 600. an. De commemoratione defunctorum ex MS. Augustano 700. ann.

Monumenta Theodisca.

Abrenunciationes baptizandorum Saec. VIII. Oratio dominica et Symbolum Saec. IX. Eiusdem aetatis Confessio, item alia cum Symbolis, altero prolixiori, altero apostolico. Nec non Confessio cum variis precibus ex MS. Saec. XI. vel XII. Alia Symbolo apostolorum subiungi solita Saec. XIII. Ex necrologio San Blas. Saec. XIV. Oratio dom. cum Salutatione angelica etc. Ex Missali Teutonico Einsidl. an. 1381. Missae aliquot cum ordine generali et canone Missae.

Nos operi, quod esse doctissimis quibusque hominibus gratum debet, faventem Lucinam adprecamur.

NOVA ACTA
ERUDITORUM,
publicata Lipsiae
Calendis Martii Anno MDCCLXII.
Pars I.

C. VELLEII PATERCULI QUAE SUPERSUNT ex Historiae Romanae voluminibus duobus, recensuit, et commentario perpetuo illustravit IOANNES FRIDERICUS GRUNER.

Coburgi 1762. apud Io. Car. Findeisen, Alph. 2. pl 2. octon.

Quod *Grunerus* V. Cl. intellexerat, nullam esse Velleii editionem bonam, quae ab omnibus modico pretio em posset, ideoque Velleium a tironibus fere negligi: ei ita occurrendum putavit, ut ipse manum operi admoveret, ederetque Velleium, qualis et utilis esset discentibus, et interpretandi praesidia doctoribus suppeditaret, et accommodatus esset eorum rationibus, qui maiores editiones emere non possent. Cui consilio ex omni parte sati-fecisse videtur. Nam doctiores etiam multa reperturos esse existimamus, quae in Velleio utiliter observari possint, habeantque non contemnendam vel defendendae, vel emendandae lectionis opportunitatem, iis adeo in locis, qui ab omnibus abiecti fuerant. Itaque non tirones solos, aut praeceptores latinae linguae, nanciscetur haec editio lectores; sed viros doctos, harumque literarum peritos, qui intelligunt, quantum ad interpretandum prosit, omnium sententias examinare, et ex omnium coniecturis optimas quasque seligere. Quod etsi planius perspicient, qui totum librum legent: tamen hoc loco operam dabimus, ut, quae sit eius ratio, enarrandis

per capita eius bonis doceamus. In ipſis Velleii verbis edendis nullam ſecutus eſt editionem, ſed vel reſtituit, quae erant ſine cauſa eiecta aut mutata; vel, ſi qua opus fuit mutatione, diverſorum criticorum ſententias amplexus eſt; vel corruptam editionum lectionem ſervavit, ut cuique liberum eſſet examen coniecturarum in notis poſitarum, quod et alii fecere, et Dukerus nominatim in praefatione ad Florum ſuaſit. Sed magis videamus, quid in animadverſionibus praeſtitum ſit. In univerſum videtur Cel. Grunerus e ſuperioribus editionibus eligere voluiſſe, quae unicuique, qui in hoc literarum genere vellet ulterius progredi, neceſſaria eſſent. Sed cum prudenti delectu opus eſſet, ne obtruderentur lectoribus obſervationes omnes, quarum parte interdum commode ſuperſedere poſſumus, neve utiliores omitterentur: primum delegit utiliſſima ex his, quae a viris ſummis ad Velleium illuſtrandum ſcripta ſunt, deinde non ipſa aliorum verba poſuit, quod quidem nimium fuiſſet quam pro conſilio et modo huius editionis, ſed ſuis verbis ſummam eorum, quae alii dixerant, expoſuit. Quidquid igitur ab Acidalio, Manutio, Lipſio, Voſſio, Heinſio, Burmanno, aliisque interpretibus dictum eſt, id Grunerus velut in compendio cognoſcendum propoſuit, nec ulli moleſtiae conquirendi pepercit, aut ſibi arrogavit, quae alios haberent auctores; ſed in omnibus ſummam fidem lectoribus probare ſtuduit. Ac fatemur quidem, magnam obſervationum partem ſententiis aliorum recenſendis occupari; ſed laudamus Grunerum, qui eas omnes in unum locum congregare ſuſtinuit, ut omnes, qui commodam interpretum adeundorum occaſionem non haberent, tamen intelligere poſſent hoc modo, quid aliis veniſſet in mentem, praeſertim cum tanta ſit locorum vel corruptorum, vel obſcurorum multitudo, quae neceſſario interprete indigent. Nonnumquam nihil niſi indicavit aliorum coniecturas aut interpretationes, plerumque diiudicavit, interdum in contextum recepit. Ponemus horum aliquot exempla. Editum eſt a plerisque poſt Lipſium (II. 10.) *quatuor ante hunc — iuvenem* etc. Sed cum Suetonius (Ner. 2. 3.),

2. 3.), quo auctore usi erant viri docti, Neronis tantum genus et proavos recenseat, diserte autem (c. 1.) dicat, Aenobarbos septem consulatibus functos esse, quos ex ordine temporum enarravit Grunerus: recepit *Septem*, quod Manutius indicarat, et e lectione editionis Rhenani VTI optime defendi potest. Eumdem Manutium secutus est (II. 15.) transponendis verbis, quae erant in ed. Rhen. mutandaque praeterea, sed ex ingenio suo, parenthesi, totoque loco ita constituendo: *Quippe L. C. P. R. C. a. a. CCXX. universa Italia (cum id malum ab Asculanis — regiones) arma adversus Romanos cepit.* Sed fatemur, parenthesi plura inclusa fuisse quam opus esset, nec vulgarem huius loci parenthesin impeditam videri. Idem fecit (II. 12.) recipiendo *consularem* pro *consulem* post Scauri Aurelii nomen, defensa multis hac Manutii emendatione. Locum longiorem merito suspectum (I. 6.) posuit in nota, ne contextum turbaret. Sed refutavit etiam virorum doctorum coniecturas, ut cum *Corinthum claustra Peloponnesi continentem* (I. 3.) defendit cum Puteano ex Cicerone (Agrar. I. 32.); et contra coniecturas quorumdam tenendum putat *disciplinae convenientissimae* (I. 6.), quia Ovidius (A. A. I. 514.) dixerat, *bene conveniens toga*, non addito dativo. Ceterum ibidem penitus abiicere malit verbum *vir* post *convenientissimae*. Tenet vulgatum *initium habuit* (I. 8.) contra Lipsium, cum ab Iphiti aetate numeratae sint Olympiades. Eodem loco ex Livio (I. 15.) et Cicerone (ad D. I. 7. 9.) minuit verisimilitudinem Burmannianae coniecturae, mutantis *firmare* in *formare*. Forte et hoc opponi poterat Burmanno, quod urbs manu firmatur, ut est apud Velleium, legibus et disciplina formatur, certe manu ea, quae hoc loco dicitur, non videtur formari. Reiicit omnium coniecturas (II. 11.), retinetque veterem lectionem: *Metelli — clarissimus et meritum: virtutique — inditum.* Sed videatur alicui illud additamentum *et meritum* frigidiusculum, cum Velleius de praemiis loquatur, quae populus Metello, spreta Marii calumnia, tribuit, non vero dicat, eius meritum fuisse clarum. Neque porro placet, quod *creare seditionem*

 rectum

rectum esse defendit contra interpretes (II. 20.), quia dicatur ira, taedium, et alia creari. Nam in his vix sufficit analogia sine diserto exemplo loci, in quo occurrit *creare seditionem.* Quid dici possit, non quaeritur; sed quid dictum sit a veteribus; nec, quia creare significat esse auctorem vel caussam, ideo omnibus substantivis addi potest. Cum auctoritate Vossii (II. 30.) probavit, *imaginem sine iure reliquerat*, non cogitavit, potestatem sine iure bene dici, nec defendi debere iuris verbum in se; sed imaginem sine iure non dici posse. Non opponuntur imago et ius, sed imago et res, aut vis, quod Heinsius multis locis demonstravit. Ergo recte dicitur imago sine re, non, imago sine iure. Ex his exemplis locorum, quibus aliorum coniecturae defenduntur aut repudiantur, putamus Cel. Gruneri diligentiam intelligi posse, qui nihil intactum reliquit. Iam ostendendum est, quid ipse post alios tentarit, quid detexerit suo sensu, quid mutarit aut mutari voluerit. Dicimus igitur, pauca esse loca, quae quidem emendatione indigeant, quae non ipse quoque suo modo emendarit, ac interdum verius feliciusque ceteris. Multorum autem mutandorum occasionem dedit editio Rhenani, Basileae 1520. impressa, quae prima est, et ducta ex codice Velleii. Haec etsi a superioribus diligenter inspecta est, tamen Grunerus quoque plura reperit, quae revocanda viderentur. Non ultra modum ei se addixit, sed quod bonum erat, indicandum aut servandum putavit, etsi leviores sunt mutationes et minutiores, in quo tamen diligentia eius omnibus probabitur. Reduxit ergo ex edit. Rhen. *armis eam occupaverat*, e quo fecerant alii *occupat* (II. 4.): addidit *gladiorum* post verbum *licentiae* (II. 22.) probante etiam Burmanno: item edidit *qui — fabricati — fuerunt*, cum legeretur in aliis *ferunt* (II. 27.). Admodum verisimilis est coniectura de verbo *Aenariam* (II. 19.), pro quo ed. Rhen. habet *Taenariam.* Hoc Grunerus putat e compendio scribendi ortum *IAenariam*, h. e. Insulam Aenariam. Restituit *ecquandone* pro *ecquando* (II. 14.), cum Apuleius habeat hoc ipsum verbum, et Cicero *ecquodnam.* Quem locum editio-

nis

nis Rhen. corrupte potius, quam ex aliorum incertis coniecturis mutatum, edendum putavit, *reipublicae omnium principem* (II. 30.), eum suspicatur ita mutandum, *reip. Romanorum principem.* Sed nonne Velleius dixisset, reip. Romanae principem? Non multo post (II. 31.) *maiore vi habebatur* est corrupta ed. Rhen. lectio. Eam certatim emendarunt viri docti. Grunerus: *maior eius ratio habebatur*, quod longius recedit a scripto. Quid si cum Vossio scribamus, *maior voto habebatur.* Nam etsi Vossius non probavit, tamen Velleius ipse (II. 40.) Pompeium appellavit *suo et civium voto maiorem.* Item, *sunt, qui hoc carpant*, (II. 32.) alii legerant *hunc.* Ita ergo profuit Cl. Grunero Rhenani editio. Videamus ipsius ingenium e locis corruptis, vel suspectis, quae suo modo emendare tentavit. Nos autem, si non optimos quosque et maxime notandos selegimus, non fecimus quo ceteros parum probandos putaremus; sed quod nimia est in Velleio eiusmodi locorum multitudo, e quibus huc transscripsimus eos, in quos incidimus. Primo ponemus locum multis modis tentatum (I. 16.), in quo existimat Grunerus, recepta ex editione prima particula *quod* post *mirari potest*, legendum esse *congregarunt se* pro *congruens*, quod est corruptum, cum ita bene respondeat, quod sequitur, *separaverunt se.* An lenius cum aliis, *congruerunt*, i. e. convenerunt? Eodem capite Velleium bis emendat, mutando *comicam* in *comoediam*; nam eiusdem verbi repetitione non putat aliquem in hoc scriptore offendi debere. Sed si recte posuit Grunerus punctum ante haec, *ac novam comoediam*, mutare debebit *imitanda* in *imitandam.* Vossius enim et Burmannus neutrum defenderant, quod ad plura substantiva referretur: iam hoc locum non habet, si haec est peculiaris periodus. Paulo post ita scribendum putat: *Quidquid ante Isocratem, quidquid post eius — fuit, adeo quidem* etc. sublata interrogandi nota. Nec poenitebit legisse coniecturam de loco suspecto (I. 18), quem ita immutat: *Una urbs Attica plus studiis eloquentiae, quam universa Graecia, oratoribusque floruit.* Nam verba *pluribus annis* concoquere non potuit,

 cum

cum parum recte dicatur, floruit pluribus eloquentiae annis. Sed editum erat, *eloquentia*, nec Rhenani liber necessario sequendus fuit. Hinc bene videtur se habere, quod vulgata lectio indicat, diutius Athenas floruisse eloquentia uno tenore, quam ceteras civitates Graeciae, quae vix unum aut alterum oratorem eodem tempore habuissent. Ibidem uncis inclusit *et multae aliae*, seu, ut volunt nonnulli e codice Burerii, *et in Italia*, quia aliquis in margine notasse videatur, *et in Italia* accidisse, quod hic de Graecis narretur. Pro vulgato *ita eodem tempore* (I. 12.) malit rescribere, *itaque in tempore*, i. e. opportune. Nam *eodem tempore* vix putat defendi posse, nulla tamen addita causa. Quod autem (I. 14.) legendum putat: *huic rei per idem tempus per civitates propagatum auctumque* etc. id et simillimum est Liviano (VIII. 13.), et linguae usui conveniens. Suspectum ei videtur verbum *senatus* post *optimates* (II. 3.), quia pro senatu posuit Velleius (II. 47.) optimates. Et tamen ad illum locum dicit, potissimum senatores intelligi: unde locus non satis aptus videtur. Si dicamus, Velleium indicasse primum genus optimates, h. e. bonos cives (Cic. pro Sext. c. 45. 66.), deinde tres formas, senatum, equites, plebem, poterit verbum retineri. Post multorum coniecturas (II. 26.) ipse sic tentavit locum expedire: *Quantum tum huius gloriae famaeque accessit! Nunc virtus eminens et patriam latet.* *Contracto exercitu* (II. 19.) mutat in *circumacto exercitu*, quod nemo facile improbabit, qui cogitaverit, Sullam tum habuisse iam exercitum, et locum Flori (III. 21. 6.) comparaverit. Sed cum ibidem tenet, *eiulatu expromente indignationem*, non disputabimus utrum melius sit. Neque enim alterum, exprimente, facile reiiciendum est. Non multo post (II. 24.) in his, *repulsoque metu — superaret*, stare non potest *superaret*. Grunerus ergo coniecit, *superavit*, quo modo et loco consulitur, et durior syntaxis, quae est in aliorum emendatione, vitatur. Locum corruptum (II. 35.) *homo virtuti simillimus* non putat emendandum in verbo *virtuti;* sed in particula *non*, quam Burerius invenit

ante

ante verbum *fimillimus*, ideoque ita mutat, *homo virtuti animo fimillimus*, *ut* etc. Sed hoc videtur duriffimum, neque locus ab ullo fanatus. Eodem capite dicitur Catilina *vota* non fegnius obiiffe, quam fceleris confilia iniiffe. Cel. Grunerus *vota* mutat in *aufa*, quod non improbamus; fed fi, quae fequuntur, confideremus, putamus Boxhornium vidiffe verum, qui *fata* reponi voluit. Nam, hoc enim addit Velleius, fortiffime dimicans, h. e. non fegniter, fpiritum reddidit. Libenter autem fequimur Grunerum (II. 48.), qui bene emendat locum, *cuius animo — fufficere poffent.* Legendum enim putat: *cuius animo — neque opes ullae neque copiae fatis fufficere poffent.* Cum Antonius (II. 60.) acta Caefaris corrupiffe dicitur, adeo funt obfcurata et impedita verba, ut unusquisque aliquid conandum putarit. Accedat his Gruneri coniectura: *Actorum eiusdem, infertis falfis nominibus civitatibusque, corrupti commentarii.* Putat enim, Antonium inferuiffe nomina eorum, quos, tamquam Caefar decreviffet, in fenatum allegit. Ceterum addidit hiftoricorum loca, quibus haec emendatio firmari poteft. Praeclare tractavit alium locum corruptum (II. 73.), qui non praetereundus eft: *poft Antonii Amutinam fugam*, pro quo reponendum putat *poft Amatianorum fugam*, ex Appiano (B. C. III. p. 855.). Nam Amatius, tenuiffimae fortis homo, diruta ab Antonio ara, quae Caefari pofita erat, follicitavit plebem. Antonius, disiecta turba, h. e. poft fugam Amatianorum, de revocando Pompeio retulit. Ceterum, cum verbum Antonii fit fupervacuum, delendum putat, quia aliquis adfcripfiffe videri poteft per Antoni, id eft, per Antonium. Haec omnia proxime ad verum accedunt. Vehementer torfit interpretes alius locus (II. 81.), multis modis mutatus et expofitus. Grunerus Cel. cum Weffelingium (Obf. II. 20.) vidiffet vulgatam lectionem defendere, *eius relicti erant publici*, ei duabus de caufis affentiendum effe negat: partim quod mafculino genere *relicti* veteres hic non facile utuntur; partim quod omnia relicta fuerunt publica. Praeterea fi vulgatum fequimur, intelligendum eft, Caefarem

rem relicta illa emisse, quod dubitamus an Velleius recte potuerit intelligendum relinquere: Dio quidem diserte addidit. Ideo Grunerus putat rescribendum: *eius relicta emta publice*, quomodo indicatur, quod alias debuisset intelligi. Unum visum est nobis obscurum, quare publice emta dicantur. Utrum sumtibus aerarii, an auctoritate Senatus? An, quod Caesar ea emerat, publice emta dicentur? Timide audemus adscribere, quid nobis visum sit. Nempe coniecimus: eius relicta emta, publico (i. e. aerario Campanorum,) pro his reditus — redditi etc. Sed, ut diximus, haec timidi scripsimus, cum tot viri docti ante nos hunc locum tentarent, quos fatemur nobis multo acutius vidisse. Corrupta sunt verba (II. 90.) *et coram aliero*, quod ed. Rhen habet. Quid ceteri dixerint, notum est. Grunerus: coalescentibusque reip. membris *in corpus antiquum.* Quamquam quis facile dixerit, quae fuerint Velleii verba? Similem locum (II. 101.) suspicatur ita edendum esse: *Cum rege Parthorum in ripa excelsissima insulae, quam amnis Euphrates ambiebat.* Nam Caium putat, ut esset tutus, in ripa insulae Parthum convenisse, non insulam interiorem adiisse, in excelsa autem ripa, ut procul stans exercitus animadverteret, si quid insidiarum strueretur. Satis diximus de hoc genere animadversionum, quae ad criticen pertinent: voluimus autem lectoribus perspicue indicare, qualis fuisset Grunerus Cel. in hoc libro, quem iam ex Eutropio et Aurelio Victore cognovissent. Nempe intelligent, esse eum diligentem, perspicacem, peritum rei criticae, et linguae, non temerarium, cum alios sequitur, modestum vero cum refutat. De suis etiam vidimus eum modestissime iudicare, qui semper dicat, se nolle alicui sua obtrudere, se proposuisse coniecturam, se velle, modo meliora doceatur, sententiam mutare. Multa praeterea deprehendimus, quae ad interpretationem pertinerent, praesertim eorum, quae sunt Velleio propria, quae quidem nisi animadvertantur, videri possunt emendatione indigere, cum tentanda non sint. Ita cum *statum* concupiscere et habere dixit Velleius (II. 2. et 12.), intellexit

xit Grunerus Cel. opes et dignitatem, quod quidem ita dictum putavit, ut Velleio ſit proprium, nec conſuetudini eleganter loquentium ſatis conveniens. Scipionem *auctorem* doctrinae (I. 13.) putat eſſe exemplar doctrinae. Attigit etiam *conſcientia merſum* (II. 91.), quod explicat, *oppreſſum conſcientia ſcelerum.* Atqui exemplis docendum erat, τὸ merſus hic recte dici. Praeclaram porro operam impendit animadverſionibus hiſtoricis et chronologicis, quibus poſſet Velleii narratio firmari, vel illuſtrari, ut de Viriatho (II. 1.), de morte C. Gracchi (II. 6.), de Cimbris (II. 8.); aut eius error deprehendi et coargui, praeſertim quibus locis egiſſet adulatorem Tiberii. Huius rei exempla multa reperient lectores in hiſtoria Caeſaris, Auguſti, et Tiberii. Adſperſit etiam ſuis locis, quae Chriſtius olim noſter in Noctibus Academicis de Velleio diſputaverat. Quos Scriptores paſſim emendavit, vel illuſtravit, eorum nomina ad calcem libri indicavit. Adiuncti ſunt Dodwelli Annales Velleiani, cum indice in Velleium et notas.

G. F. BERMANNI SOLUTIO PROBLEMATIS Dynamici.

Cum legerem Schediaſma menſi Decembri anni ſuperioris horum Actorum p. 565. inſertum, vidi in eo provocari *Leibnitianos*, ut principium virium vivarum ad inveniendas regulas motus in percuſſione corporum imperfecti elateris applicent. Iam quanquam ab illa de viribus vivis et legibus motus contentione animum meum plures eaeque graviſſimae rationes retrahunt: tamen ipſum illud propoſitum problema in ſe tam dignum mihi viſum eſt ſolutu, ut ab eius contemplatione me abſtinere non poſſem. Aggreſſus illud, haud acri meditatione ſolutionem eius non ſolum non impoſſibilem, ſed ne quidem adeo difficilem expertus ſum. Quam autem inveni ſolutionem, eam hic exponere, non inutile fore exiſtimo.

PROBLEMA.

Ex theoria virium vivarum Leibnitiana deducere regulas communicationis motus inter duo corpora non perfecte elastica, directe inter se collisa.

ANALYSIS.

1. Problema tres habet casus. Namque alterum corpus ante collisionem aut in easdem partes fertur cum altero, aut in oppositas, aut quiescit.

CAS. I. Sint duorum corporum, neque mollium, neque perfecte elasticorum, massae A, B, et corpus A incurrat cum velocitate a in corpus B praecedens, cuius velocitas sit b. Sit post conflictum corporis A velocitas $= \alpha$, et corporis B velocitas $= \beta$, et velocitas respectiva post conflictum $= \beta - \alpha$, sicut velocitas respectiva ante conflictum est $a - b$. Quaeruntur α et β.

2. Ex *Leibnitii*, viri summi, sententia, eadem summa virium vivarum in mundo conservatur, et vis viva corporis est ut massa eius et quadratum velocitatis coniunctim. Ergo in praesenti hypothesi summa virium vivarum ante collisionem erit $Aa^2 + Bb^2$, post collisionem autem $A\alpha^2 + B\beta^2$. Illius summae $Aa^2 + Bb^2$ aliquid consumatur necesse est in comprimendis partibus corporum, quibus se invicem in ictu tangunt. Si corpora A, B perfecte essent elastica, harum partium elasticitas, restituendo ipsarum figuram, redderet corporibus vires easdem vivas, quas compressio illarum partium absumserat; ideoque foret $A\alpha^2 + B\beta^2 = Aa^2 + Bb^2$. Nunc autem, cum corpora haec imperfecte elastica ponantur, et partium compressarum figurae non perfecte restituantur, post conflictum erit $A\alpha^2 + B\beta^2$ minor quam $Aa^2 + Bb^2$; hoc est peribit ipsis quidem totis corporibus in collisione aliqua vis viva, quae tamen mundo non peribit, sed in minimis eorum partibus, aut materia, sub sensus nostros non cadente, conservabitur. Hanc vim vocabimus interim Zx^2, intelligendo per Z massam, per x velocitatem aliquam. Erit ergo, vi principii *Leibnitiani*, $Zx^2 + A\alpha^2 + B\beta^2 = Aa^2 + Bb^2$.

 3. Iam

3. Iam primum operam dare debemus, ut determinetur relatio inter hanc vim Zx^2 et quantitates datas vel sumtas. Patet autem ex dictis (§. 2.) hanc vim esse excessum vis vivae, comprimendis corporibus *A*, *B* in ictu impensae, supra vim vivam, restitutione partium compressarum iisdem corporibus redditam. Ergo inquirere debemus primo, quanta vis viva in compressionem impendatur, deinde quanta vis huius pars restitutione figurae corporibus reddatur. Quod ut facilius fieri queat, consideremus corpora *A*, *B* ipsa tanquam perfecte dura, sed inter quae positum sit elastrum, corpori praecedenti *B* annexum, quod, in conflictu, primo flectatur seu comprimatur, et mox iterum restituatur, sed non perfecte, subito nempe destructa aliqua elasticitatis parte, simulac restitui incipiat. Hac fictione hevristica nihil in ipsa re variari, evidens est. Si sese hoc elastrum perfecte restitueret, redderet corporibus *A*, *B* easdem vires vivas, quae illius compressione absumtae sunt. Ergo cum nunc illud elastrum se restituit, non totam vim vivam, compressioni eius impensam, corporibus *A* et *B* reddit, sed partem duntaxat, quam ponamus se habere ad totam, ut 1. ad *pp*.

4. Quaerenda iam nobis est vis viva, in flexionem elastri impensa. Cum corpus *A*, in elastrum incurrens, flectere illud incipit; non solum impressio, in elastrum sic facta, propagatur per totum elastrum, ceu corpus continuum, ad alteram usque eius extremitatem, ibique impertitur corpori *B*, huic extremitati annexo, sed etiam corpus *A* simul tantam quantitatem motus elementarem perdit, elastri reactione, quanta illi impressioni, quam in elastrum facit, aequalis est. Patet ergo, primo compressionis tempusculo fieri in corpore *B* incrementum motus, et simul huic aequale decrementum motus in corpore *A*. Sed haec eadem in singulis sequentibus elementis temporis, per quod compressio elastri continuatur, sic contingant necesse est. Ergo, finita elastri compressione, corpus *B* tantam motus quantitatem lucratum est, quantam amisit corpus *A*; et proin summa

 quan-

quantitatum motus corporum A, B tunc eadem adhuc erit, quae fuit ante percuſſionem, nempe $= Aa + Bb$. Iam quia compresſio elaſtri non prius abſolvitur, quam velocitas reſpectiva, quacum corpus A ad corpus B accedit, deſtructa eſt: manifeſtum eſt, finita elaſtri compresſione, corpori utrique A et B eandem fore velocitatem. Ergo haec communis velocitas erit $= \frac{Aa+Bb}{A+B}$. Idcirco erit ſumma virium vivarum, compresſione elaſtri finita, in corporibus A, B reſiduarum $= \frac{(Aa+Bb)^2}{A+B}$; et igitur ſumma virium vivarum elaſtri flexione conſumtarum $= Aa^2 + Bb^2 - \frac{(Aa+Bb)^2}{A+B} = \frac{AB}{A+B}(a-b)^2$.

5. Quare, ſi hanc quantitatem dividamus per pp, habebimus ſummam virium vivarum, corporibus A, B reſtitutione elaſtri redditam $= \frac{AB(a-b)^2}{pp(A+B)}$. Et ergo hac quantitate ſubtracta ſummae virium vivarum, in compresſionem elaſtri impenſae, inveniemus vim vivam, quae corporibus A, B in conflictu periit $= \frac{pp-1}{pp} \cdot \frac{AB}{A+B}(a-b)^2 = Zx^2$. Itaque pervenimus ad hanc aequationem $\frac{pp-1}{pp} \cdot \frac{AB}{A+B}(a-b)^2 + A\alpha^2 + B\beta^2 = Aa^2 + Bb^2$.

6. Alia autem adhuc egemus aequatione, quam nanciſcemur advertendo animum ad velocitatem reſpectivam poſt colliſum. Quia, incipiente elaſtri reſtitutione, ambo corpora, tanquam unum, communi moventur velocitate: velocitas eorum reſpectiva poſt elaſtri reſtitutionem, ſeu conflictu finito, nequit alia eſſe, quam ſumma velocitatum, utrique corpori A, B reſtitutione elaſtri impreſſarum. Sit ea, quae corpori A ſic impreſſa eſt $= \upsilon$, et ea quae impreſſa eſt corpori $B = \varphi$. Erit ergo $\varphi + \upsilon$ velocitas reſpectiva poſt

post collisum; et summa virium vivarum in corporibus A, B sola elastri restitutione genitarum $= Au^2 + B\phi^2$. Quae summa cum antea (§. 5.) inventa fuerit $= \frac{AB(a-b)^2}{pp(A+B)}$: erit $Au^2 + B\phi^2 = \frac{AB(a-b)^2}{pp(A+B)}$. Atqui per nota principia mechanica est $B\phi = Au$. Ergo $(A + \frac{A.A}{B})u^2 = \frac{AB(a-b)^2}{pp(A+B)}$; et hinc $u = \frac{B(a-b)}{p(A+B)}$ ideoque $\phi = \frac{A(a-b)}{p(A+B)}$, et proin $\phi + u = \frac{a-b}{p}$. Est vero (§. 1.) velocitas respectiva post conflictum etiam $= \beta - \alpha$. Ergo hanc alteram aequationem nacti sumus, $\beta - \alpha = \frac{a-b}{p}$.

7. *Substituendo* nunc ex hac aequatione valorem ipsius $\alpha = \beta - \frac{a-b}{p}$, in altera aequatione $\frac{pp-1}{pp} \cdot \frac{AB(a-b)^2}{A+B} + A\alpha^2 + B\beta^2 = Aa^2 + Bb^2$, et ex aequatione resultante extrahendo radicem β, invenietur $\beta = \frac{Aa + Bb + A\frac{a-b}{p}}{A+B}$ unde sequitur, esse $\alpha = \frac{Aa + Bb - B\frac{a-b}{p}}{A+B}$.

8. CAS. II. Si corpora A, B sibi mutuo obviam fiant cum velocitatibus a, b, ut ergo velocitas respectiva ante ictum sit $a+b$: ponamus Bb non esse maiorem quam Aa; et hunc conflictum iterum considerando, ut in §. 3. 4. patebit, initio quidem compressionis elastri impressiones, quas corpus A facit in elastrum, non addi, sed demi, motui ipsius B, et idcirco utrumque corpus A, B pati aequalia decrementa motus elementaria, quoad destructus sit omnis motus ipsius B; et posthaec (nisi fuerit $Bb = Aa$) continuata elastri compressione motum in corpore B gigni versus

 eas

eas partes, verſus quas tendit A, interea ſemper adhuc patiente hoc corpore A decrementa motus ſui, aequalia quantitatibus motus elementaribus, quas acquirit B, usque dum velocitas nova ſic impreſſa corpori B aequalis fiat reſiduae in corpore A velocitati. Ubi enim hoc contingit, deſtructa eſt velocitas reſpectiva $a+b$, et ceſſat elaſtri compreſſio. Evidens ergo eſt, ſummam motuum, qui nunc erunt corporibus A, B, aequalem fore differentiae motuum ante ictum $Aa-Bb$, et ceſſante elaſtri compreſſione, velocitatem communem fore $=\frac{Aa-Bb}{A+B}$. Hinc erit ſumma virium vivarum flexioni elaſtri impenſarum $=\frac{AB}{A+B}(a+b)^2$, et aequatio prima, ut antea, invenietur $\frac{pp-1}{pp}$. $\frac{AB}{A+B}$. $(a+b)^2+A\alpha^2+B\beta^2=Aa^2+Bb^2$. Secunda aequatio iisdem ratiociniis, quibus in §. 6. uſi ſumus, invenietur $\beta-\alpha=\frac{a+b}{p}$. Ex quibus aequationibus prodit $\beta=\frac{Aa-Bb+A\frac{a+b}{p}}{A+B}$, et $\alpha=\frac{Aa-Bb-B\frac{a+b}{p}}{A+B}$. In caſu particulari, quo $Aa=Bb$, vis viva in flexionem elaſtri impenſa $\frac{AB}{A+B}(a+b)^2$ eſt ipſa ſumma virium vivarum ante conflictum Aa^2+Bb^2; ideoque aequatio prior fit $A\alpha^2+B\beta^2=\frac{Aa^2+Bb^2}{pp}$. Ex qua aequatione, cum altera $\beta-\alpha=\frac{a+b}{p}$ coniuncta, invenitur $\beta=\frac{A(a+b)}{p(A+B)}$, et $\alpha=-\frac{B(a+b)}{p(A+B)}$.

7. CAS.

9. CAS. III. Si corpus A cum velocitate a in corpus B quiescens incurrat: erit in ratiociniis casus I. ubique $b = o$, et manentibus ceteroquin his ratiociniis, invenietur vis viva compressioni elastri impensa $= Aa^2 - \frac{AAaa}{A+B} = \frac{AB}{A+B}a^2$, et aequatio prior $\frac{(pp-1)AB}{pp(A+B)}a^2 + A\alpha^2 + B\beta^2 = Aa^2$, posterior $\beta - \alpha = \frac{a}{p}$. Quae duae aequationes dabunt $\beta = \frac{Aa + \frac{Aa}{p}}{A+B}$, et $\alpha = \frac{Aa - \frac{Ba}{p}}{A+B}$. Q. E. I.

SCHOLIUM.

Si in his inventis valoribus velocitatum α et β post conflictum ponatur p aequalis numero infinito: prodeunt velocitates aequales duorum corporum mollium, omni elatere destitutorum, post collisionem. Et si ponatur $p = 1$: habebuntur velocitates post conflictum duorum corporum perfecte elasticorum. Atque haec consentanea esse methodo nostrae Solutionis, facile perspicitur. Praeterea autem est et hoc nobis adhuc observandum: Cum vim elasticam metiri etiam liceat quantitate motus, quam elastrum utrivis duorum, inter quae compressum sese restituit, corporum imprimit; numerus p dici poterit exponens rationis elasticitatis perfectae ad imperfectam. Nam (per §. 6.) quantitas motus genita in corpore A elastri imperfecta restitutione erat $= Av = \frac{AB(a-b)}{p(A+B)}$. Et eodem modo colligemus, si elastrum sese perfecte restitueret, quantitatem motus in corpore A sic genitam, fore $= \frac{AB(a-b)}{A+B}$. Erit itaque vis elastica perfecta ad imperfectam $= 1 : \frac{1}{p} = p : 1$. Eosdem ergo valores velocitatum post collisionem nostra methodo nacti sumus, quos alii aliis methodis invenerunt.

D. Chri-

D. Christoph Conrad Wilhelm Friderici gründliche Abhandlung von dem Münzwesen im H. R. Reiche, rc.

i. e.

CHRISTOPHORI CONRADI GVILIELMI FRIDERICI solida disquisitio de re monetaria in Sacro Imperio Romano, in qua monetarii iuris origo et valor demonstratur et documentis illustratur.

Vratislaviae, Thorunii, et Lipsiae, impensis Georgii Theophili Hornii, 15. plag. octonis.

Si cuiquam, sane scriptori, in eorum, quibus divino munere integrorum populorum salus et custodia concessa est, iuribus inquirendis et cognoscendis reverentiae pietas debet esse commendatissima. Quae res, si a primis originibus repetenda est, nulli alii rei, nisi auctoritati et maiestati principibus propriae, atque arctissimo et quasi sororio vinculo cum his iuribus coniunctae, deleganda videtur. Haec principum iura, ratione civium habita, ex rerum publicarum scopo sunt diiudicanda. Nulla, neque suavior, neque felicior unquam historiae lux affulsit, quam quae hanc rationem normam iurium summorum utendorum fecit accuratissimam. Atque etiam in excutiendis iuribus politicis natura et indoles Imperii Germanici, et cum summi principis, tum reliquorum Imperii consortium, quas ferunt, primae considerandae sunt, et historia politica hac in re deficiente, (Auctor de inquirenda iurium politicorum origine loquitur,) iura per se exigunt, ut collustrationis luce ita affundantur, uti legum et statutorum Imperii praeceptis est consentaneum: his autem nonnumquam deficientibus, historiam et maiorum instituta duces secuti, portum attingemus eum, in quo securi quiescere, et tuti possimus. His Auctor innixus rebus, totum opus pertractat suum, distributum in duas partes, quarum una agit de iuris monetarii in Sacro Imperio Romano origine, eiusque, ex sententia Imperii legum, natura recentioribus temporibus.

Nobis

Nobis satis erit summam indicasse, ne, quod ope is huius lectioni tribuendum censemus, tempus intercepisse videamur. Consilium Auctoris hoc est, ut varias variorum sententias, de origine iuris monetarii, in utramque partem agitatas, recensendo adducat. Quidam hoc ius Imperatorum Romanorum principatui, ceteris Imperii consortibus exclusis, vendicant. Alii illud Imperii consortibus, in summa atque imperatoria dignitate constitutis, non ut donum soli arbitrio summi principis, sed potius ut necessarium summi imperii consequens, tribuendum contendunt. Igitur varios variarum sententiarum defensores, rei natura sedulo diligenterque investigata, affert. Antiquioribus temporibus ius monetarium in Romano Imperio a solis Imperatoribus usurpatum est; quod Regum Francorum Capitularia, ita, ut dubitationi omnis locus sit praeclusus, demonstrant. Postea Principibus atque Ordinibus Imperii, atque in his primum *ecclesiasticis,* concessum est. In quo tamen, utrum iam a *Carolo M.* quibusdam Germaniae Ecclesiis tributum sit, nec *ne*, dubii ancipitesque fluctuamus; maiori certe cum fiducia illud Imperatoribus posterioribus relinquimus. Nam Imperatorum indultu in possessionem iuris monetarii principes seculares venerunt. Cuius rei significandae caussa, Imperatorum insigniis monetae erant iis procudendae. Vocabulum Numi originem debet Graecorum *νόμοι*, aut Numae. Hoc ius, post interitum Domus Carolingicae, obtinuit apud Imperatores Romanos, et temporibus secutis Imperii principibus, reliquisque Imperii Ordinibus concedebatur. Hac occasione refelluntur, qui, cum his iam temporibus auctoritas Ducum et Comitum in dies altiora caperet incrementa, et Ducibus saepenumero iura Regum fato nescimus quo contingerent, illud ius sine Imperatorum consilio et iussu, ante auream Bullam inductam, principibus vendicatum eunt. Historia Imperii suffultus, et rerumpublicarum vicissitudinibus adiutus Auctor, ostendit fontem, ex quo derivatum hoc ius in reliquos etiam Imperii Ordines fluxerit. Scilicet, Imperatorum liberalitate, cum omnes fere eius tem-

N poris

poris Ordines Imperii iure monetarum regio uterentur, res monetaria valde attrita iacebat. Hinc illae iis iam temporibus usitatae querelae, quibus interregno demum exacto mederi fas erat. Iisdem temporibus, pro iure monetario soli Romano Imperatori tribuendo, viris et equis pugnabant Iureconsulti, legum Romanarum auctoritati innixi. Carolus IV. hoc concessum ius confirmabat Electoribus, vi atque auctoritate Bullae, uti dicunt, aureae: unde consequens est, Electores agnovisse, Imperatori huius iuris aliis concedendi potestatem tribuendam esse. Multi etiam Electorum, etsi per hanc Imperii legem monetarum aurearum cudendarum libertatem nacti erant, tamen facultatem huius iuris consequendi Imperatoris potentia sibi comparare ambierunt. Quo facto Imperator, variis de re monetaria mandatis publicatis, medelam afferre, huiusque rei imminentem ruinam averruncare suscepit. Hinc variis documentis adductis, varia Imperii decreta Auctor profert. Iam rei monetariae adiuvandae urbes peculiares in circulis constitutae, loca signandis monetis idonea delecta, iisque monetarii, exploratores, et custodes dati sunt, quorum partes susceptae una cum monetarum constitutione explicantur. Verum urbium metalliferarum iuribus, qui aurifodinas habent suas Principes exemti sunt. Non enim aurum argentumque suum excudi iubere in urbibus metalliferis tenentur. In constitutione monetaria anni millesimi quingentesimi quinquagesimi noni anquiritur, qua ratione excrescenti monetarum numero possit occurri? Vocabulum iuris monetarii est variae significationis, unde accurata adiunctione addita veram eius significationem exhibet Auctor. Vivo Imperatore, Rex Romanus, nisi forte iussus sit, hoc ius nemini potest concedere, quamquam Imperii Curatores eam facultatem habeant. Distinguenda est ab imperiali moneta provincialis, si de moneta tali sumitur, qualem princeps in sua quisque regione cudendi facultatem habet. Atque hinc oritur ius monetarium cuique principi in sua regione proprium, et Imperatorum Romanorum ius in sacro Romano

Im-

Imperio rei monetariae constitutionem curandi, ita tamen, ut uniuscuiusque Imperii Ordinis iuribus consulatur. Leges monetariae in S. Rom. Imperio, uti reliquae Imperii res, ab Imperatore atque Ordinibus in Comitiis conceptae, edendae sunt.

Altera Libri pars de monetarum valore, et caussis, cur earum usus sit ambiguus in Imperio Germanico, exponit. Monetarum valor metiendus est ex rebus iis, quibus sunt destinatae; quarum vi, monetae proprium est hoc, ut viam nobis sternat ad vitae necessitates quascunque, iusto pretio soluto, nobis comparandas. Ex quo apparet, necessarium fuisse, ut deligeretur talis res, quae perpetuitate quadam se commendaret, ne valor eius, fragilitatis labe attenuatus, opinione citius periret, utque ex materia esset conflata ea, quam in magno pretio positam, facili negotio secum ferre unusquisque posset. Quae dos cum metallorum esse animadverteretur, ea communi huic commodo destinata sunt. Ex quo facile patet, aurum argentumque tali consilio exsequendo non temere aut inconsiderate esse lecta. Non enim omnium metallorum hoc est proprium. Quare contrarium foret monetarum consilio, superflua accessione facta pretioso huic metallo valorem adstruere. Verum enim vero, incommodum aliquod erat in eo, quod in suo quisque vitae genere aurum argentumque trutina examinare teneretur. Qua in re etiam multae multorum fraudes, artesque callidae, sunt detectae. Nam, etsi quoddam auri argentique pondus notis quibusdam esset conspicuum, tamen, cum non nisi privatorum auctoritate niterentur, eaedem etiam notae decipiendi periculo nos non liberabant. Sed et hoc tandem inventis numis sublatum est. Tota igitur via aberrant, qui sibi persuadent, aliisque persuasum cupiunt, auri argentique rationem, qua trutina examinetur, magis e re esse atque utilitate rerumpublicarum. Numorum indoles metienda est ex eo, quod ad monetam per se, eiusque valorem, spectat. Ante detectas metallifodinas, Romanorum monetis utebatur Germania, quas Auctor, ratione valoris habita, cum antiquis illis

cupreis atque aureis, nec non denariis et obolis, deſcribit. Poſtea vero quam inventae ſunt metallifodinae, per beſſes plerumque computatum eſt, ex varia argenti natura, quod aut purum, aut mixtum cudebatur. Hinc diſcrimen ortum eſt inter marcas puras, et mixtas: quod diſcrimen, ubi mutuum contractum, erat exprimendum. Veruntamen illa ipſa per libras et beſſes inſtituta ratio ſuis laborabat incommodis, inducto, maritimis exceptis urbibus, per denarios, obolos, et florenos computandi more. Seculis ſecutis originem debent ſuam Bracteati, qui, cavendae fraudis cauſſa, per occaſionem monetarum craſſiorum ortae, ſignati leguntur. Vocem denarii, *Schilling*, nomen habere exiſtimant a *ſchellen*, *klingen*. Talentorum valorem, etſi pondus Romanorum ſecenti libris noſtris aequarunt, quorum adeo unum, ſive libram unam, ſive 24. ſemuncias, ſive 12. uncias caperet: tamen poſtea minus iis pretium ſtatuerunt. Florenos ſignatos eſſe Florentiae ferunt, eorumque octo unciam conſtituiſſe. Seculo duodecimo civitate tanquam donati ſunt Groſſi, et Tournaceni, quorum undecim dimidium denarii, vel 15. ſemunc. et 6 gr. efficiebant. Nec Wenceslao inventionis honor recte adſcribitur. Verum Fridericus admorſus, primus horum exemplum imitatus, excudi iuſſit groſſum Miſnicum. Poſtea argentum non amplius purum, ſed ſemunciale cuſum eſt. Quare ipſarum monetarum pretium admodum minutum fuit. Quo facto ſeculo decimo quinto monetis etiam aureis adulteratis, Rupertus Imperator cum Electore Rhenano pactus eſt. Miſnici etiam et Thuringici groſſi adulterati exoleverunt, quorum valor atque indoles, et leges de cudendis numis, anno milleſimo tercenteſimo decimo quarto latae, in Conſtitutionibus Saxoniae monetariis reperiundae laudantur. Antiqui groſſi Bohemici et Pragenſes, a Wenceslao, Ioanne I, excuſi ſunt. Hoc facto computatum eſt per partes ſexagenas. Quae ratio computandi in vectigalibus ſervata fuit. De harum computatione, conſtitutione, et variis generibus, exponitur accurate. In Belgio, Lubecenſis valoris exploratione nixi, plerumque denarios, obolos, et

quos

quos dicunt *Witten*, aut *Weiſspfennige*, excudebant, quorum valor, addita Conſtitutione Imperiali anni milleſimi quingenteſimi quinquageſimi primi, demonſtratur. Paullo poſt, anno quinquageſimo nono, alia Conſtitutio Imperialis de eadem re data eſt, quae exterarum monetarum valorem cum noſtris comparatum, nec non peculiarem de monetarum exploratione Conſtitutionem, continet. Contra quam cum varii ordines Imperii intercederent, decretum eſt, ut, qui una ſtarent Circuli, omnem in eo navarent operam, uti Imperio monetarum aequalitas reſtitueretur. Huius rei conſilium occupatum erat in inquirendo numorum in Imperio Germanico excuſorum valore interno et externo, atque in conſtituenda quadam norma, quae viam muniret ad pretium numis ſtatuendum. Nec minus termini technici hac in re uſitati, de Zinnenſi et Lipſienſi pede, de generalis probationis monetarum die, et de decreto Imperiali de anno milleſimo ſeptingenteſimo triceſimo octavo, agitur, cuius auctoritate praeceptum erat, ut pes Lipſienſis Imperiali ex aſſe reſponderet. Additum denique eſt Imperii decretum eiusdem anni, de re monetaria exoleta, in primis de monetis quarum uſus in vita ſolet eſſe frequentiſſimus, et de figura earum imposterum conformanda.

WENCESLAI HAGECK A LIBOCZAN ANNALES Bohemorum, etc.

v. Act. Erud. h. a. Menſ. Ian. p. 25. ſeqq.

De nomine Hermundurorum regis, quem Iubillium Hagecius ex vulgari ſcriptura nominarat, bene animadvertit Gelaſius, fide codicum eſſe ſcribendum Vibillium, in quo auctoritas membranarum Medicearum, teſte *Iac. Gronovio*, accedit. Idem iuſte notat Scriptores Moravicos, qui ex vitio ſcripturae duos reges pro uno fecerant, et, quod ab omni ratione abhorret, Slavum utrumque, indicio nominum, fuiſſe ſtatuerant; quum nemo Slavos iſta iam aetate potitos his regionibus, aut ex ipſis reges Hermunduros habuiſſe, probare poſſit. *Sommeri* etiam argutiae, de nomine

Iubel, aut *Gabel*, apud Danos superstite, facile arguuntur. Schöttgenii fuit opinio, Vibillium esse *Waibel*. Ceterum, quod doctissimus Vir scribit, regem hunc a fide et amicitia erga Romanos a Tacito multum commendari, et propterea Hermunduris in castra Romanorum etiam sine custode patuisse aditum, memoriae non satis caute confidit. Nam in Vangione et Sidone tantum, qui opibus Vibillii Vannium regno exuerant, idque invicem partiti erant, egregiam inter primordia, dum dominationes adipiscerentur, fidem historicus laudavit. Vibillius vero, qui iam sub Claudio ad minimum XX. annos regnaverat, sub altero Traiani consulatu, quo Tacitus Germaniam scripsit, et tam liberos commeatus civitas Hermundurorum, fida Romanis, habebat, mereri amplius id haud poterat. Praeterea isti transitus non in castra, sed in Raetiae coloniam, h. e. Augustam Vindelicorum, inque domos et villas, commerciorum caussa, fieri solebant. Nam Romanos in provinciis transrhenanis, Raetia et Vindelicia, fundos et praedia possedisse, *Paullus* Dig. lib. XXI. tit. II. leg. XI. indicat; quod amplius illustrabimus, quum antiquitates limitis agrorum decumatium, nuper inceptas, persequemur. Optime de Cattis, quos Silesios interpretatus est Hagecius, monemur a Gelasio, ab occidente potius, quam ab oriente, Hermundurorum fuisse finitimos. Sed in aliis praeterea erravit Hagecius, qui bellum cum Cattis ob Salinas Vibillio tribuit, gestum anno Neronis IV. et XXXVII. postquam is Catualdam e Germania pepulerat. Quis tam diuturnum Vibillii regnum crediderit? cur Tacitus nomen eius, antea bis memoratum, in his, suae aetati propioribus, non prodidisset? Eruditissima est observatio Gelasiana de silva Hercynia, nisi quis deam illam, Proserpinae comitem, poetis, quam historicis, digniorem duxerit. In eo vero facile adsentimur, nondum percognita interiore Germania, ob viciniam silvarum, continuarum fere, nisi flumina aut paludes scinderent, unum hoc nomen tributum omnibus fuisse, quae deinde singularia acceperunt. In viam etiam a Gelasio auctor revocatur, ubi salsum rivum Cattam commen-

men-

mentus, Salae oblitus est. Ceterum superest illa difficultas, fontes isti salini Halensesne, an Francohusani, vel alii ad Salam Franconicam, fuerint? Nobis ea mens, quam alibi declarabimus, ob similia diu post Burgundionum et Alamannorum certamina, quae *Ammianus* refert, locum proelii hodierna in Franconia fuisse; quum praesertim saltus Hercynius, aevo Taciti angustius definiri solitus, neque ad planities circa Salam Saxonicam pertingens, Cattos tamen prosequens et deponens, vix alibi confinia horum populorum facere potuerit. Nam si quis obiiceret, quomodo Alamanni ad Salam Franconiae pertinuisse censeri possint, parum certe is perpendisset, ipso ex Ammiano, illo tempore Alamannorum regnum, seu rem publicam, ex ingente gentium iam confoederatione idem, quod postea Franci fecere, ausam; unde certe novos advenas Burgundios, ad societatem non receptos, communione rei, ne tunc quidem lucro carentis, quum a Romanis iam vectigalium rationes usumque didicissent, arcere voluerunt. Ubi iuste Hagecium Gelasius arguit, Boios eodem tempore in Slanensem et Curimensem agrum, tanquam Tacito auctore, inducentem, nollemus ipsi excidisset, nonnullos adfirmare, multis a codicibus Taciti ipsum vocabulum *Boiemi* abesse. Nam libelli certe de Germania nunquam multi codices exstitere, ex quo in lucem revocatus est. Solus *Lipsius*, Gronovii in editione, ad c. XXVIII. p. 411. testatur, in scriptura Bambergensi fuisse pro his, quae eduntur, *manet adhuc Boiemi nomen*, corruptum aliquid: *manet adhuc Boiis e munere nomen.* Inde is corrigit: *manet adhuc Boiiasini e re nomen.* Nos, qui Βουιασμον apud *Strabonem* depravatum ex illo ducimus, quod in *Velleio* integrum legitur *Boiohemum*, mollius et probabilius rescribi posse putamus: *manet adhuc Boiohemi ea re nomen*, aut *ex re.* Posses etiam, si excidisse litteras primum, et postea superstites in continens spatium, quod saepe factum, contractas statuas: *manet adhuc Boiohemi ea regione nomen.* Ratione tamen optima utitur vir egregius, quod Slanensis et Curimensis tractus nullum in Tacito vestigium adparere pronun-

nuntiat. Praeclara rurſus attulit Gelaſius, et gravitate plane hiſtorica digniſſima, ubi temeritatem Hagecii, ſine veterum teſtimoniis Maroboduo Moraviam adſignantis, modeſte et ſobrie caſtigat. Utinam vero *Koelerus*, cuius excellentiſſimi hiſtorici iudicio in rebus aevi barbari atque recentioris nihil eſſe poteſt acrius, in commentatione acad. de Maroboduo, non eidem errori, cui Hagecius, ſe feciſſet obnoxium, ex verbis *Arriani*, ſitus locorum vocabulis ſui temporis qui deſcripſit. Nos de his rebus, et ſede Marcomannorum vetuſtiſſima, opportuna iam quaedam in ſpecimine *noſtrarum Antiquitatum Germaniae* I. attulimus; plura etiam porro dabimus, ſi Deus vitam et otia conceſſerit, unde hic nihil adiicimus. Sed ſingula ſi perſequeremur, quis foret finis? quum Gelaſius qualibet in adnotatione, etiam ſi totam haud ex omni parte probes, mire erudita plura, et rationibus temporum locorumque congruentia, promere ſoleat; ut hic de gentibus, Maroboduo ſubiectis, et regno, poſtea potius, quam tunc iam, celebri Moravico, Lectores multa utilia et iucunda reperient. Nos alii occaſioni reſervamus, quae de his amplius dici poterunt, *Conſtantino* praeſertim *Porph.* adhibito, cuius in his ſumma eſt auctoritas. De clade Variana, et loco exitialis Romanis proelii, ipſum nondum vidiſſe credimus *ſcripta*, praemio Academiae Berolinenſis provocata, et *Lodtmanni* in monum. Oſnabr. cogitata; quamvis hic de Germanici tantum rebus agat, e quibus tamen illac quoque illuſtrantur. Nos alibi, licet tenebris adhuc prematur labor, haec conſideravimus, et forte non intempeſtiva, ſi copia dabitur, in progreſſu noſtrarum antiquitatum Germaniae exponere poterimus. In univerſum hoc operae pretium iis pollicemur, qui hoc opus, Gelaſii induſtria perpolitum, ſibi comparaverint, ſomnia tot iſta Hageciana de tot nationibus locisque, diu poſt nomen nactis, et ſine ulla veri ſimilitudine ad narrationes veterum interpretandas adhibita, pulcherrimis carminibus feliciſſime a tam auſpicato editore expiari, et non opibus tantum hiſtoriae, verum et luci ſaeculi profore, ſi plures ad ſimiles co-

natus

natus tam ſalubri exemplo incitabuntur, haud vane promittere habeamus. Vel illa bene longa et copioſa, e monumentis veterum, de Marcomannis et Quadis digreſſio, quum fabulam de continuata a Maroboduo ad Suentopulcum regum in Moravia ſucceſſionem, Gelaſius, fidei et Charitum propitiis numinibus, redarguit, quam eſt eximia et bonae frugis uberrima? Nobis eam particulatim, ob copiam, expendere per inſtituti rationes non licet. De victoria Marci Marcomannica, litteriſque ob eam ad Senatum ſcriptis, quales exſtant, aliquot ante annos ſingularia quaedam in programmate, nomine Rectoris Academiae Witteberg. ut mos habet, expoſuimus; quod cum aliis nonnullis, argumenti hiſtorici, iam bibliopolam, qui ad huius ſylloges editionem ſumtus faciat, exſpectat. Optaſſemus tamen, ne Gelaſius a Soutmanno chalcographo ſibi fucum fieri paſſus eſſet in figuris Marcomanni et Quadi, quarum nihil ſimile inter totius vetuſtatis reliquias deprehenſum unquam fuiſſe, nobis eſt compertiſſimum. *Lazii*, haud ſemper, vel *Grotio* iudice, *Latii*, iſta fuit audacia, ut in opere de gentium migratione, pleno illo nugarum et ludibriorum, talia monſtra confingenda, contra omnis hiſtoriae teſtimonia, curaret. Vel iſte ipſe Quadus in nummo, probo et genuino, ſubiectus, quantum ſpecie habituque a ſpectro Laziano abhorret? Phantaſmata talia ad pictores, et ſi quid his imaginoſius, relegemus, licebit, qui hiſtoriae caſtò innutriti ſumus. Altera Gelaſii de Slavis diſquiſitio, quae ibidem ſequitur, egregiis eruditionis et doctrinae luminibus diſtinguitur. Eſſent, quae ex *Conſtantino Porphyr.* et notitiis Ruſſicis incorruptioribus, adiicere omnino cuperemus: quia tamen hic locus ea non capit, adſenſum noſtrum in eo ſaltem teſtamur, quod nemo aliquid acutiſſimo Gelaſio temere perſuadeat, niſi aequalium Scriptorum teſtimoniis fidem dictis faciat, et quod longe aliam viam ingrediendam putat, quam *Iordanus*, V. Ill., qui tot anfractibus emenſis labyrintho ſe commiſit, e quo neque ſeſe ipſum, tantum abeſt ut alios, emergendi ſpe ſolari poſſit, et clara nihilominus, et cuilibet ſtudioſorum obvia tot loca

O vete-

veterum scriptorum omisit. Sed in uno liceat rursus in dissentientium a Gelasio sententiam pedibus transire. Multum confidit sua opinione, de Henetis, ex Homero iam notis, Slavorum maioribus. Nos Daci et Daeni, Norici et Nortmanni, Troia et Priamus Francorum origo, Getae et Gothi, Hunni et Hungari, Rutheni et Russi, Suevi et Sueci, Sacae et Saxones, Mysi et Misnii, Phrygii et Frisii, Polazi, an Polainzi? et Lazi, Bruti et Porussi, ne de aliis dicamus, vellicatis auriculis consistere iubent, et, quid ab diaἀληθειας ἱερευσιν olim antestatis insusurratum fuerit, meminisse. Non a Troia inde repetendi sunt Slavi, neque certe ex Asia meridionali, ubi nullum vel tenuissimum linguae vestigium superest, quidquid *Frencelio*, de Hebraicis originibus, per portam eburneam emisso, et omnes figuras grammaticas in lepidis etymis inter mille anicularum fabellas confumenti, in somniis oblatum fuerit; sed ipsum Iazygum nomen, praeter tot alia, ostendere poterit, quis sermo gentis vetustissimus, et in quas terras paullatim effusi sint. Nihil movet nos *Beyeri* quondam longe alia opinio; et ne illud quidem, quod nemo in hunc diem Slavorum omnes tribus, aut tot novas institutas civitates, seu a reliquo corpore avulsorum resp., perite satis e Sarmatia Europaea, seu ut habent verae particulae nominis, a Thracibus, Armeniorum progenie, inditi, *Sha-our-math*, deduxerit. De his, qui dubitaverit, ostendat, quo populus tam celebris potensque, neque excidio unquam, quantum constat, datus, commigraverit? Nec obstat militiae equestris ratio, aut de epotis equis elogium. Quo hodie Alamannorum ex equis pugnandi gloria, quo Tencterorum ob equitem laus, quo Thuringorum praestantissimi equi? Mutantur talia ex eo, quod interdum accidit; ut profecto lac et sanguinem equorum, nactos meliorem pecorum cultioribus in terris copiam, et postea etiam nostris sacris susceptis, facile adspernatos credas. Obessent haec longe magis Beyero, qui Porussos, et Lithuanos, et Livonos, a Sarmatis ortos crediderat. Nam Lithuani quidem hodieque valde equestres; sed Porussis atque

que Livonis nihil pedeſtrius. At quis tamen lingua quum maneat eadem, (niſi quod de Porusſica excipi poſſe videmus; ſed hic ex eo, quod Bayerus ſumſit, agimus), communem horum originem negare ſuſtinuit? Si cogitemus, Mithridati, paullo poſt Alanis, vel *Ammiano Marcellino* (l. XXXI. c. II. p. 670. ed. Gron.) teſte, Gothis hinc ſub Ermanarici Athanaricique vaſtis imperiis, Attilae denique ſubiectos fuiſſe Sarmatas pleroſque, num multas mutationes ſubiiſſe illos, et ad varia inſtituta traductos ſubinde, prouti domini contigerant, fuiſſe, negabimus? Una ſupereſt, eaque maxima difficultas. Cur ergo Graeci et Romani, ubi primum memorare Slavos incipiunt, ignorant originem Sarmaticam? Qui vero id valde mirum? Gens antea inter tot dominos diviſa, ut, amotis his, paullatim vires et libertatem regionatim recepit, quo ſe nomine ipſi compellarent univerſi, niſi illo, quo communis linguae indicio avitam conſanguinitatem indicarent? Itaque *Slavenski, Slavoci*, h. e. unius linguae participes. Neque alienigenarum erat, vocabulum ab ipſis adſumtum ex inveſtigata origine immutare; ſicuti nec Alanorum in Maſſagetas, aut Batavorum in Cattos, vel Raetorum in Tuſcos. Et alioquin eruditioribus haec ſolum erant cognita. Et quoties Graeci et Romani Scythas ſolum crepant, antequam Slavorum nomen uſurpare audeant? Sed, quod profeſſi ſumus, laudabimus, ſi quis clare et dilucide, aliaque ratione, oſtendere potuerit, quo excidio, veluti uno tempore, ut vix nomen amplius audiatur, perierint Sarmatae et Iazyges? (nam qui eruditionis adfectatione, vetuſta nomina, et ſaepius perverſe, revocarunt, ut *Nicetes Acominatus* ſemper Paeones vocat, quos dicere Pannones oportebat, eos hic non moramur), niſi in aliter nominatis ſuperfuerint. Poſſemus haec illuſtrare Cheruſcorum et Hermundurorum exemplis, niſi urgeremur haec ut in aliam occaſionem differamus. Hoc certe fatebuntur omnes, ſi iam Heneti iſti Homerici Venetiis, toti Ruſſiae, toti Poloniae, toti Bohemiae, toti Croatiae, Serviae, Boſniae, Bulgariae, Dalmatiae, et bonae Hungariae parti, toti

Pomeraniae, Marchiae, et Mecklenburgicis terris; quid? quod regioni quoque Galliae, prope Curiosolitas, cultores dederunt, et per bis mille annos, et quod excurrit, nomen non mutarunt, praeterquam quod vocabulum αἰνετοῦ, h. e. laudati viri, ex suo sermone converterent, et Slaunik redderent, res prorsus admiranda fuerit. De re ipsa autem, quamvis caussis gravissimis adhuc ab adsensu prohibemur, tot tamen alia docte et acute a Gelasio animadversa legimus, ut id, quod incerti et ingrati, in rebus, ob perdita melioris notitiae documenta, abstrusissimis inest, amoenitate doctrinae, et diffusae lectionis ubertate abundantissime compenset, benevolentiamque, ab elegantia et modestia omnium, qui humanitatem colunt, mereatur. Aestimatores certe tam faustae et litteris salutaris diligentiae idoneos nunquam defuturos auguramur. Partis huius in extremo notitiam scriptorum de rebus Bohemicis, quam Hagecius dederat, éditor litteratissimus, Gelasius, et huic instituto unice par, longe pulcherrimis adparatissimisque copiis ornavit auxitque, et multa nos, rerum talium inde a teneris nunquam incuriosos, docuit, ob quae gratias communi studiosorum nomine ipsi agimus. Non possunt illa commendari lectoribus per excerpta, sed attentione et cura omnium, historias qui magnifaciunt, dignissima, ab ipso incontaminata petenda sunt. Vovemus ergo omnia fausta, felicia, candida, et optata, Gelasio ut procedant, vel a Procerum etiam illustrissimorum auxiliis et favore, ut quidquid superest tam exoptatí operis, in communes hominum doctorum usus, quam celerrime id fieri poterit, suis curis limatum atque comtum profliget; et, ut tempora aevi, quod medium vocant, multa offerent, in quibus maxima cum laude ingenium exerceat, et Hagecii, quoties ab auctoribus idoneis discedit, et pro fide monumentorum argutulas coniecturas, ut solet, amplectitur, temeritatem, eodem exemplo, quod in hac prima parte laudabiliter secutus est, incorruptis testimoniis liberè atque candide coarguat, hortamur. In historia enim, non quod aliquis suo ex adfectu optet, sed quod accidisse constat,

ſtat, peritis arbitris probari ſolet; nec eſt artibus declamatorum quidquam putidius in his, quae, ut evenirent, non voluntates hominum, ſed decreta providentiae, dare cauſſam potuerant. Atque ut etiam eo melius Gelaſium hunc, bonarum litterarum copiis circumfluentisſimum, aeſtimare posſint, qui hiſtoriam, vitae et reipublicae magiſtram unicam, et, vel mille Sophiſtis ringentibus, diſciplinarum reginam, amant, ex epiſtola eius ad amicum data adnuntiamus, quod laetitiae omnibus bonis, et gloriae noſtris temporibus, futurum ſit. Conſtituit enim, interea, dum abſolvitur opus Hagecianum, Scriptores ſimul hiſtoriae Bohemicae edere, ſervata ea Tomorum forma, quae Ludewigio in reliquiis ſuis placuit. Ipſa eius verba hic legi merentur: *Comparebunt iſtic MSS. quaeque rariſſima ex ipſo Saeculo XII., adhuc vix ulli cognita, et unde non modo noſtra, ſed et veſtra regio, atque aliarum hiſtoria plurimum illuſtratur, ob vel unum certe proferendum Vincentium, qui Imp. Friderico Ahenobarbo et R. Boh. Vladislao ubique praeſens in expeditionibus Germanicis Italicisque adfuit, resque huius temporis accuratiſſime deſcripſit.* Nos bonis ominibus votisque tam ſalutare et frugiferum inſtitutum Viri eruditisſimi proſequimur, Deumque ex animo precamur, ut egregii publici cauſſa huic conſilio ſucceſſus proſperos, et ſaeculo plures Gelaſii huius ſimiles, det.

D. Friedrich Haſſelquiſts Reiſe nach Paläſtina.

i. e.

D. FRIDERICI HASSELQVISTII, ACAD. HOLmienſis et Upſalienſis Socii, Iter in Palaeſtinam, ab anno 1749-1752. iuſſu Sereniſſimae Reginae Sueciae editum a CAROLO LINNAEO. Verſum ex idiomate Suecico.

Roſtockii 1762. ap. Io. Chriſt. Koppium, 1. Alph. 15. plagg. in 8.

Quod vere dicitur, paupertatem magnorum virorum nutricem

tricem esse, id etiam nunc in mentem nobis venit, cum elegantissimi huius libelli facies Vobis, Lectores, ante oculos quasi ponenda est. Continet enim literas ab Hasselquistio ex oriente ad amicos missas, quae uti iucundissimae sunt legentibus, ita utilissimae multis omnino modis. Pauperibus ille natus parentibus, et duriore usus iuventa, sibi paravit industria et labore, quo emergere posset. Qui cum summo studio amplexus esset Botanicam scientiam, quamquam esset tenuioris corpusculi, tamen semper cupiit rationem herbarum, quae in Palaestina nascerentur, cognoscere, quam rem putabat ad literas sacras plurimum profuturam. Ingressus itaque est illud iter, adiutus liberalitate eorum, qui optimo foenore pecunias collocari putant, cum literis prosunt. Smyrnam petiit, atque Aegyptum deinde. Quo facto in Palaestinam se contulit, atque deinde Smyrnam regressus est eo consilio, ut quamplurima colligeret, quae ad illustrandam naturam possent prodesse. Verum reduci ex itineris molestiis Hectica adhaesit, quae eum anno huius seculi quinquagesimo secundo extinxit. Reliquerat autem egregiam optimarum rerum collectionem, quae redemta a Serenissima Regina Sueciae, nunc ex Oriente in Sueciam est delata, atque a Linnaeo V. Cl. in ordinem digesta. Habet vero hic libellus duas partes: prima historiam itineris enarrat; altera catalogum recenset earum rerum, quae ad historiam naturalem pertinent, et ab Hasselquistio sunt descriptae, quarum utraque ab eo nobis relicta est. Plenus est liber egregiarum observationum, praecipue ex historia naturali, quamquam neque aliae desunt. Itaque de omnibus fere locis, quae navigando legit, quaedam adnotat, quod, quamquam huc transscribi universum non queat, tamen id possumus affirmare, nihil cognitu suavius nobis fuisse. Sed maxime copiosus est in herbis enarrandis, quarum studiosi operam non facile melius poterunt collocare, quam his legendis, et natura telluris huius vel illius regionis enarranda. De ratione Graecorum in festis nonnullis Smyrnae celebrandis aliqua cognovimus, quae hoc iucundiora sunt, quo-

quoniam genus ſcripturae perquam floridum, ſive ab Auctore, ſive ab interprete, ſive ab utroque potius, adhibitum eſt. Porro in natura Aegypti deſcribenda ſumma ſollertia uſus eſt Auctor, quae facit, ut neque mores incolarum uniuscuiusque regionis omittat. De Pyramidibus, de peregrinatione ſacra Meccam quae ſuſcipitur, de ſepulturis antiquis, ubi Mumiae, et tot urnae aſſervantur, varia enarrantur. Sed de Palaeſtina, quo ſe deinde Haſſelquiſtius contulit, haec potisſimum iudicavimus digna, quae adnotarentur. Loca ſacra, quae ibi ſunt, partim a Graecis, partim vero Latinis, poſſesſione tenentur, atque magna in veneratione ſunt, maiore etiam quam ipſa pietas, quae intus eſſe debet. Herbas, quas invenerit Auctor, ipſius Lectoris diligentiae relinquemus. Hieroſolymorum loca ſacra, cerimoniasque feſtorum dierum nonnullorum, egregie deſcripta ſunt; qua in re cognoſci poteſt, quam ſollers ſit ingenium humanum, ut omiſſa pietate ipſa, res externas potisſimum ſectetur. Itaque permulta ibi loca viſuntur, his vel illis rebus geſtis inſignia; ſed an etiam revera ſint ea loca, in quibus res in S. Scriptura narratae acciderint, id, quoniam ſola traditione nititur, re incertisſima nititur. Id negari non poteſt, terram Iudaicam nunc ſterilem, incolas miſeros, urbes et pagos incultos, plerumque eſſe. Plerumque dicimus, ſunt enim etiam laetiora loca. Tota vero deſcriptio interpretibus ſacris plurimum poterit utilitatis afferre; multa enim ſunt, quae aut illuſtrent, aut confirment ea, quae in ſacris libris narrantur. In itinere Cyprio illud obſervatum legimus, quod per omnes terras Turcici imperii recte auctor annotavit, nihil fere curae in conſervando flore urbium et locorum impendi, quin labefactari potius omnia vetuſtate ac negligentia, nihilque minus Turcas, quam noſſe ſua commoda, iisque uti. Iacent enim ibi omnia; quod non poteſt non fieri, ubi regnat barbaries. Itaque pulcherrima antiquitatis monumenta, omni e genere, niſi quae ſua quadam bonitate ſervantur, plane obſoleſcunt. Invenimus etiam praeclaram obſervationem de Opio, cui ita ſolent orien-

tales

tales populi adſueſcere, ut mortis periculum incurrant, ſi quando defecerit. Hactenus commentarii. Sequuntur epiſtolae nonnullae ad Linnaeum ſcriptae. Hae animalia, herbas, arboresque multas commemorant, praeterea alia pauca, veruntamen id ſic, ut multum lucis inde in cognoſcenda rerum natura accendatur. Locuſtas proprie ſic dictas comedi ſolere, notamus contra eos, qui Ioannem aliud quid comediſſe aiunt; ſed id genus cibi ibi conſuetum eſſe ſcimus. Per Leviathanem crocodilum putat intelligi; de qua beſtia varia monet. In locuſtis multa adnotavit, quae nobis valde placuerunt, fovetque auctor fere hanc ſententiam, שלוים Iſraelitarum locuſtas fuiſſe, quod iam *Ludolfo* et aliis placuit. Obſervat hoc etiam, nubibus plenum aerem Aegyptiacum eſſe, ſtatis temporibus minutulas quoque guttas interdum quasdam decidere, nullam tamen pluviam, ne quis ibi ſemper ſerenitatem eſſe putet, quo in errore noſtri homines verſantur. In altera parte deſcriptiones extant variorum animalium ſatis amplae. Prima eſt claſſis quadrupedum nonnullorum; ſimiae ſcilicet Aegyptiacae, Aethiopicae, canum nonnullorum generum, ichneumonis, cui falſo tribuitur introitus in fauces Crocodili, Veſpertilionis Aegyptiaci, muris qui Iaculus appellatur, Hippopotami, Cameli, Cervi Camelopardalis, Caprae quae Gazella Africana dicitur, Caprae Angolenſis. Secunda eſt avium: Vulturis percnopteri, Strigis, Otus quae dicitur, et Strigis Orientalis, Pſittacorum, cubicularis et obſcuri, Monedulae Pyrrhocoracis, Corvi Aegyptii, Pici minoris, Alcedonis eius quae rudis appellatur, et Aegyptiae, Meropis, Ardeae Ibis; Tringae Aegyptiacae, autumnalis, ſubtridactylae; Charadrii Auctumnalis, Alexandrini, Aegyptii, eius etiam qui Kerran appellatur, et Spinoſi; Fulicae atrae, Anatum, Damiaticae, Niloticae; Mergi qui Timus dicitur, Lari Smyrnenſis, et Caneſcentis; Sternarum, nigricantis et Niloticae; Gallinae Meleagridis; Tetraonis orientalis, cum maris, tum feminae; Tetraonis Iſraelitarum; Columbae alicuius, Alaudae Hiſpanicae, Sturni vulgaris, Emberizae Melitenſis, Africanaeque, et nonnullarum Motacillarum. Sequitur catalogus

logus avium, quo veniant in Aegyptum anni tempore. Recensentur deinde, sed breviter, quadrupedia, et aves visae in Palaestina. Tertia classis est Amphibiorum, larga descriptione Lacertae, quae nomen Crocodili gerit; Lacertae Chamaeleontis, quae, quantum Auctori licuit observare, neque tot colores exprimit, neque sine cibo vivit, quamquam integrum mensem ita vivere possit; Lacertarum, Stellionis Aegyptiae, Geckonis, Stinci, (quem male piscem crediderunt plerique,) Niloticae; Colubrorum, Viperae, Cornuti, Haie, et duorum aliorum Cypriorum: Anguium, Iaculi, Colubrinae, Cerastis. Quarta classe pisces describuntur: Murena, Echeneis, Gobius, Scorpoena, Chaetodon, Sparus (Mormyrus,) item Sparus Aurata, Orientalis, Niloticus, et Galilaeus: Labri, Pavo Niloticus, Orientalis, Sciaena Umbra, Perca Aegyptiaca, Perca Luth, et Nilotica, Scomber Gracharus, et Ductor, Silurus (Clarias,) Anguillaris, Mystus, Salmo Niloticus, Atherina Hepsetus, Mugil Cephalus, Clupea Alosa, Cyprinus Orientalis, et Rufescens, Salmo Dentex, Mormyrus Caschive, Tetraodon, Syngnatus marinus. Classis quinta Insecta complectitur: Scarabaeum Ceratoniae, Curculionem, Chrysomelam, Cerambycem Smyrnensem, Gryllum Arabicum, qui comedi solet ab Arabibus. Qua in re confirmanda late versatur Auctor. Sphingem, Sphingis Larvam: Phalaenae quatuor species: Ephemeram: Cynips ficus, Cynips Caricae, Cynips Sycomori, Cynips Aegypti, Tenthredo Sodomitica, Tenthredo Dactyli, Ichneumon Natoliae, Ichneumon vitis, Apis mellifera, Culex Cypri, Culex Aegypti, Musca Buphthalmi, Acarus Citri, Acarus Testudinis, Araneus Galilaeus, Aranea vitis, Aranea Coa, Cancer anomalus, Scutellata, et Indeterminata pariter, eadem in classe describuntur. Sexta classis est vermium: Sepiae, Cochleae Pomatiae, et Syriacae: Concharum, Graecae, Aegyptiacae, Conchae quam Pecten Dytine dicunt, et Pinnae. Haec de Animalibus. Iam plantas videamus. Describuntur vero hae: Iris tuberosa, Cornucopiae cucullatum, Hypecoum procumbens, Anagallis Monelli, Mirabilis Ialapa, Solanum incanum, Cordia

Myxa, Lycium Europaeum, Chenopodium Aegyptiacum, Cicuta virosa, Linum sativum, Ornithogalum umbellatum, Aloe perfoliata vera, Lawsonia spinosa, Anonyma dubia, Anagyris foetida, Cassia Sopher, Cassia Hiarsciamber, Cassia Ketschta, Punica Granatum, Rosae variae, Nymphaea Lotus, Dubia planta (Schihe,) Mimosa Lebbek, Mimosa Nilotica, Anemone coronaria, Clematis Orientalis, Origanum Aegyptiacum, Nepeta Syriaca, Orobanche laevis, Draba verna, Lathyrus Aegyptiacus, Dolichos Lablab, Carthamus tinctorius, Artemisia Dracunculus, Viola odorata, Arum Colocasia, Urtica maxima, Platanus Orientalis, Momordica Luffa, Momordica Balsamina. Sequuntur plantae Cucurbitinae Aegypti, quae pariter latius describuntur, ut: Cucurbita Lagenaria, Cucurbita Citrullus, Cucumis sativus, Cucumis Melo, Cucumis Chate, Ceratonia, Ruscus aculeatus, Musa paradisiaca, Ficus Sycomorus, Phoenix Dactylifera, Bryum Aegypti. Sequuntur plantae, quas florentes locis, quae peragravit, Hasselquistius vidit, cuius rei uber catalogus pro loco ac tempore floris recensetur. Annexus est libellus, quem historiam naturalem Palaestinae nominavit, qui plantas complectitur, quas prope Iaffam, Acrin, Hierosolymas, Sionem, Ierichuntem, in via Sti Ieremiae prope Bethlehemum, Montem Thabor, Montem tentationis Christi prope Tyrum, ad mare mortuum, deprehenderat Auctor. Aliud caput Philologica sacra inscribitur, ubi varia ex historia naturali, quae in libris sacris occurrunt, pertractantur. Tandem nonnulla, quae ad materiam medicam pertinent, de Balsamo Meccensi, Mastige, Olibano, Opio, Cassia, Schoenantho, Scammonio, Sennae foliis, Myrobalano, Spica Celtica, Unguento Mumiae, Dombo, adiunguntur. Aliud caput de morbis variis agit, de eorumque remediis: de Peste, de specie febris malignae, de Tertiana, de Cephalalgia, Colica, Calculo, Asthmate, Hystralgia, Taenia, Ophthalmia, Aegyptiis familiari morbo, et Venereis, denique de morbo qui Herpes Aleppina dicitur, de Hernia, sterilitateque. Tandem aliqua scitu non iniucunda de generibus mercaturae enarrantur. Quam-

Quamobrem cum, quod proverbio dicitur, bonus liber laudatorem ferat, non vero exigat, nos quidem nihil addemus nunc, quam hoc, varietate, ſuavitateque, praeter ſummam ſuam utilitatem, et comto dicendi genere libellum hunc merito omnibus placere debere. Hactenus.

DE VITA ET MERITIS PHILOLOGI ET THEOlogi incomparabilis, IO. LUDOVICI FREYI, SS. Theol. D. et Prof. P. Oratio Funebris, quam D. XVIII. April. Anni Secularis Tertii Academiae Baſileenſis MDCCLX. publice in frequenti panegyri recitavit IAC. CHRISTOPH. BECKIUS, SS. Theol. D. V. T. Prof. P. Inſtituti Freyio-Grynaeani Lector.

Baſileae 1760. typis E. Thurneiſen, pp. 51. quaternis.

Eam erat *Io. Ludovicus Freyius* nominis claritatem adeptus, ut nihil fere mortuo videretur honoris ex laudatione aliorum accedere poſſe. Et hanc quidem ſine dubio ipſe non magnopere deſideravit, cum ſapientes viros et virtutibus excellentes, ut obſervat in Prologo Ven. *Beckius*, facta laudent et vita, non encomia oratorum. Sed vere hic idem addit, deberi tamen hoc illis officium a grata adverſus eorum merita poſteritate, quibus etiam praedicandis accendere ſe ad imitandum debeat. Cum igitur nobis vel hoc nomine dicendum de hac funebri laudatione fuiſſet: mox lecta cognovimus ſingularem *Freyi* felicitatem, cui maior ab exſequiis ipſisque e cineribus gloria enaſcitur, patefacto iam inſtituto praeclaro, quo huic et venturae aetati, munificus in rem litterarum communem, prodeſſe voluit. Huius quae ſint rationes, quae vita ipſius fuerit, quae doctrina, accipite nunc Lectores, et partim memoria recolite.

Natus eſt Noſter Baſileae, anno Seculi ſuperioris LXXXII. menſe Novembri, patre *Io Ludovico*, Reip. Senatore, matre *Gernleria*, nobili utriusque parentis ſtirpe, et egregie praeſtita patriae opera, illuſtri. Magnum in puero et ardorem diſcendi, et in arripiendo celeritatem fuiſſe, vel hoc docet,

quod vixdum decennis casu Grammaticam Hebraicam nactus, intra paucas horas elementa huius linguae perdidicit. A. 1696. in Academiam transiit, et studiorum quidem humanitatis caussa *Io. Iac. Battierium*, ut historiam cognosceret *Iacobum Hofmannum*, in philosophicis, physicis, et mathematicis, *Iacobum Bernoullium* sectatus est. Cuius diligentiae hunc fructum cepit, ut Graecos Latinosque scriptores plerosque omnes accurate cognitos haberet, irrigaretque his verae eruditionis fontibus reliquam doctrinam, simulque in dicendo pariter et scribendo eloquentiae commendationem sibi adiungeret. Neque artis poeticae expers fuit, et quid in ea posset, etiam speciminibus quibusdam ostendit: non indigna, ut vulgo putant, vel magnis ingeniis exercitatione. Philosophiae partes omnes pertractavit, et praestantissimos in eo genere scriptores lectitando, adpulerat animum ad *Cudworthi* Systema Intellectuale latine convertendum, cum eodem in labore iam desudare audiret *Moshemium*, eumque propterea dimitteret. A. XCIX. laurea Magisterii donatus, defensaque praeside *Theod. Zwingero* Dissert. *de natura mentis humanae*, Theologiae studium exorsus est, praeceptoribus *Io. Rudolpho Wetstenio* Fil. *Petro* et *Samuele Werenfelsiis*, ex quibus hunc potissimum Samuelem sibi sequendum et imitandum censuit, Theologum clarissimum, quem et deinde per XXX. fere annos collegam habuit. Hebraicae linguae, et dialectorum, Chaldaicae atque Syriacae, notitiam uberiorem ex *Iac. Buxtorfio* hausit, Arabicam proprio Marte didicit feliciter: cuius scientiae documentum protulit mox ea Dissertatione, qua *sententiam Muhammedis de I. C.* explicavit.

Tum vero, eruditionis amplificandae caussa, iter suscepit primo per Helvetiam, anno Seculi III. deinde proximo in Gallias, quarum in metropoli quatuor menses commoratus, viros illic doctrina florentes adiit, bibliothecas perscrutatus est, et bibliopolarum tabernas. (Dicitur hic et *Arnaldi* consuetudine usus esse p. 10. quod de magno illo *Antonio A.* capi non potest: nam ille multis ante annis, procul a Francicis

cicis oris, exſul mortuus erat). Cum autem *Freyius* ſtatuiſſet, Orientalibus inprimis litteris operam dare Pariſiis, fefellit eum prope ſubſidiorum concepta exſpectatio. Adeo enim illae tum in hac urbe iacebant, ut cum amico cuidam Hebraicae linguae elementa traditurus eſſet, Grammaticam Hebr. in omnibus bibliopoliis fruſtra quaereret, ac vix tandem in ponte novo (*Pont-Neuf*), ubi omnis generis lacinias vendunt, reperiret. Unum tamen invenit linguarum Orientis peritiſſimum virum, *Longueruaeum*, qui etiam ultro operam ſuam obtulit, ſi longius progredi ſe duce in Arabicis litteris vellet. Itaque cum hic eo tempore in animo haberet, Hiſtoriam *Timuri*, vulgo *Tamerlanem* dicunt, ex Arabico *Arabſchiadis* Latinam faciendi, Noſter illi quotidie fere a ſummo mane ad meridiem adſidens, praelegit hunc ſcriptorem atque interpretatus eſt: quae interpretatio a magiſtro emendata, calamoque excepta eſt, et adhuc inter ſchedas *Freyi*, pertexentis illam poſtea proprio ſtudio, exſtat. Inter Codd. autem Orientales, quos Lutetiae excuſſit, eminebat maxime Commentarius ineditus R. *Aaronis B. Ioſeph*, Iudaei Caraitae, e quo *Excerptorum* partem, verſione latina et notis illuſtratam, praemiſſa Diſſertatione, edidit Amſtelaed. 1705. Nam Gallis relictis ad Batavos profectus erat pari conſilio, et cogitabat in Angliam; ſed a parentibus in patriam revocatus eſt.

Atque hic non ſolum pro ſuggeſtu ad populum auditus eſt, ſed etiam ſtudioſos adoleſcentes in theologicis dogmatibus inſtituit. Defendit et Diſſertatt. duas, alteram *de coniungendo ſtudio linguarum Orientis cum ſtudio Graeco*, alteram *de Cyro, Monarchiae Perſicae auctore*. Mox A. 1710. templi recens exſtructi in vico Huningae minoris primus ſacrorum miniſter conſtitutus, ſed ſtatim anno ſequenti in lucem Academiae retractus eſt. Accepit enim Profeſſionem Hiſtoriae ordinariam, et Theologiae extra ordinem docendae facultatem: quam per occaſionem cum ei Doct. Theologi dignitas ſuſcipienda eſſet, propoſuit publice Diſſertationis *de Officio Doctoris Theologi* partem, quam poſtea tribus partibus

 tibus

tibus auxit. In utraque provincia administranda, diligentia et fide praecipua, cum eorum autem qui in Academia discerent utilitate summa, versatus est. Quod nonnullis visus est libris scribendis parum operae impendisse, in eo praeter corporis valetudinem, etiam animi iudicio paruit. Solebat enim de omni quod proponebatur argumento complures statim et optimos nominare auctores, utpote quorum copiosam habebat et accuratam notitiam. Itaque, ne si permitteret quidem valetudo, multa sibi edenda in lucem putabat. Sed tamen praeter Dissertationes suas, etiam Partem alteram earum quas *S. Werenfelsius* scripserat, hoc volente, collegit, et Amstelaedami, praefatus, excudi iussit. *C. Suiceri* Thesaurum Ecclesiasticum, cum emendationibus et additionibus *Io. H. Suiceri*, auctiorem edidit A. 1728. In emendando et locupletando *Lexico Universali Historico* A. 1726. Historiam potissimum Litterariam, Basileensem, Anglicanam, et Orientalem, tamquam suas sibi partes depoposcit. Cum nullum genus litterarum maiori studio complecteretur, quam Orientales, omniaque huius penus sollicite pervestigaret, instituerat etiam *Bohadini Historiam Saladini* ex Arabico latinam facere; sed cum idem a *Schultensio* fieri comperisset, ultra initia progressus non est. *Patrum Apostolicorum Epistolas* A. 1742. egregio apparatu stipatas, iterum viris doctis legendas dedit. Illud autem multo maius est, et in verissimis doctoris Academici laudibus ponendum, quod innumeros discipulos probe institutos, litteris inprimis Orientis, posteritati donavit, et omnes fere, qui inde a XLVII. annis in civitate et ditione Basileensi ecclesiis praefuerunt, ab hoc tam foecundo ore pependerunt. Praebebat etiam faciles ad se aditus, et de multis gravissimis rebus sententiam rogatus respondebat. Ac sunt in epistolis eius ad viros doctos observationes minime spernendae, ut v. c. quae adhuc inter schedas exstant, in *Reimmanniani* libelli de Atheismo Caput illud, quod de Atheismo Muhammedanorum agit, animadversiones. Bibliothecarii Academici munere per XX. propemodum annos functus est, et praestantissimae biblio-

bibliothecae Buxtorfianae, quae iisdem thesauris publicis inserta est, CCC. florenos moriens legavit. Tandem anno sec. XXXVII. delata in illum est ordinaria Professio Theologica, simulque Collegam in eodem Ordine accepit discipulum eximium, et amicum coniunctissimum, *Io. Grynaeum*, quem domi suae habitare, et omnia pene secum communia habere voluit; sed immatura mors anno XLIV. aetate florentem sustulit. Huius λείψανα quaedam, cum adiuncta vitae enarratione, a. XLVI. formulis exscribi iussit, elogium etiam publice recitavit. Accessit a. LV. epistola ad *I. Krighoutium* de *Io. Iac. Wetstenio.* Ipse Februario anni LIX. senectuti et morbis succubuit, annos natus LXXVI. cum tribus mensibus, eodemque cum amico tumulo conditus est.

Sed utriusque perennem memoriam conservabit Institutum eorum nominibus insignitum. Saepius cum *Grynaeo* suo deliberaverat Freyius, quibus modis iacentia hac aetate philologiae sacrae et LL. Orient. studia feliciter excitari possent. Intelligebant autem, non sola difficultate ab illis absterreri homines, sed partim subsidiorum et librorum inopiam obstare, partim quod pauca earum cultores commoda maneant. Horum alteri consuluerat Academia Basil. emta trium Buxtorfiorum bibliotheca; sed cum in hac quoque multa desiderarentur, ea privato sumtu collegit *Freyius*, comparata supellectile librorum fere octo millium, quae et theologicis omnis generis, et philologicis maxime abundaret, ac prope absoluta eniteret. Dein ut alterum quoque adsequeretur, praeter huius bibliothecae usum, habitationem in suis aedibus, cum dimidia parte fructus ex praedio amplissimo, nec non censu annuo fortis quatuor mille florenorum, a *Grynaeo* in eandem rem relictorum, in perpetuum consecravit viro docto, qui praeter Hebraicae linguae Professionem in Academia patria vigentem, singularem operam tradendae philologiae orientali impensurus esset. Huic praelegendi, Dissertationum aut Orationum saepius habendarum, Bibliothecae denique curandae officia, pro utilitate studio-

forum

ſorum iuvenum, ipſe impoſuit, addiditque Inſpectores Inſtituti graviſſimos, qui etiam, licet neceſſariis quibusdam mutationibus factis, rem omnem quam optime procurarunt. Iam quo dignius eſt hoc ſapientum virorum et religionis amantium liberale conſilium, quod praedicetur huius aevi et poſterorum vocibus: tanto auſpicatiora Inſtituti illius exordia capta exiſtimamus eſſe, cum ipſius *Freyi* voluntate, primum Lectorem ab ineunte anno LIX. agere coeperit diſcipulus, collega, et amicus eius clarisſimus, Vir Venerandus, cuius hanc parentalem orationem adhuc delibavimus; a quo dubium non eſt omnia ſplendidae et utilisſimae deſtinationis munia copioſisſime expletum iri. Nos autem, comparata apud animum cum ſuperiorum ſeculorum liberalitate in donationibus litterarum cauſſa faciendis, horum temporum ſterilitate atque frigore, vehementer optamus, ut multi poſthac cum ceteras *Freyi* et *Grynaei* laudes, tum hanc magnificam, imitando conſequantur.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiæ

Calendis Martii Anno MDCCLXII.

Pars II.

CHRISTIANI ERNESTI HANSELMANNI, CELSISsimorum Principum et Comitum Hohenloicorum Consiliarii Aulae, Clientelae et Consistorii, ut et Archivarii, ulterius illustratum et adsertum Ius territoriale eminens Domus Augustae Hohenloicae, ante tempora interregni sic dicti magni, una cum variis observationibus, et adpendice CCXXVI. documentorum, maximam partem antehac ineditorum, et tabula sigilla notatu digna aeri incisa exhibente.

Noribergae, apud Adami Ionathanis Felseckeri heredes 1757. fol. Alph. 5. plag. 18. cum Tab. una aeri incisa.

et

EIUSD. CONTEMPLATIO A PERILLUSTRI DAVIDE GEORGIO STRUBENIO, Potentissimi Magnae Britanniae Regis et S. R. I. Novemviri Brunsvico-Luneburgensis Cancellariae, quae est Hannoverae, Directore, editae sic dictae irritae demonstrationis Germanici Imperii Ordinum plenarii Iuris territorialis eminentis ante sic dictum interregnum, ad magis confirmandum anno cIↃIↃCCLI. in lucem editae diplomaticae demonstra-

ſtrationis et anno cIↃIↃCCLVII. inſequentis ulterius illuſtrati et adſerti Iuris territorialis eminentis Domus Hohenlohicae ante illa tempora, cum adiecta modo memorata irrita demonſtratione, et aliquot hanc controverſiam concernentibus Adiectis, item ad marginem poſitis, et Indice reali.

Noribergae apud Adami Ionathanis Felſekeri heredes 1762. fol. Alph. 6. plag. 21.

Illi plaudite, quod Illuſtris *Hanſelmanni Demonſtrationi Diplomaticae Sereniſſimae Domui Hohenlohicae vindicati Iuris eminentis territorialis, illud Germanici imperii interregnum toties decantati longe citioris,* decem abhinc annis et, quod excurrit, in his Actis anni cIↃIↃCCLII. p. 606. ſeqq. addimus, pari nobiſcum voluntate concinuerunt fere doctiſſimorum quisque virorum. Unicus fere isque Perilluſtris Vir *David Georgius Strubenius* eam ivit oppugnatum, ſemel in Relatione III. Faſciculi VI. Relationum Goettingenſium de Libris Novis anno cIↃIↃCCLIII. iterum anno cIↃIↃCCLVIII. *Demonſtratione irrita Iuris illius eminentis territorialis plenarii ordinum Germanici imperii ante vulgo ſic dictum eiusdem interregnum.* Ab illo ſe adſerebat Illuſtris *Hanſelmannus* priori, ab hoc poſteriori. Agitata fuit haec maximi momenti controverſia inter Duumviros, quam tractant, rei peritiſſimos, et, qua decet via tanta munera, quae ſolida eorum eruditio iis peperit, communi omnium bonorum ſuffragio fortiter, et, quod faxit ſummum Numen, per longam annorum ſeriem obeuntes digniſſime. Longius pergendo, ut fit, intenduntur argumenta rei, ſi quae umquam, digniſſimae, quae excutiatur curatius. Veſtigiis inſtitit Doctiſſimus *Hanſelmannus*, quae iam in ſupra citatis hiſce Actis expoſuimus, in his fere ſolet perorare. Hinc, ut ipſe tergo tituli primum continuati operis egregii adfixit, „Veritas oppugnata ſe offert et oſtendit inſtar palmae, quae preſſa exſurgit, et aromatum, quae contrita odorem ſuavem effundunt.„ *Strubenianorum* quodque effatum Latii genio propoſitum excipiunt *Hanſelmannia-*

nae

nae vindiciae quam solidissimae patrio stilo exaratae LXXXVIII. quot adversarius opposuerat, quin et alia pristinum Celsissimae Domus Hohenlohicae statum in specie non solum, sed et priorum temporum conditionem in genere, pluribus illustrantia in adiectis plus quam ducentis, ex tabulariorum Hohenlohicorum instructissimorum, Auctorisque undiquaque improbo labore conquirentis penu locupletissimo, depromtis diplomatibus et in medium positis, bonae caussae indicium luculentissimum. Pro lege enim sibi fixit indefessus Auctor statim in fronte ultimi sui operis laudati, quam usque ad calcem sanctissime custodivit sui semper similis, illa Guillimanniana: „Apud me rebus sane literariis nulla umquam auctoritas ante rationem fuit; rationem absque argumentis et testibus inanem ferme existimavi, neque prae publicis monumentis traditionem umquam posui. Respexit autem intentissimo semper oculo in adversarium acerrimum, cuius argumenta non solum ipse dilucidissime expedivit planeque diluit, sed et, ne in omnia alia traxisse videatur, ipsis suis responsionibus clarissimis denuo subiunxit integra et continua sua compage, praestans se virum aperto Marte pugnantem, nec belli furtis victoriam, quae numquam perennis, merentem. Neque est, quod aliud iter ingrediatur, cum ipse Perillustris *Strubenius* in praefatione eum liberaliter videtur provocare, haud perperam censens, non sine fructu fore isti rei amplius inhaerere, ad maiorem lucem iuris publici Germaniae nostrae nonnihil facturae. Cardo autem totius rei in eo versatur. Hohenlohicorumne maiores Imperatoris Germanici ministros egerint, quae est sententia *Strubeniana;* an ipsorum fuerint, quaecunque tenuerunt, quae est *Hanselmanniana.* Hinc amplissimus campus sese aperuit Hohenlohicorum iurium vindici dexterrimo, olim optime structa novis fulcris suffulciendi, aut iam suffulta magis atque magis firmandi. Lectori nostro ne crambe denuo cocta nauseam creemus, nolumus seriem materiarum repetere, quam recensentes primam huius negotii partem conspiciendam fecimus. Addamus potius submoniti humanissime ab

humanissimo *Hanselmanno*, illis dissimillimo, qui coeco impetu sua vel ut divina oracula excipi volunt, ingenue ad illustranda, quae iam in medium consuluit. Illa de iudicio urbico *Oehringensi* illustraverint Longolianae Disputationis de Iudicio Urbico Curiae Regnitianae, in eiusdem gymnasio anno cIↄ Iↄ CCLI. habitae §. XVI. seqq. Incertus est, an Longolio, non *Longelio* ab operis corrupto, illud venerabile anni cIↄ CXXXXIII. vernaculae nostrae monimentum, quod is Analectorum suorum Brandenburgicorum Tom. II. p. 105. seqq. proposuerat, aeri insculptum fuerit, quod Goettingensium indicia olim suaserant. Iam certo sciat, fuisse illud ab eodem, quem experti sumus illas prisci aevi documenta non oscitanter aut negligenter tractantem, summa cum cura exaratum, ut nec puncto ab autographo distet. Huic aeri inscribendo commentarius, qua rem qua linguam tum sinceram, uberrimus est paratus cum dissertatione de contrasigillis, quali istud adhuc munitum, prelo describendus, quam primum Mars officinis librariis multifariam infestus fuerit sopitus, utinam prope diem, non minus ac aliud anni cIↄ CCVI. eiusdem linguae et momenti, argumentis idoneis aetati, quam prae se ferunt, vindicatum utrumque. *Secretarii* auctoritas sese quam optime exserit in duobus Ludovici Bavari, Romanorum Augusti, Romae anno cIↄ CCCXXVIII. editis documentis a Longolio in disputatione inaugurando Curiano instituta, anno cIↄ Iↄ CCXXXXVI. qua primus docuit, Curiam Regnitianam Serenissimorum Burggrafiorum Norimbergensium Augustae Hohenzolleranae stirpis citius ac vulgo creditur Urbem fuisse, §. II. et III. emissis, quibus Burggrafium Fridericum de illo Imperatore admodum meritum *secretarium suum et imperii fidelem*, cuius exempla plura ibi observatione 7. ad §. II. salutavit Augustus. Quod si non omne punctum tulerit opinio *Grav* a *Grau, canus*, petens, quasi *comes* sit *senior*, unde Ludovicus in Vita Iustiniani M. p. 501. observatione 625. Gallorum *Seigneur* haud inficete petiit; ut tamen *senior* fraudi sit auctoritati *comitis*, tantum abest, ut potius eam maioris duxerit,

qui

qui noverit, quis autem non noverit? quantae ſit dignitatis illud *Seigneur*, quo ne principes quidem Celſiſſimi erubeſcunt, a quibus haud divertunt, quae illuſtris *Hanſelmannus* paullo infra de voce *principis* docuit. Verborum *Mein herr* vim adſtruxit Longolius ſaepe excitatus in Anal. Brandenburg. Tom. VII. Cap. II. p. 251. ex cuius Tom. V. p. 293. ſeqq. lux accendatur voci *Soeldener*. Contra adverſarium *Landſaſſios* adpellantem *quosvis colonos*, ſtabit a partibus *Hanſelmannianis* praeter Leyſeros, Wernheros aliaque nomina clariſſima, recentiorum huius rei germanicae gnariſſimus Illuſtris Bauerus, ordinis Iureconſultorum almae noſtrae celeberrimus Ordinarius, qui de Landſaſſiis quaedam decem abhinc annis publice diſputavit. Haec verò grata ingenio, quale *Hanſelmannianum*, qui nec ſibi imperavit omnia adſentari, et fugit ſervile pecus, qui cum Terentiano Gnathone, ſi quis negat, negant, et aiunt, ſi quis ait.

FERDINANDI STOSCH SYNTAGMA DISSERTAtionum ſeptem, de Nominibus totidem Urbium Aſiae, ad quas D. Iohannes in Apocalypſi, Epiſtolas Filii Dei direxit.

Guelpherbyti 1757. apud Ioh. Chriſtoph. Meiſnerum, $13\frac{1}{2}$. plag. in 8.

Hic liber ſpecimen eſt operis amplioris, ſuo tempore prodituri. Doctiſſimus Auctor eo occupatur, ut hiſtoriam et antiquitates ſeptem Eccleſiarum Aſiae, ad quas D. *Iohannes* dedit *Epiſtolas* in *Apocalypſi*, *Cap. II. et III.* explanaret, easque ad Epiſtolarum ipſarum interpretationem conferret. Moliti ſunt aliquando talem operam *Ewaldus* et *Zornius*; quo minus illam praeſtarent, fatis intercepti. Quare utilem ſuſcepit rem Celeberr. *Stoſchius*, harum urbium notitiam et antiquitates indagans. Auſpicium cepit conſcribendarum antiquitatum *Thyatire*, urbis et eccleſiae parum huc uſque cognitae. Has dum diligenter polit et premit in muſeo, interea praemiſit ſpecimen de *nominibus*

ſeptem urbium Apocalypticarum. Egit diligenter et cum induſtria accurata, *de nominibus Epheſi, Smyrnae, Pergami,* ipſius *Thyatire, Sardium, Philadelphiae,* et *Laodiceae.* Expoſuit ſeptem diſſertationibus de ſcriptione, genere, declinatione horum *nominum,* de formatione gentilium, et aliis ſimilibus. Praeterea interpretibus Apocalypſeos illis, qui in *nominibus* iſtis magna *myſteria* ſomniant, ſolide obviam ivit. Dabimus quaedam excerpta huius doctae ſedulitatis.

Diſſertatio *prima* exponit *de nominibus Epheſi.* De hac urbe eccleſiaque cognita ſunt plura, quam de reliquis illis ſex. Quum enim, praeter brevem D. Iohannis in Apocalypſi, alia extet longior Epiſtola Paulli ad Epheſios, mirum non eſt, quod qui Epiſtolam hanc ex variis literis illuſtrarunt, inprimis *Sal van Til,* etiam de urbis et eccleſiae Epheſinae fatis diſſeruerunt. *Stephanus Byzantinus* varia nomina recenſet *Epheſi.* Epheſum vocat *Smyrnam,* ab Amazone Smyrna conditam. Certe *Plinius* nominat Epheſum *opus Amazonum;* et *Strabo* Smyrnenſes primos, docet, in urbe Epheſiorum habitaſſe. Pars urbis ab iſtis occupata, in honorem conditricis, *Smyrna* dicta, poſtea cum incolis ipſis nomen ad urbem aliam transiit. Igitur legendis ſcriptoribus antiquis obſervandum eſt, num voce *Smyrna* Epheſus intelligenda ſit, an *Smyrna* poſthaec condita, de qua ſequenti Diſſertatione. Apud veteres ſcriptores occurrunt etiam nomina Σάμοϱνα, *Samornus, Samornion;* quae nulla ſunt alia, quam quod invaluit poſtea, *Smyrna.* Idem *Stephanus* hanc urbem vocat *Ortygiam,* a luco Ortygiae, in quo Latona Dianam et Apollinem edidit; item *Pteleam,* ubi templum Dianae fuit. Notiſſimum vero nomen fuit *Epheſus,* cuius origo tamen parum eſt certa. *Pauſanias* ab Epheſo quodam, cuius pater Cayſtrus fluvius fuerit, deducens, fabulam narrat. Alii Amazonem putant, nomine *Epheſon,* urbi nomen dediſſe. Sunt praeterea duae ſententiae, e quibus interpretes myſtici et allegorici acute philoſophantur. Alii *Epheſum* deducunt ἀπὸ τȣ ἐφεῖναι· quoniam Diana Amazonibus ſalutem quaſi *immiſerit,* unde *Epheſia* dicta eſt.

Alii

Alii putant, Amazonas ab Hercule inſequutas ad aram Dianae conſugiſſe, ibi ἄφεσιν *veniam* impetraſſe, indeque locum Ἔφεσον, quaſi Ἄφεσον, appellaſſe. Hac occaſione digreditur Auctor, de more myſtice omnia interpretandi, praecipue in Apocalypſi, exponens. Sed has, et alias, tum nominum tum rerum interpretationes myſticas, ab eventibus petitas, tanquam inanem diligentiam, ſaepe ridiculam, reprehendit fuſe et recte Vir doctus, varias adducens et graves cauſſas, quare praeſertim in hoc, et reliquis Aſiaticarum Eccleſiarum *nominibus*, arcani ineſſe (ut quidem *Aretius*, *Braunius*, *Vitringa*, *Drieſenius*, et alii exiſtimarunt,) nihil poſſit. Praeclare etiam monet, lubricam eſſe methodum philoſophaſtrorum myſticorum, *ſeptem* Epiſtolas Apocalypticas interpretandi; nam terminos periodorum *ſex* definiri non poſſe, *ſeptimam* autem periodum omnino latere.

Diſſertatio *ſecunda* agit *de nominibus Smyrnae*. *Smyrna* apud veteres etiam *Zmyrna*, item *Smirna* ſcribitur. Tantali tempore Ναύλοχος dicta propter *portum* celebrem, deinceps *Smyrna* vocari coepit. Clar. Auctor, poſteaquam ſententias quasdam ex *Herodoto*, *Tacito*, *Plutarcho* adduxerat, veriſimillimum obſervat eſſe teſte *Stephano*, tranſiiſſe ab *Epheſo* nomen ad urbem hanc, et utrique urbi (*Epheſo* et *Smyrnae*,) ab una Amazone Smyrna nomen tributum fuiſſe. Nimirum Smyrnenſes primi, id eſt Iones ex Colophonibus, habitarunt in urbe *Epheſiorum*; poſtea, expulſis Lelegibus, occuparunt *Smyrnam*, et ſuo nomine appellarunt. Plerique Commentatores Apocalypſeos, *Smyrnam* a μύῤῥας deducunt, et typice vel ad Eccleſiae periodum *ſecundam*, vel ad officium hominis Chriſtiani, vel ad vitae ſpiritualis ſtatum, profunde (ſi Diis placet) accommodant. Ita philoſophantur *Brigthmannus*, *Alſtedius*, *Drieſenius*, *Vitringa*, quibus alii hoc tempore acceſſerunt. Obſtat his etymologiis et interpretamentis, quod *Smyrna* nomen ab Epheſo, Epheſus vero ab Amazone accepit, cui nomen a *myrrha* fuiſſe credibile non ſit. Doctiſſ. *Stoſchius* nomen primum *Samorna* in *Smyrna* ait mutatum; definire non audet, ſive Amazo

quae

quae Epheso et Smyrnae suum nomen dedit, illud a voce זמר aut שמר, ita ut *custos*, *vigil* dicta sit; sive a pronomine זה et voce מרא, traxerit, ita ut *dominam*, *imperatricem* (*Stephanus* βασιλίσσαν vocat,) significet. Recentiores Graeci pro Σμύρνα dixerunt Μυῤῥίνα· et Μυριναῖος pro Σμυρναῖος· cuiusmodi mutatio abiectae literae Sigma ante Mi, in multis vocibus contigit. Eadem Amazo dialecto alia *Smyrna*, alia *Myrina;* ut Apollo Σμυρναῖος, etiam Μυριναῖος, dici coepit. Hodie urbs vocatur *Esmir* sive *Smyr:* quod nomen sine dubio ex antiquo corruptum est.

Dissertatio *tertia, nomina Pergami* recenset. Apud Graecos occurrit vox Πέργαμον, neutro, et Πέργαμος genere feminino. Hos imitantur Latini, nisi quod *Serenus Sammonicus* in plurali *Pergama* posuit. Derivatum gentile est Περγαμηνὸς, quod subinde vitiose περγαμΕνὸς scribitur. Latini *Pergameus*, item *Pergamius* habent. Sunt autem Pergameni non solum ipsi cives et incolae, nati in urbe, sed etiam subditi regni totius Pergamii. Quod attinet ad originationem nominis Pergami, conveniunt eo omnes, ut, duce *Suida*, a notione *altitudinis* derivent eam, siquidem *excelsa* omnia fuerint *Pergama* denominata. Hanc appellationem *Bochartus* ad Phrygas et Ionas auctores refert, comprobante *Vitringa in Apocal. p. 97.* Cel. *Stoschius* fatetur, se nihil afferre certius posse. Mox etymologias perstringit ridiculas *Anselmi Cantuariensis* et *Coesteri*, confutans nugas, quas interpretes Apocalypseos cum mystico nominis significatu egerunt, in *tertia* Novi Testamenti periodo implementum nacto. *Hofmannus* enim *in Chronotax. Apocal. p. 161. Pergamus*, ait, *dicitur* περὶ τῦ γάμυ, *propter fornicationem spiritualem, de qua sponsus coelestis queritur in Epistola hac. Aretius* putat: *Pergameni adumbrant eos, qui matrimonii sunt osores, quod est* περᾷν τῦς γάμυς. Alii Commentatores, *Brightmannus*, *Alstedius*, *Vitringa*, *Driessenius*, aut ex notione *sublimitatis*, aut *turris*, *castelli*, *arcis munitae*, mysteria exsculpunt. Horum omnium, ut et *Vogetii* ac *Cremeri* ex Collegiis MSS. figmenta, Auctor doctissimus summo merito explodit.

explodit. (explodere non magis potuiſſet profundum apocalypticum quemcunque.) *Pauſanias* enim eſt auctor, Pergamum, Pyrrhi Neoptolemi filium natu minimum, urbem, olim *Teuthraniam* vocatam, de ſuo nomine *Pergamum* appellaſſe. Cui teſtimonio quum fides nequeat denegari, eo certius eſt, omnes alias derivationes atque interpretationes myſticas inanes eſſe. Ceterum, qui a Pergameno ibi confecto volunt urbi nomen *Pergamo* adhaeſiſſe, invertunt rem. Quamvis negandum non eſt, membranas Pergamenas diu ante in uſu fuiſſe, quam ita appellarentur.

Diſſertatio *quarta Thyatirae nomina* explicat. Nomen *Thyatira*, tempore recentiori diu obliteratum in Aſia, et cum *Tyria* permixtum, nationis Anglicae Conſul Smirnenſis, *Rycaut*, detexit denuo, ut hodie omnino agnoſcatur. Urbs Thyatira aliquando *Pelopia* dicta fuit, fortaſſe a Pelope, gente Lydo; item *Semiramis*, a iuniore aliqua Semiramide, non illa celebri regina Aſſyriorum; denique *Evippia*, forte ab una Amazonum. Horum nominum de origine afferuntur multa parum vulgaria. Notiſſimum tamen nomen *Thyatirae* fuit. Id ſcribitur, teſte *Athenaeo* et *Stephano*, vel ΘΕΙάτειρα, (a θυγάτηρ, *filia* Seleuci;) vel ΘΥάτειρα, (ἀπὸ τȣ̃ θέειν, a *curſitante* cerva). Nonnunquam ſyllaba tertia ε aut ι habet, ΘυάτΕρα vel ΘυάτΙρα· ſolentque illud Scriptores praeſtantiores promiſcue, vel genere feminino, vel neutro in numero plurali, enuntiare. Quod attinet ad originationem nominis *Thyatira*, inepte ingenioſi ſunt *Hillerus* et *Lampius*, qui, ut accommodent vocem ad periodum eccleſiae Novi Teſtamenti *quartam*, e dialecto Hebraica deducunt; quum ipſa nominis indoles Graecam patriam ſtatim prodat. Recenſuit Auctor Clar. varias eorum ſententias, qui, neglecta hiſtoria, myſticum aliquem ſenſum, ſeu potius pueriles ingenii luſus, libro a Flamine Sancto inſpirato parum dignos, attulerunt, e quibus inane hoc et perridiculum ſtudium omnibus ſanis eluceſcit. Evolvenda ſunt hiſtoriarum monumenta, num ex eis origo vera poſſit erui. *Stephanus* igitur duas profert etymologias. Altera aperte

fabellam prodit. Deum (ait,) Myſis, condere urbem volentibus, reſpondiſſe, ubi cervam ſagitta percuſſam conſpexerint, ibi conderent; inventa cerva, Myſos nomen dediſſe urbi, διὰ τὸ θέειν καὶ τροχάζειν τὴν ἔλαφον, *a curſitatione cervae iſtius.* Eandem fabulam *Ovidius* refert *Metamorph. 3, 7.* Sed ex hoc etymo, valde inconveniente, nomen *Thyatirae* effingi non poteſt. Maiorem meretur fidem *Stephani* altera etymologia: Seleucus Nicator, contra Lyſimachum bellum gerens, audiens ſibi *filiam* natam eſſe, urbem modo expugnatam Θυγατέρα nominavit. Non obſtat, quod *Vitringa* obvertit; ſi hoc eſſet, urbem potius Θυγάτειρα quam Θυάτειρα, immo Θυγάτηρα potius quam Θυγάτειρα dicendam, et fuiſſe flectendum non neutro, ſed feminino genere. Quis neſcit enim, eiusmodi mutationes atque diſcrepantias a primitivis, (harum exempla quaedam adducta ſunt,) non raro occurrere apud Graecos? Commendant vero etymologiam *Stephani*, rationes non contemnendae. Nam regibus Aſiae, notum eſt, in more fuit, ut civitatibus, ſua, coniugum, aut liberorum nomina inderent. Seleucus certe, teſte *Iuſtino* et *Appiano*, multas urbes a patre ſuo (Antiocho,) *Antiochias*, quasdam ab uxoribus ſuis (Apame et Stratonice,) *Apameas* et *Stratoniceas*, novem a ſe ipſo *Seleucias* denominavit. Igitur convenit moribus Seleuci, ut urbem modo expugnatam, propter *filiam* recens natam, nomine proprio nondum diſtinctam, Θυγάτηρα appellaret; quod nomen, deinceps conſuetudine corruptum, in *Thyatira* tranſiit. His expoſitis, Auctor Cl. inquirit denuo in illas ſtramineas, hoc eſt myſticas interpretationes, dum *Brightmannus*, *Alſtedius*, *Biermannus*, reliqui, ex voce θυγάτηρ *filia*, exſculpunt, eccleſiam Chriſtianam periodi *quartae* repraeſentari, quae tanquam *filia* recens nata adoleſcat, donec ad maturitatem perveniat. Ut oſtenderet doctiſſimus *Stoſchius*, his luſibus ingenii nihil facilius eſſe, ſimul ut avocaret a fruſtraneo huiusmodi labore, affert novam, aeque ut reliquas, (ipſe candide fatetur,) falſam, explicationem, quam Lectores noſtri, ſi placet, in ipſo libro

bro evolvent. Nomen possessivum a *Thyatira* derivatum, est *Thyatirius*, rectius *Thyatirenus*; scribitur etiam *Thyatirensis*. Turcae, ruderibus antiquae urbis, oppidum nomine *Ack-hissar*, id est *Album castrum*, superstruxerunt.

Dissertatio *quinta* de *nominibus Sardium* pertractat. Urbs *Sardes* antiquissimo tempore videtur *Asia* fuisse dicta. Certe *Suidas* vocat *Asiam*, urbem Lydiae ad Tmolum; isque situs, consensu Geographorum, unice Sardibus convenit. *Herodotus* auctor est, Sardibus tribum quandam *Asiadem* nominatam fuisse; idque nomen non melius quam a prisco illo *Asiae* derivatur. Denique *Vibius Sequester* paludem Sardium, (Gygaeum stagnum,) vocat *Asiae paludem*. Sed praeter hoc nomen *Asiae*, *Homerus* alia habet duo, quibus haec urbs olim insignita fuit. Alterum est *Hyda*, (*Iliad. Y*, 385.) pro quo, aut litera a librariis permutata, aut dialecto Ionica, *Hyle* ponitur apud *Stephanum*. Alterum est *Tarne*, (*Iliad. E*, 44.) a fonte quodam eiusdem nominis. Postea Lydi urbem *Sardes* dixerunt. Haec vox, Graece *Σάρδεις*, Ionice *Σάρδιες* scribitur, et numero plurali, genere autem feminino effertur. Fallitur *Scholiastes Thucydidis*, qui *ΣαρδΕΙς* de *urbe*, *ΣαρδΙς* de *civibus* dici, monet; nam utrumque est nomen *urbis*, quorum neutro *cives* non nisi metonymice designantur. A *Σάρδις* nomen gentile est *Σάρδιος*, item *Σαρδιανός*, *Σαρδιανικός*· nec dubium est, quin *Σαρδήνος* dictum fuerit, nam mons *Sardene* non nisi a Sardibus traxit nomen. Latini Scriptores omnes bonae notae vocant *Sardianos*, quos unus *Orosius Sardos* nominans, cum civibus *Sardiniae* permiscuit. Huiusmodi errorem etiam *Suidas* et *Aristophanis Scholiastes* errarunt, qui *τὸ βάμμα Σαρδιανικόν*, *purpuram Sardianam*, cum *Σαρδονικῷ* confuderunt; unde alii, magis prolapsi, a *Sardianis* male ad *Sardos* gloriam tincturae transtulerunt. Fuerunt quoque, qui, praeeunte quidem *Plutarcho*, proverbium *Sardi venales* exposuerunt de *Sardianis*, quum tamen origo adagii inde referatur, quod ex *Sardinia*, a T. Sempronio capta, ingens numerus mancipiorum Romae venditus fuit. Quod attinet

ad originationem nominis *Sardium*, incerta eſt ea et perobſcura. Interpretes Apocalypſeos Iohanneae afferunt myſticas ſignificationes, dignas *riſu Sardonio* (ex *riſu*, quem fingit, *Sardiano*, allegorizat *Brightmannus* myſticus). Periodum *quintam* Novi Teſtamenti volunt exſculpere. Plerique detorquent etypon a שריד *reliquiae*, quod in periodo *quinta reliquiae* ſuperſint ſeminis ſancti. *Grotius*, quis putaret? admoneri ait per nomen *Sardes*, ut animo imprimamus optime praecepta Chriſti, ſicut inter gemmas *Sardo* optime ſigna imprimit. Praeter alia, non cogitavit vir magnus, gemmam *Sardum* aut *Sardium* in *Sardinia* reperiri. Mittimus reliquorum nugas. Si quid in re incerta coniiciendum eſt, videtur non male dici, quum multae urbes Aſiae minoris referant ad Amazonas ſua nomina, etiam *Sardes* ab una earum, ſuo, id eſt Celtico nomine, inſignitam fuiſſe. Obiter monet Clar. Auctor, *Sardes* et *Sardicam* confundendas non eſſe, nec Sardianum Melitonem, *Sardicenſem* (qua animadverſione ſcriptorem quendam pungit) vocari poſſe.

Diſſertatio *ſexta* exponit de *nominibus Philadelphiae.* Etſi variae fuerunt urbes, Philadelphiae cognomines, in Syria, Arabia, Cilicia, Iſauria, Aegypto, et alias, tamen celeb. Auctor unice de nominibus civitatis *Aſiae Lydianae* agit. Eius nominis originem docet *Stephanus.* Attalus, cognomine Philadelphus, Eumenis frater, condidit eam, et ſuo de nomine *Philadelphiam* appellavit. Plerumque ſcribitur per diphthongum Φιλαδέλφεια· quae ſcriptio praeferenda eſt iſti per vocalem Φιλαδέλφια· Inflexio nominis gentilis eſt Φιλαδελφεὺς, aut Φιλαδελφαῖος. Ab Imperatore *Flavio Veſpaſiano* novum tulit praenomen, *Flavia Philadelphia* vocata. Gordiani numus apud *Begerum, T. II. p. 726.* ΦΛ. ΦΙΛΑΔΕΛΦΑΙΩΝ ΝΕΟΚ. Iam Apocalypſis quia non diu poſt *Flavium Veſpaſianum*, ſub Domitiano eſt ſcripta, putat eruditiſſ. *Zornius* in *Biblioth. Antiqu Exeg. T. I. p. 982.* ad novum hoc urbis nomen alludi promiſſione illa, *Apocal. III. 12.* Philadelphis data: *Καὶ γράψω ἐπ' αὐτὸν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου, καὶ τὸ ὄνομα τῆς καινῆς Ἰερουσαλὴμ, καὶ τὸ ὄνομα*

ὄνομά μου τὸ καινόν. Quemadmodum, (ita exponit *Zornius,*) *Philadelphia*, assumto novo *Flaviae* nomine gloriabatur: ita longe maiorem fore gloriam, si Victores nomine *novae et caelestis Hierosolymae* superbirent. Iudicent lectores nostri! nos enim parum convincunt haec. Apocalypseos expositores solam notionem nominis appellativi φιλαδελφίας spectant. Aiunt, moneri nos ad *amorem fraternum;* et suavia protendunt multa, de fraterna ecclesiarum charitate sub periodo *sexta.* Inepte sane. Historia urbis conditae, et denominatae, negligenda non est. Hac vero occasione, ipse humanissimus et elegans Auctor, hiulca quaedam, de rixis theologicis fratrum inter Protestantes, et de Theologia altercatrice, (polemicam ita vocat,) certe tam comto et terso Syntagmati parum apta, inseruit. His recensendis contaminandum non est bellum opusculum. *Philadelphiae* nomen etiam hodie gerit urbs inter Graecos. Negotiatores et geographi recentes scribunt *Filadelphi.*

Claudit dissertatio *septima*, de *nominibus Laodiceae*, pulchrum et politum libellum hunc. Multae fuerunt urbes in regionibus multis, quae nomen *Laodiceae* habuerunt. De Laodicea vero in Lydia hic agitur. Eius cognomentum fuit *Diospolis*, id est *urbs Dei.* Ζεῦς saepe est appellativum, *numen,* seu *ens adorandum.* v. c. Ζεῦς καταχθόνιος est *Deus inferorum.* *Nilus* est Αἰγύπτιος Ζεῦς. Afferamus sententiam Clariss. Auctoris. „*Diospolis*, (ita ait,) cognominata est „urbs, quam Antiochus, iussu Iovis, oraculo Apollinis per „somnium monitus, condidit. Nullae quidem origines ci„vitatum sunt incertiores, quam quae ad oracula referuntur. „Interim ab Antiocho urbem conditam fuisse tum, quum „*Laodicen*, repudiatam antea, sibi iterum votis iungeret, ea „res vera esse potest. Praeterea urbium conditores utebantur sacerdotibus, qui oracula praetenderent, ut novis ur„bibus suis maiorem gloriam conciliarent. Quare Antio„chus ob eandem caussam, nec non ut monumentum simul „ederet amoris in *Laodicen* renovati, civitatem novo nomine „vocavit *Diospolin.*“ Haec, inquam, Cl. Auctor existimat.

Si licet noſtram ſententiam interponere, ſic putaremus. Antiochus, teſte *Stephano*, Θεὸς cognominatus, dedit occaſionem Laodiceae a ſe cognominandae. Θιόσπολις eſt *urbs, quam Antiochus, cognomine Deus, condidit*. Sed pergamus. Laodicea appellari quoque videtur *Diocaeſarea*; quod tamen incertum. Certius eſt nomen *Rhoas*. Id *Salmaſius* deduxit ex eo, quod Laodicea *fluida* quaſi, et ſita lubrico ſolo, motibus terrae crebris commovebatur. Forte rectius Cl. *Stoſch* a *confluentia* (ῥοῆ) trium amnium, Aſopi, Capri, et Lyci, derivavit; etenim fluvii adiacentes urbibus non raro nomina dederunt. Uſitatiſſimum nomen fuit *Laodiceae*, de uxore *Laodice* ab Antiocho inditum. Apud Graecos ſcribitur Λαοδίκεια· nonnunquam Λαοδίκια, item Λαοδίκη. Quae civitas ut diſtinguatur ab aliis urbibus nominis eiusdem, vocata fuit *Laodicea ad Lycum*, (ἡ πρὸς τῷ Λύκῳ Λαοδίκεια,) nec non *Laodicea in Aſia*. Cognomen *Iuliae*, quod nonnulli dant huic urbi, non Lydiae Laodiceae, ſed Laodiceae ad Libanon in Coeleſyria, vindicatur. Aliquot ſaeculis poſt natum Chriſtum, inhaeſit ei nomen *Trimetariae*, id eſt, quae in finibus, ſive *meta, trium* provinciarum, Cariae, Lydiae, et Phrygiae, eſſet. Nomina gentilia ſeu poſſeſſiva ſunt a Διόσπολις, Διοσπολίτης, latine *Dioſpolitanus;* a Laodicea, Λαοδικεύς, Λαοδικὺς, *Laodicenus* et *Laodicenſis*. Denique etiam myſterium affingitur ab interpretibus myſticis Apocalypſeos, urbi huic. Omnes derivant nomen a λαὸς et δίκη, et, de *ſeptima* aetate eccleſiae Novi Teſtamenti exponentes, putant indicari, *populum Dei* eſſe *iuſtum*, *iuſtitiamque* erga omnes *populos* exercere oportere. Alii vertunt *iudicem* et *vindicem populi;* quod ultimo tempore Deus iudicium exequuturus, Chriſtusque cum maieſtate ſe ultorem praeſtiturus ſit. Repetit Auctor celeberrimus, huiusmodi divinationes ex nominibus eſſe lubricas et inanes, ac ſomnia vigilantium. Id ſibi hodie *Bengeliolatrae* dictum putent.

VITA

VITA GUSTAVI ADOLFI, MAGNI, REGIS Sueciae, Anglice conſcripta a WALTHERO HARTIO, quam verſam in linguam Theotiſcam a GEORG. HENR. MARTINI, LL. AA. M. praefatione et animadverſionibus additis curavit IO. GOTTLOB BOEHMIUS, Hiſtoriographus Regius, et Hiſtor. in Acad. Lipſ. Prof. Publ. Ordin. TOM. I. et II.

Lipſiae 1760. 1761. apud Dykium, Alphab. 8. plagg. 4. cum fig. aen. in 4.

Laudandam curam impendit Hartius narrandae cautioni regis bellatoris, qui ob receptum neceſſarium nullas metus reliquias in Pomerania relinquendas putavit. Boehmius tamen paſſim ea adfert, ut dubitaſſe adhuc Guſtavum adpareat, haud multo ſecius, quam Caeſarem, in traiectu Rubiconis. Ita arguta eſt adnotatio (p. 356.) de apertis Sedini portis, hoſte circumſultante. De foedere cum Pomerano non minus ſcite animadvertitur (p. 358.) aliquid de callida profeſſione, ne quis contra Imperatorem et Imperium haec agitari interpretetur. Sed peritorum reip. noſtrae eſto iudicium de ſacra hac ancora. Hartius hoc ipſum quodammodo ſenſiſſe videtur. Pulcherrima eſt adnotatio de apologiis Pomerani. Brevis eſt admonitio, ſed tanto maioris momenti, (p. 364.) de renuntiatione proximorum agnatorum Matthiae Imp., quantum ad ius in Hungariam et Bohemiam pertinet. Multi hanc parum expenderunt, qui impiam rebellionem probarunt. Nam hodie talia ſi licuerint, in quo tandem regno iuſta et legitima ſucceſſio, vel parentium etiam arbitrio admiſſo? Unde nobis eo carior libellus, quem iſta acta, primum publicata, continentem ſervamus. Quod ex Lamormaino Boehmius, (p. ead.) de ſuperſtitione Ferdinandea adſcripſit, illud evincet, aut divis devovenda eſſe huiusmodi mendacia, ſi mentiri ſcriptor auſus fuit; aut ſortem Principum eſſe miſerandam, quibus melior educatio haud contigerit, quam ut veteres

hac

hae aviae de pulmone revellerentur. Sed nos Lamormaino parum multas ob caussas tribuere solemus. Valde iucunda habet Hartius de Iessenio, et Boehmius notitia digna subiecit; praesertim, quantum ad istam astrologiae insaniam attinet, persona ille est haud tacenda. Sed talibus propudiis utinam religio purior semper caruisset. Posset enim vel ex Tacito ista faex eruditorum et religiosulorum meritissimis stigmatibus compungi. De litteris Electorum ad Regem valde errat Hartius, quod conceptas ab Austriacis putavit. Acta ipsa temporum et conditio reip. longe aliud docent. Inde enim ab ultima origine imperii nostri nihil sollicitius ab amantibus patriae ultro cavetur, nihil expressius legibus ipsis sancitur, quam ne arbitria exterorum non postulata in rebus domesticis obtrudantur.

Nunc vero perventum est ad eam partem operis, quae praestantia sua reliquis omnibus antecellit, et in qua maxima auctoris merita aestimantur, quae bellum Germanicum continet ad Gustavi usque mortem. In hac enim eo maius utique operae pretium Hartius facere potuit, quia ex commentariis aequalium, necdum publicatis, multa proferre licuit, posteritatis memoria dignissima. Et si verum amamus, si priora vel abfuissent, haec sola insignem historiae, Germanicae praesertim, studiosis utilitatem perpetuo adferent, et omnibus saeculis opus suo in genere unicum meritissimo commendabunt. Nos autem, qui sat speciminum in superioribus dedimus, vela paullatim contrahemus, ne laudando librum librum et ipsi procudamus. In universum autem hoc puris auribus facile probabimus, omnia Boehmii monita, brevissima quamvis, exquisitissimae et rarissimae esse doctrinae, qui auctorem, utpote in Germania et nostris institutis hospitem, quoties aberrat, humanissime in viam reducit, lectoribusque verum iter tam comiter monstrat, ne in devia incidant, ut saepius sola laudatione meliorum auctoritatum plus profecerit, quam si longas refutationes instituisset. Sparsim ergo tantum ex officio, quo patriae obstringimur ad vera et iusta tuenda, quaedam adfundemus,

de

de quibus aequi et periti arbitri porro disquirant. Impense nobis placuit Boehmii votum, ut aliquis, *Antonii Panormitae* aut *Galeoti Martii* exemplum aemulatus, opus de dictis et factis memorabilibus Gustavi, regis profecto tanti, quantum nulla aetas satis admiretur, conscribat. Hominem fuisse concesseris, ut omnes, qui unquam iure etiam magni vocati sunt; virtutibus tamen meruit, ut Scipionis potius similis, quam Hannibalis, ab humanitate magis, clementia, et sapientia, quam ulla alia magnitudine aestimetur. Boehmii igitur adnotata ubique lectoribus commendantes a veritate et a recondita doctrina, haec carptim usque ad I. voluminis finem delibamus. Responsio Gustavi, ad litteras Imperatoris, ab auctore non satis exacte excerpitur, omissis iis momentis, quae summam controversiae fere efficiebant, et perperam adficta regi litigatione de omissione tituli regii, de quo nullum verbum ipsis in litteris legitur, ut iam advertit Boehmius. Legendae ergo ipsae litterae in *Khevenhüllero*, aut *Bello*. Nam et *Loccenius*, admixta praepostere expostulatione ob negatum regis titulum, nimis curta excerpta dedit. Egregia est Boehmii observatio (p. 408.) de edictis regiis contra militum licentiam. Satis enim notum est, quantum Tillius immanitate sua et disciplinae negligentia partibus nocuerit, et quantum ipsi Sueci, suo maximo cum detrimento, postea Gustavi ab exemplo desciverint, legentibus *Ioh. Meisneri orationem de Misniae Saxoniaeque calamitatibus a Suecis illatis,* habitam et publicatam Vitebergae 1638. 4to., patebit. Acutissime notavit Hartius aulae Viennensis errores enormes (p. 419.). Possidemus nos fragmentum epistolae, nondum publicatae, quam A. 1628. d. 8. April. quidam sacricola, ex interiore tamen Imperatoris Ferdinandi consilio, huius ipsius districto iussu ad Ferdinandum, Ep. Hildes., dedit, in qua plenissime destinata de excidio nostrarum partium explicantur. Tantum vero stultitiae, et crudelitatis inest, quantum multi vix credere queant. Uno hoc monumento satis probare licet, quidquid improbitatis unquam Ignatianis sodalibus obiectum est. His quia potius

tius obſequi, quam Io. Georgii liberis et ſaluberrimis monitis et expoſtulationibus flecti, Ferdinandus maluit, expertus merito eſt illud, *vis conſilii expers mole ruit ſua.* De conventu Lipſienſi utinam Hartius noſtros ſcriptores adhibuiſſet, nec tam manca de argumentis conſultationum dediſſet: unde Boehmii ſupplementa eo maioris facienda ſunt. At enim atrox eſt iniuria, qua Hartius Io. Georgium Saxonem adficit, quaedam ex futilibus ſcriptoribus, aut rumoribus etiam, mutuatus. Non capit hic locus ea, quae, fide publica teſte, reponi tam levi et corrupto iudicio meruiſſent, quo conſilii inopiam, armorum averſationem, nimium venandi ſtudium, et alia carpere auſus Brito, inimicorum iuratorum tanti Principis, (cuius maturitatem in conſiliis et rebus geſtis tunc nemo in tota Germania aequaſſe cenſeri poteſt, tantum abeſt, ut vera religione, fide, et conſtantia quisquam ſuperaverit,) ieiunas obtrectationes, mera convitia, et impudentes calumnias pro totidem teſtimoniis habuit. Nec probiora ſunt, quae de Matthia Hoe ab Hohenegg, cuius ſapiens moderatio et pia, qualis a Chriſto diſerte praecipitur, manſuetudo in rebus ſacris, hoſtes pacis malis furiis ſuperſtitionum et violentiſſimarum turbarum, quae ne ſocietatis quidem humanae lege permiſſae ſint, agitatos ad criminandi impotentiam cum anteſignanis ſuis Rusdorfio et Camerario incitarunt. Nobis ſemper hoc, quanquam mali imperatoris, iuſtiſſimum dictum placuit: *quis innocens eſſe poterit, ſi accuſaſſe ſuffecerit?* Arnimio etiam, utut calliditatem obiiciat, multas veras virtutes iure attribui, periti et aequi arbitri nobis facile largientur. Sed id tunc ſaeculum erat, acerbiſſime omnes incuſare, qui officium et fidem principi obſtrictam ſic cuſtodirent, ut artibus immoderatas dominationes, oppreſſa Germanorum avita libertate, ſtabilitum euntium cauta praeſidia obiicerent. Multa certe vis veritatis Hartio ipſi expreſſit, quae ad pulcram Io. Georgii et adminiſtrorum eius defenſionem patronus etiam parum acutus ex converſione recte adhibeat; quod a partium ſtudiis abhorrentes per ſe deprehendent. Poſtulata quoque

que Guſtavi a Saxone ubi narrantur, mirificum aliquid legitur de ponte Deſſavienſi, quaſi huius uſum Io. Georgius Guſtavo concedere recuſaſſet. Nam et pons hic in ditione Anhaltinorum ſemper fuit, neque in eum Saxo ullum ius uſurparat, et nemo regi tranſitum negarat. Sed metus erat validiorum Tillii copiarum, qui ſolus Guſtavum ab Albi prohibebat, donec Saxonum auxiliis opes firmaret. Sed habet plura paſſim auctor, in quibus exactior regionum et iurium noſtrorum notitia ipſum deſtituit; unde Boehmii, potiſſima emendantis, opera eo maiore aeſtimatione dignanda eſt, quod iam tot exemplis docuiſſe contenti decerpemus e reliquis pauciora. Expugnationem Magdeburgi bene narrat Hartius, quia optimos auctores ſecutus eſt. Iuſtiſſima etiam exſecratio immanis crudelitatis, cuius exempla proferuntur, et Tillii accuſatio conſenſu etiam et teſtimoniis eorum, qui Ferdinandi partes induerant, comprobantur. De cauſſa incendii, cuius auctores Hartius victores ſtatuit, quum diverſa ſint prodita, Boehmius in adnotatione incolas recte culpa ea liberat, qui etiam de Lotichii celeberrima vaticinatione commentationes hominum doctiſſimorum laudat. Baylii vero ſuſpiciones de editionibus carminum poetae falſas eſſe, oſtendi poteſt; quod, num quisquam data opera fecerit, in praeſens non recordamur. Ceterum Tillii, qui paullo poſt ſatis poenarum dedit, inſolentia etiam ex dicto eius, quod circumfertur, adparet, quo Magdeburgi ſe cepiſſe virginem, quam Lipſiae nuptiis ornaturus, Dresdae in thalamum deducturus ſit, gloriatum perhibent. Aves tamen vano omini haud addixerant. Quod idem exemplum terrendis aliis edendum pro excuſatione feralis ultionis, referente Hartio, iactaverat, conſcientiam peſſimi facinoris arguit, et forte non potior cauſſa in proelio Lipſienſi conſtantiam animo exemerat, ut omnes fatentur, tunc fatali pene ſegnitie praeter ſolitum, ubi conſilium et actum res flagitabat, ipſum torpuiſſe, nec militem duci, ſed ducem militi defuiſſe. Ipſe Hartius in arguta digresſione de eius facinoris immanitate, notatum a pluribus refert, crudelitatem

ducum repentinam plerumque fortunae commutationem praecessisse. Iure Boehmius arguit bonis auctoritatibus *Behrii* dubitationem, de sollemniori pompa, qua Duces Mecklenburgici Gustroviam intravere. Nos addimus, eo anno publicatam *descriptionem Teutonicam* et narrationem *Landsbergii*, (Gustavi M. bell. Germ. p. 309.). Acta reliqua tam regis, quam adversariorum, bonis ex monumentis inde repetuntur usque ad proelium Rheindorfense. In notatione brevi de Holckio iam Boehmius recte aliqua adiecit; sed restant quaedam a fide omnino aliena, ut illud de religione bis mutata, et de pellice. Omnia alia iam sunt exposita in his Actis nostris (A. MDCCLXI. mens. April. p. 1761.). Hic producere testem veri locupletissimum *Andr. Mollerum*, scriptorem aequalem et minime suspectum, in annalibus Freybergensibus suffecerit. Longam de Bernhardo Vinariensi adnotationem, quamvis emendatione indigeat, amplificare correctionibus quidem noluit editor, scriptores tamen potissimos laudavit, e quibus id commode fiat. Acta inter Suecum Anglumque, et nullum tentati foederis successum, ut et Hamiltonii res, pulcre sane, atque facunde tradit Hartius, popularium suorum tergiversationi haud raro succensens. At qui Sueciae arctissimam cum Gallia coniunctionem cogitaverit, forte minus mirabitur. Tacemus intestina dissidia, sacrorum caussa, in natione perpetuas civium concertationes amante, longe aliis curis advigilare Carolum Britonem, an inter alienigenas adnumeratum, iussisse? Imperatoris postulata a Saxone, et quae a Tillio missi proposuerant, dum Hartius narrat, quamvis sapientissimi principis cunctationem secius interpretetur, diffiteri tamen constantiam in reddendo ad ea, quae Tillius efflagitarat, responso non potuit. At enim bene corrigit ex probatis auctoribus Boehmius haec narrata. Nam ista comparatio Imperatoris cum Polyphemo, et Io. Georgii cum Ulisse, quamvis ab aliis instituta fuisset, ab ipso Principe, maiestatis imperatoriae et dignitatis suae bene per omnia memori, usurpata haud fuit. Sed quod de mensis secundis et operibus

bus dulciariis iniecerat, haud temere factum, sed per adlusionem acutissimam, qua Tillii et Hispanorum artes tangeret, adiectum, docere possumus. In apographo litterarum, triennio ante ex aula Viennensi ad Tillium scriptarum, quod servamus, ubi exposita sunt consilia, et de machinationum exitu peroratum est, subiicitur: *tunc manum porrigemus ad opera dulciaria, Saxoni ab Hispanis praeparata, et in hos usus reservata. (Darnach greifen wir zu dem verſparten Spannoliſirten in Hiſpanien praeparirten Confect der Chur Sachſen).* Itaque satis patet, secreta ista in Saxones emanasse, et Principem cautum atque providum sapiente dicto iniqua exigentes percussisse. Egregie vero Hartius imprudentiam Tillii nudat, qui inconsulta Saxoniae incursione fortunam partium evertit, et suis iniuriis Gustavi socios fieri coegit, qui non lacessiti minore Germaniae detrimento motus illos componere et reip. securitatem et otia reducere potuissent. Laudandus etiam Hartii est candor, qui Ioanni Georgio, cui aliquoties immerito dicam scripserat, tandem post foedus cum Gustavo initum plenum testimonium persolvit, et priores moras idoneis rationibus defendit. Sed est etiam illud cogitandum, in quo plerique exterorum a vero iudicio aberrant, eam esse nostri formam imperii, ut nihil praeter extrema discrimina, disceptationes armorum, inventis legum remediis, et comitiorum libertate salva, excuset: unde tunc Saxo diuturna moderatione utrique parti exemplo esse potuisset, nisi in fatis fuisset, ut magno experimento cognosceretur, vim sacrorum in caussis adhibitam graviter a Deo vindicari, nec peiores esse consultores ullos, quam qui ipsis ab aris furiarum civilium faces accendunt. Aula certe in Europa tunc nulla proceres sapientia, eruditione, virtute, et religione superiores Schoenbergiis, Loossiis, Poelnitiis, Metschiis, Miltitiis, Frisiis, habuit. Quos dum pecuniam ab Austriacis accepisse Hartius scribit, fidem suam nullis testibus, praeter iniquos et iracundia impulsos Suecos, tueri poterit. Reliqua pauca huius primi voluminis eadem cura percurrere, non universitati solum, sed particu-

S 3 lis

lis etiam attendentes, possemus, nisi recordaremur illius e Martiali, *ohe! iam satis est.* Boehmii certe egregia industria factum est, ut eorum, quae maximi momenti sunt, lectores opportunissime admonerentur. De volumine altero rationem, quam brevissime confectam, eruditis aestimatoribus veritatis et utilitatis historicae, prima quaque occasione reddemus.

ELOGIUM TOBIAE MAYERI, REG. SOC. SC. Gott. Sodalis Class. Math. Academiae Bononiensis Socii, auctore ABRAHAM GOTTHELF KAESTNERO, Math. et Phys. P. P. O. Gottingens. Soc. Reg. Sc. Gotting. Class. Math. Sodali et Secretario, Acadd. Regg. Sc. Suec. et Pruss. Acad. Elect. Scient. util. Erfordinae Instituti Bononiens. Acad. Aug. Perus. Socc. Regiae Theotiscae Gottingens. Theotiscae item Libb. Art. Lipsiensium, Latinae et Theotiscae Ienensium Socio.

Nasci Mayerum vidit eadem Germaniae regio, cui cum tot magnis ingeniis, Keplerum debemus, Wurtembergia, d. XVII. Febr. anno vicesimo tertio huius saeculi, in Marpaci oppido, patre honesto cive, qui ob singularem aquarum ducendarum peritiam, inde Eslingam, quae imperii urbs est, evocatus, rei aquariae praefectus obiit. Igitur ingenitum quoddam nostro studium videtur, scientiae illius quae vires motusque metitur, ad usus humanos transferendae, diagrammata certe patris, et machinarum descriptiones, pingendi ardorem in quadrimo excitasse, post illum hic non referrem, nisi hinc intelligeretur, quomodo, oculo manuque inde ab infantia exercitatis, illam delineationum adornandarum facultatem consequutus sit, qua rarius profundiores mathematici celebrantur.

Tunc cum illo pingendi studio infans teneretur, Christi cruci adfixi imaginem forte sibi oblatam, tentando saepe rem.

rem, ac periclitando, tandem non plane intolerabiliter expressit. Hac re et laudem consequutus est, et maius quidpiam; nam historiae ad quam pertineret pictura noscendae curiosus, sacrum codicem avide legit. Ita vero memorat se primum boni malique discrimen agnovisse, virtutique vel tenerrimis mentibus instillandae idoneum hunc librum praedicat, eiusque auctori gratias agit, quod alioquin deterior multo futurus fuisset. Haec, ex vitae historia, quam olim inchoavit, sed ultra sextum aetatis annum non continuavit, adferenda credidi, quoniam de religione sententias continent bene se habentis, et mortem e longinquo spectantis, non illas, quas christianorum aliquibus exprimit, qui gentium deos fecerat, timor.

Quam varii casus puerum patre orbatum agitarint, enarrarem, nisi tot alia superessent. Igitur quo in brevitatem omnia contraham, matheseos elementa ex libris, quales sors obtulerat, proprio marte in loco ubi deerant doctores, edidicit, praxium mathematicarum usus aliis impertiit, emolumentum inde ad se redundare sensit, quoniam vulgus scientias ut amicitias utilitate probat. Hic substituri erant multi, qui practicos mathematicos se profitentur, Mayerus vidit, praxin quae vulgari theoria utcunque firmatur, profundiore liberandam esse a naevis, et perficiendam. Hinc, et artem inveniendi mathematicam, quantamcunque nostro aevo reddiderunt summa ingenia, animo est complexus, et feliciter ad praxin transtulit.

In hoc autem geometrico pulvere dum versaretur, litteras humaniores non neglexit. Quarum, ipsiusque poeticae facultatis, etiamsi severioribus studiis maxime ducamur, hunc tamen usum esse recte iudicavit, ut ipsa illa quae subtiliter disserenda sunt, polite apteque dicantur, aliqua etiam ornate et splendide. Latine scripsisse Mayerum et eleganter, in laudibus forte poni potest viri, qui academiam non prius adiit quam ibi docturus, in laudibus certe mathematici ponetur ab illis, qui quoniam aliquos e trivio mathematicos, squalidius scribere vident, summorum vix

nomina

nomina norunt, barbariem mathematicorum propriam esse existimant, perinde ac si Iurisconsultorum humanitatem, ex illis qui litigandi artem unice callent, aestimares. Iidem sciant, Mayero insigniter Ovidii de mutatis in nova corpora formis carmen placuisse, cuius partem etiam vertit, metro usus, quo epicum romanorum imitari se nostri iam credunt, Mayero certe ea res felicius cessit quam aliis multis. Legeritne vero cum sensu aliquo pulchri poemata, ex hac eius sententia intelligetur: poetas veteres, exigua et falsa saepius quam habebant naturae cognitione, felicissime usos; nostros, ornatum omnem fere, quem petere possent a patefacta magis naturae maiestate, negligere. Nempe, respondi illi, cum haec mihi diceret, olim poetae philosophi erant, nostri ephebi, qui anacreontica balbutiunt, aut hexametros mugiunt, nihil naturae norunt, praeter vinum et puellas.

De vitae genere cui providentia divina destinabat Mayerum, tam parum ille tunc cogitavit, ut pyrobolicae studiosus, totum se bellicis artibus tradere decreverit, multo minus credo celebritatis habiturus, si hoc tempore, quo in sua viscera, ne victrici quidem dextra Germania saevit, a republica quadam ad exercitum imperii missus balistarius occubuisset. Anno aetatis undevicesimo, studiorum primitias, quas ipse vocavit, edidit, de curvarum usu in problematibus geometricis construendis; anno saeculi 45 Atlantem mathematicum, quo plura et profundiora quam solent in compendiis vulgaribus doceri, picturis elegantibus explicavit. Sequenti anno Noribergam venit, in tabulis e quibus pictos ediscimus mundos, universaque geographia emendandis occupatus, amicoque usus Celeb. Lowitzio, qui unus iam possit quod detrimenti Mayeri morte accepimus, sarcire. Academia Bononiensis sodalem adscivit, ipse inter eos fuit, cum quibus Franzius societatem cosmographicam instituerat. Gottingam inde ab anno saeculi quinquagesimo primo ornavit; studiorum quidem universitatem docendo quaecunque ad mathesin pertinent, societatem vero scientiarum, eadem augendo.

Quae

Quae augmenta doctrinis his ab eius ingenio accesserint, sigillatim recensere longum esset; poterant enim, qui viro in vitam computantur anni, inventis numerari. Igitur de palmariis in capita redactis summatim dicam. Angulis in campo accuratius et commodius dimetiendis, instrumenta plura excogitavit, illaque re insignem gratiam inivit ab iis omnibus, quorum praxis geometrica latius se quam ad agrum rustici cuiusdam a vicino disterminandum extendit. Superesse vel in ipsa geometria elementari, quae inveniri possint, et inventa usum praestare, figurarum rectilinearum facili in triangula transmutatione monstravit. Errorum, qui in geometria practica, et alibi committi possunt, fontes et mensuras, subtili in visus aciem inquisitione ostendit. Aeris refractio, quantum obiecta terrestria spectantem falleret, investigavit.

Habent etiam, pro quo Mayero gratias agant, qui honesta illa voluptate tabularum coloribus distinctarum ducuntur. Colorum enim, quibus ars pictoria utitur, tres esse primarios ostendit, et quot ex binis aut ternis primariorum, varia ratione mixtis, nascantur, computavit, monstrans, quomodo pigmenta, quae usu teruntur, ad classes, vires illorum tingendi ad mensuram, possint revocari. Artificii vero, quo picturae datae ectypa multiplicantur, specimen exhibuit, arte ipsa celata.

Horum aliqua si satis essent ad memoriam viri posteris commendandam, poterat tamen illis omnibus carere astrorum consultus, securusque nominis cum Luna duraturi. Non temere Lunam solam dixi; nam haec certe secretiora sua, Mayero, velut novo Endymioni, videbatur revelasse. Vel ipsam lunae faciem accuratius descripsit: meritus profecto, ut inter illos, quibus agros in Luna dispertitus est Ricciolus, quoniam plerumque nihil in terra possident coeli mensores, Mayerus etiam nobis splendeat. Motus autem, quibus terrae socia agitatur, legibus subiicere, difficillimum semper visum est astronomis, indignantibus, maxime ignorari proximum nobis sidus, quasi vel hoc suo exemplo praeiret illi,

quem in terra regit, ſexui. Hic ſuperavit omnes Mayerus, tabulas condendo, inter quas et obſervationes vix tantum diſcriminis intercedit, quantum inter obſervationes ipſas intercedere ſolet. His autem conatibus, ad explicandum magnum illud de longitudine maris problema, propius ullo aliorum videtur acceſſiſſe. Notum vero eſt, motus lunae, qui perturbati apparent, mutuis ſolis, terrae, lunaeque actionibus regi, adeoque ad celebrem illam de tribus corporibus quaeſtionem redire, cuius reſolutiones computis idoneas qui reperit, is, noſtro aevo, ad ſummum coeleſtis phyſicae apicem enixus iudicatur.

Antiqui lunam, ſordibus velut terrae, ob vicinitatem, commaculatam crediderunt; recentiores, in luna lacus, et atmoſphaeram, et ipſa fulgura viderunt: Mayerus, non adeo ſimilem eſſe lunam terrae, et, ſi circumfundatur lunae aer, tenuiſſimum, puriſſimumque circumfundi perſuaſit. Ceterum, intra anguſtos hos orbitae lunaris carceres contineri noluit; Martem, quem primo Keplerus theoria ſua elliptica domuerat, arctioribus vinculis conſtrinxit; Fixarum loca accuratius definivit, tuncque reperit, propriis illas motibus cieri, neque fixas eſſe. Ultimo vitae tempore in magnete animum occupavit, cuius viribus leges tulit, notis veriores; declinationis vero theoriam condidit ſimpliciorem, et cui ſubiicerentur ipſae inclinationes, parum hucusque theoriae obedientes. Quem eius velut cygneum cantum, initio huius anni Societas Scientiarum audivit.

Haec cum biduum ſupervixiſſet natali undequadrageſimo, fecerat Mayerus *), iudicari poteſt, quae fuiſſet effecturus, ſi ad Halleii ſenectutem perveniſſet. Halleium autem dum nomino, videor mihi videre, ſi felices animae de terrenis ſuis ſtudiis, ut viri interdum de infantiae luſibus, colloquantur, videor inquam mihi videre, Mayerum Halleio, de Veneris ſub Sole tranſitu, cometaeque reditu, referentem.

Vitam

---

*) Mortuus d. 20. Februarii anni 1762, humatus 23, prope templum St. Albani, iam, quod granarium, eſt, clauſum.

Vitam viri vobis tradere, Lectores, in animo nobis non fuit, sed imaginem depingere, qua, ut Themistocles olim Miltiadis trophaeis, turbari quietem suam sentiat, iuvenis quidam egregiae indolis, Mayerumque aliquando nobis reddat. Igitur non longus ero in recensendis iis, quae communia habet cum plurimis, ut, quod eo tempore, quo Goettingam venit, coniugium inierit, etsi et hic contigerit ipsi quod non omnibus contingit, uxor ex animi sententia *), consortiique felicitas, non nisi fato illo turbata, quod suis maritum patremque rapuit **). Neque lethalis morbi historiam a me quisquam exspectet, quem crediderim, inde a longa et lenta tabe, ad illam magnitudinem excrevisse, ut prostratas omnes vires sentiens aeger, insigni animi constantia imminentem sibi mortem spectaret, etiam cum nobis spes non exigua superesset.

De me certe fateor, spem eius, quod vehementer optabam, difficulter me eripi mihi passum. Amicitiam meam in pretio illi fuisse, insigni mihi honori semper ducam, eoque magis, quod inter doctores eiusdem Academiae, studiorum communitatem, amicitiae vincula arctius contrahere rarius est, quam esse deberet, laborantque eruditi saepius figulorum morbo, etiam ubi adversus tormentum, quo Siculi tyranni maius non invenere, tueri eos poterat Maecenatum in universos munificentia. Ego vero vix quopiam intimius usus, nisi qui ingenio scientiaque excelleret, voluptate ad lacrymas prona, illorum fere omnium tantum recordor, et a quibus plurima doceri debere genus humanum arbitrabar, eos coelites suspicio.

Mayeri iacturam, inprimis doleo Germaniae nomine, orbis recentioris in doctrina coelesti omni magistrae. Non longum Astronomorum Germanorum texam catalogum. Non appellabo Cusani, Purbachii, Regiomontani, Apiani, illa

*) *Maria Victoria, Gnügii*, verbi divini quondam apud Bischofsheimenses in Creichgovia, primarii ministri, filia.

**) Filiis duobus, totidemque filiabus, illis iunioribus, Filio natu maximo annorum 10.

illa illustriora omnibus exteris nomina, postquam orientalis Graecia victorem Romanis magis ferum fugiens, artes intulit agresti prae scholastica subtilitate Europae, et huc migravit cum sororibus Urania. Ut duobus verbis, quod proposui, efficiam: qualis esset Astronomia, nisi verum mundi ordinem Copernicus docuisset, motuum coelestium leges Keplerus? Ab his, verae astronomiae principia, qui trans Alpes, trans Rhenum habitant, qui mari a toto orbe seiunguntur didicere omnes. Chaldaeis, pro Astronomia ab illis accepta, hanc gratiam retulerunt veteres Graeci, ut barbaros illos appellarent: quod, ne Germanis contingat, ab illo populo, cui nostro tempore ingenium Musa dedit, et ore rotundo loqui, non nisi Mayeri similes poterunt cavere.

Scriptorum, quibus Vir immortalis inclaruit, hic est Catalogus:

Neue und allgemeine Art alle Aufgaben aus der Geometrie vermittelst der geometrischen Linien aufzulösen etc. Als Erstlinge ans Licht gestellt von Tobias Mayern, Math. Cult. *Esslingen* 1741. 8vo.

Mathematischer Atlas, in welchem auf 60. Tabellen alle Theile der Mathematik vorgestellet werden. Augsp. 1748. fol.

Bericht von den Mondskugeln, welche bey der Kosmographischen Gesellschaft in Nürnberg aus neuen Beobachtungen verfertiget werden 1750. 4.

Programma de refractionibus obiector. terrestrium, quo simul lectiones suas indicavit. Gott. 1751.

* * *

Tabulas geographicas, quas delineavit, recensere longum esset. Unicam nominasse sufficiat, Germaniae criticam, qua, quantum adhuc in Germaniae descriptione desideretur, ostendit, locis, quorum positus debite definiri possit, adeo raris, ut antiquam illam Taciti Germaniam, non hodiernam, quae placet etiam quibus non est patria, pictam te videre existimes.

In

In Volumine, quod unicum est, commentariorum Societatis Cosmographicae, ad annum 1748. pertinente, 1750. edito:

(Kosmographische Nachrichten und Sammlungen.)

Beschreibung einer neuen Mikrometers.

(novi micrometri descriptio.)

Beobachtung der Sonnenfinsterniss 1748.

(observatio Eclipsis Solaris 1748.)

Beobachtungen einiger Zusammenkünfte des Mondes mit Fixsternen 1747. 1748.

(fixarum et lunae coniunctiones 1747. et 1748. observatae)

Abhandlung über die Umwälzung des Mondes um seine Axe, und die scheinbare Bewegung der Mondsflecken, worinnen der Grund einer verbesserten Mondsbeschreibung aus neuen Beobachtungen gelegt wird. Erster Theil.

(Dissertationis de lunae circa axem suum revolutione, macularumque lunarium motu apparente, qua Selenographiae, novis observationibus emendatae, fundamenta sternuntur P. I.)

Beweiss, dass der Mond keinen Luftkreiss habe.

(Lunae atmosphaeram esse nullam.)

In collectionibus utilibus Hannoveranis:

(Hannöv. nützl. Sammlungen.)

Terrae motus, ex mutata gravitatis directione explicatus.

Götting. g. A. 1756. p. 316.

Dissertationes exhibitae Societati Regiae Scient. Goettingensi.

1. Latitudo Noribergae. Comm. T. I. ann. 1751.
2. Observationes astronomicae Noribergenses, ibid.
3. In parallaxin Lunae, eiusque a terra distantiam, inquisitio Comm. T. II. ann. 1752.
4. Nova methodus perficiendi instrumenta geometrica, et novum instrumentum goniometricum, ib.
5. Novae Tabulae motuum Solis et Lunae, ib.
6. Tabularum lunarium in Tomo II. Comm. S. R. contentarum usus in investiganda longitudine maris 1753. Comm. T. III.

7. Obſervationes aſtron. 1753. Goettingae habitae, ib.
8. Experimenta circa viſus aciem 1754. Comm. T. IIII.

Nondum editae.

1755.

De refractionibus aſtronomicis.

De transmutatione figurar. rectilinearum in triangula.

De inveſtigandis legibus variationum thermometri ea methodo, qua aſtronomi ad motuum coeleſtium inaequalitates cognoſcendas utuntur.

Item obſervationes aſtronomicae.

1756.

De motu Martis, a Iovis Terraeque attractione turbato.

Quadrantis muralis obſervatorii Goettingenſis rectificationes, et obſervationes ope illius inſtitutae.

1757.

Methodus eclipſes ſolares computandi.

1758.

Colorum ex pigmentis commixtis oriundorum computatio.

1759.

Novus fixarum catalogus.

Artis, qua picturae datae ectypa multiplicantur, ſpecimen exhibitum.

Inſtrumenti goniometrici, quod Aſtrolabium vocant, ſtructura emendatior.

1760.

De fixarum quarumdam motu proprio.

Theoria magnetica.

1762.

Computus declinationum et inclinationum magneticarum, ex theoria nuper exhibita deductus.

NOVA

NOVA LITTERARIA.

MARTINVS GERBERTVS, O. S. B. e Congregat. S. Blasii in Silva nigra, Vir doctissimus, cuius iam prostant opera varia, magna doctrinae copia conspicua, *de Cantu et Musica ecclesiastica, a prima Ecclesiae aetate usque ad praesens tempus*, librum meditatur, quo Historiam Musices daturus est, partem litterariae historiae, si non neglectam omnino, tamen cultam segnius. Istius praeclari consilii sui rationes peculiari programmate exposuit, quod vel propterea heic loci describimus, quia interest doctae reipublicae, iis subsidiis iuvari Virum doctissimum, quae perficiendo operi expetit. Est vero Syllabus capitum totius operis ab eo ita propositus.

Liber I. Cap. I. De perenni usu musicae ac cantus in sacris, eiusque ortu et progressu a prima Ecclesiae aetate. *II.* Quaenam in sacrificio Missae cantari consueverint. *III.* Aliis occasionibus partibusque officii divini. *IV* Qualem habuerint, esseque voluerint SS. PP. ecclesiasticum cantum. *Lib. II. Cap. I.* De statu et progressu cantus ecclesiastici Romani, praesertim medio aevo. *II.* De musica plurium vocum, et instrumentali. *III.* De ecclesiae cantoribus. *IV.* De ipso cantu, qualis in ecclesia fuerit medio aevo. *V.* De solemni Missae decantatione. *VI.* In aliis etiam divini officii partibus, praesertim horis canonicis. *VII.* De libris ad officium cantumque sacrum pertinentibus. *VIII.* Celebres in cantu et musica ecclesiast auctores. *IX.* De genere, modisque musicis, usu ecclesiast tritis. *X.* De veteribus notis musicis. *XI.* De disciplina cantus ac musicae ecclesiasticae. *Lib. III. Cap. I.* De ratione cantus in variis divini officii partibus, recentiori aevo. *II.* De cantu chorali. *III.* De musica figurali et instrumentali, clarisque musicis auctoribus. *IV.* De recta ratione ac moderatione in musica ecclesiastica tenenda, pastorum ac doctorum recentiorum sensus et monita. *V.* Veteris cum recentiore musica comparatio.

Liber

Liber I. De Cantu et Muſica prima Eccleſiae aetate, *Caput I.* 1. Finis cantus et muſicae laus Dei. 2. Quo a prima origine relata. 3. In veteri teſtamento a Iudaeis. 4. Etiam inſtrumentalis a tempore *Davidis.* 5. Muſica in ſacris gentilium. 6. De Therapeutarum et primorum Chriſtianorum hymnodia teſtimonia extranea. 7. De pſalmis, hymnis, canticis, praecepta apoſtolica. 8. Exempla ex Scriptura. 9. Teſtimonia ex prima eccleſiae aetate. 10. Cantorum munus a primordiis eccleſiae. 11. Munus populi in cantu eccleſiaſtico. 12. Cantus alternus ac antiphonus. 13. Aut populi ſuccentus. 14. Reſponſio populi *Amen.* 15. *Gloria patri.* 16. Cantus *Alleluia.* 17. Pſalmorum cantus frequens. 18. Pſalmodiae divina virtus. 19. Ac varia Pſalmorum genera. 20. Hymni a Chriſtianis elucubrati. 21. Inde a primis eccleſiae temporibus, a Graecis. 22. Et Latinis. 23. Nihil obſtantibus adverſariis, 24. Fidelibus ſtudioſe divinas laudes concinentibus, et devote audientibus, 25. Paſtoribus promovere ſtudentibus. 26. Si non muſicis inſtrumentis, certatim ſaltem vocibus, *Cap. II.* 1. Semper aliqua in Miſſa fuerunt cantata. 2. Mox in introitu. 3. Frequens *Kyrie eleiſon* repetitio. 4. *Gloria in excelſis,* 5. Populi ad ſalutationem reſponſio. Cantus ante et poſt lectiones. 6. Praeſertim *Alleluia.* 7. Symbolum. 8. Offertorium. 9. Praefatio. 10. De hymno cherubico *Sanctus,* 11. De oratione dominica. 12. De cantu in fractione et communione. *Caput III.* 1. Sacri Chriſtianorum in hymnis ſpiritualibus conventus publici die noctuque. 2. Aliis in occaſionibus cantus ſacri. 3. Etiam in conviviis et alibi. 4. Et in funere Chriſtianorum. 5. Horis praeſertim canonicis. 6. Communi etiam fidelium concentu. 7. Divina pſalmodia. 8. Ex pſalmorum iugi cantu pſalmodiae nomen curſui eccleſiaſtico inditur. 9. Per cantum Reſponſorium. 10. Alternum ſeu antiphonum, cui opponitur indirectus. 11. In fine *Alleluia, Gloria Patri,* vel orationes. 12. Cum repetitis antiphonis. 13. Orationes et lectiones inter cantum

tum psalmorum. 14. Hymni. 15. Uniformis ordo in psalmodia. 16. De nocturnis vigiliis tum fidelium. 17. Tum praesertim monachorum et clericorum. 18. De matutinis laudibus. 19. De horis diurnis. 20. De Vesperis, et Completorio. *Caput IV.* 1. Veteres auctores de musica, imprimis S. *Augustinus* de Metrica. 2. An sola non item harmonica musica primis saeculis in usu? 3. Qualis cantus prima ecclesiae aetate fuerit? 4. An aliquis instrumentorum musicorum usus prima hac aetate? 5. Quales cantus et voces veteres probarunt. 6. Qualisque spectatus finis. 7. Ab illis, qui cantum ecclesiasticum promoverunt. 8. Probaruntque ob insignes eius effectus. 9. Ad movendum affectum. 10. Ne tamen mens aliena sit ab eo, quod canitur. 11. Aut etiam opera. 12. Peroratio de cantu ecclesiastico prima aetate.

Liber II. De Cantu et Musica ecclesiastica medii aevi. *Caput I.* 1. Ars musica exculta medio aevo. 2. Usque ad excessum. 3. Frustra tamen haereticis eius usum damnantibus. 4. Cantus Gregorianus. 5. Cantus Ambrosianus. 6. Eius fata in Italia. 7. In Hispania. 8. Cantus Gregoriani in Anglia propagatio. 9. Cantus Gallicanus. 10. Cui deinceps cum officio Romanus substitutus. 11. Sub *Pipino*. 12. *Carolo M.* 13. In urbe praesertim Metensi. 14. Et in monasterio *S. Galli*. 15. Et alibi, cura imprimis *Carali M.* in disciplina cantus undique instituenda. 16. Item *Ludovici Pii:* controversia tunc orta inter Lugdunensem et Metensem ecclesiam. 17. Status musices deinceps per medium aevum. 18. Etiam apud Graecos. *Caput II.* 1. Initia cantus plurium vocum in ecclesia. 2. Nec non instrumentorum. 3. Organum in vocibus ac primum in Diapason. 4. Et aliis consonantiis duabus vocibus. 5. Aut etiam pluribus. 6. *Guidonis* circa polyphoniam inventa et regulae. 7. *Ioannis* regulae diaphoniae. 8. Item musicae enchiridialis. 9. Et aliorum auctorum, etiam figuratae musicae. 10. De

organis. 11. De aliis inſtrumentis muſicis. 12. De campanis, cymbalis. *Caput III.* 1. De choro canentium tunc in eccleſia. 2. De Schola cantorum. 3. De munere cantorum, praecentorum, ſuccentorum, hoc medio aevo. 4. Item archichori, armarii etc. 5. Ad cantum peculiariter notati et aſſumti. 6. Ad id muneris apti factique. 7. Cantores pueri. 8. Cantores epiſcopi et principes etiam. 9. Mulieribus cantus interdictus. 10. Vox ſuavis in cantu quatenus. 11. Cantores non niſi iuſſi cantabant. 12. Locus, inſtrumenta, et veſtes cantorum in eccleſia. *Caput IV.* 1. Incrementa cantus hoc tempore. 2. Antiphonus. 3. Reſponſorius et Tractus. 4. De neumis. 5. In *Alleluia, Kyrie eleiſon*, antiphonis. 6. De tropis et proſis. 7. De cantus moderatione. *Caput V.* 1. Qualis cantus in ſacra liturgia. 2. In oriente et occidente ſecundum varium ritum Ambroſianum, Mozarabicum, Gregorianum. 3. Introitus ad Miſſam. 4. De verſu ſeu pſalmo Introitus cantuque antiphono et tropis. 5. De cantu *Kyrie eleiſon.* 6. *Gloria in excelſis Deo.* 7. De oratione cum reſponſione populi. 8. Lectio ſacrae ſcripturae. 9. Graduale. 10. Hymnus trium puerorum. 11. Tractus. 12. *Alleluia.* 13. Sequentiae. 14. Evangelium. 15. Symbolum. 16. Offertorium. 17. Praefatio. 18. *Sanctus.* 19. Sub canone et conſecratione reſponſiones populi et cantus. 20. Oratio dominica. 21. Benedictio, *Pax Domini etc.* 22. *Agnus Dei.* 23. Communio. 24. Populi dimiſſio ſolemnis. *Caput VI.* 1. Cantus et muſica in variis divini officii partibus in occidente. 2. Et oriente. 3. Ritus Ambroſianus eccleſiae Mediolanenſis. 4. Mozarabicus in Hiſpania. 5. Romanus divini officii ordo. 6. De variis eius mutationibus et additionibus. 7. Laus perpetua. 8. Horarum canonicarum publica et privata decantatio, 9. Nocturnae vigiliae. 10. Matutinae

tinae laudes. 11. Horae minores. 12. Vesperae et Completorium. 13. Psalterii iugis usus in horis canonicis et alibi. 14. Usus antiphonarum in horis canonicis. 15. Responsorium item. 16. Hymni metrici. 17. Et alii, item versus. 18. De solemni officio in adventu et nativitate Domini. 19. A Septuagesima usque ad Pascha. 20. De Paschate, Ascensione Domini, et Pentecoste. 21. De festis Sanctorum. 22. De officio defunctorum. 23. Alia exercitia precum et psalmodiae. *Caput VII.* 1. Varii libri liturgici ad cantum etiam ecclesiasticum pertinentes. 2. Lectionarii. 3. Psalteria. 4. Sacramentaria, Antiphonaria, Responsalia etc. 5. Quae etiam Missalia et Breviaria, tam Romano, quam Mozarabico ritu. 6. Item in officio Ambrosiano. 7. In Anglia, Hybernia, Germania. 8. In Galliis. 9. Ac in oriente. *Caput VIII.* 1. Sanctus *Gregorius M.* cantus ecclesiastici instaurator in occidente. 2. *S. Ioannes Damascenus* in oriente paulo post. 3. *Cosmas*, et alii melodi Graeci. 4. Apud Latinos hymnodi. 5. Et ecclesiastici cantus compositores. 6. Magisterio praesertim ecclesiae Romanae. 7. *Guidone Aretino* multo faciliorem reddente cantus ecclesiastici disciplinam. 8. *Guidonis* scripta et encomia. 9. *Oddonis* musica. 10. *Ioannis* musica. 11. *Bernonis* opera musica. 12. Item *Hermanni* contracti. 13. *Theogeri* musica. 14 *Wilhelmi* musica. 15. Musica enchiridialis *Fortunatiani*, item carmen in chronico Gottwicensi. 16. *Anonymi* tractatus, item fragmenta de musica in Cod. Saec. XII. 17. Alii auctores musici medii aevi Germani, delitescentes in bibliothecis Germaniae. 18. Celebres in Galliis medio aevo auctores doctoresque musici. 19. Varia sub nomine *S. Bernardi* opera musica. 20. Scriptores Angli de musica. 21. Auctores Graeci de musica. *Caput IX.* 1. Ingens studium medio aevo in disciplina musica. 2. Maxime tamen in genere diatonico. 3. Usu monochordi. 4 Cuius dimensio exhibetur. 5. Secundum intervalla et consonantias musicas. 6. Multiplicique earum usu. 7. De tono. 8. Et semito-

 nio.

nio. 9. De tetrachordorum etc. usu. 10. De hexachordo *ut, re, mi, fa, sol, la.* 11. De tropis, modis, seu tonis ecclesiastico-diatonicis. 12. Octo in oriente et occidente. 13. Quatuor authenti et quatuor plagales toni. 14. Cantus a communi regula deficientes aut excedentes. 15. De limitibus tonorum authentorum et plagalium. 16. Tonorum ecclesiasticorum discrimen iuxta positionem semitoniorum et consonantiarum. 17. De singulorum tonorum proprietatibus. 18. De neumis et Graecorum *Noe, Noeane etc.* 19. De colis, commatibus, pausationibus etc. 20. De initiis, tenoribus, et differentiis etc. singulorum tonorum. *Caput X.* 1. De notis musicis antiquis Graecorum. 2. Apud Latinos primum litterae alphabeti. 3. Ac alia signa. 4. Notae musicae Saec. IX. 5. Saec. X. 6. Notandi ratio per lineas. 7. Notae Saec. XI. 8. Saec. XII. 9. Saec. XIII. 10. Saec. XIV. 11. De notis cantus figuralis. 12. Nomina notarum musicarum antiqua. *Caput XI.* 1. Musica et cantus ad Deum celebrandum apta. 2. Praesertim in divina psalmodia. 3. Finis musicae. 4. Virtus. 5. Si modus teneatur. 6. Voce. 7. Corde. Et opere.

Liber III. De Cantu et Musica ecclesiastica recentioris aevi. *Caput I.* 1. Novatores, *Wicleffus* etc. cantus ac musicae ecclesiasticae impugnatores. 2. Lutheranorum de ea sententia. 3. Catholicorum doctorum. 4. Psallendi ritus in Sacris hodie undique apud Christianos. 5. Libri quidam liturgici recentiorum Graecorum. 6. Cantionum varia genera apud Graecos. 7. Cantus Ecclesiasticus hodiernus apud Graecos. 8. De cantorum munere hac aetate. 9. De cantu ac musica in omnibus divini officii partibus. 10. De Introitu Missae. 11. *Kyrie eleison.* 12. *Gloria in excelsis.* 13. De orationum et lectionum modulatione. 14. Cantus inter lectiones, Graduale, Tractus, Sequentiae etc. 15. Symbolum Apostolorum. 16. Offertorium. 17. Praefatio. 18. *Sanctus etc.* 19. Oratio dominica. 20. *Agnus Dei.* 21. Antiphona ad communionem. 22. Psalmodia horarum canonicarum in nocturnis. 23. Et diurnis horis.

24. De

24. De adventu Domini. 25. De festis natalitiis Domini. 26. De Septuagesima et Quadragesima. 27. De coena Domini, Parasceve, et Sabbato sancto. 28. De festis Paschalibus. 29. De Pentecoste. 30. De festis SS. Trinitatis et Corporis *Christi*. 31. De Litaniis. 32. De variis festorum solemnitatibus. 33. De cantus Antiphoni, et Responsorii antiqui reliquiis. 34. Cantus modulatus indirectaneo oppositus. *Caput II.* 1. Usus cantus choralis ubique apud Christianos. 2. De notis apud recentiores Graecos et Latinos. 3. De perielesibus, neumis, tropariis, hirmis, hymnorum metris antiphonis. 4. De tonis seu modis ecclesiasticis. 5. De eorum effectibus. 6. Et proprietatibus. 7. De solmisatione in cantu plano. 8. Aucta quoad semitonia. 9. Ratio ac praecepta discendi, docendique cantum choralem. *Caput III.* 1. Cantus figuralis postrema hac aetate vigor. 2. De usu organorum in ecclesia. 3. De discantu, falsobordono, contrapuncto. 4. De fugis. 5. De musica *alla Capella*. 7. De instrumentorum musicorum in ecclesia usu. 8. De usu tonorum et semitoniorum, praesertim in genere mixto. 9. Consonantiarum genesis iuxta modernos. 10 Earumque usus. 11. Usus dissonantiarum. 12. De stilo ecclesiastico. 13. De artificio compositionis musicae. 14. Ad movendum. 15. Ad excitandos affectus. 16. Quatenus hinc etiam, et qualium instrumentorum usus sit in ecclesia. 17. Vox item et cantus. 18. Ac tota musica compositio quomodo ad rectum finem debite instituenda. 19. Auctores, qui postrema hac aetate de musica praecepta dederunt. 20. Instauratores musicae, ac celebres compositores Saec. XV. imprimis. 21. Clari compositores musicae sacrae Saec. XVI. 22. Saeculo XVII. celebres compositores in Italia. 23. In Galliis. 24 In Germania. 25. Celebres compositores musici in Italia hoc saeculo XVIII. 26. Galli. 27. Germani. 28. Et Hispani. 29 Hodiernus musicae status in Italia et Gallia. 30. Item in Germania. 31. Et Hispania. 32. Pro variarum nationum genio et ingenio. 33. Parergon de musica coelesti. 34. Terrestri,

alia quam vulgari. *Caput IV.* 1. Cantus modulati et non modulati usus in ecclesia. 2. De ecclesiis, quae cantu plano tantum, vel falsobordono, aut contrapuncto, sine organis utuntur. 3. De musicae instrumentalis usu. 4. De usu musices in monasteriis qualis deceat. 5. Ecclesiae Pastorum studia musicam ecclesiasticam rite ordinandi. 6. Doctorum querimoniae de musicae depravatione. 7. Cautiones quaedam in musica vocali. 8. Ac instrumentali. 9. Pro compositoribus. 10. Actoribus musicis. 11. Et auditoribus. 12. Recto ordine et fine. *Caput V.* 1. Non satis nobis constat de veteri musica eiusque effectibus. 2. Licet multi in ea veterum scriptis illustranda insudarint. 3. Theoreticam cum practica sociando. 4. Comparata in theatris imprimis ad movendos affectus. 5. Imo moderandos potius, rite instituta. 6. Secundum varios modos musicos. 7. In genere diatonico, chromatico, et enharmonico. 8 De intervallorum divisione veteri, cum nova comparata. 9. Circa schismata, commata, semitonia, tonos, indeque resultantes consonantias. 10. Quoad triadem etiam harmonicam in polyphonia. 11. Quae an apud veteres obtinuerit disquiritur. 12. Recentiorum quorundam conatus in genere chromatico, enharmonico. 13. Cautio veteris musicae, praesertim theatralis. 14. Maxime in ecclesia attendenda, ubi perenni praescriptione cantus choralis obtinet.

Praemia, ab Imperiali Academia Scientiarum Petropolitana proposita.

In Annum 1760. proposita fuit quaestio:

Indagare experimentis refractionem radiorum lucis in diversis corporibus, tam solidis, quam fluidis, indeque eruere, quantum diversae gravitati specificae corporum, quantumque variae particularum cohaesioni, aut principiis corpora constituentibus, magnitudo refractionis debeat, idque omne per theoriam, quae institutis experimentis respondeat, explicare.

In Annum 1761: *Determinare theoriam perturbationum, quas patiuntur Cometae in motu suo ab attractione planetarum, et demonstrare, quantum haec Theoria cum observationibus Cometae anni 1759. conveniat?*

In

In Annum 1762: *Investigare, quantum imperfectiones tuborum opticorum et microscopiorum, ex diversa refrangibilitate radiorum, ac figura vitrorum sphaerica ortae, per combinationem plurium lentium corrigi, aut imminui queant, atque theoriam praxi aptare, et per experimenta comprobare.*

In Annum 1763. *Cum inter omnes artis fusoriae peritos constet, mineras metallicas plurimas additamentis variis* (Zuschläge) *indigere, antequam calcinationi et fusioni committantur, idque eo fine, ut partim heterogeneae, mineris adhaerentes partes commodius separentur; partim vero ut pars ipsa metallica facilius praeceps detur: Quaeritur, utrum dentur methodi, partem metallicam quamcunque ex minera separandi, quae non tantum breviores, verum etiam minus sumtuosae sint, ita ut tot variis additamentis, in arte fusoria usitatis, supersedere queamus, uno vel altero eorum sufficiente, et aptissima sint haec additamenta ad singulas metallorum species. Huius problematis solutionem rationibus et experimentis fultam et enucleatam Academia expectat.*

Quod ad primam quaestionem, *de refractione radiorum lucis,* attinet, spem fere omnem abiicit Academia, fore, ut voti sui fiat compos; ideoque illam in posterum repetere supervacaneum ducit.

Secunda et tertia quaestio, cum solide et luculenter in nonnullis ad Academiam missis dissertationibus tractatae sint, praemiorum propositorum collationem instituere, sequenti ratione Academia decrevit:

De Theoria Cometarum singularem tractatum edidit Celeberrimus in Academia regia Parisiensi Geometra, *Alexius Clairaut,* eodem fere tempore, quo Academia quaestionem, *de perturbationibus, quas Cometae in via sua a planetis patiuntur,* proposuit. Postmodum idem acutissimus auctor librum suum illustraturus, aucturus, emendaturus, dissertationem ad Academiam misit, ut ad certamen pro praemio concurreret. Ast haec competitorem experta est, cui aeque ac illi praemium adiudicandum esse videbatur. Itaque praemii partitionem inter utrumque auctorem decernere oportuit. Indices et lemmata, utrique dissertationi praefixa, ita habent: 1) *Recher-*

cherches sur la Cométe des années 1531, 1607, 1682, *et* 1759, *pour servir de supplement à la Theorie, par laquelle on avoit annoncé en* 1758. *le tems du retour de cette Cométe.* Sunt operosa quidem, sed non operosa volenti. 2:) *Meditationes de perturbatione motus Cometarum, ab attractione Planetarum orta. Astra notat coelique vias et sidera novit.* Ultimam dissertationem auctorem agnoscere *Ioannem Albertum Eulerum*, Academicum Berolinensem, schedula resignata compertum est.

Quaestioni, *de perficiendis tubis opticis*, iam a *Ioanne Dollondo*, Anglo, per ipsam praxin satisfactum esse, videri posset. Non dubitat autem Academia, ob theoreticam argumenti tractationem valde eximiam, praemio afficere dissertationem, quae inscribitur: *Tentamen de definiendis et corrigendis aberrationibus radiorum luminis in lentibus sphaericis refracti, et de perficiendo telescopio dioptrico.* Lemma adscriptum habet: *Non fumum ex fulgare, sed ex fumo dare lucem.* Schedula resignata *Samuelem Klingenstierna*, Professorem Upsaliensem, et Principum Regiorum Sueciae Praeceptorem, eius auctorem esse docet. Praeterea non potest non Academia dignas tribuere laudes *Leonhardo Eulero*, ob dissertationem secum communicatam, qua similis *Dollondianae* lentium constructio docetur. Hanc ad certamen admitti ipse auctor noluit, sed potius Commentariis Academicis destinavit. Placuit autem Academiae, istam *Klingenstiernianam* et hanc *Eulerianam* simul edere, ne vir summus gloria inventi sui careat, quam cum *Dollondo* partiri ius habet.

In annum 1763. reiteratur ante commemorata quaestio de fusione metallorum.

In Annum 1764. proponitur quaestio sequens:

Per observationes et experimenta explicare, quomodo propagatio plantarum, quae a Botanicis classi cryptogamicae annumerari solent, filicum, muscorum, fungorum, procedat, utrum a reliquarum plantarum propagatione differat, et utrum inter plantas, eodem modo, ac inter quaedam animalia, dentur species, quae prorsus diversa a reliquis ratione propagentur.

Invitantur ergo omnium gentium Viri docti, ut cogitata sua atque observata de supra memoratis quaestionibus cum Academia communicent, ea temporis ratione habita, ut dissertationes ante diem 1. Iulii cuiusque anni, Petropolin pervenire possint. Praemium pro cuiuslibet quaestionis solutione optima, erit centum aureorum, quos vulgo *Ducatos* vocant.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Aprilis Anno MDCCLXII.

LA SAINTE BIBLE, etc.

h. e.

BIBLIA SACRA UTRIUSQUE FOEDERIS, CUM Commentario grammatico, ex Anglicis scriptoribus petito. TOMI QUINTI PARS SECUNDA, qua POSTERIOR SAMUELIS LIBER continetur.

Amstelraedami 1761. apud M. M. Rey, pagg. 290. quaternis.

Fervet adhuc in Ecclesiis Protestantium, et, si unico illi ac perenni religionis fonti suam servaverint auctoritatem, fervebit in illis perpetuo, SS. litterarum legendarum interpretandarumque studium. Cuius saluberrimi moris officiique, post tot editas vel hoc Seculo librorum divinorum enarrationes, exemplum praebet huius ipsius operis progressus, et propagatus ad diversas gentes usus. Nam primum concinnandae eiusmodi ex Anglorum Theologis, (utpote quorum libri rarius ad ceteros populos transnavigarent, vel etiam linguae caussa legi vix possent,) in Scripturam Sacram catenae, consilium exsequutus est *Honertus*, Theologus clarissimus, lingua quidem Batavorum, hominum autem doctorum adsensu sane maximo. Huius opus, ut sumus Germani ad arripienda aliorum bona propensi, et in amandis, etiam prae nostris, candidi, protinus translatum

tum eſt in linguam noſtram, et egregiis opibus auctum, curantibus viris doctiſſimis, *Tellero*, *Baumgartenio*, nunc vero etiam *Dietelmaiero* et *Bruckero*. Neque nos abiecimus plane conſilium, commemorandi Partes aliquot huius pulcherrimae editionis in his Commentariis. Sed eandem denique publicandis Anglorum laboribus exegeticis lingua Francogallica operam coepit impendere Vir Clariſſ. et muneris ſanctitate venerandus, *Carolus Caſius*, (popularibus *Charles Chais*,) eaque ex re multum laudis retulit. De ſuperiore Volumine in Actis A. 1759. Menſe Iulio, pag. 422. ſqq. ita diximus, ut et fontes, ex quibus pleraque delibaverit Auctor, indicaremus, et interpretationum plurima ſpecimina adferremus, quibus ipſius doctrina et iudicium comprobarentur. Nunc eodem fere labore defungemur in hac Parte, niſi quod repetenda non videntur ſcriptorum Anglicorum nomina, et vix addendum, adhibitos praeterea diligenter in ſubſidium eſſe a *Caſio* exegetas et philologos omnis aevi generisque praeſtantiſſimos.

In Praefatione primum quae poſteriore libro Samuelis leguntur, ſuccincte enarrat et illuſtrat. Agnoſcit deinde difficultates et ambiguam in eligendo inter tot interpretum divortia ſortem, ipſaque re oſtendit, quam paratus ſit ad corrigendos, ſi qui ſint, lapſus ſuos. Nam cum 2 Sam. XXI, ℣. 6. τὸ כְּלִי de *vaſis* quibus panes imponerentur, quae autem inde a והוא דרך ſequuntur, ita accepiſſet: *panis hic pro communi iam habendus eſt, quod novus hodie conſecrabitur, qui in vaſa reponatur:* fatetur lubens, longe veriorem eſſe interpretationem *Puteani*, *(du Puy,)* qui in Diario Erud. Pariſino A. 1760. כלי reddiderit *corpora*, et illa poſtrema: *quanto magis hodie pura et ſancta fuerint corpora illorum ab hoc uſu profano.* Recte quidem quod ad כלי, neque ea explicandi ratio nova eſt, ut exiſtimat Noſter; ſed illa והוא דרך חל invita prorſus trahuntur ad conſequentia: ſunt enim ita coniungenda cum praecedentibus: *etſi haec via, hoc iter noſtrum, fuerit profanum,* tamen puros ſe a foeminis ſervarunt.

varunt. — Subiungitur praefationi chronologica tabula, historiam huius libri suis temporibus definiens.

Cap. I, 9. vocem שבץ recte videtur reddidisse versio: *grande angoisse;* in notis autem adiicitur varietas eandem interpretandi, subiecto epiphonemate, locum hunc simpliciter verti posse: *in angustiis sum*, quod vel de hostibus Saulis capi possit, vel de exercitu eius. Nobis verissimum videtur, τὸ שבץ de *perturbatione animi* accipere, sensu quidem eo, ad quem proxime accedunt interpretes antiquissimi, quem etiam contextus unice fere patitur; cum contra qui *tunicam ocellatam* interpretantur, derivatum תשבץ cum primitivo temere, et repugnante omni orationis habitu, misceant. — Ad v. 15. bene defenditur Davidis in Amalecitam, qui de caede Saulis gloriatus erat, severitas. — V. 18. post enarratas interpretum super voce קשת sententias, addit A. *arcum* hic dici canticum Davidis, quod sequatur, quia in eo arcus Ionathanis mentio fiat; sic etiam *Hesiodum* carmini quo scutum Herculis descripserit, *Scuti* nomen tribuisse. Haec tamen *Calmeti* et aliorum opinio, quamvis ingeniosa, neque carmini ipsi convenit, in qua tribus vix verbis arcus Ionathanis commemoratur, neque textui Hebraico, qui nobis quidem vel hoc loqui videtur: *iussitque simul David, Iudaeos in arcu tendendo exerceri;* vel sub קשת quidpiam e genere musico designat. — Ad ipsum lugubre Davidis canticum inde a v. 19. egregia quidem multa ex praestantissimis scriptoribus Anglis, etiam ex recentissimo illius interprete, *W. Greenio*, neque non ex ingenio suo attulit Noster; sed minime tamen omnium negligenda erant, quae eidem illustrando proposuit acutissimus *Lowthus* in Praelect. de S. P. Hebr. a pag. 459-470. edit. Goetting. Digna autem est quae legatur adiecta v. 27. Paraphrasis huius Elegiae, et cum Lowthiana comparetur.

Cap. II, 10. plane probamus Rev. Auctoris rationem, qua solvit nodum in duobus annis, regno Isbosetico tributis, latentem. Referendos ait ad v. 12. ut adeo epocham hostilium inter utrumque regem factorum constituant. Memorat

etiam crudelem *Hubiganti* correctionem, pro *duobus, sex* legentis; sed illius emendationes pleraeque omnes, non omissae in hac catena, vix lectae disparent, et in umbras vertuntur. — Quae ad C. III, 27. adfertur *Iosephi* maxime probabilis de Ioabi consiliis in tollendo Abnere coniectura, non displicet. Vere postea ad v. 29. monetur, atrocissima Davidis in Ioabum verba, non malorum praedictionem esse, sed omnino imprecationem, ex humani adfectus impotentia profectam. Etiam τῶ נפל בחרב eod. l. unice vera interpretatio est: *violenta morte perire*, ut e *Polo* observatur. — Cap. IV, 6. agnoscit A. intelligendi huius loci difficultatem, praesertim post discrepantem a textu versionem Alexandrinam; sed profecto, quae *Polo* et *Patricio* ducibus observat, satisfacere Hebraicis videntur.

Ampliorem disputandi campum aperuit locus V, 6. de coecis et claudis, quos Iebusaei opposuere Davidi. Pari fere pondere decertant inter se Iosephi et Lutheri interpretationes. Illam maxime litteralem esse putat A. neque immerito; inprimis si rationem habeas, ut decet, τῶ Kri, (quod tamen vitiose exscriptum est in nota, et male cepit *Hubig.*) In eo tamen discedimus a *Casio* nostro, quod extrema verba v. 8. negat proverbii in modum capi posse. Sed τὸ אמרו aperte proverbium indicat, nihilque habent quae sequuntur, cur de arcendis ab urbe Iebusaeis explicari non possent. Ipse contra Anglos secutus, hanc versus partem ita reddit: *propterea quod dixerunt: coeci et claudi prohibebunt illum ab aditu huius arcis.* Sed quomodo τὸ לא יבוא interpretari possit Vir Doct. *non patientur venire seu intrare*, sane non videmus. — Dabit etiam Vir humanissimus nobis dissentiendi veniam ad v. 24. ubi בְּבָאִיבֶם pro loco habet, non pro moris, quibus tamen magis conveniunt ראשי quam illi; et fortissime pro vulgari interpretatione pugnat observatio satis nota, ה demonstrativum nominibus propriis numquam praeponi.

Ad Cap. VI, 6. suspicatur Auctor, vocem עזה refingendam esse ad formam τῶ עזא v. 3. quam et hoc in versu tres Codices *Hubiganti* referant. Sed variat scriptura nominum pro-

propriorum ſaepius. Vocem שמט nonnihil vagam eſſe, ſed ſatis illuſtrari connexione orationis totius, bene monet. De crimine quoque Uzae ſapienter ab ipſo diſputatur, et gravior pars illius refertur ad animum, humanis oculis, non divinis, impenetrabilem. — Ad C. VII, 7. *Cappelli* emendationem recipit pro שִׁבְתֵי legentis שֹׁפְטֵי (non *Schiphte* ut typographus edidit,) ex 1 Paralip. XVII, 6. quae certe innumeras illius probabilitate vincit. Eodem Cap. ad v. 14. recte definitur pars oraculi divini, quae Chriſtum Servatorem ſpectet. Verba v. 19. וזאת תורת האדם quam varie reddantur, oſtendit Noſter, definitque in verſione Grotiana: *familiariter mecum agis*, ut inter ſe homines, vel: *pro conſuetudine hominum*, maxime liberos ſuos beatos cupientium, eoque impetrato gaudentium plus quam ceteris rebus. Et vix dubitamus, verum hic, velut tot aliis locis vidiſſe magnum illud ingenium.

Cap. VIII, 2. ad eam inclinat ſententiam Ven. C. quae nobis quoque placet, ut de bello, h. e. in proelio captis Moabitis, ſeveritas Davidis capiatur. Durius eſt quod addit, השכב אותם ארצה etiam de urbibus dici potuiſſe a divino ſcriptore. — Ad v. 13. 14. varios conciliandi inter ſe et cum Verſione Alexandr. hos verſus enumerat modos, parum alienus ab eo, qui pro אֲרָם v. 13. legendum ſuadet ארום — Docta eſt de Kerethaeis et Pelethaeis ad v. 18. annotatio, quibuscum etiam comparatur duplex militum genus, quod hodieque cuſtodes corporis agit, in aula Conſtantinopolitana — Cap. IX, 11. alteram verſus partem cum pluribus interpretibus Davidi tribuit, invito, fatemur enim, textu: noſtras autem aures parum offendit, ſi vel pergat in dicendo Tſiba, offeratque convictum ſuum principi iuveni nullius auctoritatis, inque ea gente, quae principes viros ab hominibus infimae conditionis non maiore aliquo hiatu ſeparaverit.

Quid ſit הצבה הגבורים Cap. X, 7. ſecundum *Seb. Schmidium* diſquiritur. Nos non eosdem putamus eum כל בחורי בישראל v. 9. atque adeo non fortiſſimum quem-

X 3 que,

que, ſed partem populi perpetuo armatam. — Verſu 18. comparato cum 1 Paralip. XIX, 18. non faciliorem reperit Auctor rationem, pugnantes hos locos in gratiam reducendi, quam ut alterutro eorum manus ſcribae librarii lapſa ſit. — C. XII. 31. plura adferuntur primum ad mitigandam crudelitatis in Davide adverſus victos Ammonitas notam; v. c. non eum his ſuppliciis in omnem omnino populum, ſed in urbes vi expugnatas, graſſatum eſſe; reddidiſſe eum genti ſaeviſſimae, quae ſuis praeparaſſet, et mortis genera ſine dubio in illa uſitata, cet. Poſtea tamen Danzianam amplectitur explicationem, quae non ſupplicia admittit hoc loco, ſed longe duriſſimos captivorum in lignis et metallis labores. — C. XIII, 21. ſcite evolvuntur illa, quae Davidem in puniendo pro merito Amnone filio, ancipitem animi reddebant atque perturbabant. V. 39. ſubſcribimus cum eo interpretationi *Poli*, Davidem ceſſaſſe ſeu deſtitiſſe a perſequando amplius Abſalomo.

Ad Cap. XIV, 9. duplicem interpretationem profert V. Doct. neque tamen, quae ſibi verior videatur, docet: eſt autem prior, ut putamus, aſſeverationis formulam quae ſtatuit exhiberi. — V. 14. *Starckii* in Notis Selectis explicationem adoptat, referentis haec de mortalitate verba ad Davidem ipſum, quem ita moneat foemina, redire iuberet filium dum poſſit, ne morte praeveniatur. Non carent haec veri ſpecie; ſed illa כי־מות נמות videntur tamen poſtulare, ut de ſorte mortalium univerſa capiantur, et quod additur, vivere adhuc Dei indulgentia Abſalomum, monet nos, niſi fallimur, ut ſuperiora ad ſortis humanae miſerationem transferamus. Niſi velis illa v. 15. כי יראני האם cum *Polo* referre ad indignationem populi ex Abſalomi exſilio ortam; unde pendeat quoque interpretatio v. 14. Nam כי pro *etſi* poni hoc loco, non ſatis probatur. — Vſ. 26. quidquid interpretum ſagacitas ad minuendam admirationem ponderis capillorum Abſalomi excogitavit, enarratur accurate, ut facile legentes iudicare poſſint, quaenam ſententiae reliquis ſint praeferendae.

Cap.

Cap. XV, 7. pro *quadraginta* annis *quatuor* reponi vult Ven. Auctor. Iudicent alii, num XL. anni historiae Davidicae adeo repugnent, ut emendandus sit numerus sine Codd. auctoritate aliqua. — Ut alia plurima digna quae legantur, praetermittamus, ad Cap. XVIII, 5. bene iudicat Noster, Ioabum defendi nequaquam eo posse, quod interficiendo Absalomum, saluti et tranquillitati reipublicae consuluerit. Potior enim esse debebat lex regia, alia omnia praecipiens. Ad v. 33. imbecillitas animi in Davide paterni vivis coloribus pingitur. — Cap. XIX, 5. sqq. oratio Ioabi ad regem aliquanto atrocior et minarum similior fingitur, quam nobis quidem videtur, vis tamen illius praecipua haud male redditur. — Multa postea ad Cap. XXI. de supplicio filiorum Saulis recte disputantur, in quibus est hoc maxime, quod res omnis ad mandatum divinum, Davidi certis indiciis cognitum, refertur. Cap. XXII. diligenter explicatur sublime Davidis canticum, quod eo continetur; rursus tamen eo loco copias *Lowthi* et Lowthiani Editoris Celeb. desideramus. In Capitis XXIII. exordio explanando, praeter egregias aliorum annotationes, usus est inprimis Noster libello *Ricardi Grey*, quo postrema haec Davidis verba illustravit Londini 1749. 4. (pag. 29.) Denique non tacendum est, numerationem populi a Davide susceptam, et consecutam inde divinitus poenam, quae traduntur Cap. XXIV. iis stipari observationibus, quae et pio lectori, et caussas factorum modeste scrutanti, satisfaciant.

Quare merito et lubentes hanc quoque perfectam ab Auctore Ven. et probe exornatam Partem eidem gratulamur. Diligentiae certe, doctrinae et ingenii specimina illustria cumulavit ad hunc librum, longeque superavit *Honerti*, quamvis laudandam, operam. Nos quidem in iudicio nostro plerisque locis interponendo, non hoc solum spectavimus, ut intelligerent lectores, plurima nos attentione et voluptate non minore versatos esse in volvendo hoc opere, sed multo magis, ut talibus locorum difficiliorum exemplis propositis, ad interpretationis V. F. *ἀκρίβειαν* maiorem sectandam

dam plures accenderentur. Illud petere liceat a V. Doctiss. ut, nisi graviores obstent rationes, versionem textus Hebraicam aliquanto magis Franco-Gallicam reddat, neque sinat abundare phrasibus iis, quae Orientalium ori, non Europaeorum, conveniant. Indicis copiosi utilitatem, formamque libri, quam a librario accepit, nitidam, paucis laudamus, et laudatione digniore prosequi nos arbitramur hoc Opus, addito voto, ut novae Partis exspectatio sit quam brevissima.

Abhandlung von der großen Sonnenfinsterniß, welche sich im Jahr 1764. ereignen wird rc.

i. e.

DE MAGNA ECLIPSI SOLARI, QUAE CONTINget anno 1764. Commentatio, cum Appendice, quae Eclipsin lunarem, et omnes Eclipses visibiles Satellitum Iovis, eiusdem anni, una cum omnibus Eclipsibus hoc Seculo nostro futuris, calculo determinatas proponit. Auctore GOTTHILF CHRISTIANO RECCARDO, ad aedem SS. Trin. Berolini V. D. M. et Inspectore Secundo Scholae realis Berolinensis.

Berolini, pagg. 104. cum duab. tabb. aeri incisis in 4.

Quam nuper Ludovico XV. Francorum Regi, eminens Astronomus, eclipsin Solarem, quae mense Aprili anno 1764. instat, nitida tabula adumbratam exhibuit, eam Germaniae, ex solidis ratiociniis ad calculos revocatis, situque ☉ ☽ ac ♁ tum temporis variis figuris expressa, Summe Reverendus auctor, etiam ante hunc Gallum praedixit. Atque istud est doctissimae commentationis, cuius titulum descripsimus, argumentum. In prima Parte id agit V. Cl., ut non solum regulas maxime mirum hunc in tota naturae contemplatione eventum computandi, sed ipsum etiam computum iuxta tabulas solares Abbatis de la Caille, et lunares celeberrimi quondam Prof. Mayeri, prolixe ac luculento

Erud. A. 1762. Menſ. April. pag. 168. ſeqq.

lento ordine digestum exhibeat, quo habeant alii, ac potissimum iuvenes fidei eius commissi, quorum gratia haec potissimum ita prolixe conscripta sunt, exemplar, quod in eiusmodi casibus imitari possint. Novilunia itaque primum omnia anni 1764. supputando, quartum huius anni eiusmodi calculis deprehendit, ut, cum in haemisphaerio boreali ☽ ab ascendente nodo $5\frac{1}{2}$. distante contingat, et intra proinde limites, qui ad Solis deliquium necessarii sunt, eveniat, et eclipsis ab incolis huius haemisphaerii videri possit. Quare constituto observatore in centro terrae, accuratius tempus ☌ ☽ et ☉ determinatur, exactaque supputatione Parisiis invenitur 1764. 31. Martii 22^h. 32′. 5, 4″. vel observata meridianorum differentia Berolini 1764. 31. Mart. 23^h. 16′. 30, 4. Apparentis vero ☌ ☽ et ☉ tempus, sumpto certo in superficiei telluris loco, qui Berolinum potissimum constituitur, ac figura I. aliisque fundamenta rationum illustrantur, non solum rudiori, sed etiam exactiore methodo, interspersis multis lectu dignis observationibus ac meditationibus, invenitur fore 31. Martii eius anni 23^h. 46′. 5, 1″. Tandem ipsius solaris defectus rationes prolixe traduntur, initiumque, eius finis, maxima obscuratio, totaque duratio determinantur. Nos, omissis calculi elementis, quae prolixiora sunt quam ut hic inserantur, notamus, Summe Reverendum Auctorem deduxisse, multis correctionibus institutis, initium sumturam hanc solarem eclipsin Berolini tempore civili 1764. ipsis Aprilis calendis hora X. autem. 15′. 18, 4″. finemque consecuturam 1^h. 13. 12, 2″. ac proinde 2^h. 57′. 54″. duraturam. Secunda huius utilissimi libelli pars de typis huius solaris eclipseos, accuratis rationibus complexae effingendis, sollicita est. Duplici quaevis eiusmodi eclipsis considerari potest modo: spectatur enim ex superficie telluris, ex qua observantur partes ☉lis ab interveniente disco lunari sensim sensimque tegi ac obscurari. Hac ratione spectata est in prima parte: et Summe Reverendus Auctor ex his rationibus eruit, secundum regulas luculenter ac distincto ordine digestas, typum primo in hypothesi viam ☽ae obscurantis

☉lem esse rectam lineam: secundo vero in hypothesi eam a recta paulatim in cursu suo deflectere, ac curva linea ingredi. Pulcrior vero ac veritati proximior ea est cuiusvis ☉ eclipseos consideratio, in qua Observator in superficie lunae constituitur, ipsaque eclipsis ☉ consideratur tanquam terrae eclipsis. Qua ex ratione considerandi designanda sunt telluris nostrae ea loca, quae ab initio eclipseos usque ad eius finem in umbram lunae incidunt, vel in quae umbra ☽ proiicitur. Huius proiectae umbrae lunaris in nostram tellurem, in effingendis eiusmodi typis, habetur ratio. Iucundissimae huius non minus quam curiosissimae rationis considerandi eclipses Solares Theoriam Hausenius quondam noster in Act. Erud. Tom. VIII. Supl. Sect. VIII. anni 1724. dedit, eamque ad eclipsin Solarem eius anni adplicuit; et eiusmodi proiectionem orthographicam etiam instantis eclipseos ☉laris summa cum diligentia Vir Summe Reverendus, adposito cum indice locorum terrestrium, quae sensim sensimque umbrae ☽nari immersura emersuraque sunt, non solum adornavit, sed transmisso nobis libello specialem etiam adiecit typum eiusmodi proiectionis ad Horizontem Lipsiensem rationibus institutis definitae. Pro qua benevola eius communicatione debitas ipsi gratias agimus: et quemadmodum insignem rerum astronomicarum peritiam haec, quae breviter enarravimus, aliaque in utilissimo hoc libello obvia, produnt, ita Summe Reverendo Auctori ex animo vires vitamque a Deo precamur, ut, quam instituto computo praedixit eclipsin, ipse ad regulas eleganter descriptas observare, rationes atque computum cum eventu conferre, singulariaque, quae pro eo, quo pollet, ingenii acumine, observaverit, cum orbe erudito communicare possit.

Tab. I.

ANIMADVERSIO
DE PROPAGATIONE SONI.
AUCTORE M. HUBE.

Propagationem soni per aerem explicatu non parum esse difficilem, magnorum virorum iudicium est. *Newtonus*

nus

nus methodo singulari et indirecta in definiendis temporibus usus est, quibus soni aerem pervadunt, quam unicam fere ad hoc negotium perficiendum esse iudicat *Eulerus*, uberiusque explicat in Opusc. Part. I. Operae ergo pretium duxi, aliam viam, quae magis mihi videtur directa, ac multo in explicanda aeris agitatione facilior, ex tremoribus orta corporis elastici, indicare.

Duplex est modus, quo corpus aliquod in aliud corpus motum transferre potest suum: vel enim magna velocitate in huius particulas proximas impingit, ita ut vis eius, vi, qua cohaerent istae cum reliquo corpore particulae, maior sit; vel sensim ac lente agit. Posteriore casu motus paulatim omnibus reliquis impertitur corporis particulis, ad quamcunque directionem sitis, ita ut totum tandem corpus moveri incipiat; priore autem casu particulae, quae immediate a vi ista premuntur vel trahuntur, totum motum sibi servant, ac nihil de illo, vi cohaesionis, in reliquas particulas transferunt. Evidens exemplum est globi gravis, tabulae impositi, cui filum tenue annectitur. Si enim hoc filum velociter trahas, rumpitur, globusque quietus manet; lente autem si trahas, globo hoc modo velocitatem quantumvis magnam, sed sensim paulatimque, communicare vales.

Cum igitur chordae vibrantis magna sit velocitas, mirum non est, in particulas aereas motum ab illa eodem transferri modo, quo, filo abrupto, in huius partem ruptam. Particula aeris nempe quaecunque, chordae proxima, dum ab hac propellitur, in eadem recta linea, quae directio impulsus est, moveretur velocitate acquisita, nec ulli motum communicaret alii particulae aereae, nisi statim in aliam impingeret particulam secundum hanc directionem proximam. Huic igitur iterum, quasi corpus elasticum corpori elastico, motum communicat totum, et haec iterum sequenti particulae. Ita motus hic, vel potius impulsus in recta linea, quae nempe directio eius est, continuo totus transfertur in alias atque alias particulas.

Sed momento eo, quo punctum chordae alicuius ex loco naturali moveri ad unam partem versus incipit, aeris proxima particula in statu adhuc est naturali. Procedente puncto comprimitur, ac eo momento, quo primum compressionis gradum sustinuit infinite parvum, statim in adiacentem particulam aeream agere, eamque eodem modo comprimere incipit. Hac incipiente actione ulterius particula prior comprimi nequit, quoniam tantum cedit particula secunda pressioni primae, quantum haec pressioni puncti vibrantis. Igitur si vocemus spatium, quod aeris ista particula in statu naturali occupat, e, erit perpetuo ab initio ad finem usque idem spatium, quando sonus in hac particula haeret, $= e - de$; simul autem eadem particula motum habebit, motui puncti vibrantis respondentem, ita ut quavis semivibratione tantum ex loco dimoveatur suo, quantum punctum vibrans.

Motus hic particulae cuiusvis aereae minimus est, nullumque cum actione particularum in se invicem commercium habet. Quare mittamus illum interim, actionemque tantum particularum consideremus. Ac primo quidem patet, quoniam una particula in alteram exactissime eodem modo, ac haec in tertiam, agit, impulsum puncti vibrantis motu propagari uniformi, tempusque propagationis duplum esse, si multitudo particularum interiectarum dupla; triplum, si tripla sit etc. Deinde vero si tempusculum infinite parvum vocatur dt, quo particula aeris quaecunque ex spatio naturali e contrahitur in spatium $e - de$, hoc idem dt esse quoque tempus, quo pulsus ex una aeris particula in proximam transit. Dum enim transire incipit in particulam quamvis, spatium e adhuc occupat particula; dum autem haec in proximam agere incipit, h. e. dum impulsus in proximam particulam transferri incipit, spatium contractum prioris est $= e - de$.

Cum tempusculum dt minimum sit, motus, quo particula ex e in $e - de$ contrahitur, uniformis est, velocitasque eius, hoc est velocitas, qua impulsus per particulam quam-

quamcunque propagatur, ea, qua tempore dt ſpatium de, adeoque tempore t ſpatium e motu percurri poteſt uniformi. Sit v vis aequabiliter agens vel uniformis, quae tempore t eandem celeritatem producat; eritque ſpatium, quod hac vi agente tempore t abſolvitur $= \frac{1}{2} e$.

Concipiamus ergo columnam aeream altitudinis e, in cuius ſingulas particulas vis iſta aequabilis v agit ad eandem directionem; eritque preſſio columnae iſtius vi aequalis, quae celeritatem in puncto aliquo producere valet, qua ſpatium e tempore t uniformiter percurrit. (*Bernoulli* Hydrodyn. Sect. XIII. §. 4.). Sed eadem preſſio aequalis quoque erit elaſticitatis preſſioni aereae naturalis, quoniam ab hac re ipſa producta eſt talis celeritas.

Igitur ſi altitudo columnae aereae, cuius pondus, ex actione gravitatis ortum, aequale eſt aeris elaſticitati naturali, vocetur k, ſitque g gravitas; erit $g : v = e : k$. Sunt autem vires v et g aequabiliter agentes, quae, ſi aequales celeritates maſſis aequalibus imprimunt, rationem tenent inverſam ſpatiorum, quibus abſolutis celeritates iſtae producuntur. (*Euler.* Mechan. Tom. I. Cap. III. Prop. 26.). Igitur punctum grave cadendo ex altitudine $\frac{1}{2} k$ eandem velocitatem acquirit, quod punctum habet, quod potentia v ſollicitatum ſpatium abſolvit $\frac{1}{2} e$; atque haec eadem eſt celeritas, qua ſonus propagatur.

Cum igitur haec ſoni celeritas tanta ſit, manifeſtum eſt, illum, quem negleximus, motum, hanc celeritatem nec augere nec minuere, quoniam minimus eſt; ita ut negligi plane poſſit. Ut autem numeris exprimatur inventa ſoni celeritas, Newtonus, et cum illo Eulerus, elaſticitatem aeris columnae argenti vivi 30. digitos anglic. altae aequant. Gravitates autem ſpecificas ponunt Mercurii et aquae: Newtonus quidem uti $13\frac{2}{3} : 1$, Eulerus autem uti $13593 : 1000$. aquae autem et aeris $= 870 : 1$; ex quo eliciunt velocitatem ſoni eam, qua uno minuto ſec. 979. ped. Anglic. ſecundum Newtonum, et 975. ped. Angl. ſecundum Eulerum, percurrit. Quod cum experientiae plane repugnet, quae

 ſonum

sonum in Anglia 1142. ped. Angl. uno minuto sec. conficere docet, Newtonus et Eulerus non easdem huius erroris afferunt causas. Newtonus enim multas in aere particulas esse sibi persuadet, quae sonum in instanti transferant; Eulerus autem pulsus antecedentis propagationem a sequentibus putat accelerari pulsibus, hincque soni totius propagationem fieri celeriorem ea, quae ex demonstratione pro unico pulsu elicitur. Priorem Newtoni sententiam Vir Ill. Eulerus ipse refellit; posterior autem sententia nescio an verisimilis sit, quoniam acceleratio talis impossibilis esse videtur.

Sed pace tantorum Virorum dicere liceat, in quo totius causa erroris videatur esse posita. Sumit Newtonus gravitatem aeris specificam ad aquae gravitatem esse = 1 : 870, idque vi experimentorum notissimorum, quibus gravitas massae alicuius aeris prope tellurem exploratur. Sed talis massa plurimis perpetuo particulis alienis vaporibusque referta est, ita ut saepius corpuscula haec maiorem totius ponderis partem constituant, nec ullo artificio plane ab aere separari queant. Nihil autem omnino ad propagandum sonum iuvant, sed illum potius impediunt. Igitur quando de aere, in quo sonus propagatur, h. e. purissimo, sermo est, pondus tantum illud aeris considerandum venit, quod detractis omnibus vaporibus, immistisque particulis alienis, relinquitur. Hoc autem sine dubio multo minus est eo, quod sumit Newtonus, uti ex ipsis experimentis apparet hanc in rem factis, quae recensere hic nimis foret prolixum. Argumentis autem haud ita levibus permotus, rationem inter aeris purissimi temperati ac aquae gravitates specificas ad minimum esse puto = 1 : 1300, et in calidioribus locis maiorem adhuc. Tunc autem soni velocitas prodit tanta, quanta ad spatium 1154. ped. Anglic. uno minuto sec. conficiendum requiritur.

Neque hic obiiciendum, quod quidam putant, gravitatem aeris ex corpusculorum alienorum cum aere commixtione augeri non posse; ea enim, quae leviora sint aere, ascen-

afcendere debere, quae graviora defcendere, reliqua gravitatem aeris fpecificam non mutare. Haec enim tantum vera funt quando corpus aliquod ita magnum eft, ut tantum ambitum fluidi, in quo eft, ex loco pellat fuo, quantum ipfum occupat. Sed corpufculorum, quae in fluidorum interftitiis commorantur, longe alia eft conditio. Ita videmus metalla graviffima cum menftruis commifceri longe levioribus, eorumque gravitatem fpecificam magnopere augere. Ita falia in aqua foluta graviorem multo reddunt aquam. Cum igitur aer menftruum fit univerfale, ac is, qui prope terram eft, infinita offendat corpora, quae folvat ac in fe recipiat; nonne et reliquorum menftruorum more gravitatem eius a talibus corpufculis augeri dicemus? Qui autem putant chartae bibulae ope, vel cinerum clavellatorum, aeri omnes has particulas alienas poffe detrahi, errant profecto. Praeter enim vapores aqueos, quos demunt forte aeri hoc modo magna ex parte, infinita alia fuperfunt corpufcula, intimius multo quam aqueae particulae aeri iunctae, quibusque aer nulla unquam arte penitus liberari poteft.

Dixi iam fupra, particulam aeris, quae a puncto quocunque chordae vibrantis propellitur, non agere nifi in eam particulam, quae fecundum impulfus directionem proxima eft; ex quo efficitur, fonum perpetuo in rectis tantum lineis, non autem in curvis, poffe propagari. Huius rei caufa eft, quod primo impulfus momento infinite parvo, particula prior ab altera particula, non vero ab ulla alia, comprimitur, quoniam hoc momento non aliter in illam agit, ac corpus unum elafticum motum in aliud corpus elafticum, uti iam fupra dictum eft. Secundo ergo momento infinite parvo cedere incipit motu impreffo particula fecunda, nec ulla alia, ac tunc perpetuo magis magisque cedit, durante actione puncti vibrantis. Igitur cum altera particula tantum perpetuo cedat, quantum a priore urgetur, haec in nullam aliam, nifi in hanc folam, agere poteft; quoniam nulla vis fupereft in priore particula, qua agere in reliquas

par-

particulas posset. Similis rei exemplum et in aliis fluidis est non elasticis. Si enim tubo verticali, fundoque instructo, aqua infundatur, omnes tubi particulae, in eadem infra horizontalem aquae superficiem verticali distantia, eandem ab aqua pressionem sustinent, directionibus licet maxime diversis: sed fundus si auferatur, ut pleno fluant aquae orificio, pressio lateralis omnis omnino cessat Eodem modo aer vasi inclusus, si comprimatur, particulas vasis omnes aequaliter premit, ad directiones quascunque. Sed inde non sequitur, in propagatione soni idem usu venire. Qui enim hoc modo ratiocinaretur, cogeretur profecto concedere, etiam tubi, per quem aquae pleno effluunt orificio, latera ab aqua premi praeterlabente.

Extra ergo omnem dubitationem est, sonum in rectis tantum lineis incedere, id quod et experientia testatur, praecipue in sonorum reflexionibus. Quid autem ad experimenta, quae contrarium arguere videntur, sit respondendum, optime, uti omnia, docet Vir Ill. *Eulerus*, Opusc. Tom. I. in Theoria lucis et colorum. Omnia enim in natura corpora transparentia, ut ita loquar, ratione soni esse, illique pervia, experientia demonstrat. Igitur auris, ad unum extremum tubi alicuius curvi posita, eodem modo sonum audit puncti ad alterum extremum vibrantis, quo oculus in uno extremo tubi vitrei pellucidi curvi constitutus colorem percipit puncti in altero tubi extremo radios emittentis.

Diximus, quomodo sonus, ex nostra sententia, per aerem transferatur. Aliorum, plurimorumque est opinio, particulam aeris quamvis, dum pulsus in illa haeret chordae vibrantis, agitationem habere motui similem penduli, minimas absolventis oscillationes. Ipse Vir Ill. *Eulerus* talem motum ponere cum Newtono videtur, quem tamen deinde iterum negat, cum Mairani sententiam refellit. Est sane motus talis nihil praeter figmentum, quod cadere in fluidum elasticum nunquam potest. Possunt omnino oscillare corporis elastici particulae, sed solidi, non fluidi; quarum scili-

ſcilicet extrema, (vel extremum unum,) ita firmiter cohaerent cum reliquis particulis, ut quaſi puncta fixa ſint. Si aeris quaedam particula ſola eſſet in vacuo, firmiter alii corpori cuicunque affixa, tunc ſane quaſi pendulum vibraret a quovis impulſu. Sed aliis circumfuſa undique aeris particulis, quibus leviſſime cohaeret, motus talis capax nunquam eſt.

ALSATIA ILLUSTRATA, GERMANICA, GALLICA. TOMUS II. Auctor IO. DANIEL SCHOEPFLINUS, Conſil. et Hiſtoriographus Regius.

Colmariae 1761. ex typographia regia, 4. Alph. 14. plagg. in fol. *Recenſio altera.*

Abſoluta nuper illuſtris Schoepfliniani operis parte ea, quae geographica eſt, iam ad Sectionem alteram accedimus, quae genealogico hiſtorica inſcribitur. Qua in parte multa illuſtria nomina occurrunt. Nam ſplendidiſſimae familiae multae Alſatiae ortum ſuum debent. Nos heic Etichoniam abigentem conſideremus; quae ſtirps praecipue Habsburgicis luminibus clara eſt. Nam familia Imperatorum Germanicorum inde eſt. Cui ut antiquitatis gloriam conciliarent, miris modis, vario tempore, multa commenti ſunt genealogici ſcriptores, ita ut etiam a Troianis temporibus inciperent; ſed exploſa eſt dudum iſtorum hominum ſtultitia.

Auctor celeberrimus, quantum potuit, collegit et conciliavit diverſas doctorum virorum ſententias, quae ad hunc circiter modum habent breviter. Etichoniae gentis duas praecipue ſtirpes ſcimus: alteram a Luitfrido, alteram ab Eberhardo ortam. Sed haec omnia nimis prolixa forent ſi quis hic ſigillatim vellet enarrare. Ergo hoc tantum notamus, Habsburgicae genealogiae rationem eſſe hanc, ut ab Etichone, per Adelbertum et Luitfridigenas, ad Guntramnum *Divitem* usque, et ab hoc usque ad Rudolphum Caeſarem procedat. Eberhardi autem poſteri duos quaſi ramos efficiunt, alterum Egishemio Dagsburgicos, alterum Egis-

hemio Lotharingos complectentem. Landgravii superioris Alsatiae in duas classes dividuntur, ac periodos, quarum prior vaga appellatur, quod temporarios et promiscuos provinciae Comites, diversisque e gentibus, continet; fixa autem est eorum, qui Landgraviatum hereditario iure, et vinculo feudali possederunt, Landgravii dicti, non Comites. Fixa porro Dynastia in Habsburgicam, et Habsburgico Austriacam dividitur. Inferior Alsatia Dynastiis quatuor potissimum administrata est. Prior vaga dicitur, ubi Eberhardi posteri plerumque praefuere, quibus successerunt dehinc alii, Metenses, qui adfinitate adiuncti iis erant, quos Werdenses Comites exceperunt. Horum ultimus fere Ulricus, generum sibi adscivit Fridericum Oetingensem comitem, unde Dynastia ad Oetingenses devenit. Iam ad Caesareos Alsatiae rectores veniamus, a Ducibus facturi initium, quos Advocati provinciales sequentur. Vagam Ducum Alsatiae periodum in Burchardo cepisse, in Rudolpho Anti-Caesare desiisse, videmus. Deinde Staufensis prosapia id obtinuit a Friderico, genero Henrici IV. Imp. usque ad Conradum V. qui in Italia scelere Caroli Andegavensis periit. Quo pacto deinde Ducatus cecidit, neque eius formula unquam restituta est. Advocatorum autem Caesareorum valde ferax Alsatia fuit, quorum duae sunt classes. Prior vaga dicitur, dividiturque in eam, quae sub ducibus, et eam quae post duces extinctos fuit. Stabilis autem quae dicitur classis, varias iterum Epochas habet: Palatinam, Austriacam, Gallicam. Advocatiis provincialibus Alsatiae, singulares civitatum et castrorum imperialium substitutae sunt, eaeque plurium plures. Sed inter alias Keisersbergensis praevalet: primum quoniam latior, deinde quoniam diuturnior ceteris est; nam cum Provinciali sola haec adhuc durat. Post imperiales Advocatos iam de Austriacis verba facienda sunt. Olim procuratores erant, postea Advocati successere, qui terris in Alsatia Habsburgico Austriacis essent praefecti. Duces autem Franciae Orientalis, quae cis Rhenum collocata est, a Conrado I. usque ad Conradum V. processere.

Spiri-

Spirigoviae Comites et Advocatos provinciales enumeravit Auctor deinceps: mansit ea rerum facies, donec omnia per oppignorationes proceribus imperii factas debilitata, tandemque deleta sunt, ut ex historia eorum temporum constat. Comites ergo et Dynastae alii restant. In Alsatia superiore sunt Comites Phirretenses, Dynastae autem Moerspergenses, Horburgenses, Bollvillani, Rappoltsteinenses, Dominique de Girsberg. In Alsatia inferiore sunt Comites Lucelsteinenses et Lucelburgenses, Dynastae Ochsensteinenses, Geroldseckii, Huneburgenses, Lichtenbergenses, Barones a Fleckenstein, Ettendorfii Dynastae. Sunt autem etiam peregrini nonnulli Dynastae, quasi inserti; sunt etiam intermortuae familiae, de quibus nonnulla disseruntur. Inferior Nobilitas olim non sic dicebatur. Duces enim, Comites, et Dynastae, medio aevo ita appellabantur: illi vero potius ingenui, liberi homines, ministeriales et milites, quod honestior militia apud illos erat; inde postea Dynastae, equites aurati. Militum etiam sic dictorum diversa genera. Sed ingens numerus est familiarum extinctarum nobilium, quod instituto illi, ut iuniores filii clerici fierent, et turbulentissimis istis temporibus tribuendum est: illarum seriem secundum literarum ordinem Auctor noster digessit, ita ut, quae a Seculi XII. temporibus apud Alsatos una post aliam extinctae sint, commemoret. Superstites autem familiae in duas divisae sunt classes, quarum utraque olim soli Imperio subiecta erat, sed crescente procerum potentia subactae sunt. Praecipue vero Alsatici equites, post Conradinum Neapoli interemtum, se liberos fecerunt, sed redacti sunt tamen sub potestatem. Superioris Alsatiae equites domiti ab Austriacis; inferioris autem inita societate diutius se in statu suo servarunt, donec etiam hi posterioribus temporibus a Gallis subiugarentur. Nobiles Alsatiae superioris e Germanica periodo sunt: Baerenfels, Eptingen, Froberg, Iestetten, Kempf, Landenberg, Phirdt, Reich de Reichenstein, Reinach, Rotberg, Schauenburg, Truchses de Rheinfelden, Waldner de Freundstein, Wessenberg, zu Rhein. Inferioris Alsatiae nobiles

ſub Germanica periodo inveniuntur: Andlau, Berckheim, Bernhold, Berſtett, Bock, Boecklin, Buch, Dettlingen, Eckbrecht a Dürckheim, Flachsland, Gailing de Altheim, Haffner de Waſſelnheim, Heindel, Hüffel, Ichtersheim, Iohann de Mundolsheim, Kageneck, Kirchheim, Landsperg, Mullenheim, Neuenſtein, Oberkirch, Rathſamhauſen, Reichii de Platz, Roeder a Dierspurg, Schoenau, Wangen, Weitersheim, Wetzel de Marſilia, Wurmſer, Zorn, Zuckmantel. Supereſt nunc Alſatiae illuſtratae periodus Gallica. Quae, quoniam praeoccupata iam erant plurima, non magnam molem efficit, praeſertim cum laudandus ſit, qui de ſuis temporibus prudenter et conſulto tacet. Anno ſuperioris ſeculi quadrageſimo octavo ius omne in Alſatiam traditum eſt Gallis, a quo tempore Periodus Gallica incipit. Quamquam enim iam ab anno triceſimo ſecundo in Gallorum atque ſociorum manu fuerit, tamen, quoniam confeſſio adverſariorum ſolennis deerat, dubia potius ea tempora fuerunt. Ratio autem gubernandae Alſatiae nunc eſt haec, ut per ſua tempora ſagatos togatosque rectores accipiat. Enſisheimenſe Regimen, quod magnae auctoritatis ſub Germanis erat, primo Briſacum, inde in oppidum S. Ludovici, denique Colmariam translatum, atque in ſupremum Alſatiae tribunal converſum eſt. Sequitur catalogus praefectorum regiorum in Alſatia ſagatorum et togatorum, Gubernatorum, Intendentium, et Praeſidum, qui in tribus adverſis columnis typographicis collocati ſunt. Externae familiae, quae ius Indigenatus in Alſatia adquiſivere, ſunt potiſſimum Marchiones de Roſen; ex nobilibus autem: Anthes, Barbaud, Bergeret, Beſenwald, Betz, Clebſattel, Cleri, Cointet, Ferict, Gohr, Hoen de Dillenburg, Maltzen, Marſilli, Nardin, Peſchery, Poltier, Reutner, Riboulet, Stadel, de la Touche, Vignacourt, Walcourt. Hae familiae in Alſatia ſuperiore. In inferiore autem: Birckwald, Callaghan, Dietrich, Falckenhayn, Forſtner, Gail, Gayot, Glaubitz, Guntzer, Hatſel, Klinglin, Mackau, Ocahan, Sanderſleben, Schenck de Schmidburg, Spon, Streitt ab Immen-

mendingen, Weber. Nobiles Alſatiae, non inſcripti matriculae, ſunt: Loewenhaupt, Luzelburg. Nobiles ex Alſatia digreſſi: Oſtein, Bettendorff, Gremp de Freudenſtein, Ulm, Zinthii de Kenzingen. Accedit in opere Geographica Alſatiae Gallicae delineatio per ſubdelegationes, et Ballivatus, quae breviter delineantur: ſed nos pauca tantum excerpemus. Argentina, civitas regia, habet focos 9634. quinque homines ſi unicuique foco tribuamus, erit numerus 48170. Homines clerici quingenti. In Noſodochio, Orphanotrophaeo, et ergaſtulis 1200. Erunt igitur quadragena novem millia, octingenti et ſeptuaginta homines; quibus accedunt cives academici, militesque praeſidiarii; quorum tempore pacis ad minimum quinque millia numerantur. Numerus univerſorum Alſatiae incolarum Chriſtianorum et Iudaeorum eſt circiter 445044. Tabulae autem, quas auctor ſecutus eſt in hoc cenſu, ſunt anni quinquageſimi huius ſeculi noſtri. Sed manum de Tabula. —

Haec habuimus, quae quaſi lineas tanti operis ducentes excerperemus. Iam nobis aliquis praeteritorum ſeculorum induſtriam narret, ut detrahat noſtro! Fruſtra id quidem, ſi multos Schoepflinos habeamus. Grati civis magnum documentum, ita patriam ſuam ſcriptis illuſtrare, labore ornare. Qua in re nihil addimus praeter hoc unum, nos ad proſequenda coepta otium et felicitatem precari illuſtri Schoepflino, a cuius vita atque incolumitate multa reipublicae litterariae ornamenta pendere teſtatum omnibus eſt.

CHRISTIANI LUDOVICI BILFINGERI, MED. LIC. et Reipubl. Suevic. Isnenſis Phyſici Ordin. de Tetano Liber Singularis Theoretico-Practicus, Monumentis veterum ſuffultus, et Obſervationibus recentiorum propriisque illuſtratus, quo ſimul omnis Convulſionum Theoria novo Schemate ſtudioſe dilucidatur.

Lindaviae 1762. impenſis Iacobi Ottonis, pl. 17. in 4to.

 Quo

Quo occultior eſt natura morborum nervos obſidentium, eo maiorem laudem Clariſſ. Auctor meretur, quod ſingulari ſtudio Tetanum, morbum non oppido frequentem, pertractavit. Cuius notionem antiquae doctrinae congruam proponens, Tetanum univerſalem eſſe dicit obrigeſcentiam plenariam corporis erecti totius, ſine febre, acute decurrentem; particularem autem eſſe, ſi partes ſingulares tantum obrigeſcant. Morbus is aut ſubito invadit, aut pedetentim hominem prehendit, magis ac magis invaleſcens; eſtque modo brevis, modo acutiſſimus, modo paroxyzans et habitualis. Tetani particularis ſpecies ſunt triſmus, ſpaſmus cynicus, Strabiſmus, priapiſmus. Poſthaec docetur huius morbi differentia a ſpaſmo ſeu convulſione, opiſthotono, emproſthotono, Catalepſi, epilepſia, motibus vagis convulſivis, paralyſi, rheumatiſmo, anchyloſi, febrili rigore. Enarrantur deinde aliquot Tetani hiſtoriae, quarum prima ex Tomo II. Comment. in Aphoriſm. Boerhavii ab Illuſtri Swietenio edit. ſecunda ex Petri Salii Diverſi Libro de febre peſtilenti, tertia ex tentaminibus Medicorum Edinburgenſium deſcripta eſt: quartam Auctor ipſe, cum doctrinarum ſtudiis operam daret, Tubingae teſtis ocularis memoriae mandavit. Ex his atque iis, quae antea collegit, veterum locis, ſymptomata recenſet, tum antecedentia, tum concomitantia, tum conſequentia morbum. Morbum antecedunt capitis dolor, gravitas, dolor ſub cartilagine enſiformi, qui quidem tam frequenter praecedere ſolet, ut et a *Chalmerio*, ſcriptore Britanno, pro ſigno pathognomico habeatur; porro lipothymia, ſyncope, tremores artuum, pectoris et abdominis elevationes alternantes. At morbi comites ſunt inferioris maxillae ad ſuperiorem firma adductio, deglutiendorum retruſio in nares, et fauces et tonſillae durae, ſenſuum alio tempore integritas, alio abolitio, corporis frigus ingens, pulſus debilis admodum, ſpiratio alias bona, alias mala, oculi fixi, urina ſuppreſſa. Morbum ſequuntur artuum iactatio, membrorum ſtupor dolorque formicans, ſitis vehemens, difficilis tamen ab initio deglutitio potu-

potulentorum, cutis mador, aut ſudor etiam, praeteritorum ignorantia, dolorum ſenſus quidam ſuperſtes, magna laſſitudo cito tranſiens, certa quaedam inquietudo in infimo ventre, leviores inſultus lipothymici, tum quidem, quando malum ſaepius recurrere conſuevit, animus cogitabundus atque ſubtriſtis. Ad cauſarum explicationem tranſiens Auctor, ingenue fatetur, ea nihil eſſe difficilius. Nam de cauſis remotis, et occaſionibus, multa probabiliter quidem diſſeri poſſunt. At ſi cauſam illam proximam mali, a qua ceu fonte communi omnia ſymptomata procurrunt, detegere velimus, voti compotes nonniſi perquam raro fieri poterimus. Quod tamen ab ipſa indagatione deterrere neminem debet. Quare et Cl. Auctor ipſe Tetani cauſam proximam ponit obrigeſcentiam muſculorum corporis extenſorum; cuius cauſa in copioſiori influxu fluidi nervei in muſculos illos quaerenda videtur. Remotiores autem cauſae permultae ſunt. Quo pertinet nimius rigor nervorum connatus; muſculorum antagoniſtarum laeſio; pars nervi praeciſa; fluidi nervei peccans indoles; nervorum obſtructio; ſanguinis craſſities; vaſorum obſtructiones; animi commotiones vehementiores; affectiones hypochondriacae, melancholicae, haemorrhoidariae, vulnera, polypi, humorum prava indoles; excretionum ſuppreſſio, exanthematum itemque podagrae repreſſio, vitia in fabrica cerebri; medullae ſpinali applicata irritatio quaevis, vermes, primarum viarum ſaburra, venena, frigus nimium, inebriantium potus immodicus, regiones orientales, et meridionales. Sedem cauſae morbi Auctor ponit in ſumma parte medullae ſpinalis, ſic tamen, ut fateatur, ſubinde ipſum etiam cerebrum, nec non octavi paris nervum acceſſorium, aut quintum etiam par nervorum cerebri, par vagum, et nervum intercoſtalem. Futurorum praedictiones vel pertinent ad acceſſum mali, vel ad adventum eius. Morbum inſtare oſtendunt mentis emotiones non admodum feroces; capitis dolor; ſtupor; delirium; alvus ſuppreſſa; oculorum ferocitas; pueris ſub febre acuta venter non reſpondens; vigiliae;

ter-

terrores; eiulationes; caloris mutationes. Lethalem eventum praenunciant caufae valde magnae: urens febrium acutarum ardor; vulnera mala; nervi femidifciffi; abortus; diarrhoea fudores copiofos excipiens; volvulus; nimiae vigiliae; hyperemefis et hypercatharfis; vox intercepta; fudor vehemens; maxillae fubitanea folutio, reliquo corpore in Tetano manente; convulfio ex fomno; aetas fenilis. Spem vero faciunt aetas puerilis; fexus fequior; affectio hyfterica; hominis corporis conftitutio humidior et frigidior; dies critici praeterlapfi; gradus morbi non fummus; febris aut quartana aut acuta fuperveniens; urinae variae; alvi fluxus moderatus; fudores paulatim prodeuntes.

Medendi methodum oftenfurus cl. Auctor, animadvertit indicationes, quas veteres ad folvendum Tetani paroxifmum formarunt, effe rerum naturae convenientes, et vix fore quod addas, fi morbum abfoluto paroxyfmo, radicitus tollere conati effent. Itaque auctor veftigiis antiquorum infiftens, duplicem proponit curationem, alteram fub ipfo paroxyfmo, alteram paroxyfmo finito, inftituendam. Prior ipfa duplex eft. Aeger enim deglutire aut poteft, aut non poteft. Si non poteft, fuadetur capitis, fpinae dorfi, ventriculi inunctio ex effentia caftorei, fpiritu C. C. Sale volat, fuccin. oleo animali Dippelii, aut eorundem fimiliumque infufio in alvum, praemiffo enemate eccoprotico; revulfio ad partes alias per fcarifationes, aut etiam enemata; partium fpafmo conftrictarum relaxatio ope unguentorum maxime emollientium, cataplafmatum, balneorum, embrocationum, ftragulorum mollium, et calorem corporis revocantium foventiumque. His vero, fi aeger devorare poteft, iungi debent infufa ex herbis aromaticis, item gummi ammoniacum, nitrum, vera antifpafmodica remedia, liquor C. C. fuccin. caftoreat. oleum animal. Dippelii, crocus, camphora et fimilia: opio non aeque favet Auctor. Poft paroxyfmum caufae tollendae funt: emendandus eft rigor fibrarum nervearum; cui propofito conveniens putatur infufum radicis graminis, faponariae, item thermae Toeplizenfes, Fabariae,

bariae, Schleusingenses, et similes. Prava indoles nervei fluidi corrigitur per ea, quae sanguinem purgant Nervorum obstructiones aperiunt medicamenta salina, resolventia generis mitioris, lumbrici, millepedum succus. Crassities sanguinis similia postulat. Eius vero motus temperantibus in ordinem cogendi, et quae sunt similia. Ad prophylaxin utiles iudicantur aquae aromaticae, ex herbis cum vino destillatis. Si Tetanus periodicus factus est, paulo ante recursus tempus adhibenda sunt remedia causis, quae primum Tetanum generarunt, contraria, et magna cura habenda, ne circa res non naturales peccetur; sanguis etiam mittendus, alvus lenioribus solvenda, pediluviis, balneis, corpus molliendum est, atque fovendum.

FLORIANI DALHAM, CLERICI REGUL. E SCHOlis piis, Philosophicarum et Mathematicarum disciplinarum Historiarumque Professoris Vindobonae, in Academia Sabaudica, Caesareae Regiaeque Scientiarum Academiae Roboretanae Socii, de ratione recte cogitandi, loquendi, et intelligendi, Libri III. in quibus praecipua Logicae, Criticae, et Hermeneuticae capita illustrantur: ad amplissimum et honoratissimum virum, GEORGIUM PARKERUM, Comitem Macclesfieldium, Regiae Societatis Scientiarum Londinensis Praesidem.

Augustae Vindelicorum 1762. sumtibus Matthaei Rieger, Bibliop. 2. Alph. 6. plagg. in 4to.

Meminimus, praeterita hieme nos excerptum haud ita breve ex hoc libro commentariis nostris inserere. Sed illud ipsum consilium, nescimus quomodo, nunc nobis displicet: quod aut omnia transferenda sunt, quod non recensere librum esset, sed quasi totum edere; aut lineae quaedam ducendae, omissis singularibus, quod in systematibus et compendiis laudandis minime sufficit. Nam Helenam si quis

 vellet

vellet pulcerrimam ostendere, si sceleton, quod aiunt, nobis compositum ex istius foeminae ossibus ostenderet, nihil ostenderet quam quod commune esset pluribus, praestantiam speciei integram vix ex eo intelligeremus. Sic Logica, si nihil nisi ossa haberet, pulcra et amabilis neutiquam esset. Qua re ne osseam aliquam compagem pro Dalhamiana copia et pulcritudine Lectoribus sistamus, brevitatem secuti cum dispendio rerum praestantiorum, omissis de opinione, dubio, hypothesi, errore, et ignorantia capitibus, de fide divina et humana secundum auctorem quaedam, age, videamus. Fides enim est mentis assensus, qui alterius testimonio perhibetur; haec divina dicitur, si obiectum in Deo, divinisque rebus habet, si auctore Deo nititur; humana, si secus. Iam, ut nobis de auctore aliquo constet, si res, si ratio loquendi ab eius aetate, consuetudine, et sic porro recedat, si stulta, si impia inveniantur, a quibus abhorruisse scimus eum qui libri auctor dicitur, si, quae post eius aetatem demum orta sunt, aut innotuere, insint, si quaestiones et controversias tractet sua aetate inferiores, liber aut suppostitius, aut interpolatus habebitur. Idque eo magis, si coaevi aut memoriam eius libri nullam faciant, aut reiiciant etiam. Quae omnia si rem falsam non reddunt, tamen suspectam; quod accurate tenendum. Auctori ipsi fides erit, si sublimia tractet is, qui par sublimibus est; res sensuum simplicitati subiectae etiam a rudioribus accipi queunt; suum qui sensum adhibuit non raro plus fidei habet, quam qui alienum; si animus eius occupatus fuit, multum decedit auctoritati; si allegorias amat, et fictiones ingeniosas, historicis in rebus parum valebit; qui hausit ex aliis, auctoritatem etiam e fontibus demum habet. Si tacet praestantior, qui rem scire potuit, scivit, scribere potuit, debuit, scripsissetve si vera essent, id argumentum a silentio saepe non parum valet. Divinae fidei potiora capita sunt haec: si et utile et necessarium est, Deum se nobis manifestum reddere, si falsae revelationes a vera facile et clare distingui possunt, si iudicium ecclesiae, i. e. eorum qui rem intelligunt, et intelligere possunt, adsit,

sit, et quae sunt alia. Quae quoniam a Theologis uberrime tractantur, non opus est hic plura dicere. Consentire vero rationem et fidem, in quo oppugnando arcem se petere rerum intelligunt homines improbi, egregie auctor declarat cum multis aliis. De necessitate, ut definitas et claras de rebus ideas animo infixas habeamus, quoque id modo sit instituendum; porro de utilitate rationeque divisionum, nihil iam ulterius dicemus, quoniam melius ea evolvi apud A. possunt, sicut etiam ea capita, quae de argumentatione universa, de syllogismo, de enthymemate agunt. E quibus omnibus saepe inter se connexis, aptoque modo conclusis, demonstratio oritur, id est argumentatio, quae e certis principiis propositionem unam vel plures elicit, intellectumque hoc modo quasi illustratum ad certitudinem ducit. Sed pro ratione disciplinarum, primum principia, deinde etiam modus tractandi, tandemque conclusarum rerum ratio differt, quae omnia diligenter servanda sunt. Principia quidem sunt, aut intellectus, aut experientiae. Potest autem unum principium multarum conclusionum ferax esse. Demonstratio vero sive sit a priori, quae a caussa ad effectum procedit; sive a posteriori, ab effectu ad caussam, diligenter examinanda est, quo sine universa ars nihil est. Argumentatio ad hominem, quam aiunt, non tam quid verum sit, quam quid ex alterius opinione fluat, videt. Oritur autem ex his scientia, id est, ut in veritate percepta acquiescamus. Solent vero disciplinae quoque scientiae appellari; quae, si tantum in contemplatione versantur, speculativae dicuntur, sin actiones exigant, ut finem suum, practicae. Integro capite adversus Scepticos Auctor disserit, hominum genus in poenam non philosophiae, cui saepe etiam profuit, sed philosophorum natum: qua in tota disputatione nobis se ille valde probavit. Lepidum caput est de Sophismatibus veterum, quo multa iucunda et utilia narrantur, veluti etiam tota ars sophistica melius auditur, quam refellitur. Pedantismum si cui volupe est cognoscere, adeat caput octavum, quod ita acute et copiose scriptum est, ut nihil supra. Idea-

lismus, qui in eo continetur, ut extra ideas nihil quicquam esse dicamus. Fanaticismus, qui in praevalente imaginatione est, deprimit reliquas facultates. Enthusiasmus peculiari divina aut supernaturali inspiratione se agi credit: quam ob rem deinde vehementior praeter caussam appetitio, aut aversatio alicuius rei, enthusiasmus dicitur. Hi, ut sunt graves morbi, et credere nescii, ita communes saepe multis; cuius rei exemplis ferax est vita humana. Analogia, quae est affinitas, qua res diversae alias inter se conveniunt, quamquam est interdum valde fallax, tamen saepe et invenit, et confirmat res valde bonas. Nam ubi similitudo est rerum, proprietatum, caussarum, effectuum, ubi notitia haberi potest, etiam in iis haud sine caussa id valebit, quae nondum ita cognita habemus. Quam ob rem ad similitudinem hic argumentamur; quamquam id argumentum tantum valebit interim, donec certiora afferantur, sive pro rei veritate, sive contra. Methodorum omnino varia sunt genera. Erit autem methodus apta idearum, cogitationum, et argumentorum dispositio, qua breviter, clare, et facile veritas demonstratur, cuius regulae in universum sunt hae: primum ut quaestio ipsa quam accuratissime et luculentissime proponatur et definiatur; deinde ut argumentis firmis corroboretur; porro distinguere in suas partes, prout id et rei et instituto aptum fuerit. Iam a facilioribus ad difficiliora, ab intellectis ad non intellecta progressus fieri debet: denique et firmae res sint, et firmiter inter se cohaereant, oportet. Opus vero est ad hoc praestandum viro exercitato in suo genere, praeterea magna solertia. Nam si vel plurimum regularum complexi fuerimus, tamen ubi ad rem venitur, quasi tyrones iterum sumus, quod multis accidit, qui praeceptis abundant, exempla de se ipsis praestare non possunt. Sunt autem duo genera summa methodorum, Analyticum et Syntheticum: quorum illud a peculiari quadam re, concretam dicunt, adscendit ad generaliora; hoc autem a generalioribus potius ad specialiora descendit. Utrumque variis regulis subiectum est, quae in se sunt necessariae, sed sine multa

exer-

exercitatione parum proderunt. Iam de methodo, Socratica quae dicta est, ut per colloquia et amicas interrogationes verum inveniatur; porro de μεθοδείαις Compilatorum, Plagiariorum, de methodo eius, qui epitomam nectit, de logomachia et eristica arte, si artes sunt, subtiliter differit Dalhamus noster; quae res digna lectu est, quoniam rarius scribi de his rebus solet. Ars vero est apta et conveniens collectio et dispositio regularum et actionum, idem fere cum scientia, nostro scilicet significatu. Quam ob rem operationes fortuitae ars non sunt. Omnis enim ars haec duo habere debet, contemplationem, et operationem. Seriem harum artium et scientiarum, quam contexit auctor noster, eam relinquimus benevolo lectori evolvendam. Humanam autem imbecillitatem, quamquam in se ipso nemo fere agnoscere solet, quod proximum tamen erat; ita necessarium tamen est cognoscere, ne nimium forte nobis tribuamus. Nam neque corporis animique connexionem scimus; neque quomodo alii spiritus in nos agere possint. Caussarum ignoratio saepe efficit ut caussas indagemus, ubi res ipsa numquam vere extitit. Auctoritatis vis tanta est, ut saepe integra secula ab uno aut altero errante in errorem adigantur, deinde avitarum opinionum memores nihil amplius sapimus, externa rei specie decepti, huic immoramur, numquam ulterius penetrantes. Sic quoque genus dictionis interdum admirati, res parum curamus. Porro, si quid non statim intelligimus, aut probamus in universum, id reiicimus mox, tanquam infirmiores aegri cibos paullo solidiores. Hinc tot dissensiones etiam doctissimorum virorum, nec compositae nec componendae, haud parvum indicium nostrae imbecillitatis. Multitudini sic vel aliter sentientium saepe tribuimus, quod argumentorum ponderi tribuendum erat. Instabilis porro turba sumus, inque annos mutamur, modo sic, modo aliter. Eminemus libenter ipsi, quocunque id modo fieri possit, alios nolumus eminere, iisque detrahimus, torpemus in faciendis operibus, caligamus in perspiciendis rebus, et plus saepe fortuitus casus, quam omnis nostra opera invenit,

venit, et efficit. Quae ſi quis omnia velit conſiderare accurate, modeſtius de ſe ſentiet, demet ſuperbiae, addetque viribus ſuis. Quibus impedimentis ſuperatis qui eluctari vult, veritatemque ſectari, primum ut voces ſibi clarae ſint curet; deinde ut res; praeterea neque ſibi, neque aliis nimis fidat. Nam homines ſumus, liberique et expediti veritatem ante omnia ſectemur, quantum quidem pro modulo noſtro fieri poteſt. Magna praecipue cautio in principiis ſtabiliendis adhibenda eſt, ſive ea ſint in claris ideis, ſive in enuntiationibus univerſalibus, ſive denique in complexu plurium, quem Syſtema ſolemus nominare, coniecturas fortaſſe latine diceres et Problemata. Caveamus autem auram popularem, gloriamque, aut alia caduca commoda ſpectare, ne animus, qui quaſi arbiter honorarius ſedere debet, eo pacto corrumpatur. Fortes porro eſſe debemus, patientesque laboris, ac taediorum, qualia multa obrepunt, praeſertim cum primae cogitationes non ſemper ſint optimae, ut continuandus adeo ſit labor. Denique ut aliorum iudicia de nobis, neque magni, neque parvi faciamus, quorum alterum laborioſum, alterum periculoſum eſt. Habent praeterea noſtra tempora vocem, qua ſenſum accuratum recti, veri, utilis, et decori in unaquaque re ſolent appellare, bonum guſtum id appellant. Deſcribitur vero ſic, ut ſit ſenſus decori, commodi et utilitatis, e rerum ordine et diſpoſitione prodeuntis, cum quadam animi voluptate coniunctus; qui quamquam naturae aliquid debeat, tamen ſtudio et labori plurimum debet, conſuetudinique cum virorum eruditorum colloquiis, mortuorum libris, ut attenti ſimus ad omnes res, avidique nova diſcendi, nihil usquam ſupervacanei faciamus, aut loquamur, aut ſummis idonei, aut mediocribus apti fiamus, adſueſcamusque bonis, idque variis et multiplicibus. Reſtant duae aliae Logices partes, quae in loquendo et interpretando continentur. Nam de loquela ipſa, praeſtantiſſimo Dei in mortales munere, quid attinet dicere ῥητορικῶς, quae ut ſigna cogitationum noſtrarum exhibet, et communicat, ita etiam ſaepe alia ſigna ſer-

ſermonis vicem gerunt. Voces autem, ſoni illi articulati, quos arbitrium hominum plurium, qui in ſocietatem coiere, conſtituit, ideas declarant, quae in nobis ſunt, nam alienas non niſi demum per aliud quid cognoſcimus. Homines autem perſaepe in voce conveniunt, ideas pro diverſitate animorum alias ſubſtituunt, aut etiam contra; e quo multa incommoda oriantur neceſſe eſt. Sunt voces, quae ſimplices ideas declarent; ſunt quae complexas, aliae ſubſtantias, aliae modos, hae abſtracta, illae concreta exprimunt, generales, ſpeciales, adaequatae, inadaequatae, clarae, obſcurae, aequivocae, analogae. Ridet auctor, et merito, vanitatem eorum, qui in novis rebus nova nomina refugiunt, quae neque Cicero ipſe, prout erat vir minime ſcholaſticus, refugiſſet. Sed in univerſum Horatius recte, qui voces foliis cadentibus comparat, et renaſcentibus. Voces ſane parum conſtantiae habent, quod ideas in hoc homine abſolutiores, in altero non accuratas, idem nomen ſignificat; ſaepe deſunt voces, ubi quid curatius definiendum deſcribendumque eſt; ſaepe ſunt ambiguae, nec ſufficiunt ad conſtituendas accurate ideas; ſaepe temporis ſucceſſu mutant ſignificationem; ſaepe a ſimilitudine potius quadam, quam a rei natura ſunt traductae; ſaepe anomalae, aequivocaeque, idque ut vix ſentiamus, niſi poſt incommoda accepta. Nec lingua linguae aequalis eſt, ſicuti nec natio nationi. Inde Idiotiſmi et rerum et ſententiarum, quibus accurate exprimendis alia lingua non ſufficit, et peculiaris comitas, quae transferri ſine detrimento vix poteſt. Saepe nocet conſtructio claritati; ſaepe rhetoricus ſtilus ſinceritati idearum obeſt, qui magis quid placeat moveatque, quam quid accuratum ſit, ſpectat. Saepe voces obſcurae et perplexae finem, propter quem voces omnes inventae ſunt, omittunt. Animi humani ut plurimum e climate trahunt, ſic etiam linguae duriorem pronuntiationem ſeptentrionales rigidioresque populi retinent, alii lenius omnia dicunt. Orientales fervidum dicendi genus ſectantur, ſunt enim ipſi fervidi. Septentrionales ſimplicius ſolent loqui. Mutantur linguae ut

veſtes,

vestes, praecipue quae vivae dicuntur. Nam pendent haec omnia a ratione reipublicae, morum, fortunae, religionis etiam. Est etiam una lingua altera aptior ad artes scientiasque prodendas; et si pure loqui velimus, i. e. usitatis verbis uti, saepe rei nocetur, quae fortasse verbis modisque loquendi aliis uti debet; quod gaudemus auctorem nostrum vidisse, cuius auctoritas eo maior in hac re est, quod scit latine scribere, etiam sine inani affectatione. Haec igitur de vocibus. Stylus ipse, qui est compages verborum, phrasium, et periodorum, ita variat uti vultus humani. Pendet enim a natura rerum, quae tractantur, pendet ab animis scribentium; alius sublimior, alius inferior, medius aliquis etiam inter utrumque. Docentis praecipue est, facilibus verbis uti, et significantibus, recidere quae possint recidi, attemperare se indoli eorum, quibus dicit. Linguam universalem, h. e. talem, quae omnibus communis sit, conati sunt aliqui invenire, sed res voti est. Et si quando succedat negotium, mirabile id ipsum erit quod successit. Non suffeoerat loqui, nisi scribere quoque possemus, ut vocum nostrarum diuturnum aliquod signum esset; quae ars quando inventa sit, rudibus fortasse initiis, non satis constat. Hieroglyphicas Sinensesque figuras scimus. Phoeniciae et orientales modi scribendi, et apud diversissimos populos, etiam quam diversissimi. Neque eidem materiae superscripsere literas, neque eadem re literas duxere. Oritur hinc ars Diplomatica, quae versatur in temporum cognitione, quibus diplomata sive literae publicae tribui debent. Qua in re haec potissimum tenenda sunt, ut sint ad manus indubia documenta, ad quae cetera conferantur. Styli praeterea ratio, mosque in scribendo observatus, haud parum hic possunt. Quam ob rem tempus considerari, et chronologia consuli debet, quo anno, quo tempore scripta sint, quae tunc populi gesta, quae rerum facies, quique mores hominum fuerint, monogrammata, subscriptiones, sigilla, examinanda materia in qua scriptum est, atramenti genus. De cryptographis, quo modo et instituenda sint, et explicanda,

canda, nihil iam addimus; quibus Dalhamus librum suum secundum claudit. Tertius restat liber de ratione recte intelligendi. Docet autem haec ars signa, verba, et sententias, quibus auctores usi sunt, cum claritate dexteritateque exponere. Periti igitur esse debemus, et illius rationis loquendi et nostrae; porro nota esse nobis debet indoles auctoris, mens, et quid intelligi ex suis dictis voluerit. Candore porro utamur, et aequitate. Retineri debet communis usus, nisi quid contra suaserit; ubi se ipsum explicat auctor, hunc potissimum sequamur, aut si hoc non praesto est, consilium eius universum spectemus, modosque. Obscuritas cum sit aut in vocibus, aut in sensu, si vox dubia est, lexica versionesque adeundae sunt; contendantur inter se loca, quae aut verba, aut rem communem inter se habent; impropria et allegorica non sequamur, nisi gravi de caussa; coniungamus, quae auctor coniungi voluit, seiungamusque. Commentatio vero, qua uberioribus annotationibus auctor illustratur, grammaticae inniti debet, philologia ornari, perspicacia illustrari: vitemus nimiam ubertatem, quin etiam doctrinam nimiam. Paraphrasis, quae est latior quasi et diffusior versio; Analysis, quae auctorem in suas partes digerit: ut sunt sane non levis ingenii opera, ita etiam pro diversitate rerum varianda etiam ipsa sunt. Criticam dicimus eam artem, quae vera a falsis, recta a pravis, in arte literaria diiudicat. Cuius tres partes constituunt, quarum prima voces et constructiones spectat, et grammatica est; altera errores emendat librariorum, si qui irrepserint; tertia auctori suos foetus vindicat, et supposititios eliminat. Fontes autem mendorum quatuor sunt, antiquitas, librarii, critici, impostores. Saepe antiquitas lacunas fecit, saepe mendae a librariis inductae sunt, voces literaeque permutatae, literae suppressae, integra commata elisa, glossae in textum receptae, male saepe interpunctum, cum vetustis temporibus interpunctiones non essent; saepe error e similitudine literarum et vocum ortus. Ignorantia orthographiae saepe ferax errorum extitit. Scribae, non satis intelle-

ctis, aut aliis substitutis, plurimum obfuerunt: praecipue vero per compendia vocum, nostri abbreviaturas vocant, idque maxime in nominibus propriis et numeris. Verum etiam critica ipsa ars, ad emendandum orta, corrupit interdum libros, ut aut expungerent, aut insererent, quae non sic debebant. Falsarii autem, non contenti integros libros et particulas subiecisse, etiam in addendis demendisque vocibus multum licentiae adhibuere. E quibus omnibus orta est varietas lectionis. In quibus rebus antiquiores codices plus auctoritatis habent. Sic etiam si plures meliore que consentiant, et, quod non contemnendum est, si altera lectio sensui sit aptior. Critica, cum esset antiquissimae originis, una cum ceteris bonis artibus, obscuris illis seculis extincta est; qua contemta, cum etiam grammatica contemneretur, ruina omnium bonarum artium secuta est. Nam illa omnia ita inter se sunt copulata, ut, quae uni labes inferatur, pertineat ad omnes artes. Et quamquam a temporibus Caroli M. ipsis multa tentata sint, tamen id quasi invitis fatis factum, parum successus habuit, donec nostris seculis res felicius incrementum caperet. Cabala, i. e. vetus traditio de usu librorum sacrorum arcano, triplex est. Prima mystico sensu scripta explicat; secunda per illum arcanum sensum, miranda effecta praestare adfectat; tertia varia coniunctione, immutatione, vel transmutatione literarum, arcanos sensus scrutatur. Prima Gematria, secunda Notaricon, tertia Temura dicitur: quae res aut omnis inanis est, aut tamen parum utilis, nec multorum hominum. Id denique vehementer optandum esset, ut et in omni vitae ratione placide et tranquille degeremus, agnosceremus aliorum merita, humani si quid accidisset ignosceremus, sicut etiam nobismet ignosci volumus. Sed sicubi liber quis in lucem prodiit, sedent censores, iique saepe vitio creati, non nimis humani tamen, quo facto alteri nocemus, litteris parum prosumus. Accedatur bono animo ad legendum, consilium scriptoris ante oculos habeatur, nihil temere statuamus, nec propter unum locum doctrinam aut virtutem au-

ctoris

ctoris damnemus, praesertim si quasi in transitu quid adiecerit, si minus accurate locutus est, fortasse aut sensit accuratius, aut sentiret tamen admonitus; careamus affectibus, turbulentum enim aliquid secum ferunt: si magnus liber est, compendio complectamur, si quid nobis displiceat, id potius ex illius aetate, sententia, fortunis, quam e nostra opinione iudicemus; quaedam delectationis, alia usus caussa amemus, ignoscamus scriptori, si seculum magis in culpa fuerit, quam ipse. Sed censor si quis esse vult, primum sit par ei, quem iudicat, deinde etiam aliquantum superior: nihil enim est iniquius homine imperito. Haec est illa Critica, quam nostro more, non antiquo dicimus, cum ubique iudicium nostrum interserimus; sed quod necessarium non erat. si quis iudicii sui auctoritate stare vult, primum quam eruditissimus fiat, deinde quam prudentissimus, porro iustus et amans eruditionis et eruditorum, probitatis et proborum hominum. Nam sicuti latronibus lusus est iugulare homines; ita etiam improbis viris lusus est invehi in aliorum famam: quod vitium nostris temporibus valde proprium est. Sed neminem adhuc vidimus impune tulisse, qui hac via gloriolam affectavit, et qui nocuit aliis, ei alii deinceps nocebunt. Sint igitur hae quasi lineae praestantissimi libri ductae, qui philosophiam ita eleganter exponit, ut per hortos elegantissimos ambulare videamur. Est etiam sane sua laus asperioribus. Neque enim indulgendum est genio, si philosophari velimus; sed tamen opus est extare bonos libros, qui mitigato aspero, philosophiam nobis amoenam reddant. Qua in re postponendus nulli est acutissimus Dalhamus, qui ita se ipsum pinxit hoc libro, ut coram eum videre nobis videamur, virum excellenter doctum, candidum, probum.

NOVA LITTERARIA.

Benevolē semper, summaque exspectatione, respublica litteraria doctorum quorundam, *Eccardi*, *Baringii*, *Iordani*, *Bourgeti*, *Ludovici*, aliorumque consilia atque sponsiones,

de edendis in publicum *G. G. Leibnitii* operibus, illis praecipue, quae lucem nondum viderunt, excepit, ſibique exinde enatam ſpem nondum impletam eſſe impatienter tulit. Id vero ſummi Philoſophi commune quaſi deſiderium, et ipſi, egregie de litteris meruiſſe, honorificum eſt monumentum, mihi vero gratiſſima fuit invitatio ad ſuſcipiendam, omnique cura perficiendam editionem eius operum Philoſophicorum et Mathematicorum, quae edita nondum ſunt, edi tamen merentur: ſive quod reliquis ipſo vivente impreſſis ſupplemento, et ut ita dicam commentario authentico inſerviant; ſive quod ipſa novitate obiecti aut tractationis commendentur.

Ob perennem igitur optimeque meritam Leibnitii gloriam, et ob felicem Seculi noſtri guſtum et genium certus, propoſitum mihi opus nulla iam commendatione aut Apologia indigere, paucis tantummodo demonſtrandum puto, hanc ſecundiſſimis auſpiciis a me ſuſceptam Leibnitii operum editionem, bene, quantum in me eſt, et absque procraſtinatione ulla me abſoluturum.

De quo ut fidem faciam, devotiſſimo gratiſſimoque affectu gloriari mihi licebit, Illuſtriſſimis Excellentiſſimisque M. Brit. Regis in terris Brunſuico Luneburgicis Status Adminiſtris meum hocce conſilium placuiſſe, immo pro illorum gratioſiſſimo in me favore, et generoſiſſimo bonis litteris inſerviendi ſtudio, Illuſtri Iungio, Conſiliario et Bibliothecario Regio, inſtitutum meum commendante, datam etiam mihi eſſe libertatem, publici iuris faciendi quicquid eſt in Bibliotheca noſtra regia manuſcriptorum Leibnitii, Philoſophicas aut Mathematicas diſciplinas concernentium. In illam vero, regiis ſumtibus, una cum Bibliotheca tranſlata ſunt omnia eius manuſcripta; et ego tanto favore tantaque fortuna plane me indignum reputarem, niſi ſic uterer, uti immortale Leibnitii nomen, et publici litterarii deſiderium, quibus Summorum Maecenatum cura conſultum ſimul voluit, exigere videntur. Ut igitur ſollicite curem, ne quid Leibnitius ex editione mea detrimenti capiat, totiesque ab aliis fruſtrata

rei-

reipublicae litterariae ſpes tandem aliquando impleatur, non deſunt potentiſſimi ſtimuli, eorumque in me ſenſum eſſe ſummum hiſce obteſtor.

Quod ad primum vero, Leibnitii memoriae puto debitam curam et obſervantiam, imprimis circumſpiciendum videbatur, ne quid a me ederetur, quod aut ipſum ſcripſiſſe, aut lectores legiſſe poenitere poſſit: nam ipſe non ſemper publico ſcripſit; et quamvis nullam a tanto ingenio ſchedam profectam eſſe credatur, quae non aliquam eius praeſtantiae in ſe habeat notam, malui tamen exquiſitioribus me et lectores vacare, quam omnia dare prouti in manus incidiſſent, in nimia enim bonarum dapium abundantia facilis nauſea, et ob inexhauſtam Leibnitii meditandi atque ſcribendi facilitatem mole ſua laboraſſet quam ſuſcepi editio, quam tamen ab omni parte commendatam vellem. Sic res ipſa, ſic prudentiorum conſilia perſuaſere, qui et hoc non absque probabili iuſtaque conſuluere ratione, ut binae fiant opuſculorum edendorum collectiones, altera ſolis mathematicis, altera ſolis philoſophicis deſtinanda.

Quo magis igitur de edendorum in his collectionibus opuſculorum dignitate conſtet, omnium tituli contentaque brevibus recenſenda eſſent. Id autem cum in ſe longius ſit, et in illam partem accipi poſſet, quaſi commendatione verborum egerent, quae etiam in me editore ſuſpecta haberi poterat, nolui his, qui de libris ius dicunt, commendationis eorum laudem, et lectoribus eorum novitatis voluptatem praeripere, ſat dixiſſe reputans, ſi potiorum notitiam dederim.

Potiora vero, quae hiſce collectionibus inſerentur, haec ſunt:

1. Nouveaux Eſſais ſur l'entendement humain contre Iean Loke.
2. Fragmenta de inſtauratione et augmentis ſcientiarum.
3. Syſtema Dynamices.

Nova iſta de intellectu tentamina, ſumma animi, a Lokio ceterum diſſentientis, modeſtia, ſummoque ingenii acu-

mine perſcripta, omnia continere videntur, quae unquam contra Lokium pro reminiſcentia animorum, et Ideis connatis, dicta ſunt aut dici poſſunt. Sed non ſolis contra Lockium diſputationibus impleta, continent etiam completam quaſi Leibnitii doctrinam de Pſychologia Logicaque, praeprimis vero de intellectus facultatibus et operationibus, illisque ad ſcientiam et virtutem bene dirigendis. De methodo, omnibusque veritatem et cognoſcendi, et cum aliis communicandi modis, vix alibi doctius docentem videas; et ubi manum cum Lockio confert, mea quidem ſententia dubiam valde reddere videtur lauream, Lockio, communi fere conſenſu, a plerisque noſtris Philoſophis adiudicatam. Ceterum, Lockii ordinem capitum et materiarum per totum librum ſervavit, qui Socratica methodo ſcriptus eſt, ſic ut duo invicem diſputantes Philoſophi, alter nomine Philalethis Lockii partes, alter Theophilus Leibnitii tueatur, huiusque libri non niſi imperfectior idea hauriri poſſit ex opuſculo eius, quod contra Lockii librum de intellectu inſertum eſt Tomo II. p. 143. du Recueil de diverſes piéces ſur la Philoſophie publié par Mr. Des-Maizeaux.

De altero et imperfectiore eius opere, quod de inſtauratione et augmentis ſcientiarum concepit, dolendum non niſi fragmenta ſupereſſe. Ea vero cum praeſtantiſſima ſint, contineantque quicquid unquam de nova ab illo tentata Characteriſtica, ſeu lingua Philoſophica, in chartam coniecit, praecipuarum etiam ſcientiarum elegantiſſime adumbratum ſtatum, quem eo fine perſcribendum putabat, ut quid poſteritati ad proferendos illarum limites faciendum ſuperſit in oculos incurrat, ſitque omnium quaſi veritatum armamentarium, ſummae certe religioni foret, niſi qualia ſunt cum orbe erudito communicarentur.

Syſtema Dynamicum, cuius ſpecimina quaedam in Actis Lipſienſibus et Ephemeridibus Eruditorum exſtant, ad maiorem profecto perfectionem perductum eſt, quam quidem viſum Ludovico V. Cl. in hiſt. Philoſophiae Leibnitianae, et Fellero in Supplem. de autoris vita, ubi inquit: „Sciſci-

„tanti

„tanti mihi num illos libros adfectos aut prelo paratos ha-„beret, respondisse Leibnitium: se illos habere in potestate „et idea, sed necdum in chartam esse coniectos." Ea enim si unquam dixit Leibnitius, ante iter Italicum dixisse oportet, propter ea quae ipse in litteris anno 1696. ad Bernouillium datis, quas vide in Commercio epistolico Leibnitii et Bernouillii Tom. I. p. 144. perscripsit, inquiens: „se Ro-„mae anno 1689. degentem hoc Systema chartae man-„dasse, occasione disputationis cum Azouto subortae; „dedisse postea celebri cuidam Florentino Mathematico sibi „amico, qui omnia in mundum redegerit, editionem vero „non subsecutam, quod colophonem ipse nondum impo-„suerit, et quod his, quibus sua non probari videbat, obtru-„dere noluerit pulcherrimas in hoc Systemate propositas „veritates."

Eaque κατὰ πόδα Leibnitium dixisse, ex ipso Systematis exemplo, quod haec scribenti ante oculos est, apparet; illud quippe nitidissime, et uti videtur ab Italo quodam descriptum, ubique Leibnitii manu suppletum, tantaque cura limatum et correctum video, ut colophonem illi imponere iam voluisse, imo, nisi ultima Sectio deesset, iam imposuisse videatur. Ista, quae in fine libri deest, Sectio, sine ipsius Systematis damno abesse etiam potest, destinata solum descriptioni illustriorum machinarum, secundum principia huius Systematis explicandarum.

Non vero quae Leibnitio, atque lectoribus, in edendis eius opusculis, debemus, exsoluisse puto, solo meliorum scriptorum selectu. Ut bene, correcte, et cito legerentur curandum quoque erat; idque non solum supra memorato instituto binas edendi collectiones, magis vero meliusque, quam ego quidem hic dicere possim, obtinebitur Illustris Kaestneri generoso promisso, illam Leibnitianorum opusculorum collectionem, quae solis Mathematicis

ticis diſciplinis dicata eſt, et ordinandi, et edendi, et notis, quae artis progreſſum et incrementa contineant, illuſtrandi. Collectionis vero Philoſophicorum Schediaſmatum priorem Tomum verſus anni proxime ſequentis finem abſolutum iri et ſpero, et confido, isque publico litterario documento erit, nec ſpectatiſſimum librarium ſumtibus, nec typographum arti ſuae peperciſſe, quo Leibnitiano nomine digna ſit operis impreſſio.

Fiet illa Hannoverae, et forma quidem quarta, me, quantum in me eſt, curante, ne quid illi deſit perfectionis, quod in viribus meis poſitum ſit illi dare. Hannoverae d. 6. Apr. 1762.

R. E. Raſpe,
Bibliothecae regiae ab Epiſtolis.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipſiae

Calendis Maii Anno MDCCLXII.

A VIEW OF THE SILVER COIN AND COInage of England, from the Norman Conqueſt to the preſent Time, etc.

i. e.

CONSPECTUS NUMMORUM ARGENTEORUM Angliae, eorumque ſignationis, inde ab occupatione regni Normannica, ad praeſens usque tempus: habita ratione typi, inſcriptionis, ſpecierum, raritatis, ponderis, pretii interni atque externi.

Londini 1762. pl. 14. cum tabb. aen. 17. in fol.

Quo certius inter omnes conſtat, magnam rei nummariae in omni hiſtoria utilitatem, graviſſimum momentum eſſe; cum multa neque obſcura declarari, neque dubia et involuta ſuis liberari difficultatibus, et explicari ſatis commode poſſint, niſi adhibitum nummorum lumen quae videbantur in tenebris latere in lucem proferat, eorumque ope, quaecunque certam hiſtoricae veritatis cognitionem impediverant, e medio tollantur: hoc pluris facienda doctorum virorum opera eſt, ſi qui huic, profecto non leviſſimo, negotio, ſuos impendere labores, quaeque ſpectare ad materiam iſtam videbantur accuratius tractare voluerint. Quas igitur non laudes merebitur Anglicani Anonymi auctoris inſtitutum, qui in eo, quem indicavimus, libello, hoc unice egit, ut, qui in patria ſua terra, ab occupatione inde Nor-

mannica, ad praesens usque tempus cusi nummi essent, hos curiosissime collectos, ita diligenter pertractaret, ut eorum, quae scitu digna ulla ratione viderentur, nihil omnino relinqueret desiderandum? quod non rerum in patria sua gestarum memoriae attulisse lumen erit censendus? Scilicet eum hoc libro rerum ordinem sequitur, ut exorsus a Guilielmo illo Conquestore, omnium deinceps regum Angliae Anglicos nummos percenseat enumerando, eorumque primum typum, sive impressum, deinde titulum, seu inscriptionem, additis etiam figuris aeneis, accurate describat; tum species, porro raritatem, pondus, pretium internum, atque valorem singulorum memoret; quaeque hisce quasi capitibus subiici commode non possent, ea subiectis margini paginarum notis uberius exponat. Nos, quae prae reliquis notatu digna, et ab excerpendi ratione non abhorrere videbuntur, breviter huc repetemus.

(Pag. 1.) Notabile est, effigies Angliae regum per 700. annorum seriem reperiri in nummis eorum, ex argento puro conflatis omnibus; id quod peculiare est huic uni Nationi. Non autem sunt certae aliquae notae, quibus nummi a Guilielmo Conquestore cusi possint discerni ab iis, quos Ruffus, filius eius, curavit excudendos. (Pag. 2.) Illius circa regis caput, variis cum insignibus repraesentati, scripta leguntur verba: *Pillemus Rex A*, *An*, *Angl*, *Anglo*, vel *Anglor*; item *Pilem*, *Pillem*, *Pillemu*, *Pilelm*, vel *Pillelm*, P littera more Anglosaxonum posita pro W; quin interdum plane omissa, ut sit *Illemu*. In parte aversa inscripta leguntur nomina monetarii, et urbis in qua cusi sunt nummi, qui itidem mos, paucis aliarum gentium regibus receptus, ab Haroldo, Eduardo Confessore, Canutis, et Ethelredo, antecessoribus regni Guilielmi, observatus, ac deinde per tria fere secula continuatus fuit. (Pag. 4.) Hi reges non procuderunt, nisi denarium (penny), nec qui restant nummi admodum frequentes reperiuntur. Pondus librae, quod, iam antea Saxonibus usitatum, in Anglia tum temporis obtinuit, erat libra quam vocant *turrita*, s. *monetarii*, (the Tower

wer or Moneyer's Pound,) continens, uti apud Romanos, duodecim uncias; harum autem ſingulae pondus viginti denariorum (20. pennyweight): quae erat partitio introducta primum in Gallofranciam a Carolo M. indeque, ut exiſtimant, translata in Angliam a Guilielmo Conqueſtore, in qua ſola terra etiam nunc obtinet, ita ut nummi ipſius valor cum ponderis quantitate accurate congruat. Ab hac diverſa eſt *libra pharmacopolae*, ſ. *Trecenſis* (Troy Pound,) quam vocant, cuius illa 15. decimas ſextas, ſeu 11. uncias 5. denarios continet: itaque tum temporis denarius ponderabat $22\frac{1}{2}$. grana librae Trecenſis. Pretium horum denariorum internum erat eiusmodi, ut libra, ſeu 12. unciae, conſtaret undecim unciis et duobus denariis argenti puri, et admixti cupri pondere 18. denariorum; qualis pretii moneta *normae veteris* (old Standard), primis quidem temporibus dicta fuit; qua etiam nituntur omnes Auctoris hoc in libro computationes. Librae autem valor cum eiusdem pondere exacte congruit.

(Pag. 5.) Eandem, quam regum antecedentium, difficultatem habent nummi Henrici I. et II. certis criteriis diſcernendi; imo ne conſtat quidem, an nummos unquam ille ſecundus cuderit. Typi ſumma varietas eſt; inſcriptio autem partim nomen regis, partim, ut in ſuperioribus, monetarii et urbis indicat. Summa iam raritas eſt horum nummorum, (pag. 6.) quorum, caeterum, pondus, pretium et valor, a ſuperioribus nihil differt; cum in Gallia pondus librae 12. unciarum, a Carolo M. introductum, intra annos 1075. et 1093. plane abrogaretur, pondere 8. unciarum, marca dicto, in illius locum aſſumto: quae eadem res, circa idem tempus, in Germania legitur eveniſſe. Attamen in Anglia quoque eadem fuit recepta marca, et cum priſtina libra pari modo uſurpata.

Stephani nummorum neque typus, neque inſcriptio, unius generis ſunt, (pag. 7.) raritas ſumma; pondus, pretium, et valor, eadem cum ſuperioribus. Idem fere dictum valet de nummis Henrici II. Caeterum vero notandum,

tritam Anglis vocem *Sterling*, hoc rege regnante primum tabulis publicis reperiri insertam; cuius etiam nunc obtinentis ponderis internum pretium minime omnium apud Anglos sua pristina bonitate est deminutum.

Richardi I. nummi, duplex scilicet denarii species, nuper modo in *Leeds*, urbe Comitatus Eboracensis, fuere detecti, quod omnibus rei nummariae studiosis gratissimum accidit. Inscriptio nomen indicat, typus non unus est; raritas omnium maxima; caetera ut in superioribus. (Pag. 9.) Iohannis quamquam multae in Anglia monetae exstiterunt, nulli tamen inde nummi superant: igitur hunc hiatum Hibernicis eius nummis Auctor explevit: eorum typus et inscriptio varia; pondus, pretium, et valor, ab Anglicanis non sunt diversa.

Henrici III. duplex denarii species est, signationis scilicet primae, seu crucis brevis, ante eius aetatis annum trigesimum secundum; et secundae, seu crucis longae, post hunc annum factae. Ex hac crucis distinctione obiter in notis Auctor nummum quendam, Coloniae ab Othone Imperatore Romanor. procusum, cum, a Tilem. Friesenio, tertio huius nominis Imperatori tribuatur, quarto vindicat, quippe cruce brevi insignem. Erat enim Otho IV. Henrico III proxima affinitate coniunctus, vehementerque favebat Gervasio illi Tilberiensi. (Pag. 10. et 11.) Pondere, pretio, atque valore, iisdem manentibus; typus contra et inscriptio variant.

Atque hic adnotatur ab Auctore, nummorum Angliae argenteorum collectionem commodissime in quatuor quasi classes distribui: quarum prima comprehendens nummos Guilielmi Conquestoris et sequentium regum ad Henricum III. typis et inscriptionibus admodum variet; altera Eduardi I. et successorum ad annum duodevigesimum Henrici VII. aequalem, atque illa similitudinem servet. Tertia porro post illum Henrici annum incipiens, cum nummis malleatis desinit, ipsis in ea nummis non facierum amplius effigiem plenam, sed dimidiatam sistentibus: quarta deni-

que

que claſſis ab illo inde tempore ad praeſens usque continuatur.

Iterum non eſt certum aliquod criterium, quo nummi Eduardi I. et II. poſſint a ſe invicem diſcerni: niſi quod nummi quorum inſcriptio eſt *Edw*, Eduardo patri, quorum autem *Edwa*, *Edwar*, vel *Edward*, filio attribuuntur. Ceterum typis diverſis, reliqua ut in ſuperioribus obtinuerunt, ad annum Eduardici regni vigeſimum octavum; poſt quod tempus libra numerans primum coepit differre a libra ponderante, ſeu, valor monetae auctus eſt, ut vulgo dicitur; quamquam revera non cenſendus eſt augeri, ſed minui. Libra ſcilicet ponderans crevit una octogeſima, numerans autem tantundem decrevit, ſ. $1\frac{1}{7}$. p. c.

(Pag. 15.) Eduardus III. Angliae regum primus eſt, qui ſic dictum groſſum curaverit procudendum. Qua data occaſione Auctor ſubmonet, primum omnino huncce nummum cuſum fuiſſe Turonis, anno 1226; proximum ab illo eſſe Bohemicum, anni 1290. porro Saxonicum et Miſnicum, anni 1307. qui omnes continuerint 12. denarios (*Pfennige*), cum Eduardi groſſus, cum valeret unam modo tertiam nummi *Schilling*, interno pretio reliquis omnibus praeſtaret, et adhuc praeſtet. Huius regnantis anno decimo octavo libra ponderans crevit una fere decima, numerans decrevit $9\frac{1}{2}$. p. c. anno vigeſimo libra ponderans iterum crevit $11\frac{2}{3}$. numerans decrevit $1\frac{1}{2}$. p. c. (Pag. 16) anno demum vigeſimo ſeptimo libra ponderans accrevit $\frac{1}{9}$. numerans decrevit $11\frac{1}{9}$. p. c.

(Pag. 17.) Quos nummos Henricus IV. ante annum decimum tertium, quosque Henricus VI. ante quadrageſimum nonum procudit, hi auctoribus ſuis aſſignari certo poſſunt: ſed qui ante vel poſt dictos annos cuſi prodierunt, ob criteriorum defectum cum Henrici V. moneta confunduntur. (Pag. 18.) Statuente Henrico IV. libra ponderans rurſus accrevit una quinta; numerans eadem decrevit proportione, ſeu 20. p. c. (Pag. 19.) Rurſus, regnantis Eduardi IV. anno quarto illa crevit una parte quarta, haec decrevit 25. p. c.

 (Pag. 20.)

(pag. 20.) quae eadem proportio ſub Richardo III. fuit ſervata. (pag. 21.) item ſub Henrico VII, (pag. 22.) et ad Henrici VIII. annum duodevigeſimum. (Pag. 23.) Poſt hunc annum omiſſa libra ſic dicta turrita, quae ſola adhuc in uſu fuerat, recepta fuit libra Trecenſis, excedens illam, pondere, una decima ſexta; quae etiam libra cepit incrementum unius octavae. (P. 24.) Qui idem Henricus anno regni ſui trigeſimo quarto primum cudit nummum vocatum *teſtoon*, quod nomen accepit a capitibus principum Italiae, vel Ludovici XII. Gallofranciae regis, primorum eius auctorum, quibus erat inſignis. (P. 25.) Hoc etiam tempore libra *Sterling* primum pretio ſuo interno eſt deminuta, ita ut iam non caperet niſi decem uncias argenti, et duas uncias admixti cupri. Quae deminutio anno eiusdem regis trigeſimo ſexto ad cuiusvis metalli adeo dimidium abiit; quin trigeſimo ſeptimo libra non fuit niſi quatuor unciarum argenti, et octo cupri.

(P. 27.) Eduardi VI. anno quinto librae Trec. valor quinquies ſuperabat valorem anno trigeſimo ſexto Henrici VIII. obtinentem, adeoque libra *Sterling* a $\frac{3}{8}$. eſt redacta ad $\frac{3}{20}$. librae ponderantis. Verum eodem adhuc anno valor rediit ad unam quartam prioris. (P. 28.) Tum etiam internum nummorum auctum pretium eſt, ita ut undecim unciis unique denario argenti admiſcerentur undeviginti denarii. Idem rex, imitatus aliorum principum exempla, primus procudit coronatos ſic dictos argenteos, aureis pretio aequales.

(P. 32.) Anno regnantis Eliſabethae ſecundo priſtinum illud normae veteris pretium nummis redditum eſt, ita ut continerent 11. uncias 2. denarios argenti puri, 18. denariis admixtis. Vera autem librae *Sterling*, tempore occupationis Normannicae uſitatae, et praeſentis proportio, accurate exprimitur per rationem: 93. ad 32. (P. 34.) Quae eadem perſeveravit regnante Iacobo I.

(P. 35. ſqq.) Carolus I. et varios nummos in variis urbibus, ut Londini, Eboraci, Aberiswithi, Oxoniae, Ceſtriae,

ſtriae, Exoniae, Vigorniae; et primus, quin ſolus, nummos procudit obſidionales, in memoriam Nevarcae, Pontisfracti, Carleoli, Scarburgi, et Colceſtriae expugnatarum. (P. 43.) Ceterum, pretium quod ſpectat, atque valorem, manſerunt illa eadem, quae erant annis ultimis Eliſabethae.

(P. 44.) Quod etiam valet dictum de intervallo illo temporis, quo reipublicae formam Britanniae regnum induerat. Olivarius Cromwellus, Protector, quos nummos procudit, ii et forma praeſtantes, et capite Olivarii laureato notabiles ſunt, quo nemo ante hunc fuerat uſus. Caetera ut in prioribus obtinuerunt. Imo, ad praeſens usque tempus, idem in nummis Anglicis obtinuit pondus, valor, atque pretium internum, quae fuerant poſt annum quadrageſimum tertium Eliſabethae. Eſt autem pondus eiusmodi, ut libra *Sterling* ſit $= \frac{10}{11}$. librae Trec. ſeu, quod idem eſt, capiat 30. uncias, 17. denarios, $10\frac{2}{3}$. grana Trec. Reliqua duo ſuo loco notata ſunt.

(P. 50.) Ultimo loco Auctor quaedam ſubnectit de optima ratione ſublevandae inopiae argenti, quae hoc tempore in Anglia praeſertim ſentiatur; quam in eo ponit, ut aurum minore quantitate argenti permutetur; quamquam vel ſic non niſi ex parte iſtud tolli incommodum poſſit: neque tamen dubitat, quin Legislatorum ſapientia non minus hoc, atque aliis temporibus, ſit apparitura, quo confirmetur honorifica illa graviſſimi iudicis ſententia: paucas, quin nullam fortaſſe reperiri gentem, quae melius rem iſtam calleat Anglicana. Adiectae ſunt quaedam tabulae, a materia tractata non alienae.

Sunt haec paucula quidem, quae nobis huc afferenda maxime viſa ſunt: at quae ſufficiant tamen ad exiſtimandum, quantum ſit pretium ſtatuendum iſti libello, quem cuivis rei nummariae Anglicanae pernoſcendae cupidiori non poſſumus non de meliore nota commendare.

IOSE-

IOSEPHI ANTONII BRUNI, ALEXANDRINI, IN regio Taurinensi Athenaeo Civilium Institutionum Professoris, Dissertationes in Ius Civile, ad Augustissimum et Invictissimum Carolum Emmanuelem, Regem.

Augustae Taurinorum, ex Typographia regia 1759.
Alph. 3. in 4.

Ut adolescentum suorum, qui iuris civilis institutiones singulis annis excipiunt, votis Consultissimus Auctor annueret, quasdam in Ius Civile Dissertationes in lucem edere constituit: quod et publicum Antecessoris munus, et iuvenum iuris studia auspicantium commoda postulare ipsi videbantur. Vix enim a Pontificii ad civilis iuris institutiones tradendas revocatus, animadvertit scilicet, adolescentes optimos, nova, ipsisque inaudita *Legum Decemviralium, Senatusconsultorum*, *Plebiscitorum*, *Manumissionum*, *Emancipationum*, aliaque huiusmodi vocabula accipientes, haerere; quumque ipsum ad Romanam historiam, illustrandarum institutionum caussa, identidem provocare intelligerent, frequentes illum conveniebant, rogabantque, ut, quum in quotidianis scriptis propter temporis angustias fuse omnia non haberentur, ipsis librum aliquem indicaret, ex quo studia iuris ineuntes lucem repeterent, ad rite *paragraphos* intelligendos, explicandosque. Ambigebat quidem, nec satis noverat, quid responderet. Quid enim diffusos perinde, ac difficiles *Vinnii* Commentarios ipsis proponeret? qui eruditis etiam viris, in iurisprudentiae studiis exercitatis, negotium saepe facessunt. Veniebant quidem in mentem eruditissimi *Heineccii Romanae Antiquitates*, aut elegantissimae *Iani Vincentii Gravinae* lucubrationes *de orig. et progress. Iur. Civil.*; sed videbantur Auctori nostro quoque illi viri doctissimi nonnulla quidem uberius, quam necesse esset, explicasse, alia vero, quae nec iniucunda, neque adeo inutilia futura essent, aut attigisse leviter, aut omnino praetermisisse. Quid autem proponeret auditoribus suis *Cellarii*, aut *Cantelii*, aut etiam *Nieu-*

Nieuportii, aliorumque virorum doctorum *de Romanis Antiquitatibus* libros, quorum plerique, praeterquam quod breviores sunt, ita etiam de illis Antiquitatibus scripserunt, ut potius ad veterum Romanorum Scriptorum opera intelligenda conducant, quam ad iurisprudentiae tractationem. Commodissimi enim illi sunt quidem adolescentibus eloquentiae studia persequentibus, et iuris etiam civilis tironibus non inutiles; sed his tamen non sufficiunt. (Videtur ignorasse Brunus, V. Cl. doctissimor. in Germania virorum, super Iuris historia et antiquitt. libros egregios; inter quos unus *Bachius* explere sitim discipulorum Taurinensium poterat.)

Haec, atque alia huiusmodi, in caussa fuerunt, cur ad conscribendas dissertationes suas animum appelleret Auctor. Porro dedit omnino operam ut facilis esset, et plana tractatio; tum, ut res quaeque, in immensa priscarum Legum farragine dispersae, suo loco consisterent. Veretur tamen, ne malam apud plerosque ineat gratiam, quod initio pro rudibus adhuc adolescentibus, iuris studia auspicantibus, hasce dissertationes in lucem edidisse dixerit; attamen academicorum et forensium Iurisconsultorum officia describere, atque explanare, praeterea publici iuris, seu belli pacisque capita plura non dubitaverit; quarum rerum difficiles profecto disputationes iis potius sint exhibendae, qui diutius in auditoriis versati, tum literarium stadium emensi feliciter fuerint. Sed neutrum reprehensione dignum videtur. Nam praeterquam quod ad difficultatem diluendam dicere sufficit, maiorem dissertationum numerum tironum gratia fuisse conscriptum, ut cuique legenti compertissimum fiet, tum adolescentes studia persequentes, quae ipsis in tirocinio constitutis non satis convenire videntur, esse suo tempore commode percepturos: considerandum est, duplex auditorum Auctoris nostri esse genus, primum eorum, qui, post transactum in Academia quinquennale spatium, laureae honores referre contendunt; illorum alterum, qui institutionibus quidem per annuum curriculum, sed eodem simul

tempore dant operam caussis agendis, quum causidicorum, seu procuratorum munere fungi contenti sint, quorum in nonnullis communia sunt cum Iurisconsultis officia; aequissimum igitur erat, ut, quemadmodum prioribus, exhibita praecipue sincera interpretandarum Legum ratione, satis abundeque prospexerat, ita posterioribus quoque consuleret, ut rectam statim tractandarum caussarum methodum discerent, re fere universa ad regii iuris formam exacta. De publico autem iure sermonem habere constituit, sive ut integer, numerisque omnibus absolutus prodiret Romanarum Legum tractatus, militaribus scilicet, *ut constat ex tit. 15. 16. 17. 18. ff. lib. 49. ff.* et civilibus Legibus constans; sive ut Iustiniano suo morem gereret, qui vel in Institutionibus ipsis etiam de militibus quaedam in medium adduxit *Tit. 9. §. 1. tot. tit. 11. princ. tit. 12. tit. 13. lib. 2. Instit.*, ut aliam, longeque diversam publici privatique, tum militaris et paganici iuris disciplinam esse, studiosis adolescentibus insinuaret.

Est autem elegantissimarum Dissertationum ordo et ratio haec:

Prima est de origine et progressu Iuris civilis. Hac in re tradenda usus est oratione valde contracta, quae vix voluminis eius sex paginas occupat, ut quorundam fortasse opinionem averteret, qui dissertationis inscriptione, quae eadem est ac Graviniani operis titulus, inducti existimarent, illum Gravinae Commentarios exscripsisse. Paucis igitur adolescentes ex dissertatione eius assequentur civilis universi iuris originem atque progressum.

Secunda, de Comitiis Romanorum Diss. aeque brevis est, in qua agitur de triplici Comitiorum genere. De Comitiis sermonem habere opportunum duxit, quatenus in solemnibus hisce Romani populi conventibus negotia quaeque, publica atque privata pleraque, expediebantur.

Tertia Romanorum omnium *Magistratuum*, maiorum scilicet, atque minorum, urbanorum et provincialium, ordinariorum et extraordinariorum, officia potestatemque describit.

Quarta

Quarta Iurisconsultorum Romanorum nomina exhibet, eorum vitam moresque exprimit, cuius sectae fuerint aperit: atque ex hac quisque intelliget, unde profectae sint tot *Antinomiae*, quibus referti sunt codices Pandectarum.

Quinta Academicorum et *forensium Iurisconsultorum* officia describit: illorum in legibus interpretandis, horum in tractandis orandisque caussis, potissimum constituta.

Sexta ab obiectis iniuriis *Romanarum Legum codices* vindicat, tum qui, qualesque fuerint, Iustinianus, Tribonianus, eiusque Socii Pandectarum compilatores, docet.

Septima circa *Romanarum Legum praestantiam* tota versatur, naevos diluit, quos nonnulli, ultra fas acuti et scrupulosi homines, in Romanis Legibus deregunt, et versus finem vitia illa tum intrinseca, tum extrinseca, quae Clariss. *Ludovicus Muratorius* Romanis legibus affinxit, diluere curat.

Octava refert *Regiarum et Decemviralium Legum Fragmenta*, adiiciturque Legum huiusmodi brevis quidem, sed perspicua et accurata paraphrasis; ostenditque, facta collatione *Legum XII. Tabularum*, cum *iure regio*, quo utimur, sincerae iurisprudentiae cultoribus non modo utilem, sed necessariam omnino esse antiqui iuris notitiam.

Nona reliquas complectitur *Romanorum Magistratuum Leges*, ad universum ius sacrum, et profanum, publicum et privatum, pertinentes.

Decima denique dissertatio est de *Militaribus Legibus*, et perbreve tradit iuris publici specimen. Quinque capitibus ad trutinam revocatis absolvitur postrema haec dissertatio. Agitur nimirum 1.) de bello in genere, tum de bello iusto vel iniusto. 2.) De ratione, qua Romani bellum, ut pium iustumque haberetur, indicebant. 3.) De personis iubentibus, aut bellum gerentibus, deque eorum officiis, privilegiis, missionibus, delictis, et militum iudicibus. 4.) Quae in bello adversus hostes liceant, vel non, deque personis et rebus bello captis. 5.) Quando, et quomodo Romani impera-

peratoribus triumphos decernerent, quaeve militibus praemia tribuerent.

Sunt hae decem dissertationes Bruni nostri Consultissimi, quarum summa tantum capita indicavimus, ne in hoc perbrevi conspectu totas ipsas compilaremus. Opinamur omnino hoc opus utilissimum, magno adiumento fore iurium cultoribus, ad Romanam iurisprudentiam comparandam, quippe quae sine historiae, priscarumque Legum cognitione, acquiri vix ac ne vix quidem potest. Dicavit hoc opus suum Vir Cl. Augustissimo et vere invicto Regi Sardiniae, Carolo Emanueli, litterarum praesidio, cuius in homines doctos benignitatem atque clementiam merito extulit. Addidit etiam Indicem, scite factum, et qui lecturis commodo futurus est, ipsi libro autem magnae commendationi; propterea quod tales commentarii a paucis admodum a capite ad calcem leguntur.

B. S. ALBINI DE SCELETO HUMANO LIBER.

Lugduni Batavor. apud I. et H. Verbeek, Bibliop. 1762. 2. Alph. plag. 16. in 4to.

Humani corporis historiam diligentius pleniusque perscriptam, tum speculationi indulgentium philosophorum commodis servire, tum vero praecipue medentibus prorsus necessariam esse, nemo facile dubitaverit. Perfunctorie enim negligenterque compositae descriptiones partium humani corporis non possunt non parere frequentissimos errores; atque ex his deinceps oriuntur illa Medicorum experimenta per mortes. A quibus quo maius singulis fere hominibus instat a tot Medicorum millibus periculum, hoc etiam maiores gratiae debentur et caeteris omnibus accuratioribus Anatomiae Magistris, et, qui eorum facile princeps existimandus est, Celeberrimo *B. S. Albino*, pro summa, qua humani corporis interiores recessus perscrutati sunt, diligentia, atque accuratissima solertia. Quis enim est tam parum curiosus historiae humani corporis, qui Illu-

Illustris huius Viri opera ignoret; aut quis est, qui humanorum ossium et sceleti imagines a Summo Viro expositas non admiretur? Quibus cum non nisi nudus brevisque index adiectus sit, factum est, ut ex omnibus illis, ad quae adhibita in iis et ab Auctore, et ab artifice, summa diligentia est, pauciora cognoscerentur. Itaque visum est peritissimo Viro, pleniorem sceleti, rationisque atque usus partium eius, historiam tradere, in eaque loca notare et designare, ubi quaeque in tabulis expressa essent; hac quidem spe non vana, fore, ut discendi cupidi, hac historia tabulisque illis ducibus, sceletum quem usum habeat, partesque eius, non sine fructu sint consideraturi. Quam quidem spem eos certe numquam frustraturam esse plane confidimus. Intelligi autem facile potest, et tabulis illis, et hac descriptione simul opus esse, neque alterius operis sine altero usum sufficere posse, si quis perpulcras curatiusque traditas descriptiones ossium plenius percipere velit. Sed non modo illud, verum etiam hoc intelligitur, ex isto, quod prae manibus habemus, opere, excerpi nil quicquam posse, tum propterea, quod illud de rebus ante plures annos ab Auctore et in illis tabulis, et in singulari libro de ossibus corporis humani 1726. edito, iam propositis, satis igitur iam cognitis, explicationes uberiores in se continet, et ad ipsas quoque Annotationes Academicas Cel. Auctoris lectorem saepissime remittit; cummaxime vero, quoniam nobis, si ut e Nilo canis lambitat currens, librum hunc cursim pererraremus, metuendum esset, ne Gravissimus Auctor, iure suo, nos, superficiaria tali cognitione contentos, in numero eorum haberet, quibus hanc operam suam non dicaverit. Laude augere eum nolumus, qui de fama sua securus, nostris non eget, nisi forte ut intelligat, nos insignia eius in rempublicam medicam merita merito venerari, atque id semper facturos esse.

USUS OPII SALUBRIS ET NOXIUS IN MORBOrum medela, solidis et certis principiis superstructus a

BALTHASARE LUDOVICO TRALLES, Medico Vratislaviensi, atque Academ. Caesareae Nat. Cur. Adiuncto. Sectio quarta et ultima.

Vratislaviae 1762. sumtibus Io. Ern. Meyeri, 1. Alph. 11. plag. in 4to.

Quarta haec, quae eadem ultima totius laudatissimi operis est, Sectio, prioribus per omnia similis, tractat *Cap. I. de phthisi pulmonali et hydrope.* Et phthisis quidem illius plura genera sunt. Vulgatissimum, et apud antiquos medicos celebratissimum est id, quod catarrhi soboles putatur. In quo opium tempestive datum praestat plurimum boni, dum tussi medetur, placidoque somno reficit corpus. Sed tamen, si morbus is febrem comitem habet, opium aut plane non, aut nonnisi summa cura adhibendum est. Illud phthisis genus, quod pulmonum varia tubercula, cruda illa adhuc et frigida, movet, usum opii non postulat; ac ne tum quidem, cum illa ulcerosa reddita pulmones atterunt atque depascunt. Neque ad mitiganda symptomata satis tuto adhibetur, quamvis a medicis non paucis usus eius celebretur. Febrem enim auget. Tussim vero sedat quidem, simul tamen facit quo minus noxia materia reiiciatur. Ergo morbo iamiam adulto plurimum nocet, dum spiritum elidit. Sudores vero hectici neque ab opio, ipso quippe sudores movente, cohiberi possunt; neque, si possent, prudenter cohiberentur. At ventris nimius fluxus opio utique minui debet. Hydropis curatio, si, dato opio, aliquando bene ac prospere cedere visa fuerit, id in fortuitis habendum est, neque facile ad imitandum proponi potest. *Cap. II.* de usu opii adversus *mentis morbos, melancholiam et maniam*, praecipit Clarissimus Auctor, fateturque, vix unquam eo se processisse, ut opium melancholicis utile iudicaret. Neque si maniacorum vigiliae perpetuae opem medici poscunt, remedio illi, nisi perparum favet; idque tantum ei maniae generi accommodatum esse putat, quod puerperas perterrefactas, aut ira agitatas, interdum mire perturbat. *Cap. III. mulierum*

men-

menstruatarum et gravidarum morbi considerantur, et, ubi opium locum habere possit, docetur. Adversus id autem vitium mensium, quando hi nonnisi parce, simul tamen difficilius, et sub gravibus doloribus prorumpunt, opium, tanquam dolorum spasmorumque remedium, utplurimum prodest. Symptomatibus vero gravidarum, non nisi perquam raro, recte obiicitur. Hoc quidem fit si nausea et vomitio a solo vitio motuum pendet, et vere hysterica putanda est. Pariter quoque in alvi fluxibus mature ad Opiata descendendum, si modo ante facta ea sint, quae fieri oportebat. Idemque agendum est si continua tussis gravidam exerceat. At ubi femina in discrimen abortus venit, videndum est an sanguis ex laxato uteri orificio prorumpat, nec ne. Si prorumpit, opium vix unquam proficuum esse potest, quod, quippe solis doloribus et spasmis consopiendis aptum, sanguinis fluxiones directe non sistit, sed potius auget. *Cap. IV. morbi parturientium et puerperarum* attinguntur, doceturque, et dolores ad partum spurios, dato opio, remittere, et veros augeri, et eos, qui post partum molesti sunt, minui, dummodo remedium tam efficax a prudente medico tempestive adhibeatur. Id vero mirum nonnullis videatur, opio lochiorum fluxum et suppressum revocari, et iusto liberalius profluentem cohiberi posse. Sed qui veras et proximas morborum caussas, et remediorum proprias vires bene habuerit perspectas, mirari desinet. Alvi fluxus, puerperis saepenumero exitialis, prudenter exhibito opio, sat secure sistitur. *Cap. V. infantum morbos* peritissimus Auctor exponit, docetque, bene monuisse medicorum coryphaeos, opium infantibus non nisi suspensa manu dari oportere; locum tamen habere, si vomitus remediis aliis, ad methodi leges adhibitis, cedere nolit; infantum vero diarrhoeae hoc pharmaco mederi non licere, nisi ea ad numerum urgentium symptomatum referri iure possit; neque in doloribus, qui infantum intestina torquent, nisi omnibus bene prospectis ac provisis, ad tale remedium, quod noxiam materiem caussamque morbi veluti incarcerat, esse descendendum; den-

titienti-

titientibusque gingivis aliquando quidem ſalutare eſſe, ſed tunc tantum, cum febris abeſt, cum aliis remediis nihil profecerimus etc. convulſionibus non niſi iis accommodatum eſſe, quae ab inanitione, nutricis terrore, dentitientium gingivarum dolore, ſimilibusque moveantur; tuſſim denique eam tantum, quae ſummam motuum violentiam coniunctam habeat, pharmaco hoc paululum ſubinde eſſe mitigandam. *Cap. VI. morbi ſenum* comprehenſi ſunt. Quibus quidem non, niſi perquam raro, prodeſſe opium ſolet. Interdum tamen et vehementior tuſſis, et moleſtiſſima renum et veſicae urinariae vitia, medicinam hanc poſtulant. *Cap. VII.* exponitur de *uſu opii topico*, quem propemodum nullum eſſe eruditisſimus *Tralleſius* iudicat, ſi nimirum de dolore in ipſis partibus ſingularibus conſopiendo ſermo ſit. *Cap. VIII.* inſcriptum eſt: *Opium venenorum antidotum, et opio veneno paranda medela.* Opium autem antidotum eſſe poteſt, eo quod et vires vitae ſopit, et venena ſanguini iam commiſta ſpecie ſudoris e corpore expellit. Opii vero ipſius antidota ſunt acida quaecunque, vel intus aſſumta, vel externe adhibita. Pauca haec ex opere non minus utili, quam laborioſo, excerpta ſufficiant. Peritiſſimo ceterum Auctori, et de actis laboribus gratulamur, et nos Actaque noſtra vehementer etiam atque etiam commendamus.

IO. BAPTISTAE MORGAGNI, P. P. P. P. DE SEdibus et cauſis morborum, per Anatomen indagatis, Libri Quinque. Diſſectiones et Animadverſiones, nunc primum editas, complectuntur propemodum innumeras, Medicis, Chirurgis, Anatomicis profuturas. Multiplex praefixus eſt index rerum et nominum accuratisſimus.

Venetiis 1762. ex typographia Remondiniana. Tomus primus libros duos priores: alter reliquos tres continet: 13. Alphab. in fol.

Si,

Si, quod omnes fatentur, librorum praecipua commendatio ab eorum, qui conſcripſerunt, eruditione, peritia, diligentia, fide, integritateque proficiſcitur, nihil ſane eſt, quam ob rem librum hunc Illuſtris et ſupra omnem laudem poſiti *Morgagni* laudando ſpatium occupemus. Quapropter omni laudis praefamine ſuperſedentes, in id incumbemus, ut tantum, quantum chartarum noſtrarum anguſtia admittet, de hoc, in omne aevum duraturo opere ill. Viri, perfuſorie dicamus. Ac primo quidem ſcire convenit, huius operis conſcribendi edendique occaſionem Auctori meritiſſimo dediſſe celebre, quod a nemine Medicorum ignoratur, *Sepulcretum anatomicum*, a *Boneto* collectum, *Mangeti* vero cura et ſtudio, parte minimum tertia, auctius evulgatum. Id enim cum Vir celeberrimus, adhucdum iuvenis, diligentius pervolveret, inſpiceretque, non pauca perfunctorie deſcripta negligenterque collecta deprehendit, indices vero tam ſpiſſo operi prorſus neceſſarios deſideravit. Ob has in praefatione plenius dictas cauſas, Auctor inde iam ab annis iuventutis in animo habuit, et cetera in ſepulcreto deſiderata, et indices neceſſarios ſupplere. Quod ipſum propoſitum olim iam cum inclyta illa, quam nunc Inſtituti Scientiarum nomine vocant, Academia communicavit. Id tamen poſtea ita mutavit, ut opus peculiare conſcribere inſtitueret, in quo obſervationes illas, quas animadvertiſſet ſive ex veteribus, ſive ex recentioribus, in Sepulcreto exhiberi potuiſſe, nec tamen exhibitas eſſe, illasque inſuper, quae ab altera eius editione prodierint, ſuis ſub capitibus indicaret; quaecunque ſcilicet inter ſcribendum ſuccurrerent; ac praeterea etiam plurima peccata in eo admiſſa notaret, maximumque et Sepulcreti lectoribus, et futuris editoribus afferret adiumentum, ſuoque exemplo oſtenderet, qua ratione exiſtimaret Sepulcretum auctius ſimulque utilius aliquando reddi poſſe. Quanquam enim ad ipſos illos Sepulcreto optabiles indices, tam longi gravisque laboris otium venerabili ſeni defuit; operi tamen ſuo praefixit tam multiplicem, accuratum, plenumque, ut veri exempli loco eſſe poſſit, in quod intueantur, qui Se-

pulcretum indicibus ornare velint. Quod ut tandem aliquando fiat, emendatiorque Sepulcreti ipſius editio prodeat, vehementer optamus. Sed non tantummodo ex aliorum ſcriptis collectas obſervationes, ad locupletandum Sepulcretum utiles idoneasque, eximius Cl *Morgagni* liber in ſe continet, verum praecipua eius potiorque pars deſcriptas exhibet diſſectiones mortuorum, vel a *Valſalva*, Praeceptore *Morgagni*, vel ab ipſo hoc laudatisſimo Anatomes Profeſſore, vel denique ab eius amicis adminiſtratas. Et his quidem aliorum obſervata, aliaque ſcitu utilisſima iucundisſimaque ſubiuncta ſunt. Omnia autem, ut fere alias ſolitus eſt vir omnino doctus, per epiſtolas ſcripſit, eo diſpoſitas ordine, quem *Bonetus* tenuit, ſecutus *Alexandrum Trallianum*, qui cum caeteri Auctores morbos perturbate admodum collocaſſent, hos a capite ad calcem diſpoſuit. Eas praeterea digesſit in libros quinque, quibus, cuique ſuam, praemiſit epiſtolas dedicatorias, datas illas ad celeberrimos viros, ſcientiarum Academiis illuſtribus adſcriptos Socios, quibus grati animi ſenſa publica ſignificatione patefaceret, quod ab Academiis illis inter Socios olim cooptatus eſſet. In earum prima, ad *Chriſtoph. Iac. Trew* data, Cl. Auctor eos refellit, qui cadaverum ſectionibus, quas empirici aeque ac dogmatici, ad morborum cauſas detegendas eſſe adeo utiles cenſent, non magnopere fidendum eſſe pronunciant. Secunda continet quaedam ad hiſtoriam Anatomiae practicae pertinentia; data eſt ad *Gulielm. Bromfeild*, Chirurgum Londinenſem. Tertia aeque ac prior ad Anatomiae practicae obtrectatores iniquos ſpectat, ſcripta ad Illuſtrem *Senacum*, Galliarum R. Archiatrum. In quarta, Illuſtri quondam *Schreibero* dicata, defenditur opinio eorum, qui in obſervationibus vulgatiorum morborum verius forte quam in iis, quae adeo raro occurrunt, pretium eſſe putant. Quinta denique ad *Meckelium*, peritisſimum Anatomicum Berolinenſium, data, defenſionem Anatomiae practicae abſolvit ſic, ut huius ipſius cauſa artem anatomicam, proprie ſic dictam, ſana ſcilicet corpora examinantem, a Regibus rerumque publicarum moderatoribus

pro-

protegi ac promoveri ostendat. Atque hae ipsae epistolae dedicatoriae ita plenae sunt eruditione, ut et ipsarum mentionem faciendam esse censuerimus. De iis autem epistolis, quae opus ipsum constituunt, quid nunc dicamus, fere nescimus. Nam cum omnes ac singulae eadem doctrinae eximiae copia instructae sint, quae alteri praeferenda sit dici non potest; et cum ipsae observationes per epistolas scriptae compendium respuant, difficile omnino est nonnulla seligere, quae caeteris notatu digniora videantur. Ne tamen opus tam utile tamque eximium parum inspexisse videamur, aliqua saltem ex eo, quasi obiter et a fugientibus delibata, degustemus propinemusque. Itaque in *epist. I.* animadvertimus, Cl. Auctorem in dubium vocare omnes illas historias, quae lumbricos, aliosque vermes, cimices, et si superis placet scorpiones, intra humana, secundum naturam undique sese habentia, crania proponunt, ab iisdemque bestiolis repetunt capitis dolores. Pariter etiam parum aut nihil Auctor tribuit illis narrationibus, quibus dicitur, ex fuligine aut herbae nicotianae polline aliquid inventum intra cranii caveam fuisse. Cl. Auctor suspicatur, eorum, qui reapse talia vidisse se scribunt, aliis quidem plani alicuius fraude, aliis casu, aliis incuria, plerumque fuisse impositum. Verum, quanquam Summi Viri auctoritas apud nos plurimum valet, atque nos quidem non ii sumus, qui omnibus huius generis narratiunculis fidem habendam esse putemus; semper tamen aut fraudem, aut errorem subesse, credere non possumus. Neque omni ratione res ipsa caret. Cum enim vix recondita aliqua pars aut cavitas vivorum animalium sit, in qua non certa fide inventa fuerint varia genera animalculorum; et praeterea historia animalculorum minorum nondum absoluta sit: nulla profecto adest causa, quae nos adducat, ut vivorum intra calvariam animalculorum generationem ad ἀδύνατα referendam esse iudicemus. *Epist. II.* quae de apoplexia est, aeque ac tertia, confirmat et alia, et eam quoque sententiam, quae est de illo chiasmo nervorum. *Epist. III.* praeterea veterum Medicorum, Hippocra-

pocra-

pocratis maxime, iudicium, de acri ac cerebrum rodente materia, caufa apoplexiae novis obfervationibus firmat. Eademque epiftola memoriae traditus eft ftatus ille epidemicus anni 1729. quo fub Maii initium, Patavii, pene quotidie, magno omnium terrore, ex improvifo aut ftatim, aut certe intra horas non multas, commoriebantur, cum poft diuturnas fubfrigidas humidasque tempeftates, pluviofus enim autumnus, pluviofa hyems, pluviofum hactenus ver fuerat, tunc primum, idque repente, acris calor rediiffet, atque humores in capite fub frigido coelo congeftos ita raros reddidiffet, ut vafa ab humido aere debilitata laxataque facile rumperentur, fanguinemque effunderent intra cerebri cavitates. Ex hac ipfa apoplexiae fpecie, epidemica dicenda, intelligitur, quantum iis immineat periculum, qui fubitis mutationibus caloris frigorisque fefe obiiciunt. Pofteaquam *Epift. III.* et *IV.* de apoplexia fanguinea et ferofa dictum eft; *Epift. V.* dicitur de ea, quae neque a fanguine, neque a fero eft. Quae quidem multiplex eft. Aut enim pus, aut fanies, partem fubftantiae cerebri deftruit, aut aer vafa encephali diftendit, aut cerebri fubftantia flaccida eft et quafi refoluta. *Epift. VI.* caeteros affectus foporofos a fimilibus caufis proficifci docet. *Epift. VII.* in qua de phrenitide, paraphrenitide et delirio fermo eft, oftenditur, poft hos affectus vafa in meningibus non femper reperiri diftenta. *Epift. VIII.* disfectiones maniacorum, melancholicorum, rabie affectorum complectens, docet, maniacorum et hypochondriacorum cerebrum interdum nimis humidum, longe faepius nimis durum, cerebellum contra molle et flaccidum effe; faepe vafa cerebri diftenta fanguine, faepius aquam fub meningibus aut in ventriculis collecta; ex hydrophobis autem fuiffe, in quibus craffa et in quibus utraque meninx magis minusve inflammata, et turgidis nigro fanguine vafis reperta fit, nec fine parva quadam in uno ad verticem fuppuratione; imo in cane rabido non fine ulceribus; cerebrum ipfum aliquando inflammatum, aut eius cortex, et hic quidem leviter, et magis fufcus, aut eius medulla fanguineis punctis confperfa;

ventri-

ventriculi autem in uno aut altero minime humidi apparuere; ſpinalis medulla ſolito ſiccior; ſed et corpus omne in uno aridum et inflammatum, in altero ſuperficie tenus ab inflammatione violaceum; quin fuiſſe inter frequentiores obſervationes annotatam ſingularem ſolidarum partium, membranarum praecipue omnium, ariditatem et tenſionem; ſanguine autem in uno arterias quidem plenas, ſed et venam cavam, in altero autem omnem ſanguinem in venis fuiſſe, eumque ſero caruiſſe, etc. Quibus obſervatis Cl. Auctor adducitur, ut huius morbi principem ſedem eſſe nervos et cerebrum ſibi perſuadeat. Nec ſilentio praetereundum eſt, ex illis hydrophobis ab A. diſſectis fuiſſe quinque, qui aerem non minus quam aquam horrerent. *Epiſt. IX.* epilepſiae cauſam aliquando, neque raro, plane nullam, aliquando vero in cerebri duritie, in apoſtemate, in ſui generis abſceſſu, in vaſorum diſtentione, in aqua aut multa, aut pauca, aut flava, aut limpida, reperiri docet. Eademque propemodum in *Epiſt. X.* de convulſionum motuumque convulſivorum cauſis dicuntur. *Epiſt. XI.* paralyſis cauſae, apoplecticis non diſſimiles, proponuntur, ſimulque comprobatur obſervatio *Williſii,* qui inſpectis aliquoties cadaveribus, a longa paralyſi et graviſſima nervorum reſolutione defunctorum, vidit, ſemper corpus ſtriatum prae aliis cerebri partibus minus firmum, inſtar amurcae diſcoloratum, et ſtriis multum obliteratis. Sed in hac noſtra brevitate neque Cl. Auctoris obſervata tam graphice, ut ipſe plerumque ſolet, deſcribere, neque ea, quae animadverſione dignisſima nobis videntur, omnia excerpere nos poſſe, vehementer dolemus. Plurima enim ſunt, aut medicis practicis, aut Anatomicis ſcitu neceſſaria. Nam Cl. Auctori ſermo non ſiccus eſt, ſed animadverſionibus utilisſimis veluti ſucco et ſanguine ſuffertus. Leges etiam, quae miraberis. Cuiusmodi eſt obſervatio de iis, qui gonorrhoea virulenta affecti fuerunt. De his enim Cl. Auctor, etſi pauci forte ſint Anatomici, inquit, a quibus tot fuerint, quot a ſe, urethrae viriles diſſectae, et diligenter perluſtratae; tamen aut rarius, quam vulgo exi-

 ſtimant,

ſtimant, luculentiora in eo canali vitia occurrunt, quae contagioſam luem comitentur, aut neſcio, quo caſu factum eſt, cum magnus hominum hac labe infectorum ſit numerus, illa ego vitia tam luculenta vix unquam, aut ne vix quidem conſpexerim, etc. Sed modum adhibere debemus recenſentes librum, cuius ſola inſcriptio lectores allicere, Auctoris nomen et docta ſolertia tenere poteſt.

GEORGII LUDOVICI BOEHMERI, POTENTISS. M. Britann. Regis, Electoris Brunſuico-Lüneb. Conſil. Aulici, et Iuris Anteceſſor. in Academia Geörgia Auguſta, Principia Iuris Canonici, Speciatim Iuris Eccleſiaſtici publici et privati, quod per Germaniam obtinet.

Göttingae, apud viduam Abrami Vandenhök 1762. Alph. 1. plag. 16. in 8.

Quem hic Librum proponimus illuſtris atque celeberrimi Boehmeri, praeter auctoris nomen, etiam ipſa gravitas argumenti, atque in commune utilitas, magnopere commendant. Nemo certe facile, quidquid huc pertinebat, tanta lectionis copia, tam concinne, tamque eleganter, in tam tenue volumen coegit, quemadmodum ab auctore hic factum eſt. Igitur dabimus ex ipſius praefatione, etiam ipſius verbis, oeconomiam operis, reliqua legentium aſſiduitati relicturi. Animus ei non fuit, Iuris Canonici, quaqua patet, principia tradere; ſed haec metiri inprimis ex uſu, quem ſervat in Germania. Fuerunt et iuris canonici perinde ac iuris Romani eadem fata, ut tamquam ius peregrinum, in ſolio Italiae natum, compoſitumque, in Germania uſu et experientia ſit receptum: receptum vero mutationes plurimas ſubierit, tum inter Pontificios, tum inter Auguſtanae confeſſioni addictos. Fuit itaque praecipuum conſilium Illuſtris atque doctiſſimi Boehmeri, deligere, et apte componere, quae ad utriusque Eccleſiae, Romanae et Evangelicae, ſtatum in Germania intelligendum per-

pertinerent, et tradere iuris ecclesiastici externi, publici et privati, principia, et exponere non minus quae inter utriusque religionis consortes inter se constituta sunt iura. Utilissima est ea scientia, et facit nexus ecclesiarum in Germania, ut Iureconsultus supersedere nequeat intelligentia eorum, quae tum diversae Ecclesiae iura respiciunt, tum inde usu servata, et in observantiam deducta sunt. In iure Ecclesiastico Protestantium exponendo usus est Noster principio: iura potestatis ecclesiasticae, quae tum penes ecclesiam, qua talem, ab origine sunt, tum eidem imperantium beneficio data, indeque ecclesiastica effecta sunt, in Principes et Magistratus Evangelicos delata esse ipsa ecclesia desiderante, et consentiente, et eius salute id exigente, eaque non minus pactis publicis esse firmata; denique superesse iura, quae et cum Ecclesiae consensu sint peragenda, ab iisque omnibus sedulo separanda esse, quae sunt iura imperantium, et iura maiestatica circa sacra.

Antiquum est illud principium, ipsis rerum argumentis, et ecclesiae institutis, et ipso distincto exercitio eorum, quae secularis et ecclesiasticae potestatis sunt, comprobatum, nec non ab ipsis Principibus Evangelicis publice agnitum, qui in ipso exercitio potestatis ecclesiasticae summi episcopi personam se sustinere stilo publico professi sunt; hoc videlicet artis termino, eoque in designandis iuribus potestatis ecclesiasticae dudum recepto, significaturi, se ea non iure imperii civilis, sed potestatis ecclesiasticae, in se ab ecclesia delatae, exercere.

Originem acquisitionis ab ecclesia respicit illud principium, eique firmando accesserunt pacta publica, Pacesque Religiosae, quibus de tollenda vel suspendenda Praelatorum Catholicorum iurisdictione per ecclesiam Evangelicam transactum; tum pacta Provinciarum fundamentalia, quibus de legitimo potestatis ecclesiasticae exercitio cum Statibus provincialibus subditisque conventum est. Itaque et pacta publica specialem titulum iurisdictionis ecclesiasticae Statuum imperii Evangelicorum praestant, eodemque non minus uti

solent

ſolent Status Imperii Evangelici, ceu docent literae eorum ad Imperatorem datae a. d. 4. Aprilis 1750. in *Io. Car. Koenigii ſelectis iuris publ. noviſſ. tom. XXIII.* p. 356. in quibus *iurisdictio eccleſiaſtica* vocatur: *eins der edelſten Rechte Evangeliſcher Statuum, welche dieſelben nach denen obhandenen pactis publicis in dero Landen privative exerciren.*

Obſervare iuvat, hoc loco, in illo mitiori iurium poteſtatis eccleſiaſticae exercitio, quo uſi ſunt Status Imperii Evangelici, honorem frequenter habitum eſſe clericis, in iisdem in rerum eccleſiaſticarum conſilium adhibendis, partibusque adminiſtrandae iurisdictionis eccleſiaſticae ipſis demandandis. Sed emerſit inde in hominibus dominandi ingenio ductis, idem fere clericalis auctoritatis abuſus, quo premitur Eccleſia Romana, ut iura commiſſa velut propria exercere, in iisque obeundis arbitrium, immunitatem, et exemtionem tueri contenderent. Eius rei exempla vidit ſuperioris ſeculi aetas, et nonnulla recenſet *Ioannes Schwarzkopp*, Sereniſſimi Ducis Brunſuico Guelpherbytani Miniſter et Cancellarius, in conſilio ea de re dato, quod exhibet *Chriſtianus Thomaſius*, in *Iuriſtiſchen Haendeln*, *Parte II.* p. 340. qui et ipſe vim Clericorum, ipſorum malo, expertus eſt, ceu docent fata et litigia ab ipſo eodem loco *Parte III. p. 1. ſ.* expoſita. Quos conatus, cum graviter ferrent multi, tum ad eosdem oppugnandos animi converſi ſunt. *Samuel Puſendorfius*, praeſtantis doctrinae vir, in libello *de habitu religionis ad vitam civilem*, Papatum velut impugnaturus, impugnabat clericorum ſuae eccleſiae affectatum imperium, *miniſterii et poteſtatis eccleſiaſticae* diſcrimina oſtendens, et illud quidem clericis commiſſum, hanc vero penes Eccleſiam eſſe, et poteſtati civili ſubordinatam. Sed ulterius progreſſus *Thomaſius*, adoptata eorum ſententia, qui iam multum auctoritati Principis tribuerant, nec habita eorum, quae Eccleſiae, quae Principi, qua Principi, competunt, ratione, omnem etiam poteſtatem eccleſiaſticam impugnaturus, *imperium civile*, fontem iurium in Eccleſiam conſtituit, ex *ſuperioritate territoriali*, non qualem fert S. R.

Impe-

Imperii formula, sed qualem ipse existimavit, iura principis Evangelici in sacra descendere opinatus. Nacta est haec opinio fautores, quamvis a multis deinceps temperata, et ad aequiora principia revocata; sed et illa aliis viris doctis locum fecit eam examinandi accuratius, et separandi quae in ea miscentur, iura imperii in Ecclesiam, et ipsius Ecclesiae iura. Quae quamquam ab eodem principe Evangelico exercentur, tantum tamen abest, ut ideo eodem titulo competant, ut potius iura potestatis ecclesiasticae Ecclesiae, qua Ecclesiae, competentia, Principi non alia ratione, quam ex ecclesiae consensu, obvenire potuerint. Rectiora omnino sunt eorum principia, qui iura potestatis et iurisdictionis ecclesiasticae, quae post repurgata sacra Statibus Imperii Evangelicis obvenerunt, non iure Superioritatis territorialis, quae istiusmodi iura ex formula imperii non comprehendit, sed vi specialis tituli, pactis publicis comprobati, competere statuunt. Nec habent, qui his principiis in iurisprudentia Ecclesiastica Evangelicorum insistunt, quod de male cohaerente iurisprudentia conquerantur: quod utique facere oportet eos, qui ex ascititio peregrino principio Superioritatis territorialis aestimant iura et instituta, quae per eam non determinantur, sed alios natales habent.

Tentavit eius rei periculum facere *Illustris Auctor* in pertexendis, quae in lucem prodeunt, iurisprudentiae ecclesiasticae principiis. Et feliciter quidem. Ordine usus est naturali, qui praeponenda esse iubet, quae ad reliqua intelligenda viam sternunt. In *parte generali* persecutus est principia, quae tum in genere ad indolem Ecclesiae, eiusque nexum cum republica, tum in specie ad utriusque Ecclesiae in Germania approbatae origines, ad utriusque nexum legibus publicis constitutum, et ad historiam legum ecclesiasticarum pertinent.

In *parte speciali*, quatuor libris, complexus est specialia iuris ecclesiastici principia. In Ecclesia videlicet, quae universitas est, religionis Christianae colendae caussa consociata, et ministerio instructa, tria maxime momenta consideranda

 sunt,

ſunt, tum ea, quae miniſterium, tum quae poteſtatem eccleſiaſticam, tum quae cultum divinum reſpiciunt. Praemiſſa ſunt libro I. quae ad miniſterii poteſtatem ſpectant, quae ordinationi tribuitur, a qua quippe ſtatus clericorum, eorumque iura in genere, dependent.

Ab his, quae ordinis ſunt, perventum eſt libro II. ad poteſtatem, ſeu iurisdictionem eccleſiaſticam, in cuius exercitio regimen eccleſiaſticum verſatur. Cum ratione eorum, qui regimini eccleſiaſtico praeſunt, prorſus diverſa ſit Eccleſiae Romanae et Evangelicae politia, ſeiuncta eſt regiminis eccleſiaſtici in utraque Eccleſia tractatio, per ſpeciales ſectiones. Tandem in poſtrema ſectione partes regiminis eccleſiaſtici generales expoſitae ſunt, quae in poteſtate leges ferendi, in iurisdictione contentioſa, et in viſitandi poteſtate conſiſtunt.

Iura circa cultum publicum enarrata ſunt libro III. expoſitisque utraque priori ſectione iuribus, quae circa actus ſacros, eorumque celebrationem, quaeque circa matrimonium verſantur; ſectione tertia de univerſitatibus, religionis cauſa inſtitutis; ſectione quarta de officiis et beneficiis eccleſiaſticis, quae maxime cultus divini cauſſa ordinata ſunt; denique poſteriori ſectione de rebus bonisque cultui divino inſervientibus, et eccleſiae acquiſitis, actum eſt. His tandem libro IV. ſubiuncta tractatio eſt eorum, quae iurisdictionis eccleſiaſticae exercitium in iudicio concernunt. Quibus non minima pars eorum, quae in fora ſecularia tranſierunt, continetur.

In ſingulis explicandis ea ratione Illuſtris et celeberrimus Auctor verſatus eſt, ut traditis cuiuslibet negotii notionibus et originibus, iura et obligationes inde deſcendentes, et quae ad modum illa exercendi pertinent, expoſuerit, memor artis, quam Servii Sulpitii exemplo imitandam proponit *Cicero* in Bruto, c. 41. *quae doceret, rem univerſam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obſcuram explanare interpretando: ambiguam primum videre, deinde diſtinguere, poſtremo habere regulam, qua vera et falſa iudicarentur,*

et

et quae quibus propositis essent quaeque non essent consequentia. Fontes, ex quibus fundamenta iuris tutissime hauriuntur, indicati sunt diligenter, interspersis quoque scriptorum cuiuslibet argumenti idoneorum allegationibus, maxime ubi de instituti ecclesiastici originibus, vel de ostendendo iurium usu, vel de controversiis agebatur. — Nos vehementer optamus, ut, studiosae iuventutis commodo, praelectiones in Academiis, hoc egregio Libro duce, frequentes instituantur; neque negligantur imposterum, quemadmodum adhuc, ea studia, quae, etsi non sunt de pane lucrando, deque implendo rumine, tamen ad noscendam civitatis perfectae faciem necessariae debent videri.

MONIMENTA MEDII AEVI, EX BIBLIOTHECA Regia Hanoverana produxit, et praefatus est CHRISTIANUS GUIL. FRANC. WALCHIUS, S. Th. D. et P. P. Ord.

Fasciculi Quatuor.

Goettingae, sumtibus Bossigelianis, A. 1757 - 1760. 3. Alph. 7. plagg. octonis.

Quo magis interest florentis hodie Ecclesiae Christianae, ut intelligatur ab omnibus, quam foedis vitiis, et abominandis, res omnis et religio Christianorum contaminata fuerit proximis ante perfectam divinitus sacrorum repurgationem seculis; tanto diligentius curarunt viri docti et veri amantes, ut e latebris suis protraherentur monumenta quaevis, e quibus haec tristissimorum temporum imago perspici, neque adeo locus relinqui posset vel negantibus audacter, vel dolose minuentibus aetatis illius calamitatem. Atque istud, post ingentem *Matthiae Flacii* conatum, adeo liberaliter adiuti a fortuna praestiterunt, ut exhaustum pene hoc genus veterum scriptorum nostro aevo videretur. Sed alia omnia docuit felicissima diligentia viri doctrina et ingenio clarissimi, *Hermanni von der Hardt*, Academiae Iuliae Caro-

linae Theologi, qui incredibilem fere multitudinem eorum collegerat, iisque partim *Acta Concilii Constantiensis*, victurum opus, exornaverat, partim coeperat ex iisdem struere *Historiam litterariam Reformationis*, quatuor voluminibus absolvendam. Horum tamen cum primum duntaxat publicatum ab illo fuerit, quae reliquis destinaverat, in splendidissimam bibliothecam Regiam Hanoveranam translata sunt, Voluminibus XVI. comprehensa. Ea iam edenda, prout videretur, Illustrissimus vir, et maior Maeçenate Maecenas, *Münchhusius*, concessit Ven. *Walchio:* qui, cum duplex illorum genus esse cerneret, alterum nondum omnino, vel mendosis e codicibus, luci redditorum; alterum quae ipsum haberent auctorem *Hardtium*, eo consilio usus est sane laudando, ut ex posteriori genere praefationes unice in rem suam verteret, decerptis iis quae congesserat in illas *Hardtius* de scriptoribus singulis, eaque nunc contraheret in angustias, nunc novis observationibus amplificaret, reliquam autem farraginem, ingenii exuberantis lusibus nitentem, missam faceret. Ita commoda fasciculorum distinctione adhibita, in his Seculi XIV. et XV. reliquiis edendis versatus est, praefationibus autem copiosis, quae scitu videbantur necessaria, lecturis proposuit. Age autem singulos enarremus.

Fasciculo quidem *Primo* exhibentur: I. *Matthaei de Cracovia*, Episcopi Vormatiensis, de squaloribus Romanae curiae tractatus. Antiquum errorem, qui eum Polonum fecit, primus sustulit *Ludewigius*, docens Pomeranum fuisse, e nobili Cracoviorum familia; quod confirmatur observatione *Hardtii*, orationem eius saepius linguam germanicam redolere. Episcopatum Vormatiensem adeptus est anno cIↃ CCCCV. Dignitatem Cardinalis Ecclesiae Rom. repudiasse videtur propterea, quod ea valde dubia esset eo tempore, quo bini Pontifices ecclesiam turbabant. Mortuus est anno Seculi illius X. Inter eius opuscula, diligentissime recensita ab *Oudino*, principatum tenet quod hic secundis curis editur. Ac ne quis παραχρονισμὸς sibi in eo videre videatur, docet Ven. *Walchius*, hos a recentioribus descripptori-

ptoribus adiectos fuisse, nec legi in codice augustae bibliothecae Guelpherbytanae, quo una cum Helmstadiensi usus est *Hardtius*. Primus edidit *Wolfg. Wissecurgius*, cum *Petri de Alliaco canonibus de emendatione ecclesiae*, Basileae 1551. 8. cuius fidem secutus *est Brownius*, qui *Ortuini Gratii Fasciculum rerum expetendarum et fugiendarum*, Lond. 1690. fol. iterum typis exscribi iussit. Sed cum exemplum illorum ex Codice longe corruptissimo petitum sit, fecit operae pretium *Walchius* noster, hac accuratiore editione curata. Habet autem hic libellus non modo candidam Romanae curiae, qualis sub Bonifacio IX. fuit, descriptionem, h. e. acerrimam reprehensionem flagitiorum, quae cum summo ecclesiae detrimento ab ea patrabantur; sed etiam sententias de potestate et auctoritate Episcoporum Romanorum eas, quae his ipsis opponi ex proprio coetu possint. II. *Grauamina nationis Germanicae adversus curiam Romanam, Iohanni Cardinali S. Angeli, Nicolai V. Pontif. Rom. legato, exhibita.* Anecdoton, quod Viri doctiss. *Iac. Frid. Georgii*, a quo Nationis German. Gravamina collecta sunt, diligentiam fugit. Descripsit *Hardtius* ex codice Helmstadiensi, qui hunc titulum praefixum habebat: *Avisamentum super Reformatione universali facienda et celebratione concilii generalis.* Mutari autem voluit illum in aptiorem. Sed idem quod existimat, haec gravamina oblata fuisse Cardinali *Iohanni Carvaial*, Nicolai V. P. M. in Bohemiam legato, conciliare Noster non potest cum misso eodem tempore in Germaniam Card. *Nicolao Cusano* A. 1450. nisi forte credas, Germanos haec gravamina *Cusani* consiliis inimica, ad Card. *Iohannem* Romam misisse. Acerbissimae sunt, et lectu dignae maiorum nostrorum de misero Ecclesiae suae statu, de curiae Romanae vitiis, de intolerabili indulgentiarum nundinatione, aliisque huius generis querelae. III. *Iohannis de Vesalia adversus indulgentias disputatio.* Clarum nomen Seculi XV. et confessoribus veritatis accensendum. Legerat hunc eius libellum *Flacius*, et quaedam ex illo inseruit Catalogo suo: e cuius codice descriptum hic primum prodire ait

Walchius. Sed agnovit postea in Praefatione Fasciculi II. eum iam ab *Hardtio* editum fuisse a. 1737. in libro tamen paucorum manibus vel trito, vel etiam terendo: quo magis haec illius repetitio probanda est. Docet autem vir egregius, cuius libros se magno cum fructu legisse fatetur *Lutherus* noster, omnem de indulgentiis doctrinam vanam esse et Script. S. contrariam: cum qua sententia coniunxit plusculas, quae ostendunt quam studiosus fuerit veritatis Christianae. IV. *Iacobi Iunterburgii de negligentia Praelatorum libellus.* Carthusianus hic monachus Erfordiensis, qui in eadem urbe theologiam docuit, et anno 1465. diem suum obiit, plura scripsit, partim iam edita. Commentariolus praesens desumtus est ex codice Helmstadiensi, qui olim *Flacii* fuerat. Multa graviter et ingenue dicit vir bonus de praesulum sacrorum suae aetatis, sed maxime de monachorum virginumque sacrarum vitiis. Reformationem ecclesiae fatetur esse maxime necessariam. Illud autem memorabile inprimis est, quod potestatem tribuit imperantibus, bona clericorum subtrahendi illis, et ad alios usus, etiam profanos convertendi, si male iis utantur.

Secundi Fasciculi libellos cognoscite nunc, Lectores. I. *Iohannis Novariensis* oratio, in Concilio Pisano habita. Nimirum totus est hic Fasciculus in orationibus expromendis, quae in Conciliis Sec. XV. habitae fuerunt, dignis profecto, quas aetas nostra collectas ante oculos habeat. In iis autem quae in Pisano et Constantiensi Conciliis recitatae sunt, tria maxime commendantur Patribus: exstinctio schismatis, ecclesiae in capite et membris reformatio, haereseos denique Hussiticae et Wiclefiticae, (vel potius hominum libertatis Christianae studiosorum,) oppressio. Quae licet multa stuporis infelici seculo proprii signa edant; tamen de corruptelis simul ecclesiae, celerrimam medicinam flagitantibus, non minore saepius παῤῥησίᾳ verba faciunt, quam illi quos infensissimos sibi hostes iudicavit Ecclesia Romana. Primae quidem huius orationis, a *Ioh. Novariensi Episcopo* habitae, particulam *Hardtius* iam publicavit, eandemque repetiit

tiit Cl. *Mansius* in Suppl. Concil. T. III. nunc integra editur. Hoc agit maxime orator, ut malorum, quae ex schismate Pontificio percepit Ecclesia, magnitudinem exponat, deinde novi Episcopi Rom. iam eligendi virtutes persequatur. II. *Matthaei Roederi, S. Paginae Prof. Galli, Oratio in Concilio Constantiensi habita*, quae Ecclesiae generalem ac necessariam Reformationem summa vi suadet suscipiendam. III. *Vitalis Valentini, Praesulis Telonensis, Oratio in eodem Concilio recitata.* Habet inter nugas plurimas bona nonnulla. Sed alia eiusdem Episcopi oratio ibidem habita, qua vehementissime Pontificem aggressus est, latet adhuc ignotis in scriniis. IV. *Theodorici de Monasterio, Theol. Prof. Coloniensis, Panegyricus, in Concilio Constantiensi dictus.* Laudat Gregorium XII. qui se ipse Pontificis dignitate exuerat, simul et Concilii necessitatem atque auctoritatem tuetur. V. *Bertrandi Vaqueri, Theol. Prof. Ordinis b. Mariae de Monte Carmeli, Conventus Montispessulani, sermo, eodem in Concilio habitus.* Exagitat corruptos sacerdotum mores, et ad eos emendandos hortatur Concilium. VI. *Auctoris anonymi oratio de corruptissimis Ecclesiasticorum moribus, in Concil. Constantiensi habita.* Queritur de amissa Ecclesiae dignitate, et caussas eius rei aperit. Quamvis autem de Ecclesiae potestate magnificentius sentiat quam verius, legendus tamen est ob latentia in eius oratione documenta redditi ex parte magistratibus Christianis iuris sacrorum. VII. *Alia Anonymi Oratio ibidem habita.* Corrigendos sacri ordinis mores ostendit, notatque in eo litterarum etiam sacrarum negligentiam, et ignorationem rerum divinarum. VIII. *Horrici Abendoni, Prof. Acad. Oxoniensis, Panegyricus in Concilio Constantiensi habitus.* Auctor reliquis ingenio et doctrina superior, qui de Anglicae Ecclesiae statu ita disierit, ut intelligatur, eam non minoribus, quam reliquas, malis pressam fuisse. IX. *Auctoris anonymi oratio, in eodem Concilio habita.* Praemonstratensis hic monachus non contemnendam Script. Sacrae scientiam, aliaque oratoris bona prodidit, eo tempore rarissima.

Perve-

Pervenimus ad *Fasciculum Tertium*, qui haec nobis offert. I. *Iacobi de Misa, seu Iacobelli*, (qui primus divinitus institutum Calicem in S. Eucharistiam revocavit,) *Opusculum de purgatorio animarum.* Scriptum videtur contra Waldenses, ostenditque virum in veri cognitione et professione longius provectum, tamen inveteratos adhuc quosdam ecclesiae errores defendisse. Ceterum iisdem fere, quibus postea *Bellarminus*, pro ficto illo igne armis militat. II. *Auctoris anonymi oratio de vitiis Clericorum, in Concilio Constant. dicta.* Praeclare disputat de officiis ministrorum Ecclesiae, eosque, quos illa aetas protulit, parum illis satisfacere significat. III. *Iohannis Zachariae, Ord. Eremitarum S. Augustini*, Oratio *de necessitate Reformationis, in Concilio Constant. habita.* Dicuntur quaedam a celebri hoc Io. Hussi, (si diis placet,) victore, e quibus pravi mores Clericorum illius aevi satis elucent. Sed ipsa oratio, ut recte iudicat Doctiss. Editor, illustre exemplum est corruptelarum, quas falso dicti praecones verbi divini seculis illis contraxerant. IV. *Theodorici de Monasterio Panegyricus, de infanda Ecclesiae corruptione, in eodem Concilio dictus.* Libere exprobrat Clericis turpem Script. S. negligentiam, et, quod inprimis dignum observatu est, nimiam Iuris Canonici auctoritatem redarguit. V. *Leonardi Statii, e familia Dominicanorum, oratio pro maturanda Reformatione, in Concilio Constantiensi habita.* Homo Italus, et familiaris Pontificum Romanorum, non negat ille quidem, indigam esse emendationis rem sacram Romanam, imo ad vitia Clericorum proscribenda patres cohortatur; sed addit tamen idem, primum omnium eligendum esse novum Pontificem, nec spernenda Iuris Canonici decreta. Quo ipso confirmatur, quod pridem monuerunt viri docti, Italorum astutiae potissimum tribuendum esse, quod Concilium Constant. ea in emendatione Ecclesiae non perfecerit, quae ab illo Europa universa exspectabat. Ceterum idem *Leonardus* ineptissimam opinionem tuetur, Dei filium, etiam si numquam lapsus esset Adam, tamen humanam naturam induturum fuisse. VI. *Auctoris anonymi Oratio pro maturanda*

randa Reformatione, in Concilio Constantiensi habita. Multo rectius superiore illo de emendatione ecclesiae sentit. Eam perfici vult ab Ecclesia ipsa, et ad normam doctrinaeque vitaeque Christi conformari. VII. *Auctoris anonymi Sermo de meliori Clero, in Concilio Constant. recitatus.* Reprehendit nundinationes munerum ecclesiasticorum, in curia Romana usitatas, et vitia doctorum ecclesiae plerorumque. VIII. *Hugenetti de Metis, Iuris Doct. Avenionensis, Panegyricus* pro maturanda *Ecclesiae Reformatione, in Concilio Constantiensi dictus.* Excitat Patres ad suscipiendam reformationem ecclesiae, cuius tristem satis imaginem delineat, et aperte eos negligentiae accusat, qui per triennium nihil adhuc effecerint, quod salutari illi consilio inservire possit. IX. *Luciferi seu Satanae Epistolae binae: a) ad Clerum*, qua mores eorum insectatur. Hanc *Flacius* Magdeburgi 1549 8. luce donavit, ex quo alii repetiere. Sed usus erat exemplo, ut videtur, interpolato. Cum breviorem Codicem nactus esset *Hardtius*, communicavit cum *I. A. Schmidio*, qui eam Epistolam, una cum secunda, in Dissert. de libris et epistolis coelo et inferno delatis, Helmst. 1704. excudi fecit. b) *Ad Iohannem Dominici, Cardinalem Ragusinum.* Hic cum princeps fere amicorum Gregorii XII. esset, et impedire hunc crederetur, quo minus consiliis de schismate tollendo obsequentem se praeberet: asperrimis verbis in hac epistola notatur, vel potius ridetur satyrice. Utramque epistolam, non alienam ab argumento reliquorum monumentorum, recte illis adiunxit Ven. *Walchius.*

Fasciculum denique *Quartum*, qui *Tomum primum* huius collectionis claudit, scriptis non minus dignis, quae conservarentur, V. Cl. exornavit: quorum hic inde est. I.) *Auctoris anonymi Oratio, de Reformatione infeliciter dilata, in Concilio Constantiensi dicta.* Hic ipse quoque vitia sacri ordinis ingenue notat, atque adeo in Patribus Concilii reprehendit

 cupi-

cupiditatem, qua quisque flagret, commodis suis inserviendi, manifestaque vitae dedecora; unde mirandum non sit, cur nihil adhuc celebratissimus hic conventus in emendanda ecclesia profecerit. Ceterum, eruditionis suae vel lectionis potius copiam intempestive effudit Orator hic, et Sigismundum Caesarem, tum praesentem, ita laudavit, vel, ut verius dicamus, omnium virtutum encomiis oneravit, ut prorsus risum legentibus suscitet. II.) *Auctoris anonymi Panegyricus, de dignis Clero virtutibus, in Concilio Constantiensi dictus.* Habitus videtur fuisse a viro praecipuae dignitatis, cum ad praesules et patres purpuratos ita loquatur, ut eos sibi fere pares esse non obscure innuat. Itaque etiam liberrimo dicendi genere utitur, quod talis auctoritatis virum deceat, flagitia Cleri graviter perstringit, administrationem munerum et bonorum Ecclesiasticorum, lectionem Scr. S. aliaque vel negligentius tractata, vel abiecta penitus, emendanda et restituenda commendat. III.) *Iohannis Gochii, de quatuor erroribus circa legem evangelicam exortis, et de votis et religionibus factitiis, dialogus.* Hunc velut lunam micare inter ignes minores, vere dixerimus. Vitam optimi viri, qui purioris doctrinae partes bene multas magno animo professus est, ex sparsis Scriptorum locis enarravit in praefatione Cl. Editor. Vita functus est Mechliniae A. 1475. praefectus sacris virginibus familiae Augustinianae. Cum esset ex eorum numero sane paucorum, qui tum religionem ex ipsis sacris litteris haurirent, multa rectius ceteris vidit, laudatusque propterea est a *Flacio*. Quare etiam scripta eius in indicem librorum prohibitorum, eiusque classem omnino primam, retulit Ecclesia Romana. Publicavit eorum nonnulla *Cornelius Grapheus*, Erasmi amicus, qui Senatui Antverpiensi ab epistolis fuit; sed nec horum, nec ἀνεκδότων eius opusculorum census satis certo institui potest. Hunc quidem eius dialogum a se primum in lucem proferri arbitratur Noster. Est autem iis de scriptura sacra, unico reli-

religionis fonte, de viribus naturalibus hominum ad veram pietatem procreandam minime idoneis, de cultus divini externi pretio moderando, de votis monaſticis, de ſacramentorum virtute percipienda, de diſcrimine inter Presbyteros et Epiſcopos a Romanis iniuria introducto, aliisque ſententiis refertus, ut ſemina doctrinae a *Luthero* reſtauratae tenuiſſe iudicandus ſit. IV.) *Bernardi Weſterrodi Planctus.* Fatetur noſter, nihil ſe de auctore compertum habere; ſed verſus ipſos Seculo demum XIV. ſcriptos fuiſſe, probabili coniectura docet. Hos licet iam *Flacius*, *Wolfius*, et *Berneggerus* ediderint, repetendos tamen duxit: non modo propter eorum praeſtantiam et ingenuam orationis ſimplicitatem, cum paucis omnia fere complectantur, quae de Clericorum moribus corruptiſſimis queſti erant olim viri cordati; ſed etiam quod *Hardtii* codex, quem ſecutus eſt *Walchius*, rectius nonnulla legit ſuperioribus editionibus. Tamen cum hae quoque nonnumquam veram lectionem adſervaſſe videantur, varias lectiones earum ſubiecit.

Intelligent nunc Lectores, quam utilem hiſtoriae Chriſtianae operam navaverit V. S. Rev. edendis aut recudendis monumentis, de quibus adhuc diximus. Qua in re plurimum diligentiae et accurationis, ſed neque minus veritatis ſtudium declaravit. Neque eum in his initiis ſubſtiturum eſſe docet quem nuper publicavit *Tomi Secundi Faſciculus primus*, de quo propediem dicemus.

ELEMENTORUM ANALYSEOS INFINITORUM IOAN. ANDREAE SEGNERI, Ser. Regi Bor. a Conſiliis intimis, Mathemat. et Phil. Nat. in Acad. Fridericiana Profeſſ. Primarii etc. PARS II. pagg. 572. cum V. tabb. aeneis in 8.

Halae Magd. in Offic. Rengeriana, 1762.

 Om-

Omnium, qui Mathemata amant et colunt, desiderium, elegantissimum eorum systema Segnerianum totum tandem consequendi, nimis quidem lente expletur; partium tamen eius singularum, quarum altera alteram tam longo temporis intervallo excipit, ea est praestantia, ut, cum fere extinctum sit, prodeunte nova parte denuo suscitetur, atque harum rerum cultoribus ardentissima exprimat vota, quo illustri Auctori placeat, in reliquis eius partibus edendis festinare, diuque desiderato systemate calculi integralis, eius meditationibus profundis digesto, orbem litterarium exhilarare. Tertiam hanc Analyseos Mathematicae partem, et quidem Sect. XI. et XII illustris Segnerus a pertractanda accuratiori consideratione Logarithmorum incipit. Satis diu controversia de Logarithmis, Leibnitium inter ac Ioan. Bernoullium exorta, Mathematicos suspensos tenuit. Quorum ille non solum imaginariarum, sed etiam negativarum quantitatum Logarithmos, imaginarios esse defendebat: hic contra Logarithmos affirmativarum et negativarum positivos statuebat, ut ex eius sententia $l-a=l+a$. Utrinque iis res agebatur argumentis, ut difficile diiudicatu esset, cuius sententia vera. Illustris tandem Eulerus, considerata intimiori Logarithmorum natura, sententiam Leibnitii veram esse demonstravit, eaque occasione insignes Logarithmorum, ac antea plane incognitas proprietates, detexit. Quae cum, quantum nobis quidem cognitum, in nullum adhuc systema, discentium usibus destinatum, insertae, ac eorum ingenio, (cum inventores non nisi Mathematicis primi ordinis scribant,) accommodatae sint: tanto maiorem huic libro ornatum conciliant, quo accuratius illustris Auctor eas a primis originibus deduxit. Docens nimirum primum, omnes quantitates, impossibiles aeque ac possibiles, affirmativas ac negativas, per sinus ac cosinus exprimere; indicat simul methodum, quantitates ita expressas multiplicandi, atque datae quantitatis radices puras dati ordinis omnes, etiam cuius exponens

nens ſit infinite magnus, per has circulares quantitates exhibendi. Deinde vero ſingulas has propoſitiones tam luculentis exemplis illuſtrat, ut nulla in concipiendis his maxime ſubtilibus veritatibus difficultas, attentis, ac eorum quae in antecedentibus partibus tradita ſunt peritis lectoribus, etiamſi eas ſine doctore legant, ſubnaſci poſſit. Quibus demonſtratis, Problemate quarto conficitur, eiusdem numeri plures poſſe eſſe Logarithmos, quorum omnium idem ſit modulus: omnium quantitatum negativarum Logarithmos eſſe omnes impoſſibiles, aeque ac Logarithmos imaginariarum; ſingulorum vero horum Logarithmorum, cuilibet numero reſpondentium, non ſolum formae, ſed et ſyſtemata exhibentur, et exemplis declarantur. Sectio XIII. continet utiliſſimam, de aequationibus differentialibus completis, doctrinam. Haec quidem in ſcriptis eorum, a quibus elegantia calculi differentialis compendia habemus, non omiſſa, ſed ab omnibus fere iuſto brevius pertractata ſunt. Illuſtris vero Segnerus tam copioſe expoſuit, ut ex iuventute academica etiam illi, quorum res non permittunt ut praelectionibus in Matheſeos paulo reconditae partes intereſſe poſſint, proprio marte, ſi has res amant, et commodiori, quam in Academia fieri poteſt, tempore, ex ea addiſcere queant. Quo reſpectu inprimis totum Syſtema Segnerianum Matheſeos nunquam ſatis commendari poteſt. Ardua enim in eo, ſubtilia, et a primis principiis longe remotiſſima Matheſeos capita, ita clare, dilucide, ac copioſe, ex genuinis principiis, et ſolide proponuntur, ut illud commentarii loco adhiberi poſſit, in quo ea, quae alibi aenigmatum more propoſita ſunt, inſignem conſequuntur lucem. Quorum veritatem Lectores, ſi Noſtrum in plurimis capitibus conſuluerint, ipſi comperient; imprimis vero eam intelligent perlecta hac eminente differentialis calculi parte, cuius apud alios vix aliqua extant veſtigia. Poſt enucleatam enim aequationum differentialium completarum ideam, regulas primum expedite

ex quavis aequatione algebraica ac transcendente capiendi differentialia completa demonstrat; selectis aequationum exemplis ac schematismis geometricis illustrat; ipsa differentialia completa ad certas classes ac ordines reducit ac revocat, earumque universales proprietates eruit. Quarum palmariae huc redeunt: Aequationes differentiales completae, quae nascuntur ex algebraicis, in quibus variabilis nulla vel sub signo radicis est, vel in denominatore, semper determinato quodam ordinum differentialium numero constabit, eo scilicet, qui aequalis est indici ordinis, ad quem aequatio pertinet. Quae ex aequatione secundi ordinis nascitur differentialis completa, praeter differentialia primi et secundi ordinis nulla continet: quibus aequatio tertii ordinis insuper differentialia tertii ordinis addit; quarta quarti, et ita porro. Si vero in aequatione data variabilium aliqua exponentem dignitatis negativum gerat, vel affirmativum quidem sed fractum; vel si functio transcendentalis sit in aequatione ea: aequatio differentialis, quae methodo exposita producitur, infinito terminorum numero constat, et infinitos continet differentialium ordines. Tandem vero, ut haec theoria pulcerrima quam sit in omni Geometria utilis ostendatur, Sect. XIV. illustris Auctor fuse difficile illud problema solvit. Cuiuscunque aequationis variabilis x et y continentis differentiali completa, secundum regulas traditas formata, rationem evanescentium dx et dy, sive rationum $dy:dx$, ultimam per eas variabiles et constantes exhibere ad quamcunque x et y, eiusque ope detegere curvae apud quodlibet punctum datum directionem, punctaque per aequationem datam non simplicia et in specie duplicia, triplicia — ntuplica. Porro, cum aequationes differentiales completae incrementa omnium ordinum complectantur, eaeque, si utiles esse debeant, ad maiorem simplicitatem revocantur ponendo aliquam variabilium, quae eis insunt, infinite magnam vel infinite parvam: maximopere tum interest nosse certa principia notasque

que, ex quibus ſine errore cognoſci poſſit, qui termini aequationis prae aliis evaneſcant. Ea quidem principia ac notae, magna iam ſui parte, initio ſtatim Analyſeos infinitorum, et quidem Cap. I. ſolide tradita ſunt ac demonſtrata: illuſtris tamen Segnerus, ne quid eius ſyſtemati deeſſet, alias adhuc tradit notas, quibus negotium illud ſummi momenti facilitetur, in inſigni de comparatione infinitorum Sectione, oſtenditque, illud aliquando pendere a Logarithmorum interiori natura, quae vel ideo de novo ac profundius expoſita eſt. Ubi vero termini aequationis diverſis litteris conſtant, facilius ac certius illud cognoſci nequit, quam ex Parallelogrammo Newtoniano, de quo itaque in hac Sectione brevem ſuccinctamque demonſtrationem Lectores invenient. Quae ſequuntur Sectiones, eae applicationibus theoriarum ſolide expoſitarum abſolvuntur. Et quidem primum ad res Geometricas, ubi varia lectu digniſſima, et quae alibi fruſtra quaeſiveris, occurrunt: de inveſtigatione punctorum, quae in lineis conſiderari ſolent, ſingularium omnis generis; de detegendis applicatis curvarum maximis ac minimis, radiis atque angulis curvedinum, rarius in infinitum excurrentibus, ac horum aſymptotis. Mox deinceps ſubiungitur applicatio ad Arithmeticam. Theoria enim aequationum differentialium completarum utilis admodum eſt ad declarandam ſerierum continuarum genuinam indolem. Foecundiſſimae itaque Sect. XX. ac ſolidiſſimae meditationes, ideis generalibus, proponuntur illuſtri ab Auctore, de ſerierum termino generali, de ſeriebus differentialibus, ſumatricibus, de approximationibus ad radices aequationum, de ſeriebus recurrentibus, harumque uſu in detegendis aequationum radicibus. Quarum rerum ſingularum ſupra quam dici poteſt ſubtiliter pertractatarum pulcritudinem dum mente perpendimus, merito in ſequentibus huius ſyſtematis partibus adhuc praeſtantiores, dum iamiam egregia earum in his ſtamina videmus, expectamus: et cum pauci ad eas tali ordine et ſoliditate dige-

digerendas, diſcentiumque ingenio accommodandas nati ſunt, non aegre laturum illuſtrem Auctorem ſperamus, ſi eum, nomine omnium qui hiſce ſtudiis favent, rogemus, ut, inprimis cum difficilia illa ac luctuoſa tempora divina clementia cum pace commutata ſint, quae ſunt egregii ſyſtematis reliqua, acceleret, atque ita omnino exiſtimet, non ſe maius donum, aut exoptatius, poſſe litterato orbi offerre, qui talis beneficii memoriam, gratiſſimo animo, et propaganda tam praeclari nominis fama ad poſteros, certiſſime compenſaturus eſt.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Iunii Anno MDCCLXII.

Pars I.

CALLIMACHI HYMNI EPIGRAMMATA et Fragmenta, cum notis integris H. Stephani, B. Vulcanii, Annae Fabri, Th. Graevii, R. Bentleii: quibus accedunt Ezechielis Spanhemii Commentarius, et notae nunc primum editae Tiberii Hemsterhusii et Davidis Ruhnkenii. Textum ad fidem MSS. recensuit, Latine vertit, atque notas suas adiecit IOH. AUG. ERNESTI.

Lugd. Bat. ap. Sam. et Ioh. Luchtmans, Academiae typographos, 1761. octonis. To. I. 1. Alph. 12. plagg. To. II. 2. Alph. 10. plagg.

E*rnestius*, Vir celeberrimus, iam ante multos annos constituerat Hymnos Callimachios edere, quum miram eorum venustatem et elegantiam cognovisset et adamasse coepisset iam adolescens, vidissetque, eos multis modis contaminatos et deformatos esse negligentia librariorum aliorumve mala sedulitate, neque diligenter satis vel emendatos, vel illustratos ab editoribus recentioribus. Atque primo quidem voluerat id sic facere, ut adiiceret breves notulas, quibus vitiosa emendarentur, et obscura explicarentur, ut esset copia exemplorum, quibus uterentur auditores in lectionibus: sed deinde quum Stubelius apud Germanos, et apud Britannos Thomas Bentleius, Hymnos Callimachi et Epigrammata edidissent, coactus tum est *Ernestius* abii-

cere istud consilium. Quae mora atque sapiens cunctatio et Callimachi Carminibus admodum salutaris fuit, et studiosis Graecarum litterarum vehementer utilis. Etenim quum Luchtmanni vellent ante annos aliquot repetere, sumtibus suis, Graevianam editionem una cum Spanhemii Commentario: adierunt *Ernestium* atque rogarunt, a *Ruhnkenio*, ut opinamur, admoniti, ut vellet, suae doctrinae copiis, conciliare et addere novae editioni nova ornamenta, novum splendorem. *Ernestius* igitur, qui librariis hoc, pro incredibili suo erga bonas litteras atque Callimachum amore, negare nollet, ab eo tempore id sibi serio agendum putavit, ut contraheret copias idoneas, quibus Carmina Callimachia adiuvarentur ornarenturque. Hae autem copiae, de quibus ipse Vir summus diligenter egit in Praefatione, fuerunt et editi libri antiqui, et scripti manu Codices: quos eo magis consulendos vidit, quum nullus editorum iis usus sit, praeter Stephanum, cuius tamen Codex novitius fuit et manifesto interpolatus, ita ut textum fecerit, non meliorem, sed longe vitiosiorem. Florentiae in bibliotheca Medicea nullus reperitur liber calamo scriptus; neque ille Codex vetus, e quo adornata est prima editio, hodie ibi comparet, sublatus haud dubie cum caeteris Codicibus, bibliothecae per fraudem detractis. Sed e bibliotheca Ambrosiana, quae Mediolani est, accepit Cel. *Ernestius* lectiones duorum antiquorum Codicum, qui saeculo fere undecimo scripti videntur, per *Ioh. Checcotium*, Virum Graece doctissimum, cuius amicitiam ei conciliavit, *Breitingeri* rogatu, *Iac. Christophorus Beckius*, Basiliensis Theologus. Idem *Checcotius* spem fecerat impetrandorum excerptorum Codicis, qui est in bibliotheca S. Marci Venetiis, sed irrita fuit spes ista. Misit tamen lectiones duorum Codicum Vaticanorum in locis lacunosis; et *Barsottus*, Collegii Scholarum Piarum in urbe Roma Rector, communicavit cum *Ernestio* lectiones eorum locorum, quae ipsi notata miserat, e totidem Vaticanae bibliothecae Codicibus, quorum alter N. CXLV. signatus est, alter N. MCCCLXXIX, ex quo ipso *Checcotius* excerptum mise-

miserat, quum alterum esset e Codice N. xxxvi. signato. Scripti sunt omnes saeculo xv. et unus est membranaceus. Praeterea celeb. *Ruhnkenius* misit lectiones Cod. Reg. Paris. et Vossiani, qui est in bibliotheca Leidensi, et in Epigrammatis lectiones Cod. Palatini e Salmasiano exemplo. Sed ex usu et comparatione lectionum horum Codicum cognovit *Ernestius*, Ambrosianos et Vaticanos esse meliores caeteris, et ab interpolationibus magis liberos; Codices non interpolatos omnes fluxisse ex uno exemplo; quosdam de Vaticanis forte ex ipsa editione Florentina manasse: nam unus eorum scriptus est a. 1496, et saepe saeculo quinto decimo factum constat, ut e libris editis primis, qui rariores et cariores essent, describerentur alii. Praeter hos Codices in manus *Ernestii* venit exemplum Vascosani, quod olim Pe. Francii fuit, et quo iam Graevius filius usus est, [vid. ad h. in Apoll. 31. et alibi], atque editio Aldina, in cuius margine a Germano quodam notatae erant ut lectiones editionis Frobenianae et Stephanianae primae, ita etiam quaedam emendationes. Sed notarum *Stanleii*, quae a *Barnesio* [ad Hom. Il. *i*, 414.] commemorantur, et quae nuper Londini venditae sunt, frustra se professus est emtorem, quem iam ante eum invenerant. Praeter haec auxilia scriptorum Codicum adhibuit libros editos principes, eoque magis, quia eos nec a *Graevio* satis diligenter inspectos esse vidit. Prima editio adornata est per *Lascarim* Florentiae a. 1494. cuius lectiones a Graeviana diversas accepit Londino, ubi *Henr. Gally*, Vir clarissimus, eas notavit ex Askewiano exemplo, *Ruhnkenii* rogatu. Editionem Florentinam a. 1513. 8. totam repetiit, cum larga accessione vitiorum typographicorum, *Aldus*. Quod ipsum fecit a. 1532. 4. *Frobenius*: quae tamen editio multo melior est Aldina, nam et vitia typographica sublata sunt, et multa mutata, nunc praeclare et feliciter, nunc perperam et temere: quae correctiones aut operis debentur, aut *Matthaeo Aurigallo*, qui exemplum Callimachium Frobenio exprimendum dedit, ut monet in Praefatiuncula *Gelenius*. Sed non satis constat,

 emen-

emendationes istae e libro scripto fluxerint, an ex ingenio. quod tamen *Ernestio* multo probabilius videbatur. In eadem editione primum coeperunt expleri lacunae h. in Cerer. 16. et 19. Eam excepit Parisina a. 1549, apud *Vascosanum*, ad calcem Oppiani: cuius textus fere totus est Frobenianus: raro dissidet ab eo, nec libris antiquis auctoribus. Sequuta est *Stephaniana* a. 1566. in Corpore poetarum epicorum, in qua prima lacunae omnes expletae exhibentur. Repetita est Parisiis a. 1574. apud *Benenatum* cum Latina Versione *Nic. Gulonii*. Sed a. 1577. *Stephanus* adornavit editionem alteram Genevae, cum notis suis et *Frischlini*, cuius Versio et prosaica et poetica accessit, cum Epigrammatis XXXIII. et Fragmentis quibusdam. Textus Graecus ipse sumtus est e prima editione, nisi quod in h. in Cer. etiam alter versus [16.], Τρὶς δ' ἐπὶ καλλιχόρῳ κ. λ., adiectus est ei [15.] qui e manuscripto libro in superiori adscitus erat. Atque huius exempli textus repetitus est postea ab omnibus editoribus, ita ut nulla controversia mota sit explementis lacunarum; quae tamen novitia sunt atque adeo eiicienda. Nam partim ingenio Marci Musuri debentur, partim e Versione Cruciana poetica facta sunt, et Codicibus manuscriptis recentioribus, ut Vossiano, inserta. Editio ipsius Versionis Latinae *Iac. Crucii* extat sine loco et anno. *Saxius* tamen eam Mediolani prodiisse opinatur, annis saeculi quinti decimi postremis. Repetita est Bononiae nono anno sequentis saeculi, quaternis: cuius editionis exemplum est in bibliotheca Paullina Lipsiensi. Ipsa Versio videtur, ut Politiani Versio Hymni in Lau. Pal., facta esse e libro manuscripto. nam in notulis, quae adiectae sunt, saepe proferuntur quaedam e libris Graecis, qui tum nondum subierant prela typographorum. Sed quum *Crucius* in ea adornanda hoc spectaverit, ut sententia verborum Graecorum exprimeretur: saepe vix iudicari certo potest, quid in suis libris habuerit. Versionis prosaicae, quae est in editione Benenati, auctor est, ut ante diximus, *Nic. Gulonius*, gener *Ioh. Aurati*, eiusdemque successor in Professione

ſione Graeca in Academia Pariſienſi. Quae etſi non aſſequitur ubique Graeci textus ſenſum: tamen locis multis accuratior eſt et melior Friſchliniana.

Iam, quomodo uſus ſit Vir ſummus multis his atque idoneis copiis, videbimus. Prima autem eius et maxima cura in hoc verſata eſt, ut textui Graeco, quantum fieri poſſet, priſtina integritas, nitor priſtinus, redderetur, ut, niſi omni labe careret, certe tamen et paucioribus et minoribus vitiis contaminatus legeretur. Unde non modo lectiones primas revocavit e libris ſcriptis et editis antiquis, atque tuitus eſt quas eiecerat recentiorum editorum vel temeritas inepta, vel inſcitia; ſed recepit etiam multas, quae non extant in libris ante editis, auctoritate Codicum calamo ſcriptorum, nonnullas etiam de coniectura. Adiecit enim coniecturas proprias non paucas, quas interdum confirmavit locis poetarum aliorum, quos Callimachus imitatus eſt, ut Homeri, Aeſchyli, aut qui Callimachi verba expreſſerunt, ut Apollonii Rhodii, Nonni, Dionyſii Periegetae, Arati: e quo fonte coniecturas emendationesque hauriri et peti poſſe, *Hemſterhuſius* maxime oſtendit aetate noſtra, quem deinde, hoc etiam in genere, multi eius diſcipulorum, ut *Ruhnkenius* et alii, ſequuti ſunt. Ipſumque Erneſtium ea de re quaedam diſputare voluiſſe in Praefatione, intelligitur e notis ad h. in Del. 125. ſed oblitus eſt id facere. Sed de coniecturis alienis fere ſic iudicium fecit eruditiſſimus Callimachi editor, ut eas reiiciendas docuerit, quod repugnarent et adverſarentur vel ingenio linguae, vel rei ipſi: quod accidit *Daweſii* maxime et *Reisquii* coniecturis. Multas tamen aliorum emendationes, *Ruhnkenii* in primis et amicorum eius, ut *Lennepii*, *Pierſoni*, probat ſaepe, atque adeo laudibus extollit. Cuiusque generis exempla quaedam, ſed promiſcue, apponemus, quae iniiciant et excitent lectoribus noſtris ſitim et cupiditatem legendi et cognoſcendi omnes notas Viri ſummi, ex iisque diſcendi rationem ſapientis et modeſtae Critices. H. in Iov. 13. pro ἐπινίσσεται, quod primus recepit *Benenatus*, vel potius

 Ste-

Stephanus, restituit ἐπιμίσγεται, quod est in editionibus ante Benenatum omnibus, et quod etiam in MSS. Reg. Vat. et Ambros. utroque extabat. Ibid. 52. pro Κέρητές γε, quod debetur *Frobenio*, non *Vascosano*, rescripsit e Flor. et Ald. Κέρητές σε, ut iam *Stephanus* corrigendum vidit, et re ipsa postulante, quum τό γε inepte frigeat, et MSS. omnibus consentientibus. V. 84. revocavit ἐν δ' ἄλις ὄλβον e MSS. Ambros. Voss. et editionibus primis, quod Frobenius, non Benenatus, mutarat in ἐν δ' ὄλβȣ. H. in Dian. 37. pro ἐν ἀπάσησιν, quae erat etiam MSS. Vat. Ambr. Reg. Voss. lectio, scripsit, de sententia Virorum doctorum, ἐν πάσησιν, et v. 235. Ἀζήνια pro Ἀζένια. V. 48 pro ἐπ' ἄκμοσιν Ἡφαίστοιο putat ipsum Callimachum dedisse ἐπ' ἄκμοσι δ' Ἡφαίστοιο. V. 55. pro ἐπεὶ μέγα, quod reperit in omnibus libris, edidit ἐπὶ μέγα, *Stephano* et *Bentleio* auctoribus, quod ipsum ab eo factum est v. 61. Sed v. 69. tuetur scripturam Ἑρμείης contra *Dan. Heinsium*, qui corrigebat ἐρχείης, et contra *Ruhnkenium*, cui ἐρζείης placebat. V. 98. pro μετὰ καὶ κύνες ἐσσεύοντο ei scribendum videtur μετὰ δὲ κύνες ἐσσεύοντο· quod locus Callimachi expressus sit ad locum Homeri Iliad. ζ, 296. Βῆ δ' ἰέναι· πολλοὶ δὲ μετεσσεύοντο γεραιαί. V. 108. pro Ἥρης αἰνεσίῃσιν reposuit Ἥρης ἐννεσίῃσιν. nam primo αἰνεσίῃσιν est verbum nihili, quod tamen etiam in aliorum poetarum libris occupavit, librariorum negligentia, locum alterius vocabuli. vid. Homer. Il ε, 894. et Apollon. Rhod. 1, 7. 3, 29 817. 4, 646. 1445. Deinde diserte ἐννεσίῃσιν legebatur in MS. Vat. Ambr. 2. Voss., nec aliter laudat Scholiastes Apollonii Rhodii ad 1, 995. Accedit quod Dionysius Periegeta, imitator Callimachi, v. 141. hoc ipsum hemistichium habet e Callimacho. Sed in libris eius legitur etiam Ἥρης ἐννεσίῃσιν. Aeque certum putari debet, v. 133. scribendum esse τρώει γένος e MSS. Vat. Reg. Ambr. Voss., non τρώγει, quod quum in suo exemplo primus recepisset Frobenius, non Vascosanus, postea servarunt reliqui editores, ita ut nullus dubitarit de veritate huius lectionis. At Callimachus videtur in animo ha-

habuiſſe locum Homeri Od. Φ', 293. Οἶνός σε τρώει μελιηδής. V. 150. ex edd. Flor. Ald. et Vaſcoſ. receptum eſt ἢ ὅγε χλεύνην pro ἢ ὅτε χλεύνην. Fundus huius elegantiae eſt Homerus Il. γ', 409. Εἰσόκε σ' ἢ ἄλοχον ποιήσεται, ἢ ὅγε δούλην. Mox v. 153. pro ἵνα θνητοῖσι βοηθὸν non dubitavit recipere *Erneſtius*, de ſententia Huetii aliorumque, ἵνα θνητοί σε βοηθὸν, etſi omnes libri editi et ſcripti conſentiunt in altera lectione. nam manifeſtum ſcripturae vitium eſt, quum reſpondeant clare σὲ et v. 154. ἐμέ· H. in Del. 41. legitur ſine ſenſu ἀπὸ Ξάνθοιο πολίχνης. *Ruhnkenius* in Epiſt. Crit. 2. p. 28. correxit ἁλιξάντοιο πολίχνης *urbe maritima*. hanc correctionem magni amici ſui *Erneſtius* veriſſimam putat. Sed ad v. 88. reiicit emendationem *Tho. Bentleii*, qui pro ἐλέγχεις legendum coniiciebat ἐφέλκεις, quod tum frigeat ὁ αὐτίκα, vulgatamque lectionem ſervandam et probandam cenſet, hoc ſenſu, *Quid propinquum, imminens tibi fatum ſciſcitaris, ſcire cupis ante tempus?* V. 94. recepit pro τομώτερον, de coniectura *Theod. Canteri*, τορώτερον quam emendationem probarunt etiam *Tho. Bentleius*, *Dorvillius* ad Charit. p. 465. et *Ruhnkenius* Epiſt. Crit. 2. p. 29. V. 115. putat pro ἐπ' ἐμεῖο Μοῦνοι ἐλαφρίζουσι eleganter legi poſſe ἐπ' ἐμεῖο Μούνοι' ἐλαφρίζουσι; ut μούνοιο dictum ſit pro μούνης, frequentiſſima apud poetas inde ab Homero figura. V. 125. non modo oſtendit, coniecturam *Ruhnkenii*, qui pro Δαψιλὲς ἠπείλησεν opinabatur legi debere Δασπλῆς ἠπείλησεν, confirmari poſſe auctoritate loci Nonni lib. 30. p. 776. ed. Cunaei, Οὐδὲ χόλον δασπλῆτα καθαψαμένης φύγεν Ἥρης, qui Callimachum ſaepe imitatus ſit: ſed affert etiam rationes, quibus defendi Vulgata lectio poſſit. Idem facit ad v. 249. ubi ille ipſe *Ruhnkenius* μέλποντες ἀοιδοὶ mutari volebat in μέλποντες ἐπηδοί, V. 192. pro οὐχ ἐνὶ χώρῳ legendum coniicit οὐχ ἐνὶ χώρα, quod ipſum in mentem venerit Viro docto in margine ed. Vaſcoſ. V. 246. reſtituit pro τοσσάδε οἱ, quod ex editione Benenati venit in reliquas, lectionem veram, quam habent edd. Flor. Ald. Frob. Vaſcoſ., Τόσσα θέοι. H. in Cer. 46.

pro

pro παραψύχοισα correxit cum aliis recepitque adeo παραψήχοισα. nam vulgatum παραψύχεισα alienum eſt ab iſto loco, et librarii ſaepe confuderunt inter ſe verba ψύχειν et ψήχειν. Atque ex his exemplis ſperamus Lectores noſtros facile intellecturos eſſe, quam rationem ſequutus ſit doctiſſimus Callimachi editor in conſtituendo formandoque textu poetae Graeco. Explementa lacunarum non eiecit quidem, praeter v. 136. h. in L. P., ſed incluſit tamen uncis, ut appareret eo magis, ea aliena atque ſpuria eſſe. Saepe etiam verſus vel de ſua, vel de aliorum ſententia ſpurios notavit, oſtenditque, cur viderentur tales, cur non. vid. H. in Iov. 55. H. in Apol. 44. 64. in Cer. 71. etc. H. in Lau. Pal. 63. 64. praeponendos cenſet v. 61. 62. et omnino in Hymno illo aliquoties lectionem vulgatam Ionicae formae mutavit in formam Doricam. Idem fecit in Hymno in Cererem, eiusque mutationis rationem in Praefatione dedit. Caeterum non modo e libris ſcriptis et editis collegit lectiones variantes: quo tamen in genere deſideratur nonnunquam diligentia, v. c. H. in Apol. 31. et 113. omiſit monere, iam in Frob. legi ἀείδει et φθέγος· ſed etiam e libris Grammaticorum et Criticorum veterum, qui laudant loca Callimachi. Qua in re eum maxime adiuvit *Ruhnkenii* felicitas et humanitas. Is enim communicavit cum eo multas particulas, e libris iſtorum hominum ineditis deſcriptas. Vid. ad h. in Iou. 8. h. in Dian. 77. 253. etc. Quo pertinet etiam Epigramma Paulli Silentiarii ineditum, ad v. 33. h. in Apol.

Sed *Erneſtius* de Hymnis Callimachi etiam ſic meritus eſt optime, ut compoſuerit adieceritque Verſionem eorum Latinam novam, eamque proſaicam, ſuperiorum Verſionum vitia et peccata notarit correxeritque paſſim, multa denique vocabula formasque loquendi obſcuras, neque notas ſatis, illuſtrarit explicaritque egregie. H. in Iov. 5. γένος non eſt *genus*, de quo male ceperant interpretes, ſed *locus natalis* vel *patria*, ut apud Eurip. Bacch. 121. διογενέτορες ἔναυλοι ſunt *antrum ubi Iupiter natus*, non *Iove geniti incolae*, ut Verſio

Verſio Latina habet inepte. V. 52. ἕλα ὀρχεῖσθαι, quod *Dan. Heinſius* ad Sil. 3, 347. male interpretatur *in numerum ſaltare*, referri poteſt ad motum pedum, ut ſit περιπλεκτοῖς ποσὶ, ut loquitur Theocritus Idyl. 18, 8. intelliganturque quos Onomacritus εἰλιγμὲς ποδῶν vocat, tribuitque ſaltantibus Curetibus in h. in Curetas v. 5. Nam ἕλον eſt, ut Scholiaſtes Theocriti Idyl. 7, 68. explicat, καμπὰς ἔχον, et *criſpum*, πολύγναμπτον. Putat tamen *Erneſtius*, poſſe etiam intelligi *varios orbes implicantes*, ut loquitur Virgilius, quod et ſignificationi verbi ἕλα conveniat, et ſaltationi ἐνόπλῳ. V. 56. ἀνηβᾷν non eſt *repueraſcere*, neque *repubeſcere*, ſed *pubeſcere*; quum notum ſit, ἀνὰ in compoſitis verbis centies redundare, ut in ἀναπείθειν, ἀναςαυρῦν, et aliis. Locus Theognidis, quem Lexica laudant, pro ſignificatione repubeſcendi, eſt v. 1001. Sed et ibi eſt pro ἡβᾷν *pubeſcere*. V. 81. ἄκρης ἐν πτολίεσσιν non eſt *celſis in civitatibus*, ut perperam vulgatus interpres explicat, ſed *altis in urbibus* vel *in arcibus*. nam ἄκρη πόλις vel ἀκρόπολις eſt *ſumma urbs* h. e. arx. Unde Iupiter Πολιεὺς, et Minerva Πολιὰς, non, cui civitas curae, ut male etiam Stanleius ad Aeſchyl. S. c. Theb. 69. interpretatur, ſed *arcis praeſes*. H. in Apol. 12. docet Vir ſummus, breviter quidem, ſed egregie tamen, differre κιθαριν a κιθάρα ſic. *Lyram* enim, quae eſt apud Callimachum κιθαρις, invenit Apollo, *citharam* Mercurius, conſentientibus Graecis, ut bene monet Scaliger in notis ad Manilium p. 379. Lyra Apollinis non habet chordas tentas ſuper teſtudinis cavo, ut Mercurialis, cuius deſcriptio eſt apud Homerum H. in Mercur. 47. ſed inter cornua in ponticulo, qui cornua iungit, ſeu tranſtillo, ſine ſubiecta teſtudine: quod diſcrimen etiam in monumentis antiquis exprimitur. V. 47. Anna Fabri dubitat, an apud Homerum reperiatur locus ſimilis Callimachio, Ἐξέτι κεῖνϐ ἐξότ'. At *Erneſtius* praeclare obſervat, ſimilem ei eſſe locum Homeri hunc (Il. ί, 106.) Ἐξέτι τϐ ὅτε διογενὲς —, monetque, ex eodem loco refelli *Arnaldum*, qui (Animadv. p. 62.) volebat ſcribi ἐξ ὅτ', quaſi ἐξότ'

 eſſet

esset pro ἐξόπϋ. V. 62. bene refellitur Cel. *Reiskius*, qui ad Antholog. ep. 398. per βωμὸν κεραοῦχον putabat intelligi *aram corneam*, ad similitudinem Apollineae factam: quum tamen κεραοῦχος non sit *corneus*, seu *factus e cornibus*, sed *habens cornua, cornutus*. V. 75. docet contra *Fabrum*, ἀπόκτισις probum esse et usitatum verbum, nam saepe occurrit apud Dionysium Halicarnasseum, v. c. 1. p. 36. Καπύας Αἰνείϋ τε καὶ Τρώων ἀπόκτισιν εἶναι. Ibidem p. 43. πόλεώς τινος ἀπόκτισις. H. in Dian. 105. in verbis πέντ᾽ ἔσαν αἱ πᾶσαι non redundat τὸ πᾶσαι, sed significat *omnino* ut apud Theocrit. epigr. 10. et Pseudo Orph. Argon. 335. Imitati sunt Latini, ut Gratius Cyneg. 16. *Accessere tuo comites sub nomine Divae* Centum omnes *nemorum*, centum *de fontibus* omnes *Naides*. V. 124. illustratur verbum ἐμμάττεσθαι, doceturque id significare *cum vi et impetu immittere, inicere*. Schol. Cod. Reg. interpretatur ἐμβάλλειν. Usus est Nicander de phalangio v. 766. Αὐτὰρ ὁ κέντρῳ αὐχένι — ἐνεμάξατο Φωτός. ubi tamen Gorraeus edidit ἀνεμάξατο. Est porro hoc verbum apud Oppian. Halieut. 2. 502. κακὴν ἐνεμάξατο κῆρα, in MSS. Pal. et Sylb. Restituendum id putat *Ernestius* Theocrito Idyl. 17, 36. τᾶς μὲν κύπρον ἔχοισα Διώνας πότνια κώρα Κόλπον ἐς εὐώδη ῥαδινὰς ἐνεμάξατο χεῖρας. V. 177. explicat vocabulum γυῖα, quod de omnibus quidem membris dicitur, ut ait Scholiastes Nicandri, sed maxime de manibus et pedibus, nempe in quibus maxime vis corporis. Hom. Il. ν́, 61. Γυῖα δ᾽ ἔθηκεν ἐλαφρὰ, πόδας καὶ χεῖρας ὕπερθεν. Sed maxime et saepissime de pedibus, inprimisque genubus, in quibus et lassitudo fere sentitur. De pedibus est apud Homer. Il. ν́, 435: apud Apollon Rhod. 1, 1008. coll. 1010. V. 191 illustratur verbum πτοεῖσθαι. H. in Del. 56. observatur, et multis exemplis confirmatur, poetas saepenumero verba, quae proprie de bestiarum clamore dicuntur, honeste transferre ad deos hominesque, ad exprimendam aliquam vehementiam irae, sonumque terribiliorem. V. 88. est copiosa nota de verbo ἐλέγχειν, quod exquisite dicitur

non-

nonnunquam pro *ſciſcitari et (per quandam etiam ſuavem vim) elicere verum, cogere quem ut verum dicat.* Sed quum voluerimus quibusdam tantummodo exemplis oſtendere praeclaras divitias et copias notarum huius generis Viri ſummi, quibus invitarentur lectores noſtri ad cognoſcendas eas omnes: ſatisfeciſſe iam conſilio noſtro ſperamus. Omnino ſumus auctores iis omnibus, qui non tantum Hymnos Callimachi intelligere, ſed naturam ſermonis et poeſeos Graecae cognoſcere velint, et videre, quanta diligentia, quam incredibilis induſtria, quam ſingularis doctrina, quam exquiſita ſcientia rerum paene innumerarum, eſſe debeat in bono interprete ſcriptorum veterum, ut animadverſiones Cel. *Erneſtii* in hunc poetam ſtudioſe legant. Sed etiam *Hemſterhuſii* notae dignae ſunt quae cognoſcantur diligenter, ut ad H. in Dian. 69. de uſu multiplici verbi χρῆσθαι, et ad H. in Del. 128. de elegantia verbi ἴτω. Caeterum Hymnos Callimachi, et Virorum doctorum in eos notas; e quibus tamen eiectae ſunt, idoneis de cauſſis, Friſchlini et Voetii notae; ſequuntur Excurſus duo, alter ad verba ἠοῖ νοήσῃ v. 87. H. in Iov., alter ad H. in Cerer. v. 26. ſs. *de luco Cereris et Eriſichthone Callimachio et Ovidiano.* Excurſus denique excipiunt notulae breves ad Scholia vetera. Sed ſatis dictum videtur de excellentia meritorum *Erneſtii* in Hymnos Callimachios. Ad Epigrammata et ad Fragmenta, partem quaſi alteram Carminum Callimachi, veniamus.

Neque enim tantum ſervata eſt, in hac nova editione, Collectio Epigrammatum et Fragmentorum Bentleiana, quae eſt in editione Graeviana, ſed luculenter etiam adaucta. Atque Epigrammatis quidem acceſſerunt tria alia, ex inedita Anthologia, et octo ex Anthologia edita, quae coniecturis Virorum doctorum referuntur ad Callimachum, in primis Salmaſii, cuius notas eo pertinentes *Erneſtius* accepit a *Ruhnkenio.* Caeterum in recenſendo textu Epigrammatum uſus eſt, ut ſupra diximus, eiusdem Ruhnkenii beneficio, lectionibus Codicis Palatini ex apographo Salmaſiano; itemque excerptis e MS. Lipſ. et Schedis Ritterſhuſianis. No-

tae autem quas adiecit, breves sunt, quaeruntque fere de lectione vera locorum aut suspectorum, aut corruptorum. Tales etiam sunt eae, quibus ei visum est Fragmenta illustrare, quae praeterea auxit quinque et quadraginta aliis. Pleraque tamen debentur diligentiae *Ruhnkenii*, qui non modo ea excerpsit ex ineditis Grammaticis, sed etiam ornavit notis longioribus: quales etiam sunt eae, quae Hemsterhusium, summum Virum, auctorem habent.

In Indice Graecorum verborum, qui est ad calcem Tomi primi, multa verba omissa, multa loca male, ut fit, laudata sunt. Et sicut in notis ad Hymnos *Ernestius* diligenter notavit versus Callimachios, qui ab auctore Etymologici M. laudantur, admonitus fere ab aliis: ita multis locis id neglectum esse reperimus. ut H. in Iov. 66. laudat Etymol. M. p. 383: H. in Dian. 190. p. 214: H. in Del. 286. p. 230. — Sed textus Graecus ipse accuratissime descriptus est ab operis. Quo quidem beneficio eum non minus, quam Commentarium Spanhemii, qui, una cum notis *Rich. Bentleii*, Tomo secundo continetur, et de quo non attinet plura dicere, quum elegantia eius et ubertas omnibus satis notae sint, ornavit diligentia *Ruhnkenii*: cui Viro et gratias agimus propterea publice, et ut vita ei a Deo longissima contingat, litterarum maxime Graecarum caussa, cum Cel. *Ernestio* vehementer optamus.

ELEMENTA PHYSIOLOGIAE CORPORIS HUmani. Auctore ALBERTO DE HALLER, Praeside Societatis Reg. Scient. Götting. etc. TOMUS IV. Cerebrum. Nervi. Musculi.

Lausannae 1762. sumtibus Francisci Grasset, Alphab. 3. pl. 6. in 4to.

Illustris *Hallerus* alacriter pergit, quod coepit, pertexere physiologicum opus. Hoc Tomo quarto doctrinam omnium intricatissimam ita explicat, ut eorum, quae doctissimi homines inde usque ab origine philosophiae naturalis

lis ad noſtra tempora repererunt, et litteris mandarunt, vix quicquam praeteriiſſe videatur. E quibus pro noſtra brevitate quaedam delibabimus. *Cap. X. Sect. I.* comparantur inter ſeſe cerebra variorum animalium, oſtenditurque, ſatis inverſa in ratione voluminum univerſi corporis cerebra eſſe; nec, quod ab omni retro tempore ſcriptum eſt, dubitari poſſe, quin homini inter animalia maximum cerebrum ſit conceſſum. Velamentum illud, quod cerebri ventriculos inveſtit, pro peculiari membrana proponitur. Vaſcula minima, in A. etiam experimentis manifeſtiora, in cortice tenerrima, tomenti ſimilia, numeroſiſſima, totum pene corticem videri componere, ita quidem, ut ex arteriolis, venis, et tenerrima celluloſa tela, maximam corticis partem conſtare recte dixeris. Ventriculum tertium cum ventriculis anterioribus, quando omnia integra ſunt, non communicare, cum illi aqua pleni, ipſe inanis repertus ſit. Dubitari quoque poſſe, num cavum ſit infundibulum; in cerebro enim gelu conſtricto diſſectum caveam non habuiſſe, quam oportebat ex glaciali nucleo prodi, neque in alio cadavere aquam continuiſſe, cum in ventriculo eſſet plurima. *Sect. II.* cerebelli: *Sect. III.* medullae ſpinalis deſcriptionem continet. *Sect. IV.* de dura matre exponit, et praeiudicatas illas de motu huius membranae opiniones rationibus idoneis e medio tollit, nullaque ſentiendi movendive facultate eam gaudere lectoribus perſuadere conatur; neque nervoſi quidquam in ea admittit, monetque, cadavera ab Illuſtri Auctore inciſa eſſe, in quibus nullae ullius generis glandulae eſſent, ut eo facilius pro morboſis concrementis haberi poſſent, cum praeterea in ſenibus, et longo morbo confectis, evidentius apparerent. *Sectio V.* arterias et venas encephali eiusque propagines omnes, minutiſſimas fere, enumerat, et ſanguinis, qui cerebrum adit, et copiam et indolem, ita determinat, ut copiam quidem ad quartam propemodum partem totius maſſae ſanguineae de corde expulſae non falſo aeſtimari, indolem vero a reliquo ſanguine e corde expreſſo parum aut nihil differre putet. A. ab eorum ſententia ſtat, qui a

 ſinu-

ſinubus durae meningis non accelerationem, ſed tarditatem motus ſanguinis a natura quaeſitam eſſe perhibent. *Sect. VI.* nervos proponit, horumque membranam, quam durae meningis propaginem vulgo putant, nihil aliud quam opus celluloſum eſſe confirmat; nervos ipſos irritabiles eſſe negat; neque muſculoſam et tendineam gangliorum a *I. M. Lanciſio* propoſitam fabricam, pennatumque tendinem per axin ganglii ductum, fibras parallelas ad angulum ſurſum obtuſum ei tendini inſertas, aut praeterea duas muſculoſas tunicas, A. experiundo obſervandoque ſolerter reperire potuit; neque ſuccum inter utramque ganglii membranam, a Cl. *Gortero* commemoratam, unquam vidit. Auctorem deinceps nervorum propagines minute perſequentem non licet ſequi. Itaque tantummodo Viri ill. ſententiam, de nobili illo ramo nervi intercoſtalis, adducimus, quae eo continetur, ut conſtanter et omnibus ſuis obſervationibus ſibi conſtare dicat, nihil umquam ab ea quidem quinti nervi propagine ad intercoſtalem truncum veniſſe, cauſamque erroris videri in arteriola latere, quae eo omnino in loco, in quo aiunt nervum a quinti ramo ad intercoſtalem ire, ex carotide, proxime ophthalmicum, ſupra ſextum in nervum quintum exeat; nervum vero intercoſtalem ex ſexto pare naſci; itemque cervicalibus accenſeri debere nervum illum, quem cerebralibus *Williſius* accenſuit, parque ſuum decimum fecit, cum habeat duplices omnino radices, quas poſt priora dubia Auctor certus conſtituit; anteriores vulgo receptas duas, tres, etiam plures, ad octo, ſub nono pare, fere continuo; deinde poſteriores, illis quidem debiliores, iterumque duas tresve, a ſumma medulla ſpinali ſub quarto ventriculo; has autem duorum ordinum radices in ſulco atlantis confluere in ganglion, quod ſuper atlantem eſt, indeque nervum abire in duos truncos. *Sect. VII.* vivi cerebri phaenomena proponuntur, ita ut Auctor ſaepius iam expoſitam theoriam de partibus humani corporis ſenſibilibus et irritabilibus defendere ſatagat, argumenta pro ſua opinione militantia incredibili lectionis varietate cumulando. *Sect.*

VIII.

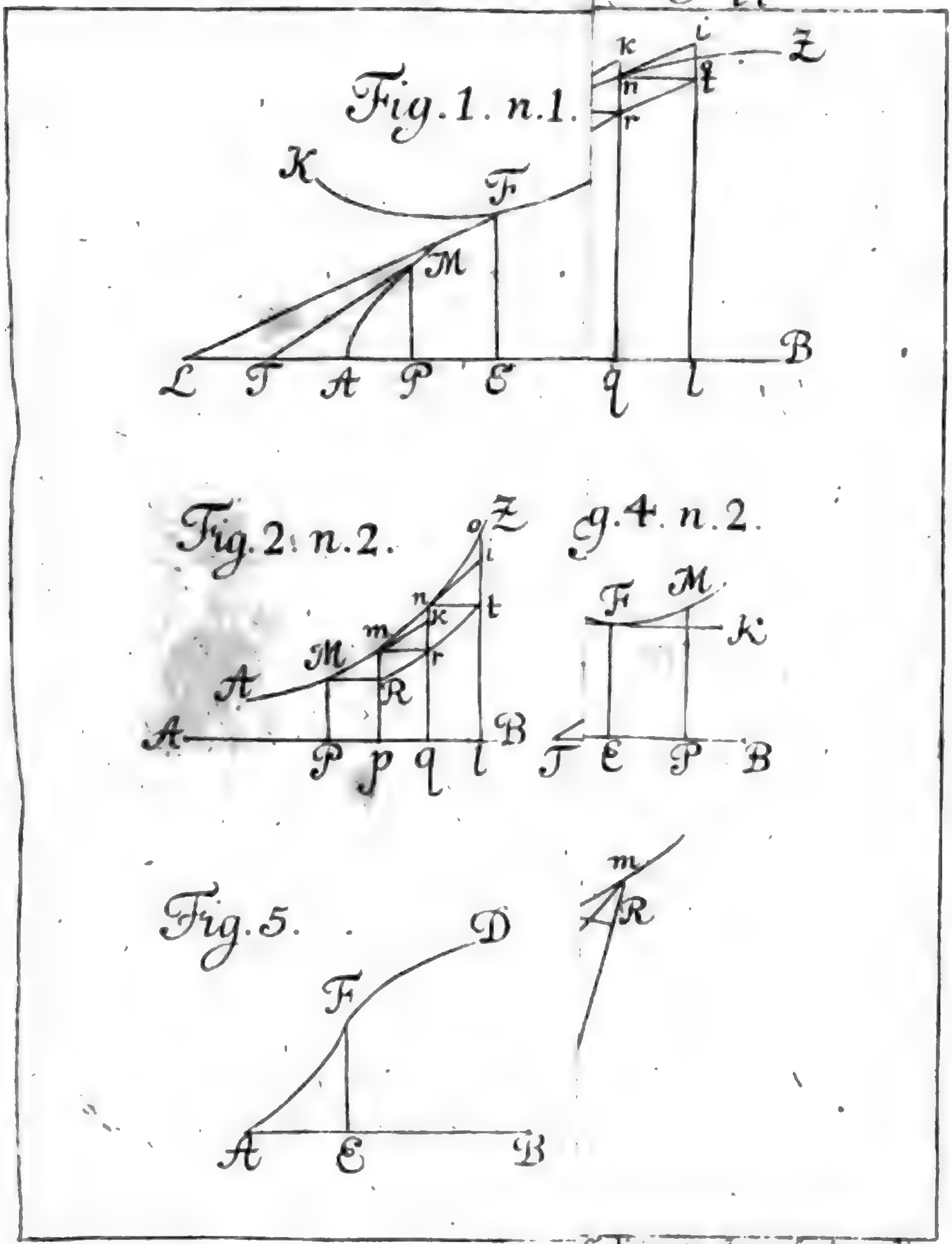
VIII. de actione nervorum leguntur coniecturae, scilicet non per membranas sensus perferri, neque per solidam nervorum naturam, sed per eorum liquidum humorem, qui sit mobilissimus, absque cordis potestate, a voluntate sensuumque impressione in motum ciendus, fluidissimus, tenuissimus, quadam ad nervum adhaesione gaudens, carens quidem omni sapore, odore, colore, aut alia quacunque demum qualitate, quae sensus nostros vehementer feriat; non tamen aqueum albuminosum, neque spirituosum acidum, sulphureum, neque aereum aut aethereum; eum autem moveri per liberos nervorum tubulos, non spongiosos; atque in his fieri duplicem liquoris eius motum, alterum perpetuum, a corde impressum, utique lentum, alterum rapidissimum, vel ab obiectis sensus ferientibus, vel ab anima motum muscularem volente excitatum; ipsorum spirituum nullum esse discrimen. De animae sede Illustris Auctor ita differit, ut eam neque in calloso corpore, neque in septo lucido, neque in glandula pineali, neque in corporibus striatis, neque in ulla peculiari cerebri regione, neque in meninge aut in sinubus cerebri, verum in medulla cerebri et cerebelli quaerendam esse iudicet: nondum tamen posse diversas diversarum animae functionum provincias determinari, aut ulla cum veri specie definiri de complicatis animae functionibus, aut in encephalo imaginationi suam sedem, suam sensui communi, suam memoriae assignari, aut de tuberculorum, quae in cerebro sunt, finibus utilitatibusve quidquam pronuntiari, neque natibus, neque testibus, aut isthmo, aut ponti, aut caudici medullari, aut corporibus striatis, aut cerebro seorsim, aut cerebello peculiariter propriam aliquam tribui utilitatem, quae a communi totius encephali utilitate differat; variarum autem medullae cerebralis per funiculos transversos aut rectos coniunctionum communem utilitatem videri, ut sana pars cerebri suppetias ferat morbosae, et ad nervos, quorum propria regio obstructa est, alias fistulas integras a partibus non laesis adducere, iterumque, magna cerebri parte laesa, sensuum motuumque integritas aliqua superesse possit.

possit. Ventriculorum fabricationem ideo factam videri, quoniam colliculorum quorundam figura et distinctio eas intercapedines postularet. Gyros autem serpentinos illos multiplices eo consilio factos esse, ut ad innumerabilia vestigia memoriae humanae cerebro impressa, maior etiam medullae copia, grandiusque cerebrum existeret. *Lib. XI. Sect. I.* agit de fabrica musculi in universum, atque adductis celebrium virorum de fibra musculari sententiis, eam cylindricam, non nodosam, esse ponit, carnem vero ullam a fibris musculi diversam dari negat; nec tendineas fibras cum carneis continuas esse, sed cum iis varia ratione coniungi putat. *Sect. II.* phaenomena musculi vivi enarrantur. Ubi quidem, omnibus antea diligenter pensitatis, praecipua musculorum vis ab eius irritabili natura repetitur, ita tamen, ut nervorum actio in vivo corpore accedere debeat. *Sect. III.* motus muscularis causae et scaturigines solertissime indagantur. *Sect. IV.* tandem motus muscularis utilitates, tum proximae, tum remotae, enumerantur explicanturque. Quoniam vero Auctor solertissimus, in prioribus anatomen comparatam cerebri passim excitaverat, eam in *Addenda* sub finem huius Tomi quarti coniecit, et cyprini quidem potissimum descripsit cerebrum, ita ut reliquorum piscium fabricam cum eius structura compararet. In praefatione Celeberrimi *Albini* accusationes refellere adgressus est.

DE CURVIS, PUNCTUM INFLEXIONIS VEL REgressus habentibus. Auctore IO. IACOBO HENTSCHIO.

Curvae, quae ex parte *convexae*, et ex parte *concavae* sunt, referuntur vel ad rectam quamvis assumtam, vel ad punctum fixum, cui modo partem concavam, modo convexam obvertunt. Punctum, quod utramque Curvae dividit partem, nunc *Inflexionis*, nunc *Regressus* audit; prouti Curva a principio mota usque ad divisionis punctum, vel ad *dextram* progreditur, mutata solummodo forma, vel ad divi-

TAB. II. ad Nov. Act. 256. seqq.

G. Krugner Jun. sculp. Lips.

divisionis punctum usque promota, ad *sinistram* regredi supponitur.

Sic Fig. I. n. 1. n. 2. Curva *AFK*, cuius pars *AF* ad diametrum *AB* est concava; reliqua *FK* convexa ad eandem diametrum *AB*, vel punctum fixum *B*; *dicitur habere in F punctum inflexionis*, ob mutatam formam: sed idem punctum *F* dicitur *regressus*, ideo, quod Curva ad sinistram versus principium motus regredi concipitur. Hinc videre est: 1. Divisionis punctum *F*, quo pars Curvae concava dirimitur a parte convexa, esse *punctum inflexionis*, ob mutatam Curvae faciem, rectae assumtae, vel puncto fixo obversam. 2. Idem *Divisionis* punctum *F* dici *punctum regressus*, ob mutationem motus, qui ordine fit retrogrado, et versus principium, a quo Curva moveri coeperat, respicit.

Hoc utrumque inflexionis vel regressus punctum, ut methodo universali adhibita definiatur, primum dispiciendum est, quaenam Curvis, inflexionis vel regressus punctum habentibus, sint propria, quibus ab aliis Curvis, punctis huiusmodi destitutis, discernantur. Huc faciunt sequentes Propositiones.

Propos. I. Theor.

Si Curva, cuius Semiordinatae inter se sunt parallelae, habeat Inflexionis Punctum, erit pars diametri AL, comprehensa sub A initio abscissarum, et puncto occursus L Tangentis FL ex inflexionis Puncto F ductae, Maxima omnium rectarum, simili modo formatarum. Tab. II. Fig. 1.

Demonstr.

Ducatur per punctum inflexionis *F*. Semiordinata *FE*, et per idem punctum Tangens *FL*, quae secet diametrum Curvae prolongatam in *L*. Praeterea sumatur punctum *M* quodvis in Curva *AF*, ex quo ducatur Semiordinata *PM*, una cum Tangente *MT*.

Si iam punctum *M* continuo accedere ad punctum inflexionis *F* supponatur, ita ut successive arcum *MF* percurrat;

rat; abſciſſa *AP;* nec non *AT*, pars diametri comprehenſa ſub *A* initio abſciſſarum et *T* puncto occurſus Tangentis *TM*, continuo maiora capient incrementa, adeo ut, ſi punctum *M* cadat in ipſum inflexionis punctum *F*, punctum abſciſſae *P* tranſeat in *E*, et ex recta *AT* fiat recta *AL*.

Si punctum *M* transgreſſum inflexionis punctum *F*, progrediatur eadem via ad dextram verſus punctum *K*, ductis, ut antea, ſimili modo Tangentibus et Semiordinatis, pars diametri prolongatae *AL* intercepta a Tangente *FL* et ab initio abſciſſarum *A* computata, ob Curvae faciem convexam diametro obverſam, decreſcet.

Cum igitur partes diametri prolongatae, a tangentibus interceptae, et ab initio abſciſſarum computatae, continuo creſcant, ſi Curva concavitatem diametro obvertat; deinceps vero dictae diametri partes continuo decreſcant, ſi Curva convexitatem ſuam diametro opponat: erit utique Recta *AL* comprehenſa ſub *A* initio abſciſſarum et puncto occurſus *L* Tangentis *FL* ex inflexionis puncto *F* ductae, *Maxima* omnium rectarum, ſimili modo generatarum.

Propoſ. II. Theor.

Fig. 1. *Si Curva, cuius Semiordinatae inter ſe ſunt parallelae, habeat Regreſſus punctum, erit Abſciſſa AE, cui reſpondet Semiordinata EF verſus regreſſus punctum F ducta, Maxima omnium rectarum, ſimili modo formatarum.*

Demonſtrat.

Ductis iisdem rectis, uti Tangentibus et Semiordinatis, quibus abſciſſae et partes diametri prolongatae definiuntur; ſi punctum *M* continuo accedere ad regreſſus punctum *F* ſupponatur: ob eandem rationem pars diametri *AT* comprehenſa ſub *A* initio abſciſſarum et *T* puncto occurſus Tangentis *TM* nec non abſciſſa *AP* continuo maiora capient incrementa, usque dum punctum *P* cadat in *E*, et pun-

punctum *T* cadat in *L;* id quod fit, puncto *M* curvae *AMF* coincidente cum ipso regressus puncto *F*.

Si punctum *M* transgressum punctum *F*, ab ipso regressus puncto *F* vergat versus punctum *K* ad sinistram, ductis, ut antea, simili modo Tangentibus et Semiordinatis; pars diametri prolongatae *AL* intercepta a Tangente *FL* et ab initio abscissarum *A* computata, continuo quidem crescet, sed Abscissa *AE* decrescet.

Cum igitur abscissae *AP* primum continuo crescant, usque dum punctum *P* cadat in *E;* deinceps vero abscissa *AE* continuo decrescat, si punctum *M* a puncto regressus *F* vergat versus punctum *K* ad sinistram: erit Abscissa *AE*, cui respondet Semiordinata *EF* versus regressus punctum *F* ducta, ***Maxima*** omnium rectarum, simili modo formatarum.

Propos. III. Theor.

Si Curva, cuius Semiordinatae inter se sunt parallelae, habeat inflexionis punctum; differentiale Semiordinatarum, intervallis infinite parvis iisque aequalibus a se invicem dissitarum, continuo decrescit, si Curvae concavitas axi obversa est; sed continuo crescit, si Curvae convexitas axem respicit.

Sit Curva *AMZ* *Fig. II. n. 1.* cuius Semiordinatae, uti *PM*, *pm*, *qn*, *lo*, etc. sint inter se parallelae, et a se invicem dissitae intervallis infinite parvis, iisque aequalibus, $Pp = pq = ql$ etc. dico: Differentiale $Rm < rn$ et differentiale $rn < to$ etc. si Curvae *AMZ* concavitas axi *AB* obversa est. Contrà, si Curvae *AMZ* *Fig. II. n. 2.* convexitas axem *AB* respicit, erit differentiale $Rm > rn$ et differentiale $rn > to$ etc. *Fig. II. n. 1. n. 2.*

Demonstr.

Per puncta Curvae *M*, *m* et *n* ducantur axi *AB* parallelae *MR*, *mr*, et *nt*. Iunctis punctis *R* et *r*, item punctis *r* et *t*, ducantur per puncta Curvae *m* et *n* rectis *Rr* et *rt* parallelae *mk* et *ni*.

 Cum

Cum Semiordinatae *PM*, *pm*, *qn* et *lo* inter ſe ſint parallelae *(hyp.)* et per puncta Curvae *m* et *n* ductae ſint rectis *Rr* et *rt* parallelae, *mk* et *ni* (conſtruct.) erit *mkRr* Parallelogrammum, cuius latera oppoſita uti *Rm* et *rk*; nec non *Rr* et *mk* ſunt aequalia, Propoſ. 34. elem. 1. Sed *kr* > *rn*; ideo *Rm* > *nr*.

Eodem modo oſtenditur, *rn* eſſe maiorem *to* etc. unde in univerſum differentialia Semiordinatarum, intervallis infinite parvis iisque aequalibus a ſe invicem diſſitarum, continuo decreſcunt, ſi Curvae *AMZ* concavitas axi *AB* obverſa eſt.

Iisdem poſitis *Fig. II. n. 2.* ſi comparentur inter ſe Parallelogramma ſimili modo formata; ob eandem rationem erit differentiale *Rm* < *rn*, et differentiale *rn* < *to* etc. Eſt enim ex natura Parallelogrammorum *Rm* = *rk*: unde cum *rk* < *rn*; erit *Rm* < *rn*. Quodſi igitur Curvae *AMZ* convexitas axem *AB* reſpicit, differentialia Semiordinatarum, intervallis infinite parvis iisque aequalibus a ſe invicem diſſitarum, continuo creſcunt.

Corol. I. Hinc liquet: Si Curva primum concavitatem ſuam, deinceps vero convexitatem axi obvertat; *differentiale* Semiordinatarum, intervallis infinite parvis iisque aequalibus a ſe invicem diſſitarum, in *Puncto inflexionis* eſſe *Minimum.* Decreſcunt enim differentialia Semiordinatarum dictarum usque ad inflexionis punctum, Curva concava ſumta verſus axem; deinceps vero, inflexionis punctum transgreſſa, continuo creſcunt, parte Curvae convexa vergente ad axem.

Corol. II. Si Curva primum convexitatem ſuam, deinceps vero concavitatem axi obvertat, *differentiale* Semiordinatarum dictarum *in puncto inflexionis* eſſe *Maximum.* Curva enim primum convexa ſumta verſus axem, differentialia Semiordinatarum continuo creſcunt usque ad inflexionis punctum; deinceps vero, punctum iſtud transgreſſa, denuo decreſcunt.

Propoſ.

Propof. IV. Lemma I.

Subtangens in Curvis, quae talem habent naturam, ut abfciffarum ad Semiordinatas relatio per aequationem quamcunque exprimatur, eft quarta Proportionalis ad differentiale Semiordinatae, differentiale abfciffae ad Semiordinatam, qua Subtangens ex una parte intercipitur, ex altera parte a Tangente ducta.

Demonftr.

Ducantur in Curva *AMZ Fig. III*, quae talem habeat naturam, ut abfciffarum ad Semiordinatas relatio per aequationem quamcunque exprimatur, Semiordinatae *PM* et *pm* intervallo infinite parvo *Pp* a fe invicem diffitae. Per punctum *M* ducatur axi *AB* parallela *MR;* nec non per punctum *M* Tangens *MT*, quae fecet diametrum Curvae prolongatam in *T.* *Fig. III.*

Cum Semiordinatae *PM*, *pm*, intervallo infinite parvo *Pp* feu *MR* a fe invicem diftent, arcus *Mm* trianguli *MRm* pro recta haberi poteft. Comparando igitur triangulum *MRm* comprehenfum rectis infinite parvis, uti *MR*, *Rm* et *Mm*, cum triangulo *MPT*, cuius latera conftituunt Tangens *TM*, Subtangens *PT*, et Semiordinata *PM;* erit angulus $MRm =$ angulo *MPT*, funt enim recti; angulus $PMT =$ angulo *MmR* (Propof. 29. elem. 1) ideoque angulus $PTM =$ angulo *RMm*. Cum igitur in duobus triangulis *MRm* et *MPT* anguli refpective fint aequales; erit per Propof. IV. Elem VI. $Rm : RM = PM : PT$. Hoc eft: Differentiale Semiordinatae *(Rm)* eft ad differentiale Abfciffae *(RM)*, uti Semiordinata *(PM)* ad Subtangentem *(PT)*.

Corol. I. Si $PM = y$, $AP = x$, $Rm = dy$ et $RM = Pp = dx$; liquet, valorem Subtangentis *PT* per $\frac{ydx}{dy}$ exprimi poffe.*

Corol. II. Inventa recta *PT*, quae Subtangens dicitur, Tangentem per datum quodvis Curvae punctum duci

 poffe.

posse. Dantur enim duo puncta M et T, quae rectam determinant.

Coroll. III. Rationem Differentialium, seu Quantitatum omni data et assignabili minorum, eandem esse posse cum ratione quantitatum finitarum.

Propos. V. Lemma II.

Differentiale primi Ordinis in Curvis, ubi Semiordinata maxima est vel minima, nihilo aequatur, seu quod idem: $dy = o$.

Demonstr.

Fig. IV. n. 1. 2. Ducatur utcunque Semiordinata PM et tangens TM, quae secet diametrum AB productam in T, erit PT Subtangens punctis P et T comprehensa; nec non per punctum F, ubi Semiordinata maxima est vel minima, ducatur tangens LK.

Si puncta P et M semiordinatae PM continuo accedere supponantur ad semiordinatae maximae vel minimae puncta E et F, evidens est, Subtangentem PT continuo fieri maiorem. Quodsi punctum M cadat in F, et punctum P cadat in E, ubi Semiordinata maxima est vel minima, erit Subtangens PT infinite magna. Hoc enim casu Tangens LK axi AB est parallela. Valor igitur Subtangentis $\frac{y\,dx}{dy}$ Propos. praec. inventus exprimit fractionem infinite magnam; ideo numerator fractionis ydx denominatorem dy infinities superat; quare $dy = o$. Hoc est: Differentiale primi Ordinis Semiordinatae maximae vel minimae datur nullum.

Corol. I. Semiordinata in Curvis maxima vel minima est *Quantitas constans*. Definitam enim habet magnitudinem, ita ut eadem maneat, reliquis Semiordinatis magnitudine variantibus. Idem valet de Differentialibus Semiordinatarum maximis vel minimis, vi Corol. I. et II. Propos. III. quae ob eandem rationem pro quantitatibus constantibus recte habentur.

Corol.

Corol. II. Si Curva talis ſit, ut Tangens cadat in ipſam Semiordinatam, nulla dabitur Subtangens. Intercepta enim intelligitur a Tangente et Semiordinata. Evaneſcente vero Subtangente, valor ipſius erit nullus, hoc eſt: $\frac{ydx}{dy} = o$. Si autem haec fractio, quae exprimit Subtangentis valorem, eſt nulla, denominator fractionis, qui notat differentiale ſemiordinatae maximae vel minimae, hoc in caſu Infinito aequabitur, ſeu quod idem: $dy = \infty$.

Propoſ. VI. Theor.

Differentiale ſecundi Ordinis in Curvis, ubi Semiordinata verſus Inflexionis Punctum ducta eſt, nihilo aequatur, ſeu quod idem: $ddy = o$.

Demonſtr.

Cum in Curvis, Inflexionis punctum habentibus, pars diametri AL *Fig. I.* comprehenſa ſub A initio abſciſſarum et puncto occurſus L tangentis ex inflexionis puncto F ductae, ſit *Maxima* omnium rectarum, ſimili modo formatarum (Propoſ. I.) recta AL tanquam quantitas conſtans nullum habebit differentiale. (Corol. I. Propoſ. V.)

Cum vero $AL = LE - AE = \frac{ydx}{dy} - x$. (Corol. I. Propoſ. IV); poſitis iam diſtantiis ſemiordinatarum infinite parvis iisque aequalibus, ſeu quod idem: $dx = 1$; erit $ddx = o$ et differentiale rectae maximae AL, quod nihilo aequatur, habetur $\frac{dy^2 dx - ydxddy}{dy^2} - dx = o$.

Reducendo terminos ad eandem denominationem et addendo fit $\frac{dy^2 dx - ydxddy - dxdy^2}{dy^2} = o$.

Dividendo per dx, eſt $-\frac{yddy}{dy^2} = o$ et multiplicando per dy^2 et dividendo per $-y$; provenit $ddy = o$; id quod notat differentiale ſecundi ordinis. Hinc in puncto infle-

inflexionis, quod Curva habet, Semiordinatae differentiale ſecundi Ordinis eſt nullum, ſeu quod idem: $ddy = o$.

Idem ex eo poteſt oſtendi principio, quod differentiale primi Ordinis Semiordinatarum, intervallis infinite parvis iisque aequalibus a ſe invicem diſſitarum, in Puncto inflexionis ſit *minimum* vel *maximum*, prouti Curva concavitatem vel convexitatem ſuam primum axi obvertit (Cor. I. et II. Propoſ. III.) Unde, cum differentiália primi Ordinis Semiordinatarum maxima vel minima ſint quantitates conſtantes, (Corol. I. Propoſ. V.) nullum admittent differentiale ſecundi Ordinis, ſeu quod idem: $ddy = o$.

Corol. I. Ob eandem rationem Corol. II. Propoſ. V. allatam, in Curvis quibusdam accidit, ut $ddy = \infty$, ſeu quod idem, ut differentiale ſecundi Ordinis Semiordinatae ſit infinito aequale.

Corol. II. Si igitur $ddy = o$, quaeſtioni propoſitae non ſatisfacit, ſumendum $ddy = \infty$, ut finis praefixus obtineatur.

Propoſ. VII. Probl.

Invenire inflexionis vel regreſſus punctum in Curvis, quarum Semiordinatae inter ſe ſunt parallelae.

Solutio,

Si *Fig. I.* inflexionis vel regreſſus punctum F inveniendum, mediante Semiordinata EF definitur; haec autem Semiordinata EF, cum per Abſciſſam AE expreſſam per quantitates conſtantes innoteſcat: rem omnem redire ad *Methodum de Maximis et Minimis*, per ſe patet. Quare

1. Aequatio Curvae data primum differentietur, exprimendo differentiale Semiordinatae (dy) per dx.

2. Haec inventa differentialis Aequatio, ſumta dx pro conſtante, denuo differentietur, ut prodeat valor aequipollens differentiali ſecundi Ordinis Semiordinatae, ſeu ddy.

3. Poſito iam $ddy = o$, vel $ddy = \infty$, ulteriori Reductione facta, proveniet valor abſciſſae AE, cui reſpondet Semi-

Semiordinata EF verſus inflexionis punctum F ducta, qui, per quantitates conſtantes expreſſus, quaeſtioni propoſitae ſatisfaciet.

Has Regulas generales lubet ſequentibus exemplis illuſtrare.

I. Sit Curva *AFD Fig. 5.* cuius naturam exprimit aequatio $ax^2 = x^2y + a^2y$. Inveniendum eſt punctum inflexionis F ex data huius Curvae natura.

Sit igitur $ax^2 = x^2y + a^2y$ ſeu $ax^2 = (x^2+a^2)\,y$. erit $y = \frac{ax^2}{x^2+a^2}$; cuius differentiale primi ordinis $dy = \frac{2a^3x\,dx}{x^4+2a^2x^2+a^4}$.

Poſita iam $dx = 1$, differentiale ſecundi Ordinis fractionis propoſitae, ſecundum regulam communem erit $\frac{(2a^7 - 6a^3x^4 - 4a^5x^2)\,dx^2}{(x^2+a^2)^4} = ddy = o.$

Quae Aequatio diviſa per dx^2 et multiplicata per $(x^2 + a^2)^4$ dat $2a^7 - 6a^3x^4 - 4a^5x^2 = o$. Terminis ſingulis diviſis per $2a^3$; provenit $a^4 - 3x^4 - 2a^2x^2 = o$. Diviſo $a^4 - 3x^4 - 2a^2x^2$ per $a^2 + x^2$ fit $aa - 3x^2 = o$. Et facta reductione $x = V\frac{1}{3}a^2 = a.V\frac{1}{3}$.

II. Sit Curva, cuius naturam exprimit aequatio $y - a = (x-a)^{\frac{3}{5}}$; erit $dy = \frac{3}{5}(x-a)^{\frac{2}{5}}\ \frac{dx = 3dx}{5(x-a)^{\frac{2}{5}}}$.

Poſita $dx = 1$, erit $ddx = o$, unde differentiale ſecundi Ordinis erit

$$ddy = \frac{-6(x-a)^{\frac{3}{5}}\,dx^2}{25.\,(x-a)^{\frac{4}{5}}} = o.$$

Potentias eiusdem radicis dividendo, fit $ddy = -\frac{6}{25}.(x-a)^{\frac{7}{5}}\,dx^2 = \frac{-6dx^2}{25.\,(x-a^{\frac{7}{5}})} = o.$ Multiplicando

Ll per

per $25. (x-a)^{\frac{7}{5}}$ provenit $-6dx^2 = o$ et dividendo per dx^2, fit $-6 = o$. Hinc videre eſt, quacunque reductione aequationis utaris, pro x nullum dari valorem per quantitates conſtantes expreſſum.

Sit igitur $\frac{-6dx^2}{25.(x-a)^{\frac{7}{5}}} = \infty$; erit denominator $25. (x-a)^{\frac{7}{5}} = o$. Dividendo igitur per 25, fit $(x-a)^{\frac{7}{5}} = o$, unde $x = a$.

Propoſ. VIII. Theor.

Fig. VI. n. 1, 2. Si in Curva Semiordinatae BM et Bm ex puncto fixo B ducantur et ad punctum B Semiordinatarum BM et Bm, quae comprehendant angulum infinite parvum, conſtituantur perpendiculares BT et Bt, quibus occurrant Tangentes ex punctis Curvae M et m ductae; partes per Tangentes abſciſſae Bt et Bo in eadem recta perpendiculari ad Semiordinatam Bm, diverſae erunt magnitudinis, adeo, ut ſi Curva partem concavam puncto fixo B obvertat, $Bt > Bo$. Contra ſi Curva partem convexam puncto fixo B obvertat, fit $Bt < Bo$.

Demonſtr.

Fig. VI. n. 1. I. Si Curva partem concavam puncto fixo B obvertat, creſcente Semiordinata PM, tangens tm ex puncto m ducta a puncto fixo B ad ſiniſtram magis cadet, quam Tangens TM. Cum vero tangens TM interſecet ſimul rectam perpendicularem ad Semiordinatam Bm, in o; evidens eſt, hoc in caſu eſſe $Bt > Bo$.

Fig. VI. n. 2. II. Si Curva partem convexam puncto fixo B obvertat *Fig. VI. n. 2.* creſcente Semiordinata PM, tangens TM ex puncto M ducta a puncto fixo B ad ſiniſtram magis cadet quam tangens tm. Cum vero eadem tangens TM interſecet ſimul rectam perpendicularem ad Semiordinatam Bm in puncto o; partes per Tangentes abſciſſae Bt et Bo diver-

diverſae erunt magnitudinis, et hoc in caſu Recta perpendicularis $Bt < Bo$.

Coroll. I. Hinc liquet, differentiam harum partium per Tangentes abſciſſarum eſſe $Bt - Bo = ot$ in primo caſu. Sed $Bt - Bo = -ot$ in ſecundo caſu, negativam nempe, ſi a recta Bt minori auferatur recta Bo tanquam quantitas maior.

Coroll. II. Partem Bo per Tangentem TM abſciſſam in recta perpendiculari ad Semiordinatam Bm *Fig. VI. n. 1.* continuo creſcere, ſeu fieri maiorem, quo magis Curvae punctum M in parte concava verſus polum B progredi ſupponatur. Puncto enim M tranſeunte in m, ex Bo fit Bt etc.

Coroll. III. Partem Bo per Tangentem TM abſciſſam in recta perpendiculari ad Semiordinatam Bm *Fig. VI. n. 2.* continuo decreſcere, ſeu fieri minorem, quo magis punctum Curvae M in parte convexa verſus polum B progredi ſupponatur. Puncto enim M tranſeunte in m, ex Bo fit Bt etc.

Coroll. IV. In Puncto inflexionis vel regreſſus M nullam partium dictarum per tangentes abſciſſarum dari differentiam, ſeu quod idem $to = o$. Suppoſitis enim punctis M et m infinite propinquis, tangentes ex punctis M et m ductae, efficient angulum, omni dato et aſſignabili minorem.

Propoſ. IX. Probl.

Invenire in Curvis inflexionis vel regreſſus punctum habentibus, et quarum Semiordinatae ex unico puncto fixo B ducuntur, differentiam partium per tangentes abſciſſarum in recta perpendiculari ad Semiordinatam B m.

Solutio.

Deſcripto ex centro B intervallo BT arcu TH, erit $to = tH + Ho$ *Fig. VI. n. 1.* Quare to differentia rectarum Bo et Bt quaerenda eſt, et exprimenda per tH et Ho. *Fig. VI. n. 1. 2.*

 Iam

Iam in triangulo THo, cuius latera sunt TH, Ho, et oT, arcus TH pro recta habetur, ob angulum infinite parvum HBT; rectilineum igitur est triangulum THo. In hoc autem triangulo THo comparato cum triangulo TBM, angulus THo est rectus; semidiameter enim BH ad peripheriam circuli est perpendicularis. Est autem in triangulo TBM angulus TBM etiam rectus (per construct.). Igitur angulus $THo =$ angulo TBM. Porro angulus exterior $HoT =$ angulis $oBT + BTM$. Propos. 32. Elem. I. et ob angulum infinite parvum $oBT = o$; erit angulus $HoT =$ angulo BTM; quare et angulus $HTo =$ angulo TMB. Cum igitur triangula HTo et TBM sint aequiangula, erunt latera, quae circum aequales angulos, proportionalia. Propos. IV. Elem 6. Est igitur $BM : BT = TH : Ho$.

Ut per tres priores terminos in Proportione, terminus quartus Ho exprimatur, describatur ex centro B intervallo BM arcus MR, qui pro recta haberi potest ob angulum MBm infinite parvum.

Comparando iam triangulum TBM cum triangulo rectilineo eoque infinite parvo MRm, angulus exterior TMB $=$ angulis $MmR + MBm$. Propos. 32. Elem. I. et ob angulum $MBm = o$; erit angulus $TMB =$ angulo MmR. Porro angulus MRm est rectus, semidiameter enim BR ad peripheriam circuli est perpendicularis. Sed angulus TBM etiam rectus (per construct.) ideoque angulus $TBM =$ angulo MRm, et angulus $BTo =$ angulo RMm. Cum igitur triangula TBM et MRm sint aequiangula, erunt latera, quae circum aequales angulos, proportionalia. Propos. 4. Elem. 6. Est $mR : MR = BM : BT$. Si igitur $mR = dy$, $MR = dx$, et Semiordinata $BM = y$ ponatur, erit $BT = \frac{y\,dx}{dy}$; qui est terminus ordine secundus in fundamentali Proportione.

Ut terminus tertius TH in dicta Proportione inveniatur, comparetur triangulum BHT cum triangulo MBR.

Angu-

Angulus MBT rectus (per constr.) $=$ angulis $MBt + tBT$; totum enim partibus suis simul sumtis est aequale. Angulus mBt rectus (per constr.) $=$ angulis $mBM + MBt$, ex eadem ratione. Anguli igitur $MBt + tBT = mBM + MBt$. Ablato angulo communi MBt, erit angulus $tBT = mBM$. Sed anguli THo et MRB sunt recti, uti iam ostensum; ideo angulus $THo =$ angulo MRB. Denique angulus $HTB =$ ang. BMR. Cum igitur triangula BHT et MBR sint aequiangula, erunt latera, quae circum aequales angulos, proportionalia. Propos. 4. Elem. 6. Est igitur $BM : MR = BT : TH$. Quare tertius terminus in dicta proportione $TH = \frac{dx^2}{dy}$ et quartus quaesitus $Ho = \frac{dx^3}{dy^2}$.

Porro tH ob puncta Curvae M et m infinite propinqua, ex quibus tangentes TM et tm ducuntur, pro differentiali rectae perpendicularis BT ad Semiordinatam BM potest haberi. Est autem $BT = \frac{ydx}{dy}$, uti modo inventum; quare differentiale, posita $dx = 1$, erit $\frac{dxdy^2 - ydxddy}{dy^2} = tH$.

Hinc differentia partium per tangentes abscissarum Ot seu $Ho + tH = \frac{dx^3 + dxdy^2 - ydxddy}{dy^2}$.

Propos. X. Probl.

Invenire Inflexionis vel Regressus punctum in Curvis, quarum Semiordinatae ex unico puncto ducuntur.

Solutio.

Quoniam Curvis huiusmodi proprium est, ut differentia partium per Tangentes abscissarum in Recta perpendiculari ad Semiordinatam in puncto inflexionis sit $= o$ vel $= \infty$ Corol. IV. Propos. VIII. res omnis eo redit, ut valorem

 praec.

praec. Propos. inventum $\frac{dx^3 + dxdy^2 - ydxddy}{dy^2}$ $= o t.$

Nihilo vel *Infinito* aequalem ponamus. Quare, ut obtineatur formula concinnior, multiplicando per dy^2 erit $dx^3 + dxdy^2 - ydxddy = o$, et dividendo per dx, erit $dx^2 + dy^2 - yddy = o$.

1. His suppositis; Aequatio Curvae data, primum differentietur, exprimendo differentiale Semiordinatae dy per dx.

2. Haec inventa differentialis Aequatio, sumta dx pro constante, denuo differentietur, ut prodeat valor aequipollens differentiali secundi Ordinis Semiordinatae, seu ddy.

3. Substitutis his valoribus in $dx^2 + dy^2 - yddy$, et resultante hinc quantitate posita $= o$, vel $= \infty$; ulteriori Reductione facta proveniet pro BF *Fig. I. n. 2.* valor et quidem talis, ut ex centro B intervallo BF descripto circulo, punctum Inflexionis vel Regressus F definiatur.

Generalis haec, quam exposui, Methodus, inveniendi Inflexionis vel Regressus Punctum Curvarum, ideis innititur simplicissimis et maxime vulgaribus, id quod nemo non ex hactenus traditis intelligit.

Proposui autem *Principia*, quibus computus fundatur analyticus, ea, qua fieri potuit, perspicuitate, ut, quibus modis Geometria *Euclidea* seu *Elementaris* cum natura et Passionibus Curvarum cohaereat, distincte appareret. Qua quidem in re veniam me facile impetraturum esse spero, quo magis ex his elucet, ea, quae in Geometria Curvarum tanquam abstrusa et difficiliora a nonnullis proponuntur, eadem facilitate, *adhibita Methodo Veterum*, ad simplicissimam formam reduci posse.

10.

IO. HENR. WINKLERI, PHYS. IN ACAD. LIPS. Prof. Ordinar. tentamina circa ſoni celeritatem per aerem atmoſphaericum.

Soni per aerem atmoſphaericum progredientis celeritatem exploraturi Phyſici, tonitrua fieri curarunt pulvere pyrio ex tormentis bellicis, ab iisque in definita diſtantia numerarunt penduli oſcillationes inter viſam flammam et auditum fragorem. Sed non eandem ubivis ſoni celeritatem invenerunt. *Gaſſendus a)* narrat, *Merſennum b)*, in emetienda ſoni velocitate ſtudioſe occupatum, deprehendiſſe, ipſum uno horae ſecundo 230. hexapodas Pariſinas, ſeu 1380. pedes, percurrere. Florentini *c)* in diſtantia unius milliaris Italici a tempore viſae flammae ex tormentis ad tempus auditi ſoni numerarunt circiter decem vibrationes integras penduli, quarum quaelibet peragebatur dimidio minuto ſecundo. In Commentario, quo Tentamina Florentina illuſtravit *Muſſchenbroekius*, ſubiectam tabulam dedit, exhibentem diverſos numeros pedum Londinenſium, quos uno minuto ſecundo ſonum emenſum eſſe varii exploratores obſervarunt.

	Pedes		Pedes
Florentini	1185	Flamſteed et Halley.	1142
Galli celebres	1172	Boyleus	1200
Robbervallius	560	Roberts	1300
Gaſſendus	1473	Walker	1338
Merſennus	1474	Newtonus	965
Idem	1281 *d)*		

Poſt tentamina, quibus Florentini celeritatem ſoni per aerem atmoſphaericum exploratum iverunt, anno 1677. die 23. Iu-

a) Phyſices Sect. I. lib. 6. c. 10. p. 418. *b)* De Arte Balliſtica prop. 39. *c)* Tentaminum Florentinorum P. 2. p. 111.

d) Sodales Academiae Scientiarum Pariſinae multo ſtudio detexerunt,

23. Iunii *Cassinus*, *Hugenius*, *Picardus* et *Roemerus*, in Gallia examen instituerunt, et soni propagationi intra unum minutum secundum viam 1097. pedum Parisinorum assignarunt *e*), cum inter Observatorium Parisiense, et locum, qui *la Greve* nominatur, per pedes 7680. sonum bombardarum aut crepitus ignium missilium intra septem minuta secunda percurrere observassent.

Sed cum velocitas haec adhuc iusto maior videretur, *Maraldi*, Abbas *de la Caille*, et *Cassinus de Thury* A. 1738. iussu Academiae Parisinae nova tentamina susceperunt *f*). Delegerunt intervalla maiora, ut, si quis error in metiendo tempore committeretur, is per maius intervallum distributus perquam exiguus fieret. Prima tentamina fecerunt in Insula Franciae, in *Observatorio Parisino*, in oppido *Montmartre*, et in mola oppidi *Fontenay* aux *Roses*. Mola ab *Observatorio* 3268. *Observatorium* a pyramide in *Montmartre* 2931. et *Montmartre* ab oppido *Fontenay* 5788. hexapodas distat. Pyramis illa in linea meridionali posita est. Ad excitandum ignem et sonum pulvis pyrius in tormentis maioribus bellicis in dictis locis incensus est. Tentamina quoque instituta sunt in castello *de Lay*, quod a linea meridionali parum abest; et in *Mont-Lehery*, qui locus ab *Observatorio* 11756. hexapodas distat. Via a *Mont-Lehery* ad *Montmartre* 14636. hexapodas complectitur. In his locis tentamina instituta et reciprocata sunt eodem die, quo aut aer tranquillus esset, aut ventus in viam soni oblique incurreret. Collatis inter se observationibus, non nisi unius minuti secundi deprehensa est differentia. Quod documento est,

xerunt, ut *Lulofius* in libro: *Einleitung zur Erkänntniß der Erdkugel*, §. 639. refert, pedem Londinensem ad Parisinum esse = 107 : 114. Itaque, si unus pes Londinensis ponitur $\frac{107}{114}$ pedis Parisini, sequitur, 1142. Londinenses pedes, quos sonus uno minuto secundo percurrit, 1071 $\frac{100}{114}$ Parisinos aequare.

e) *Du Hamel* in Regiae Scientiarum Academiae Historia, lib. 2. Sect. 3. c. 2. p. 170. et 171.

f) Memoires de l' Ac. R. A. 1738.

eſt, in dimetienda velocitate ſoni nihil aberratum eſſe; aut, ſi error irrepſerit, eum adeo parvum eſſe, ut pro nihilo haberi poſſit. In minuta ſecunda diſtributo tempore, quod inter viſam flammam et auditum ſonum ope pendulorum notaverant, pro velocitate ſoni per unum minutum ſecundum in Inſula Franciae poni poſſe cognoverunt 173. hexapodas, ſeu 1038. pedes Pariſinos.

Paulo ante vidimus *g*), in Anglia ſoni velocitati datos eſſe 1072. pedes Pariſinos. Quae celeritas celeritatem a *Flamſtedio* et *Halleyo* ſono tributam 34. pedes ſuperat Haec differentia non pendet ab errore Gallorum in numerandis pendulorum oſcillationibus. Nam ***Mont-Lehery*** et ***Montmartre*** intervallo 14636. hexapodarum, ſeu 87816. pedum disiunguntur. Itaque ſonus, ſi uno minuto ſecundo 1072. pedes percurrat, viam a ***Mont-Lehery*** ad ***Montmartre*** emetiri debuiſſet intra $81\frac{984}{1072}$ minuta ſecunda. Sed eum per hanc viam adhibere Galli obſervarunt $84\frac{1}{2}$ ſecunda. Quis ſibi perſuadeat, eos, in notando tempore inter viſam flammam et auditum ſonum, errorem trium minutorum ſecundorum commiſiſſe; cum obſervationes, in quibus nihil curae et ſtudii neglectum eſt, non niſi unius dimidii minuti ſecundi differentiam indicarint? Suſceptis A. 1739. experimentis in *Provincia*, in duobus locis littoralibus 22572. hexapodarum intervallo disiunctis, Geometrae *de la Caille* et *Caſſini de Thury* experti ſunt, ſonum per hoc intervallum, in quo eius celeritas nec monte nec alio obſtaculo intercipiebatur, caelo tranquillo, intra 130. minuta ſecunda percurrere. Diviſis 22572. hexapodis ſeu 135432. pedibus per 130. ſecunda, quotus celeritati, qua ſonus in locis littoralibus *Provinciae* tempeſtate tranquilla uno minuto ſecundo utitur, 1041. pedes aſſignat. Celeriorem *de la Condamine* *h*) invenit ſonum in Americana inſula *Cayenne*, cum A. 1740. menſe Februario in monte *Courou*, qui in

g) In ſcholio d.
h) In eius Commentario gallico: Voyage de la Rivière des Amazones p. 205. et 206.

urbe *Cayenne* cernitur, ex tormentis bellicis explosiones fieri curaret. Duobus diebus tentamina instituit. Quinque explosionum tonitrua per intervallum 20230. hexapodarum, seu 121380. pedum ex monte in urbem *Cayennam* intra 110. minuta secunda perlata sunt. Ex celeritate venti *de la Condamine* collegit, sonum singulis secundis $183\frac{1}{2}$ hexapodas, seu 1101. pedes Parisinos peragrasse. Contra tardior fuit sonus in urbe Americana *Quito*, ubi non nisi 175. hexapodas, seu 1050. pedes, uno minuto secundo emensus est.

Galli A. 1738. tentamina fecerunt, cum ventus viam soni sub angulo recto secaret. Sed eadem ferme observata est celeritas, qua sonus usus est in aere tranquillo. Illa enim ad hanc fuit $= 85'' : 84\frac{1}{2}''$ minuta secunda. Quam rationem docuerunt observationes in quatuor locis, *Mont-lehery*, *Lay*, *Observatorio Parisino*, et *Montmartre*, in quibus primus *Mont-Lehery* meridiei, et ultimus *Montmartre* septemtrioni proximus est. A primo *Mont lehery* ad secundum *Lay*, ab hoc ad *Observatorium*, et ab hoc ad *Montmartre* via patet. In aere tranquillo ab oppido *Mont-lehery* ad oppidum *Lay* cursus soni $48''$, a *Lay* ad *Observatorium* $20''$ et ab hoc ad *Montmartre* $16\frac{1}{2}''$ adhibuit. Summa est $= 84\frac{1}{2}''$. Tempore, quo venti via viam soni directe secuit, post visam flammam ex tormento in *Observatorio*, sonus auditus est in *Montmartre* intra $16\frac{1}{2}''$ in *Lay* intra $20''$ et in *Mont lehery* intra $68\frac{1}{2}''$. Summa secundorum $16\frac{1}{2}$ et $68\frac{1}{2}$ est $= 85''$.

Vento secundo sonum accelerari, et adverso retardari, ex observatis *Derhami* i) constat. Novis tentaminibus idem edocti sunt Galli A. 1738. Cum die 13. Martii explosio ex tormento in *Montmartre* fieret, ventus borealis vehementior sonum comitatus effecit, ut hic $2''$ prius audiretur, quam die 14. Martii, cum nullus esset ventus. Nam die 13. Martii duae factae sunt explosiones in oppido *Montmartre*,

i) Philosophical-Transactions, p. 313.

martre, quarum prima intra $82\frac{1}{2}''$ et altera intra $83''$ in *Mont-lehery* ad aures pervenit. In eandem vero viam explosio die 14. Martii in *Montmartre* facta post visam flammam $85''$ insumsit.

Die 19. Martii excitatus sonus in via ex oppido *Mont-Lehery* ad oppidum *Montmartre* vento comite $4''$ acceleratus est. Facta enim in oppido *Mont-Lehery* explosio audita est in *Montmartre* intra $80\frac{1}{4}''$. Sed quae die 14. aere tranquillo in oppido *Montmartre* facta est explosio, in progressu ad *Mont-Lehery* $85''$ consumsit; et quae die 16. Martii, cum ventus viam soni secaret, ex tormento in *Montmartre* prodiit explosio, in dictam viam $84\frac{1}{2}$ impendit.

Medicinae rerumque naturalium scientia celeberrimus *Bianconi* tentaminibus *k*) didicit, in aere calidiori celerius quam in frigidiori sonum progredi. A. 1740. die 18. Augusti, noctu, in arce Bononiensi *Urbana* ex tormentis bellicis tonitrua fieri curavit, cum in monasterio a Bononia dimidiam horam distante observaret. In arce, quae ab hoc monasterio occasum versus 30. milliaria Italica abest, dicta nocte, qua caelum serenum erat, et aer adeo tranquillus, ut non nisi tenuis spiritus septemtrionalis sentiretur, quinque ex tormentis bellicis explosiones factae sunt, quas singulas audivit horae minuto secundo 76. post conspectam flammam incensi pulveris. Altitudo Mercurii in Tubo Torricelliano fuit 28. graduum et unius lineae, et altitudo spiritus vini in Thermometro Reaumuriano 28. graduum supra punctum glaciale. Proxima hieme, die 6. Februarii, noctu, cum caelum hic illic nubeculis tectum esset, valideque flaret Favonius, et aliquot horis ante nix cecidisset, rursus in arce *Urbana* quinque explosiones ex tormentis bellicis fieri iussit. Hae singulae post visam flammam in monasterio au-

k) Expositis in epistola Italica, ad *Scipionem Maffei:* Della diversa Velocità del suono, in Venezia 1746, cuius epitome extat in Commentariis Germanicis: *Hamburgisches Magazin*, T. XVI. p. 476.

ditae sunt minuto secundo $78\frac{1}{2}$. quod idem pendulum significabat, cuius oscillationes in tentaminibus aestivis tempus indicaverant. In Tubo Torricelliano altitudo Mercurii 27. graduum et sex linearum fuit, et spiritus vini in Thermometro Reaum. ad gradum $1\frac{2}{10}$ sub puncto glaciali haesit. Soni celeritas igitur in hac tempestate frigida, ad eam, qua usus est in illa tempestate calida, fuit $= 76 : 78\frac{1}{2}$.

Soni celeritates caelo sereno et nubilo, die et nocte, inque aere graviori et leviori, parum aut nihil inter se differunt. Die 14. Martii An. 1738. hora nocturna nona, cum plueret, aere placido, ex oppido *Montmartre* profectum tonitru tormenti post flammam visam minuto secundo 16. in *Observatorio*, 36″ in *Chateau Lay*, et 85″ in *Mont-Lehery*; dieque 16 Martii hora nocturna nona, caelo sereno, vento haud valido viam soni ad perpendiculum secante, in oppido *Montmartre* excitatum tonitru minuto secundo $16\frac{1}{2}$, in Lay $36\frac{1}{2}''$ et in *Mont-Lehery* $84\frac{1}{2}''$ auditum est. Itaque eadem propemodum celeritate per aerem pluvium et serenum usus est ventus. Die 21 Martii hora sexta post meridiem, ante occasum Solis, leniter flante vento septentrionali, facta in oppido *Mont-Lehery* explosio audita est in *Observatorio* minuto secundo 68, ex quo flamma oculis nudis haud conspicua per tubum apparuit. Circa minutum 30. post horam sextam vespertinam nova facta est explosio. Inter flammam oculis nudis observatam, et tonitru auditum, itidem numerata sunt 68 secunda. Die 14. Martii hora decima vespertina facta in oppido *Mont-Lehery* explosio in *Observatorio* auribus percepta est minuto secundo $67\frac{1}{2}$, ex quo flamma in oculos incurrit. Tempore diurno et nocturno igitur eadem prope fuit soni celeritas. Die 16 Martii altitudo Mercurii in Tubo Torricelliano fuit 27. digitorum et 11. linearum, sed die 21 Martii tantum 27. digitorum et $2\frac{1}{4}$ linearum. Observata vero nulla est differentia celeritatum. Nam die 16. Martii tonitru tormenti in oppido *Mant-Lehery* hora 10. vespertina excitatum minuto secundo 68. in *Observatorio* auditum est, et die 21. hora 6. vespertina factum

ctum eandem viam pari numero ſecundorum abſolvit. Solertiſſimus *Bianconi* An. 1741. die 12. Februarii, noctu, aere tranquillo, ſed ita nubilo, ut fulmen tormentorum ex arce *Urbana* in monaſterio, quod 30. milliaria italica ab ea aberat, oculis uſurpari non poſſet, tum in arce, tum in monaſterio, exploſiones fieri curavit, id agens in arce, ut, cum tonitru tormenti ex monaſterio profectum audiret, eo ipſo momento pulvis pyrius in tormento incenderetur, penduli-que oſcillationes numeraret, usque dum novum tonitru ex monaſterio perciperet. Similiter obſervatores in monaſterio, cum exploſionem facerent, ab eius initio penduli oſcillationes numerare coeperunt, continuantes usque dum tonitru tormenti ex arce audirent. Quatuor eiusmodi experimenta capta ſunt. In ſingulis, ab exploſione facta in monaſterio, ad tempus quo in eo audiretur proxima exploſio in arce concitata, 157. minuta ſecunda numerata ſunt. Collatarum poſtea inter ſe numerationum differentia, haud maior fuit tribus ſecundis. Quae ſi a 157. ſecundis ſubtrahantur, ſumma relicta bifariamque diviſa indicat, ſonum a monaſterio ad arcem curſum confeciſſe 77. ſecundis. Obſervata haec ſoni per aerem nubilum progreſſi celeritas maior quidem eſt uno minuto ſecundo cum dimidio, quam celeritates quibus ſoni A. 1740. d. 18 Auguſti, et 1741. die 6. Februarii excitati vias abſolverunt. Sed fortaſſe ratio differentiae quaerenda eſt in differentia caloris et frigoris. Nam in Therm. Reaum. Spiritus vini A. 1741. die 12. Febr. attigit punctum glaciale.

Sonus debilior eadem celeritate fertur, quà fortior. Quod primo *Derhamum*, deinde Gallos, obſervationes docuerunt. Fragor ex tormento, quod *Pöller* appellatur, oriundus in *Obſervatorio* Pariſino poſt viſam flammam in *Montmartre* intra $16\frac{1}{2}''$ et fragor ex tormento maiori in *Montmartre* excitatus itidem intra $16\frac{1}{2}''$ poſt viſam flammam in *Obſervatorio* auditus eſt die 16. Martii A. 1738. In tormento maiori ſex librae pulveris incenſae ſunt, in minore (*Pöller*) non niſi ſelibra. In *Montmartre* duae exploſiones factae ſunt dicta

nocte, cum ventus haud validus viam soni secaret. *Derhamus l*) pulsum mallei, et sclopum parvi sclopeti, ad milliare Anglicanum uno tempore auribus percepit.

Ex *Derhami*, Florentinorum, et Gallorum observatis, quae supra enarrata sunt, intelligitur, sonum per aerem ferri motu aequabili, seu spatia soni inter se esse uti tempora, quibus absolvuntur. *Derhamus m*) in littore Essexio, in cuius planitie sex milliaria Anglicana dimensus erat, ex tentaminibus ad cuiuslibet fere milliaris terminum factis comperit, sonum per unum milliare Anglicanum migrare tempore $9\frac{1}{4}$ semisecundorum, per duo milliaria tempore $18\frac{1}{4}$ semisecundorum, per tria milliaria tempore $27\frac{1}{2}$, atque ita deinceps. Florentini, cum sonum ex intervallo unius milliaris Italici observarent, decem penduli oscillationes integras absolvi viderunt. Repetitis explosionibus, in distantia dimidii milliaris Italici a tempore visae flammae quinque oscillationes numerarunt. Duarum in oppido *Montmartre* A. 1738. die 16. Martii factarum explosionum fragor spatium 87816. pedum ad oppidum *Mont-Lehery* tempore $84\frac{1}{2}$ minutorum secundorum percurrit. Die 14. Martii cursus soni ab oppido *Mont-Lehery* ad *Observatorium* Parisinum 70536. pedes tempore $68\frac{1}{4}$ secundorum absolvit. Haec vero duo tempora in eadem propemodum ratione sunt, in qua spatia percursa.

Nam

$$84\tfrac{1}{2} = \tfrac{169}{2} \text{ et } 68\tfrac{1}{4} = \tfrac{273}{4}$$

Sed

$$87816 : 70536 = \tfrac{169}{2} : \tfrac{273}{4}.$$

NOVA

l) Philosophical Transactions n. 313.
m) In Scholio priori I.

NOVA LITTERARIA.

Prodiere nuper admodum, ſumtibus Luchtmanſiorum et Iohannis le Mair: *Origines Hebraeae*, ſive Hebraeae linguae antiquiſſima natura et indoles, ex Arabiae penetralibus revocata ab *Alberto Schultens*. Editio Altera. Cui adiectum opuſculum de Defectibus hodiernis Linguae Hebraeae: 3. Alph. 22. plagg. quaternis. Pauci ſunt inter libros hoc ſeculo editos, quorum aeque erat optanda repetita deſcriptio, ac huius operis, adeo quidem clari, et doctiſſimi cuiusque conſenſu praeſtantis, ut principatum in hoc genere facile tueri poſſit. Quis eſt enim qui veram et veterem diſcendae docendaeque Linguae Hebraeae rationem obſcuratam aliquamdiu revocavit in lucem; qui pauperem et mutilam locupletavit non tam novis theſauris, quam antiquis et vere ſuis; qui, ne fluctuandum eſſet amplius in tractanda illa, providit feliciter; qui textus ſacri Hebraei interpretandi graviſſimum praeſidium, quod e dialectis adfinibus, ſed maxime Arabica, petitur, et explicavit confirmavitque accurate, et ipſo uſu feliciſſime commendavit, niſi hoc factum a Schultenſio fateare, cum aliis in libris, tum primum et praecipue hoc in Opere, quo quaſi ſignum praetulit LL. Orientalium ſtudioſis, quod deinde frequentiſſimi ſecuti ſunt, nonnulli etiam de ſuis copiis illuſtrius certiusque praeſtitere. Sed cum harum Originum Tomus I. Anno 1724. Franequerae, alter Lugd. Batavorum A. 1738. editus fuerit, factum eſt, ut poſt tot annos rariores in librariorum tabernis occurrerent, multis autem in locis omnino deſiderarentur. Nunc igitur uno Volumine comprehenſas, forma maiore, chartis nitidis, litterisque probis excudi denuo iuſſerunt librarii intelligentes, et amantes rei litterariae. Nihil hic demtum aut mutatum; ſed additum tamen laudando conſilio *Opuſculum de Defectibus hodiernis Linguae Hebraeae, eorumque reſarciendorum tutiſſima via ac ratione*, ſeparatim exſcriptum A. 1730. Huius enim argumentum coniunctiſſimum eſt ipſis Originibus; et quae in his pro illo nectuntur Vindiciae, magis etiam inſeri illud poſtulabant. Ceterum

terum non urgebimus hoc loco, Originum opus inchoatum potius esse ab Auctore, quam absolutum. Sciu it enim, qui illas, et reliqua Schultensii scripta legerunt, non solum Libro primo, quem unice perfecit, iacta esse fundamenta firmissima universi Operis, eaque longe uberrimis observationibus et accessionibus munita, ut sufficere possint iis, qui ingenio suo uti didicerint; sed addita etiam esse ab illo larga manu Supplementa quaedam Originum libris posterioribus, inprimis duplici illo Commentario nobilissimo, quo difficillimorum par librorum biblicorum enarravit. Restat, ut inveniatur inter doctos, qui hoc beneficio obstringat sibi litterarum Orientalium studiosos, ut, collectis ex omni opere palmariis quaestionibus et disquisitionibus, omissis aliis locis iusto longioribus, maximeque illa cum Driessenio disputatione, maiori certe parte sua, additis denique monitis quibusdam necessariis, et composito rite ordine, in modicum Volumen contrahat has Origines, eoque facto plurimorum utilitati reddat accommodatiores. Nobis certe Germanis contigit ante hoc quinquennium accipere libellum patrio sermone scriptum, de Originibus et natura Hebraeae linguae investigandis, eorumque, quibus in hac re vulgo utuntur, auxiliorum varietate et bonitate, libellum aimus, tantae doctrinae, eoque expolitum acumine ab Ill. Viro, *Io. Davide Michaele*, ut tum demum existimemus, quam sint hae Schultensii Origines probandae, cuius opis indigeant, et qua veluti ad perfectam elegantiam via deducendae sint, intelligi posse, si quis libello, quem diximus, adiuncto, utriusque copulaverit expenderitque divitias.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Iunii Anno MDCCLXII.

Pars II.

MEMOIRES MILITAIRES SUR LES GRECS ET LES ROMAINS, etc.

i. e.

DE RE MILITARI GRAECORUM ET ROMANOrum Commentarii, una cum dissertatione de arte veterum defendendi et oppugnandi loca munita. His accedunt ONOSANDER de institutione belli ducis, ARRIANI Tactica, et descriptio bellicae expeditionis Iulii Caesaris in Africam. Auctore CAROLO GUISCHARDT.

Lugduni 1760. Tomi II. Alph. 3. cum Tabulis aeneis XXI. acies resque ad bellum spectantes pulcre exhibentibus.

Illustris Auctor, graecarum latinarumque literarum aeque ac rei militaris scientia inclutus, in praestantissimo hoc Opere, tanta eruditione, facundia, ingenio, de rebus ad omnem Graecorum Romanorumque militiam pertinentibus disseruit, ut dubium sit, an istarum gentium bellicae artes magis, quam eius, qui has e fontibus purissimis Graecorum Latinorumque auctorum tam feliciter eruit, ingenium atque doctrina, laude cumulandae sint. Effecit igitur, ut hoc libro, neque eruditi homines, quod innumeris aucto-

rum Claſſicorum locis praeclaram lucem affundit; nec artis bellicae ſtudioſi, ſi ultra gregarii militis ingenium ſapere velint, quod omnem rei bellicae apparatum exponit, cum hodierna bellandi ratione comparat, atque ut imaginationi ſuccurratur, tabulis aere expreſſis pulcre adumbrat, carere poſſint. Quisquis igitur de militia veterum recte iudicare voluerit, hoc opere Illuſtris *Guiſcardi* commode utetur, propterea, quod, qui adhuc de rebus ad bellum ſpectantibus ad veterum ſcriptorum loca commentati ſunt, etiamſi magnâ doctrinae copia enituerunt, tamen rei bellicae et linguarum veterum non ſatis gnari, ſaepiſſime turpiter lapſi ſunt, armaque veterum, caſtra, obſidiones, proelia, et quae huc pertinent reliqua, ita deſcripſerunt inepte, atque ita interpretati ſunt frigide, ut quidvis aliud, quam quod debuerant ſecundum Scriptores, ſcripſerint, adeoque riſum moveant rerum peritis. Cauſſa iſtorum lapſuum plerumque in eo quaerenda eſt, quod ſepoſitis fontibus, quos illi non intelligunt, conſulunt verſiones, ſaepenumero factas ab iis, qui, quod forte adſecuti ſunt, verterunt; quod non ſunt adſecuti, aut neglexerunt omnino, aut ita propoſuerunt, ut quadrata miſceant rotundis, ſenſumque ſcriptoris prorſus intervertant, nonnulla etiam, ut levia, omittant. Quae Scriptorum depravatio, quid enim impedit hanc ſtultitiam ſuo nomine appellare, multos decepit, decipitque hodienum, qui ex talibus commentariis perfectam militiae veterum ideam hauſiſſe rati, quidvis aliud quam hoc didicerunt. Igitur *Iuſti Lipſii, Salmaſii, Caſauboni* commentationes, quae huc pertinent, quamvis multifaria doctrina exornati, tamen a viris militaribus, qui Graecos Latinosque auctores legunt, propterea vilipenduntur, quod auſi ſunt praecipere de rebus, quas non intelligebant, etſi ſibi viderentur intelligere. Atque in hunc cenſum et *Folardi*, viri Illuſtris, Polybius referendus eſt. Etſi enim habet praeclara multa in commentariis ſuis, quae prodeſſe rei militaris ſtudioſo multis modis poſſint; tamen, ſi ad Polybium, quem interpretari adgreſſus eſt, exigas, quae de proeliis, de oppugnationibus,

bus, deque aliis expeditionibus bellicis, de vario armorum genere denique apud veteres protulit, nugae ſunt, quae Polybio non venerunt in mentem, ſed non intelligenti Polybium, ingenioſiſſimo Folardo. Magno itaque et reipublicae literariae, et rei militaris commodo, militiam veterum illuſtrandam ſuſcepit illuſtris *Guiſcardus*, peritia graeci latinique ſermonis Criticorum noſtrorum nulli ſecundus, idem vero et rerum bellicarum uſu Folardo facile par. Nos rerum egregio hoc libro propoſitarum praeſtantia moti, uberiora ex eo decerperemus, niſi paene totus liber deſcribendus eſſet, et niſi multa de proeliis, deque armis veterum diſſerendo vereremur, ne eadem nos, qui Marti numquam litavimus, nullo talium rerum uſu pollemus, cenſura maneat, qua ab Hannibale Oratorem aliquem de proeliis declamantem notatum legimus. Quare brevem tantummodo capitum ſummam adſcribemus, reliqua Lectoribus, quibus carere hic liber non poteſt, relicturi. *Tomus* igitur *Primus* Commentariorum eodem ordine digeſtus eſt, quo Polybius res bellicas veterum recenſuit, et Folardus, celebris eius Commentator, illuſtrare conatus eſt. *Primo capite* Agrigenti obſidio, defendente Hannibale, aggredientibus atque oppugnantibus Poſthumio Romanorum Duce, et Hierone Socio populi Romani, deſcribitur. Hannibalem nihil eorum, quae peritus, callidus, ac imperterritus belli dux unquam audeat, in ea obſidione omiſiſſe, famem aequo et conſtanti animo cum praeſidiariis ſuis duriſſimam tuliſſe, certum eſt. Hanno, qui ad liberandam obſidione civitatem cum ingenti exercitu venerat, Poſthumium in tales mox anguſtias redegit, ut obſidionem ille, ob difficultatem commeatus, iam ſolvere inſtitueret, cum Hanno, cui Hannibal dato ſigno, extrema ſuos pati in urbe indicaverat, proelio ſibi cum Romanis decernendum eſſe quantocius videret, ſi forte ſervari cum ſuis Hannibal tali conſilio poſſet. Magna arte hoc proelium inſtructum fuit, fortiter utrinque pugnatum: victoria Romanis ceſſit. Sed cum eo ſucceſſu laetarentur, Hannibal noctu, quae proelium ſecuta eſt, etſi eſſet a

victore Romano omnino einctus, tamen cum praesidiariis suis, deditioni evitandae, feliciter evasit, Romanis secuto demum die Hannibalis fugam videntibus. Atque hic Folardus convicium Hannibali dixit, quod amovit ab eo Guiscardus noster, ita quidem, ut quivis videat, Polybium a Gallo commentatore non intellectum, iniquis de Hannibale iudiciis caussam praebuisse. quam nos Apologiam pro Hannibale, exacta Graecitatis intelligentia nixam, summa cum voluptate legimus. *Caput II.* proelium describit, quo, Duce Xantippo, Carthaginenses Romanum exercitum fuderunt. Hic mirae Xantippi artes in erudiendo milite, ducendo in hostem exercitu, instruenda acie, graphice proponuntur, ipsaque acies eleganti Schematismo exhibetur, et Folardus plus vice simplici admonetur. Quale istud est, quod illud Plutarchi *μέτριος*, *σύμμετρος*, elogium perfecti ducis, non intellexit Folardus, adeoque ne vertit quidem iis locis omnibus, quibus a Polybio adhibitum fuit. *Capite III.* est proelium, quo Amilcar Barcas cum populo Africano rebelle decertavit. Pependit ab ea victoria salus Carthaginis. Illustris Guiscardus igitur, praemissa urbis istius brevi topographia, quomodo aciem Amilcar instruxerit, graphice, atque ita ad normam Polybianae recensionis descripsit, addita eius proelii triplici ichnographia, ut facile quivis videat, quanta in commentariis suis et hic Folardus commentus sit, linguae graecae ignorantia, et quod ex suorum temporum ratione illam veterum militiam aestimavit. Subiunxit noster de triplici aciei apud Graecos instruendae ratione Commentarium, magno militaris doctrinae apparatu insignem. *Capite IV.* observationes legimus super pugna Romanorum cum Gallis Insubribus, ad Oddam fluvium, quam Folardus armorum Romanorum exacta notitia destitutus, ex ingenio suo proposuit. Ea occasione oblata ita usus est Guiscardus, Vir doctissimus, ut de Romanorum armis, e. c. de pilo, spatha, et talibus, hoc loco multa praeclare praeciperet, eaque omnia Polybii, Caesaris, Livii, et qui huc pertinent auctorum reliquorum locis evinceret. *Caput V.* pugnam equestrem

trem Romanorum et Carthaginenſium, ad Teſinum amnem, exponit. Ut hanc adſequerentur Lectores Polybii, neceſſaria fuit de Graecorum equitatu, deque armis equitum, et pugnandi ratione, ad Aeliani Arrianique praeſcriptum, accurata diſquiſitio, quam hic legere volupe erit antiquitatis amantibus: nam et dicendi elegantia librum ornavit auctor illuſtris, quae vel ſola placere poſſit. Sed hic iterum vehementer hallucinatus eſt Folardus, confutatus a Noſtro, ſumma tamen modeſtia; quod a Viro a natura et arte ad omnem humanitatem facto fieri aliter non poterat. De proelio ad Trebiam ſermo eſt *Cap. VI.* inſperſis animadverſionibus tacticis, aeque ac Anti Folardianis. *Cap. VII.* ſiſtit Hannibalem et Minucium ad Gerunium. Dici nequit, quantopere omnem hanc Polybii narrationem conturbaverit Folardus, a Noſtro veritati reſtitutam, atque ordini ſuo. *Capite VIII.* Cannenſis pugnae ratio omnis, e Polybii commentariis, emendata Thuillierii verſione, et qui eam ſecutus eſt Folardo reprehenſo, exactiſſime deſcribitur. Toto eo loco, uterque Gallus, cum cohortibus manipulos confudit, quo deinceps abducti ſunt homines iſti in errores alios. *Caput IX.* eſt de proelio ad Caphyas, Achaeos inter atque Aetolos commiſſo. Atque hic iterum reductus eſt in viam ingenioſiſſimus Folardus, qui Polybianis eius proelii deſcriptionibus ſubſtituit ſuas, deceptus plerumque, quod Graeca ignoraret, a Thuillierio, neque Arati, neque Dorymachi artium ſatis gnarus. Non intellexit interpres τὸ ἐξάπτεσθαι Polybii, neque, quid eſſet: αὐτοὶ μὲν ὑπὲρ τὴν παρώρειαν ὑποστείλαντες ἔμενον. *Capite X.* celebre proelium ad Mantineam, cum Machanida, Lacedaemoniorum Tyranno, quo ſuperior diſceſſit fortiſſimus Achivi foederis imperator Philopoemen, ita deſcribitur, ut ipſam illam pugnam coram intueri videatur quisquis legerit. Ex fragmento Polybiano, cuius lacunas explevit, e lectione veterum Graecorum de re militari Scriptorum, ſolertiſſimus Guiſcardus, haec omnis narratio profluxit, quam, qui verterunt, vehementer depravarunt, ita ut neque ingenium

Achivi ducis, neque prudentia magnopere appareat. *Caput XI.* cum Asdrubale depugnantem in Hispania Scipionem sistit. Est vero hic locus Polybii (XI, 28.) ab illustri Viro tam perspicue propositus, tam erudite explanatus atque illustratus, ut vel hic solus perfectam rei militaris scientiam prodat, quam toto libro admirati sumus. Lux hic et Vegetii loco accenditur, quo de eo ordine aciei sermo est, quem hac pugna Scipio instituerat. Sed etiam Bellegardo Marchioni, quocum super hoc proelio Guiscardus olim amice disputaverat, docte atque argute, invitante materia, responsum est. Quae sub finem capitis de Livio dicta sunt, ea hic describimus: *Le Comte de Nassau a traité de cette bataille, dans son Livre, intitulé: Annibal et Scipion. Il n'est pas étonnant, qu'il ait entièrement manqué les dispositions des Romains. Il prit pour guide Tite Live, Auteur elégant, mais peu capable de saisir les idées d'un Historien solide et exact qu'il copioit.* *Capite XII.* ultima illa pugna describitur, quae, victo ad Zamam, atque Adrumetum profugo, quo redux in Africam appulerat, Hannibale, orbis imperium Romanis tribuit. Si Folardi commentarios hic consulas, diversus omnino est Polybii Hannibal ad Zamam ab eo, quem Gallus ex ingenio finxit, a Nostro, ut meruerat, explosus. *Caput XIII.* docte atque intelligenter exponit pugnam Philippi Macedonum Regis cum Flaminino Proconsule, in Thessalia. Ea victoria Romanis fauces Epiri aperuit, gloriae autem Philippi, existimationique, multum detraxit. Etsi enim fortissimi prudentissimique imperatoris laude floruit; tamen, si omnem eius proelii decursum ad artis militaris regulas, quod hic illustris Guiscardus fecit, exegeris, et fortuna adversa Macedonem, et suis ipsius peccatis non multo minus victum fuisse, facile intelligitur. *Caput XIV.* Granicum amnem Bithyniae ab Alex. M. superatum cum exercitu, fugatasque Persarum copias, proponit. Commentarius est ad ea, quae de Expeditione Alexandri M. *Arrianus* L. I. memoriae prodidit. Qui enim hunc Scriptorem vertit, Ablancurtius, multa non intellexit, alia addidit de

de suo; qua supervacua diligentia effecit hoc, ut multis locis male intelligatur Arrianus, aliis autem sint de quibus ne cogitavit quidem, si graeca inspicias. *Capite XV.* ad *Arriani* L. III. de proelio ad Arbelam, quo, teste Curtio, inter Alexandrum et Darium de orbis imperio certatum est, docte disputatur. Numero Persae; arte, atque ducum prudentia, virtute denique et fortitudine regis, Macedones superiores fuerunt ea pugna, in qua, quicquid Graecorum Tactici militaris artis docuerunt, adhibitum ab Alexandro videas. Sed etiam hic Arriani interpres Gallus plus vice simplici reprehensus est, et merito quidem suo: nam omnem aciei rationem conturbavit, ita ut plane Arrianum non agnoscas, si graeca legeris. *Capite XVI.* quod primi Tomi ultimum est, locus *Iulii Caesaris,* de bello Gallico L. VII. c. 68. seqq. qui est de Alesia, circumvallata a Iulio Caesare, deque conflictibus per eam occasionem habitis, docte illustratur. Hic Vercingetorix cum Caesare arte et ingenio pugnavit, videturque se ipsum Caesar superasse. *Velleius* certe circa Alesiam tantas res gestas fuisse dicit, quantas audere vix hominis; perficere paene nullius, nisi dei fuerit. Atque in his tantis rebus enarrandis dilucidandisque summa illustris Guiscardi doctrina ita eminet, ut, quid primo, quid deinceps laudare oporteat, nesciamus. Igitur lectoribus integrum iudicium relinquimus: nobis haec de primo Tomo dixisse sufficiant.

Tomo secundo primum locum occupat illustris Guiscardi, *de veterum munita loca oppugnandi atque defendendi ratione,* dissertatio, in qua, quidquid doctrinae huc pertinentis comparari e Graecorum Latinorumque Scriptorum lectione potest, exsplendescit. Atque hic iterum reprehendendus plus vice simplici Folardus fuit, qui obsecutus aut ingenio suo, aut Tuillierio, multa prorsus aliter proposuit, quam quidem erant ex veterum Scriptorum dictis proponenda. Ut fidem iis faceret auctor doctissimus, quae super eo argumento scripsisset, adiecit, appendicis loco, oppugnationem Plateae e Libro II. *Thucydidis,* atque alteram Massiliae, e

Iulii

Iulii Caesaris Commentariis de Bello civili L. II. Mox deinceps *Onosandri* praecepta militaria, belli ducibus dicata, a Viro doctissimo versa e graeco gallice legimus. Si quidem Suidae fides, hic Onosander, cuius incerta aetas est, Platonicus Philosophus, in Platonis de Republica Libros, commentaria scripsit; his autem militaribus praeceptis non debebat nisi forte Vegetii temporibus gloriari. *Pédant, comme il étoit*, ait noster, *et sans lumiéres, il fit son choix sans jugement; il confondit les epoques et la milice des Romains avec celle des Grecs; et il n'entra dans aucun des détails, qui auroient rendu son livre digne de son titre.* Tamen hunc ei honorem habuit Leo Imperator, ut Tacticis suis omnem paene librum insereret, flosculis rhetoricis, anxie conquisitis, plenum; quae est fere dos Graecorum Scriptorum omnium, qui inde ab Antoninis ad saeculum usque Theodosii vixerunt. Usus est Noster in vertendo editione Parisina anni 1599. quam curavit Rigaltius, sed non emendato contextu, quod habuit ad manus codices male scriptos, atque infinitis paene lacunis informes. Ad calcem Onosandri reperitur *Urbicii* cuiusdam de ratione defendendi peditatus adversus impetum equitatus barbarorum libellus, Anastasio imperante, ineunte Saeculo VI. scriptus. Etiam hunc vertit Noster; potissimum ut intelligeretur, quam eius aevi Romani dissimiles fuerint priscis illis, quorum tantopere bellicae artes et militaris disciplina celebrari meruerunt. Haec Urbicii excipiunt *Arriani* Tactica, e graeco gallica; praemissa est praefatio, qua illustris Guiscardus non solum de meritis Arriani, Alanorum domitoris, docte atque eleganter disserit; sed multa etiam proponit, illustrandae Graecorum Tacticae apprime inservitura. Quas ipsi libro Arriani observationes adiecit, eae multa rei antiquariae capita, ad sensum veterum auctorum, exactissime proponunt, suntque a nobis non lectae, sed devoratae. Extrema Tacticorum Arriani, de Romani equitatus militaribus exercitiis, quod essent lacunis deformia, adeo, ut multis locis non subsit certus sensus, non vertit Noster; digna alioquin, quae e graecis

graecis codicibus, si qui forte integri sint, restituantur integritati suae. Est his Arriani libris libellus subiunctus, qui videtur fragmenta continere Operis eius, quod idem Arrianus de Bello adversus Alanos gesto conscripserat, et cuius titulum servavit *Photius* Cod. LVIII. Scimus e *Dione*, Arrianum, Cappadociae praefectum eo tempore, vicisse Alanos, numerosissimo equitatu insignes; neque tamen vel regio indicata est, qua depugnatum Romanos inter atque Alanos fuit. Capite caret et fine fragmentum hoc; in iis tamen, quae supersunt, ordo itineris exercitus, et aciei Romanorum ratio, exactissime describuntur, ita ut vel eapropter militarium antiquitatum curiosis gratissima esse versio Guiscardi V. Cl. debeat, qui e lectione veterum Scriptorum quibusdam Arriani locis magnam suis observationibus lucem adfudit. Ultimo loco est *Iulii Caesaris Africana expeditio,* Hirtio scriptore, capitibus duodecim ab illustri Guiscardo elegantissime exposita. Ipse analysin inscripsit. Et recte quidem: militares enim artes Caesaris, advocatis in subsidium scriptoribus aliis, ad rerum gestarum ordinem tam intelligenter tamque dilucide proposuit, ut vel hoc uno militiae veteris admiratores magno beneficio obstrinxerit. In hac autem analysi scribenda facile advertit, hos vel Hirtii, vel Oppii, (nam ad hunc Epistolae Caesaris integris voluminibus legebantur Romae, teste Gellio.) de bello Caesaris Africano commentarios non esse omnino integros, ut Suetonii aetate fuerunt, sed Iulii Celsi cuiusdam, qui Saeculis aliquot post vixerit, interpolationibus, atque minime necessariis emendationibus, quae obscuritatem pariunt, atque suspecta legenti merito sunt, vehementer depravatos.

Nos hic calamum ponimus. Ill. Guiscardo hoc opus, tanquam praeclarum summae doctrinae, perfectaeque rei militaris, graecarum item latinarumque litterarum scientiae, certissimum monumentum, atque aere omni perennius, gratulamur; amatoribus autem rei antiquariae iterum adfirmamus, operis istius lectione supersedere neminem eorum posse, qui velint aut veteris militiae rationem accurate cognoscere,

aut, quo modo verſandum in interpretatione veterum Scriptorum ſit, diſcere.

HISTORIARUM POLONIAE ET MAGNI DUCAtus Lithuaniae Scriptorum, quotquot ab initio Reipublicae Polonae ad noſtra usque tempora exſtant omnium, Collectio magna, ordine chronologico digeſta, ob exemplarium raritatem iterum typis exſcriptorum, ſuppeditante celeberrima Bibliotheca Zaluskiana. Edidit, varias adnotationes adiecit, ac praefatus eſt, LAURENTIUS MIZLERUS de KOLOF, Regni Poloniae Hiſtoriographus, in Seren. Reg. Polon. aula Conſiliarius et Medicus. Cum indice locupletiſſimo. TOMUS I. continens Scriptores topographicos.

Varſaviae, ſumtibus Typographiae Mizlerianae 1761.
9. Alph. 9. plagg. in fol.

Magno beneficio litterariam rempublicam ſibi devincit *Mizlerus* V. Cl. dum Scriptorum rerum Polonicarum, quorum ſane multi ne innotuere quidem etiam doctioribus, Collectionem inſtituit, cuius hic Primum Tomum proponimus. Nihil attinet de Collectionum talium utilitate heic loci dicere; cum inter omnes conſtet, rerum geſtarum perpetuitati ea ratione quam optime conſuli: iſtud vero pauci vident, quae diligentia, quis labor, eos maneat, qui colligendis cum iudicio, atque edendis dextere, talibus Scriptoribus, operam ſuam addixerint. Igitur magno plauſu, litterataeque Poloniae praemiis etiam, dignus eſt Mizlerus V. Cl. qui non reformidavit editionis taedium, excitatus potiſſimum Illuſtriſſimi atque Reverendiſſimi Praeſulis, IOSEPHI ANDREAE ZALUSCII, Litterarum in Polonia Statoris et Vindicis incluti, benevolentia atque liberalitate, qua iſtud conſecutus eſt, ut ex eius Bibliotheca ea omnia acciperet, quae adornandae huic Collectioni inſervire ullo modo poterant. Additas legimus hinc inde adnotatiunculas,

las, aut corrigendis Scriptorum erroribus exſtantioribus, (quis enim omnes emendet,) aut illuſtrandis iis, quae obſcurius ſaepe, nec definite ſatis ſcripta ſunt, egregie profuturas. Vehementer autem optamus, ut iam inoffenſo pede progrediatur V. Cl. reliquosque Operis ingentis Tomos procudi faciat. Sunt autem hoc primo Volumine topographici Poloniae Scriptores XIX. propoſiti, reliquis ſecundo Tomo ſervatis. Nos eorum Catalogum, non neglectis iis, quae in Praefatione Mizlerus de unoquoque commemoravit, hic deſcribimus ipſius Editoris verbis.

Primum locum obtinet *Pomponii Melae* Deſcriptio Sarmatiae. Unicum, quartum nempe caput, Mela lib. III. ſcripſit de moribus et finibus veteris Sarmatiae, in quod *Ioachimus Vadianus*, ex nobili familia de Watt in Helvetia oriundus, utcunque commentatus eſt. Notitia vera autem ad explicandam veterem Sarmatiam inſtructus non fuit, et melius de Salis fodinis in Polonia, quam de Sarmatia veteri, dixit. Pauca ſunt, quae *Mela* de vetere Sarmatia ſcripſit, pauciora quae Vadianus adiecit; tamen hic varia, illo tempore de Polonia memoria digna, nobis reliquit, quae legere et ſcire iuvat. Ad haec variae adiectae ſunt annotationes, quae ad rem facere poſſint. Curatum eſt, ut accuratius etiam Scriptores imprimerentur, quam in corpore Piſtoriano hiſtoriae Polonae, in quo Scriptores Poloni plurimi, ex officina Henricpetrina Baſileae anno 1582. magna incuria typis ſunt procuſi, et eiusmodi foeda errata occurrunt, ut ſenſum plane invertant. De mala orthographia et barbara tacemus.

II. *Aeneae Silvii*, ſummi Pontificis Romani, Pii II. huius nominis poſt adeptum Pontificatum, liber de *Polonia, Lithuania, et Pruſſia.* Gravis eſt hic auctor, et vir magnus, qui praeclara multa ſcripſit; quae vero de Polonia et Lithuania memoriae prodidit, et pauca ſunt, et exigui momenti. Aperte falſis etiam hiſtoriam Polonam interpolavit, verbi gratia cum ait: *Guilielmum ducem Auſtriae, Hedwigem reginam in matrimonium accepiſſe, et Poloniae praefectum fuiſſe; ex ſecunda*

uxore Uladislaum Iagellonem duos ſuſcepiſſe filios *nonagenarium: Caſimirum Iagellonidem Boleslao Suidrigelloni ſucceſſiſſe:* et talia, quae omnia in annotationibus refutata ſunt.

III. *Eraſmi Stellae*, Libanothani, libri II. *de antiquitatibus Boruſſiae.* Hic auctor, Medicinae Doctor, varia non contemnenda de antiqua Boruſſia memoriae prodidit, ſed imperioſus nimium et audax videtur, qui omnia, quae ipſe ignoravit, pro fabulis haberi voluit. De ſuccino non male diſſeruit; ex Boruſſiae vero antiquitatibus, parum accurate ſcriptis, apparet, *Eraſmum Stellam*, non tam veritatem profunde ſcrutari, quam ſe potius magiſtro ordinis Teutonici, aliisque, quorum interfuit, commendare voluiſſe. Plura ſibi, quam ſcriptorem modeſtum decet, ſumſit, et audacter mentitus eſt, ne dicam, ſtilum, ſaepius parum latinum, plebis interdum ſermonem ſapere. Quo pertinet barbara locutio, *naſum continere*, in praefatione adhibita. Praeconceptam etiam animi opinionem prodidit, cum ſcriberet: *ut adverſus quoscunque, aliter de Boruſſia ſentientes, ceu pro aris et focis dimicaturus ſit, ultima potius perpeti certus, quam ignaviter ceſſurus.*

IV. *Matthiae Striykovii*, Canonici Miednicenſis in Samogitia, *deſcriptio Sarmatiae Europaeae.* Inter ſcriptores de Polonia topographicos merito *Striykowski* optimus cenſetur, quod non ſolum vir probus doctiſſimusque, ſed et ſimul diligentiſſimus fuit. Memorare iuvat, *Guagninum* hanc *Sarmatiam Europaeam* ſuo nomine edidiſſe; et quamplurimi, ſi non omnes, literati, in ea huc usque fuere ſententia, *Guagninum* iſtius deſcriptionis verum eſſe auctorem, quod tamen omnino falſum, et Striykovium dictum librum exaraiſſe extra omne dubium poſitum eſt. Haec lector benevolus recte ex duobus illis capitibus, quae de *Guagnino* et *Striykovio* infra ad Sarmatiam Europaeam adiecta ſunt, intelliget. Ad Striykovii vero librum quod attinet, non mirandum, eum multis de locis plane nil dixiſſe, cum tractu temporis multa ſint mutata, et haec urbium Poloniae deſcriptio ſecundum tempora illa diiudicanda ſit. Et quamvis nunc multa

multa ad hunc librum adiici possint, *Striykovius* tamen inter Geographos Polonos utilissimus semper erit, quia non solum recentissimam, sed et antiquam Geographiam Polonam scire iuvat. Quod superest, negare non possumus, nimium fuisse *Striykovium* brevem, qui fere non alia, praeter civitates maiores, annotavit loca, quam ubi iudicia caussaeque nobilium aguntur, vel singularia quaedam, tum ex historia civili, tum naturali, adnotanda obveniunt.

V. *Martini Cromeri Polonia, sive de situ, populis, moribus, magistratibus, et republica regni Polonici libri II.* Neminem, qui historiae Polonae gnarus est, fugit, *Cromerum* scriptorum, quod geographiam attinet, principem putari; neque a veritate abhorret, eum suo tempore prae ceteris bene scripsisse: sed nostris temporibus multa, quae illius tempore vera fuere, sunt obsoleta, quaedam etiam falsa. Haec in notis adiectis correcta sunt. Dixit Cromerus: *conferendae nobilitatis potestatem solus habet princeps:* sed vi legum, seu constitutionum sequentium, haec regum Poloniarum praerogativa, qua adhuc *Sigismundus Augustus* fruebatur, abolita fuit, et respublica sola in comitiis congregata, una cum Serenissimo rege, plebeiis iura nobilitatis, vel extraneis nobilibus ius nobilis Poloni, quod *indigenatum* vocant, ob merita in rempublicam, nunc distribuit. Serenissimus quidem Rex Polonus, tamquam Monarcha, et Marchiones, et nobiles creat; sed illi non iuribus Polonorum nobilium gaudent, neque eapropter bona nobilia iure hereditario possidere, aut publicis muneribus fungi possunt. Sequentia etiam insuper sunt adnotanda. Pag. 136. scripsit: *novis creatis nobilibus obtinere et possidere bona terrestria statuto quodam nouo non licet.* Ubi autem statutum illud inveniatur, minime meminit. Hoc quidem scimus ex legibus publicis, novis creatis nobilibus non licere muneribus publicis fungi, ad tertiam usque generationem, ut pacta conventa loquuntur; sed si bona etiam, terrestria appellata, possidere non possent, in quo ius nobilitatis in Polonia consistit principale, tunc ignobilibus haud essent meliores. Sed hac de re in

Polonia nemo dubitat, et nescio quo casu, vel qua ratione, literatissimo *Cromero* haec verba exciderint. Deinde haec sententia, ***habent nobiles Poloni in subditos suos vitae necisque potestatem***, omnino etiam sunt sub incudem revocanda, si ius clarum, cum abusu iuris, haud confundi debeat. Nobilis, qui subditum suum, vel ira incensus, vel alia ex causa interimit, non quidem capite plectitur, sed pecuniam, poenae loco, solvere tenetur, si interemti consanguinei dicam ei scribant, id quod plerumque ex inopia intermittitur, et sic eiusmodi homicida immunis est. Hoc neminem iuris Poloni gnarum fugit. Quodsi vero subditus cuiusdam nobilis tale crimen commiserit, ut vita privari debeat, dominus nullo modo sua auctoritate id iubere potest, sed ad castrum, seu praefecturae iudicium, vel aliud forum ius gladii exercens, eiusmodi maleficum extradere solet, ut secundum leges damnetur ac puniatur; si vero secus fecerit, lege et iure Polono poenam solvere tenetur. Hoc idem nemo negat. Inde igitur infero: quodsi nobilis Polonus, subditum suum interimens, qui capite plecti vel meruit, vel non meruit, semper tamen secundum ius Polonum poena pecuniae afficitur, tunc certe nobiles Poloni in subditos vitae necisque potestatem non habent, et optimus Cromerus hallucinatus est. Loquitur etiam de Officialibus regni, qui sunt: Succamerarius, gladifer, pocillator sive pincerna, mensae structor, quem inciforem vocant, dapifer, magister culinae; et hoc dilemma adiicit: ***aut iidem sunt terrestres Cracoviensis Satrapiae, aut ea sola de omnibus nullos habet.*** Sed facile respondetur, non esse eosdem terrestres Cracoviensis Satrapiae Officiales, cum Officialibus regni, quia hi soli in coronatione regum, et vasalli solemni in feudum inauguratione, etc. officiis suis publice funguntur. Cracoviensis vero Palatinatus, seu Satrapia, suos habet officiales terrestres, qui, si rex in Palatinatu Cracoviensi commoraretur, tunc officiales terrestres Satrapiae Cracoviensis idem, iubente rege, facerent, exceptis actibus solemnibus, quod alii Officiales terrestres in Palatinatu Masoviae, vel alio quocunque. Clare igitur

sunt

ſunt Officiales regni ab Officialibus terreſtribus Cracovienſibus diſtincti, clarius autem a rege diſtinguuntur. Illi enim plerumque ordine aquilae albae inſigniuntur, honoris ſigno, quo tantum Senatores regni affici ſolent. Iudicium ſex civitatum, de quo auctor diſſerit, noſtris temporibus obſoletum eſt, et ſupremus regni Cancellarius in omnibus civitatum cauſſis, ſi ad eum provocetur, Regis nomine iudicat ſine ulteriore provocatione, excepta unica urbe Culma, quae in cauſſis ſuis non ad Cancellarium, ſed ad Epiſcopum ſuum provocat. Tandem auctor dicit: *in Pruſſia neque a bonis terreſtribus plebeii arcentur.* Hoc nunc non ita ſe habet. Plebeii enim et ruſtici, in Pruſſia Polona, bona nobilium emere et poſſidere non poſſunt. Sed notandum, vocem *plebeii* in Polonia ambiguam eſſe. Multi enim ſibi perſuadent, omnes eos, qui non ſunt nobiles, eſſe ruſticos; et ordo civilis in Polonia non re vera, ſed uſu loquendi obſolevit. Cum igitur magiſtratus civitatum, qui bona terreſtria poſſident, maxime ſint ex ordine civili deſumti, male illi plebeii appellantur. Quidam enim, ut Torunenſis, Gedanenſis, Elbingenſis, ad Status reipublicae in Pruſſia pertinent. Et hoc in cauſſa fuiſſe videtur, cur Cromerus, alioquin acutiſſimus, minus accurate ſcripſerit.

VI. *Deſcriptio Sarmatiarum Aſianae et Europaeae, et eorum, quae in eis continentur, auctore Matthia a Miechow*, artium et medicinae Doctore, Canonico Cracovienſi.

Multa, quae Sarmatiam attinent, utilia dixit Miechovius, et quidem in libro I. de Sarmatia in genere, de ortu, et adventu Tartarorum, de crudeli vaſtatione Poloniae et Hungariae per Tartaros; quo modo Innocentius Papa IV. legatum miſerit ad Chanum Tartarorum, ne Chriſtianos perſequeretur, et quomodo fidem Mahometi ſuſceperit; de moribus Tartarorum, et de contentis in terra eorum; de finibus et metis Tartarorum Zavolhenſium; de genealogia Imperatorum trans Volham incolentium; quod gentes Scythiae inquietae ſint, et ſemper rapaces; quae gens, quaeque natio habitet in Scythia, quae nunc Tartaria vocatur; de Gothis,

Gothis, de Alanis, Vandalis et Suevis, de Iuhris, de Turcis, de familia Tartarorum Vlanorum, ſive Precopenſium, de Tartaris Koſanenſibus, et Tartaris Nohaienſibus.

In libro II. multa diſſerit de Ruſſia, de amplitudine et contentis magni Ducatus Lithuaniae, de Moſchovia, de regionibus Scythiae, *Perm*, *Baskird*, *Iuhra*, et *Corela*, per Ducem Moſchoviae ſubiugatis. Haec ſunt quae *Miechovius* memoriae prodidit, ſtilo minus latino, varios intermiſcens barbariſmos ac ſoloeciſmos. Hiſtoria tamen, ſi ſuperſtitionem tollas, minime contemnenda, quamvis haud recte ſemper digeſta. Saepius enim ſine neceſſitate de montibus Hyperboreis et Riphaeis, nec non de piſcibus ex mari ſcandentibus, *Morſi* dictis, et aliis de rebus quibusdam loquitur, quaſi oblitus eſſet eorum quae ante dixit. Errores typographicos in exemplari apud Hallerum Cracoviae anno 1521. vivente auctore impreſſo occurrentes, ſedulo ſunt correcti, aeque ac ii, qui in editione Piſtoriana, ex ignorantia Poloni idiomatis, ſaepius obveniunt, quorum ſatis magnus eſt numerus.

VII. *Sigismundus*, liber Baro in *Herberſtein*, de Lithuania. Deſcriptio haec Lithuaniae ex *commentariis rerum Moſcoviticarum* excerpta eſt. Duae quidem ſunt tantum plagulae cum dimidia, quas Herberſteinius de Lithuania exaravit; ſed accurate, et ſingularia quaedam ſcripſit, quae legiſſe neminem poeniteat. Notandum, Polonos Herberſteinium accuſaſſe, quod primus Moſchoviae duci, legatus in aula eius, regium titulum dediſſet, eumque contra regem Polonum incitaſſet; ſed in ſcripto ad Henr. Glareanum ſe defendit, et integritatem domus Auſtriacae erga Poloniam demonſtravit. Vide *Boeclerum* de rebus XVI. Seculi p. 518.

VIII. *De Sarmatia commentariolus Hartmanni Schedelii*, Medicinae Doctoris. Hunc commentariolum continet *liber Chronicorum*, qui Norimbergae anno 1443. prodiit. Quamvis pauca de Sarmatia dixerit Schedelius, de *Uladislai* tamen prole, de Sancto *Stanislao*, Epiſcopo Cracovienſi, et de Cracovia, haud contemnenda retulit.

IX. *Sta-*

IX. *Stanislai Sarnicii descriptio veteris et novae Poloniae, cum divisione eiusdem veteri et nova. Adiecta est vera et exquisita Russiae inferioris descriptio iuxta revisionem commissariorum regiorum. Et Livoniae, iuxta hodoeporicon exercitus Polonici redeuntis ex Moschovia.* Geographiam Polonam, ut ante seculum cum dimidio se habebat, nemo forte exactius tractavit *Sarnicio*, qui accurate satis de situ et ambitu veteris Sarmatiae, eiusque divisione, secundum veterum sententiam, disseruit, quamvis ipsius etymologias, seu nominum propriorum explicationes, non omnes probemus. Adiecit *Sarnicius* indicem locorum ordine alphabetico, qui octo plagulas continens, maximam operis partem facit, et in quo longitudo latitudoque unius cuiusque loci semper adscripta est. Situs et ambitus Livoniae, provinciarumque ad flumen Dunam sitarum, separatim in fine operis conspicitur.

X. *Iacobi Prilusii de provinciis Polonicis, et quibusdam regum diplomatis, tractatus.* Iacobus Prilusius tempore Sigismundi Augusti, Poloniae regis, floruit, orator, poeta, et Iureconsultus insignis, terrae Cracoviensis notarius et aedilis, vir suo tempore longe eruditissimus, Orichovii, Tricesii, et Kochanovii familiaris et amicus. Hic Prilusii tractatus, ex statutorum libris ab illo publicatis descriptus, etiamsi ab omnibus inter geographicos, et a nobis etiam numeretur, plura tamen hoc in opere, quae historiam et publica literarum monumenta, quam geographiam attinent, continentur. Invenimus enim hic, *unionem magni Ducatus Lithuaniae cum regno Poloniae, in Hrodlo anno 1413. factam:* item documentum, quomodo *Praelati Lithuaniae incorporant se regno Poloniae, ac regi Poloniae se subiiciunt, quem una cum Polonis eligent:* deinceps *Uladislai III. Regis Poloniae confirmationem iurium ac privilegiorum, Sigismundo, magno Duci Lithuaniae super ducatu magno per d. olim Uladislaum suum genitorem eidem Sigismundo concessum:* sed et *procerum Lithuaniae* confirmationem veteris societatis magni Ducatus, adiuncti regno Poloniae, factam anno 1499. Obvenit porro *de capta et repetenda Smolensko, Sigismundi ad Imperatorem fragmentum*

 epi-

epiſtolae. Articulus II. ſequentia continet: *de regni ducatibus ad ferenda onera uniendis: terra Drohicenſis iuri Polonico adſcribenda:* item *Bielſcenſis tractus eidem iuri Polonico adſcribendus.* Sequuntur deinde omnia fere documenta, quae ad hiſtoriam Pruſſiae pertinent, tempore quo magiſtri Ordinis Teutonici eam poſſidébant.

XI. *Ioannis Craſſinii Polonia, ad Sereniſſimum Henricum Valeſium*, Poloniae Regem. Poloniam hanc Craſſinii quod attinet, phoenix eſt librorum, et nullibi in Polonia conſpicitur. Nonniſi tria exemplaria in vita ſua vidit illuſtriſſimus Epiſcopus Kiovienſis, Zaluſcius comes, nempe in bibliotheca *Ottoboniana* et *Caſanatenſi* Romae, et *Craſiniana in Nowawies* in Polonia; praeter duo, quae antea poſſidebat, exemplaria, quorumque alterum bibliothecae regiae Dreſdenſi fuit donatum, alterum a Celſiſſimo pie defuncto epiſcopo Cracovienſi, e Bibliotheca ſumtum *Zaluſciana*, et, neſcimus quo in loco, perditum fuit. Nunc vero iterum extat hac in bibliotheca huius libri exemplar unicum, in Gallia nuper emtum. Non parum igitur mihi moleſtiae creavit huius libri raritas, quem certe hoc in Tomo edere non potuiſſem, niſi ſingulari ex gratia et iuſſu illuſtriſſimi comitis de *Brühl*, primi Sereniſſimi Regis Poloniarum, Electoris Saxoniae, miniſtri fideliſſimi, qui literis Muſisque numquam defuit, libri huius exemplum, ſcriptum manu, per literatiſſimum *Henr. Ionath. Clodium*, Serenisſimo Regi a Bibliotheca et epiſtolis ſecretioribus, obtinuiſſem, qui id prius legit, et correxit.

Fuere quidam, qui Crasſinium huius libelli eſſe auctorem negarent, quorum quidem princeps eſt *Thuanus lib. I.* commentariorum de vita ſua p. 17. edit. Londinenſis, qui id ex ore Sigonii accepiſſe perhibet; quam ob cauſſam etiam in catalogo Bibliothecae Thuanae, part. I. p. 430. ad inſcriptionem huius libri, Io. Crasſinii Polonia 1574. haec verba adſcripta ſunt: (Carolus Sigonius auctor eſt.) Thuanum, virum fide dignum, alii ſecuti, idem ſcripſerunt, ut Placcius, Decker, aliique, quos praetereo. Sed his omnibus

nibus non obstantibus certum esse videtur, Crassinium, non Sigonium, libelli huius verum esse auctorem. Hoc facile nunc probamus, et maximum ex ipsa ad Henricum Valesium, Poloniae Regem, Crassinii dedicatione sumimus argumentum, dicentis: *quae caussa efficit, ut hoc de Polonia scribendi negotium, urgente potissimum Carolo Sigonio, praeceptore meo, non invitus susceperim.* Quis sit tam durus, ne dicam audax, ut Crassinium aperti mendacii in dedicatione ad Regem, vivente *Sigonio*, insimulet, quem sibi auctorem, ut hunc libellum scripserit, fuisse, clare dicit. Certe plus fidei meretur *Crassinius* ipse, qui se auctorem libri coram rege, coram praeceptore, profitetur, quam Thuanus, qui audita dicit, et male rem, de qua statim dicemus, intellexit. Deinde verisimile minime videtur, *Sigonium*, quamvis literatissimum, tam exactam rerum Polonarum cognitionem habuisse. Sed *Crassinius* ea, quae deficiebant, potuit suppeditare. Potuit et scribere, usus tam diu tanto praeceptore. Cur iniuria Crassinii libellum Sigonio tribuamus, qui se numquam illius auctorem dixit. *Muratorius*, sagax ille et diligens rei literariae scriptor, in vita *Caroli Sigonii*, operibus eius praefixa, ne verbum quidem hac de re dicit, mentionem faciens libri *Zamoscii de Senatu Romano*, qui Sigonio etiam attribuitur, qua de re tamen Muratorius doctissimus dubitat, haec adiiciens verba: *mihi Italica eruditio nihil ministrat, unde ista aut confirmentur, aut falsi arguantur.* Nullus dubito, *Sigonium* ultimam ad Crassinii, discipuli sui, Poloniam addidisse limam, qui, quum ei ad scribendum hunc librum auctor fuerit, sine dubio tamquam suasor et praeceptor opus prius vidit, legit, correxit. Hoc *Thuanus* ex eo scivit, qui ob id libellum Sigonio praeceptori, non Crassinio discipulo, male tribuit. Quaeso autem, quinam est libri auctor? illene qui omnia conquirit, elaborat, et digerit, an ille, qui deinde legit, et quaedam limat? Thuani igitur testimonium non tam suspectum, quam male dictum, mihi videtur. Ea quae prae ceteris lima critica indigeant, videat lector benevolus in notis, ad calcem Crassinii Poloniae adiectis.

XII. *Simonis Starovolſcii Polonia, cum praefatione Hermanni Conringii.* Simon Starovolſcius inter Polonos polygraphorum princeps, haud contemnendus quondam in Sarmatia ſcriptor, et vir in rebus literatis Polonis quam optime verſatus, quamquam non ſemper adeo accuratus. Communi laboravit polygraphorum vitio, qui multa ſcribentes non omnia recte digerunt, de caetero de literis in Polonia praeclare meritus. Starovolſcii vero Poloniam quod attinet, inter omnes eius libros cenſetur optimus, quamvis nunc quaedam ſint mutata. Iam non illa Livoniae pars ad Poloniam pertinet, quae regis Uladislai IV. tempore pertinuit. Iam non tres Polonia habet clientes fiduciarios, quos *Vaſallos* vulgo dicunt, ſed tantum unicum Curlandiae Ducem, nunc Sereniſſimum *Carolum*, *Auguſti III.* indulgentiſſimi patriae patris filium digniſſimum. Quae vero *Starovolſcius* de ingeniis Polonorum, de victu et veſtitu, de nobilitatis praerogativa, de legibus et ſtatutis, de opibus, militia, et viribus Poloniae, et bona et mala, aequa ſinceritate dixit, ea ad veritatem dicta ſunt omnia adeo, ut quamplurima et nunc vera ſint, et verendum ne omnia vera maneant in poſterum.

XIII. *Andreae Swiecicki deſcriptio topographica ducatus Maſoviae.* Haec topographia diligenter ſcripta, multa memoria digna continet, neque ullus eſt ſcriptorum topographicorum, qui melius quam *Swiecicki* de Maſovia ſcripſerit. Sed ita rara fuit editio typis exſcripta, ut nemo fere literatorum eam viderit, quae tandem in Bibliotheca Illuſtriſſimi ſupremi regni Mareſchalci, *Bielinſci* comitis, fuit inventa, et mecum gratioſe communicata.

XIV. *Regni Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, omniumque regionum, iuri Poloniae ſubiectarum, noviſſima deſcriptio, ſtudio Andreae Cellarii*, Gymnaſii Hornani rectoris. Auctor diligentiſſime omnia, quae variis ex auctoribus ad recte deſcribendam Poloniam facerent, conquiſivit, in ordinem redegit, digeſſitque, fontes etiam, ex quibus hauſerat, fideliter ſemper indicavit. Ideo *Andreae Cellarii* regni Po-

loniae

loniae descriptio, praecedentes omnes facile, et accuratione, et soliditate antecellit.

XV. *Polonia defensa contra Ioannem Barclaium, ubi occasione ista de regno genteque Polona multa narrantur, hactenus literis non tradita.* Auctor huius libri elegantissimi est *Lucas*, comes *Opalinski*, ex antiqua prosapia oriundus, qui fuit primum Succamerarius Posnaniensis, deinde Mareschalcus curiae regni, tempore regis *Ioannis Casimiri.* Patrem habuit *Petrum Opalinum* Palatinum Posnaniensem, matrem *Sophiam Kosltczankam, Christophori Kostkae,* praefecti *Biecensis*, filiam. Doctissimus fuit Poloniae Maecenas auctor noster, variarum Europae linguarum, atque adeo graecae et hebraicae gnarus. Multas adolescens visitavit Academias, et cum eruditissimorum virorum, tum optimorum librorum accuratiorem acquisivit notitiam. Sagax etiam fuit ac prudens minister, regi suo semper fidelis; mortuus anno 1662. Ex uxore *Isabella Teczynska*, Ioannis Palatini Cracoviensis filia, progenuit filios, *Stanislaum*, gubernatorem novae civitatis, et *Ioannem* regni pocillatorem, filiamque unicam *Sophiam*, quae *Stanislao Lubomirski*, Mareschalco regni, nupsit. Neminem certe poenitebit, et doctissimum et eleganter latine scriptum hunc librum, qui multa et vera, et memoria digna in se continet, perlegisse.

XVI. *Caroli Ogerii iter Polonicum, sive Borussicum.* Carolus Ogerius fuit Parisiis causarum patronus in suprema curia, *Parlamentum* vocant; deinde legato Gallico, Comiti d'Avaux ab epistolis. Natus Parisiis an. 1595. literis operam dedit *Biturici* et *Valentiae* in Delphinatu. Ephemerides legationis domini sui in Sueciam, Daniam, et Poloniam confecit, quae Lutetiae Parisiorum apud *Petrum le Petit* anno 1656. prodierunt. Lectu dignissimus utilissimusque liber est, simulque rarissimus, ex quo iter hoc Polonicum denuo typis exscriptum.

Ogerius non magnopere curavit latinitatem, magisque res quam verba ponderans, haud eleganter scripsit latine; quod ei viro pragmatico, et Gallo iter facienti, facile quidem ignoscendum. Nescio vero utrum et hoc condonandum,

quod tam multa de itinere ſuo plane haud neceſſaria, atque adeo nugas, quibusdam in locis admiſcuerit, niſi forte pro domeſtico, ſuoque tantum uſu, ephemerides illas conſcripſit. Parum enim refert poſteros ſcire, quibus diebus literas ad fratrem amicosque in Galliam exararit, ſive ab iis acceperit, vel quo tempore e lecto ſurrexerit, atque ambulatum ſit exſpatiatus. Cui bono deinde fuit, Cirembergii hiſtoriolas, vel potius nugas, referre, ad quas credendas nullus unquam phyſicus verus inducetur, qui melius naturae leges cognoſcit, quam omnes eiusmodi fabularum narratores.

XVII. *De fluvio Memela Lithuaniae, qui cura et induſtria clariſſimi viri, domini Nicolai Tarlo, navibus permeabilis factus eſt.* Carmen elegiacum, auctore *Adamo Schroethero.*

XVIII. *Regni Poloniae Salinarum Wielicienſium deſcriptio carmine elegiaco, auctore eodem.*

XIX. *De Salinis Cracovianis* obſervatio, *auctore Iodoco Willichio* Reſelliano. Haec ultima tria ſcripta eleganter ſatis latine exarata, quamvis ex profeſſo topographiam non tractent, ad rem tamen faciunt, variaque et ſcitu et lectu digna in ſe continent, — Haec de Tomo I. Mizlerus.

HISTOIRE DE JEAN SOBIESKI, ROI DE POLOGNE, Par M. L'Abbé COYER.

h. e.

HISTORIA IOHANNIS SOBIESKY, REGIS POLONIARUM etc. Auctore Abbate COYER. T. I. et II.

Amſtelaedami, Alph. 2. in 8.

Si quisquam magnorum regum memorari inter poſteros meruit, Ioannes is fuit, quem Poloni tertium numerant, gente Sobieſcius, virtutum claritate, et rerum geſtarum magnitudine, nullo illorum inferior, quos inter maxima exempla hiſtoria, veri teſtis, reponit. Quo iuſtior *Coyeri* Abbatis,

batis, ingenio et eruditione florentisſimi, laus eſt, quod eius vitam ſic compoſuit, ut inter ſcriptores illuſtriores facile ſibi locum vindicet. Impulſus maxime ad hunc conatum fuit, quod viri militaris, nomine *Dupontii*, natione Galli, caſtra Ioannis perpetuo ſecuti, commentarios nondum publicatos nactus erat, in quibus et quod viſa atque comperta per ſe ſcriptor narrat, et quod ab adulationis ſuſpicione tanquam exterus longisſime abeſt, eo maius operae pretium factum eſſe idonei arbitri cenſebunt, quo plura ſimul peritiae rerum et vigentis iudicii argumenta deprehendent. Sed, ne teſtium etiam domeſticorum ſpreviſſe fidem exiſtimaretur, *Andreae Chryſoſtomi Zaluſcii*, Epiſcopi, Senatoris, et magni Cancellarii Poloniae, epiſtolas, quas iure theſaurum rerum per iſta tempora geſtarum arcanorumque nobiliſſimi regni dicas, ubique conſuluit; et quia hae ſine adfectatione vel fuco, pro occaſionis varietate ad amicos ſolum, ad quos nihil fingi ſolet, ſcriptae ſunt, optime ſane caviſſe Coyerus credetur, ne ſe primum, deinde et poſteros, deciperet. Primus liber totam Poloniam ſummatim deſcriptam veluti in tabula exhibet. Multa hic videmus illuſtri ea brevitate, qua nihil in hiſtoriis dulcius, concludi, et interiectis tempeſtivis ſingularium rerum, perſonarum, eventorum conſiderationibus, concinna narratio ita diſtinguitur, ut voluptati legentium haud minus, quam notitiae gentis, quae facere ſcribenda, quam argute aliorum facta ſcribere, pluris ex maxima parte facit, conſulatur. Inſunt tamen, quantum antiquiora ad tempora attinet, nonnulla, quae ad artis criticae praecepta magis exacta optaſſes, quum Polonorum auctores vetuſtiſſimi e domeſticis qui ſuperſunt, antiquos ſcriptores Graecos et Latinos paucos legerint, lectis male plerumque uſi ſint, ne vicinae quidem Germaniae hiſtoricos, quos poſt Caroli M. imperium per ſingulas aetates nacti ſumus, requirendos putaverint, et ingenione, an confuſis maiorum narrationibus decepti, plurima tradiderint, quae idoneorum monumentorum fide deſtituantur. Haec ipſa vero particulatim notanda ut ſint, univerſitati operis, circa recen-

centiora satis exacti, parum offecerint. Originem Polonorum Coyerus, ut maxima pars scriptorum, a Sarmatis, quos iam Graeci et Romani celebrant, repetit, quos valde agrestes, vagarique per silvas ac montes latrocinando adsuetos, et pedestres ad pugnas tam inhabiles, quam equitatu validos, occupare tanta terrarum spatia a Tanai ad Vistulam, et a Ponto Euxino ad mare Balticum, et adiicere aliquamdiu suae ditioni Bohemiam, Moraviam, Silesiam, Lusatiam, Misniam, terras Mecklenburgicas, Pomeranicas, Marchicas, potuisse miratur. Quis autem non viderit, omne sic discrimen inter Slavos et Sarmatas tolli, et Polonis, tanquam integrae sinceraeque semper genti, variorum populorum res adsignari? Meliora forte inquisiverint, qui de Alanis, Gotthis, Hunnis, et Slavis, sibi invicem in dominatu istarum regionum succedentibus, prius investigandum duxerint, quam definire audeant, quinam horum a reliquo suorum corpore avulsi, paullatim in unum nomen unamque rempublicam, institutis Sarmaticis et Slavicis mixtam, concesserint. Lecho idem excultae gentis initia, origines principatus constituti, et triplicem successorum Lechitarum, Piasteorum, et Iagellonidum stirpem attribuit. Sed enim est hac in parte agnoscere similitudinem fabularum circa ultimas origines non Polonorum minus, quam Bohemorum, et Russorum; quibus, quod diu a litteris et ab eruditione alieni, nihil domesticorum annalium habuerunt, primi alienigenae sacerdotes, omnium aliarum rerum potius, quam veteris historiae gnari, persuadere sua commenta post XI. demum saeculum rei Christianae exactum coeperant. Qui legere Hartknochii, Bayeri, Belii patris, Mulleri, Lengnichii, et politissimi adeo viri Gelasii, qui ad Hagecium nuper tam docte commentari instituit, lucubrationes voluerint, longe ad alia vestigia veri certique deducentur; quamvis vel sic, quantum restet novae industriae, optime noverimus. Transimus reliqua, quae ad eundem modum se habent, repetita e scriptoribus, quibus paullo supra aetatem eorum, ob silentium aut dissensum vetustiorum auctorum,

aegre

aegre ea credas, quae ſine teſtibus proferunt. Unde etiam, quae pro antiquiſſimis exemplis ante principatum Miecislai I. adferuntur, ſuo quaeque loco relinquemus, utcunque pro lectoris cuiusve captu probata vel aeſtimata fuerint. In ea quaeſtione, electione, an ſanguinis iure, principatus deferri conſueverit, antiquiſſimam hiſtoriam illi repugnare Coyerus cenſet, utiturque praeſertim exemplo Caſimiri I., quem, odio patris, et profeſſione vitae monaſticae inviſum, vix occupaturum fuiſſe ſolium ſtatuit, niſi generis ius valuiſſet. Putat ergo ſecunda demum, quam Piaſteam dicunt, ſtirpe finiente, electionis incunabula eſſe quaerenda. Sed longe firmiora ſunt tam *Hartknochii* Reip. Pol. l. I. c. II. §. 11. p. m. 59. ſq. quam *Lengnichii* Iur. Publ. Pol. l. II. c. II. § 3. p. 56. ſq., quorum ille ante Premyslum II. neminem electione regni habenis potitum oſtendit, hic vero ne in tertia quidem Iagellonica ſtirpe, ſolis eligentium ſuffragiis, ſed ad Sigismundum Auguſtum uſque quodam ſucceſſionis titulo eſſe nixos reges evicit. Addit aliquid Coyerus de converſionibus regni, cuius ſumma poteſtas aliquoties duodecim belli ducibus, quos Voiebodas vocabant, commiſſa fuerit. Talia interregna memorat ante Cracum, ante Piaſtum, et aliquoties poſt hos. Quia autem fere unicos Polonorum domeſticos ſcriptores ſecutus eſt, quorum ante res Saeculi XI. non magna fuerit auctoritas, id ipſum, quod de duodecemvirali iſta poteſtate narratur, plurimum obſcuritatis et dubitationis habet. Eadem quoque cauſſa fuit, quod in rebus ducum vel regum explicandis ea omiſit, quae *Lengnichius* V. Ill. et ſcriptor florentiſſimus, in hiſtoria Polona, tanta ubertate ex hiſtoricis cuiusque aevi aequalibus collegit, atque externorum e copiis domeſtici fundi ſterilitatem ſupplevit, ut de Hartknochio et Hanckio, easdem iam antea vias ingreſſis, taceamus. Inde etiam factum eſt, ut Cromerum ſecutus auctorem, Boleslaum I. ab Ottone III. regem creatum ſcribat. Sed Cromero id perſuaſerant Kadlubeco, et, qui in hunc commentatus eſt, duobus et amplius Saeculis poſterior. Diadema nempe imperiale ei non ſine reveren-

verentia dum impoſuiſſe Ottonem referunt, indicare potius voluere in clientelam eum honorifice fuiſſe ſuſceptum, eodem ſymbolo, quo impoſitione pilei, de qua erudite Gruberus, de Weſtphalen, Lackmannus, Buderus, aliique exponunt, alii clientes in ſollemniore profeſſione fidei honorati ſunt. Sed praeſtiterit Vipponis, ſcriptoris aequalis, teſtimonium, qui ſub Conrado demum Salico, et hoc quidem invito, Boleslaum ſumſiſſe inſignia regalia et nomen regium prodidit; cui Lambertus Schafnaburgenſis, aliique a Lengnichio laudati, adſtipulantur. Sed nec meliore fide niti dixeris, quae de duodecim ducum Senatu, a Boleslao inſtituto, cuius deinde aliquoties in regibus poteſtate privandis auctoritas eminuerit, ex eodem Cromero ſumta ſunt. Sed ferri aut excuſari forte haec facilius potuiſſent, niſi haec ipſa Voiebodarum poteſtas, et reges abdicandi ius, tanquam in confeſſo eſſent, pro libertatis in hoc populo principio haberetur, et Boleslai II. expulſio, quem tamen alii ſponte e regno fugiſſe tradunt, eodem referretur. Nec enim defuerint, qui longe alias cauſſas in regno, quod tot diverſas nationes non una omnes formula in fidem paullatim receperit, quaerendas ſtatuerint. Neſcimus etiam, num ſine exceptione huic adſentiri effato liceat: „Il n'y avoit presque point de Souverains abſolus en Europe. Les Seigneurs en France, en Angleterre, en Suede, en Dannemarck, en Italie, en Sicile, reſſerroient l'autorité du Maitre dans des limites étroites.“ Non enim diverſa tantum tempora, ſed diſſimillima etiam contra potentiae vim remedia cogitanda putaremus. Longe autem magis ad rem pertinere exiſtimes, quod initium ſolutae poteſtatis regiae temporibus Ludovici Hungari adſignatur, ubi ea certe Coyerus ſcribit, quae cum fide hiſtoriae conſentiant. Idem iudicium eſſe poterit de plerisque, quae reliquam libri I. partem abſolvunt. In quibus multa recte, vere, acute, diſerte, adde etiam nonnulla ſatis libere, dicta inveneris. Et quamquam de conſtitutione regni, amplitudine, forma regiminis, et ſimilibus, quaedam exactiora et uberiora exſtent in Cromero,

Hart-

Hartknochio, et Lengnichio; neminem tamen poenituerit, floridam Coyeri varietatem perlustrasse animo. Quod etiam nonnulli miraturi forsan sint, quoties de religione agitur, tanta Coyeri aequitas vel fiducia est, ut suis partibus parum grata scribere nihil metuat. Ubi de Henrici Valesii electione agens caussam attingit, ob quam libertati circa sacrorum diversitatem iureiurando interposito cavere coactus fuerit, adiicit, quum Henricus Cracoviam advenisset, ibi satis constitisse, fratrem eius Carolum IX. partem unam sui populi sicariis mactandam mandasse (venoit d'assassiner,) ut alteram converteret. Libere sane hoc, ut nullus temere Mariana aut Scioppius probet. Quando de Primate Poloniae, qui est Archiepiscopus Gnesnensis, mentionem facit, mira exempla colligit, quantum tota in Europa tragoediarum similis potestas sacris antistitibus commissa excitaverit, donec in multis regnis abolita fuerit. De nuntiorum, seu ablegatorum e provinciis, potestate intercedendi, et comitia solvendi, satis graviter iudicat, si quando aliquid boni ea peperit, longe saepius tamen malis multo maioribus caussam dedisse. Quod vero remedii loco confoederationum nomine excogitatum sit, dum augere potius, quam minuere turbas interdum possit, merito inter ea numerat, quae casibus pareant. Iudiciis rerum privatarum in Polonia, tanquam incorruptis, et strepitu et lucri aucupio, quo alibi infamantur, carentibus, magnas laudes impertit. Celebrat illud etiam, quod qui togae muneribus in pace praesunt, ad bella tamen simul armati exeunt. Militiam Polonicam facunde et dilucide describit Coyerus, ut tamen interdum paullo pleniora e Staravolscio atque Hartknochio addere possis. Quia autem omnia Ioannis bella contra Turcos et Tataros Crimenses gesta sunt, de his quoque non praetereundum putavit. Tataros progeniem veterum Scytharum facit. Sed mirum est fatum horum vocabulorum. Quoties in antiquis scriptoribus Scythas nullo adiecto alio nomine legimus, nescimus, de quanam gente proprie id capiendum sit, quum plurimae, et omnes quidem septen-

 triona-

trionales, ut iam Ephorus obſervarat, a Graecis ſic adpellatae fuerint. Inde tot diverſiſſimae originis populi, quoties a negligentibus hiſtoricis memorantur, Scythae nominantur, ut niſi regionum aut morum indiciis certi aliquid comprehenderis, neſcias, quos boreae ſubiectos iſti narrent. Idem plane nomini Tatarico accidit, quo inde a Sinarum imperio ad Cherſoneſum usque Cimmeriorum id fere hominum genus, quod vicinis potentioribus non accenſetur, hodie deſignari, qua iure, qua iniuria, videas. Et in Europa noſtra ſcriptores novelli vocabulum hoc Cherſonitis, ut proprium, indidere, ſecuri quinam Tatarorum per totam Aſiam ſuperſint. Cherſoneſum autem ſaepius dominos mutaſſe, donec immigrarant, qui vere Tatari, ſeu veterum Tonchari vel Tochari, vocabantur, ſatis conſtat. Quanquam autem hi a Calmuccica, ſeu Hunnica natione rurſus expulſi fuerint, manſit tamen Turcorum atque Perſarum conſuetudine regioni iſta adpellatio, ut Tataria diceretur, unde demum novi cultores Calmucci, paullatim a priſtinis ſordibus et belluina feritate in mores habitumque Turcorum verſi, ultro eam adſciverunt, quod origine erubeſcerent, quanquam in victu et corporum formis multa documenta durent. Vetuſtiora Aſiatica itineraria qui percurrerint, vera nos dicere comperient, et qui Tſchenchis Chagani, terroris quondam Aſiae, res, veris ex monumentis ſcrutati ſunt, plura docebunt. Ab hoc enim id nomen armis propagatum in tot regiones, quarum incolae, ut ex virtutis aemulatione, id ambitioſe adfectant. Veros autem et genuinos Tataros bene cognoverat Marcus Paullus Venetus. Poſſet autem longe maius lumen horum populorum rebus inferri, ſi exactior interpretatio Abul Chaſi Bahardur Chagani Hiſtoriae, quam quae Strahlenbergii et Scheuchzeri opera publicata eſt, exſtaret; qualem quidem olim confecit Kehrius, linguarum orientalium peritiſſimus, ſed quae Petropoli, in archiis illuſtris Scientiarum Academiae, ut relatum accepimus, latet, digna, quae prodeat in lucem ante, quam tineis aut blattis cedat. Recte ſane

ſane fecit *Coyerus*, quod Tſchengis Chagani ductu Tataros China, Perſia, atque India potitos, tam late ſuum extendiſſe nomen ſtatuit: ſed non omnes, qui in id exinde tranſiere, eiusdem originis ſunt, ſicuti hodierni Crimenſes, quos Calmuccorum, ſeu Hunnorum ab Ammiano, eorundemque Copher Althorech a Beniamine Tudelenſi deſcriptorum progeniem, aut conſanguineos certe, arguit ipſa Coyeri narratio de illorum forma, victu, et moribus.

Sequitur alia concinna notatio Turcorum, in qua plura cum monumentorum fide conſentiunt. Multa acute animadvertit auctor, quibus animi ad narrationes bellorum apte praeparentur. Valde probandum eſt, quod multa tribuit Cantemirii Hiſtoriae Ottomannicae, quamvis et in hac recentia melius, quam antiqua, tradantur. Comparatio vero Polonorum cum his plurimum ſalis et argutiae habet. Quae tamen ex hiſtoria in compendium redacta inde a Miecislao I. ad Sigismundum III. usque perſequitur, ad haud paullo adcuratius ſubductas Lengnichii Viri Ill. rationes exigi poterunt; quamvis imagines auctoris plurimum vigoris et venuſtatis habeant. Praeſtat omnino hic liber primus, ut multo alacriores ad lectionem reliquorum accedant, qui rerum Polonicarum nondum ſatis periti ſunt.

Altero tandem libro res Ioannis, privati adhuc, orditur; ubi maiores eius, avum maternum Stanisl. Zolkievium, tantum virtute militari, quantum ſingularibus fatis celebrem, avum paternum Marcum, et Iacobum patrem, Sobieſcios, laudat. De Marco tamen, Gedanenſium A. C. 1577. ad Dirſchaviam victore, referri quaedam mirati ſumus, nullo auctore laudato, quae ab aliis, iisque aequalibus ſcriptoribus, Io. Sborovio attribuuntur. Ioannem A. C. 1629. poſt Marcum fratrem natum, a patre Iacobo, rebus domi et militiae geſtis, obitis ſplendidis legationibus, et litteris atque artium amore generis nobilitatem illuſtrante, ſollicite educatum, et ad rerum maiorum meditationem inſtitutum, profectumque in Galliam cum fratre, ad capiendum ingenii cultum, ubi narrat, plura cito ſeſe prodentis indolis documenta

recenſet. In his eſt, quod inter cohortem cuſtodum corporis regis pedeſtrem aliquamdiu meruit, et praeter alia ſtudia linguas ſex addidicit. Relicta Gallia Conſtantinopolim tranſiit, ſpeculaturus aulam et ingenium populi, cuius arma patriae ſaepe infeſta eſſe norat. Inde, cum fratre peragrare Aſiam quum conſtituiſſet, praevalens rei bellicae ſtudium revocavit, quod Caſachorum rebellione turbari patriam audierat. Antequam vero reverteretur, mortuo patre, maiorem virtutis occaſionem relicto ab exemplo, quam ab hereditate opum, habuit.

Occaſionem horum tumultuum Coyerus facunde, ſed breviter, exponit, et in eo legem hiſtoriae bene obſervat, quod illatas genti foederatae et ſociae iniurias non diſſimulat. Initium tunc ſtipendiorum duobus Sobieſciis, Marco et Ioanni, hortante matre, ut ad abolendam Pilavicenſis cladis, Potoccii ductu acceptae, ignominiam, arma caperent. Ioannes Caſimirus exordio regni a bellis abhorrens, exprobrata ſuis crudelitate, conditionibus reconciliare defectores voluerat; ſed nobilitas ultro in expeditionem progreſſa ad Hypanim fluvium, Bogum hodie vocant, denuo poenas neglectae fidei dedit: atque eo in proelio Marcus Sobieſcius vulneratus, et inter captivos ad Tatarorum Chaganum, ſocium tunc Caſachorum, in catenis deductus et capite truncatus eſt. Hic varios eventus ſingulares mira ſuavitate auctor inſeruit, qui apud ipſum commodius, quam hic, leguntur. Ubi tandem Caſimirus, procerum voluntate impulſus, ipſe arma induit, Ioannes Sobieſcius, in praefectura Iauorovienſi patri qui ſucceſſerat, lectam bello multitudinem eduxerat, et aliquoties re bene geſta tantum amoris in exercitu ſibi comparaverat, ut huius prope Zboroviam tumultuantis ſeditionem, poſt irritos Ducis Czarneccii conatus, ſua auctoritate compreſſerit. Ubi ſanitas rediit, aliquoties ibidem infeliciter congreſſi Caſachi, oblatam tandem a Rege pacem amplexi ſunt, et Sobieſcius, in praemium navatae in tanto diſcrimine operae, magni Signiferi dignitate auctus eſt.

Pax

Pax tamen Zborovienſis ingratiis primorum e nobilibus inita ne biennio quidem duraverat, quum Caſachi rurſus prope Bereſteſcum in aciem deſcenderunt, ſed a Polonis victi ſunt; ubi Ioannes in capite vulnus acceperat: quae vero in reliquo bello Caſachico patraverit, in commentariis, quos nactus erat, auctor non reperit. Quadriennio autem poſt, quum iam belli Suecici tempeſtas toti Poloniae incubuiſſet, Ioannes inter Elbingam et Marienburgum fortiſſimum facinus auſus, quadringentis equitibus manum hoſtilem ſexcentenariam, quae, agnato Caroli Guſtavi R. Suec. ductante, occurrerat, confecit. Nihil hac de re Puſendorfius, incertum, conſilio, an incuria. Ioannes Caſimirus regno exactus, et in Sileſia receptus, reparandis viribus dum conſilia agitat, commode Tataros a Ruſſorum ſocietate averterat, transductosque in partes Sobieſcio, cuius poſt Czarneccium virtutem maxime probabat, regendos dederat. Varia hic Ioannis fortia facinora produntur memoriae, de Suecorum copiis Lithuanicis in hibernis caeſis; de commeatibus Carolo Guſtavo inter Viſtulam atque Sanum averſis; de Duglaſſio, antequam regi iungeretur, caeſo; et plura alia, de quibus ſilentium Puſendorfii iure accuſes, ſi diſſimulaſſe potius ea, quam in ſuppeditatis inſtrumentis non reperiſſe ipſum, ſtatuas. In tridui etiam ad Varſaviam proeliis multum laudis Tataris, ducis Sobieſcii alacritate et vigore incitatis, tribuitur. Inde Ragotskii invaſio, et ignominioſa regreſſio, urgentibus Lubomirſcio et Sobieſcio, exponitur, additurque aliquid de Socinianis, ob ſocietatem partium illius proſcriptis, et ut foedere tandem Olivenſi pax coierit, manſiſſe hoſtes Poloniae Ruſſos atque Caſachos memoratur, contra quos ad Slobodiſſeam proſpere rem Ioannes, capto horum duce Chmilienſcio, geſſerat.

De Socinianis notabile eſt Coyeri iudicium, qui hanc ſectam hodieque omnium eſſe numeroſiſſimam cenſet, licet ſacris publicis et templis careat.

Aperiuntur hinc rerum maiorum occaſiones, Ioanni inter diſcrimina et turbas patriae oblatae, quas Ioannis Caſimiri praema-

praematura de ſucceſſore deſtinando conſilia concitaverant, regina praeſertim plus e republica uſurpante, quam Poloni concedendum putant. Ita, quum pro Henrico Iulio, Burbonio, Duce Angiennenſi, Magni Condaei filio, haec colligere ſuffragia niteretur, tam adverſam populi libertatem habuit, ut ad eam tutandam exercitus duce Lubomirſcio conſpiraret. Rex, qui ſuam violari maieſtatem ea coniuratione dictitaret, in Lubomirſcii proſcripti locum et dignitates Czarneccium ducem inferiorem exercitus, et Sobieſcium ſummum praefectum palatii, quem magnum Mareſchallum dicunt, ſubſtituit. Atque hoc quidem initium fortunae obſequentis Ioanni fuit, cui et intra annum defuncto Czarneccio militare ſecundi loci imperium acceſſerat. Poſt fruſtra tentatam eorum, qui defecerant, reconciliationem, ubi ad arma ventum, victus quidem a maioribus Lubomirſcii copiis Sobieſcius, quem rex temere ſuperare paludem iuſſerat; ſed tanta conſtantia et receptum ſuis expedierat, et paullo poſt res reſtituerat, ut adverſarius, pacta ſalute, ſe arbitrio regis tandem permitteret. Dilucidae et amoenae ſunt hae Coyeri narrationes, ut etiam rerum Polonicarum notitiae inſtruendae ſerviant.

Plura ſecuturis menſibus.

DICTIONNAIRE GEOGRAPHIQUE, HISTORIQUE, ET POLITIQUE, DES GAULES ET DE LA FRANCE.

i. e.

LEXICON GEOGRAPHICO-HISTORICO-POLITIcum Galliae et Franciae. Auctore EXPILLYO, Canonico Theſaurario Capituli Regii Sammarthani Taraſconenſis, Societ. Reg. Scient. et Human. Litter. Nanceianae adſcripto. TOMUS I.

Pariſiis 1762. apud plures Librarios, pagg. 882. forma folii.

Saepius

Saepius mirati ſumus ſingulares viciſſitudines, quibus ipſa librorum ſcribendorum ratio a tot inde ſeculis obnoxia fuit. Nam profecto, cum omni tempore mores quidam inſtabiles et cito perituri, ab ingenio gentium, fatis earum, aliisque rebus pendentes, vitam hominum, ſocietates, victum, colloquia, veſtitum, prorſus rexerint; tum iisdem mutationibus doctorum hominum opera ſuccubuerunt, ut regnantibus ea aetate, qua quisque vixerant, opinionibus, et de pulchritudine utilitateque iudiciis, aliquanto diligentius conformarentur. Qua in re utrumque ſpectari cupimus: alterum, quod in argumento librorum ipſo deligendo fortuna quaedam vehementer mutabilis dominata ſit, adeo quidem, ut nunc nemo ad ſcribendum ſibi putaret accedendum eſſe, niſi qui Ariſtotelem aut Magiſtrum Sententiarum commentariis illuſtrare poſſet; nunc omnia controverſiis perſtreperent; nunc unice placeret hiſtoria, et magis etiam ficta quam verior: alterum, quod etiam forma et habitus quaſi exterior librorum penderet a guſtu ſeculi, ſatis quod conſtat varii, et nova, praeſertim iucunda, protinus arripientis. Atque huc pertinet ſane Francogallorum illud inſtitutum, tot frequentatum exemplis, ut omnem fere divinae humanaeque doctrinae ambitum Lexicis includerent, et quem natura rei linguis et vocabulis proprium eſſe voluiſſet ordinem, κατ' ἀλφάβητον diſſerendi, eum ad res ipſas, aptiſſimo inter ſe nexu coniunctas, transferrent. In quo gens ingenioſa, et in ſcribendo amoenitatem potiſſimum cum utendi opportunitate ſectata, videtur illa quidem compendium doctrinae omnis facilius cognoſcendae edere voluiſſe; neque tamen hoc unquam conſequetur, ut ex illa Lexicorum ſuorum bibliotheca vir vere doctus prodeat potius, quam diſertus, et diſputandi probabiliter de rebus plurimis peritus. Sed ut iniquitatis ſpeciem omnem effugiamus, ultro fatemur, in alphabetica illa ratione praeſidia quaedam memoriae non contemnenda ineſſe, eamque in illis praeſertim eruditae cognitionis partibus, quae ampliſſimos fines, vocum technicarum aliarumque ſingularium myriadas, et alius

Rr gene-

generis difficultates latissime sparsas habent, sine reprehensione, imo etiam cum laude admitti posse. Quod valere inprimis de rebus chorographicis intelligunt Lectores: in quo genere sciunt superesse ex antiquitate *Stephani de urbibus* opus alphabeticum, utilissimum iuxta, et Auctores antiquos legentibus ipsa evolvendi facilitate commendatum.

Merito igitur grati suscipimus magnum hoc Opus, quod non quidem cum ingenti illo *Martineriano*, iisdem quibus orbis terrarum finibus circumscribitur, sed accurata diligentia, et usu insigni atque certissimo, praeferendum illi, nostro quidem animo, fuerit. Francogalliam universam, qualis olim fuit, hodieque spectatur, ita describit, ut *primum* quidquid ad *Geographiam* referri potest, provinciae, urbes, pagi, villae, fluvii, montes, cet. omnino omnes producantur, expositis memorandis eorum omnibus; *dein*, per occasiones clararum regionum et urbium, neque minus arcium et agrorum, quae nobilissimis regni familiis natales sedes dederunt, *historiae Francicae* particulae innumerae tradantur et illustrentur; *denique* praecipua quaedam cura impendatur delineandae regni universi *politiae*, hoc est, non modo maioribus domus et aulae regiae officiis, provinciarum rectoribus, militum summis ducibus, et ordinis ecclesiastici antesignanis, sed etiam minoribus praefectis, tribunalibus, et iudiciis, quibus singulae urbes et διοικήσεις administrantur, copiose et fideliter enarrandis; ut nihil adeo sit ex *physica* et *civili* Galliarum forma repetendum, cuius hic liber non paratissimus index dici possit. Et veteris quidem geographiae partem insignem explet *Galliae Transalpinae*, populorum eam incolentium, et metropolium eiusdem descriptio summa cura instituta, imo et earum gentium, quarum traduntur in eam irruptiones, ut Alanorum, Burgundionum, Cimbrorum, Francorum, Gothorum, Normannorum, cet. commemoratio singularis et copiosa. Francicae Monarchiae origines et ipsae, cum Regum omnium genealogia et concinna historia, subiunguntur. Viderat autem iam ante hos

hos triginta annos non dissimile huic opus Gallia, quod eadem forma maiore, tribus Voluminibus editum est, prae se ferens nomen *Lexici Franciae Universalis*, (*Dictionnaire Universel de la France*). Verum illud neque in topographia persequenda diligentiae satis ostendit, et in administratione Galliae civili delineanda non minus ieiunum audit *Expillyo*.

Opus autem hoc omne sperat quidem Noster Sex Voluminum ambitu se comprehensurum esse; sed fallet eum, si quid videmus, haec fiducia. Nam cum hoc primum Volumen vere sit *AlphaBeticum*, hoc est, priores duntaxat litteras duas complectatur, reliquae in angustias videntur coarctandae esse, nisi fuerint inter illas aliquanto steriliores. Quidquid sit, dignum et hoc opus, etiamsi in plura Volumina excreverit, quod rerum Gallicarum curiosos teneat assidua lectione. Nunc autem et singulares quidam ac praecipui loci excerpendi videntur.

Abbatia. Observatur hic, Galliam 625 *Abbatias* monachorum *commendatarias (en commende)* habere, quarum praefectos Rex ipse, virtute Concordati cum Leone X. initi, designet. Omnium autem Abbatiarum utriusque sexus, (exceptis nobilium puellarum,) eo in regno, docetur reditus 9, 823, 100. libras gallicas efficere. Huic tantae pecuniae utrum parem ex institutis illis utilitatem respublica capiat, non additur.

Abbatis Villa, *Abbavilla*, *Abacicovilla*, (*Abbeville*). Ut ex uno descriptae urbis exemplo omnia discant lectores, sciant haec de *Abbavilla* exponi. Primum, qua dignitate, quibus dicasteriis et tribunalibus, aliisque institutis politicis emineat in provincia sua, Picardia, et, (ut census familiarum, imo hominum quos alat, agi possit,) quot focos vel potius caminos habeat, (3641. *feux*). Postea de nomine, antiquitate, origine, et incrementis, vicissitudinibus, situ, aere, partibus, ambitu, insignibus, aedibus sacris, monasteriis huius urbis dicitur, ubi nec λείψανα, quae putantur, sanctorum omittuntur, et clari scriptoris, *Claudii Verti* (*de Vert*,)

Vert,) quod is *Priorem conventualem* in hac urbe egit, mentio iniicitur. Enumerantur merces illic elaboratae, Magiſtratus civici, et aliorum praefectorum ac iudicum, in his et ducis militaris, iura et officia deſcribuntur. Adiicitur illuſtrium virorum ſuccincta notitia, qui *Abbevillam* patriam agnoſcunt; in quibus ſunt inprimis celebres geographi, *Nic. Sanſonus*, *Petrus Vallenſis (du Val,)* et *Philipp. Brietius*. Denique oſtenditur, quot milliaribus ab Ambiano diſtet, et qua via Pariſiis illuc perveniatur. Claudit omnem deſcriptionem catalogus omnium urbium, vicorum, et pagorum, qui praefecturae *Abbavillanae* parent, *(denombrement de l' Election d' Abbéville,)* et cum ipſa urbe parochias 186, focos ſeu familias 12, 758. continent.

Aturus fluvius apud Vaſcones, *(Adour,)* accurate quoad naturam et uſus ſuos deſcribitur —. *Agatha (Agde,)* vetus urbs Languedociae, in qua pauper *Capucinorum* familia aedes et hortos ea pulchritudine excellentes poſſidet, ut Antiſtes Ordinis *(le Genéral)* aliquando tranſiens exclamaret: *Eſtne vera domus S. Patris Franciſci?* Vox alio in ore pene haeretica! — *Agennum (Agen,)* urbs grandis et dives Aquitaniae, olim ſedes *Nitiobrigum;* patria *Ioſ. Iuſti Scaligeri*, et domicilium ac locus emortualis patris *Iulii Caeſaris Sc.* quorum adhuc domus ſarta conſervatur.

Tributa ſeu *Vectigalia*, vel *Salaria Tributa (Aides ou Aydes* et *Gabelles).* Horum origo, hiſtoria, percipiendorum modus et genera 39, cum aliis 20. in Normandia fere ſola uſitatis, enumerantur. Tum omnes provinciae, in quibus illa exiguntur, et conſtituta percipiendis illis collegia, *(bureaux,)* ſiſtuntur lectoribus. — De magno illo *Mich. Hoſpitalio* traduntur quaedam per occaſionem patriae eius, *Aquae Sparſae, (Aigueſperſes,)* urbeculae Arvernatis. — *Athanacum, (Aisny) nunc* abbatia dioeceſeos Lugdunenſis, olim templo nobilis, a LX. populis Galliae Auguſto conſecrato, et item ridiculis eloquentiae certaminibus, a Caligula illic inſtitutis. — *Aquae Sextiae (Aix)*, de quibus multa lectu digna memorantur; quo tamen non pertinent, quae de

de imaginibus crucifixi Servatoris credule narrantur. Patria fuit haec urbs *C. A. Fabrotto*, *Io. Cabaſſutio*, *I. P. Turnefortio*, *Lud. Thomaſſino*, et aliis, quorum hoc loco vita traditur et ſcripta. De Senatu ſupremo eiusdem urbis, *(le Parlement d'Aix,)* accurate diſſeritur. Cum autem caput ſit Provinciae, *(de la Provence)*, multa hanc in univerſum ſpectantia ſubiungit Auctor, v. c. de pretio bonorum immobilium Provinciae, cuius annui productus dicuntur valere 38, 850, 000. libr. Gall. Dum *Alenconium (Alençon.)* Normandiae urbs, deſcribitur, Ducum eiusdem nominis hiſtoria exhibita eſt.

De *Alpibus* eo maxime conſilio dicitur, ut fines, quos Galliae et Sabaudiae praetexunt, in aprico collocari poſſint. Itaque etiam formula foederis, quod limitum definiendorum cauſſa Rex Chriſtianiſſimus cum Sardiniae Rege A. 1760. iniit, hoc loco inſerta legitur. — *Alſatiae* mox egregia deſcriptio ſequitur, cuius gubernatio, hiſtoria, aliaque plurima exponuntur. — *Ambaciae (Amboiſe)* memoranda enarrans, famoſae non ſolum, quae ab illa nomen habet, coniurationis, ſed etiam initii bellorum civilium, Seculo XVI. in Gallia geſtorum, et nominis *Hugonotarum*, meminit Auctor. Ubi quaedam reperimus corrigenda: non tam in etymologia eius quod diximus nominis, quam ſane *Thuanus* recte videtur ab Hugone rege deduxiſſe, licet dubius haereat in eo A. nec *Thuani* meminerit; quam quod dicit *de factione* quadam *Helvetarum*, cui nomen ſit *Eytdnotoz*. Nam et *Eydgenoſſen* ſcribenda eſt haec vox, et totius Helveticae reipublicae, non factionis alicuius, ſolenne et antiquiſſimum nomen eſt. Succedit locus ampliſſimus de *Ambiano (Amiens)* Picardiae Metropoli. — *Maris Praefecturae*, ſeu *Tribunalia*, *(Amirautés,)* quae ſint in Gallia, et quibus in urbibus conſtituta, qua poteſtate fruantur, cet. primum docetur ab Auctore, dein omnium praefectorum maris Francicorum nomina eduntur, cum anno fatali.

Andegavum (Angers), et *Engoliſmam (Angouleſme,)* urbes nobiliores, excipit *Andegavenſium* Ducum hiſtoria, mox

Antipolis (Antibes,) patria Theologi clari, *Honor. Turnelii:* et *Apta*, urbs Provinciae, de qua varia ex antiquitate Romana memorantur. — *Aquitaniae* populi antiqui, Reges et Duces, enumerantur. — Voce *Archiepiſcopatus* et *Archiepiſcopi* deducitur Auctor ad eorum per Galliam florentium indicem contexendum, qui nobis inprimis placuit, cum ex eo Status Galliarum eccleſiaſticus brevi intuitu cognoſci poſſit. Archiepiſcopatus enim ad ordinem alphabeticum recenſentur ita, ut non modo ſitus, taxa, quae vocatur, Romam ſolvenda, reditus, et parochiae eorum, ſed ſimul etiam *Epiſcopatus*, qui illis *ſuffragantur*, eadem notitia ſitus cet. illuſtrati proponantur, nec *Abbatiarum* et *Capitulorum*, quae in utrisque ſita ſunt, mentio ſeponatur. Atque hinc patet, reditus Archiepp. et Epiſcopp. Galliae 4, 909, 000. libr. Gall. aeſtimandos eſſe, quibus ſi Abbatiarum, et Capitulorum, dein 40, 000. miniſtrorum Eccleſiae *(Curés,)* et ordinis denique Melitenſis in Gallia reditus addas, intelliges, Clerum Gallicanum frui 65, 861, 496. libris Gallicis. Divitiae regiae! —

In iis quae ſequuntur, *Arelatum (Arles)* ſuaviter nos occupavit; deinde *Arminiacenſis provincia (Armagnac)*, ubi multa repetuntur commode ex hiſtoria; et *Atrebatum (Arras)*, ubi inter alia dicitur de contentione urbis huius, pro defendenda libertate ſua a iure regio, quod nomine *la Regale* celebratur, qua in re urbs denique a. 1727. ſuccubuit. — *Res tormentaria*, ſeu *machinarum bellicarum cura in Galliis (Artillerie de France,)* ſuppeditat Catalogum eorum, qui huic parti rei militaris adhuc praefuerunt. Memorabiles etiam ſunt deſcriptiones *Arteſiae (l'Artois)*, *Conventuum publicorum (Aſſemblées)*, inprimis Cleri Gallicani, et Ordinum Provinciae *(Provence)*; *Avenionis item*, *(Avignon)*, in qua multum diligentiae ab Auctore conſumtum eſt; *Apocriſiariorum Regum Galliae*, *(Grands Aumoniers de France)*, quorum et omnium (65) nomina ſubiecta ſunt; *Abrincorum (Avranches,) Auguſtoduni (Autun)*, quae patria fuit illuſtris viri *Petri Ieanninii*, et aliorum, quorum hic

vita

vita exhibetur; *Arverniae* denique *(Auvergne,)* et *Antiſſiodori (Auxerre)*, e qua urbe prognatus erat ſcriptor clarus, *Iean le Beuf*, qui a. 1760. natus annos 74. obiit.

Pauciora ſuperaddimus ex ſecunda littera. De *Praefecturis* variis, quibus *Baillages* nomen, diſtincte traditur. *Barrenſis Ducatus* et *urbs (le Duché de Bar*, et *Bar-le-Duc,)* illuſtrantur quantum ſatis eſt. Sequuntur urbes clariores, *Baiocae* (*Bayeux*), et *Baiona* (*Bayonne*). Diligenter exponitur ſtatus *Benearniae (Bearn)* civilis, adiuncta huius provinciae hiſtoria. In deſcriptione *Belloquadae, (Beaucaire)*, non pauca ex antiquitatis memoria depromta ſunt. Occurrit et nobiliſſima urbs, *Bellovacum (Beauvais)*, multa oſtentans memoranda, et in his viros illuſtres intra ſua pomoeria natos, *I. F. Vaillantium*, *Adr. Bailletum*, alios. — *Caloneſus*, ſeu *Pulchra Inſula*, (*Belle-Isle,*) quae nupero bello inclaruit, *Biturigenſis provincia (Berry,) Veſontium (Beſancon)*, quae inter alia decora Univerſitate litterarum gaudet, et Cardinali *Granvellae*, *I. I. Chiffletio*, et *I. I. Boiſſardo* natalis locus fuit, aliaeque urbes, ingenti numero minorum immiſtae ſunt. Nec tacendae *Bleſae (Blois,)* et omnium minime *Burdigala* (*Bourdeaux,*) in cuius deſcriptione legenda inprimis ſunt quae de Collegio Aquitanico, *(Collège de Guyenne)*, illic per tot ſecula florente, narrantur. E reliqua ſerie nominandam maxime ducimus *Borbonenſem provinciam, (le Bourbonnois)*, quippe cuius deſcriptioni inſerta legitur hiſtoria et genealogia Ducum omnium Borboniorum, atque adeo regiae familiae, quae Franciae thronum occupat. Pari ratione vox *Burgundiae* regnum *(Bourgogne,)* hiſtoriam eius et gubernandi modum hodiernum perſequitur quam copioſiſſime. In exitu fere huius Partis *Brivates (Breſt,)* et multo magis *Britannia minor (Brétagne,)* lectores detinent, ne iam in aliis haereamus.

Diſcedentes fere ab hoc libro bene ſatiatos revocat parumper Praefatio, quae paginis ſex abſolvitur. Ea enim, praeter monita de ratione perſcripti operis, in eo eſt ut oſtendat, Galliae regnum hodiernum multo eſſe populoſius, quam

vulgo

vulgo credatur. Tradunt plerumque, numerum incolarum illius *sedecim myriadas* non excedere: quod efficiunt ex censu focorum, *(feux)*, qui pro familiis ponuntur; quorum cum sint *quatuor myriades*, in singulos referunt *homines quatuor*. Verum Nostro videntur potius *quinque* assignandi esse singulis focis, imo nec paritatem calculi huius in omnibus Galliae provinciis admitti posse existimat. Certe proportionem sic stabilitam, ait, usu ipso refelli. Nam *Provinciam* v. c. nonnisi 3330. focos habere; unde si quis incolarum numerum colligere vellet, magnopere erraturum. Villis itaque et pagis in singulos focos *quatuor* aut *quinque* incolas tribui posse; urbibus autem maioribus et vicis etiam *sex*. Itaque incolas Galliae ad *viginti myriades, et tercenta hominum millia* extollit, quo tamen ex numero Parisienses exclusi sunt. Respondet postea illis, qui et bellis hoc Seculo gestis a Gallis, et *luxuria*, quae *saevior armis incubuit* iisdem, magis debilitatam esse hanc gentem putant, quam ut ad tantam incolarum copiam assurrexisse hac aetate credi videatur posse. In quibus refellendis, fatemur enim, boni civis potius, et patriae studiosi, quam veracis historici personam, Vir doctissimus sustinuit.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Iulii Anno MDCCLXII.

LES PLUS BEAUX MONUMENTS DE ROME ANCIENNE etc.

h. e.

MONUMENTA ROMAE VETERIS PULCHERRIMA, seu Collectio praestantissimarum Antiquitatis Romanae, quae quidem hodie supersunt, reliquiarum. Lineas duxit BARBALTUS (Barbaut) Pictor, Regis Christianissimi olim stipendio fruens Romae. Excussae sunt Tabulis CXXVIII. ex aere ductis, adiuncta earum explicatione.

Romae 1761. apud Bucardum et Graverium, Librarios Francogallos, forma regia, paginis litteratis XC, et VIII. aliis in fronte operis, tabulis LXXIII.

Quam imperio et urbi suae aeternitatem gens olim Romana tot votis susceptis precata est, eam cum per humanarum rerum instabiles vices parum consequi potuerit, tamen vel ipsis admirandae magnitudinis suae reliquiis adepta quodammodo videtur. Facile enim vel praesentibus illarum spectatoribus, vel quicunque litterarum et artium beneficio, ingentes has veluti umbras immensi aedificii transferre ad orbis universi contemplationem instituerunt, fidem habemus, et intuendo agnoscimus, nihil esse hodie ullibi terrarum, quod in magnificentiae elegantiaeque sum-

mae certamen audeat cum illa rerum quondam domina urbe descendere. Quamquam autem multorum Voluminum operibus dudum collecta fuerint et proposita veneranda antiquitatis Romanae monumenta; tamen si qui sunt qui adiuvare hominum doctorum in haec studia, novae opportunitatis favore tributo aggrediantur, ut ecce splendidi huius Voluminis editores, gratias illis merito amplissimas decernimus. Nam primum nostri non sibi in infinitam Romanae vetustatis varietatem evagandum duxerunt, sed unice propemodum in architecturae, artium ingeniosarum fere utilissimae, immortalibus operibus subsistendum. Horum quidem eas imagines effinxere pictor egregius, cuius nomen supra editum est, et qui aeri scienter item inscripsit ab illo tradita, *(Montagu)*, ut et inspicientibus placere debeant plurimum, et desumtae ab ipsis archetypis, fidem et auctoritatem praecipuam tueantur. Iam in descriptionibus adiiciendis neque ubertatis illius eruditae studiosi fuerunt, quae aliorum commentarios ornat quidem, sed eosdem minus parabiles efficit; nec paucorum verborum significatione obscuritatem contraxerunt: verum de singulis monumentis tantum dixerunt, quantum ad cognoscendos eorum auctores, structurae rationes, usum, et formam omnem sufficere posset amantibus artium lectoribus; non neglectis si quae cernuntur in illis, inscriptionibus, operibus anaglypticis, aut ornamentis aliis; iis autem quae per coniecturam tradenda erant, ad veri similitudinem quam proxime efformatis; laudatis denique non raro copiosioribus de rebus iisdem veterum ac recentiorum scriptorum, et e posteriori quidem genere *Donati* maxime, *Nardini*, *Montefalconii*, *Ficoroni*, *Serlii*, *Piranesi*, et aliorum locis. Sed principi generi suo, hoc est, architectonico, non modo picturae et sculpturae veteris nobilissima quaedam opera addiderunt, sed plerasque omnino tabellas, nonnumquam et paginarum exitus, minoribus antiquitatis eruditae fragmentis exornarunt. Quod autem aiunt, primos se lingua Francogallorum huius ambitus collectionem molitos esse, libenter illis largimur; memores, praeclarum

rum *Degodeti* de aedificiis Romanis opus, non tam in figura eorum ostendenda et explicanda, quam in dimensionibus constituendis versari.

Nunc, quoniam interest studiosorum antiquitatis nosse, quibus Romanae urbis monumentis Volumen illud superbiat, brevem eorum contexemus Syllabum, pauciora delibaturi ex descriptionibus, cum de consilio earum angustioribus finibus circumscripto dixerimus. Hoc igitur ordine procedunt operis tam belli imagines. I. et II. *Pantheon*, hodie templum, cui nomen *la Rotonda*. Exhibetur autem illius et orthographia, et ichnographia, et accurate historia, formaque vetus et recentior exponitur. Subiecta est figura Hetrusca ex urna sepulchrali, et alia non valde dissimilis. III. Reliquiae *Templi Pacis*, cum fragmentis quibusdam minoribus. IV. Quaedam ex *Templo Veneris et Romae*, quod agnoscunt Auctores in illo loco post *Nardinum* et *Donatum*, recteque *Piranesum* oppugnant, aureae domus Neroniae vestigia illic quaerentem, et alios. Addita sunt anaglyptica quaedam ex zophoro templi *Palladis*. V. *Porticus Templi* seu *Basilicae Antonini Pii*, nunc vectigalibus ex continente terra percipiendis aptata aedes, *(la Douane de terre.)* Templi vestigia esse verius putant Auctores. Adiuncta est Musae imago. VI. *Templum Antonini eiusdem et Faustinae*, in Foro olim Romano, quod nunc *Campo Vaccino* audit. VII. Reliquiae *Templi Iovis Statoris*. VIII. IX. Quaedam ex *Porticu Templi Concordiae*. Tabula VI. et VIII. etiam *Centauros* habent. X. *Columnae* nonnullae longe elegantissimae ex *Templo Iovis Tonantis*, in Capitolio. XI. *Templum Vestae* in regione Circi maximi, nunc inter aedes Virginis *Θεοτόκου*. Eadem in Tabula spectatur pulchella novae nuptae, cui pedes unguntur, imago, et *Templum Fortunae Virilis*. XII. Vestigia *Templi Palladis*, cuius in Zophoro, separatim expressa, artes Palladis visuntur. XIII. *Templum Minervae Medicae*. XIV. *Templum Veneris et Cupidinis*. XV. *Templum Dei Ridiculi*, inter Viam Latinam et Appiam, cum *Fonte Nymphae Egeriae*. XVI. *Arcus triumphalis Septim.*

Severi. XVII. *Arcus Titi*, exstructus in memoriam subiugatae Iudaeae, et expugnatarum Hierosolymarum; perfectus forte, ut nostri opinantur, a *Traiano.* Accedit insigne anaglyphum sepulchrale, ut nos quidem interpretamur, in quo dolor ex morte coniugis vividissimus pingi videtur. XVIII. *Arcus triumphalis Constantini M.* conveniens artium Seculo Constantiniano imminutis honoribus; sed cui impositae sunt praestantissimae reliquiae *Arcus Traiani.* Adiungitur anaglyphum et ipsum ut putamus sepulchrale, ex aula palatii Iustiniani, minime spernendum. XIX. *Arcus Drusi*, et *Centauri* duo, musicis instrumentis ludentes. Non reiiciunt prorsus Auctores sententiam eorum, qui arcum hunc aquaeductui alicui ornando inserviisse existimant. Nos tamen *Druso* illum vindicare malumus. XX. *Arcus Gallieni* in monte Esquilino. Adiicitur imago herois animam in campis Elysiis agnoscentis. XXI. *Arcus Iani* in Foro Boario. XXII. *Theatrum Marcelli*, cui nunc palatium Savellinum superinstructum est. Disputant hic quaedam Auctores de proscenio, pulpito et scena in Theatris veterum. XXIII. *Amphitheatri Flavii*, nunc *Coliseum* (a *Colosso* Neronis) dicitur, admirabiles et stupendae reliquiae. Nihil illo solidius, inquiunt Auctores, ut videatur nonnisi cum orbe terrarum ipso interiturum esse. Sed cum temporis iniuriae nihil adversus illud valuerint, tanto plus ab hominum stulta destruendi libidine passum est. Subiicitur figura Hetrusca, inventa super urna sepulchrali. XXIV. *Eiusdem Amphitheatri pars interior*, ubi ex *Montefalconio*, Antiqu. Explic. T. III. additur descriptio conformationis interioris Amphitheatrorum. Eadem tabula bigas et quadrigas sistit in Circo procurrentes. XXV. *Amphitheatrum castrense*, cum *Ganymede* aquilae Iovis nectar praebente. XXVI. Primarius introitus *Circi Antonini Caracallae*, cum Provinciae supplicis imagine. XXVII. Pars *Fori Nervae*, nunc *l'Arco de Pantani* adpellant. Additur leonis imago vetus. XXVIII. *Columna Traiana*, cum *Obeliscis* quinque 1.) ad S. Bartholom. in insula; 2.) in horto Mediceo; 3.) in Campo Martio, quem e ruinis et tenebris

nebris

nebris in lucem reduxit Benedictus XIV. 4.) ante aedem Minervae; 5.) ad S. Ioh. Lateranensem, quem Sixtus V. restituit. Dicitur etiam hoc loco de Foro Traiano, et de Obeliscis in universum. XXIX. *Columna Antonini Pii.* Circumstant 1.) *Columna* eidem dicata a M. Aurelio et L. Vero, nunc in terram proiecta, solaque basi erecta per Benedictum XIV. 2) *Obeliscus* horti Barberiniani. 3.) *Obeliscus* in horto Ludovisiano repertus, terrae incubans. 4.) *Obeliscus* prope aedem Mariae Maioris, ex Mausoleo Augusti, erectus cura Sixti V. 5.) *Obeliscus* et fons saliens, opus Gregorii XIII. XXX. Hac tabula spectantur 1.) *Obeliscus* horti Mattei in monte Coelio. 2.) *Obeliscus* ad aedem D. Petri, olim in Circo Caligulae et Neronis, elevatus iubente Sixto V. Atque hoc loco acute observant Commentarii auctores, cum ad erigendum hunc obeliscum clarissimus ille *Fontana*, in loco adeo spatioso, CXC. equis, DCCC. hominibus, tot machinis, et singulari aedificio ligneo opus habuerit, intuentibus octo columnas thermarum Diocletiani, et duas illas arcum navis in aede D. Pauli sustinentes, multoque crassiores hoc obelisco, iudicandum esse, tenuisse veteres secretam aliquam rationem erigendorum ingentium eiusmodi operum in loco quamvis angustiore, quam aetas Sixti V. iam ignoraverit. 3.) *Columna*, ex ruinis templi Pacis protracta, et mandato Paulli V. ad introitum aedis Mariae maioris constituta. 4.) *Obeliscus* ex Circo Caracallae, insistens fonti pulcherrimo, in foro cui *Navonae* nomen haeret. 5.) *Obeliscus* in aula palatii Barberiniani terrae iniectus. 6.) *Obeliscus* Augusti ex Circo maximo, erectus curante Sixto V. cui tantum debet Romana antiquitas, in foro Populi. XXXI. Pars *Pyramidis C. Cestii*, *Columna milliaria*, *Naucella*, ex marmore facta, et *Columna Rostrata*. XXXII. *Porticus Octaviae*, sororis Augusti; ex sententia quidem *Piranesi* V. Cl. in Antiqu. Rom. lingua Hetrusca descriptis T. I. p. 13. Adiunctum est sacrificium Cybeles in antro montis Idae. XXXIII. Reliquiae *Palatii Caesarum* in monte Palatino, de cuius splendore veteri ex *Plancino*

(Bianchini) maxime hic differitur. Adduntur anaglypha ex arcu Sept. Severi. XXXIV. et XXXV. *Thermarum Diocletiani* ichnographia accuratissima, earundemque superstites reliquiae. Ubi primum de thermis Romanorum generatim quaedam traduntur, et *Andr. Baccii* de thermis libri VII. commendantur. Deinde celeberrimae illae Diocletiani thermae, Christianorum etiam multo sanguine conspersae describuntur, partibus illarum omnibus copiosius, quam solent Auctores, enarratis. Adiecta est illustrationis caussa pictura in thermis Titi inventa, quae omnem thermarum veterum conformationem interiorem ostendit. XXXVI. et XXXVII. Ichnographia et reliquiae *Thermarum Antonini Caracallae*, ad pedem montis Aventini. XXXVIII. Quae supersunt ex *Thermis Titi* in monte Esquilino. XXXIX. et XL. Reliquiae *Aquaeductus Claudii Caes.* quo aqua in Palatinum deferebatur. Praemittuntur quaedam de aquaeductibus Romanorum in universum, depromta ex *Montefalconio.* Feliciter imitatus est hanc Romae veteris magnificam et generosam pro commodis publicis curam Sixtus V. exstructo in ruinis huius ipsius Aquaeductus Claudii novo, cui ab ipso *Felicis* nomen tributum est. XLI. Pars *Aquaeductuum Neronis.* XLII. Reliquiae *templi Fauni*, in cuius locum successit aedes D. Stephani rotundi. XLIII. *Aquae Marciae* in monte Esquilino reliquiae. Ita quidem *Donatus* et *Nardinus* interpretantur; alii aliter, nostri rem in medio relinquunt. XLIV. *Aqua Virgo.* Accedit scutum votivum columnae insistens cum inscriptione: *Votis X. et XX.* Indicat nempe cum figuris adiunctis expleta, quae P. Rom. pro Adriano Caes. fecerat, vota. XLV. *Moles Adriani*, nunc *S. Angeli Castellum*, cum ponte quo urbi iungitur. Ingentis monumenti, et olim splendidissimi amoenissimique, vicissitudines et status hodiernus (*quantum diversus ab illo!*) enarrantur diligenter. Notatur etiam fastus Adriani et non absimilis Augusti, cuius etiam memoratur mausoleum, in condendo tantorum sumtuum sepulchro. Quae adiicitur vulgata de angelo a Gregorio M. conspecto fabula, eam cre-

credulis lectoribus commendamus. Additur *Bacchus thyrsiger*. XLVI. *Pyramis* quae eadem Mausoleum *C. Cestii*, muros urbis attingens. Camera sepulchrales picturas habet, explicatu difficiliores. XLVII. *Sepulchrum Caeciliae Metellae*, nunc *Capo di Bove;* cum parte urnae, quae nunc in Palatio Farnesio spectatur. XLVIII. Reliquiae *sepulchri Scipionum* in via Appia, cum opere quodam anaglyptico ex Palatio Iustinianeo. XLIX. Quae superant ex *sepulchro familiae Metellae;* adiecta figura Hetrusca ex urna sepulchrali. Iam Roma *Venetias* migrant nostri, indeque L. *Altare vel Tripoda Apollinis*, (altare Martis dicitur in ea urbe,) repetunt. *Bonannium* secuti Apollini vindicant hoc monumentum, neque nobis repugnantibus. Etiam altare quam tripoda dictum mallemus. LI. *Altare Bacchi*, indidem petitum, pari cum superiore, hoc est triangulari figura, ornatum et ipsum varie, maximeque *Baccha bacchante* conspicuum. Venetiis in *Herculanum* deflectunt Editores, et ex picturis illius elegantissimis LII. *Saltatrices*, LIII. *Centaurum* quem Baccha ducit, LIV. *Centauridem* lyra et cymbalo ludentem cum iuvene, ostendunt. Sequuntur rursus Romana monumenta, ut LV. *Hygea*, sanitatis Dea, ex palatio Iustinianeo. LVI. *Isis* cum sistro. LVII. *Faunus*. LVIII. Anaglyphum in scala Capitolii, sistens *Marc. Aurelium* in Tribunali libellos supplices recipientem. LIX. Anaglyphum aliud eiusdem loci, *Apotheosin Faustinae* designans. Hanc Diana Lucifera, spectante M. Aurelio, e rogo in coelum portat. LX. *M. Aurelius* Germanos et Parthos in fidem recipiens. Ex ruinis theatri Mar elli, in palatio Orsinio. LXI. *Leo equum devorans*. Sc ra graeca summo artificio facta, in palatio Conservatorum Capitolii spectanda. LXII. *Aper*, ut putamus, marmoreus; quem servat Museum Ducale Florentinum. LXIII. Eximia specie anaglyphum, *Perseum* cum *Andromeda* exhibens. LXIV. *Coniugii initia*, Iunone sponsam uniente sponso, ex anaglypho. LXV. *Diana*, munus a venatore oblatum recipiens; adiuncto sacrificio, cui nomen *Suovetaurilia*. LXVI. *Foemina stylo inscribens globo*, cum

cum pictura foeminae, quae novam nuptam praeceptis instruit. LXVII. *Matrimonii initia*, ex anaglypho. LXVIII. Familia *mortem filiae* deplorans, cum Tantalo, Sisypho, cet. LXIX. *Sacrificium*. LXX. *Puellae* per occasionem nuptiarum saltantes. LXXI. *Bacchae* vario habitu. LXXII. *Meleagri mors*, ex anaglypho, cum *Parcis* vel *Fatis*, stipitem fatalem igni immittentibus. Ita certe interpretantur Nostri; sed nihil minus placere potest. Neque enim Parcae sceleris illius reae sunt, sed *Althaea* potius ipsa, quam etiam ab illo patrando arcere conantur. Quae quidem recte docuit pridem *Begerus* noster in libello Colon. Brandenburg. 1696. edito: *Meleagrides et Aetolia.* Claudit agmen LXXIII. *Veneris imago cum Tritonibus.* — Iucundo nos sane spectaculo bearunt Editores, utilemque multis ad summam rei intelligendam navarunt operam. Sed quod saepiuscule praestiterunt, mallemus in singulis monumentis ab iis factum, ut et unde illa petierint, et a quibus antea proposita et illustrata essent, indicarent. Quamvis enim pleraque illorum in *Donato*, *Boissardo*, aliis, contemplatos nos esse meminerimus; praestabat tamen breviter locos eorum, qui non semper in promtu sunt desiderantibus, indicare, praesertim cum inde a Tabula LV. explicationes addiderint omnino nullas. In omni reliqua operis parte nihil est, quod non laudibus condecorandum existimemus.

THESAURI BRITANNICI PARS PRIMA, SEU Museum Numarium, complexum numos Graecos et Latinos omnis metalli et formae necdum editos, MARIAE THERESIAE Augustae honoribus ab interprete ALOYSIO COMITE CHRISTIANI, dum idem sub Augustissimis auspiciis in Collegio regio Theresiano tentamen publicum subiret.

Vindobonae excud. Georg. Ludov. Schulzius 1762. 1. Alph. 15. plag. et XXX. Tabb. aeneae, in forma quarta.

Maxi-

Maximum ſupremi Numinis donum eſſe, bona mente atque indole naſci, tota Philoſophorum ſchola pridem nec immerito docuit; ſed non parum hoc beneficium augeſcit, ſi occulti hi naturae theſauri, doctorum atque prudentum virorum opera expoliti, ad maturitatem ſuam rite pervenire poſſint. Illuſtriſſimus Comes *Chriſtiani* haec ſuo confirmat egregio exemplo, quippe qui non generis tantum nobilitate avita inter ſuos aequales, ſed ſolida etiam eruditione in republica litteraria inclareſcit. In primis enim adoleſcentiae in annis conſtitutus adhuc, *Nicol. Franciſ. Haymii* Theſaurum Britannicum, qui Italico et Anglico idiomate tantum conſcriptus erat, in gratiam eorum, qui has linguas minus callent, in latinam transferre adgreſſus eſt; neque nudum tantum egit interpretem, quod linguarum ſolum peritiae indicium eſſe poterat, ſed doctis etiam eundem notis et animadverſionibus auxit, etiamſi paucis. Addidit appendicem Graecorum numiſmatum, maximam partem ineditorum adhuc, de qua poſtea agemus. Totus liber Auguſtiſſimae Imperatrici *Mariae Thereſiae* inſcriptus eſt, cuius in ſe beneficia, non quae princeps ſubdito tantum, ſed quae mater filio ſolet impertiri, Illuſtriſſimus Comes ſubmiſſo et grato animo praedicat. De Tomo primo, qui modo in lucem emiſſus eſt, dabimus brevem notitiam, alterum enim ab eruditiſſimo editore huius exſpectamus adhuc. In ipſius Haymii operum deſcriptione brevioribus nobis eſſe licebit, cum olim in his *Actis anni MDCCXXII. Februario menſe pag. 49.* de prima huius Voluminis primi editione, quae Londini an. 1719. prodierat, fuerit dictum, et quid ſingulare prae aliis libris, ad rem numariam ſpectantibus habeat, indicatum. Hinc ſtatim ad notas, ab Illuſtriſſ. Comite paſſim Haymii verbis in infima charta ſubiectas, nos convertimus. Eſt haec omnium eruditorum, qui in antiquis monumentis, numis praeſertim edendis, ſuam operam collocant, fere communis conditio, ut in eorum explicatione nonnunquam a recto tramite, ingenii humani imbecillitate, in devia deflectant, adeoque aliis eruditis, vel magis perſpi-

cacibus, vel felicioribus, occasionem dent, sui quoque ingenii atque scientiae experiundi vires, ac ea vel supplendi, vel emendandi, quae ab ipsis vel omissa, vel perperam scripta sunt. Idem Haymio accidit, qui, quum tam magnum veterum numorum numerum in Anglicanis museis detegeret, ut duo iisdem complere volumina potuerit, quamvis fere nullos, nisi ineditos antea, suo inserere operi sustinuerit, in interpretandis singulis eorum nonnisi breve spatium temporis impendere potuit. Hinc non mirandum, si doctissimo et laboriosissimo viro quaedam in tanta historiae antiquae caligine, et rerum tractandarum diversitate, passim exciderint, quae aliorum eruditorum postea non tulerint calculos. Eam tamen ipsi gratiam debemus, quod suorum nummorum, rarissimorum utplurimum, editione, aliorum ingenia excitavit, ut quae in Haymianis interpretationibus minus recte se habere, vel deesse videbantur, sua industria postea supplerent. Idem in hisce, de quibus agimus, notis plerumque factum, ubi partim Illustrissimi editoris, partim aliorum eruditorum emendationes iam pridem factas, lector inveniet. Haud ingratum fore lectoribus nostris credimus, si ex eisdem quaedam decerpta hic proferamus, unde et scientia in rebus antiquis, et felicissimum Auctoris earundem ingenium declarari possint, additis etiam nostris, quae inter legendum enata sunt, hypomnematibus.

Pag. 132. ab Illustriss. Comite Haymius iure notatur, quod e loco Plutarchi male intellecto probare voluerit, Agidis II. Lacedaemoniorum regis tempore, pecuniam aeream primum Spartae signatam fuisse. Ipsa Plutarchi verba in Lycurgo p. 58. edit. Francof. haec sunt: Ἄγιδος δὲ βασιλεύοντος εἰσεῤῥύη νόμισμα πρῶτον εἰς τὴν Σπάρτην, *Agide regnante primum pecunia influxit in Spartam.* Nihil verius est eo, quod hic annotatum legimus, Plutarchum non de propria Lacedaemoniorum pecunia, sed de aliunde allata loqui, cum qua simul avaritia, superbia, et alia vitia, Spartanis, quamdiu Lycurgi legibus vivebant, omnino incognita, in urbem eam invehebantur. Res ita se habuit: Atheniensibus, post diuturnum septem et

viginti annorum bellum, tandem a Lacedaemoniis eorumque ſociis devictis, ipſaque Athenarum urbe a Lyſandro fame expugnata, iſte ingentem vim pecuniae, qua Athenienſes potiſſimum, prae ceteris Graeciae populis multum abundaverant, iure belli captam, Lacedaemonem miſit in aerarium recondendam. Erat id Lycurgi legibus plane contrarium, qui in ea urbe nullam aliam pecuniam, quam e ferro conflatam, tolerare volebat. Hinc inter ſeniores Spartanos diu diſceptatum fuit, num hanc pecuniam miſſam admittere, an vero reiicere deberent? Sed praevaluit illorum tandem ſententia, qui hoc fortunae donum haud ſpernendum eſſe contenderent, licet nonnihil ab antiquis moribus deflectendum eſſet. De hac igitur pecunia, e captis Athenis Spartam adlata, Plutarchum loqui manifeſtum eſt, neutiquam de domeſtica ibi percuſſa: conferatur idem in *Lyſandro* p. 442. Sed Haymius hunc Scriptorem fugitivis tantum oculis, et forte tunc aliud agens, inſpexiſſe videtur. Ex his vero elucet, omnes Lacedaemoniorum numos, qui hodie in muſeis adſervantur, temporibus Agidis et belli Peloponneſiaci recentiores eſſe.

Pag. 197. in nota (ii) alius error, non quidem Haymii, ſed Comitis de Winchilſea, indicatur, qui in quodam Athenienſium nummo Aſpaſiae cuiuſdam caput inveniſſe ſibi viſus fuerat, quod tamen nullum aliud quam Minervae eſt: fruſtra autem ille Caninium in auxilium advocare oſtenditur, in cuius gemma quadam ſimili capiti nomen ΑΣΠΑΣΟΥ additum legitur. Verum Illuſtriſſim. Comes hic monet, nomen id in Caninii gemma artificis eſſe, idque ex duabus aliis, quarum altera a L. B. Stoſchio in libro *Gemmae antiquae caelatae n. 13.* eſt edita, altera in Dactyliotheca Perilluſtr. de France adſervatur, in quarum utraque ΑΣΠΑΣΙΟΥ diſtincte legitur. Sed non felicius auguratum eſſe Excellent. Comitem de Winchilſea exiſtimamus, in aliis Athenienſium numis interpretandis, quorum ectypa in hac ipſa Tab. XVIII. cernuntur, in qua nimirum ille capita Periclis, Themiſtoclis, Ariſtidis, et Cimonis videre ſibi viſus eſt, quae tamen Palladis galeatae potius

 ſunt,

ſunt, quod in plerisque capilli circa collum defluentes, qui etiam in aliis cum huius deae capite ſignatis ſic viſuntur, ſatis indicant. Neque vultus ad virilem fere accedens, nos ab hac ſententia facile dimovere debet, ſi nullae graviores cauſſae adſint; notum enim eſt rude Athenienſium in numis ſignandis artificium, quod eruditi de urbe, quae certe omnium paene artium vel patria fuit, vel domicilium, pridem mirati ſunt. Antiquisſimi fere tantum, et quorum averſae partes cum tetragono ſignatae ſunt, ſuetam Graecorum elegantiam oſtendunt, et quam in artificibus eorum miramur delineandi artem, a qua illi numi multum recedunt, qui bello Peloponneſiaco recentiores eſſe iudicantur. Verum haec obiter tantum.

Pag. 170. num. 2. ab eodem Auctore numus alius Athenienſium profertur, (liceat enim nobis tantiſper ab annotatis illuſtriſſ. Comitis Chriſtiani deflectere,) vetuſtisſimus ſane et rarisſimus, in cuius parte anteriore capita viri et mulieris ita coniuncta ſunt, ut unum efficere videantur. Cecropis eſſe coniicitur, vetuſtisſimi regis Athenienſium, quem, quod matrimoniorum iura primus apud eos introduxerit, antea vagae adſuetos libidini, in huius rei memoriam ſempiternam grata poſteritas ſic effinxerit. In muliebris capitis parte, et quidem in medio vertice, cernitur cornu, ſatis eleganter a ſculptore typi efformatum; ſed quid ſignificare eo voluerit ambiguum eſt. Illuſtrisſimus poſſeſſor numi huius aerei, Comes de Winchilſea, id quidem regiae potentiae ſignum eſſe credidit, provocans ad Alexandri M. et aliorum eius ſucceſſorum exempla. Verum haec, noſtro quidem iudicio, ad numi explicationem, qui aliquot forte ſaecula Alexandri M. aetatem praecesſit, parum facere videntur; praeſertim cum illud cornu non ſit taurinum, vel arietinum, uti in numis Alexandri, Lyſimachi, Seleuci Nicatoris, Antigoni Gonatae etc. talia comparent, ſed e crinibus complicatum, neque in virilis capitis parte, ſed in foemineo conſpicitur. Eſt igitur nihil aliud, quam ornamentum muliebre, capillis ita pulchre complicatis, ut ſpeciem aliquam cornu efficiant. Antiquisſimis iam temporibus

ribus hunc ornatum ad mundum muliebrem pertinuiſſe, ex Homero diſcimus; unde auctore Iul. Polluce *lib. II. ſegm. 31.* κεροπλάσται tales mulieres dicebantur, quae aliis in exornandis capitibus inſerviebant. Egit de hac re in Select. Numiſm. Graecis *Diſſert. II. de Numo Maronitar. p. 59. ſq.* Witzlebius A. M. quoniam vero hunc numum tunc non animadverterat, qui tamen etiam hac in re aliqua attentione omnino dignus eſt, hanc digreſſionem Lectoribus noſtris eo minus ingratam fore ſperamus, cum ad illuſtrandum hunc inſignem numum, aliosque tali cornuum ornamento conſpicuos, nonnihil conferat.

Pag. 265. Haymius numum argenteum Iuliae Domnae, Sept. Severi coniugis, protulit, in cuius parte anteriore caput illius viſitur: *Iulia Auguſta.* In av. mulier ſtans adverſo vultu, et dextra haſtam, ſiniſtra veſtem tenet: *Nobilitas.* Haymius credidit, hunc numum, qui ſubaeratus eſt, et hinc a falſario procul dubio factus, ſerio atque re bene deliberata cuſum fuiſſe, ad indicandam forte avitam huius mulieris nobilitatem, de cuius maioribus quasdam coniecturas in medium profert. Sed longe aliter Illuſtriſſ. Comiti videtur, qui partis averſae typum, Getae Caeſari proprium alias, ex negligentia monetarii cum matris capite coniunctum fuiſſe exiſtimat; qua in re ei adſentimur. Plura eius generis monetariorum ſphalmata in antiquis Romanorum numis paſſim deprehendimus, inprimis in illis Fauſtinae utriusque, quorum interdum partes averſae annis tribuniciae poteſtatis, Conſulatibus, et aliis maritorum notatae ſunt titulis. Quamvis enim Harduinus in *Hiſtor. Auguſta* arbitratur, tales numos ſtudio ſic eſſe ſignatos; veremur tamen ut eruditis ſententia talis placeat. Dum haec ſcribimus, numum argenteum Antonini Pii intuemur, in cuius anteriore parte caput Imperatoris laureatum eſt: *Antoninus Aug. Pius P. M. Tr. Co. IIII.* In av. caput Aurelii nudum: *Aurelius Caeſar Aug. Pii F. Coſ.* Certum eſt, in hoc numo, ceteroquin ſincero, *quartum* Antonini Conſulatum, vel erronee pro tertio ſcalptum eſſe, vel veterem Aurelii typum cum eiusdem primi Conſulatus nota

cum novo Antonini a monetario male fuisse coniunctum. Nam e Fastis constat, A. V. C. 998. Antoninum Pium IV. et Aurelium Caes. II. Coss. processisse. Haec vero sunt, quae de hoc Tomo *primo*, et ei adscriptis notis, lectoribus nostris indicanda censuimus. Unicum tamen dissimulare non possumus, nos valde miratos esse, in tam verboso titulo huius libri nomen Haymii, primi auctoris, atque de humanioribus litteris hoc ipso libro optime meriti, tanquam inutile et supervacaneum silentio praetermissum fuisse. Novimus quidem id etiam ab aliis factitatum: tamen non impune. Satis enim acerbis aliorum eruditorum censuris, nonnunquam neglecta defunctorum memoria, vel contemta, vindicata est. Sed quum de caussa huius omisfionis nobis nihil plane constet, ad aliorum eam iudicium remittimus.

Post Haymii librum alius sequitur, minoris quidem molis, sed neutiquam minori eruditione conscriptus. Auctor integri huius tractatus est ipse Illustrisfim. Comes Christiani, cui sequentem praefixit titulum:

> Adpendicula ad Numismata Graeca populorum et urbium, a *Iacobo Gesnero* tabulis aeneis repraesentata, opera et studio *Aloysii* Comitis *Christiani*. Vindob. 1762. 10. plag. et duae Tabb. aen.

Continentur in hoc libro numi, quorum si unum vel alterum modo exceperis, nullus adhuc ab aliis eruditis est editus; ideoque neutiquam dubitamus, hoc Illustriss. Comitis munus eo gratius illis fore, qui, quantum hae pristini aevi reliquiae ad historiam et Geographiam antiquam conferant expoliendam, probe habent perspectum. Octo et viginti autem numos lectores hic invenient, in duas tabulas distributos, et accurate aeri incisos; quilibet vero scalptus est ea magnitudine, qua ipse numus est praeditus, nec a chalcographo singulorum elegantiam, typorum ruditatem, vel alios defectus, qui temporum diuturnitate et iniuria quibusdam acciderunt, neglectam videmus, quod nobis admodum placuit. In plerisque enim aliis ad rem numariam pertinentibus libris, numi veteres

res non ut ſunt, ſed ut eſſe optantur, eruditorum oculis exhibentur, vera eorum magnitudine et defectibus, quibus plurimi laborant, diſſimulatis. Quamvis vero tali iconum pulchritudine oculis lectorum gratum paretur ſpectaculum, tamen periti antiquitatum ſentiunt quid perdant; ſaepe enim pro rebus ideae illis obiiciuntur, in editorum cerebro natae, in ipſis autem numiſmatibus minime conſpicuae. Haymius quidem, quantum ad magnitudinem numorum abs ſe editorum attinet, hanc legem ſibi non dixit, ſed vulgares mores ſecutus eſt, plerorumque ectypa maiori modulo ſculpens, quam ipſi prototypi non ſunt, contentus veram magnitudinem litteris indicaſſe. Sed numorum defectus, quibus ſinguli laborant, et qui partim ſcalptorum negligentiae, partim temporum atque aeruginis edacitati adſcribendi ſunt, ſollicite indicare non neglexit; ut aliis eruditis integrum ſit, vel ſui quoque ingenii vires experiri, vel, quod magis tutum, et in rem litterariam utilius eſt, ex melius conſervato numo, ſi forte talem bona fortuna obtulerit, illos in edito defectus emendare. Accedamus nunc ad ipſum librum, ut quale ſit in iuvenili corpore adhuc ingenium et antiquitatum omnis generis peritia illuſtriſſimi Auctoris, certioribus indiciis pateſiat. Numi ab ipſo hic editi *Ilgneriani muſei* in urbe Vindobona pars ſunt, unde ipſi eorum copiam fuiſſe factam in praefatione memorat. Omnes aliqua attentione digni ſunt, aeque ac ea, quae Illuſtriſſ. Comes ad ſingulos commentatus eſt. Nos pro more, qui in his Actis alias obſervari ſolet, de quibusdam tantum, qui nobis prae ceteris animadverſione digni viſi ſunt, dicemus.

Primus numus eſt parvus aereus Athenienſium, in cuius antica caput Palladis galeatum eſt. In av. Ceres ſeminuda, bigis draconum vecta, dextra protenſa ſpicas cum papavere, ſin. ſerpentum frena tenet: ΑΘΗ. vid. fig. I. Numi huius aetatem ad vetuſtiſſima tempora non accedere, littera H pro E uſurpata facile prodit; nihilominus ob partis averſae typum minime vulgarem neutiquam contemnen-

temnendus eſt. In nullo Athenienſium numo adhuc edito, Ceres tali modo reperitur, quamvis ipſius caput ſpicis coronatum, in quibusdam ab Excellentiſſ. Comite de Winchilſea editis, in quodam alio etiam Triptolemus in curru, a duobus ſerpentibus tracto, inveniatur. Meurſius olim adfirmaverat, maiora Cereris ſacra tantum Eleuſine, minora autem Agris, loco haud procul Athenis diſſito, peracta fuiſſe; neque hanc ſententiam in dubium revocare aliis eruditis in animum venerat. Verum Illuſtriſſ. Comes ex Andocidis *Orat. de Myſteriis*, atque Pauſania *in Atticis*, probat, etiam Athenis locum fuiſſe Eleuſinium dictum, Cereri ſacrum; eundemque haud procul ab Acropoli abſuiſſe, argumentis non contemnendis adfirmat. Potuiſſet etiam Thucydidem teſtem adducere, qui *lib. II. de B. Pelopon. p. 112. edit. Henr. Steph.* huius Eleuſinii mentionem facit: dum fugam incolarum, e minoribus vicis et pagis, initio belli Athenas factam commemorat, et quomodo haec promiſcua turba, domiciliis deſtituta, omnia privata et publica loca occupaverit, nulla ratione ſacri vel profani habita, hoc tamen loco et quibusdam aliis exceptis. Verba eius ſunt: ὁι δὲ πολλοὶ τάτε ἔρημα τῆς πόλεως ὤκησαν, καὶ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ἡρῷα πάντα, πλὴν τῆς ἀκροπόλεως, καὶ τȣ̃ ΕΛΕΥΣΙΝΙΟΥ, καὶ ἔτι ἄλλο βεβαίως κληιςὸν ἦν. *Multi vero vacua urbis loca inhabitarunt, et templa et heroum fana omnia, praeter arcem et ELEUSINIUM, et ſi quid aliud firmiter erat obſervatum.* Hinc vero concludit, maiora Cereris myſteria non minus Athenis, quam Eleuſine, celebrata fuiſſe, et varia veterum loca, ut Clementis Alexandrini in *Protreptico*, Pauſaniae, Suetonii *in Auguſto*, etc. eleganter explicat.

Pag. 28. Damaſtinorum numum profert. Refert is in parte anteriore caput Apollinis laureatum: in av. Tripus: ΔΑΜΑΣΤΙ - - -. Celeberr. Froelichius S. I. olim in Muſeo Caeſareo ſimilem numum produxerat, ſed mutilum, eundemque Damaſcenis in Syria attribuerat. Talia non raro ſummis etiam in eruditorum ordine viris ſolent accidere; quibus eo liberalius venia indulgenda eſt, cum numos minus inte-

integros nancisci non ingenii vitium sit, sed fortunae. Hunc igitur errorem beati viri, de re numaria et humanioribus litteris ceteroquin optime meriti, Auctor noster emendat, et numum hunc Damastio, ignoto fere Epiri oppido, restituit. Obscure eius situm Strabo lib. VII. indicat, cui in hac re eo facilius credimus, cum Apollinis caput et lyra, etiam in aliarum urbium huius regionis numis reperiantur, et ad Apollinem Actium, tantopere ab Epirotis cultum, procul dubio referri debeant. Ceterum mirandum est, tam paucos huius urbis numos hactenus comparuisse, cum tamen argentifodinas habuerit proprias.

Pag. 41. Thyreatarum numus exhibetur. In anteriore eius parte cernitur caput lupi. In av. columna, ad cuius dextram in area superius pilei quaedam species, inferius lupi caput iterum; in sinistro columnae latere est Θ quadratum, infra illud monogramma ex litteris A P et X compositum. Numus hic ad Thyream, antiquissimam urbem in Argolide, ab auctore illustr. refertur: qui licet aereus tantum sit, nec magnitudine sua conspicuus, tamen nequaquam spernendus est, quod urbis huius propemodum oblitteratam memoriam denuo in lucem reducat, nec alius eiusdem adhuc ab eruditis indicatus fuerit. Haymius quidem alium produxit in hoc ipso Tomo I. pag. 231. sed eundem ad Thebas in Boeotia erronee retulit; verum hic utriusque verum natalitium solum docte ex antiquitatibus eruitur, et eruditis indicatur. Monogramma Argivorum nomen, non Achaeorum efficere, certissimum nobis videtur; hinc vero colligimus, aetatem numi in tale tempus incidere, quo huius oppidi possessio penes Argivos fuit, idque vix alio tempore accidere potuit, quam post pugnam Leuctricam, qua a Thebanis, Epaminonda duce, Lacedaemoniorum res fractae sunt, et quo Θ quadratum ab usu nondum recessisse ex Hermis Phocionis, Theophrasti Eresii etc. apud Fulv. Ursinum, colligimus. Diu enim inter Argivos et Lacedaemonios de huius urbis imperio certatum est. Herodotus *in Clio p. 21. sq. edit. Henr. Steph.* cruentum utriusque populi

proelium commemorat, quo Argivi victi sunt, idque eo tempore accidisse ait, quo Croesus, ultimus Lydorum rex, cum Sardibus in Cyri potestatem venit. Neque verisimile videtur historiam eius aevi consulentibus, ante dictam Thebanorum victoriam, Argivos unquam in possessionem huius urbis iterum venisse.

Pag. 56. tres urbis Cassiopes numi producuntur, diversis signati typis, e quibus duos priores tantum hic describimus. In priore, qui argenteus est, caput Iovis laureatum visitur, (non nudum, uti in libro ipso legitur, quod forte sphalma typographicum est, sed numus aeri incisus maiorem nobis fidem facere visus est,) et nomen ΛΥΩΛΑΜΟΥ; Forte Φιλοδαμου in numo legendum? nam inscriptio oculorum aciem primis litteris fugit; et nomen simile in numo quodam drachmali Dyrrachiorum legitur, quem ipsi possidemus, unde in hac regione minime id ignotum fuisse constat. In av. Aquila insistens fulmini intra lauream: ΚΑΣΣΩΠΑΙΩΝ. Duae huius nominis urbes praecipue notae sunt, altera in Corcyra insula, altera in continente Epiri, quae a Stephano Byzantino etiam Molossica vocatur. Tertiam adhuc ad Pindum sitam memorant, quae tamen obscurioris famae fuit. Auctori visum est, tam hunc, quam duos sequentes aereos nummos, urbi in Epiro sitae addicere. Caput Iovis Dodonaei esse putat, cuius templum et oraculum haud procul a Cassiope in Thesprotide erant, de quibus Pausanias in *Atticis*, et alii agunt. Ad eundem in parte aversa aquila, intra coronam lauream fulmini insistens, referendus.

Pag. 60. reliquorum duorum descriptio et explicatio est. Sunt isti ex aere minimae magnitudinis. In prioris antica caput et muliebre, alta e floribus, vel frondibus arborum, contexta corona ornatum. In av. bos currens: ΚΑΣΣΩ — postremas enim litteras edax vetustas in aere absumsit. Illustr. Comes arbitratur, in priore horum numismatum scalptorem typorum ad veterem quandam ceremoniam respexisse, qua stato tempore, ex Aeno urbe, haud procul a Cassiope

Casſiope disſita, bos ad hanc deducebatur, virginibus Aenianis cum cantu et hymnis uſque ad Caſſopaeorum fines eundem comitantibus. Plutarchus in *Quaeſt. Graecis* de hoc ritu quaedam memoriae prodidit, ſed ita obſcure de eo loquitur, ut nobis non ſatis conſtet, quam ob cauſſam bos iſte ab Aenianis Casſiopen fuerit miſſus, aut ad quem uſum hi donum hoc deſtinaverint. Verum liceat nobis ingenue ſateri, hanc huius numi interpretationem nimis videri ambiguam, quam ut ei noſtrum adſenſum posſimus praebere. Vix enim veri eſt ſimile, Casſiopenſes talem Aenianenſium ritum in ſuis numis ſcalpere voluiſſe, qui ad iſtos magis, quam ad ſe pertineret. Sed capitis ornatus ei fere eſt ſimilis, quem Liebius in *Gotha Nummar. p. 202.* et poſt eum Sigeb. Havercampus in *Diſſ. de veteri et varia litterar. apud Graecos ſcriptura*, in numo quodam antiquiſſimo Tyleſiorum Thraciae obſervarunt, et Iunonis eſſe ſuſpicati ſunt. Deinde bovis figura, in averſa parte, commode de regionis fertilitate, armentorum gregibus fecundisſimae, exponi poteſt. Noti enim Ovidii verſus *lib. VIII. Metamorph.* de apri Calydonii magnitudine canentis:

Oeneos ultorem ſpreta per agros
Miſit aprum, quanto maiores herbida tauros
Non habet Epirus.

Confirmant hanc noſtram coniecturam numi Corcyraeorum, Dyrrachiorum, et Apolloniatarum, ob eandem cauſſam vaccam cum lactente vitulo in maxima ſuorum numiſmatum parte exprimentium.

Pag. 74. eſt numus Sardianorum in Lydia. In parte anteriore conſpicitur caput muliebre, crinibus faſcia colligatis, et in ſummo vertice in nodum collectis, poſt tergum pharetra. In av. ΣΑΡΔΙΑΝΩΝ. Minerva galeata ſtans, d. victoriam, ſ. haſtam et ſcutum in terra poſitum tenet, addito nomine: ΠΟΛ — ΚΕΡΑΣ. Auctor ſubdubitat, an caput hoc vere Dianae ſit: pharetram potius, quae poſt humeros prominet, ſceptrum eſſe credit. Verum nulla dubitandi cauſſa nobis adeſſe videtur: ſic enim fere, uti hic, in

numo gentis Postumiae, *Tab. 2. n. 2. ap. Fulv. Ursinum* in cuius av. canis venaticus est: *C. Postumi*, et infra AT iunctis monogrammate litteris visitur, sola fascia, quae deest, excepta. Simili modo in quibusdam Macedonum et Massiliensium nummis, ut et in eo quem ipse A. in hac *Tab. II. n. 2.* Megarensium protulit, pharetram post humeros deae cum operculo suo prominentem invenimus. De fascia, qua caput deae circumligatum est, quod Auctor diadema esse opinatur, pariter actum est in supra allegata Dissertatione Lipsica *de Numo Maronitar. p. 55. in not.* eamque nihil aliud esse evictum, quam ligamen ad crines coercendos mulieribus usitatum; ut adeo non opus sit cum Spanhemio istis tantum deabus id tribuere, quae reginae ab antiquis scriptoribus, poetis praesertim, nonnunquam vocentur. Alia plura, quae per integrum libellum docte observata invenimus, nolumus huc, brevitatis ratione habita, transscribere, sed ad ipsum potius, sane eleganter compositum, lectores remittimus.

Antequam vero nostrae scriptioni finem imponimus, quaedam adhuc de tribus numis dicenda sunt, quos tanquam ignotos, et nimia obscuritate involutos, Illustrissimus Comes in *Tab. II. n. 8. 9. et 10.* ab artifice in aere delineatos eruditorum oculis exposuit. Rogat eosdem, ut, si quae habeant, quae ad horum numorum explicationem aliquid videantur conferre, id intervenientibus litteris secum communicare haud graventur. Quae nobis, eorum ectypa, intuentibus, in mentem venerunt, hic dabimus, aliis loco libenter cessuri, qui pinguiores dapes forte adlaturi sunt. In primo numo caput iuvenile est, coma cornuum instar iuxta tempora contorta, et insolito capitis tegmine tectum. In av. columna, ad cuius dextrum latus tridens, ad sinistrum navis, et litterae, supra tridentem Π, infra autem, ΦΑ, in latere sinistro, supra navem AM, infra eam ΗΣ. Istae litterae in diversis partis aversae locis a monetario dispositae, caussa fuisse videntur, omnis in eo numismate agnoscendo difficultatis. Numus est Ambraciotarum, uti id litterae AM clare indicant; ceterae autem tria diversa nomina

mina viroram, magiſtratum quendam, vel aliud publicum munus gerentium, conſtituere videntur. Signa in parte averſa ſcalpta omnia huic urbi apprime conveniunt, et in aliis eiusdem numis apud Goltzium reperiuntur. Columna, quam Illuſtriſſ. Comes pharetram eſſe opinatus eſt, metam interpretantur, tam in Ambraciotarum numis, quam illis qui communi Epirotarum nomine ſignati ſunt ap. Harduinum de *Numis Populor. et Urb.* et ad ludos Apollinares referunt; tridens et navis autem, urbis maritimae, qualis Ambracia erat, indicia eſſe ſolent. Sed maiori obſcuritate pars anterior numi huius laborat; merito enim dubitamus cuiusnam caput illud ſit, quod in eo cernimus. Conditoris urbis Ambraciae eſſe exiſtimamus; ſed quis ille, et quo nomine fuerit appellatus, dicere haud proclive eſt. Nota enim eſt hac in re veterum ſcriptorum ambiguitas, modo ab Ambrace, Theſproti filio, eius urbis origines et appellationem arceſſentium, vid. Stephanus Byzantinus et Euſtathius *ad Dionyſ. Perieget. p. 80. edit. Rob. Stephani;* modo Gorgonem, Cypſeli Corinthii filium, conditorem praedicantium, vid. Scymnus Chius et Strabo: licet enim hic *lib. VII.* eundem Tolgum nominet, *libro X.* tamen alicuius Gorgaſi Corinthii pariter facit mentionem, ceu conditoris Ambraciae, quem eundem eſſe cum ſupradicto Gorgone opinamur. Si in tanta obſcuritate aliquid coniecturis dare licet, crediderimus Cypſeli filium, ſive ille Gorgon, ſive Gorgaſus fuerit appellatus, ab artifice typi hic repraeſentatum eſſe; ſemper enim haec urbs origine ſua Corinthiaca gloriata eſt, ut paſſim e Thucydidis hiſtoria diſcimus, et plurimi numi cum Pegaſo Corinthiorum, et monogrammate e litteris KOP compoſito, ab Ambraciotis percuſſi, id clare demonſtrant. Accedit crinium accuratior plicatura, in cornuum ſpeciem circa tempora facta, qualis alias mulieribus erat propria; nihilominus tamen etiam iuvenes, delicatiori praeſertim vitae genere educati, hunc virginum atque mulierum ornatum nonnunquam imitabantur: quale crinium ſtudium nimis faſtidioſum Diomedes Paridi exprobrat apud Homerum

Iliad. λ. v. 385. idque cum mollioribus Corinthiorum moribus non male videtur convenire.

Alter numus in parte anteriore ostendit proram navis. In av. intra coronam lauream monogramma est, e litteris ΠΥ compositum. Nulli fere dubitamus, quin hic exiguae molis numus aereus ad Pylum, Messeniae urbem, sit referendus. Ista olim tam regia Nestoris sede, quam clade Lacedaemoniorum, quam in bello Peloponnesiaco ab Atheniensibus hic acceperunt, nobilis facta est. Erat urbs maritima, portu instructa, cuius situm, praeter Geographos veteres, Thucydides *lib. IV. p. 253. edit. Henr. Stephani* describit. Hinc etiam anterioris partis explicatio arcessenda est. Nihil enim frequentius navium figuris in numis urbium mari adiacentium et portum habentium, quemadmodum ad numum praecedentem iam diximus. Neque nostram opinionem valde turbat, quod alii oppidi huius numorum typi, qui in Gesneri et aliorum libris inveniuntur, ab illis numi huius nimis discrepent: idem enim in aliarum urbium numis satis frequenter accidere, eruditis haud ignotum est, et probant tres Cassopaeorum numi, ab Illustrissimo Comite in hac Appendice primum vulgati, qui, unius licet urbis, typis tamen maxime inter se diversis conspicui sunt.

Accedimus ad tertium numum, cuius quidem explicationem dare iam non possumus, sed, quae de eodem in mentem venerint, coniecturas tantum exponemus. In anteriore parte caput Iovis laureatum et barbatum est. In av. equus currens, supra cuius dorsum IA, infra ventrem vero TEP. Nihil certius est, quam quod Illustriss. Comes de Liebii *in Gotha Nummar. p. 178.* explicatione, similem fere numum ad Cephaleniam insulam referentis, iam dixit, illam scilicet a veritate nimium esse alienam. Cum enim in Gothano numo Liebius litteras KE conspexisset, easdem pro initialibus nominis urbis alicuius aut regionis habens, illud insulae supra dictae indicari opinatus est. Praeterea Iulii Pollucis *lib. IX. c. 6.* auctoritate fretus, qui in Cephalenio-

leniorum numis equum fuiſſe ſignatum, diſerte teſtatur, ſuam ſententiam erroneam eſſe minime ſuſpicatus eſt. Licet autem hoc verum eſſe potuerit; tamen non illico numus aliquis cum equi effigie ad hanc inſulam referendus eſt, cum fere in pluribus diverſarum regionum et urbium, Siculorum praeſertim, numis, idem typus ſit obvius. Eruditiſſimus vero Auctor obſervavit, litteras ſuper equi dorſum non ſemper easdem, ſed in diverſis numis etiam diverſas eſſe. Loco enim KE, quod in Gothano numo Liebius deprehenderat, in Ilgneriano IA, et in alio Granelliano collegii Academici Soc. Ieſu IE conſpicitur. Inde recte concludit A. ad nomen urbis inveſtigandum, quae numum curavit percuti, has litteras eſſe inutiles, et aliud quid potius, quicquid etiam illud ſit, indicare; ſed quae infra equum in omnibus his numis eaedem compareant, forte rectius huc pertinere. Haec cuncta quidem facile ei concedimus: ad Terinam vero Bruttiorum urbem eosdem referendos eſſe, quam coniecturam obiter tantum attulit, nobis veriſimile non videtur; partim ob typorum nimiam diverſitatem, partim artificii, quod admodum inſigne in Terinaeorum numis obſervavimus, praeſtantiam, quae in his Chriſtiani Comitis mediocris eſſe videtur. Quid ſi ad Terbetiam, Siciliae urbem, numi hi pertineant, cuius Stephanus mentionem facit, cetera valde obſcuram: non litterae initiales tantum, ſed equus etiam, quorum animalium Sicilia valde erat ferax, ad hanc nos coniecturam impellunt. Sed alius Oedipus, nos coniecturam damus, hanc obſcuritatem diſpellat.

Tandem ad finem libri huius adiectus eſt alius adhuc libellus, cui ſequens eſt titulus: *Materia tentaminis publici, quod in Collegio regio Thereſiano ex anni huius ſcholaſtici praelectionibus, quovis cui libuerit periclitante, ſubibit Illuſtriſſimus Dominus Comes ALOYSIUS CHRISTIANI, Philoſophiae, Matheſeos, et Hiſtoriae in ſecundum annum auditor.* Vindobonae 1762. plag. 4. In hoc ſcripto magnus theſium numerus continetur e Phyſica, Aſtronomia phyſica, Perſpectiva, Geographia, Chronologia, Architectura civili et militari,

et

et denique ex Hiſtoria. Omnia haec abunde produnt, qualem curſum Illuſtriſſ. Comes in ſcientiis et artibus liberalibus adhuc tenuerit, cui vitam et incolumitatem diuturnam apprecamur, cum non dubitemus, humaniores litteras poſt tales primitias maiora incrementa adhuc ab illius politiſſimo ingenio aliquando exſpectare poſſe.

KALENDARIA ECCLESIAE UNIVERSAE, in quibus tum ex vetuſtis marmoribus, tum ex codicibus, tabulis, parietinis pictis, ſcriptis, ſcalptisve, ſanctorum nomina, imagines, et feſti per annum dies Eccleſiarum Orientis et Occidentis, praemiſſis uniuscuiusque Eccleſiae originibus, recenſentur, deſcribuntur, notisque illuſtrantur, ſtudio et opera IOSEPHI SIMONII ASSEMANI, Bibliothecae Vaticanae Praefecti, et Sacroſanctae Baſilicae Principis Apoſtolorum de Urbe Canonici. TOMUS SECUNDUS. Kalendaria Eccleſiae Slavicae, ſive Graeco-Moſchae.

Romae 1755. ſumtibus Fauſti Amidei, bibliopolae in via curſus, pagg. 391. quaternis.

Redeundum nobis tandem eſt ad hoc Opus, de cuius Parte prima, in his Actis A. 1754. pag. 385. ſqq. diximus. Neque nos hodie poenitet iudicii illius, quo illud tum proſecuti ſumus. Eſt enim opus doctrinae profecto plurimae, et hiſtoriae antiquiori, cum ſacrae illi, tum profanae illuſtrandae, peridoneum; ſed idem, hoc ipſo in campos ampliſſimos, nec ſatis ſuos, deflexu moleſtius, et minima ſui parte attingens argumentum, quod in indice proponitur, palmarium. Verum eorum, quae diximus, fidem aptiſſime fecerimus, oblata lectoribus huius quoque Tomi quadam σκιαγραφία.

Tributus eſt in *Partes duas*, quarum *altera* Origines Eccleſiaſticas Slavorum, Bulgarorum, et Ruſſorum inveſtigat; *altera* de Ruſſis, Bulgaris, et Moravis inſcripta eſt: ut adeo ex

ex his ſolis verbis parum, de quibus illa rebus tradat, capias. Expoſuerat autem in ſecunda Primi Libri Parte Ven. Auctor origines resque geſtas Slavorum et Hunnorum, tum in Scythia et Sarmatia, hoc eſt, in patriis ſedibus, tum etiam in iis, in quas migrarant, regionibus, Germania nimirum, Pannonia, Thracia, Illyrico, et Dalmatia, usque ad Heraclii imperium. Nunc igitur, ut ipſum Slavicae hiſtoriae corpus integrum repraeſentet, ad ſequuta tempora progreſſus, *Capite I.* Slavos, et Abares Hunnos, ſub regibus Francorum, usque ad Caroli M. tempora ſiſtit. Atque hoc loco docet copioſis ſcriptorum veterum teſtimoniis, Hunnos Abares Hungariam invaſiſſe temporibus Sigeberti, Francorum Regis, bis cum Francis conflixiſſe, demum compoſuiſſe pacem; a Brunichilde regina, acceptis muneribus, e Thuringia, in quam excurrerant, in Pannoniam reverſos eſſe; Slavos et Abares a Dagoberto rege intra ſuos limites compulſos fuiſſe; Slavos Winidos in Hunnos Abares conſpiraſſe, eosque ſuperaſſe, conſtituiſſe ſibi regem, Samonem, natione Francum; adverſus hunc moviſſe quidem Dagobertum exercitum, ex Alemannis, Langobardis, et Auſtraſiis conflatum, ſed ex his Auſtraſios profligatos fuiſſe, reliquos victores; Bulgaros ab Hunnis Abaribus e Pannonia expulſos, in Baioariam ſe recepiſſe, ubi omnes ad unum, iuſſu Dagoberti, interfecti fuerint; Saxones Dagoberto regi promiſiſſe, ſe Francorum limitem ab Hunnis Abaribus defenſuros eſſe, ſi tributo levarentur; quo facto cum promiſſa nihilo minus exſequerentur, Sigeberto filio Auſtraſiis rege impoſito, Dagobertum Slavorum incurſionibus occurriſſe; Slavos, Hunnos Abares, Winidos et Gothos, origine et lingua differre, etſi commiſta eorum nomina apud ſcriptores legantur; Slavos item Winidos ab aliis Slavis, quibus Baianus Hunnorum Abarum rex imperaverit, differre; Maranam apud Venetos Schiſmaticorum Epiſcoporum Synodum, (A. C. 590.) apud Mauricium Imper. egiſſe, ne Francorum Epiſcopi in terras Hunnorum et Slavorum Epiſcopos mitterent, aut illic conſecrarent; S. Columbanum ad Winidos

nidos Slavos proficiſci cogitaſſe, ut illos Chriſtiana fide imbueret, ab Angelo tamen (ita fide ſine dubio digniſſimus vitae eius ſcriptor Ionas) intellexiſſe, nondum adveniſſe opportunum converſionis eorum tempus; ſed Euſtaſium, Columbani diſcipulum, Boios nonnullos convertiſſe; Rupertum, Iuvavienſem Epiſcopum, plenius per Bavariam fidem diſſeminaſſe; S. Amandum ad Slavos penetraſſe; paucos autem Slavos ſub Dagoberto Chriſtianam fidem amplexos eſſe. Adduntur his animadverſiones in ea, quae de Slavis Winidis in vita S. Virgilii Epiſcopi Salisburgenſis narrantur: ac praeſertim de Samone, Slavorum rege, deque primis Carinthiae ducibus. Deinde èpitome Chronici Slavorum ab *Helmoldo*, Presbytero Buzovienſi, conſcripti, circa fidem Chriſtianam a Slavis Venedis ſuſceptam temporibus Caroli M. ſubiungitur. Neque iſtud omittit Auctor, Reges Winidorum Slavorum Pipino, Francorum regi, opem adverſus Saxones rebellantes tuliſſe.

Tum *Capite II.* Slavos et Abares Hunnos, quales Caroli M. aetate fuerint, deſcribit. Eſt autem haec rerum ab iis eo tempore geſtarum ſumma. Slavorum Winidorum multitudo A. 780. baptiſmum ſuſcepit. Reges Hunnorum Abarum et Igurorum legatos ad Carolum M. mittunt a. 782. Hic autem Slavorum Soraborum et Saxonum contumaciam eodem anno comprimit. Immo et Hunni Abares, commiſſo cum Francis in Italia, et cum Baioariis in Germania bello, utrobique profligantur a. 788. Slavi Wilſi, quorum rex Witzan, a. 789. a Carolo M. ſubiugantur. Hunnorum cum Francis de limitibus altercatio cum componi non poſſet, a. 791. in apertum bellum erupit, quo a Car. M. victi ſunt. Saxones vero eiurata, quam receperant, fide Chriſtiana, miſſa ad Hunnos Abares legatione, illos ad arma in Francos convertenda a. 792. ſollicitant. Iidem copias Caroli, quas a. 793. ponte navali ſuper Danubium conſtructo, in Pannoniam mittebat, interceptas deleverunt. Mox cum Witzan, Slavorum Wilſorum et Abotritorum rex, ad Carolum M. tamquam foedere iunctus accedit, a perfidis Saxonibus

bus a. 795. caeditur. Carolus Saxoniam vaſtat, et acceptis obſidibus in Franciam revertitur. Tudo ſeu Theudo, Hunnorum Abarum rex, legatos ad Carolum mittit, ſeque cum ſuis fidem Chriſti ſuſcepturum ſpondet. Brevi poſt etiam baptizantur. Alii Abarum principes inteſtina clade pereunt. Henricus, Dux Foroiulienſis, cum Svonimiro Slavo in Pannoniam ingreſſus, Abares ſuperat, eorumque theſaurum, Ringum dictum, ſpoliat, et ad Carol. M. a. 796. mittit. (Svonimirus Auctori videtur princeps Slavorum fuiſſe, qui in Dalmatia ſedes fixerant.) Thraſico, Slavorum Obotritorum Dux, commiſſo cum Nortalbingis ſive Tranſalbianis, qui Legatos Caroli Regis occiderant, praelio, victor diſcedit. Slavi illi gentiles quidem adhuc, ſed Carolo ſubiecti erant. Slavi et Baioarii deſertam Hunnorum in Pannonia terram inhabitare incipiunt a. 798. In Iuvavia, ſive Salisburgo, Archiepiſcopalem dignitatem Arno, qui iam Epiſcopus fuerat, obtinens, ordinatum a ſe Theodoricum Epiſcopum, et a Geroldo Comite perductum, in Sclaviniam mittit, ut regionem Carinthianorum evangelica luce imbueret. A Carolo M. vero quinque confinii comites, Hunnis partim expulſis, partim ſubiugatis, conſtituti ſunt. Boii et Carantani ad Chriſti fidem, opera antiſtitum Iuvavienſium, et comitum confinii, quos diximus, converſi ſunt. Geroldus Baioariae, et Henricus Foroiulianorum Comites, ab Hunnis Abaribus, a fide quam promiſerant, deficientibus, interficiuntur a. 799. quo etiam anno bello cum his geſto finem impoſuit Carolus.

Sed ohe iam ſatis eſt Hunnorum et Slavorum! Veremur enim, ne, ſi coepta via progrediamur, maligne cum lectoribus agere videamur, quibus pro Kalendariis bella et neſcimus quae alia narramus. Verum culpa eſt penes Auct. doctiſſ. Nos igitur ex reliquis capitibus, quae non minus copioſe omnem Slavicarum et Hunnicarum gentium hiſtoriam pertractant, ea tantum excerpemus, quae vel eccleſiaſticae hiſtoriae pars ſunt, vel aliis de cauſſis memoranda videntur. *Capite III.* quibus de rebus exponatur, ex hac illius inſcri-

ptione cognosci potest. Hunni, Slavi, Sorabi, Abotriti, Saxones, a Carolo M. devicti. Slavi in Pannonia Slavinia et Bohemia. Chrobati e Dalmatia in Pannoniam et Illyricum, Carolo subiectum, secedunt. Slavi et Hunni ab Arnone Archiepiscopo Salisb. ad Christi fidem conversi. Lechus et Zechus, Polonorum et Bohemorum conditores. — Inprimis per occasionem narrationis de Lecho Bohemorum duce, a Carolo iuniore interfecto, copiose disputat A. de Lecho et Zecho, Polonorum et Bohemorum primis ducibus, quos circa annum DL post C. N. ex Sarmatia advenisse putat, *Mart. Cromeri* sententiam omni ea in re amplexus.

Caput IV. differit de Hunnis Abaribus, Slavis, Sorabis, Abotritis, Dalmatis, Guduscanis, Timotianis, Chrobatis, Wilsis, Behemanis, Moravis, Nordhmannis, Rhossis, *sub Ludovico Pio* Imperatore; h. e. de bellis, quae apud Historicos rectius quaesieris. Postea *Ebonis* Rhemensis Archiepiscopi apud Danos, *Anscharii* autem et *Remberti* Episcopi apud eosdem, Suecos, et Slavos septentrionales, in praedicando Evangelio felicitas narratur. Traduntur etiam nonnulla de *Urolpho*, Hunnos Abares et Moravos fide Christiana imbuente, et ab Eugenio II. Papa, Laureacensi Archiepiscopo constituto, itemque de Ecclesiarum Laureacensis, Pataviensis (alias Passaviensis), et Salisburgensis statu ab a. 818. ad 992. in quibus tamen nihil est magnopere lectu dignum. Rursus, intermixtis Ludov. Pii et barbararum gentium rebus gestis, de *Anschario*, primo Hamburgi Archiepiscopo, deque sedis huius amplitudine, varia memorat Auctor. Deinde, postquam de bello filiorum Ludovici Pii in patrem, eiusque restitutione dixit, *Ebonis*, Rhemensis Episc. Nordalbingorum Apostoli, depositionem narrat.

Quid Slavi et Abares Hunni sub Ludovici Pii filiis usque ad annum 876. gesserint, *Capite V.* ostenditur, adiecta non contemnenda parte historiae horum Imperatorum. Inter haec ad A. 866. refertur ex Annalibus Bertinianis, regem Bulgarorum Michaelem eo anno sacrum baptisma recepisse; et ex Anastasio, legatos ab eo ad Nicolaum I. Pontificem

missos

missos fuisse, qui duos Episcopos ad eum ablegaverit. Deinde tradit Auctor, *Hermenricum*, Episcopum Passaviensem, cum Presbyteris et Clericis a Ludovico Rege ad Bulgarorum Regem missum fuisse; et Papam Nicolaum a. 867. praesulibus Galliarum praecepisse, ut sibi de calumniis, quibus Graeci latinam Ecclesiam, circa processionem Spiritus S. ieiunium Sabbathi, coelibatum Presbyterorum, et alias observationes criminabantur, rescriberent. Observat etiam, *Photium* fuisse auctorem calumniarum in Ecclesiam latinam: tum quia a Rom. Pontifice depositus fuerit, (quasi vero Patriarcha Constantinop. a Romano deiici de sede sua potuerit;) tum ut Bulgaros a Latinis averteret. Quod antequam persequatur, res Bulgarorum diversis annis gestas, ex Annalista Metensi ad a. 868. uno tenore enarrat, et Chrobatos ac Serblos sub Basilio Macedone, Orientis Imperatore, ad obedientiam Graeci Imperii rediisse, docet ex Constantino Porphyrog. Negat autem, has gentes a SS. Cyrillo et Methodio ad Christianismum perductas fuisse. Hinc accusat subdolas Graecorum artes, quibus Bulgariam a Romana Ecclesia avulsam sibi vindicarint. Eorundem fraude factum esse queritur, quod Apocrisiarii Sedis Romanae post Synodum octavam redeuntes, in piratas inciderint. Pugnat deinde, Regem Bulgarorum a Paulo Presbytero Romano ad Christi fidem conversum fuisse, nec non a S. Methodio, et Episcopum atque Clericos a Romana Ecclesia postulasse; postea autem dolo Graecorum latinis Sacerdotibus eiectis, Graecos a Bulgaris receptos fuisse. Hadrianum II. Papam querentem inducit de legatis suis in Slavorum depraedationem incurrentibus, deque latinis Episcopis et Clericis e Bulgaria eiectis. Cum primi ad Bulgaros missi Archiepiscopi nomen apud Baronium et alios sit *Theophylacti*, apud Photium vero *Gabrielis*, parum abest quin posterius nomen, cum iis quae adiuncta illi sunt, conficta putet. Post varia de bellis Carolingorum, dicitur de causa Formosi Portuensis Episcopi, a Iohanne VIII. Papa deiecti; tum, inserta Pontificis huius epistola, docetur, quamobrem hanc contu-

 meliam

meliam ſubierit Formoſius. Nimirum, a Nicolao I. in Bulgariam miſſus, Bulgarorum regem ſacramento obſtrinxerat, ne alium Epiſcopum, ſe ſuperſtite, a Sede Romana ſuſciperet; ab Eccleſia Portuenſi per ambitum ad Romanam transſilire conatus erat; denique inconſulto Pontifice propriam Eccleſiam deſeruerat, et cum nonnullis Romanis conſilia inimica electioni Caroli Calvi agitaverat. Horum certe accuſatur Formoſus in epiſtola illa; ſed priora duo capita parum firma eſſe, ab Auctore oſtenditur.

Partis Secundae, quae de Ruſſis, Moravis, et Bulgaris inſcripta eſt, *Caput I.* Ruſſos ad Chriſti fidem ſub Baſilio Macedone Imperatore converſos, et a S. Ignatio Patriarcha Epiſcopum accipientes producit. Teſtem primarium facti excitat Auctor *Conſtantinum Porphyrogenitum*, cui *Zonaram* adiungit. Sed cum *Pagius* ad a. 876. neget, Ruſſos iſtos eosdem eſſe cum illis, qui imperante Michaele, Theodorae filio, baptiſmum receperint, haec quidem et alia in eius narratione emendat Noſter. Videtur quidem *Pagio* favere Epiſtola *Photii* ad Patriarchales Sedes Orientis, quam *Baronius* ad a. 863. edidit; ſed hic rurſus docetur, Nicolaum I. Pont. R. in Epiſtola ad Epiſcopos Galliae a. 867. data, non illam Photianam Epiſtolam, ſed aliam ſub nomine Impp. Michaelis et Baſilii evulgatam, reſpexiſſe. Refellitur etiam *Lequien*, qui Ruſſos, de quibus hic agitur, non diverſos fuiſſe a Chazaris opinatus eſt. Photianam illam Epiſtolam non a. 863 adſignandam eſſe cum *Baronio*, ſed poſt a. 867. collocandam, demonſtratur. Et ne quis ſuperſit dubitandi ſuper ea re locus, confutatur etiam *Montacutius*, Photianarum Epiſtolarum editor, et in laudibus, quas *Photio* tribuit, evertendis, multum operae, neque tamen valde feliciter, ponitur. Tum de Conciliabulo Photiano, ut vocat, et reprobatis eius Actis, dicit *Aſſemanus*, ac denique concludit, conficta eſſe omnia a *Photio*, quaecunque in Epiſtola ſaepius memorata narret, praeſertim de Armeniis, Bulgaris, et Ruſſis, ad Chriſti fidem converſis, deque Latinis contra Romanum Pontificem ad ſe confugientibus; et Epiſtolam illam non-

nonnisi post a. 869. fuisse conscriptam. In qua disputatione omni iniquior paullo est *Photio*, ut solent fere Romanae sedis amici, neque a conviciis in eum sibi temperat, omnemque omnino fidem iis, quae scripta reliquit, detractam cupit. Ac nos, qui virum magnum fuisse, licet animi et iracundiae impotentioris, scimus, non pauca etiam nec levia adversariorum eius delicta, siquidem hic locus pateretur, adserre possemus. Sed ad Auctorem revertamur, qui in exitu huius Capitis eam quoque de Russis ad fidem Christianam perductis, Graecumque prae Latino ritum eligentibus narrationem, quam *Anselmus Bandurius* in Animadversionibus ad Librum *Constant. Porphyrog.* de administr. imperio p. 112. ex Codice Colbertino evulgavit, fabulosam esse contendit; quam recte, quaerant alii.

Iam *Capite II.* huius Partis, a Russis ad *Bulgaros* transgressus, tradit Auctor studium Iohannis VIII. Papae pro recuperanda dioecesi Bulgarica. Litteras eius superbe minaces ad Ignatium Patriarcham Constantinop. alias ad Basilium Imp. ad Michaelem Bulgarorum regem, ad Petrum Comitem, et ad alium quendam Bulgariae principem, excerpit, et nomina legatorum regis Bulgariae, qui in Synodo VIII. adfuerunt, illustrat. Inter haec mortuo Ignatio, *Photius* sedem Constantinop. rursus occupat, postquam, ut Auctori placet, conficta Basilii Imper. genealogia, in gratiam eiusdem et in palatium receptus fuerat. Cum eo igitur denuo Iohannes VIII. de Bulgaris ad Romanam dioecesin revocandis, agit, imo et eadem de caussa Imperatores, Clericos Constantinop. et alios insigni dignitate viros, litteris compellat, quas Noster a *Photio*, cum graece verteret, interpolatas, et confictam ab eo Synodum fuisse, suspicatur potius, quam probat. Atque hic opportunitate argumenti captata, Bulgarorum originem et historiam persequitur Auctor. Primam eorum sedem ad Orientem fluminis *Etel*, seu *Volga*, sive *Rha* positam; secundam, regionem Maeotidi paludi conterminam; tertiam, traiecto Danubio, in Moesia ac Thracia fuisse, ostendit. Eorum excursiones a Theodosii M.

tem-

temporibus usque ad Anastasium, h. e. ab A. Chr. 392. usque ad a. 514. enarrat, de rege eorum Busa ad a. 489. dicit, atque ita reges et res gestas eorum, non interrupto ordine, a p. 286. in Seculum usque nonum, et ad extrema usque huius Tomi producit. Multa inprimis de *Crumo*, seu *Crumno*, vel etiam *Crunno*, Bulgarorum rege, eiusque victoriis, a pag. 326. ad p. 353. commemorat; in quibus est clades atrocissima, quam Graeci ab eo acceperunt a. 811. et cuius adhuc memoriam ad d. XXIV. Iulii menaea Graecorum celebrant. Hunc secutus est *Murtagon*, corrupto a graecis nomine ex *Morad-Chan*, مراد خان, cuius crudelitate multis Christianorum martyrium obtigit; sed postea ab eodem captivi Christiani in libertatem asserti sunt a. 817. et ab eo a. 822. Michaeli Balbo adversus Thomam suppetiae latae sunt. Tandem *Bogoris*, Bulgarorum rex post Vladimirum, pacem cum Theodora Augusta firmat, et recepta sorore, *Theodorum* monachum cognomento *Cupharam*, eidem Theodorae restituit, et Christianam fidem a. 865. amplexus est. De qua tamen conversione sequenti demum Tomo narratio ab Auctore instituta est.

Intelligent nunc Lectores, Auctorem diligentissimum curiose conquisivisse omnia, quae per aliquam cum rebus in hoc opere pertractandis affinitatem, locum in eo tenere, certe delibari poterant. Ac licet plurimum in eo legatur, quod ab eo alienum videri posset, certe hac ubertate effusum; erunt tamen qui libenter cognoscent, continuam hoc loco de Slavorum, Russorum, Bulgarorumque historia omni, et sic satis accuratam narrationem proponi. Collecta invenient loca auctorum innumera, e quibus testimonium aliquod peti potuit; Graecorum tamen, quod factum nollemus, latine tantum descripta. De Epistola, qua hic Tomus Cardinali Eboracensi inscribitur, non est quod amplius dicamus. Nam quod ingentia historiae Pontificiae Seculo X. opprobria diluere in ea conatur Auctor, dignum quidem est munere, quod in aula Pontificia gerit, neque tamen severo Historici et candido officio. Ac utinam potius Vir doctissimus

mus immortales Commentarios ſuos de Bibliotheca Orientali Clementino Vaticana novis tandem aliquando Voluminibus augeret!

HISTOIRE DES COMTES DE CHAMPAGNE ET DE BRIE,

h. e.

COMITUM CAMPANIAE ET BRIGAE VITAE et res geſtae.

Lutetiae Pariſiorum TOM. I. pagg. 351. TOM. II. pagg. 144. in 12. mai. 1753.

Rudolfus, Burgundiae Dux, Francorum regno admotus anno 923. ut regni Procerum favorem hoc magis ſibi conciliaret, magnam iis Domaniorum partem tradidit. Atque haec ſunt illa tempora, in quae Feudorum conſtitutio incidit; quae, quantum Proceribus nonnullis addiderunt poteſtatis, atque dignitatis, tantum detraxerunt regiae. Eo redacti tandem tali liberalitate Francorum Monarchae, ut praeter Lutetiam, Aurelianum, Eſtampium, Compendium, Melunum, Bituriges, et urbes aliquot alias, non haberent fere quod ſuum eſſet. Quidquid erat, toto regno, terrarum et praediorum, id omne Procerum fuit; qui, etiamſi Vaſallos regis ſe profiterentur, tamen exemtos a poteſtate regis, et tamquam ſui ſe iuris homines putabant. Qua in re videntur illi germanici Imperii Electoribus ante comparari poſſe: quod iſti, etiamſi Imperatorem, ut caput Imperii venerantur et colunt, tamen in ſuis terris ſuprematu gaudent.

Iſta tot potentium Vaſallorum origo, auctoritatem regiam paene evertit. Certe Franci iſti Primores, parum ſubiectionis regibus teſtati ſunt; neque his tantum virium fuit, ut cogere ad obſequium poſſent. Inter ſe ipſos bellis implicitit, ſaepe etiam in reges arma verterunt. Populi conditio iis temporibus miſerrima fuit: cum plures dominos haberent, paene neſciverunt e cuius partibus ſtare oporteret.

ret. Haec erat Galliae facies regnante ſtirpe Carolingica. Tandem Hugo Capetus, eiusque ſucceſſores, omne id ſenſim receperunt, quod a Galliae Primoribus uſurpatum fuerat, ſibique et regno regum iura labefactata vindicaverunt.

Vaſalli regis immediati fuere Duces Burgundiae, Aquitaniae, Normandiae, Comites item Flandriae, Campaniae, Toloſae: iſtorum feudatarii (arrière-vaſſaux,) dominorum ſuorum auctoritatem cum illa regis primaria commiſerunt. Quae hoc libro exponitur Campaniae Comitum hiſtoria, memoratu digna eius rei exempla prodit, iucundaque lectu, propterea, quod ſolertiſſime conquiſita ſunt ea omnia, quae huc facerent, viderenturque iſtam hiſtoriae gallicae particulam poſſe illuſtrare. Ad fortiſſimorum heroum latus et Clericos laudatos videas, qui vita et virtutibus, quam illi bello tuiti ſunt, Campaniam illuſtrarunt. Igitur multa hic de *S. Norberto*, et *S. Bernardo* relata legimus. Et Norberti quidem, inter praeclara multa alia, hoc inprimis celebratur, quod, cum Theobaldus IV. Campaniae Comes, omnium, qui fuerunt, optimus atque munificentiſſimus, pro illius Seculi genio, Praemonſtratenſium ordini nomen dare, eique domania ſua tradere velle videretur, hic non ſolum improbaverit talis conſilii rationes, ſed etiam ſuaſor fuerit ducendae uxoris, ſtirpisque propagandae. Bernardi autem, Abbatis Claraevallenſis, cuius maxima fuerat aetate illa ſanctitatis atque doctrinae fama, in hoc potiſſimum laudantur merita, quod conſiliis et prudentia Campaniae Comites rexerit. Hic ille eſt cruciatarum expeditionum perpetuus ſuaſor; de qua re mirati ſumus auſum ſcribere Lutetiae auctorem: — *La ſaine Politique devoit naturellement mettre obſtacle à ces pieuſes entrepriſes. Convenoit-il aux Princes de l'Europe, de depeupler leurs Etats pour aller porter la guerre jusqu'au fond de l'Aſie? D'ailleurs, avoit on des droits bien fondés ſur les pays que l'on vouloit conquérir?* Iſtarum expeditionum, quod Campaniae Comites interfuerunt, inde ab origine, hiſtoriam dedit Auctor, praecipua rerum geſtarum ſatis diligenter proſecu-

ſecu-

ſecutus. Ipſam Campaniae Comitum hiſtoriam operis Tomo I. a *Theobaldo* orditur, Theobaldi alterius, e Franciae Primoribus, ex Richilde, Odonis Francorum Regis ſorore, filio. Et huic quidem, quod vi et fraudibus augeret potentiam ſuam, *Impoſtoris* nomen annalium ſcriptores tribuerunt. *Si on vouloit remonter*, ait noſter, *jusqu' à l' origine des biens que poſſedent pluſieurs familles opulentes, on trouveroit ſouvent, qu'elles n'en ſont redévables qu'aux injuſtices de leurs ancêtres. On en peut dire autant des maiſons ſouveraines.* Eſt autem hic Theobaldus I. eo potiſſimum memorabilis, quod cum eo *hereditariorum* Campaniae Comitum ſeriem ordimur. Obiit anno 978. ſucceſſorem nactus filium *Odonem*, qui ſe vivo patre Comitem et *Marchionem* dixit. Quod poſterius axioma ita interpretatur *Bruſſel*, (in novo examine conſuetudinum feudalium Lutet. Pariſ. 1727. p. 391.) ut dicat, Marchiam Pictavienſem ei concreditam fuiſſe, quam adverſus incurſiones tueretur. Mortuo anno 995. filius maior natu, *Theobaldus II.* ſucceſſit, huic frater *Odo II.* qui multis cruentisque bellis totam Campaniam, et Comitis Campaniae titulum, adeptus eſt. Idem iſte Odo II. *Comitem* ſe *Palatinum* Regum Francorum dixit; quod erat nomen ſine munere, illis temporibus, a Comitibus Trecenſibus, quorum Odo urbem ceperat, ad hunc derivatum. Quas turbas, mortuo rege Burgundiae Rudolfo, cuius ſororem Bertham hic Odo matrem habuerat, commoverit, a Conrado Salico Imperatore, rege Burgundiae coronato, aegre ſopitas, e temporum illorum ſcriptoribus auctor graphice propoſuit. Burgundia pulſus plus vice ſimplici, tandem poenas luit perfidiae, interemtus in proelio ad Barum die 15. Nov. 1037. Exceperunt eum filii, *Theobaldus III.* et *Stephanus I.* qui omnem, quam a patre hereditate acceperant, ditionem, aequa lance inter ſe partiti ſunt; nulla alia re magis celebres, quam quod Francorum regibus, in quorum eſſe obſequio et fide oportuerat, ſaepenumero rebellaverint. Stephani filius, *Otto*, hereditate pa-

terna a Theobaldo exutus, ad Normannorum ducem Guilielmum confugit, eique deinceps, cum Angliae regnum occuparet, strenue militavit. Theobaldum III. anno circiter 1090. mortuum excepit e quatuor filiis primogenitus, *Henricus Stephanus*, tradita *Hugoni* fratri aliqua ditionis particula. Cum in eius tempora incidisset prima expeditio cruce signatorum, etiam ipse inter heroas fuit, qui nemine provocante, sed invitante Eremita fanatico, et iubente Urbano II. P. M. in Asia depugnaverunt. Interiit in aliqua pugnarum anno 1101. successorem nactus, non primogenitum Wilhelmum, sed, viduae interventu, *Theobaldum IV.* filium secundo genitum, quem deinceps, non magis potentiae et pietatis causa, quam liberalitatis in Monachorum familias, *magnum* dixerunt. Multis atque diuturnis bellis cum Galliae regibus non solum, sed etiam cum vicinis dynastis, tandem superatis, obiit anno 1152. ineunte. Super investituris laicorum, quas primus Gregor. VII. impugnaverat, et sub anathemate prohibuerat, pag. 178. Auctor doctissimus peculiari observatione exposuit, quibus temporibus Angliae Galliaeque reges hoc investiendi iure se exuerint; integrum locum adscribimus. „*Nos Rois furent sans doute les prémiers à renoncer aux investitures, puis qu'on ne v..t pas que les Papes se soient plaints d'eux sur ce sujet. Il paroit même, qu'ils commencerent des le tems de Louis le Gros à n'exiger des Evéques que le serment de fidelité. — Henri I. Roi d'Angleterre renonça enfin aux investitures dans l'assemblée de Londres de l'an 1107. et se contenta de l'hommage, ce que le Pape Pascal lui accorda, quoique Urbain eut défendu l'hommage comme les investitures.* — Theobaldum IV, sex filiarum, filiorum quatuor parentem, sequitur in Campaniae Comitatu *Henricus I.* largus, seu liberalis. Hic, vivo adhuc Patre, ei expeditioni in Palaestinam interfuit, quam Conradus III. romanorum rex, et Ludov. VII. rex Gallia-

rum,

rum, multis summae fortitudinis documentis nobilitarunt a. 1147. et 1148. etsi perpetuas a Saladino clades Christiani, quorum rebus obfuit etiam plurimum perfidia Manuelis Comneni, paterentur. Repetiit cruciatam expeditionem anno 1178. redux anno 1180. magnas suorum clades in Asia expertus. Obiit anno 1181. Henrico et Theobaldo minorennibus filiis relictis, quorum loco mater vidua rexit Campaniam. *Henricus II.* deinceps, cognomine *Largus*, cum cruciatae expeditioni interfuisset, quam et Fridericus Barbarossa, suo malo, susceperat, electus Hierosolymorum rex, in Acra urbe, de fenestra lapsus, cervicem fregit. Eius vidua Almerico, domino Cypri, nupsit, eumque simul regem fecit. *Theobaldus V.* frater defuncti, et Campaniae heres, magnam de se et praeclaram spem excitaverat; sed in ipso cruciatae expeditionis, quam Innocentius III. P. M. per legatos toto orbe indixerat, apparatu, viginti quinque annorum iuvenis, subitaneo morbo oppressus, a. 1201. interiit. Quam triennio ante domum duxerat, Navarrae regis Sanchii filia, Blanca, non ita multo post *Theobaldum Posthumum* peperit, qui Navarrae regnum, quod integris annis CCCC. Bigorreorum fuit, Campaniae Comitibus, mortuo Sanchio forti, Blancae fratre, adseruit. Atque ad haec ineuntis decimi tertii Saeculi tempora, hic, praeclari operis, primus Tomus porrigitur.

Alter Tomus, qui nec volumine priorem, nec, ut nobis quidem videtur, exacta rerum in Campania gestarum descriptione, nisi forte primis plagulis, exaequat, est de rebus Theobaldi VI. Theobaldi VII. Henrici III. Comitum Campaniae et Navarrae regum, huiusque postremi filiae Iohannae, reginae; qua Philippo Pulchro regi nubente, Campaniae Comitatus Galliae, reliquis eius regni provinciis iunctus, accessit anno 1361. Et Theo-

baldus quidem VI. galliae regi Ludovico VIII, Albigenses bello petenti, adfuit 1226. sed rediit ad sua cum Avenionem Galli obsiderent; rege celeriter mortuo etiam in suspicionem propinati veneni adductus. Adscribimus, quae hic A. de hoc Albigensi bello Ludovici VIII. professus est: *Louis se croisa, avec plusieurs Seigneurs, contre les Albigeois, en 1225. plutôt, à ce que raporte un Historien Anglois*, (Math. Paris,) *pour envahir, les terres du Comte de Toulouse, que pour ruiner l' hérésie.* Rex Navarrae coronatus est Theobaldus anno 1234. d. VII. Maii, neque Iacobi Arragonum regis clandestinae artes, quod Gregorii IX. P. M. patrocinio gauderet novellus rex, quidquam valuerunt. Talem Pontificis in se voluntatem Campaniae Comes cruciata expeditione meruerat; posteaquam uno die 183. Albigenses, inhumano spectaculo, cremari in Campania vidisset. Nimirum, non sitit Ecclesia sanguinem! Obiit tandem anno 1252. successorem nactus primogenitum filium *Theobaldum VII*, cui, nondum annos 15. nato, mater Margaretha consiliis ita adfuit, ut cum rege Aragonum pacto foedere, maligna Castiliae regis Alfonsi consilia prudenter eluderet. Academia Tudelensis, Alexandro IV. P. M. consentiente, ab hoc rege condita, non minus ad eius laudes pertinet, quam quod Vincentio Bellovacensi auctor fuit scribendi libri de officiis Principum, eorumque omnium, qui ex munerum ratione reipublicae administrandae admoventur. In Tunetana expeditione Ludovici Sancti, Galliae regis, cuius filiam sibi coniugem iunxerat, regiae mortis spectator fuit; neque ipse diu superstes, mortuus quippe, in Siciliam redux, in urbe Trapano. Improlem excepit frater *Henricus III.* post regnum triennii et mensium aliquot, Pompeiopoli vita functus anno 1274. Superstitem filiam *Iohannam*, Campaniae Navarraeque heredem, mater vidua, ortis in Navarrae regno intestinis motibus,

proti-

protinus in Galliam, ad Philippum audacem regem deduxit, qui tutorem puellae principis ageret, eique paternum regnum, auctoritate sua, et armis, servaret. Atque hoc ita omnino factum est. Cessit deinceps Iohanna in matrimonium Philippo pulcro, regis filio, anno 1284. qui ea ratione, et Campaniae Comitis, et Navarrae regis axioma, regum Galliae praerogativis addidit. Quod adhuc Lutetiae Parisiorum floret, *Collegium Navarrense*, a Launoio peculiari libro descriptum, reginae huic Iohannae originem debet. Quomodo dotatum ab ea fuerit, malumus lectores nostros ex verbis Auctoris cognoscere. Ita vero scribit: *L' action qui a rendu celébre la Reine Ieanne de Navarre, a eté la fondation qu'elle fit par son Testament (1304.), du Collège de Navarre. Cette Princesse, après avoir fait en style pompeux et figuré de son Siécle l'éloge des études qui florissoient à Paris, déclare, qu'elle fonde 20. Etudians en Grammaire, 30. en Logique et en Philosophie, et 20. en Théologie. Chaque Ecolier en Grammaire doit avoir 4. sols Parisis par Semaine, les Logiciens 6. et les Etudians en Théologie 8. jusqu'à ce que quelqu'un d'eux ait été pourvû d'un benefice: il doit étre au moins de la valeur de 30. Livres Parisis pour les Grammairiens, de quarante pour les Logiciens, et de soixante pour les Théologiens. Ces ecoliers doivent étre pauvres et de bonne vie, et n'avoir point de quoi subsister ailleurs.* Nos, cum haec legeremus, videbamur nobis illam veterum frugalitatem reperisse, quam istis nostris temporibus fere ubivis terrarum desideres.

Atque hic est exitus historiae Comitum Campaniae, hoc libro propositae. Cumulavit Scriptorum testimonia, Auctor doctissimus, firmandis iis quae scripsisset inservitura; in quibus saepenumero vidimus Chartularia, necrologia, et talia monasteriorum cimelia, e quibus solers

scri-

ſcribentis rerum inveſtigatio intelligitur. Potiſſimum vero in enarrandis donationibus, quas Campaniae Comites monaſteriis, pro anima ſua, ut aiunt, feciſſent, adeo copioſus eſt Auctor, adeo laudator, ut, ſi ex his iudicium facere velis, ipſe poſſit monachus videri.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Augusti Anno M D C C L X I I.

DISSERTAZIONE SOPRA LA VILLA DI ORAZIO FLACCO,

i. e.

DISSERTATIO SUPER VILLA HORATII FLACCI,

Auctore Abbate DOMINICO DE SANCTIS, inter Arcades Falcisco Caristio.

Romae apud Salomonem, 1761. pl. 5. quaternis, cum tab. chorographica eo pertinente.

Eruditissima, quam indicamus, dissertatio, digna nobis omnino videtur, quae paulo curatius recenseatur, ut ab unoquoque rei antiquariae gnaro, quale ferendum de sententia Auctoris iudicium sit, perspici facile ac diiudicari recte queat. Parva quidem huius libelli moles est, sed multa in eo reperiuntur, quibus quamplurima Horatii loca explicantur, et ea praesertim veteris Geographiae pars, quae ad agrum Tiburtinum spectat, mirifice illustratur. Eo enim consilio conscripta est haec dissertatio, ut verus nimirum villae Horatianae situs, ac recta eius forma et conditio, definiatur, et, quae super hac re prolatae hucusque sunt opiniones falsae, solide refellantur. Dicavit Vir doctissimus opellam suam illustrissimo *Ferdinando Spinellio*, Camerae Apostolicae Praesidi, ad avita decora magnis passibus properanti. Primo autem loco id potissimum agit A. ut ostendat, Horatium nonnisi unam, eamque vere tenuem ac par-

vam, in agro Sabino villam habuisse. Testem huius rei locupletissimum Poetam ipsum excitat, qui Ode 18. li. 2. se satis contentum unicis Sabinis esse, neque amicum potentem largiora flagitare, affirmat.

Quod cum recte se habeat, mirandum omnino est, viros doctos de multis ac splendidis Horatii villis somniasse. Verbis enim, quae ex Ode 4. li. 3. in rem suam adducunt, ubi poeta canit, se in Sabinos nonnunquam tolli, sibique Praeneste, Tibur, ac Baias placuisse, neutiquam probant, proprium Horatio in his locis fuisse fundum, sed id tantum indicant, eum ibi in secessu nonnunquam vixisse, et apud amicos rusticari solitum fuisse. His ita praemissis A. ulterius progreditur, et in situm ipsum praedii Horatiani inquirit. Quanta autem in definiendis e vetere Geographia locis sit difficultas, ex eo statim colligi potest, quod devastata toties bellis, ac destructa barbararum gentium irruptionibus Italia, multorum locorum situs hodie ita ignorantur, ut nullum eorum vestigium amplius reperiatur. (Recordamur per istam occasionem doctissimae dissertationis *del Sito dell' antica Città d' Industria*, cuius olim in his Actis nostris meminimus; sed recordamur simul, qua diligentia, qua doctrina instructi Auctores doctissimi, tamen multum difficultatis offenderint, e quibus nonnisi erutarum ibi loci antiquitatum ope emerserunt, ut tandem clarae urbis situm declarare possent.) Villa Horatii idem experta fatum est, et cum innumeris aliis oppidis ac vicis plane interiit. Nihilo tamen minus memoria huius Villae in Scriptis Horatii ita conservata est, ut ope descriptionis, quam poeta de fundo suo ac locis vicinis exhibet, situs huius praedii ab A. nostro recte, uti arbitramur, eruatur. Inter ea vero loca, quae ab agro Horatiano parum distabant, praecipua numerantur *fanum* antiquum *Deae Vacunae*, cuius meminit Horatius Ep. 10. li. 1. vicus *Varia*, qui commemoratur Ep. 14. li. 1. et pagus *Mandela*, ad rivum *Digentiam* situs, uti apparet ex Ep. 18. li. 1. Neque haec sola sunt, quae ad inveniendum villae huius situm aliquid conferre posse existimat A.

Hinc

Hinc alium, eumque clariorem locum, ex Ode 17. li. 1. in medium profert, ubi poeta fundum ſuum in amoeniſſima illa valle collocat, quae inter montes Lucretilem et Uſticam flexuoſos habebat receſſus, atque ita ab aeſtu et ventis defendebatur. His ſubſidiis inſtructus parum difficile eſſe pronuntiat, veterem illam inveſtigare villam, et quo nomine locus iſte hodie adpelletur conſtituere. At enim, cum multi hucusque a recta, quae ad villam Horatianam nos ducat, via aberraverint doctiſſimi viri, in eo potiſſimum elaborat Cl. A. ut erroneas eorum opiniones examinet, ac ſolide confutet, et deinde ſuam, quam hac in re fovet, ſententiam, uberius confirmet. Primus, qui a Dominico noſtro producitur, *Flavius Blondus* eſt, quem praeter Calepinum nonnulli Horatii Interpretes ſequuntur. Is igitur villam Horatii in ea poſitam valle fuiſſe, quam Falfarus efficit, opinatur. Sed nulla, qua probari ac defendi poſſit haec opinio, adeſt ratio, et, ut A. recte monet, verbis Horatii plane contraria eſt, quippe qui villam ſuam poſt fanum Vacunae ſitam dicit, ubi vallis iſta, quae a Falfaro flumine irrigabatur, non arrivat. Eodem modo ſententia, quam *Piazza* in Hierarchia Cardinalitia de ſitu huius villae profert, admitti non poteſt. Valli enim, quae ab Uſtica monte nomen habebat, eum adſignat locum, quo nunc oppidum Vacone dictum extat. Et ut opinioni ſuae fidem maiorem conciliet, omni aſſeveratione confirmat, ſe ipſum ibi rudera ac veſtigia palatii cuiusdam ſplendidiſſimi, quod Horatianam indicet villam, vidiſſe. Verum in eo mirifice fallitur Piazza. Villa enim Horatii, uti ab ipſo poeta deſcribitur Sat. 6. li. 2. nihil, quod magnificum ac ſplendidum dici poſſit, continebat. Deinde etiam vallis Uſticae, in qua fundum habebat Horatius, ad oppidum Vacone in confinibus Umbriae translata, tam longam ab agro Tiburtino diſtantiam nanciſcitur, ut praedium illud, cum Suetonio in vita Horatii, et Sabinum et Tiburtinum ſimul appellari nequeat. Quae quidem difficultas cum a Piazza neque obſervata, neque ſublata ſit, tota illa, quam de ſitu illius villae propoſuit, coniectura, incerta redditur, eamque

ob caufam ab A. doctiffimo merito reiicitur. Sed alia nunc cum *Cluverio* oritur difputatio. Vir ille doctiffimus, confutata Blondi opinione, fuam de fitu praedii Horatiani fententiam pronunciat, et villam huius poetae in montem Lucretium, cuius meminit Anaftafius in vita S. Sylveftri, et qui vulgari nomine nunc monte Libretti dicitur, transfert, eumque antiquum Horatii Lucretilem, ob fimilitudinem nominis, effe contendit. Verum tota ifthaec Cluverii opinio, quam adhuc etiam noftrorum hominum multos tueri novimus, fola, ut A. luculenter oftendit, coniectura nititur. Quomodocunque enim derivatio nominis Libretti comparata fit, ex eo tamen ftatim colligi poteft, montem a Cluverio indicatum Lucretilem Horatii non effe, quod locus ifte neque in agro Sabino-Tiburtino, neque poft fanum Vacunae fitus, neque Variae aut Mandelae vicinus eft. Reiecta itaque Cluverii explicatione, ultimo tandem loco, A. fententiam, quam eruditiffimus *Vulpius* in Vet. Lat. T. X. c. I. protulit, fub examen revocat, et quid falfum in ea fit, accurate demonftrat. Inductus nimirum in errorem hiftoricorum Tiburtinorum auctoritate, Vulpius, praedium Horatianum in fuburbiis Tiburis, ubi nunc templum S. Antonii et monafterium Patrum tertii ordinis S. Francifci cernitur, fitum fuiffe affirmat. Qua in re quamvis confentientem aliqua ex parte Suetonium habere videtur Vulpius, ita tamen ab Horatio ipfo recedit, ut neque defcriptionis, quam poeta de praedio illo fecit, neque fitus, qui locis huic villae vicinis tribuitur, ullam habere rationem videatur.

Iam igitur deinceps, ut omnes, quibus opiniones doctorum virorum hucusque indicatae premuntur, difficultates e medio tollerentur, A. nunc ad alteram differtationis fectionem pervenit, qua fententiam fuam fuper villa Horatii propofitam eiusmodi argumentis, quae nullum dubitandi locum relinquunt, confirmat. Vallis nimirum Ufticae ex mente A. ea olim fuit, in qua nunc *Licenza* extat. Atque haec, ut nobis quidem videtur, explicatio, reliquis praeferenda eft. Primo enim forma et natura loci, quem A. hic indicat, fitui illius

illius villae ab Horatio deſcriptae probe conveniunt. Deinde etiam, quod praecipuum huius rei momentum eſt, loca praedio Horatiano vicina ab A. ita definiuntur, ut cum ſitu illius villae conciliari optime posſint. Sic antiquum illud Varia, cuius meminit Horatius, nihil aliud eſſe, quam oppidum, quod nunc in dextra Anienis ripa vulgo vocatur Vicovaro, ex antiquisſimis tabulis Peutingerianis apparet, in quibus Varia 8. m. p. ſupra Tibur ponitur, quod a Strabone antea iam affirmatum erat, apud quem inter urbes latinas in via Valeria ſitas *Οὐάρια* quoque extitit, ubi nunc inepta plane ratione *Οὐαλέρια* legitur, uti cum Holſtenio A. noſter recte obſervat, et antiquam ac veram huius loci lectionem praeclare vindicat. Probato autem Variae ſitu A. quoque locum huic proximum, Mandelam olim dictum, vicum eum eſſe, qui nunc Bardela vocatur, ſtatuit, idque non ſolum ex nominum convenientia, ſed inſcriptione aliqua paucis abhinc annis ibi reperta, inprimis demonſtrat. Inſcriptio illa ita habet:

VAL. MAXIMA MATER
D. . . . . . . 9 . .
DVLCISSIMA FILIA
QVAE VIXIT ANNIS XXX
VI MEN. II. D XII IN PRE
DIIS SVIS MASSE MAN
DELANE . . . .
. . . . QVESQN PACE.

Quae quidem verba, quamvis vel male inciſa, vel iniuria temporum ita corrupta ſint, ut intelligi omnia vix posſint; ea tamen ex parte ſatis clara ſunt, qua *maſſae Mandelanae* fit mentio. Maſſa autem, teſte *du Cange* in Gloſſario, certus agrorum modus, ſive collectio quaedam poſſesſionum ac praediorum fuit. Hinc maſſa illa Mandelana eum olim complexa eſt ruris tractum, qui inter Digentiam et Variam Mandelam vicum circumdabat, ſeu quo loco nunc Bardela et Cantalupo cernitur. Proximus his locis mons quidam, ſeu

 collis

collis potius, Roccagiovine vulgo dictus, extat, cuius situs antiquo Vacunae fano convenientissimus est. Multum quidem hucusque ab eruditis disputatum fuit, qualem sub hoc nomine deam coluerint antiqui. Quidam enim Minervam, alii Dianam, et nonnulli Cererem esse putarunt. Sed eorum sententia, qui *Varronem* li. 1. rer. div. secuti, Victoriam a Sabinis ita adpellatam pronuntiant, maxime verisimilis propterea videtur, quod locus Horatii, de fano putri Vacunae, inscriptione veteri in Roccagiovine reperta egregie illustrari potest. Inscriptio nimirum haec est:

IMP. CAESAR VESPASIANVS
PONTIFEX MAXIMVS TRIB.
POTESTATIS CENSOR AEDEM
VICTORIAE VETVSTATE DILAPSAM
SVA IMPENSA RESTITVIT.

Quodsi igitur Vacuna et Victoria eandem significabant deam, ratio quoque dari potest, cur Imp. Vespasianus, origine Sabinus, tanta deam isthanc pietate coluerit, ut aedem eius, Horatii aetate iam putrem ac ruinam minitantem, dein vetustate plane collapsam, restitueret, deamque propter innumeras, quas ab hostibus suis reportaverat, victorias, vocabulo potius Romano quam Sabino insigniret. Ex his itaque probe expensis evidenter apparet, situm illius vallis, in qua Horatii praedium erat, ad vicum Licenza hodie dictum recte referri. Sed ne ulla in hac re difficultas superesset, A. ad quaestionem etiam illam, cur villa ab Horatio Sabina, et a Suetonio, sive quicunque auctor est vitae Horatii, Tiburtina appellari potuerit, accurate respondet. Sabina nimirum propterea recte dicitur, quod, teste Sigonio, quicquid agri inter Narem et Anienem flumina continetur, id totum Sabinorum fuisse veteribus placet. Tiburtinam vero nominari hanc villam potuisse, ex eo inprimis probatur, quia loca omnia, quorum mentio antea facta est, a Tibure usque ad agrum Aequorum, intra fines Tiburtinos posita, Tiburtesque ipsi, Plinio auctore, Sabinorum populis olim erant adscripti.

Atque

Atque haec ſunt, quae ab A. ſuper villa Horatii erudite diſputata, et annexa tabula geographica egregie illuſtrata, eo conſilio tam prolixe excerpſimus, ut hac ratione ab iis, qui rei antiquariae ſtudio ducuntur, et Horatium poetam Lyrici carminis principem in deliciis habent, gratiam aliquam iniremus, atque hoc loco, quantam e lectione huius diſſertationis elegantisſimae voluptatem perceperimus, publice demonſtraremus.

DE POTIORIBUS SERIERUM FIGURATARUM Symptomatibus, quibus Combinationum myſterium continetur. Auctore IO. IACOBO HENTSCHIO.

Notiſſimum eſt iis, qui *Quanti* ſcientiam, quod ad omnia rerum genera, quae fingi modo poſſunt, pertingit, nacti ſunt, contemplationem *Serierum* communi aliqua lege formatarum, et ad terminum quemvis productarum, non ſolum eſſe iucundam, mentisque humanae aciem in perveſtigando vero eximium in modum intendere; ſed etiam, ut alios uſus praetermittam, maximo cum fructu nonnunquam adhiberi tam in Quadraturis ſpatiorum, quam Curvarum Rectificationibus. Ad has Series primario referas ſic dictas *Figuratas*, quae exhibent terminos ex continua arithmetice proportionalium, ortorumque numerorum additione, genitos. Peculiares, quas habent eiusmodi *Series Figuratae* affectiones, inſignes ſane ſunt, et ulteriorem merentur diſcuſſionem, cum earum uſus latiſſime pateat, adeo, ut ipſum *Combinationum myſterium* his circumſcribatur limitibus; id quod palam erit, ubi modos combinandi res quascunque contulerimus cum ipſis Seriebus figuratis. Equidem ſcio, varios, inter quos *Io. Walliſium* et *Nic. Mercatorem* nominare licet, Serierum figuratarum naturam ſpeculari adgreſſos eſſe, ab *Inductione* ſeu ſingularium enumeratione rem exorſos. Sed cum ſingularia numero prorſus ſint infinita, ita ut omnes caſus ſingulares recenſere idem ſit, ac arenam maris numerare velle; proprietates dictarum Serierum deinceps ab aliis

ex

ex ideis primis et ſimpliciſſimis univerſaliter ſunt erutae; id quod ſcientiarum humanarum ordo omnino poſtulat. Recte enim *Ariſtoteles* Analyt. Poſt. Libr. I. c. 15. Ἡ μὲν ἀπόδειξις ἐκ τῶν καθόλȣ· ἡ δ' ἐπαγωγὴ ἐκ τῶν κατὰ μέρος. ἀδύνατον δὲ τὰ καθόλȣ θεωρῆσαι, εἰ μὴ δι' ἐπαγωγῆς. Idem *ſapientiae antiſtes* rem lucidius exponit *Phyſic.* Libr. I. c. 1. Τότε γὰρ οἰόμεθα γινώσκειν ἕκαστον, ὅταν τὰ αἴτια γνωρίσωμεν τὰ πρῶτα, καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς πρώτας, καὶ μέχρι τῶν στοιχείων. Propoſitum eſt hoc conamine explicare ea *Serierum Figuratarum* ſymptomata, quae *Artis* ſic dictae *combinatoriae* conſtituunt fundamentum; reliquis vel plane miſſis, vel leviter tactis. Qua quidem in re eam, quam rei natura patitur, adhibebo perſpicuitatem, ea expoſiturus, quae fini praefixo reſpondent. Sed ne praefamen excedat ipſum negotium expediendum, orationis vulgaris vinculo ſolutus, rem ipſam adgrediar.

I. *Numeri* qui dicuntur *Figurati* ſupponunt *Seriem Primitivam*, ex terminis aequalibus conflatam; nec non *Generatores*, qui Seriem quamvis propoſitam inchoant. *Series primitiva*, quae ſub formationis conditione ſpectatur, ex qua reliqua omnia quaſi reſultant, poteſt eſſe quaelibet, terminos modo aequales comprehendat; nec non *Generatores* in Seriebus quibusvis ex arbitrio definiuntur. Simplicitati tamen rei propoſitae congruum eſt, componere Seriem primitivam, et Seriei cuiusvis Generatores, ex Unitatibus.

II. His ita conſtitutis, geneſis ſeu formatio numerorum figuratorum, quae involvit ſummas terminorum ex continua additione genitas, eſt in poteſtate, his ſolummodo obſervatis: α. *Terminum primum* Seriei ſequentis reſpondere termino primo Seriei antecedentis. β. Loca vacua impleri Cyphris. γ. *Terminum quemlibet* in Serie qualibet provenire tum, cum per partes operando, termini uno loco ſuperiores Seriei praecedentis adduntur; unde Terminus genitus in Serie ſequenti aequabitur ſummae terminorum in Serie praecedente uno loco elevatorum. En Schema ipſum.

Indices

Indices Serierum.

Indices Terminorum.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	IIX.	etc.
I.	1	0	0	0	0	0	0	0	
II.	1	1	0	0	0	0	0	0	
III.	1	2	1	0	0	0	0	0	
IV.	1	3	3	1	0	0	0	0	
V.	1	4	6	4	1	0	0	0	
VI.	1	5	10	10	5	1	0	0	
VII.	1	6	15	20	15	6	1	0	
IIX.	1	7	21	35	35	21	7	1	
etc.									

III. Ex Schematis huius contemplatione sequentia, absque ulla difficultate, colliguntur.

1. Columnas seu Series esse vel horizontales, vel verticales.

2. Columnam primam verticalem monadibus constare; secundam numeris lateralibus, tertiam trigonalibus, quartam pyramidalibus etc. in infinitum. *Serierum* enim *summatricium*, quales sunt Series figuratae, ea est proprietas, ut sine fine pergant.

3. Numerum Cyphrarum expressum per Indicem Seriei verticalis esse unitate minorem. Unde, si Series dicatur m, erit numerus cyphrarum $m - 1$.

4. Columnarum horizontalium terminos ab unitate per intermedios transeuntes, adscendere ad altissimum gradum; quem si attingerint, descendunt per eosdem intermedios usque ad unitatem.

5. Terminum ordinis indefiniti n in Serie verticali m aequari termino m in Serie horizontali n.

6. Serierum horizontalium summas efficere Progressionem Geometricam, eamque duplam. Sic summa Seriei horizontalis primae $1 = 1$; summa Seriei horizontalis secundae $1 + 1 = 2$; summa Seriei horizontalis tertiae $1 + 2 + 1 = 4$; summa Seriei horizontalis quartae $1 + 3 + 3 + 1 = 8$ etc.

 Propos.

Propof. I. Theor.

Si Series primitiva conflat Unitatibus, fumma terminorum quotlibet eft ad fummam terminorum totidem ultimo aequalium, ut Unitas ad Seriei primitivae Indicem.

Demonftr.

Cum Series primitiva componatur ex Unitatibus, erit Summa terminorum quotvis ab initio eadem cum fumma terminorum totidem ultimo aequalium, feu, quod idem, cum multiplo termini ultimi, iuxta numerum terminorum. Unde, fi fumma terminorum quotvis ab initio vocetur S, multiplum termini ultimi, quod refpondet numero terminorum ab initio additorum $n \times 1$, Unitas 1 et Seriei primitivae Index I. erit utique $S : n \times 1 = 1 : I$.

Corol. I. Hinc patet: Rationem dictarum fummarum inter fe comparatarum effe aequalitatis.

Corol. II. Si Series primitiva loco Unitatum comprehendat terminos quofcunque inter fe aequales, uti, $a = b = c = d = e = f$ etc. erit $S : n \times f = 1 : I$.

Propof. II. Theor.

Si fint Series duae figuratae proxime fe confequentes, in quarum antecedente fumma terminorum ad fummam terminorum totidem maximo aequalium ut Unitas ad Seriei Indicem; erit et fumma terminorum Seriei proxime confequentis ad fummam terminorum totidem maximo aequalium, ut Unitas ad huius Seriei Indicem.

Vocentur Series duae figuratae proxime fe confequentes P et S, in quarum antecedente fint termini, a, b, c, d, e, f, etc. et in confequente o, g, h, k, l, p, q, etc. Numerus terminorum in Serie antecedente fit n; erit in Serie confequente $n + 1$. Index Seriei antecedentis fit m; erit Index Seriei fequentis $m + 1$. Dico iam: Si in Serie antecedente fit $a + b + c + d + e + f : n \times f = 1 : m$; fore in Serie confequente $q + p + l + k + h + g : n + 1 . q = 1 : m + 1$.

Demonftr.

Demonstr.

a	o
b	g
c	h
d	k
e	l
f	p
	q

In Serie antecedente per hyp. est $m : 1 = n.f : a+b+c+d+e+f$, item $m : 1 = n-1.e : a+b+c+d+e$; porro $m : 1 = n-2.d : a+b+c+d$ etc. Iam, cum $q = a+b+c+d+e+f$, $p = a+b+c+d+e$ etc. ex defin. art. I. et II. erit, expressis terminis Seriei sequentis per terminos Seriei antecedentis, $q = \frac{n.f}{m}$, $p = \frac{\overline{n-1}.e}{m}$, $l = \frac{\overline{n-2}.d}{m}$, $k = \frac{\overline{n-3}c}{m}$, $h = \frac{\overline{n-4}.b}{m}$, $g = \frac{\overline{n-5}.a}{m}$; unde $q+p+l+k+h+g = \frac{nf+\overline{n-1}.e+\overline{n-2}.d+\overline{n-3}.c+\overline{n-4}.b+\overline{n-5}.a}{m}$, et facta reductione $= \frac{n.\overline{f+e+d+c+b+a}-1c-2d-3c-4b-5a}{m}$.

Substitutis terminis ex Serie consequente, provenit $q+p+l+k+h+g = \frac{n.q-p-l-k-h-g}{m}$. Sublata fractione per multiplicationem, fit $mq+m.\overline{p+l+k+h+g} = nq-p-l-k-h-g$, factaque translatione $mq+\overline{m+1}.\overline{p+l+k+h+g} = nq$. Sublato mq erit $\overline{m+1}.\overline{p+l+k+h+g} = nq-mq$, et diviso per $m+1$ utrinque $p+l+k+h+g = \frac{\overline{n-m}.q}{m+1}$. Addito q utrinque, fit $q+p+l+k+h+g = \frac{\overline{n-m}.q}{m+1}+q = \frac{\overline{n+1}.q}{m+1}$.

Diviso denique per $m+1$, erit $\frac{q+p+l+k+h+g}{m+1} = n+1.\,q$; unde resolvendo fit $q+p+l+k+h+g : \overline{n+1}.q = 1 : m+1$.

Q. e. d.

Corol. I. Hinc liquet: Rationem, quam habet Summa terminorum quotvis ad Summam terminorum totidem ma-

ximo aequalium, in Serie prima eſſe ut 1 : I; in ſecunda ut 1 : II; in tertia ut 1 : III; in quarta ut 1 : IV etc.

Corol. II. Rationem Summarum dictarum inter ſe comparatarum eſſe conſtantem, ſeu invariabilem, in quavis Serie.

Propoſ. III. Probl.

Ex dato Indice Seriei m, et numero terminorum n, invenire terminorum quotlibet Summam.

Solutio.

Cum Series P et S de quibuslibet Seriebus poſſint explicari, nec non in Demonſtratione praecedente inventum ſit $o + p + l + k + h + g = \frac{n - m.}{m + 1}\, q$; mediante hac aequatione, quae terminorum Summam notat, in methodum incidimus ſummandi terminos quosvis n in Serie qualibet m; hoc ſolum obſervato, Terminum q aequalem Summae uno loco ſuperiorum terminorum Seriei praecedentis art. II. exprimi per ſummam terminorum Seriei praecedentis inventam.

1. Quod ad Seriem primam ex Unitatibus conflatam attinet, Summa terminorum n erit $\frac{n.}{1}$ Eſt enim per *Propoſ. primam*, $\mathrm{I} : 1 = n \times 1 : S$.

2. Pro invenienda Summa terminorum n in Serie ſecunda, ponatur $m = 1$, $q = \frac{n}{1}$; unde $\frac{n - m.}{m + 1}\, q = \frac{n.\, n - 1.}{1.2.}$

3. Pro invenienda Summa terminorum n in Seriae tertia, fiat $m = 2$, $q = \frac{n.\, n - 1.}{1.\, 2}$ Erit $S = \frac{n.\, n - 1.\, n - 2}{1.\, 2.\, 3}$

4. Pro invenienda Summa terminorum n in Serie quarta, ponatur $m = 3$, $q = \frac{n.\, n - 1.\, n - 2}{1.\, 2.\, 3.}$; erit $S = \frac{n.\, n - 1.\, n - 2.\, n - 3}{1.\, 2.\, 3.\, 4.}$

Deni-

Denique in Serie m erit Summa indefinita terminorum n

$$\frac{n.\ n-1.\ n-2.\ n-3.\ n-4 \ \cdots\ n-m+1}{1.\ 2.\ 3.\ 4.\ 5\ \cdots\ m}$$

Propof. IV. Probl.

Ex dato Indice Seriei m, invenire terminum quemlibet n.

Solutio.

Cum terminus ordinis n fit femper aequalis Summae terminorum uno loco fuperiorum Seriei praecedentis; neceffe eft, ut tam numerus terminorum Seriei praecedentis, quam Index Seriei dictae definiantur. Eft autem generationis terminus n in Serie propofita m, unde numerus terminorum Seriei praecedentis erit n — 1 et Index m — 1.

1. Hinc, cum per Propof. III. in Serie prima $S = \frac{n}{1}$, erit terminus ordinis n in Serie fecunda $\frac{n-1.}{1}$

2. Summa terminorum n in Serie, fecunda per eandem Propof. III. inventa, eft $\frac{n.\ n-1}{1.\ 2}$; unde terminus ordinis n in Serie tertia erit $\frac{n-1.\ n-2}{1.\ 2}$

3. Summa terminorum n in Serie tertia inventa eft $\frac{n.\ n-1.\ n-2}{1.\ 2.\ 3}$; unde terminus n in Serie quarta erit $\frac{n-1.\ n-2.\ n-3.}{1.\ 2.\ 3}$

4. Summa terminorum n in Serie quarta inventa eft $\frac{n.\ n-1.\ n-2.\ n-3}{1.\ 2.\ 3.\ 4}$; unde terminus n in Serie quinta erit $\frac{n-1.\ n-2.\ n-3.\ n-4.}{1.\ 2.\ 3.\ 4}$

Denique in Serie m erit terminus ordinis n.

$$\frac{n-1.\ n-2.\ n-3.\ n-4\ \cdots\ n-m+1.}{1.\ 2.\ 3.\ 4\ \cdots\ m-1.}$$

 Propof.

Propos. V. Theor.

In Seriebus figuratis Summa terminorum ab unitate incipientium est ad Summam terminorum totidem ultimum sequenti aequalium, ut Unitas ad Seriei propositae Indicem.

Demonstr.

Supra ostensum in Demonstratione Propos. III. esse $p+l+k+h+g=\frac{n-m}{m+1}q$. Quae quidem aequatio multiplicata per $m+1$, dat $(p+l+k+h+g)(m+1)=(n-m)q$. ex cuius resolutione provenit $p+l+k+h+g:(n-m)q=1:m+1$.

Hoc est: Summa terminorum ab unitate incipientium est ad Summam terminorum totidem ultimum sequenti aequalium. ut Unitas ad Seriei propositae Indicem $(m+1)$.

Propos. VI. Probl.

Ex dato Indice Seriei m, et numero terminorum n, invenire terminorum quotlibet ab unitate incipientium Summam.

Solutio.

Cum terminos ab unitate initium capere assumamus, evidens est, numerum terminorum n sub hac hypothesi esse $n+m-1$. Si igitur in formulis Summarum supra Propos. III. inventarum, loco n substituatur $n+m-1$, terminorum ab unitate incipientium Summae innotescent.

1. Nempe, in Serie prima ubi $m=1$, formula supra inventa $\frac{n}{1}$ hic etiam valet.

2. In Serie secunda, ubi $m=2$, formula supra inventa $\frac{n.\,n-1}{1.\,2}$ transmutatur in $\frac{n.\,n+1.}{1.\,2}$

3. In Serie tertia, ubi $m=3$, formula $\frac{n.\,n-1.\,n-2}{1.\,2.\,3}$ transit in $\frac{n.\,n+1.\,n+2.}{1.\,2.\,3}$

Deni-

Denique in Serie m erit Summa terminorum ab unitate incipientium

$$\frac{n+m-1 \,.\, n+m-2 \,.\, n+m-3 \,.\, n+m-4 \; \cdots \; n}{1 \,.\, 2 \,.\, 3 \,.\, 4 \; \cdots \; m}$$

Propos. VII. Probl.

Ex dato Indice Seriei m, ab unitate incipientis, invenire terminum quemvis n.

Solutio.

Cum Summa terminorum quotlibet ab unitate incipientium ex Propos. VI. praecedente detur, terminus ordinis n Seriei m ab unitate incipientis, simul dabitur, si modo m transmutetur in m — 1; unde pro formula illa, quae exprimit Summam terminorum quotlibet ab unitate incipientium, haec pro termino quovis ordinis n in Serie m venit

$$\frac{n+m-2 \,.\, n+m-3 \,.\, n+m-4 \,.\, n+m-5 \; \cdots \; n}{1 \,.\, 2 \,.\, 3 \,.\, 4 \; \cdots \; m-1}$$

Haec sunt praecipua, quae mysterio *Combinationum* explicando possint inservire, *Serierum figuratarum* symptomata, uti proxima data occasione conabor ostendere. Ut plura paucis comprehenderentur, ad rei propositae universalitatem, quantum fieri potuit, respexi; id quod scientiarum humanarum naturae esse convenientissimum censeo. Equidem scio, *Io. Wallisium*, in *Arithmetica sua Infinit.* quaedam huc spectantia de Seriebus figuratis attulisse; sed is rem totam *Inductione sola* firmans, iis, qui methodi universalis leges sectantur, minus satisfacere videtur. Maiori cum successu hoc discusserunt argumentum *Iac.* et *Io. Bernoullii;* ille in sua Arte Coni. hic Tom. III. Operum Lect. Hosp. 47. quibus meretur iungi b. *Christianus Aug. Hausenius*, in Elem. Mathes. anno 1734. Lipsiae in 4to editis, quo duce me olim *Mathemata* percepisse semper laetabor.

DU

DU CONTRACT SOCIAL, OU PRINCIPES DU DROIT POLITIQUE.

i. e.

DE CONTRACTU SOCIALI LIBER, SEU PRINCIPIA Iuris politici. Auctore I. I. ROUSSEAU, Cive Genev. foederis aequas Dicamus leges.

Amstelod. 1762. ap. Marc. Mich. Rey, pl. 13. in 8.

Quem hic indicamus librum auctoris satis etiam in vulgus noti, tanto quidem ille magis omnium merebitur attentionem, quanto vehementiores eum dedisse turbas, quantoque maiorem auctori contraxisse ignominiam, ignotum esse nemini potest. Ac profecto, nonnulla in eo dicta occurrunt, quae vel parum prodant in Christianae veritatem doctrinae fervoris; vel in eandem etiam iniuriosa non immerito iudicentur. Quaedam etiam, neque haec pauca sunt, quae minus probentur regibus dominisque populorum, quod supremam eorundem potestatem, iusque populis sibi subiectis dominandi naturale, infringere videntur. Ceteroquin virum agnoscas doctum, ingeniosum, rerumque civilium peritum, quique summa utitur sentiendi, quaeque sentiat proferendi, libertate. Stylus elegans est, concisus, et ad philosophicam scribendi rationem accedens; neque ullum frustra positum verbum invenias, cuiusque non sit constans significatio, aut quod sine ratione positum videatur. Nostrum est, libri summam exponere; quod eo quidem accuratius faciemus, quo dignior est, qui ab omni supra vulgus eruditorum sapiente cognoscatur.

Disquisiturus est Auctor, num in Ordine civili, sumtis hominibus talibus, quales sunt, et legibus talibus, quales esse possunt, quaedam possit adhiberi regula administrationis, quae et legitima sit, et satis tuta, ita ut iustitia ab utilitate indivulsa permaneat: ad quam disquisitionem suscipiendam quadam quasi obligatione se ait teneri, cum reipublicae liberae civis, et summae potestatis particeps, iure gaudeat suf-

suffragii in negotiis publicis; per quam occasionem obiter simul sibi patriae suae formam regiminis maxime placere profitetur.

„Homo liber nascitur, et tamen ubique servus est, et a dominis, magis etiam interdum servis, regitur. Cuius cum mutationis caussa lateat, id modo quaerendum est, unde reddi legitima possit. Atque non est vis, quae legitimam faciat, quod coactus obedire populus omni tempore ius retinet se in libertatem quam primum potest vindicandi; ordo contra socialis sacrum ius est, et reliquorum omnium basis. Ius vero illud non a natura proficiscitur, sed nititur pactis, quae scienda sunt et explicanda. Haec est summa Libri I.

„Societas antiquissima et sola naturalis domestica, seu ea est, quae patrem et liberos coniungit. Neque vero in hac ipsa societate liberi adstricti patri diutius manent, quam illo ad se conservandos indigent; qua cessante indigentia statim vinculum naturale dissolvitur, neque post hoc tempus, nisi sponte, et quasi pacto uniuntur. Haec igitur societas primum quasi exemplar est societatum politicarum, ita ut princeps sit imago patris, populus autem liberorum; et omnes nati liberi et aequales aliquid de sua libertate remittunt, unice propter suam utilitatem. Quem quidem finem in dubium vocare non recte *Grotius* audet, nisus exemplo servitutis, quae in dominorum tantum sit utilitatem instituta; ut quandam etiam potestatem solis imperantibus favere, temere evincat: ita, ut utrum omne genus humanum pauci homines tamquam rem suam possideant, an pauci hi ad omnes pertineant, in dubio ipsi relinquatur. Quo etiam redit *Hobbesii* sententia. Quin ipse adeo *Aristoteles*, effectu sumto pro caussa, non omnes homines natura aequales, sed ad servitutem alios, alios ad imperandum nasci, contendit. At, quod natura servi sunt, id inde est, quoniam contra naturam servi alii ante facti sunt, quosque violentia primos fecerat, hos inertia propagavit.

„Nullum est ius fortioris ad dominium sibi arrogandum,

neque ex viribus, tamquam caussa physica, ius, effectus moralis, proficisci unquam potest. Sumto enim hoc, cum effectu caussam mutari, et vires prioribus maiores harum ius adipisci, sequeretur. Iam quale sit ius illud, quod viribus cessantibus intereat? Quos necessitas cogit parere, his obligatione non opus est, quin si esset, tamen haec ipsa una cum necessitate abiret.

„Nulla igitur hominis in hominem naturalis potestas est, neque vires eam tribuunt, sequitur ergo, ut e pactis omnis potestas legitima derivetur. Neque vero populus alienare suam libertatem, seque vendere potest. Cum enim servus certe propter victum se in servitutem addicat, et domino vendat; populus contra non a rege, sed rex a populo alitur. Neque tranquillitas a rege satis in tuto collocatur; certe cum longe pestilentioribus malis est coniuncta. Nullum igitur hic pretium venditionis est; et eiusmodi actus, tamquam insani hominis, nullus. Quin, etiamsi se ipse quilibet posset, tamen nemo pater alienare suam prolem potest, quae cum humanitate ac libertate nascitur, cuius dispositio libertatis solis ipsis relinquenda. Si quis autem libertati suae renunciet, is renunciasse naturae humanae, simul et iuribus ac officiis humanitatis, censendus est; et est eiusmodi pactum, per quod cum libertate omnia amittuntur, vanum, repugnans, ac per se nullum. Aliam cum aliis *Grotius* originem servitutis e bello derivat, cum, quae illorum sententia est, victori victos occidere, hisque vitam libertate redimere liceat. At frustra ius illud occidendi e bellico statu deducitur. Homines enim singuli, sibi natura non inimici, statum belli efficere nequeunt, qui ex rerum tantum inter se relatione inter civitates nascitur universas. Ac tum quidem accidit modo, ut homines sibi singuli hostes sint, non ut homines, neque ut cives, sed ut milites spectati. Quocum consentit usus perpetuus omnium nationum cultiorum, quae prius quam bellum inferant, indicere illud scripto publico, more ad cives et subditos praemonendos instituto, solent; neque, si iustitiae studeant,

deant, res privatorum, ſed publicas invadunt, terram hoſtilem ingreſſi. Unde illud etiam facile patet, non eſſe ius defenſores reip. occidendi, niſi cum arma habent in manibus, ut meros alias homines conſiderandos. Ius igitur quod dicunt expugnationis non poteſt niti iure occidendi victos, quippe quod nullum eſt; ſed iure virium, de quo ſupra dictum fuit.

„Haec igitur quamvis iuris ſervitutis vanitatem luculenter comprobent, tamen, etiamſi quae confutata ſunt omnia liberalius concedantur, ſemper ad praecedens aliquod pactum eſt refugiendum, ſi de origine reipubl. quaeratur. Summum enim profecto diſcrimen intercedit multitudinem inter ſubiugatam, et ſocietatem regendam; inter dominum cum ſervis, et populum cum ſuo duce; inter congregationem, et ſocietatem, cui bonum publicum eſt, et quae corpus aliquod politicum efficit. Regem ſibi, ipſo Grotio teſte, dare populus poteſt: atqui haec poteſtas, hic actus civilis, publicus, populum iam declarat ante fuiſſe, quam regem haberet, et teſtatur de antecedente aliquo pacto, quo minor etiam numerus obligetur ut maioris ſeſe numeri ſuffragiis ſubmittat.

„Scilicet, videntur homines aliquando deveniſſe eo, ut quibus impliciti fuerant in ſtatu naturali, impedimenta, vi ſua ſuperaverint vires ſingulorum, ad retinendum ſtatum ſuum a quolibet adhibendae. Ergo coacti homines ſuam immutare conditionem, cum novas ſibi vires creare non poſſent, coniunxerunt neceſſario quas haberent, cum pluribus ſeſe conſociando. Vires autem et libertas ſingulorum cum eſſent ad eorum conſervationem vel maxime neceſſaria, adhibenda fuit aſſociationis forma talis, qua omnibus viribus coniunctis protegerentur ac defenderentur perſona et bona cuiusque ſocii, et qua, cum ſinguli ſe unirent cum omnibus, non tamen parerent niſi ſibi ipſis, et priſtinam ſuam libertatem retinerent. Inde igitur ortum eſt pactum ſociale; quod, omiſſis quae ad eſſentiam eius non pertinent, hac fere formula conciperetur: Noſtrum quilibet confert in com-

mune suam personam et quae possidet, ac potest, omnia, subiiciendo directioni supremae voluntatis generalis; et recipimus in corpus omne membrum tamquam partem a toto inseparabilem. Quo consociationis actu statim producitur corpus aliquod morale, compositum, unum, efficax. Producitur persona publica, privatarum unione formata, et *Civitatis*, vel *Reipublicae*, aut *Corporis politici* nomine appellata: quodsi tamquam patiens spectatur, *Status;* si ut agens, *suprematus* (Souverain); comparatum cum aliis, *Potestas;* socii autem simul sumti *populus;* singuli, ut participes supremae potestatis, *cives;* ut legibus publicis subiecti, *subditi* nominantur.

„Patet ex antecedentibus, actum consociationis efficere mutuam omnium erga singulos, et singulorum erga omnes obligationem, et quodlibet reipublicae membrum quadam ratione secum ipso contrahere, seu potius cum toto, cuius ipsum pars sit, adeoque duplici teneri obligatione. Neque vero, contraria ratione, eo quod publice deliberatum est, suprematus erga se ipsum obligatur, similis quippe hac in parte privato homini secum paciscenti; ita ut nulla sit ipsi fundamentalis lex, nec ipsum pactum sociale. Neque tamen id impedit, quo minus optima cum alieno ratione pacisci suprematus possit; modo nihil illo pacto derogetur actui illi primario, per quem existit, et quo violato esse desinit. Cum primum multitudo illa hominum in unum corpus est collecta, neque hoc laedi, quin a membris; neque horum violari quodcunque potest, quin a corpore sentiatur. Suadent igitur ratio et officium, ut si sit opus, alterum alteri, corpus membris, et membra corpori, mutuum semper ferant auxilium: quod suprematus quidem membris ferre nunquam omittet, cum fieri non possit, ut corpus membris suis velit nocere; at alia est membrorum ratio singulorum. Haec enim tamquam individua, et homines, possunt velle ea, quae sunt generali omnium voluntati contraria, et a commodo publico aliena, ita ut frui quidem iuribus civium exoptent, nolint autem facere ea, quae sunt officii subditorum.

torum. Cui incommodo ut caveatur, et ne nuda ſit formula pactum ſociale, illam ſemper conditionem, tacite quidem, complectitur, ut quicunque non paruerit voluntati generali, per totum corpus coerceatur, eoque compellatur; quae eſt conditio ſola certam reddens fidelitatem ſubditorum, eorumque libertatem, et ſine qua impiae ac tyrannicae forent obligationes civiles.

„Ac profecto maximae ſunt opportunitates ſtatus civilis, et efficit ille mutationem in homine notatu admodum dignam. Subſtituit enim inſtinctui in agendo iuſtitiam, efficit moralitatem actionum, et ut, priusquam obtemperet homo appetitui, rationem conſulat. Iam amittitur quidem libertas naturalis, et ius illimitatum ad omnia ea, quorum ipſi aſſequendi facultas eſt: contra vero, praeter libertatem moralem, et plurima commoda alia, quae in animum inde redundant, acquiritur libertas illa civilis, quae, cum iſta viribus cuiusque, potius voluntate generali terminatur; et proprietas eorum quae poſſidentur.

„Quodlibet ſocietatis membrum, et ſe huic, et omnes facultates ſuas, quarum partem faciunt quae poſſidet bona, concedit. Quo quidem actu non ipſa quidem poſſeſſio mutatur, neque ius ad eam augetur, verum fortior illa, tutior, magis irrevocabilis redditur. Ac ius omnino primi quod vocant occupantis, quod labore maxime et cultura rerum occupatarum acquiritur, veri naturam iuris non ante induit, quam cum proprietatis ius acceſſit. Neque vero illud ad plura extenditur, quam quae ſunt neceſſaria, et ab aliis omnibus poſſeſſorem excludit. Terrae autem privatorum coniunctae et contiguae cum territorium conſtituant publicum, ius inde ſuprematus et perſonale, et reale fieri, facile patet. At ſimul etiam e bonis ſingulorum, fidelitatis eorum quaſi pignora exſiſtunt; quae eſt opportunitas, recentiorum temporum regibus melius, quam priſcis perſpecta, qui Perſarum ſe et Macedonum reges, non ut nunc Franciae et Hiſpaniae appellabant. Tantum vero abeſt, ut ita cedendis reipublicae bonis quidquam inde amittant privati,

ut cuncta potius recipiant; et mutata quidem in iuris veritatem usurpatione, fruitione in proprietatem, firmiora, tutiora, magisque legitima. Attamen ius quod habent privati in suas terras, sive habuerunt eas ante factam societatem, sive post unitis viribus occuparunt, subordinatum semper manet iuri quod est in eas civitati universae.

Exposita igitur ratione, qua e statu naturali in civilem homines transeunt, et conditionibus pacti socialis essentialibus explicatis: nunc *libro secundo* de legibus scitu maxime necessaria A. proponit.

„Cum suum quisque commodum spectet potissimum, id quamquam cum publico commodo stare ex omni parte nequit; tamen sunt quaedam quasi momenta, in quibus cum publico commodo videntur convenire commoda privatorum, unde possibile redditur pactum aliquod sociale, cuius quippe ineundi finis solum bonum publicum spectatur, communi omnium voluntate procurandum. Quae quidem generalis voluntas alienari, et per unum aliquem repraesentari nulla ratione potest. Huius enim particularis voluntas etsi quadam ex parte congruere cum publica voluntate possit, ista tamen congruentia durabilis et constans esse nequit; certus de ea saltem, et securus esse, nemo unquam potest. Quare, si populus obedire simpliciter promittat, eo ipso promisso esse statim desinit, et corpus politicum dissolvitur. Attamen licet colligere populi consensum ex universali silentio, cum se opponere decretis liberum esset, conservato, uti mox pluribus dicetur.

„Quae est ratio cur voluntas generalis alienari nequeat; propter hanc eandem etiam dividi non potest. Aut enim est illa totius populi, et ita generalis; aut est partis tantum, et particularis: si illud, *lex* efficitur; sin hoc, oritur *decretum*. Errant igitur, qui dividunt eam per obiecta in iura belli, foederum, iustitiae, onerum imponendorum; quae eiusdem sunt emanationes, partes faciunt, atque ita ens aliquod multipliciter compositum, imaginarium, concinnant. Dici non potest, quantis hic politicorum error involverit obscu-

obſcuritatibus, et difficultatibus impediverit ſcriptores minus exactos. Neque vero hoc ita eſt intelligendum, ut conſenſus totius populi unanimis requiratur: modo omnis quae dicitur formalis excluſio debet abeſſe, et ſuffragiorum omnium ſit habita ratio.

„Sequitur ex his, voluntatem generalem ſemper eſſe rectam, et ad publicam tendere utilitatem: neque tamen inde concludi illud poteſt, populi deliberationes eandem ſemper rectitudinem ſervare. Numquam enim non volumus id quod eſt bonum; ſed nonnumquam bonum non videmus. Numquam poteſt corrumpi populus, falli autem ac decipi poteſt; ac tum quidem velle id, quod eſt malum, videtur. Si cum deliberat populus ſatis inſtructus, nulla eſſet civibus inter ſe communicatio, e plurimis ſingulorum levis momenti in ſentiendo differentiis, generalis voluntas, bona ſemper, relinqueretur. Verum ambitione, et conſociationibus particularibus, univerſali contrariis, ſolet accidere, ut pauciores differentiae voluntatem minus generalem, quin, ſi harum conſociationum una aliqua praevalet, modo particularem relinquant. Sapiens ergo fuit Lycurgi ratio, qua effecit, ut ex ſua quisque ſententia iudicaret: ſi id tamen ſatis obtineri non poſſit, multiplicandis illis ſocietatibus inaequalitati erit cavendum.

„Quemadmodum homini natura poteſtatem in omnia membra ſua dedit abſolutam, ita perſonae corporis politici morali denegari eadem nullo iure poteſt. At cum publica illa perſona conſtet privatis, quarum vita et libertas naturaliter ab illa non dependent: probe omnino iura mutua civium et ſuprematus, et illorum officia tamquam ſubditorum, a iure eorundem, tamquam hominum, naturali, ſunt diſtinguenda. Quidquid virium, bonorum, ac libertatis, pacto ſociali unusquisque alienat, cum ſit pars horum tantum ea, cuius uſus prodeſt ſocietati, quaecunque a civibus reipublicae deberi officia tum, cum a ſuprematu, neceſſaria illa eſſe iudicante, exiguntur, facile apparet. Contra ille ſuperflua exigere, per ipſam rationis ſufficientis legem, non

poteſt.

poteſt. Ac tum quidem generalis voluntas erit vere talis, quando communis ſpectatur utilitas. Quippe debet illa et obiecto et natura eſſe generalis, debet eſſe omnium, ut proſit omnibus; ac videtur perdere aliquid ſuae rectitudinis, cum tendit ad obiectum aliquod individuum et determinatum; unde duae quaſi diverſae oriuntur partes, et univerſalitas tollitur. Patet inde, non tam ſuffragiorum numerum, quam utilitatem communem, voluntatem reddere generalem; ac nobile illud iuſtitiae et utilitatis vertere vinculum, per quod ſibi quae fieri exoptat, ipſe praeſtare nemo detrectat. Non eſt igitur voluntatis generalis, ſive ſuprematus, actus ſuperioris cum inferiore, ſed corporis cum quolibet membrorum ſuorum conventum, legitimum, aequabile, firmum, ſalutare; quo non niſi ſibi ſuaeque voluntati ſubditi obtemperant. Unde perſpicitur, liberam unicuique eius, quod ſibi remanſit bonorum et libertatis, diſpoſitionem relinqui: quippe transactionum ſuprematus generalium fines egredi, et praegrande cuiquam onus imponere, nulla ratione poteſt. Quis igitur, per pactum ſociale ullam vel ſecuritatis, vel libertatis, virium aut vitae dicat fieri iacturam? quis non ea omnia magis per illud firmari, augeri, defendi, ac protegi concedat?

„Vitam ſuam, quo conſervet, in diſcrimen offerendi cuilibet ius eſt. Habet autem hunc praecipuum finem ſociale pactum, conſervationem nempe ſociorum. Iam qui vult finem, vult etiam media, etſi cum periculo quodam adhibenda; et qui aliorum ope ac periculo vitam ſuam eſt conſervaturus, eandem pro iisdem profundere, cum (quod principis iudicium eſt) neceſſitas exigit, paratus eſſe debet, eaque ſemper eius in qua vivit ſecuritatis conditio eſt habenda. Ac ſimili fere ratione de maleficorum ſupplicio iudicabitur. Nimirum, ne ſit a percuſſoribus nobis metuendum, ſi ipſi quemquam occiderimus, mortem obire, tacita pacti conditione, non recuſamus. Tum qui ius ſociale maleficiis violat, is conatur quaſi intereundi periculo obiicere patriam, proditor eiusdem iure habendus, de laeſo foedere ſociali

convi-

convictus, tamquam inutile ac perniciosum membrum merito suo amputabitur. Ceterum, suppliciorum frequentia semper erit signum remissi ac torpentis regiminis, adeoque non admittenda, nisi cum summa necessitas postulat. Quod ius attinet afficiendi suppliciis meritos, non illud suprematui, verum principi competit: contra autem soli illi condonandi potestas; quamquam omnino illa nondum est perducta ad liquidum: saltem rarius illa utendum, quidquid etiam nostrorum scelerum conscientia contra exoptare videatur.

„Data corpori politico per pactum sociale existentia, necesse est ut per legislationem voluntas eidem, et quasi motus, imprimatur. Omnis iustitia a Deo est, manens talis absque omni conventione humana; ac debent ea niti omnes leges ab hominibus sancitae, pro vanis alias habendae: verum nequeunt homines illam ex tanta sublimitate repetere, et etiamsi possent, nollent eidem omnes sua sponte obtemperare. Opus igitur est legibus et conventis, quibus copuletur cum iure officium, et ad obiectum suum iustitia referatur. Vera autem legis notio quo possit melius informari, repetamus huc ea de quibus supra dictum est, scilicet, non posse esse voluntatem generalem de obiecto aliquo particulari. Neque magis potest illa esse de obiecto aliquo extra rempublicam, quod de re a civitate aliena, certe ratione sui voluntas generalis esse nequit. At ubi populus totus statuit de toto populo, non respiciens nisi se ipsum, tum demum et res de qua statuitur, et quae statuit voluntas, vere sunt dicendae generales. Atqui hic actus legis efficit notionem. Quod de obiecto legum generali dictum est, inde statim illud perspicitur, legem spectare subditos in societate, et actiones tamquam abstractas; neque illos ut individua, aut has ut determinatas. Non obscurius etiam inde apparet, cuius sit ferre leges, cum sint illae actus voluntatis generalis; princeps, civitatis membrum, an sit supra leges; leges possint ne esse iniustae, nemo cum sit sibi ipsi iniustus; et qua ratione libertas possit stare cum subiectione legibus debita, hae cum sint merae voluntatis nostrae significationes. Quaecunque igitur fuerit status alicuius administrationis forma, modo legibus ille regatur, civitatem nominamus; et talis esse debet

 omnis

omnis iusta administratio. Populum debere esse legum suarum auctorem, demonstratum est: restat, ut qua id ratione fieri possit, doceatur. Non enim hic somniandum de consensu aliquo universali, aut subita quadam inspiratione. Caret coeca hominum multitudo providentia ad eam rem necessaria, et ea quae requiritur perspicacia ad opus adeo difficile legislationis sapientis. Sponte sua quidem semper vult bonum populus, sed quod bonum est, sua sponte non videt. Opus igitur est aliquo, qui res ipsi ponat ob oculos uti sunt, vel uti debent ipsi videri, et qui monstret quasi viam, quam quaerit, atque a voluntatis inductione singulorum tueatur. Oritur inde unio intellectus et voluntatis in corpore sociali, nascitur summa totius vis, atque necessitas legislatoris.

„At profecto, summa, uti iam dictum est, muneris difficultas legislatorii, ac maior quam regii est; cuius si quis partes omnes explere rite velit, deberet is, liber ipse a commotionibus animi, eas videre in civibus; nostrae providere felicitati, cum sua non a nostra pendeat; neque gloriae fructibus inhiare, nisi insequente demum seculo capessendis: verbo, dii ad suadendas hominibus leges requirerentur. Debet, quicunque instituere populum, et informare rempublicam suscipit, posse quasi immutare naturam humanam, et existentiae physicae ac independenti, quam a natura omnes accepimus, substituere partialem ac moralem existentiam. Demat quasi de viribus homini propriis necesse est, quantum potest, quo maiores ipsae, additis alienis, magisque durabiles evadant. Neque minus, habita officii ratione, extraordinariam legislator in civitate agit personam. Hoc enim, et a magistratu, et supremato diversum munus efficit, positum extra ipsam reipublicae constitutionem, ac longe seiunctum ab omni potestate imperandi, ab auctoritate omni. Quod nisi ita esset, saepe profecto leges, animi affectuum ministrae, et contaminatae privatae utilitatis maculis, auctoris modo iniustitiam essent continuaturae. Quod idem videns Lycurgus, scripturus patriae suae leges, regia sese prius abdicat potestate; peregrinis autem, curam istam legum conscribendarum, et maxima Graeciae civitatum pars, et recentiores Italiae, hanc eandem ob caussam demandant; quas Geneva etiam imitatur, usa Calvini

hac

hac in re opera, et theologi celebris, et civilis eximii viri: Roma contra, hoc neglecto, parum aberat quin funditus periret. Neque vero, per idem decemvirorum exemplum, ullum legum scriptori perferendi ius est, quippe a populo nulla ratione transferendum; ita ut et conatus vires superans humanas, et exsequendi auctoritas nulla, hoc in munere coniungi videantur. Superest maxima difficultas ea, quod plebi sapiens loqui cum debeat, occurrant plurimae ipsi notiones, quas idiomate exprimere vulgari vix ac ne vix quidem possit. Scilicet, non percipit illa fines rerum generaliores, neque obiecta nimis remota cogitatione assequitur, cum suo quisque commodo, studii illius animique socialis adhuc expers, se frustrari iudicet. Cui quidem incommodo legum auctores, cum et cogendi, et persuadendi facultate destituantur, medelam adhibere aliam vix possunt, quam quae a divina ipsis auctoritate repetitur, qua sola in auxilium assumta, absque violentia cogere, et non convictis persuadere ipsis licebit. Ac fuerunt hae quidem artes, quibus usi sapientissimi viri, rudem plebem ad suscipiendum felicitatis publicae iugum adegerunt, cum solus ipsorum divinior animus confictam istam missionem illi probaret."

Esset autem vehementer optandum, ut hoc loco subsistens ingeniosissimus scriptor Genevensis, non coronidem huic capiti vilem maximeque indignam imposuisset; forte non probaretur tum cordatioribus illa eius libri censura, qua publice notatus passim ignominiose fertur. Pergit autem ille, ea quae dicta sunt, transferre ad sanctiores populi Iudaici leges, et relato Mose iñ eundem cum Muhammede censum, non quidem in duumviris istis, cum fastuosa philosophia, et coeco partium studio, felices impostores, verum tamquam sanior politicus, magnum et praepotens ingenium admiratur. Nescimus, an in sanctissimam religionem nostram dici iniuriosius quidquam possit.

„Est autem, ait, vel praecipuum sapientis officium legislatoris, ut ante quam legibus populum informare suscipiat, attendat maxime, sitne ille omnino idoneus legibus ferendis: quemadmodum Plato, videns Arcades et Cyrenaeos, tamquam

opulentiores populos, omnis impatientes aequalitatis, leges iisdem ſcribere detrectavit. Ita multae leguntur paſſim floruiſſe nationes, bonis legibus ſuſtinendis plane impares: ita etiam non fere dociles gentes niſi in iuventute, tamquam ſinguli homines, veniente ſenectute, bonae diſciplinae admittendae non amplius idoneae deprehenduntur. Non eſt quidem negandum, incidere quandoque tempora, quibus agitata respublica civilibus turbis, ad Spartae Lycurgi tempore, et Romae poſt Tarquinios expulſos, exemplum, poſt diuturnam ſenectutem novum quaſi primae adoleſcentiae vigorem induat: verum et raro haec accidunt, neque poſtquam ſemel inciderunt, iterum tempora redeunt populo eidem. Acquiri libertas poteſt, recuperari non poteſt. Simili fere ratione ſtatuendum eſt tempus aliquod maturitatis nationum, agnitu quidem difficillimum, et quo non exſpectato, in populo legibus formando opera fruſtra conſumetur. Quod cum anteverterit Petrus M. Ruſſos ſuos recreaturus; fore, ut hi numquam vere culti ſint, ſatisque politi, et ut vicina illi Tatarica natio, et ipſos aliquando, et nos quoque in ſuam redigat poteſtatem, non dubiis ſibi rationibus Auctor divinatur.

„Quemadmodum, ut ſuis ſe viribus poſſit ſuſtinere, iuſto minores reipublicae limites eſſe non debent; ita ſtatuendus eſt etiam aliquis finis, intra quem ſe contineat neceſſe eſt, niſi debilitari ipſa ſua magnitudine velit. Nimis enim late patentibus terris, et, propter diſtantiam, difficiliorem earundem adminiſtrationem, et ob miniſtrorum ipſorum multitudinem, gradibus ſemper altioribus diſtinctorum, oneroſiorem populo, ad ſumtus eo maiores faciendos coacto, fieri, facile patet. Porro minuetur amor populi erga ſuos duces, quos numquam viderit; erga patriam, mundo ſibi ſimilem; erga cives denique, quos habebit pro peregrinis. Tum legum morumque diverſitas erit turbarum ac diſſenſionum ſcaturigo; hominum diſperſorum dotes, virtutes, et vitia ignorabuntur; adminiſtrorum regiminis intermediorum multitudo, eorumque fides ſaepe ſuſpecta, omnem poſtulabunt ſuperiorum curam, cum ea felicitati et tranquillitati patriae debeatur. Eſt etiam certa aliqua baſis et firmitas neceſſaria civitati, ad repellendos motus et impetus vicinorum, quibus continuo agita-

agitabitur; quae basis melius continebitur, si non admodum latae sint terrae, nimisve distentae, et ab impressionis sensu in aliquam partem facto immunes. Unde apparet, rationes quae suadeant amplificationem terrarum, raro in ipsa reipublicae forma positas, saepissime nonnisi extrinsecus accedere, adeoque esse subordinandas momentis, eas finibus continendi, in ipsa reipublicae natura quaerendis.

„Duo cum sint, quorum in metiendo corpore aliquo politico debet ratio haberi, terrarum scilicet amplitudo, et numerus populi; non est nisi conveniens horum duorum proportio, quibus vera civitatis magnitudo determinatur. Neque enim, quae est proxima metuendae ratio invasionis, nimiae esse terrae; et earundem sufficientia offendendi alios debent vitari incitamenta. Fieri autem propter diversitatem non potest, quae et in soli conditione, et ipsorum hominum indole, item aliis rationibus deprehenditur, ut proportio aliqua inter terrarum amplitudinem, et hominum numerum, fixa statuatur. Ita regione montuosa, ob facilitatem proventus, feminarum foecunditatem, et baseos exiguitatem horizontalis, plus occupare spatii: contra in regione maritima, quantumvis sterili, ob metum piratarum, item piscationis et coloniarum educendarum commoditatem, angustioribus sese finibus continere, consentaneum fere esse videtur. Utut autem sit, pacis semper accedat conditio oportet, sine qua reliquae omnes forent inutiles, cum status reipublicae informatur. Eo enim temporis momento, si fames aut seditio incidat, interitus reipublicae certo sequetur; et est ipsum illud constitutionis momentum, quod opus legislatoris atque tyranni certissimo criterio distinguit. Ex iis autem quae hactenus dicta sunt, facile possunt colligi populi legibus instruendi conditiones; simul autem, cum difficulter illae coniunctae deprehendantur, cur ita pauci sint status bene informati perspicietur. Exempli loco Auctor Corsicam insulam ponit, quam legislationi adhuc aptam, et libertate dignam iudicat, quam tanta constantia et fortitudine recuperarit atque defenderit; hanc etiam, animo praecipit, Europae quondam universae admirationi esse futuram.

„Finis bonorum, ad quem sapienti legislatione contenditur, referri

referri ad obiecta potissimum duo potest, libertatem scilicet, et aequalitatem. De illa quidem supra dictum est; haec autem non gradus potentiae et opum absolute eosdem, verum eos postulat, quibus et omnis violentia, et emendi civem facultas, aut se vendendi necessitas excludatur. Quae cum sint obiecta omnium bonarum constitutionum communia, quantum licet attendenda, debent illa pro ratione terrae, quam quisque populus habitat, et pro ipsorum incolarum ingenio, determinari et modificari ita, ut systema inde institutionis particulare, et non per se quidem, verum statui illi, cui destinatur, optimum oriatur. Ita solum habitantes sterile et ingratum, artes; bonum contra et fertile, eliminatis artibus, agrum colent. Vicinia maris commoda navigationem et mercaturam: aspera autem et scopulosa barbariem et ichthyophagiam suadebit. Si quis autem contra naturam leges scribere, et diversam ab illa viam ingredi temere audeat, mox profecto irrito effectu debilitari sensim ac frangi statum publicum videbit.

„Varia, pro relationibus variis, legum publicarum divisio fieri potest. Ita si totum ad totum, suprematus ad statum referatur, leges inde oriuntur politicae, quae etiam, si sapienter fuerint concinnatae, iure fundamentales appellantur; alias liberum populo est, leges, uti volet, immutare. Deinde si referantur membra ad se invicem, quae minima relatio; aut ad totum corpus, quae quam maxima esse debet: leges inde sic dictae civiles enascuntur. Tum si hominis ad legem, inobedientiae ad poenam fiat relatio, dabit ea leges quas vocant criminales; quae tamen pro sanctione magis, quam pro forma quadam legum erit habenda. Parum autem omnes leges roboris, vitae, et stabilitatis habebunt, nisi verum earum fulcrum, anima, et fomentum, mores nimirum, consuetudines, et inprimis opinio, accesserint: quae debet adeo esse maxima ac praecipua cura legislatoris sapientis. Ex his omnibus quasi classibus legum, sola hic prima veniet consideranda.

„Erit igitur nunc de politicis legibus, seu, quod idem est, de forma gubernationis agendum. Quod quo melius fieri possit, tenendum illud est, ad omnem corporis politici, perinde

inde ut unius hominis, actionem, duo, voluntatem, seu potestatem legislatoriam, et vires, seu exsecutoriam, requiri. Illam solius populi esse, uti supra demonstratum: haec contra, actibus modo particularibus exserenda, non eiusdem, verum corporis cuiusdam inter subditos et suprematum intermedii esse debet, quod et legum exsecutionem, et libertatis tam civilis, quam politicae, tutelam procuret; in quo regimen consistit: eius autem corporis membra *magistratus*, aut *Reges*, totum autem *Princeps* nominatur. Patet inde, actum illum, quo populus sibi duces, et quasi caput aliquod constituit, non esse pactum, verum nudam aliquam commissionem quam dicunt; duces autem illos meros suprematus ministros, cui quippe summa in eos potestas sit. Sunt igitur in principe vires status intermediae, quarum rationes efficiunt rationem totius ad totum, seu suprematus ad subditos. Quae potest ratio repraesentari per rationem duorum extremorum in proportione continua, cuius media proportionalis ipse sit princeps. Sit igitur aequalitas, oportet, inter potentiam principis per se, et productum potentiae civium; neque poterit terminus immutari ullus, quin statim proportio dissolvatur. Item, sicut una tantum in ratione media proportionalis, ita bona etiam in civitate regiminis forma tantum una esse potest; quae tamen bonitas, pro rationibus populi diversis, et in variis statibus, et variis in eodem temporibus, formarum etiam varietatem minime excludit. Ita pro numero populi maiori, principis potentiam maiorem esse debere, ratio suadet, qua populus contineatur; ac tum contraria quoque ratione, vires suprematus maiores, quibus principem cohibeat. Potest autem princeps, persona moralis, corporis politici instar, dispertiri in alias et alias rationes et proportiones similes, dum ad medium aliquem terminum indivisibilem, id est, unum aliquod caput et magistratum supremum deveniatur; qui in progressione illa potest concipi tamquam unitas in serie fractionum et serie numerorum. Discrimen aliquod praecipuum inter corpus reipublicae, et corpus principis, in eo positum reperitur, quod illud quidem per se, hoc autem nonnisi per suprematum existit, huius potentia agit, huius voluntatem solam exsequitur. Attamen, quo habeat veram quandam vitam, et

et seiunctam ab ipsa republica existentiam, sit ipsi sua etiam quaedam potentia et voluntas, suam tendens ad conservationem, necesse est. Ad quam quidem existentiam requiruntur conventus, consilia, deliberandi ac decernendi potestas, iura, tituli, privilegia. Sunt autem ista sapienter et caute constituenda, ne publico bono officiatur.

„E principis ratione ad ipsius civitatis rationes, saepe mutabiles, plus vel minus accommodata, diversi nascuntur eius vigoris et quasi sanitatis status; cuius diversitatis caussa aliqua generalis esse videtur. Scilicet tres sunt diversae voluntates in quavis magistratus persona: una individui, quae in legislatione perfecta debet esse nulla; altera communis omnium magistratuum, seu voluntas corporis; tertia voluntas populi sive suprema, quae praevalere semper, caeterarumque norma esse debet. Contrarius autem huic est ordo naturalis, quo quippe primum voluntas particularis locum, medium corporis, ultimum populi tenere solet Hinc si omnis principatus sit in unius potestate, ita iunctis individui et corporis voluntatibus, ille usu virium liberiori summam omnium efficaciam adipiscetur. Contra, unito principatu cum legislatoria potestate, itaque corporis et populi voluntate confusis, praevalente voluntate modo particulari, vires principatus minimam tum quidem efficaciam habebunt. Porro experientia uti hoc, ita et illud confirmat, tanto quidem lentiorem esse negotiorum gestionem, quanto plurium curae illa mandata sit, cum nimium prudentiae, parum fortunae et celeritati tribuatur. Ex his igitur, et virium reprimentium augendarum pro numero populi necessitate, illud sequitur, esse principatum in paucioribus manibus debere, quo amplior ipsa respublica sit, lateque patentior. Caeterum haec ad vires principis, non ad ipsam eius rectitudinem pertinent; cuius quippe contraria ratio est. atque ea omnino res temperanda legislatoris prudentiae iure relinquitur.

„Explicatis praecedente capite diversitatis in principatu caussis, iam de ipsis formis videndum. Scilicet, si vel ad universum populum ille, vel partem certe eius dimidia maiorem pertineat, *democratiae;* si ad minorem dimidio, *aristocratiae*; si ad unum ex illo, *monarchiae* adipiscitur appellationem: quae

tamen

tamen ipsa monarchia quandam etiam recipit communionem; quemadmodum duos constanter Sparta reges, Roma ad septem aliquando imperatores habuit. Potest idem etiam principatus in quasdam quasi partes subdividi, diversis rationibus administratas, quarum singulae iterum per formas illas simplices omnes poterunt multiplicari. Patet autem ex iis quae antea dicta sunt, democraticam rationem optimam esse statui angustiori, aristocraticam mediocri, amplis monarchicam; nisi rerum accidentium ratio aliud quandoque suaserit.

„Quamquam suam optime voluntatem interpretari, suasque optime leges exsequendas curaturus ipse populus videri possit: fieri tamen illud, ut iam supra dictum est, ex rationibus sane gravissimis non potest. Ac profecto democratia, si stricte illam vocem sumseris, vera, neque fuit olim, neque in posterum existet. Partem enim maiorem gubernare populum, et hunc negotiorum publicorum gratia manere perpetuo congregatum, satis intelligi non potest; neque enim plura minora tribunalia, gerendis istis negotiis, sine summo periculo substituentur. Quam difficulter praeterea, quae in ista regiminis forma necessario requiruntur, summa scilicet terrarum angustia, morumque simplicitas, ordinum porro et fortunarum aequalitas, sanctae tandem virtutis assiduum studium; quam raro ista omnia coniuncta reperias? Quid dicendum de civilibus bellis, motibusque intestinis, quibus magis quam caeterae democratica forma obnoxia est. Si populus esset deorum, hic sane democratice regeretur.

„Duae sunt in Aristocratia distinguendae voluntates: una, quae ad corpus principale, altera quae ad cives universos referatur, eaque nonnisi populi ipsius nomine proponenda. Primae quidem societates fuerunt aristocratice gubernatae, cum familiarum capita de negotiis publicis deliberarent; quae fuit ratio eius naturalis. Divitiis porro ac potentia praelatis aetatis prudentiae, orta est Aristocratia electiva, optima omnium; cui, potentia cum opibus a patre in liberos propagata, pessima tandem illa hereditaria successit. Altera quidem illa laudari praecipue meretur; et habet complura, in quibus Democratiae praestet. Nam cum propter integritatis atque virtutis rationem membra eliguntur, certe debeant eligi, sunt illae pignora gubernationis sapientis. Negotia etiam facilius, commodius, diligentius, et efficacius a paucis nobilibus, quam a multitudine promiscua peraguntur. Porro consentaneum est rationi, ad rem quae possit effici per centum homines, non adhiberi viginti millia. Neque hic tanta status angustia, aut populi morum simplicitas, verum mediocris magnitudo requiritur. Non autem haec forma omnimodam requirit fortunarum aequalitatem: potius ratio praeferre opulentiores plerumque suadet, qui, liberi a domesticis curis, eo maiori contentione invigilent publicis.

„Si personae alicui naturali, non morali tantum, demandetur omnis legum exsequendarum potestas, Monarcha illa, sive Rex appellatur. Hic igitur, tamquam individuum, contraria alteri ratione, ens re-

praesentat collectivum; in eoque solo et populi et principis, uti voluntates ita vires, uniuntur, et ad eundem tendentes finem, levissimo negotio maximos producunt effectus. Verum, quod dolendum est, non est finis ille felicitas publica. Non enim procurando flore et commodo populi, amor eius, sed debilitato illo et in miserias coniecto, metus quaeritur. Convenit autem monarchicum imperium Statibus modo amplioribus; quippe ordinum intermediorum multitudine, (qui sunt in illo propter principis a populo distantiam nimiam maxime necessarii,) facile in summam civitatis angustioris perniciem versura. At sunt varia momenta, propter quae monarchica forma longe aristocratica est deterior iudicanda. In his est summa virorum bonorum, intelligentium, satisque peritorum raritas, q ii sint in primis reipubl. dignitatibus constituti; cum multo popul.s principe rarius in eligendis viris bene meritis aberret. Accedit ingenium regis, raro, vel numquam, ad status vel amplitudinem vel angustiam accommodatum; quo tamen utroque casu maximum illi damnum afferri facile potest. Praecipuum autem incommodum est in continuae defectu successionis; quae si fiat electione, id propter turbas et ambitionem maxime periculosum; sin hereditario iure, propter indolis successorum et morum saepius pravitatem, aut aetatis imbecillitatem, adhuc periculosius est. Neque recepta educationis principum ratio huic posse incommodo mederi videtur. Neque enim, quod satius esset, potius obedire, quam imperare addiscunt. Morum etiam et ingeniorum in diversis diversa ratio, maximo regiminis boni durationi videtur esse impedimento. Unde etiam improbandam esse, patet, scriptorum politicorum rationem, qui iam refutato errore cum herili statu comparare civilem, et ad id quod esse debent principes, non quales sint, et esse plerumque soleant, attendere consueverunt. Si igitur tam raro, Platone iudice, homo ad imperandum idoneus nascitur: quoties cum natura fortuna ad coronandum illum concurret? Vox autem rostris sacris, quam politicorum scriptori accommodatior illa est, qua malos nos reges, tamquam a Deo irato datos, ferre patienter iubent; non enim an ferendi mali, sed qua ratione efficiendi boni sint, quaeritur.

„Principatus, si dicendum quod res est, propter magistratuum vel inferiorum, vel in populari superioris, necessitatem, simplex numquam, semper mixtus deprehenditur. Est autem illa potentiae divisio, vel, ut in Anglia, aequalis; vel, quod ob unionis defectum probandum minus est, cuiusque partis potestas independens, verum imperfecta. Simplex autem ille per se quidem optimus esset: tamen, si iusto minor sit eius a potestate legislatoria dependentia, vel divisionem, vel qui aequilibrio faciendo inserviant magistratus quosdam intermedios, postulat. Contra si sit nimis laxus ac debilis, tribunalibus erigendis colligendae vires eius, magisque coniungendae esse videntur, ut in omni democratia fieri solet.

„Verissimum principium est, libertatem, a climatum pendentem ratione,

ratione, non omnium esse populorum. Persona enim publica, multa consumens, producens nihil, cum nisi per membrorum singulorum laborem, et per id, quod ab usu eorum relinquitur, subsistere non possit; ille autem excessus a terrae fertilitate, culturae ac proventuum ratione, incolarum viribus, item consumtionis copia, aliisque rebus pendeat, quae in aliis regionibus aliae sunt; porro cum tributa publica sint eo quidem onerosiora, quo longius a primo suo fonte discedentia, tardius in eas redeunt manus, unde profecta sunt, id autem hoc fiat tardius, quo pauciorum, in manibus principatus constitutus est: monarchiam solis nationibus opulentis, aristocratiam mediocribus, democratiam tandem tenuibus esse accommodatam, necessario sequitur. Habent igitur singuli terrarum tractus certas in se rationes, cur hac potius quam alia forma debeant administrari; et calidioribus terris despotismus, frigidis barbaries, quaeque inter eas interiacent regimen liberius, per ipsarum naturam apta sunt. Non est autem, si ea quae dicta sunt applicare ad singulos casus recte velimus, sola consideranda terrarum fertilitas sterilitasve; sed cultura etiam magis vel minus laboriosa, consumtionis diversa copia, ipsorum ciborum ac proventuum natura, quamque habeant vim ad nutriendum, terrarum denique amplitudo diversa ab hominum a quibus habitantur inaequali copia, debent venire in censum.

„Ergo si quaeratur, quaenam sit optima forma regiminis, solvi illa quaestio, tamquam indeterminata, una certe ratione non potest. At si eadem informetur ita, ut requiratur aliquod signum, quo populum bene vel male regi appareat: tum vero respiciendus erit maxime finis initae societatis civilis. Qui cum sit conservatio et prosperitas membrorum, ex numero et multiplicatione generis praecipue aestimandae: illum esse omnium optimum principatum, sub quo, absque ope aliena, maxime augetur et multiplicatur aliqua natio, facile cuivis patet; pessimum, in quo ratio huic contraria obtinet. Minus igitur apparens aliqua requies, principumque tranquillitas, quam salus et conditio populi universi est attendenda. Galliam maximas inter potentiorum turbas, et Graeciam olim copiosissimo profuso sanguine, liberrimas florentissimasque fuisse constat.

„Vitium est, corpori politico inde ab ortu suo constanter inhaerens, ut perpetuo voluntas particularis contra generalem, princeps agat contra suprematum; qua demum actione, cum per alius corporis resistentiam aequilibrium fieri nequeat, citius tardius princeps opprimens supremarum, pactum dissolvet sociale. Sunt autem duae rationes, quibus degenerare principatus solet: una, ipsius coarctatio; altera, dissolutio status. Illa fit transitu a maiori numero ad minorem, inclinatione ipsi naturali, ut et Veneta historia comprobat, neque Romanarum rerum memoria refellit, si, quod res postulat, veram huius reipublicae originem, et alteram quasi nativitatem a Tarquiniis expulsis; formae autem perfectionem democraticae a tribunatus institutione reputaveris. Haec autem duabus maxime rebus

 solet

ſolet accidere; ſi vel princeps, neglectis legibus, et ſuprema uſurpata poteſtate, in maiori illo ſtatu, qui ſtatim diſſolvitur, formet minorem, et populo dominetur; vel cum ſingula principatus membra eam ſibi arrogant poteſtatem, quae nonniſi coniunctis data eſt. Haec igitur ſtatus diſſolutio communi nomine *anarchia*, ſigillatim degeneratio democratiae *ochlocratia*, Ariſtocratiae *oligarchia*, monarchiae *tyrannis* dicitur. Tyranni enim vocabulum, ſenſu proprio et accurato, privatum hominem, principatum qui ſine iure capeſſit, etſi ſecundum leges exerceat; *deſpota* autem eum, qui leges violat ſupremas, deſignat.

„Ea eſt rerum humanarum conditio, ut nihil aeternum duret, omnia tandem pereant, habeantque finem. Eadem etiam corporis politici ratio eſt, quod, ſicut humanum, aliquando intereat neceſſe eſt, etſi maxime robuſtum videatur. Iam cum vitae eius principium poſitum ſit in legum ferendarum poteſtate, quae poteſtas leges ſemel propoſitas conſenſu tacito, qui e ſilentio libero colligitur, quotidie ac perpetuo confirmat; tum demum civitas vivere deſinit, quando poteſtatis illius abſentia e legibus obſoleſcendo debilitatis apparet.

„Suprematus cum non ſint aliae vires, niſi poteſtas legislatoria, non agit ille, niſi per leges; quas quippe, voluntatis declarationem generalis, ſolus ferre populus congregatus poteſt. Neque illud ut impoſſibile ridendum, aut repudiandum eſt. Docet enim hiſtoria, immenſam illam Romae multitudinem, quatuor millionum numerum ſuperantem, quam ſaepiſſime congregatam, iura et ſuprematus, et principatus iurium partem exercuiſſe. Quod idem in Graecia, Macedonia, ac Francia, olim conſtat ſervatum.

„Debent autem praeter congregationes, quas caſus extraordinarii poſtulabunt, eſſe certi conventus ordinarii et fixi, et ad certos dies adſtricti; quibus exceptis, omnes alii pro illegitimis ſunt habendi atque irritis, niſi convocati a magiſtratibus eum in finem ordinatis. Congregationum frequentia per circumſtantes rationes, praeſertim poteſtatem principis, (quae quo maior fuerit, eo crebriores ſint oportet,) definietur. Neque tamen haec fere, niſi minoribus ſtatibus accommodata ſunt, de quibus quippe hic praecipue diſſeritur. Quodſi iuſtis aliqua civitas limitibus nequeat contineri, nulla conſtituta urbe capitali, et iuribus ubivis aequatis, alternis opidis conventus agendi ſunt.

„Mox ubi legitima ratione congregatus populus in corpus ſupremum eſt, omnis principis iurisdictio ceſſat, et quaſi ſuſpenditur, nam repraeſentatio non habet locum, ubi adeſt id ipſum quod repraeſentatur. Unde illa ſuſpenſionis intervalla, principibus vehementer exoſa, omni ab iis impediri ratione ſolent; qui finis ſi obtineatur, tandem fit interitus reipublicae cauſſa.

„Propius abeſſe ab interitu ſuo civitas videtur, ubi pecunia, quam perſonis, ipſam iuvare cives praeoptant. Civitate vere libera, manibus omnia cives, nihil pecunia agunt; et regimine ſapienter conſtituto,

tuto, civis quilibet a curis domesticis liber, summo cum publici boni studio, publicos conventus frequentabit. Exstincto autem fervore patriae, usus contra privati studii cum terris et provinciis aucto, Deputatorum, quos dicunt, populique vicariorum, eundem repraesentantium, fuit ratio excogitata; quae, quam sit perversa, vel inde apparet, quod suprematum alienari nulla ratione posse demonstratum est. Probe id olim Romani perspexerant; horum cum esset maximus numerus, numquam tamen tribuni pl. quamvis inviolabiles, neque id ausi sunt facere, quod lictoribus erat permissum, a quibus libertatis invasio non erat metuenda. Itidem Graeci perpetuo fere erant in foro, servis interea in opera domestica intentis. Ac, profecto, obtineri posse libertas, nisi servitutis ope, non videtur; quique nostris temporibus populi servis, ipsi libertate carent. Neque vero haec eo dicta sunt, quasi servitutis ius legitimum esse statuatur; modo praesentis rerum status a prisco diversitas, eiusque rei caussa, ostenditur.

„Cura populi ad sola obiecta generalia, legesque ferendas adstricta, harum etiam exsecutioni vacare nulla ratione potest. Quibus aequalem per sociale pactum adeptis libertatem, omnes possunt praescribere, quid sit omnibus faciendum; nemini autem ius est exigendi ab altero id, quod ipse non facit. Atque ius illud, ad vitam et motum corporis politici maxime necessarium, instituto principatu, suprematus principi tribuit. Sunt qui actum huius constitutionis falso nominent pactum, populum inter et principes futuros, quo altera quidem pars parere, altera imperare polliceatur: quae esset sane mira quaedam ratio paciscendi. Quodsi accurate satis perpendatur, limitari aut alienari supremam auctoritatem plane non posse; actum huius pacti cum certis personis, tamquam particularem, non posse fieri a suprematu; partes porro hoc modo paciscentes, ratione a statu civili prorsus aliena, omni fore mutuae obligationis pignore destitutos; tandem, unum esse in civitate consociationis contractum, qui alios excludat omnes. Haec si rite cuncta perpendantur, asserti illius vanitas oppido patebit.

„Est igitur ipsa principis institutio e binis actibus quasi composita, quorum alter est sanctio legis, certam regiminis formam praescribentis; alter ipsa principatus membrorum denominatio: quae cum non sit nova quaedam lex, sed prioris tantum exsecutio, alia posse ratione fieri a populo concipi non potest, nisi subita conversione suprematus in democratiam, civium in magistratus, sine ulla tamen, quae possit sentiri, mutatione. Cuius quidem admirandae corporis politici indolis ratio non est in nuda speculatione, sine exemplo; sed in curia Anglicana quotidie contingit. Tum porro recens ille magistratus vel retinet formam assumtam, si debeat esse democraticum regimen; vel principem instituit.

„Quibus positis confirmari id, quod supra dictum est, nimirum, non esse pactum aliquod actum instituendi principis, sed legem, facile

unusquisque videat; huiusque principis existentiam, potestatem, conditiones, formam, ac durationem, sive sit munus eius hereditarium, sive minus, a solo pendere populi arbitrio atque mandato. Suadet autem prudentia, nihil immutare in principatu, nisi quod bono publico sit adversum; sique id fiat, omnem adhibere operam, ne quam populi congregatione seditionis praebente speciem, princeps cum ea impedienda iure uti suo videatur, illud extendat, tandemque supremam sibi arroget auctoritatem. Quod etiam malum aversuri videntur conventus populi certi ac periodici, quorum supra facta est mentio; quorumque semper exordium quaerendo de praesenti forma regiminis, numque illam servari, idque ab iisdem administrari conveniat, fieri debet. Sumitur autem hoc loco id, quod satis demonstratum est, omnem in civitate legem fundamentalem, ipsumque pactum sociale, tanto iustius posse revocari communi populi consensu, cum civis quilibet revocare se in pristinam naturalem libertatem, nisi id per fraudem fecerit, excedens e terra, ex Grotii sententia possit.

„Postquam de bene constituenda civitate satis dictum est, restat ut de confirmanda ea roborandaque exponatur. Ac primo quidem illud certum est, unam modo omnium, conservationis bonique publici, voluntatem esse tam diu, quam diu omnes uniti tamquam unum se corpus aliquod spectant. Tum vero publicum bonum, perspectu facillimum, nullas desiderat politicas subtilitates, misteriarum instrumenta, quibus a fraude se doloque tueatur. Neque in felici illa simplicitate magnus legum numerus requiritur; quibus an sit opus, facile omnes vident, neque ad persuadendum magnam eloquentiae vim exspectant. Quamquam autem, privata utilitate praevalente, nodus infirmari socialis, ac generalis voluntas quasi muta effici possit: numquam tamen destrui illa poterit, planeque deleri. Manet potius constans semper, purissimaque, et in eo saltem positum vitium est, quod, cum omnes quid universis bonum sit videant, illud tamen sequi omnes nolunt; sed bonum ei privatum vel suum, vel aliorum, corrupti praeferunt, nec quid reipublicae, sed quid sibi vel aliis prosit, interrogati respondent.

„Quo magis igitur ad unanimitatem accedit in conventibus publicis consensus, hoc magis etiam generalis voluntas censenda est dominari; nisi tamen metu sit ille extortus, libertati contrario. Quae autem consensum omnium unanimem natura sua exigat lex, tantum una est in civitate, pactum nimirum sociale; cui si quis se opposuerit, illud quidem non infringitur, sed ipse tantum se ab eo excludit. Ab hoc autem uno si discesseris, maior semper numerus obligat minorem, qui aliter sentiendo id modo prodit, se aliquam rem habendo pro voluntate generali, quae non erat, fuisse deceptum; neque adeo hoc modo verae libertati ulla ratione officitur, modo in pluralitate cernantur oportet veri generalis voluntatis characteres. Probe autem tenendum illud est, quo sint decernenda negotia graviora, hoc ad unanimitatem, (quae vel uno contra sentiente tollitur,) propius debere accedere partis suffragia praevaliturae; quo autem celerius terminanda, hoc esse magis restringendam sententiarum diversitatem, ita ut vel una interdum vox possit sufficere ad vincendum.

„Ad electionem principis et magistratuum quod attinet, duplex est eam peragendi via: sors nimirum, atque suffragia. Illam quidem democratiae maxime esse accommodatam, inde patet, quod electio per suffragia omnis est munus principatus, in democratia autem administratio optima est ea, qua minime actus multiplicantur; quodque cum vero sit oneri magistratus in democratia officium, nullo id iure huic potius quam alteri imponi sponte potest. Contra vero aristocratiae, ubi princeps principem eligit, melius suffragia conveniunt. Ac sortis etiam ratio in vera democratia, (si modo talis umquam exstitit,) propter summam civium omni ex parte aequalitatem, parum habitura incommodi videtur. Quodsi promiscuus sit suffragiorum sortisque usus, illa quidem ad ea potissimum munera tribuenda, in quibus dotes quaedam singulares requiruntur, ut militaria; haec ad caetera commodissime adhibentur, quae non desiderant nisi virtutes ordinarias, civibusque cunctis communes, uti munera iudiciaria. In monarchia nullum, neque sors, neque suffragia locum inveniunt, quippe posita electione in sola monarchae potestate.

„Quae sit optima suffragiorum dandorum colligendorumque ratio, e modo comitiorum habendorum a Romanis adhibito optime potest intelligi. Auctor igitur

ea,

ea, quae huc pertinent, ex historia Romana copiosius affert; quae tamen nos, brevitati studentes, tamquam doctioribus aliunde iam cognita, huc repetere iure omittimus.

„Constituendae exactae, vel principem inter et populum, vel illum et supremátum, vel ex utraque parte proportioni, idoneus tribunatus est; qui cum efficiat separatum ab ipsa civitatis constitutione corpus, neque ullam habeat potestatis vel legislatoriae vel exsecutoriae portionem, illius tamen conservator est, legumque defensor. Est ille firmissimum bonae constitutionis fulcrum, modo non sit nimia eius potestas, et prohibendi tantum iure contineatur. Quamprimum enim aliquid sibi arrogat vel exsecutoriae potestatis, cuius est tantum moderator, vel legum ferendarum, quas tueri modo debet, statim in tyrannidem abit: quod et Ephororum Spartae, et Tribunorum pl. Romae, et Decemvirorum Venetiis, exemplum confirmat. Vis autem eius, itidem ut vis principatus, membrorum multiplicatione debilitatur; praeveniendae vero usurpationi id esse optimum remedium videtur, si non permanens fiat, sed per intervalla constituatur.

„Adeo sunt inflexibiles leges, lentae procedendi rationes, magnusque casuum impraevisorum numerus, ut a consuetis interdum formis recedendum necessario videatur. Quod ubi fieri ratio manifesta, idque raro, suadebit, duplici potissimum effici via poterit: vel, si restringendo principatu ad unum aut duo eius membrorum, illius efficacia augeatur; quod solebat fieri Romae, quando formula solenni consules providere incolumitati reipublicae iubebantur: vel si supremum aliquis constituatur reipublicae quasi caput, ad quem omnes obmutescant leges, quique per aliquod tempus suspendat auctoritatem suprematus, neque tamen ipse legibus ferendis exerceat. Ac tales quidem erant Romae dictatores, primis quidem reipublicae temporibus, saepe nimis ac temere, magno cum contemtus periculo; ultimis autem raro nimis ac parce creati, ut vel solum Catilinariae coniurationis exemplum confirmat, in qua, si umquam, opus fuit aliquo dictatore. Ceterum, quam brevissimum semper huic muneri tempus attribui consentaneum esse intelligitur.

„Quemadmodum voluntas generalis lege, ita iudicium publicum declaratur censura, quam qui administrat, censoris venit nomine, sequens in pronunciando communem populi opinionem, ad quam quippe solam eiusdem mores, ac de rebus turpibus vel decoris iudicia, diriguntur. Quae cum nascatur opinio ex ipsa legislationis forma, legibus autem labefactatis etiam mores degenerent: censuram, patet, non restituendis moribus collapsis, sed bonis conservandis, rectis etiam tuendis opinionibus, aut figendis incertis, esse maxime accommodatam. Nullum denique, sicut ipsa opinio libera est, neque in censoris tribunali debet esse coactionis vestigium; et cernebatur hac in re summa olim Romanorum Lacedaemoniorumque prudentia: ut cum hi, conspurcato ephororum tribunali a Samiis quibusdam ebriis, eius nationis omnibus ebrietatem edicto permitterent.

„Reges quondam populis non erant nisi dii, neque alius quam theocraticus principatus. Unde tot erant dii, quot populi, et ex divisione nationum polytheismus traxit originem. Vana igitur fuit Graecorum opinio, orta ex eorum de suo in reliquas gentes iure ac naturali potestate persuasione; qua apud gentes barbaras suos sibi deos reperire videbantur: et ridicula est recentiorum eruditio, quae in eruenda diversorum deorum, fictitiorum omnium, identitate versatur. Hinc, in civitate cum non essent distincti dii a legibus, sed mundi imperium inter se quasi partiri viderentur, nulla erant bella quae vocant religiosa: cui se gentium persuasioni ipse populus interdum Iudaicus accommodavit, uti Iudic. XI, 24. testatur. Iudaei tamen, subiecti primum Babyloniae, deinde Syriae regibus, cum alios, praeter suum, deos agnoscere detrectarent, attrahebant sibi persecutiones, ex eorum historia satis notas, quod quidem unicum est ante Christi nativitatem exemplum. Conversionis alia non erat ratio, nisi subiugatio populi, qua facta, cultum mutare victo erat necesse. Romani autem tandem, postquam cum imperio cultum etiam, ipsumque deorum numerum adoptando, amplificassent, eo effecerunt, ut in toto tandem fere terrarum orbe paganismus pro una eademque religione haberetur. Et his quidem rerum circumstantiis Christus in terram adveniens, regnum instituit spirituale; per quam rem politico systemate a theologico separato, ac civitate in duas quasi divisa partes, et

dome-

domesticae turbae, et, quod nova illa doctrina a gentilium ratione abhorreret, iisque esset suspecta, graves Christianorum persecutiones concitantur. Sensim autem rerum immutata facie, illud alterius mundi regnum, violentissimus huius aevi sub capite visibili despotismus evasit, qui ob perpetuum duplicis iurisdictionis conflictum bonam politiam omnem excludit: irritique fuerunt et Mohammedis conatus restituendi systema vetus; et frustra reges Angliae, ac Russiae Imperatores, capita se ecclesiae nominant, cum non sint nisi ministri, eiusque tutores, omni quidquam immutandi potestate destituti. Cuius rei incommoda, solum, Auctor ait, Hobbesium perspexisse probe, eorumque remedia sapienter, irrito tamen conatu, proposuisse: eius autem librum non tam esse propter falsa quae contineat suspectum, quam propter recte dicta invisum. Ex his vero, quae hactenus dicta sunt, facile posse confutari binas oppositas Bailii et Warburtoni sententias; quarum alter nullam omnino corpori politico utilem opinionem esse; alter christianam eius maximum firmamentum contendit. Illi enim, cuiuscunque civitatis basin semper fuisse religionem; huic autem, legem christianam noxiam magis, quam commodam esse constitutioni civitatis, facile posse probari. Esse enim, ratione habita societatis, quae vel generalis sit, vel particularis, duas quasi religionis formas; religionem scilicet hominis, et civis. Illam, restrictam ad merum cultum summi Dei internum, esse putam ac simplicem religionem Evangelii, verum deismum, et ius divinum naturale; hanc externam, ritibus constantem, ad singulas quasque esse adstrictam nationes, et posse nominari ius divinum civile aut positivum, qualis etiam fuerit primorum populorum. His duabus posse adiungi tertiam quandam religionem sacerdotis, per quam duae oriantur diversae legislationes, duo capita, duae partes, duplicis generis repugnantia sibi officia, et ius aliquod mixtum atque anonymum; qualis sit religio Lamae, Iaponensium, et christianismus Romanus. Tertiam hanc, ut quae solvat unionem socialem, esse manifesto noxiam: secundam bonam quidem eo, quod arctissime alliget homines ad leges et civitatem, habere tamen id incommodi, quod superstructa fraudi et mendaciis fallat homines, eosque reddat credulos, superstitiosos, ac nonnunquam crudeles et intolerantes. Iam quae superest, religionem hominis, seu christianismum, non qui nunc sit, verum Evangelii, ab hoc plane diversum, esse religionem sanctam, sublimem, veram, maximeque concordem, attamen minime convenientem corpori politico, animaeque civili. Nam cum sit mere spiritualis, et occupata solis rebus coelestibus, nullam eam addere vim legibus, nisi quam per se habeant, disiungere homines a terrena civitate patriaeque ardore, aditum ad tyrannidem relinquere ambitiosis atque hypocritis; cui se tyrannidi summittere Deus iubeat, semperque prae vita ventura miserias huius omnes nihili facere. In proeliis quidem milites christianos fore constantes, sed moriendi potius quam vincendi peritos, aut victoriae admodum cupidos. Neque hic obiiciendas esse expeditiones quas dicunt cruciatas, aut gentilium Imperatorum milites christianos: in illis enim non fuisse milites christianos, verum stipendiarios pontificis vel ecclesiae; hos autem sola gentilium aemulatione stimulatos fortes sese praebuisse. Verbo, Christianos natos esse factosque ad servitutem, quod nec ipsi diffiteantur; et rempublicam christianam esse nulla ratione posse. Vltimo loco Auctor admonet de iis potissimum religionis dogmatibus, quorum professionem a quolibet cive exigendi suprematui ius sit, cum reliqua, quippe ad reipubl. commodum et incolumitatem indifferentia, cuiusque arbitrio sint permittenda. Sunt autem haec fere: existentia Dei potentis, intelligentis, boni, praevidentis, providentisque; vita futura, felicitas iustorum, impiorum poenae; pacti socialis legumque sanctitas; tandemque pravitas etiam intolerantiae, sive sit ea theologica, sive civilis. hae enim nihil videntur inter se differre; cum fieri vix possit, ut pacem servemus cum his, quos credimus damnandos. Ista autem dogmata qui non receperit, non quidem cogi ad ea credenda, aut e civitate poterit excludi: sin recepta non observaverit, supplicio capitali, tamquam coram legibus mendax, iure meritoque afficietur.

Atque haec fere est summa eorum, quae proponuntur famoso isto Russei *libro*, super quo iudicium lectoribus aequis peritisque integrum relinquimus. --- Nobis periculosa reipublicae pleraque, et in christianorum sacra quam maxime iniuria visa sunt.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiæ

Calendis Septembris Anno MDCCLXII.

Pars I.

NOVI COMMENTARII ACADEMIAE SCIENTIArum Imperialis Petropolitanae, TOMUS VII. pro Annis MDCCLVIII. et MDCCLIX.

Petropoli, typis Academiae Scientiarum 1761. Alph. 3. plagg. 2. in 4. cum tabb. aen. 19.

Quod ſub ipſa auſpicia Imperii Catharinae II. Ruſſorum Imperatricis prodit Volumen Commentariorum celeberrimae Scientiarum Academiae Petropolitanae, huic ipſi Auguſtae dicatum videmus; neque eſt dubium, tuituram Societatem eam, quae inde a Petri magni temporibus, imperii gloriam etiam ex litteris illuſtriorem reddidit. Sunt autem hoc Volumine, inſignes iterum, atque aetatem omnino laturae diſſertationes propoſitae, quarum praecipua capita, ciendo guſtui lectorum, non poterimus explanatius heic loci exponere, quam ſi, quod Volumini praefixum eſt, Summarium, huc tranſtulerimus.

In MATHEMATICIS igitur ſunt: I. *Specimen novae methodi, curvarum quadraturas et rectificationes, aliasque quantitates tranſcendentes inter ſe comparandi;* itemque II. *Specimen alterum methodi novae quantitates tranſcendentes inter ſe comparandi, de comparatione arcuum Ellipſis:* Auctore LEON. EULERO. Verſatur methodus a Cel. Auctore propoſita, ſingulari prorſus modo, circa quantitates tranſcendentes, ſeu eiusmodi quantitates in lineis curvis occurrentes, quae nullo modo algebraice exprimi poſſunt. Semper conſideratio li-

 nearum,

nearum, utcunque ſterilis in ſe videatur, tam Geometriam, quam Analyſin, pulcerrimis inventis locupletavit. Cumprimum enim Geometrae lineas curvas contemplari coeperunt, ſtatim omnibus viribus eo ſunt anniſi, ut tam ſpatia ab iis incluſa, quam ipſam earum longitudinem dimetirentur; quarum inveſtigationum prior circa curvarum quadraturas, altera circa earum rectificationem verſari dicebatur. Quoniam vero neutrum in circulo praeſtari poterat, etiamſi omnium linearum curvarum eſt ſimpliciſſima, eo maiori ſtudio in eiusmodi lineas curvas inquiſiverunt, quae vel quadraturam, hoc eſt ſpatii iis incluſi dimenſionem, vel rectificationem, qua linea recta curvae aequalis aſſignari debet, admitterent. Interim tamen etiam inutiles conatus eorum, qui in quadratura circuli inveſtiganda fruſtra deſudarunt, praeter opinionem plurima egregia inventa ſunt conſecuti; quibus idem uſu venit quod Alchymicis, qui, toti in lapidis philoſophorum praeparatione occupati, etſi voto ſuo exciderunt, nihilo ſecius plurima ſaluberrima remedia in uſum medicinae contulerunt. Poſt inventam autem Analyſin infinitorum, ſummum ſtudium, quod praecipue in quadrandis et rectificandis lineis curvis conſumtum eſt, uberrimos fructus protulit, quibus plures methodos ſatis ſublimes, quarum uſus per univerſam Matheſin ampliſſimus exiſtit, acceptas referre debemus. Quare haud minores fructus ab eorum ſtudio expectare licet, qui in comparatione linearum curvarum, quae per ſe, vel quadraturam, vel rectificationem reſpuunt, exquirenda laborant; in quo negotio certe profundiſſima Analyſeos arcana ſunt adeunda, ita ut, qui hic quidquam praeſtiterit, is plurimum in hac ſcientia profeciſſe cenſendus ſit. Huc ſine dubio eſt referenda nova methodus, a Celeberr. *Eulero* excogitata, cuius ope innumerabilium curvarum, quarum rectificatio omnes vires Analyſeos tranſcendit, arcus inter ſe comparare docet. Pro iis quidem curvis, quarum rectificatio ope circuli, vel logarithmorum, expediri poteſt, hoc cognitis methodis praeſtare licet; ſed totum negotium multo facilius beneficio huius methodi conficitur, quemadmodum

modum ex ſpecimine poſteriore luculenter apparet, ubi comparationem arcuum circularium, aliunde quidem ſatis cognitam, et arcuum parabolicorum, mira ſimplicitate exequitur, ut iam hinc ſumma utilitas huius methodi abunde eluceat.

In altero ſpecimine, hanc ipſam methodum potiſſimum ad Ellipſin accommodatam conſpicimus, cuius lineae rectificationem neque ad arcus circulares, neque ad logarithmos revocari poſſe, inter Geometras ſatis ſuperque conſtat. Neque etiam in hac curva binos arcus diſſimiles, qui inter ſe ſint aequales, abſcindere licet, ex quo multo magis mirum videbitur, dato huius curvae arcu quocunque, ſemper alium arcum, et in dato quidem puncto terminatum, exhiberi poſſe, qui ab illo differat quantitate geometrice aſſignabili, cum hoc ne in circulo quidem praeſtari queat. Si enim differentia inter duos arcus circulares geometrice aſſignari poſſet, eo ipſo rectificatio circuli abſoluta haberetur. In Ellipſi autem haec ratio longe aliter eſt comparata, cum innumerabilibus modis differentia in binos arcus ellipticos definiri poſſit. Simili modo, propoſito arcu ellipſeos quocunque, ab alio quovis puncto arcum abſcindere licet, qui ab illius duplo, vel triplo, vel alio quovis multiplo, atque etiam ſubmultiplo, quantitate geometrice aſſignabili differat. Immo etiam fieri poteſt, ut haec differentia prorſus evaneſcat, ſicque bini arcus elliptici, datam inter ſe rationem tenentes, exhiberi queant; dummodo ratio illa non ſit aequalitatis, quippe quo caſu bini arcus prodeunt inter ſe ſimiles, in quo nihil ſingulare habetur. Cuncta autem haec problemata, que Celeberr. *Eulerus* hic pro Ellipſi expedivit, ſimili plane modo etiam pro hyperbola, atque infinitis aliis lineis curvis multo magis complicatis, reſolvi poſſe manifeſtum eſt: ex quo haec Methodus omni Geometrarum attentione, et uberiori evolutione, digniſſima videtur.

III. *Theoremata, circa reſidua ex diviſione poteſtatum relicta.* Auctore LEONH. EULERO. In numerorum natura plurima adhuc myſteria latere, quae non obſtante

ſummo ſtudio, quo tam veteres, quam recentiores Mathematici, in proprietates numerorum inquiſiverunt, adhuc nobis ſunt abſcondita, iam ſaepius eſt inculcatum; quod merito eo magis mirum videtur, cum prima noſtra quantitatum cognitio circa numeros verſari ſolet. Summa autem difficultas, quam in numerorum indole ſcrutanda offendimus, in eo potisſimum conſiſtit, quod numeri ſint quantitates diſcretae, et natura ſua quaſi continuitatis rationi adverſentur. Non enim, ut linea parum a longitudine pedis deficiens, recte dicitur fere pedalis, ita numerus parum a numero, vel pari, vel quadrato, diſcrepans, dici poteſt vel fere par, vel fere quadratus; vel minima enim differentia naturam numeri, vel paris, vel quadrati, aeque tollit ac ſi eſſet maxima. Eodem modo etiam res ſe habet in diviſibilitate numerorum, et in reſiduis, quae diviſione facta remanent, in quibus nulla ratio continui locum invenire poteſt. Quare, cum methodi in Analyſi adhuc inventae omnes rationi continuitatis innitantur, eas fruſtra ad proprietates numerorum inveſtigandas adhibemus; ſed ad hoc peculiaris analyſeos ſpecies requiri videtur, cuius forſitan prima elementa etiamnum nobis ſunt incognita. In lege igitur, quam reſidua ex diviſione poteſtatum per diviſores quoscunque relicta ſequuntur, Celeberr. *Eulerus* inprimis eſt occupatus, ac plura theoremata adfert, quorum demonſtrationes ſummo rigore adornat. Multo plures autem in hoc genere veritates agnoſcere licet, quarum demonſtratio fruſtra eſt quaeſita; cuius rei exemplum in quantitatibus, ubi continuum ſpectatur, vix reperitur.

IV. *Demonſtratio Theorematis, et Solutio Problematis, in his Eruditorum Actis Lipſ. A. 1754. Menſe Ianuario pag. 40. propoſitorum,* Auctore LEONH. EULERO *). Cum in his Actis

*) Eiusdem Theorematis demonſtrationem, dum haec ſcribimus, ad nos mittit Archidiaconus *Io. Franc. de Tuſcbis de Fagnano ex S. Honorii Marchionibus*, Vir doctiſſimus, atque in Analyſi verſatiſſimus, quam propediem in his Actis exhibebimus. Problematis ſolutionem non attigit.

Actis nostris Theorema hoc, et Problema, sine nomine fuerint proposita, Celeberr. *Eulerus* hic se eorum inventorem profitetur. Utrumque eximiam Ellipseos proprietatem complectitur. In Theoremate enim docetur, quomodo dimidia Ellipsis, diametro quacunque terminata, ita in duas partes secanda sit, ut partium differentia geometrice assignari queat, quae ipsa divisio cum partium differentia in eo exponitur, ut a Geometris demonstratio investigaretur. Prodiit quidem nuper in Actis Sociorum Academiae Parisinae huius Theorematis demonstratio, quae, etsi veritatem enunciatam rite ostendat, non tamen ex genuinis principiis hausta videtur. Unde innumerabilia alia eiusdem generis, in ellipsi, aliisque lineis curvis, invenire licet. Idemque ex eo vel maxime apparet, quod Auctor huius demonstrationis solutionem problematis non sit aggredi ausus, cum tamen ex iisdem principiis nostri Auctoris expediri queat. In eo autem Problemate quaeritur modus, in quadrante elliptico partem geometrice assignandi, quae exacte semissi quadrantis aequetur. Celeberr. igitur *Eulerus* in hoc scripto non solum suo more Theorema memoratum demonstrat, sed etiam Problema hoc resolvit, idque ope methodi illius novae, quam iam pridem in hunc finem excogitavit, et cuius bina nova in hoc Volumine specimina edidit, quorum occasione de ista methodo iam fusius est expositum, quae hic repetere superfluum foret. Adiungit etiam alia quaedam non minus notatu digna, veluti id, quod circa finem adfert, quo in ellipsi arcus assignatur, qui sit totius perimetri ellipticae pars tertia.

V. *De aequationibus differentialibus secundi gradus.* Auctore LEONH. EULERO. Singularem, atque omnino novam methodum, aequationes differentiales secundi gradus tractandi, Auctor traditurus, statim observat, plurima atque adeo infinita capita, quorum evolutio etiamnum in Mathesi desideretur, ad Analysin, ac potissimum ad resolutionem aequationum differentialium secundi gradus, reduci. Quoties enim quaestio ad partem quampiam Matheseos, uti vocari solet, applicatae suscipitur, eius enodatio duabus ope-

rationibus abſolvitur, quarum alterius ex principiis iſti parti propriis ſolutio ad aequationes analyticas revocatur, altera autem in harum aequationum reſolutione conſumitur. Iam vero principia Mechanicae, ſeu ſcientiae motus, tam ſolidorum, quam fluidorum, tum etiam Aſtronomiae theoreticae, ita ſunt exculta, ut vix quaeſtio excogitari poſſit, cuius ſolutionem non iſtorum principiorum beneficio, ad aequationes analyticas, easque utplurimum differentiales ſecundi gradus, perducere liceat. Ex quo manifeſtum eſt, praecipuam Matheſeos perfectionem, quam quidem ſperare licet, in huiusmodi aequationum reſolutione eſſe quaerendam. Quam ob cauſam Celeberr. Auctor, cum iam ſaepius in hoc negotio vires ſuas exercuiſſet, ac varias methodos particulares, quae ſaepius in uſum vocari queant, in medium attuliſſet, hic omnino novam latiſſimeque patentem viam ingreditur, iſtas aequationes tractandi, quae in hoc conſiſtit, ut multiplicator inveſtigetur, in quem huiusmodi aequatio ducta fiat integrabilis. Quin etiam pronunciare non dubitat, cuiuscunque fuerit ordinis aequatio differentialis, ſemper eiusmodi multiplicatorem negotium conficientem dari, atque in hac diſſertatione nonnulla huiusmodi aequationum genera, quae aliis methodis inacceſſa videntur, hac methodo feliciter ad aequationes differentiales primi gradus reduxit; neque ullum eſt dubium, quin haec methodus, ſi uberius excolatur, maxima incrementa in Analyſin ſit illatura.

VI. *Enumeratio modorum, quibus figurae planae rectilineae per diagonales dividuntur in triangula.* Auctore I. A. de SEGNER. Quando in Geometria area figurarum pluribus lateribus incluſarum definiri debet, eae per diagonales in triangula reſolvi ſolent, quia tum cuiusque trianguli areae ex cognitis lateribus facile determinantur. Quo pluribus autem lateribus figura eſt praedita, eo pluribus modis eam hoc modo in triangula reſolvi poſſe, vel leviter attendenti ſtatim eſt manifeſtum. Ita cum in quadrilaterum duas diagonales ducere liceat, quadrilaterum duplici modo in duo triangula dividitur. Pentagonum autem quintuplici modo, diago-

diagonalibus ducendis, in triangula resolvi posse reperitur; hexagonum vero 14. modis, et heptagonum 42. modis, octogonum 132. modis, enneagonum 429. modis, etc. quae omnium modorum possibilium enumeratio, quo magis cum laterum numero eorum multitudo crescit, eo fit difficilior et taediosior. Quare quaestio omnino curiosa, et Geometrarum attentione digna videtur, qua lege isti resolutionum numeri pro laterum multitudine progrediantur, ut inde pro quovis polygono resolutionum numerus rite definiri queat. Hinc ill. Auctor, modo prorsus singulari et ingenioso, legem progressionis horum numerorum exponit, ac rigorose demonstrat, dum docet, quomodo pro quovis polygono resolutionum numerus, ex cognita resolutione polygonorum simpliciorum, quae paucioribus constant lateribus, colligi debeat. Hac ratione, si a simplicissimis incipiamus, hanc investigationem continuo ad polygona plurium laterum extendere licet, sicque ill. Auctor sub finem tabellam adiecit, in qua istiusmodi resolutiones ad polygona 20. laterum usque exhibet. Liceat autem nobis, a summo quodam Geometra, qui eandem hanc tabulam calculo subiecit, admonitis, (ita scribunt Academici Petropolitani,) observare, hanc tabulam, ob quendam calculi errorem, tantum usque ad polygona 15. laterum esse iustam, quippe pro hoc polygono resolutionum numerus non est 751900, ut tabella habet, sed 742900. sequentes quoque numeri, dum forte novus error irrepsit, primo ad 17. usque latera nimis sunt magni, deinde vero nimis parvi, dum pro 20. lateribus resolutionum numerus est 477638700. Facilius haec apparent, si ex lege primum observata, qua quilibet numerus ex omnibus praecedentibus colligitur, alia ad computum facilior eliciatur, cuius ope quilibet numerus ex solo praecedente definiatur. Ita si pro polygono n laterum numerus resolutionum sit P, pro polygono sequente $n+1$ laterum numerus resolutionum erit $\frac{4n-6}{n}P$. Quia etiam hinc, sine consideratione praecedentium, statim indefinite pro polygono

lygono *n* laterum numerus resolutionum ita per factores exprimitur, ut sit:

$$\frac{2}{2}\cdot\frac{6}{3}\cdot\frac{10}{4}\cdot\frac{14}{5}\cdot\frac{18}{6}\cdot\frac{22}{7}\cdot\ \cdot\ \cdot\ \cdot\ \cdot\ \frac{4n-10}{n-1}$$

ubi numeratores quaternario, denominatores vero unitate crescunt. Hinc sequentem novam tabulam adiungere e re visum est, quod ill. Auctori huius Schediasmatis non displiciturum esse speramus.

Num. laterum.	Num. resolut.	Num. laterum.	Num. resolutionum.
III.	1	XV.	742900
IV.	2	XVI.	2674440
V.	5	XVII.	9694845
VI.	14	XVIII.	35357670
VII.	42	XIX.	129644790
VIII.	132	XX.	477638700
IX.	429	XXI.	1767263190
X.	1430	XXII.	6564120420
XI.	4862	XXIII.	24466267020
XII.	16796	XXIV.	91482563640
XIII.	58786	XXV.	343059613650
XIV.	208012		

VII. *Methodus simplex et universalis, omnes omnium aequationum radices detegendi.* Auctore I. A. de SEGNER. Complures iam a Geometris excogitatae sunt methodi, aequationum algebraicarum radices, vel accurate, vel proxime saltem determinandi: omnes autem fere postulant, ut valores radicum, quae quaeruntur, propemodum iam sint cogniti, ad quam cognitionem quomodo sit perveniendum, saepenumero parum perspicitur. Cel. *Bernoulli* iam pridem quidem excellentem methodum tradidit, ope serierum recurrentium hoc praestandi: verum ipse animadvertit, hoc modo tantum vel ad maximam, vel ad minimam aequationis radicem appropinquari. Illustris igitur Auctor hic mechanicam methodum perquam ingeniosam exponit, ubi descriptione

ptione certarum linearum curvarum, limites omnium radicum realium manifesto exhibentur; constructionem autem harum linearum geometricam admodum facilem docet, qua, quovis casu oblato, fere sine labore uti liceat. Quae lineae quo accuratius in charta delineantur, eo propius veros singularum radicum valores manifestant, quibus cognitis, eo promtius, aliarum methodorum beneficio, approximatio instituitur.

VIII. *De Problematibus quibusdam Isoperimetricis.* Auctore PAULLO FRISIO. Iure monet Cl. Auctor in limine dissertationis suae, problema Isoperimetricum a celeberrimis Saeculi nostri Geometris, *Eulero* potissimum, tanto iam studio pertractatum esse, ut eorum lucubrationibus vix quidquam amplius addi possit. Ita sane *Eulerus* omnem hanc theoriam, quomodo inter omnes lineas quotcunque, proprietatibus communibus gaudentes, eam definiri oporteat, cui maximi minimive proprietas conveniat, uberrime explicavit, methodumque facilem ac planam omnia huius generis problemata resolvendi tradidit. Verum enim vero, cum huiusmodi investigationes semper uberiora studia admittant, suosque amatores raro optato fructu, promovendis ultra Geometriae pomoeriis, destituant, Cl. quoque *Frisio* non deneganda laus est, quod casus quosdam particulares huc redeuntes, ingeniosa perspicacitate magis illustrare, et breviori calculo exhibere conatus est. Ceterum, dum Cl. Auctor p. 231. calculo suo praerogativam quandam prae Euleriano tribuit, unam Cel. *Euleri* dissertationem, in Tomo VI. Commentarior. Petropolitan. prostantem, compertam habuisse videtur. Prodiit autem postmodum a. 1744. alia eiusdem de hoc argumento tractatio, Lausannae excusa, quam *Methodum inveniendi lineas curvas, maximi minimive proprietate gaudentes*, vocavit, ubi, quae in priore dissertatione desiderari posse videbantur, abunde supplevit. Denique novam problematis huius solutionem, qua nihil pulchrius, nihil generalius, nihil magis analyticum esse potest, ex novo a se adornato *Calculo variationum* deductam, cum

Academia *Eulerus* communicavit, quam indicasse sufficiat, dum in aliquo ex subsequentibus Commentariorum Voluminibus compareat.

Sequuntur iam ordine *Physico-mathematica.* In his sunt I. *De quibusdam circa lentes causticas, et specula ustoria, emendatis et noviter inventis*, dissertatio. Auctore I. E. ZEIHER. Vim solis calefaciendi, duplici modo, reflexione scilicet et refractione, eo usque augeri posse, ut effectus etiam intensissimum ignem longe superet, experimenta speculis ustoriis et lentibus causticis instituta manifeste declarant. Ad tam stupendum autem effectum producendum, haec instrumenta tot labores tantosque sumtus postulant, ut vix quisquam privatus sibi ea comparare queat, cum tamen in scientiae augmentum maxime esset optandum, ut naturae scrutatores huiusmodi instrumentis, iisque perfectissimis, essent instructi. *Archimedes* quidem apud nonnullos Scriptores perhibetur ingenti speculo ustorio naves hostiles ad insignem distantiam combussisse: apud alios autem, eosque probatiores, de ratione, qua ille in exurendis navibus versatus est, nihil legitur. Quare, cum eundem effectum, ignibus iniiciendis multo facilius consequi potuisset, de rei veritate merito dubitatur. Interim tamen haec, sive historia, sive fabula, Cel. *Buffon* in Gallia excitavit, ut de eiusmodi speculo ustorio cogitaret, quod ex pluribus exiguis speculis planis, secundum superficiem sphaericam dispositis, constaret. Neque fefellit expectationem successus; hoc enim modo insignem vim ustoriam ad ingentem distantiam propagavit. Antequam hoc inventum ad notitiam Cl. Auctoris pervenisset, iam ipse de combinandis pluribus speculis planis cogitaverat, quorum lumen reflexum, dum in eundem locum proiiceretur, idem esset praestiturum, quod speculum metallicum concavum maximis sumtibus comparandum; ex quo iure sibi partem quandam gloriae huius inventionis vindicare potest. Hic autem inprimis egregium artificium excogitavit, specula quotcunque plana facili negotio secundum superficiem sphaericam disponendi, idque ope asserum, qui,

vi rite adhibita, ſponte quaſi ad hanc figuram incurvantur. Neque vero hic inveſtigationes ſuas terminandas putavit, ſed etiam artificia quaedam excogitavit, tabulis vitreis planis curvaturam inducendi, qua deinceps, tamquam ſpeculo uſtorio, vel binis coniungendis, et cavitatem inter eas aqua implendo, tamquam lente uſtoria, uti liceat. Ad hunc finem aſſequendum, pluribus inſtitutis experimentis, didicit, quomodo tabula vitrea, catino concavo impoſita, igni ita ſit committenda, ut ea tantum non liquefacta catino perfecte ſe applicet, eiusque figuram accipiat, quam deinceps refrigerata conſtanter ſit ſervatura; hoc certe modo maximis orbibus vitreis figura ſphaerica ſine tantis ambagibus induci poterit, quales alioquin politura exigeret. Etſi vero etiam ſine igne huiusmodi orbes vitrei aliquantillum incurvari poſſunt; ob elaſticitatem enim parumper a viribus idonee applicatis ſe inflecti patiuntur: attamen ex hoc ſtatu violento, ceſſante virium actione, mox ſe in ſtatum naturalem reſtituturas eſſe nemo dubitabit. Clar. Auctor autem modum perquam ingenioſum proponit, iſtas tabulas hac ratione incurvatas in ſtatu violento retinendi, ita ut, ſi ſuperficies argento vivo fuerit inducta, altera ſuperficies concava vicem tanti ſpeculi metallici, maxima opera et ſumtibus comparati, eo maiore ſucceſſu ſuſtinere poſſit, quo ſpeculum vitreum radios ſolis multo copioſius reflectit, quam ſpeculum metallicum optime politum. Huc accedit, quod a tali vi externa vitrum non ad figuram ſphaericam incurvatur, ſed ad aliam propius ad parabolam accedentem, quae propterea radios ſolis multo magis in unum focum eſt collectura. Hinc intelligere licet, quanta incrementa ab huiusmodi machinis uſtoriis, intenſiſſimas etiam ignis fuſorii vires longe ſuperantibus, tam in Phyſica, quam praeſertim Chemia, exſpectare poſſimus.

II. *Phaenomenorum Iridis ſeu arcus coeleſtis diſquiſitio.* Auctore SIM. KOTELNIKOW. Iridis originem et naturam Cl. Auctor hic explicandam, et ex principiis dioptricis perſpicue evolvendam ſumſit; ubi ſtatim animadvertit, iam ve-

 teribus

teribus cognitum fuiſſe, hoc phaenomenon in guttis aqueis per aerem delabentibus generari, dum a radiis ſolis ex adverſo colluſtrantur. Non uno autem modo, ſed pluribus, imo innumeris, iris produci poteſt, dum radii ſingulas guttas ingresſi, vel ſemel, vel bis, vel pluries reflectuntur, antequam inde revertantur. Etſi enim guttae aqueae inſigni pelluciditatis gradu ſint praeditae, tamen hoc habent cum omnibus corporibus diaphanis commune, quod non omnes radios in ſuam ſuperficiem incidentes transmittant, ſed partem quandam eorum reflectant, unde fit, ut radii ſolares, in guttas intrantes, iam quandam iacturam ſint pasſi. Radii autem ingresſi, ob eandem rationem, non omnes per guttulam transmittuntur, ſed pars quaedam a ſuperficie interiore reflectitur, quae denuo, ubi inde in aerem erumpere deberet, ex parte quadam reflectitur; ita in eadem gutta, idem radius, plures reflexiones pati poteſt, antequam rurſus in aerem emittatur. Quo plures autem in gutta reflexiones patitur, eo magis debilitatur, ita ut mox omnem vim amittat. Neque vero omnes radii in guttas intrantes, et poſt unam vel aliquot reflexiones inde emergentes, ad Iridem repraeſentandam ſunt idonei; ſed ii tantum, qui in exitu iterum inter ſe fiunt paralleli, quando quidem neceſſe eſt, ut radii, a ſingulis obiectorum conſpicuorum punctis in oculos noſtros transmisſi, ſint fere inter ſe paralleli. Hinc pro certo ſolis et ſpectatoris ſitu, certae tantum guttulae aptae ſunt ad Iridem producendam, atque aliae quidem, quae radios ſemel reflexos, aliae, quae bis pluriesve reflexos, ad oculos noſtros transmittunt; et quia radii diverſorum colorum diverſam refractionem patiuntur, aliae guttae nobis radios rubros, aliae violaceos, et reliquorum colorum, reddent; ob quam cauſam diverſi colores in Iride, a ſe invicem ſeparati, repraeſentantur. Iam Iris principalis ab iis radiis exhibetur, qui in guttis aqueis ſemel tantum reflectuntur, quae etiam propterea maxime vivida adparet; radii autem bis in guttis reflexi, ideoque multo maiorem diminutionem pasſi, Iridem ſecundariam multo debiliori

liori lumine ſpectandam praebent. Cum ipſum problema, quo vera poſitio omnium cuiusque ordinis Iridum quaeritur, attentione Phyſicorum quam maxime dignum cenſendum ſit, nulli dubitamus, Lectores cum voluptate ſolutionem a Cl. Auctore ſuppeditatam lecturos eſſe.

III. *Deſcriptio ac Explicatio* ***novorum quorundam experimentorum electricorum.*** Auctore F. V. T. AEPINO. Pekini commorantes Rever. Patres Societ. Ieſu, pro laudabili ſuo in omne doctrinarum genus ſtudio, a multis annis nullam praetermittere occaſionem ſolent, qua non Academiam Petropolitanam, hoc litterarum commercium debita officiorum reciprocatione colentem, de laboribus ſuis phyſicis, mathematicis, hiſtoricis, geographicis, certiorem reddant. Nunc accidit, ut novo quodam experimento electrico valde ſingulari inſtituto, anſam praebuerint, ad ipſam theoriam electricitatis magis illuſtrandam, et quantum in re, de qua tot ſenſus quot capita, fieri poteſt, fere evictam praeſtandam. Lamina vitrea electrica applicatur ad pyxidem magneticam vitro tectam, quod dum fit, acus magnetica ſtilo incumbens cuſpide ſua confeſtim ſurſum rapitur ad vitrum pyxidem tegens, ipſique horas 2. vel 3. quaſi agglutinata conſtanter adhaeret. Poſtmodum repentine decidit acus, et ad ſitum ſuum conſuetum redit. Aufertur lamina a pyxide, ecce paradoxon! acus dicto citius denuo aſcendit, operculo pyxidis vitreo iterum ſe adglutinans, et ad duarum aut trium horarum ſpatium, non aliter ac ante factum erat, adhaerens. Admota iterum lamina, acus decidit, et ſublata rurſus attrahitur. Hoc vel centies repetere licuit Patribus Ieſuitis. Et haec eſt ſumma experimenti Pekinenſis, in quo nemo non mirabitur, quo modo Electricitas, quae poſt decurſum aliquot horarum penitus extincta videbatur, momento quaſi, et ſine ulla nova frictione, aut excitatione, per ſolam laminae remotionem potuerit reſuſcitari, admota autem lamina iterum extingui. Haec cum ad Cl. Auctoris huius diſſertationis notitiam perveniſſent, mox in cauſam horum tam inſolentium phaenomenorum ſibi

inquirendum esse censuit, et examinare, utrum ex principiis theoriae electricae *Franklinianae*, quam, ut ex libro ipsius, *de theoria electricitatis et magnetismi*, constat, naturae miro modo congruentem expertus est, explicari possint. Conspicere autem sibi visus est consensum prorsus notabilem, de quo ut certior fieret, aliosque, si vera sentiret, convinceret, repetiit primum experimentum Pekinense, dein elicuit ex novis phaenomenis varias conclusiones, novaque experimenta, ab his conclusionibus sibi suggesta, multo studio instituit. Solitae auctoris dexteritati tribuimus, quod maximis in hac re cautelis usus est. Scimus, illum valedicturum fuisse principiis theoriae Franklinianae, si experimenta, quae, quid docere debebant, praevidit, id iussissent. Accidit autem contrarium; quare nunc in sententia sua omnimode se confirmavit.

IV. *Observatio optica, de mutabilitate diametri apparentis foraminis angusti oculo propinqui.* Auctore F. V. T. AEPINO. Inter alias stupendas visionis affectiones, ex quibus infinita omnipotentis Creatoris sapientia copiosissime elucet, ea quoque proprietas, qua pupilla, pro copia luminis ingredientis, vel dilatatur, vel constringitur, nos in admirationem rapere potest, tantoque magis, quo minus haec mutatio a voluntate nostra pendet, sed sponte quasi ad visionis perfectionem, oculorumque conservationem, temperatur. Cum pupilla sit foramen illud rotundum, in iride conspicuum, per quod radii ab obiectis emissi in oculum intrant, in eoque super retina, tamquam in camera obscura, imagines obiectorum depingunt: hinc fit, ut, quo magis pupilla fuerit dilatata, eo maiori radiorum copiae ingressus in oculum concedatur, sicque imago super retina depicta vividiori lumine exprimatur, si quidem lumen externum pari vi fuerit praeditum. Quemadmodum autem, ad sensationem excitandam, certa vis luminis requiritur, ita etiam lux nimis fortis delicatissimo huic organo damnum adferre posse in propatulo est; quod ne eveniat a sapientissimo creatore est cautum, ut pupilla a fortiori lumine sponte se contra-

hat,

hat, a debiliore autem ſe dilatet. Experientia hoc luculentisſime teſtatur, dum in locis tenebricoſis pupillae apertura vehementer augeri, ad inſignem autem lucem ad puncti fere parvitatem imminui conſpicitur. Quae etſi ſunt notisſima, tamen ſingularis circumſtantia circa mirabilem utriusque oculi conſenſum, hic a Cl. Auctore primum obſervata eſſe videtur, haec nempe, qua, ſi alter tantum oculus fortiori lumini exponitur, pupilla quoque alterius ſe contrahit, etiamſi multo minorem luminis copiam excipiat; ita memorabili Auctoris exemplo edocemur, ſi quis oculo v. gr. ſiniſtro utens, obiecta per exiguum foramen ſpectat, tunc multo maiorem campum viſionis ſe offerre ipſi clauſo oculo dextro, quam eo aperto; cuius phaenomeni ratio in eo ſita eſt, quod aperto oculo dextro, eiusque pupilla ob maius lumen coarctata, ſimul oculi ſiniſtri pupilla, ob mutuum conſenſum, contrahebatur, quae, clauſo oculo dextro, ob minorem luminis copiam per foramen acceptam, iterum expandebatur; ideo non poterat non maiorem viſionis campum complecti.

V. *Acus novae declinatoriae deſcriptio.* Auctore I. E. ZEIHERO. Optimos ſaepe latet acuum magneticarum fabros, unde fiat, quod nulla opera acubus ſuis eam quam volunt virtutem communicare queant. Hoc autem inde fieri docet clarisſimus Auctor, quoniam acus magneticae vulgares plerumque hoc laborant vitio, quod, ob capitulum ſuſpenſioni inſerviens, duabus quaſi partibus a ſe invicem diſcretis ſint compoſitae, quarum utraque vicem acus ſingularis gerat, ſicque, ob interruptam magnetiſmi virtutem, niſus, ſeſe fixam plagam verſus dirigendi, minuatur. Vitium hoc in pluribus acubus, more ſolito fabricatis, per experimenta luculenter comparuit, dum in iis quatuor poli obſervati ſunt, prorſus uti eveniret ſi binae acus ſimplices ſecundum longitudinem iungerentur, ex quo huiusmodi acus vis inſigniter minuitur. Hinc Cl. Auctor in novam rationem acus declinatorias ſuſpendendi inquiſivit, qua continuitas magnetiſmi, per totam eius longitudinem diffuſi, non interrumperetur,

peretur, hicque ingenioſe excogitatum modum proponit, quo acus ſine ullo capitulo ita ſuſpendi poteſt, ut liberrime ſecundum omnes plagas ſe convertere, et vim ſe dirigendi ſine ullo impedimento exercere queat. Quod ſi ad curſum navium dirigendum applicari poteſt remedium, inſignem inde utilitatem certe expectare licet, cum navigantes nimis crebro de imbecillitate acuum nauticarum adhuc ſint conqueſti. Poſtquam enim ars eſt inventa, etiam duriſſimum chalybem ſumma vi magnetica imbuendi, nihil amplius ad perfectionem acuum magneticarum, quam idonea ſuſpenſionis ratio, deſiderari videtur.

Haec excipiunt *Phyſica*, et quidem I. *Nitraria planta obſcura explicata.* Auctore CAROLO LINNAEO. Plantam hanc Ruſſiae indigenam, in vicinia officinae nitrariae Aſtrachanenſis, primus obſervavit breviterque deſcripſit *Gottlob Schoberus* M. D. cuius *Memorabilia* Ruſſico Aſiatica, ineditum adhuc opus, itineris Aſtrachaniam verſus et ad fluvium Terek usque inſtituti fructum, beneficio viri doctisſimi, *Io. Iac. Lerche*, M. D. Conſiliarii aulici et in curia medica Aſſeſſoris, ex autographo b. Auctoris quondam transſcriptum, nuper ad Academiam pervenit, ideoque deſcriptionem authenticam huius plantae, ſine qua hiſtoria eiusdem manca foret, in gratiam Botanophilorum inde decerpitur. „Inter „exſpatiandum, ait *Schoberus*, in hac Nitraria officina, ſub „menſis Iulii initium, ob ſolum aridum et ſalinum, pauca „quidem vidi vegetabilia, et vix graminum culmos; habet „tamen hiſce in terris Kali ſuam patriam. Vidi enim Kali „maius fruticoſum, Kali incanum brevibus foliis, Kali lig„noſum Linariae foliis, Kali foliis longioribus et anguſtiori„bus. Prae hiſce Kali ſpeciebus iucundam me rapuit in ad„mirationem planta nondum viſa, nec ab aliis Botanicis, „quantum recordor, deſcripta. Eſt autem fruticoſa, unius „ulnae Brabanticae longa; radix nihil ſingulare habet; cau„lis lignoſis conſtat fibris, albiſſimoque cortice eſt obductus; „folia habet anguſta, in ſummitate rotundiora, ad formam „folii Gnaphalii, ſive Elychryſi; flores ſunt regulares penta-

„petali,

„petali, albi coloris; fructus est cylindraceus et conicus, „in summitate angustus et acutus, rubicundissimus, bina ut- „plurimum semina subrotunda duraque continens; sapor est „fere nullus, sed quodammodo farinaceus. Reducere ad „suum genus allaboravi quidem, sed nullum invenire potui; „fructus quidem analogiam quandam *Berberum* praebet, sed „flores harum non conveniunt cum nostris, quatenus illi „hexapetali sunt regulares, hi vero pentapetali, uti dictum „est. Ad *Orobum*, germ. *Forlitzen*, quem Botanici inter „*Sorbi* species recensent, nostra planta ex parte, ratione „fructus, accedere videtur; sed melius est novum genus „formare, et in defectu nominis commodioris, ad memo- „riam suae patriae *Nitrariam* adpellare." Post Schoberum similem plantam in Sibiria, ad lacum salsum Iamyscham repertam, sub nomine *Casiae fructu nigro*, descripsit *Gmelinus*, quam descriptionem in Stirp. p. 178. edidit *Ammanus*. Denique Stellerus, referente *Gmelino* Flor. Sibir. II. p. 237. eandem suam Casiam ad locum salsum *deserti Vrunscinensis*, (forte *Orongoensis*, ab Orongoi amne Selengam subeunte cognominati,) observavit, et sub generico *Elaeagni* nomine recensuit. Hinc occasionem nactus est *Gmelinus*, de hac planta uberius differendi Flor. Sibir. l. c. eamque, praeeunte illustri *Linnaeo*, Osiridis nomine salutavit. Ast inauspicato accidit, ut Gmelinus aeque ac Stellerus, plantam viderint floribus iam orbam; cumque Gmelinus rogaverit Lerchium, Astrachaniae tunc commorantem, ut Nitrariae Schoberi exempla ad se mitteret, inter chartas siccata, ipsamque plantam viridem describeret, neque hic, quod ad flores attinet, voti factus est compos. Tandem ill. *Linnaeus*, semina ex Russia accepta in horto Upsaliensi ita colere instituit, ut tandem quaesitos diu flores obtineret; unde iam notitiam huius plantae ad plenariae perfectionis gradum deductam esse gaudemus.

II. *Polypi marini*, *Russis* Karakatiza, *Graecis* ὀκτάπους *dicti, descriptio*. Auctore IO. THEOPH. KOELREUTER. Merito conqueritur Cl. Auctor de paucitate Scriptorum, qui

hiſtoriam animalium marinorum data opera illuſtrarint. Cauſae in promtu ſunt. Multitudo namque et diverſitas animalium; dein difficultas illa adipiſcendi, quae interdum tanta eſt, ut nonniſi fortuito caſui tribuendum ſit, ſi tale animal inciderit in manus viri docti, amatoris inveſtigationis naturae, hanc hiſtoriae naturalis partem ſuo ſtudio amplificare cupientis. Pleraſque de rebus exoticis notitias peregrinatoribus deberi conſtat, hominibus utplurimum minus eruditis, qui, ad quae potiſſimum attendere debuiſſent, ignorarunt. Scriptores ſyſtematici, *Geſnerus*, *Aldrovandus*, *Ionſtonus*, omnia undecunque corraſerunt, minus ſolliciti de veritate, aut veri ſpecie eorum quae dicerent, quam ne quid ab aliis dictum praetermitterent. Hinc tot in hiſtoria animalium, inprimis marinorum, errores, tot defectus, quos haud facile, niſi erudita opera virorum intelligentium, qui ipſi per terrarum mariumque anfractus longinqua itinera huic uſui inſtituere non grave duxerint, eliminari aut ſuppleri poſſe patet. At quam difficilis, et ſumtuum incommodis praepedita haec res eſt? Clar. *Koelreutero* minori conſtitit curioſitatem ſuam explere, cum viri rerum naturalium ſtudioſi ſua ſponte occaſionem ipſi ſubminiſtrarint, hanc, quam deſcripſit, Polypi ſpeciem, in pluribus exemplaribus accurate examinandi. Ut enim Polypi, Karakatiza dicti, Graecis hominibus, Aegaei Adriaticique maris accolis, in eſcam cedunt; imo a veteribus, quod pluribus exemplis Ionſtonus docet, in deliciis habiti ſunt: ita ob eandem cauſam haec animalia, exenterata, ſicca, in Ruſſiam quoque importari ſolent, gratum palato praebituri edulium tempore ieiunii, inprimis ſi brachia, ſive tentacula, ſpectes, quae elixa et aſſa guſtu vix a carnibus ſuillis diſcernuntur. Exempla Polyporum, in ſpiritu vini ſolius curioſitatis gratia adſervata, effecerunt, ut deſcriptioni ſuae hunc, quem videmus, perfectionis gradum conciliare Auctor potuerit. Denique obſervamus, vocabulum *Karakatiza* ex Tatarica lingua in Ruſſicam invectum eſſe: *Kara* enim Tataris et Turcis *niger* eſt, hunc autem colorem cutis externum, in ſupina

inpri-

inprimis facie, Polypis competere, Auctoris nostri testimonio confirmatur.

III. *Zoophyti marini e Coralliorum genere historia:*

IV. *Descriptio Tubiporae, maris albi accolae:*

V. *Continuatio historiae Zoophyti marini e Coralliorum genere:* Auctore I. T. KOELREUTER. Aliud rerum marinarum genus hoc loco sibi sumsit Cl. Auctor, sterilem itidem, ac cultura indigentem calcando campum, unde apud historiae naturalis Scriptores vix nuda rerum nomina decerpseris, tantum abest ut, quod de rebus ipsis ad plenam illarum cognitionem faciat, haurire possis. *Zoophyta* sunt, ut inscriptio docet, unum e *Coralliorum* genere, alterum *Tubiporae* species, ab Auctore descripta. De primo disiunctis opellis agit, quoniam duo corpora considerat, eiusdem omnino speciei, an patriae eiusdem? non liquet. Alterum Archangelopoli missum, ex Gazophylacio Imperatorio alterum depromtum est. Utinam omnes thesauri, tam naturales, quam numarii, aliique, in locupletissimo hoc Gazophylacio latentes, eodem studio atque doctrina in apricum producerentur. Tubiporae species, hucusque ignota, etiam Archangelopoli ad Cl. Auctorem perlata est, unde perspicitur, inexhaustas esse ubique maris opes, coelumque frigidum inhibere quidem posse perquisitionem circa illas instituendam, naturae tamen facultati, in producendis infinitis operibus, limites non ponere. Non est cur ad specialia descendamus. Observamus generatim, tam exteriorem, quam interiorem conditionem atque texturam describi; deinde, cum non conveniat inter historicos naturales, utrum Zoophyta naturali regno, an vegetabili sint adnumeranda, experimenta chemica addi, ex quibus clarum fit, ab utroque participare. Hoc nempe gradu a vegetabilibus ad animantia transit natura, quam nihil facere per saltum, vetus dicterium est.

VI. *Observationes meteorologicae, factae Petropoli annis 1755. et 1756. cum consectariis.* Auctore I. A. BRAUN. De observationibus ipsis, eadem omnino methodo ac praecedentes

dentes Tomo V. Commentariorum Academiae expoſitae, quarum continuationem ſuppeditant, inſtitutis ac digeſtis, dicere nihil attinet. Singulare eſt, quod hic ex comparatione inſtituta colligitur, primis Februarii diebus anni 1755. frigus in Germania circa Goettingam magis intenſum regnaſſe quam Petropoli. Deinde inter tonitrua, propter hiſtoriam Petropoleos, iſtud memorabile eſt, quo turris templi S. Petri in Caſtello die 30. Aprilis 1756. conflagravit. Ceterum Cl. Auctor, in gratiam eorum, qui thermometro Petropolitano, ſeu Delisliano, minus adſueti, illud cum Fahrenheitiano, Reaumuriano, aliisque, comparare voluerint, concinnavit tabulam ſcalarum omnium fere uſitatiorum thermometrorum, ita iuxta ſe invicem poſitarum, ut comparatio uno intuitu fieri poſſit. Haec inter Tabulas aeri inciſas XVIII. locum obtinet.

Iam deinceps *Aſtronomica* ſuccedunt: I. *De refractionibus in oris ſeptentrionalibus* diſquiſitio. Auctore GODOFR. HEINSIO. Notum eſt, Solis et omnium ſiderum radios, dum, puriſſima coeli ſpatia emenſi, in noſtram atmoſphaeram intrant, a tramite ſuo rectilineo aliquantillum deflecti, idque eo magis, quo propius ad horizontem adveniunt. Hinc omnia ſidera altius ſupra horizontem elevata nobis videntur, quam ſi eorum radii recta ad nos pervenirent; atque ob hanc cauſam Sol citius nobis oriri, tardiusque occidere videtur, quam ſine hac radiorum inflexione eſſet eventurum. Differentia iſta, qua altitudo ſiderum ob atmoſphaeram augetur, refractio aſtronomica adpellari ſolet, in qua inveſtiganda Aſtronomi ab omni tempore maxime fuerunt occupati, atque tabulas condiderunt, quibus pro quavis altitudine ſideris obſervata haec refractio aſtronomica deſignatur. Cum autem atmoſphaera noſtra maximis ſit mutationibus obnoxia, facile intelligitur, etiam refractiones haud leviter, pro locorum tempeſtatumque diverſitate, variare debere. Hyeme certe ubique maiores deprehenduntur, quam aeſtate, quia frigore aer condenſatur, ideoque radios magis refringit; et cum in altiſſimos montes aſcendimus,

dimus, ubi aer levior eſt et tenuior, ibi quoque minores refractiones experimur. Deinde etiam ſub Aequatore Aſtronomi Galli, graduum terreſtrium dimetiendorum cauſa eo profecti, refractiones minores deprehenderunt, quam Pariſiis; quod ſine dubio aeri, ob inſignem calorem multo tenuiori, tribuendum eſt. Hinc viciſſim concludi debere videtur, in regionibus borealibus, ob frigus intenſiſſimum, refractiones haud mediocriter augeri debere; quam coniecturam relatio Hollandorum, qui anno 1597. in Nova Zembla hybernare coacti, ſolis ortum multo ante, quam expectare poterant, experti ſunt, mirifice confirmare videtur. Cum autem Celeb. *de Maupertuis* in Lapponia refractionem ſiderum omni cura exploraſſet, eam praeter expectationem haud maiorem invenit quam Pariſiis, quod merito tamquam inſigne paradoxon eſt ſpectandum. Clariſſimus igitur diſſertationis huius Auctor, hanc inveſtigationem, ſumma qua pollet vi ingenii, ulterius eſt proſecutus, et poſtquam *Ludovici de l' Isle de la Croyere*, ad ultimos fines Sibiriae ablegati, obſervationes, ad oſtium fluminis *Olenek* habitas, omni ſtudio ac ſollertia examinaſſet, in hac quoque tam boreali regione, cuius latitudo 73. gradus ſuperat, refractiones Pariſinis non maiores fuiſſe demonſtrat, ac frequenter adeo minores ipſi ſunt viſae; quod inexpectatum phaenomenon in Aſtronomia certe maximi momenti eſt.

II. *Relatio obſervationum circa longitudinem penduli ſimplicis inſtitutarum.* Auctore A. N. GRISCHOW. Poſtquam ſolertiſſimus obſervator *Griſchowius*, praematura morte Academiae et litterato orbi ereptus, rationem obſervationum ſuarum in inſula Oſilia, ad Lunae parallaxin accuratius definiendam, a. 1757. inſtitutarum, quem in finem potiſſimum hoc iter ſuſceperat, in praecedenti Volumine reddidiſſet, nunc obſervationes quoque, quas ad gravitatis determinationem, ſummo ſtudio et cura in eodem hoc itinere inſtituerat, exponit, ex quibus theoria Telluris maxima incrementa adeptura videtur. Cum enim ſatis ſuperque fuiſſet explora-

tum, tam ob motum diurnum telluris, quam ob eius figuram sphaeroidicam, vim gravitatis sub aequatore diminui, propter polos autem augeri oportere, ex observationibus adhuc institutis regula est stabilita, cuius ope ad quamvis latitudinem vera gravitatis quantitas definiri queat. Concluditur autem ea ex numero oscillationum, quas pendulum datae longitudinis dato temporis intervallo absolvit. Namque ex principiis mechanicis evictum est, quo maior fuerit gravitas, seu nisus deorsum, eo frequentiores reddi eiusdem penduli oscillationes. Quare certissima methodus, vim gravitatis explorandi, in hoc consistit, ut oscillationes, a pendulo datae longitudinis certo tempore peractae, accurate numerentur, id quod Cl. Auctor *Revaliae*, *Pernaviae*, et in *Osilia* insula, omni adhibita industria et circumspectione praestitit. Saepius autem repetitis, ac diversimode institutis huiusmodi experimentis, in his locis motum penduli aliquanto tardiorem deprehendit quam Petropoli, unde quidem, quod regulae illi egregie est consentaneum, sequitur, in his locis, utpote magis aequatorem versus sitis, gravitatem esse minorem quam Petropoli: ipsa autem differentia cum multo maior prodierit, quam ea regula patitur, concludendum inde videtur, non sub omnibus meridianis diminutionem gravitatis aequatorem versus eandem legem sequi, neque in omnibus locis, sub eodem parallelo sitis, gravitatem esse eiusdem magnitudinis; immo etiam fortassis non omnes meridianos eadem figura esse praeditos, neque totius terrae figuram ita esse regularem, ut adhuc est creditum: cuius rei aliae quoque observationes Viror. Clarissimor. *Maire* et *Boscovich*, in ditione Pontificia, ad dimetiendos gradus duos meridiani institutae, non levem suspicionem praebent. Hic igitur scrutatoribus naturae amplissimus campus aperitur, in veram terrae figuram, tam novis observationibus et experimentis, quam rationibus ex interna eius indole petitis, multo accuratius inquirendi.

Atque hae sunt, hoc Commentariorum Petropolitanae Academiae Volumine, summorum virorum disquisitiones, qui-

quibus, quantopere et augeatur, et illustretur liberalis doctrina omnis, nemo non videt. Est vero adhuc aliquod *Supplementum* capiti Voluminis praemissum, de *Ibice imberbi*, cuius aequum est, etiam hic ideam lectoribus nostris exhiberi. In Volumine V. novorum Commentariorum p. 345, exstat b. *Gmelini* descriptio Ibicis imberbis, Russis *Saiga* dicti, ubi inter alia dicitur de dentibus: „esse in maxilla inferiore quatuor incisores, et quatuor caninos, cum quinque „molaribus, quorum singulis binae radices sint; superiorem „autem maxillam eodem incisorum et caninorum numero „gaudere, et quatuor tantum molaribus, triplici radice nixis, praeditam esse.“ Haec cum legisset ill. *Linnaeus*, per litteras Upsalia d. XIV. Oct. 1760. datas, dubium Academiae movit de dentibus primoribus in superiore maxilla, et de caninis in inferiore, tamquam naturae omnium cognitorum animalium repugnantibus, rogavitque, ut, si hoc animal umquam Petropolim perferatur, aut si cranium eius obtineri possit, illud attente inspiceretur, ipseque de observatis Academiae certior redderetur. Iudicium tanti viri mox in eius partes descendere Academiam iussit, etiamsi multum miraretur, Gmelinum in re tam clara, nullisque in observando difficultatibus obnoxia, deceptum fuisse. Fatendum autem est, quod tota Ibicis imberbis descriptio Gmeliniana festinationem, qua confecta est, redoleat; procul dubio accuratiorem suppeditasset, si in reditu ex Sibiria, per itineris rationes, regionem in qua hoc animal commoratur, ipsi denuo peragrare licuisset. Tanto igitur magis necessarium erat, animal denuo examinare, eiusque talem dare descriptionem, quae, omne dubium avertendo, nihil non complecteretur, quod ad iustam ideam facere posset. Exhibuit hanc, hoc supplemento, *Alexius Protassow*, V. Cl. Professionis Anatomicae Adiunctus, ex duobus cadaveribus animalis, masculi et foeminei, quae ex Ucrania et Orenburgo, opitulantibus Viris Excell. *Gregorio Teplow*, et *Basilio Adodurow*, ad Academiam perlata fuerunt. Non describimus eam descriptionem, quam istarum rerum curiosi

in

in his ipsis Commentariis legere poterunt: hoc certum est, exactissimam esse. Atque ut clarius figura et corporis habitus animalis istius patesceret, mas et femina, Tabula XIX. aeri incisa, pulchre exhibentur. Istud adhuc monemus, in raro opere *Nicolai Witsenii* de orientali et septentrionali Tataria, edit. 2dae pag. 790. confundi hoc animal cum animali Moschifero, id quod a communi utrique nomine *Saiga* factum esse suspicio est. Ad finem eius Supplementi, alia est, et brevicula istius animalis descriptio, auctore *Iunkero*, Professore quondam Petropolitano, dein Consiliario redituum aulico, in Ucrania confecta, ex qua adhuc quaedam, ad pleniorem animalis cognitionem facientia, innotescunt. Depromta est ex codice manu scripto, qui elegantem descriptionem geographicam totius Ucraniae, seu Parvae Russiae, complectitur.

CONIECTURA DE VI ELECTRICA VAPORUM Solarium in lumine boreali. Auctore IOH. HENR. WINKLERO, in Lipf. Acad. Phys. Prof. Publ. Ord.

Celeberrimus *Mairanus*, occultiorum caussarum sagacissimus indagator, delabentibus ex atmosphaera solari vaporibus tribuit vim, qua in atmosphaeram terrestrem ingressi generent *Lumen*, quod *Boreale* nominatur. Argumenta, quibus cognoscamus hanc vim, explicuit in Commentatione gallica, *de l' Aurore boreale*, regiae Academiae Scientiarum Parisinae Commentariis (*Memoires de l' Academie Royale*) A. 1731. inserta. Epitomen Commentationis, ab Excellentissimo *Heinsio*, in Relationibus Novorum Petropolitanorum A. 1739. et 1740. publicatam, tradidi in libro germanico, *Anfangsgründe der Physik* §. 627. p. 732-755.

Videamus primo argumenta, deinde contemplemur rationem, qua ex halitibus Solis in atmosphaera terrestri Lumen Boreale existere putat *Mairanus*; tandemque disquiramus, quid sit, ex quo coniectura fiat de vi electrica in vaporibus Solis.

Origi-

Originem *Luminis Borealis* in vaporibus Solis quaerendam esse, *Mairanus*, partim ex hoc intelligi monstrat, quod lumen hoc ex solis vaporibus terrestribus explicari non possit; partim quod id, quod in vaporibus terrestribus frustra quaeritur, in vaporibus Solis clarum sit atque apertum.

Ex profunditate Solis sub horizonte in crepusculi vespertini fine et matutini initio patet, altitudinem vaporum, qui radios solares refringere et reflectere valeant, haud maiorem esse decem milliaribus germanicis *a*). Sed materia Luminis Borealis in longe altiori loco Atmosphaerae Terrestris versatur. Arcus Luminis Borealis, quod A. 1726. die 19. Octobris mirationem fecit, Parisiis ex *Godini* dimensione 37. graduum, et Romae ex dimensione Eminentissimi Cardinalis *Polignac* 20. graduum altitudinem habuit. Ex harum altitudinum visarum differentia *Mairanus* demonstrat *b*), veram altitudinem arcus complexam esse 266. milliaria gallica, quae 160. germanica efficiunt.

Quaeritur, cur Lumen Boreale Polo continue propinquius sit, quam Aequatori? Ratio apta et congruens reddi non potest, si omnem caussam positam esse arbitremur in vaporibus Atmosphaerae Terrestris. In locis enim prope Aequatorem, ex aqua, terra, vegetabilibus et animalibus, in Atmosphaeram adscendentes materiae eiusdem generis sunt cum iis, quae in regione polari aerem ingrediuntur. Si quis pendulos in Atmosphaera vapores ex regionibus Aequatori propinquioribus secerni, Polumque versus abigi opinetur ex hoc, quod, cum in locis Polo vicinioribus minor quam in remotioribus centrifuga vis lapsui vaporum repugnet, hi ipsi maiori gravitate Polum versus agitentur: quaesumus, ut caussam afferat, cur vapores illi non splendescant extra regionem polarem, cum tamen ex eodem genere vaporum in Zona temperata et torrida fulmina, fulgura, et alia meteora lucentia nascantur?

Hhh Lumen

a) *Wolfius* in Elementis Astronomiae §. 405.

b) In Commentationis Sect. 2. c. 3.

Lumen Boreale, ſi ex ſolis vaporibus terreſtribus exiſtat, quid impedit, quo minus in menſibus aeſtivis, Maio, Iunio, Iulio, et Auguſto, in quibus Atmoſphaera Terreſtris in regionibus Europaeis materiis fulmineis abundat, aeque frequenter appareat, ac in Septembri et Octobri? Ex *Mairani* tabula chronologica *c*) Luminum Borealium, quae ab anno poſt Chriſtum natum 500. ad annum 1731. obſervata litteris extant, manifeſtum eſt, in Maio, Iunio, et Iulio, Lumen Boreale rariſſime, in Aprili et Decembri ſaepius, in Ianuario, Februario, Martio, et Novembri, adhuc frequentius, in Septembri autem atque Octobri creberrime apparuiſſe.

Hiſce difficultatibus non conflictatur *Mairani* ſententia de Luminis Borealis origine. Acerrimi ingenii vir, ex Lumine Zodiacali, eiusque obſervatis altitudinibus demonſtrat *d*), cingi Solem Atmoſphaera, cuius vapores longius nonnumquam evagati ad Terram noſtram perveniant, eamque circumfundant. In his vaporibus, cum ipſum Lumen Zodiacale ex iis conſtet, aliquid eſt, quod, quando Atmoſphaeram Terreſtrem intrant, lumini idoneum ſit. *Ita* materia in promtu eſt, ex qua lumen prodeat in locis Atmoſphaerae Terreſtris ſublimioribus, in quae ex Terrae ſuperficie adſcendere haud valent vapores motu inteſtino fulgentes.

Quamquam vapores ex Atmoſphaera Solari circumquaque per caelum diſſipantur: ii tamen, qui ad Telluris Aequatorem vicinosque circulos parallelos contendunt, Polos verſus confluere coguntur gravitate, quae in regionibus polaribus maior eſt, quam in iis, quae Aequatori propinquiores ſunt, propterea, quod in his maior centrifuga vis centripetae ſeu gravitati reluctatur. Itaque cum vapores ſolares maiori copia in regionibus polaribus colligantur: ex hac condenſatione ratio intelligitur, cur Lumen Boreale prope Polum Boreum validius ſit, eamque regionem prae iis, quae ab eo longius abſunt, ſibi ſedem quaſi et domicilium legat.

Simi-

c) In Commentationis Sect. 4. c. 2.

d) In Comment. Sect. 1. c. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Similiter Polum Antarcticum versus, ubi gravitas itidem maior est, quam in Aequatore, delapsi ex Atmosphaera Solari vapores depelluntur. Ex iis oriundum circa Polum Antarcticum lumen nobis in oculos non incurrit, nisi per duo et quinquaginta gradus aut plus ab isto Polo diffundatur. Petropoli A. 1751. die 6. et 7. Novembris St. v. eiusmodi lumen australe observavit, idque Tomo IV. Novorum Commentariorum Academiae Scientiarum Imperialis Petropolitanae exposuit Astronomiae gloria clarissimus *Grischovius*.

Per quatuor ultimos menses anni Lumen Boreale frequentius apparet, quam per quatuor primos, quoniam Terra in illis profundius, quam in his, in Atmosphaeram Solarem immergitur. Nam post solstitium aestivum Terra Soli fit propinquior. Post idem solstitium, quando Sol ex signo Cancri Signum Capricorni versus migrare videtur, Terra per Eclipticam ad signum Cancri adscendit. In Ecliptica Atmosphaera Solaris versatur. Per hanc igitur Terra, quoniam itidem in Ecliptica versatur, tanquam navis per mare movetur. Axis Terrae ad Eclipticam sub angulo 66½ graduum inclinatur. A solstitio aestivo igitur usque ad hibernum per Atmosphaeram Solarem migrantis Terrae praecedens Polus Arcticus, cum in dies altius in vapores solares immergatur, continue copiosiori materia Luminis Borealis oppletur. Praecipue circa Aequinoctium autumnale larga copia vaporum ditatur, ubi Atmosphaerae pars, quae Solis Aequatorem circumfluit, Eclipticam decussat. Quae enim Aequatorem Solis ambit, Atmosphaerae pars, quia cum Sole circa axem eius rotatur, a Sole longius diffunditur, quam quae circulos Aequatori parallelos circumdat. Ita ratio patet, cur, quando Sol ad Capricorni signum descendere videtur, praesertim circa Aequinoctium autumnale, maior sit crebritas Luminis Borealis, quam per reliquas anni partes.

Declaratis argumentis, quae, ex Atmosphaera Solari in Terrestrem delabentes vapores Luminis Borealis caussam esse monstrent, sequitur, ut expendamus rationem, qua

 hoc

hoc ex illis gigni cenſet *Mairanus*. Exardeſcens Luminisque Borealis genitrix materia ipſi eiusmodi eſſe videtur *e*), ut, antequam Atmoſphaeram Terreſtrem ingreditur, haud careat mutationibus, ſuaeque ſtructurae atque extenſionis mutabilitate, ſi cum aliis materiis miſceatur, apta ſit novis ſubeundis mutationibus. Atmoſphaerae noſtrae partes ſuperiores, ubi Lumina Borealia exoriuntur, itidem ſuas habere mutationes exiſtimat, quae ex Atmoſphaera Solari habentis materiae incenſionem modo iuvent, modo impediant. Aliam adhuc viam monſtrat *Mairanus f)*, qua, ſi quis materiam Atmoſphaerae Solaris per ſe neque ardere, neque lucere opinetur, utrumque in vaporibus ex ea ſeiunctis exiſtere cognoſcat. Fieri vere hoc poſſe arbitratur, ſi lapſu attingant ſuperiores regiones Atmoſphaerae Terreſtris; argumentumque petit ex phoſphoro, qui vaſe aperto, in quo concluſus nihil virium habere videretur, aeris externi contagione flammam concipit. In Spiritu vini ſolutae reſinae tenues et inviſibiles partes, aqua infuſa, coeunt et viſibiles redduntur. Similiter fieri poſſe *Mairanus* autumat, ut per Atmoſphaeram noſtram cadentes vapores ſolares, quo profundius, gravitate creſcente, labantur, eo magis coaleſcant. Pro credibili ſumit, inter ſe differre vapores ſolares figura, magnitudine ſeu volumine, et pondere ipſaque vi, qua inter ſe cohaereant; ponderoſiores et craſſiores, qui difficilius inflammentur, profundius Atmoſphaeram Terreſtrem intrare, inque locis ſuperficiei Telluris propinquioribus colligi et denſari, ut fumum et nebulas regionem boream verſus exhibeant; ſubtiliores autem et altiores vel ſua ſponte, vel partium aeriarum reniſu et conflictu, vel naſcente certa ex aeris miſtura fermentatione, ardere.

Mairanus igitur non definit vim, qua fulgere incipiant vapores ſolares, ſi cum aere noſtro confundantur. Contemplatus ego ſaepius Lumen Electricum in campanis vitreis aere vacuis, ex mira ſimilitudine, quam cum Lumine Boreali habet,

e) In Commentat. Sect. 3. c. 10.

f) In Sect. 5. Quaestione 4.

habet, cepi coniecturam, qua *vaporibus solaribus electricam vim* tribuerem. In Lumine Boreali perfecto, ex tenebricoso segmento, seu spatio vaporoso, quod inter horizontem borealem et albescentem arcum continetur, adscendentes lucidae columnae varios colores exhibent. Prope oram segmenti tenebricosi, albo, flavo, et viridi colore imbutae sunt. Partes columnarum altiores colorem aureum induunt, qui ad igneum accedit. Dispersae per caelum albicantes nubes igneum et rutilum colorem saepius ducunt. Quaedam ex his nubibus interdum adeo citatim oriuntur et evanescunt, rursusque exoriuntur, ut caelum fulgurare videatur. Nonnunquam omnis materia Luminis Borealis speciem tremoris praebet. Imo fieri solet, ut per caelum provolvi videantur undae igneae.

In tubis et campanis vitreis, ex quibus aer eductus est, excitatum Lumen Electricum similibus motibus et coloribus in conspectum prodit. Si tubus eiusmodi vitreus corpori, quocum electricitas communicata est, admovetur, derepente, facto contactu, albicans Lumen Electricum instar fluminis per cavitatem tubi diffunditur. Si sphaera vitrea, quae aere vacat, facta rotatione applicatae manus contactu fricatur; partemque sphaerae oppositam adiuncta fila metallica attingunt, ex alia sphaera vitrea electricitatem nanciscentia: illico flumen electricum vacuae sphaerae cavitatem explet, dispersum in radios coloratos, qui sphaeram quasi perforantes cavitatem pervolant ex loco, cui fila metallica adiacent, ad oppositum locum, ubi vola manus aut digiti applicatur. Iucundissimum spectaculum, quo Lumen Boreale praeclare effingitur, praebet Lumen Electricum sub campana vitrea, ex qua aer abest, enascens ex filo metallico per caput campanae traiecto, omnibus rimulis cera liquata ita occlusis, ut nihil aeris externi penetrare valeat. Fili huius parti extra caput campanae prominenti admovetur aliud filum metallicum electricitatis particeps. Inter haec duo fila in aere scintilla electrica gignitur. Actutum vero ex altera fili extremitate sub campana ingens numerus

merus radiorum electricorum erumpit, quorum alii orbem Antliae pneumaticae, cui campana insistit, alii latera campanae petunt. In campanis quatuor pedes altis vidi radios electricos, ex fili extremitate profluentes, universam campanae cavitatem pererrare, et in Antliae orbem delabi. Hi longiores radii electrici aeque albent ac certae columnae Luminis Borealis ex segmento tenebricoso per caelum adscendentes, et ita tenues sunt, ut per eas latera campanae cerni possint. Breviorum vero radiorum electricorum minor tenuitas est, densitate continue increscente cum decrescente radiorum longitudine. Quod v. e. fit, si in orbe Antliae positum sit corpus metallicum. Quo breviori intervallo corpus hoc a filo metallico per caput campanae traiecto distat, eo densius flumen electricum in hoc intervallo generatur. Hoc brevius autem spissiusque flumen electricum varios colores induit, qui colores radiorum et columnarum Luminis Borealis imitantur. Si filo metallico electricitas traditur, cuius magna vis est, universum vacuum sub campana, tum distinctis inter se radiis electricis, tum lumine confuso expletur, innumeraeque particulae albentes sursum deorsumque proiiciuntur *g*).

Ex hac igitur summa Luminis Electrici in vacuo excitati similitudine cum Lumine Boreali, coniicio, oriri hoc pariter ex materia electrica. Neque desunt argumenta, quae doceant, esse in vaporibus solaribus materiam electricam, eamque in Atmosphaera Terrestri excitari posse, commodumque habere spatium, per quod longe lateque diffundatur.

In locis, in quibus Lumen Boreale exoritur, aeris tanta raritas est, ut nihil sit, quod materiae electricae conatus elasticos

---

g) Methodum excitandi lumen electricum in vacuo, et adornandi instrumenta idonea, exposui A. 1744. in §. 102. 103. et 104. libelli germanici: *Gedanken von den Eigenschaften, Wirkungen, und Ursachen der Electricität*, et A. 1745. in §. 56. 57. et 58. libelli: *Die Eigenschaften der electrischen Materie und des electrischen Feuers.*

ſticos atque diffuſionem cohibeat. In monte Americano *Coraçon de Barionuevo*, cuius altitudo ſuperficiem Maris Pacifici 2476. hexapodis gallicis ſuperat, Galli Geometrae, cum dimetiendo gradui Meridiani in America operam darent, Mercurium in Tubo Torricelliano non niſi 15. digitorum et 9. linearum altitudinem habere viderunt *h*). Sub campana vitrea, ubi denſitas aeris ita minuta eſt, ut altitudo Mercurii in Tubo Torricelliano 15. tantum digitorum ſit, Lumen Electricum ex filo metallico per caput campanae traiecto large effunditur. Ex regula *Mariottii i*), in altitudine 181440. pedum ſeu 30240. hexapodarum ſeu octo milliarium germanicorum aeris tanta raritas eſt, ut ad pellendum levandumque Mercurium in Tubo Torricelliano nihil valeat. Cum igitur in magna illa altitudine, quam Lumen Boreale occupat, impendio maior ſit aeris raritas, iſtud ſpatium atmoſphaerae oppido accommodatum eſſe patet eruptioni Luminis Electrici ex vaporibus ſolaribus.

Sed quaeres, unde conſtet, eſſe in his vaporibus materiam electricam? Cum delapſi in atmoſphaeram noſtram, collectique inſtar fumi et nubis regionem borealem interdum obſcurent: eorum naturam non plane abhorrere a natura vaporum terreſtrium exiſtimemus. Hos vero materia electrica non eſſe vacuos, cum ex hoc, quod ſecreti ſunt ex rebus corporeis, quae materia electrica abundant, tum ex atmoſphaerae electricitate in tempeſtate fulminea, manifeſtum eſt.

Difficile vero explicatu videtur, quid in ſpatio caeleſti ſit, quod haerentem in vaporibus ſolaribus materiam electricam concitet. Ponamus, eam huius eſſe naturae, ut tritu et frictione cieri et ſolvi poſſit. Non igitur eſt, cur de concitatione electricitatis in delabentibus ex atmoſphaera ſolari vaporibus dubitemus. Lapſu enim fieri poſſe, ut fricentur, ex

h) *Bouguer* in praemiſſa libro, *la Figure de la Terre*, Hiſtoria: *Relation abregée du Voyage fait au Perou*, p. 57.

i) In Diſſertatione gallica: *Diſcours de la Nature de l'Air*, p. 175.

ex celeritate, qua caelum percurrunt, intelligitur. Luna intra unum minutum horae primum gravitate sua, qua terrae centrum petit, per tantum spatium labitur, quantum prope superficiem terrae corpus ex quiete libere delapsum primo minuto secundo percurrit *k*). Hoc vero spatium 15. pedibus et 1. digito et $1\frac{7}{9}$. linea, seu 15625. scrupulis pedis rhenani constat *l*). Gravia libere cadentia motu aequabiliter accelerato labuntur, quo fit, ut spatia diversis temporibus confecta inter se sint uti temporum quadrata, et temporum quadrata uti spatia iis lapsu absoluta. Ex atmosphaera solari igitur delati in regionem ubi luna a superficie terrae 59. semidiametros terrestres abest, intra 147. horas ad terram perveniunt. Assignemus semidiametro telluris 860. milliaria germanica. Tribuamus cum *Kraftio m*) cuilibet 24′, 000, 000 scrupula pedis rhenani. Semidiameter telluris igitur = 860 × 24, 000, 000 = 20, 640′, 000, 000. scrupulis. Quadratum temporis itaque, quo vapores solares ex regione lunari cadentes spatium unius semidiametri terrestris absolvunt, aequat 1320960. quadrata minuta horae prima. Ut enim altitudo 15625. scrupulorum ad altitudinem 20640000000. scrupulorum, quibus spatium unius semidiametri terrestris constat: ita unum quadratum minutum primum ad 1320960. minuta prima quadrata, scilicet 15625 : 20640000000 = 1 : 1320960, qui quartus numerus existit, quando factum ex secundo et tertio per primum dividitur. Ut altitudo unius semidiametri terrestris ad altitudinem 59. semidiametrorum terrestrium: ita 1320960. minuta prima quadrata, quae sunt quadratum temporis, quo vapores solares ex regione lunari per spatium unius semidiametri terrestris percurrunt, ad quadratum temporis, quo vapores solares 59. semidia-

---

k) *Newtonus* in Principiis Mathematicis Philosophiae naturalis lib. 3. propos. 4.

l) Vid. Muschenbroekii Physica §. 292. et *Euleri* Mechanica P. I. §. 223.

m) In Praelectionibus in Physicam Theoret. §. 147.

diametros terreſtres lapſu conficiant. Hoc quadratum aequat 77936640. minuta prima quadrata. Scilicet 1 : 59 = 1320960 : 77936640. Quartus hic numerus fit ex facto numeri ſecundi et tertii diviſo per primum, h. e. $\frac{59 \times 1320960}{1}$. Numeri quadrati 77936640. radix = 8828. minutis primis, ſeu 147. horis. Vapores ſolares igitur, quanquam per aerem infinite tenuem labuntur, valde tamen fricentur neceſſe eſt, cum tanta celeritate praecipitentur. Attritu aeris noſtri globi metallici ex fundis et baliſtis proiecti incaleſcunt. Itaque non eſt cur dubitemus de ratione, qua labentium vaporum ſolarium materia electrica excitetur.

Si corpori, in cuius ſuperficie lux et radii electrici micant, aliud admovetur, certo tamen intervallo interiecto, in admoti corporis ſuperficie ſimiliter lux radiique electrici emicant. Neceſſe igitur eſſe intelligimus, ut, ſi delapſorum vaporum ſolarium materia frictione excitata ſit, ex pendulis in atmoſphaera terreſtri corpuſculis, ſpatio, per quod electrica materia vaporum ſolarium diffuſa eſt, vicinis, itidem erumpat materia electrica, lineasque lucidas emittat. Motibus reciprocis igitur, quibus ex ſolaribus et terreſtribus vaporibus erumpentes particulae electricae mutuo ſe petunt, ſibique immiſcentur, continuoque loca ſua repetunt, ad modum luminis electrici artis ope concitati, generatur *lumen* iſtud, quod a regione, in qua hoſpitari videtur, *boreale* appellamus.

Quid in corporibus, quae electrica per ſe dicuntur, ut in electro et vitro aliisque huius generis, ad excitandam electricitatem vehementior frictio aeris valeat, experimentis tentatum eſſe mihi non conſtat. Operae pretium foret, experiri hoc. Si ſphaera vitrea ſolida electricitatem conciperet, acta per aerem ea celeritate, qua globi metallici ex ſclopetis et tormentis proiecti per aerem volitant: opinio, in vaporibus, ex atmoſphaera ſolari ſeiunctis, celeri lapſu excitari poſſe vim electricam, haud parum probabilis redderetur.

In aeris tractu, in quo materia fulminis cietur, homines et metalla, quando in pice, aut retibus fericis, aut aliis corporibus electricis per fe, pofita funt, electricitatem nancifcuntur aeque ac a vitreis fphaeris et cylindris, in quibus electricitas frictione excitatur. Quod obfervationibus et tentaminibus demum anno huius feculi quinquagefimo fecundo cognitum eft n). Fortaffe dabitur fimili tentandi ftudio explorare Vaporum Solarium Electricitatem, fi qua in iis fit, aut lapfu et frictione exiftat, et per atmofphaeram terreftrem ad loca diffundatur, in quibus aerem ducimus. In locis editioribus, ut in turribus et montibus, Lumine Boreali corrufcante, collocanda erit campana vitrea et aere vacua, per cuius caput filum metallicum traiectum fit, videndumque, an ex hoc filo fub campana effluat lumen fimile Lumini Electrico, quod in vacuum fub campana erumpere videmus, quando cum filo ex capite campanae prominenti electricitas communicatur.

BABIOLES LITTERAIRES ET CRITIQUES en profe et en vers:

i. e.

NUGAE LITTERARIAE ET CRITICAE; profaicae partim, partim metro expreffae.

Hamburgi, apud Io. Carol. Bohnium 1761. T. I. pl. 10. T. II. pl. 10. in 8.

Et parvis quoque rebus ineft
Sua faepe voluptas.

Vifum eft illuftri huius libelli auctori, lepido eundem nugarum titulo infignire, ratione ad noftrorum hominum ingenia maxime accommodata, qui magis fere nugis et fabulis, quam feriis et graviter fcriptis delectantur. Verum non eft cur id graviffimum quemquam a legendo illo

n) Brevem relationum hiftoriam tradidi in Inftitutionibus Philofophiae univerfae Anno 1762. editis §. 1821.

illo deterreat. Nam cum rerum, quae in illo continentur, varietate, quodque in eodem perpetuo floret, dicendi genere nitido atque amoeno, suaviter animum recreet, tum et plura passim reperiuntur collecta, quae sicut ingenii acumen, et lectionis amplitudinem non minimam produnt, ita varia explicant, nec trita nimis, et cognitione non prorsus indigna. Si quid tamen sit, quod merito omnium plausum non fuerat, erit profecto tenue illud de nobili illo Germaniae nostrae idiomate iudicium, tanto magis admirandum, quanto apertius, illam sibi linguam vernaculam esse, ipse A. fatetur. Nostrum est, ut capitum singulorum summam breviter, quantum fieri potest, colligamus.

Pag. 1-12. Horatius poeta ab ignaviae et vagae Veneris criminatione satis ingeniose vindicatur. P. 13-24. Lucani Pharsalicorum conversio gallica, quae Brebeufio debetur, ob multa in eadem egregia, tamquam aeterna oblivione indigna, vindicatur. P. 24-32. Auctor quasi irridens quorundam de *Sacci* vocabulo observationem, omnibus linguis communi, quaeque eius rei profertur rationem; idem de aliis verbis, ut *Scorpionis*, *draconis*, *pantheri*, *tigridis*, et *rosae*, ostendere haud insulse allaborat. P. 33-49. commendatur ratio, lecto aliquo libro breviter adscribendi suum de eodem iudicium; cuius etiam rei Auctor ingeniosa praeit exempla, variis in varios libros epigrammatibus conscriptis. In his eminet illud, quod Homeri versioni gallo-francicae, ab Anna Fabri concinnatae, vult praeponendum:

Savante enfant d'un savant Pére,
Docte moitié d'un docte époux!
O combien de savants, sans vous
Vivroient en France sans Homère!
O combien de pédants grecs, dans leurs Galétas
Courtisent la Dacier, et ne s'en vantent pas!

Item Memoriis Grammondi Comitis, editore Hamiltono:

Mieux que comptes, mieux que fables,
Ici mille Riens aimables
Nous font cherir Hamilton.
S'il faut rire, pour bien vivre,
Préférons ce charmant livre,
A l' histoire de Caton.

et Concionibus sacris I. Saurini, huius sententiae:

Des Protestants le Bourdalouë
Présente aux Chrétiens des Sermons
Si beaux, si touchants, si profonds,
Que même à Paris on les louë.
Rome, si tu te plainds que c'est là te trahir,
Fais toi des ennemis, que l'on puisse haïr.

P. 50-60. auctor, obtemperaturus nobilis cuiusdam feminae desiderio, studet detegere errata in *Boileau* poeta; quod etiam studium p. 73-82. porro prosequitur. P. 61-72. et in universum de ironia, et speciatim de Socratis atque Ciceronis aliquot ironice dictis, disseritur; ut illius: ὀφείλομεν ἀλεκτρυόνα; et huius epist. XII. L. V. ad Lucceium, de scribenda sui Consulatus historia. P. 83-96. varia variorum librorum epigrammata continuantur. P. 97-106. Auctor de mundo optimo, eiusque defensoribus praecipuis, nonnulla disserit. P. 107-117. de Berenice fabula prudenter disseritur, cuius praesertim exitus specimen probabilioris exhibetur. P. 118-135. Canonici in republica litteraria clari ordine alphabetico enumerantur. P. 136-153. varia iterum, neque acumine destituta, epigrammata proponuntur, ut in librum de moribus, auctore *Toussaint.*

O Moeurs! il faut vous l' avouer,
On souffre, en vous lisant, de n'oser vous louer.

Tomo II. Auctor de versuum componendorum studio in genere, poetice disserit. P. 9-18. disputatur de versibus prosaicae orationi immistis, quos non repudiat omnino Auctor, cum prosaicos in poesi versus minime probet. P. 19-30. Viri quidam illustres lusci sive monoculi commemorantur; addita etiam femina principe Hispanica, *d'Eboly*, forma

prae-

praeſtanti. P. 31 - 47. alia epigrammatum collectio reperitur. P. 48 - 58. varii generis obſervationes breviuſculae ab Auctore proponuntur. P. 59 - 70. de Apologis diſſeritur, quorum adeo exempla aliquot rarioris generis exhibentur. P. 71 - 81. Auctor improbat rationem comice tractandi parabolas N. T. ſuadens contra exornationem earundem poeticam. P. 81 - 98. epigrammata continuantur. P. 99 - 113. alter Canonicorum in republ. litteraria clarorum Catalogus exhibetur. P. 114 - 123. Auctor quaedam praefatus de mulierum in viros poteſtate, Oroſi et Agathae hiſtoriam verſibus breviter proponit. P. 124 - 143. continuatur Canonicorum celebriorum catalogus. P. 144 - 161. alia epigrammatum collectio proponitur. His igitur, breviter licet, excerptis, praemonitorum pars ſatis, ut opinamur, comprobatur; partem ipſa libelli lectio confirmabit.

NOVA LITTERARIA.

Venerunt in manus noſtras ſcripta quaedam, in celebratiſſima Ianſeniſtarum cauſa, ab anno inde 1756, in ipſa, ut nobis quidem videtur, Gallia, licet Romae nomen praeferant, excuſa. Venduntur certe Pariſiis, in urbibus maioribus Batavorum, et maxime Amſtelodami apud M. M. Rey. Horum commemorationem aliquam non ingratam ſperamus Lectoribus futuram. Sunt autem hi eorum indices:

I. et II.) *Renverſement de la Religion, et des loix divines et humaines*, etc. h. e. Deſtructio religionis, omniumque et divinarum et humanarum legum, per Bullas et Brevia, quae ab annis inde ducentis contra *Baium*, *Ianſenium*, *Quinque Propoſitiones*, pro *Formulari*, et contra *P. Queſnellum* promulgata fuerunt; ſeu Collectio omnium harum Bullarum, adiectis obſervationibus hiſtorico criticis, multisque ſcriptis magni momenti, e quibus hiſtorica ſeries innumerorum delictorum, malorum, et ſcandalorum, quibus Epiſcopi Romani, Aula Romana, et Ieſuitae, a duobus inde Seculis, continuo eccleſiam inundant, eandemque infeliciſſimam reddunt, formari poteſt: 1756. Volumina duo, octonis, quae

iunctim 534. paginis, et tabula monumentorum quae insunt, pagg. 10. constant.

III.) *Idée de la Vie et des Ecrits de M. G. de Witte, Pasteur et Doyen de l' Eglise Collégiale et Parochiale de Notre Dame au de là de la Dille, dans la Ville de Malines,* h. e. de vita et scriptis *Aegidii Wittenii*, in Mechliniensi urbe ministri sacrorum et Decani, Commentarius. Cum appendice memorabili, quae *Iesuitas* spectat, etc. 1756. pagg. 324. 8.

IV.) *Nouvelle Apologie de la sainte doctrine de M. Iansenius*, etc. h. e. Nova Apologia pro sancta doctrina *Iansenii*, Episcopi Iprensis, super quinque propositionibus, cum Responso opposito criticae, qua illam oppugnavit *Andreas van der Schuur*, Auctore *Aegidio Wittenio.* Editio altera, 1756. pagg. 178. 8. cum Tabula synoptica et appendicibus variis.

Omnia quidem haec opuscula cum eo, quod quinto loco indicabimus, Auctorem agnoscunt Ven. P. *le Clerc*, Subdiaconum Ecclesiae Rothomagensis, nunc Amstelaedami commorantem. Hic enim iam anno 1733. cum paucis ante annis vulgatum illud *Alexandri VII.* Pont. Rom. *Formulare*, facta subscriptione recepisset, eidem publico scripto, (quod *Acte de Revocation* appellavit, legique primo horum librorum pag. 179. sq. potest,) contradixit. Ab eo tempore videtur manum admovisse his scriptis componendis; sed necessaria quadam festinatione et occultatione in eo labore usus est. Quod ipsum effecit, ut ordinem iustum tueri, praesertim in prioribus duobus libris, non potuerit. Sed hunc turbatum inprimis in chronologicis restituit, adiecta, ut supra diximus, tabula, quae praecipit, quo ordine legenda sint monumenta et scripta singula, ut temporis, quo prodierunt, ratio habeatur. Post tot autem ac pene infinitos pro causa *Iansenii* libros editos, erit et his quoque, maxime illis quos primo loco posuimus, Voluminibus, pretium suum statuendum. Nam primum in illo libro, quem *Destructionem religionis per mandata pontificia* Auctor appellavit, omnis fere harum litium, quae a centum et quod excedit annis in Ec-

clesia

clesia Romana geruntur, historia panditur; plurima certe afferuntur edita in hac causa Pontificum Romanorum decreta, neque minus multa scripta historica, polemica, et alius generis, quae cum iisdem contentionibus coniuncta sunt. Atque ut a prima earum origine res omnis deducatur, insertae leguntur etiam constitutiones Pontificum, quae iam Seculo XVI. in causa *Baii* propositae fuerunt. Sed maxime ea, quae *Urbanus VIII. Innocentius X. Alexander VII. Clemens IX. Innocentius XII.* et *Clemens XI.* in litibus *Iansenii* causa exortis, gesserunt, ex mandatis eorum scripto exaratis intelligitur. His subiunguntur observationes in illa, magno numero, scriptaque illustrantia partim, partim oppugnantia, quae superiore et hoc Seculo prodierunt. Haec igitur historica monumenta, quae utroque hoc Volumine leguntur, utilem illis operam praestant, qui cognoscendae breviter ingentis huius disputationis cupidine tanguntur, praesertim si palmaria duntaxat ex his scriptis legerint. — Iam duo reliqui libri nec ipsi indigni sunt, qui inspiciantur. Tradunt enim de vita clari inter Iansenistas, vel quemadmodum dici malunt, *Discipulos S. Augustini*, doctoris eorumque propugnatoris, *Aegid. Wittenii*, qui Gandavi a. 1648. natus, vita autem functus est a. 1721. et eodem cum *Quesnellio* sepulchro, Warmonti prope Lugdunum Batavorum conditus est. Huius laudatur pietas et studium veri defendendi insigne, scripta etiam longe plurima ab eo vulgata recensentur, omnia propemodum ad eam quam saepius diximus causam pertinentia. Idem etiam Script. S. in linguam Belgicam *(Flamande)* transtulit. Sed adiunguntur quoque duo illius scripta, quorum inscriptiones supra dedimus. Posterius latine scriptum est, et *Polemicon*, seu *bellica expostulatio* audit, utrumque vero satis fortiter concinnatum. Appendix Relationi de vita et scriptis *Wittenii* subiecta, sistit vaticinia et omina pessima de *Iesuitarum* societate, a primis eius initiis concepta, (in quibus eminet clarissimi illius *Melch. Cani* iudicium, qui eos *Antichristi praecursores, emissarios*, et *sectatores* dicere non dubitavit;) multorum in Ecclesia Romana contra eos querelas publicas, narrationem de eorum in Paraguaria rebus gestis, et

de

de crudeliter ab iis ſtabilito in India orientali Inquiſitionis illius nefandae iudicio. His denique quatuor libris, qui unicum quaſi componunt, ſi ex conſilii et argumenti ſui rationibus aeſtimentur, addimus

V.) *Précis d'un Acte de Denontiation ſolemnelle faite à l' Egliſe et au Concile général, qui la repréſente,* etc. h. e. Compendium ſolennis denuntiationis ſeu accuſationis, ad Eccleſiam et Concilium generale, quod illam repraeſentat, relatae; qua quidem partim multae Bullae, Brevia etc. Epiſcoporum Romanorum, quae religionem et leges divinas humanasque evertunt; partim ipſi Epiſcopi Romani, tamquam rei malorum et ſcandalorum Eccleſiam affligentium, deferuntur: pagg. 65. quaternis, cum variis appendicibus. Videtur hic libellus poſt a. 1758. editus eſſe. Sed quamvis brevior ſit, tamen rerum et verborum pondere reliquos fere vincit; adeo aperte et graviter non modo iurisdictionem ſupremam, quam ſibi Epiſcopi Romani in Eccleſiam arrogant, ſed et alia illorum delicta non pauca perſtringit, vultque ab Eccleſiae Concilio generali his omnibus modum ſtatui et medelam adferri. Quis eſt autem adeo hebes quin intelligat, multa in his eſſe longe veriſſime dicta, quibus boni viri innumeri in Eccleſia Romana ipſa adſenſum praebeant, eaque re vanam oſtendant eſſe gloriationem, qua ſpectabile illud caput Eccleſiae dicitur erroris omnis expers, et ad hoc ipſum datum eſſe Chriſtianis, ut verum inter eos auctoritate ſua tuendo, diſſenſiones omnes et ſchiſmata ab iis prohibeat, qui mandatis eius reguntur. Ac mirantur ſane Evangelicae doctrinae confeſſores, viros cordatos, beneque et fortiter animatos, qui a tot annis atrocem illam et oppoſitam Scripturae S. *Conſtitutionem Unigenitus* negant ſe recipere poſſe, querelis potius et accuſationibus contra auctorem illius et defenſores pugnare, quam facta a tam crudeli et iniuſto imperio ſeceſſione, unice verbi divini auctoritatem ſequi. Nihil eſt quod a Rom. Epiſcopo, aut a Concilio in eius Eccleſia congregando exſpectent ſua ſibi iura reſtituenda eſſe; neque his, et vera libertate Chriſtiana frui incipient ante, quam prorſus extra teli iactum, ab illo metuendum, ſeſe proripuerint.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiæ

Calendis Septembris Anno MDCCLXII.

Pars II.

CONCILIA GERMANIAE, QUAE CELSISS. PRINC. Ioannis Mauritii, Archiepiscopi Pragensis, sumtu, Cl. IOANNES FRIDERICUS SCHANNAT magna ex parte primum collegit, dein P. IOSEPHUS HARTZHEIM S. I. eiusdem Celsissimi impensis, plurimum auxit, continuavit, notis, digressionibus criticis, charta et praefatione chorographicis illustravit. TOMUS II. ab A. DCCCXVI. ad M. Aerae Christianae.

Coloniae Aug. Agrippinens. typo Viduae Krakamp et heredum Simonis, Bibliopolarum, 1760. Alphab. 4. duern. in fol.

Quam Germaniae Conciliorum Collectionem eruditissimus Hartzhemius, primo Tomo ad annum usque DCCCXVI. produxerat, eam hoc altero, cuius hic recensionem paramus, ad annum M. continuat: gratissimum patriae munus, inprimis tamen rerum ecclesiasticarum curiosis. Quae mense Aprili anni 1759. horum Actorum, de omni consilio hoc, deque rationibus quas secutus est Hartzhemius, libere professi sumus, ea hic repetere nihil attinet. Eadem est secundi huius Voluminis facies, quae fuit primi; nisi quod excursus atque observationes rariores sunt. Dabimus igitur primum omnium Conciliorum, quo nomine et

Comitia Editor complectitur, catalogum chronologico ordine, ut hoc Volumine proponuntur; dicturi deinceps, pro more nostro, strictim, de rebus iis, quae prae reliquis expendi merentur, et discuti. Est autem Conciliorum Volumine hoc editorum haec series. Prima anni 815. *Synodus Frisingensis V.* qua Hitto Episcopus acceptat donationem Cundharti Comitis: 817. Concilium *Aquisgranense XI.* sub Ludovico Pio, Episcopis et Abbatibus. Conduntur Capitula 80. pro regula monachorum: 817. Synodus *Frisingensis VI.* publica sub Hittone, acceptante donationes duas, factas Ecclesiae Cathedrali; item restitutionem ablatorum eidem Ecclesiae. Alia *VIIma* eiusdem anni: 818. *Frisingensis VIII.* Synodus sub Hittone Episcopo, acceptante oblationes factas ecclesiae: 818. *Aquisgranense* Concilium *XII.* puniuntur rebelles clerici et laici, iudicio Imperatoris et Episcoporum: 818. *Ulmae* Concilium, in quo monachis S. Galli, contra Wolfoleon Episc. Constantiae, Ludovicus Imperator confirmat privilegia. 819. Conventus publicus *Aquisgrani.* Coram Ludovico ad honorem sanctae dei ecclesiae cap. 29. conduntur, danda Episcopis, Abbatibus, Comitibus, et omnibus missis Dominicis. Hetti Treverensis Archiep. epistola ad Frotharium Tullensem Episcopum, de obtemperatione mandatis Regiis debita. 819. Synodus *Frisingensis IX.* magna et universalis, in qua Hitto Episcopus acceptat Parmoini donationes factas Ecclesiae S. Mariae: 820. *Ahytonis*, Basileensis Episcopi, capitulare capitum XXV. 820. *Frisingensis X.* Synodus. Alhoarti Presbyteri donationem olim factam, nunc restitutam acceptat Hitto Episcopus. 821. *Frisingensis XI.* Synodus. Hartpaldi donationes factas acceptat Hitto Episc. 821. In *Theodonis Villa III.* Conventus. Ludovicus Imp. restituit rebelles Clericos et Laicos. 822. *Triburiense* Capitulare. Petitio Episcoporum XXXII. contra calumniatores et persecutores Episcoporum et Presbyterorum. Decretum Imp. ad hanc petitionem: 822. *Frisingensis XII.* Synodus. Oadalpaldi et Minigonis Presbyterorum dona olim facta reiterata confirmat

mat

mat Synodos. 822. Conventus *Attiniacensis III.* Imp. et Episcoporum. Poenitentia publica Imp. ob poenas in nepotes et fratres: reconciliatio eiusdem cum Agnatis: horum restitutio. 823. Capitulare 28. capitum ad Missos Dominicos, Episcopos, et Comites. 825. *Aquisgranense* Concilium de transferendo corpore S. Huberti Leodio Andainum, sub Hadebaldo Metropolita Coloniensi, Walcando Leodii Episcopo. 826. In *Ingelheim* Conventus Ludovici Imp. duorum Legatorum Papae Leonis et Theophylacti. §. 1. Herioldi Daniae Regis et familiae baptismus. §. 2. Missio prima S. Ansgarii in Daniam. §. 3. Capitula VII. pro Ecclesia et sacerdotibus. 826. In *Walacria* Synodus S. Friderici Episcopi Ultraiectini. Illicitarum nuptiarum damnatio. 827. *Frisingensis* Synodus in Ehingen. §. 1. Hitto Episcopus acceptat traditionem Wicharii Presbyteri. §. 2. Fritilonis Presbyteri censum ablatum. 828. Ibidem Synodus. Hitto in ea confirmat traditiones Ellanpurgae et Engilpurgae. §. 2. Haereditatem Denchilonis acceptat. §. 3. Traditionem Tutonis pro Ecclesia Cathedrali. §. 4. Traditionem haereditatis in Crazzun. 828. Capitulare *Aquisgranense* Ludovici Imp. Capitum 27. Epistola Ludovici commonitoria ad omnes Fideles sanctae dei Ecclesiae. Ludovici et Hlotharii Epistola Encyclica de Conciliis Episcoporum in quatuor imperii partibus celebrandis. 829. Synodus *Moguntina* sub Otgario Archiep. Vota parentum pueros offerentium quatenus ratificanda? 829. Conventus *Ratisbonensis.* Ludovicus fines Laureacensis et Salisburgensis Dioeceseon dividit. 829. *Wormatiensis* Synodus, in qua Ludovicus Imp. et Legati Apostolici legunt ea, quae in quatuor Synodis, in quatuor locis imperii statuta sunt. 830. *Frisingensis* Synodus, in qua Hitto Episcopus acceptat traditionem Innichonis. 830. *Noviomagi* Conventus, in quo decernitur reducenda Imperatrix ad Imp. Ludovicum. 831. *Aquisgrani* placitum. Iudithae Imperatricis purgatio et absolutio canonica ab Episcopis. Ansgarii consecratio in Episcopum Hammaburgensem. 831. *Frisingensis* Synodus.

 Haere-

Haereditatis Sigefunsi traditio. Traditio Iacobi proprietatis acceptatur. 834. *Aquisgrani* Conventus, in quo Ludovicus Imp. Diploma dat de paganis convertendis, et institutio ac dotatio Hammaburgensis Ecclesiae firmatur. 834. Narratio historica factorum in depositione Ludovici Basileae, Compendii etc. 835. In *Theodonis Villa* Synodus a 2. Februarii ad 1. Martii. Restitutio Ludovici in Imperium. Ebonis Remensis confessio et dimissio Episcopatus. Fulconis Abbatis surrogatio in eam Cathedram. Flori Diaconi Lugdunensis accusatio Amalarii apud Patres in Theodonis Villa congregatos. 836. Conventus *Aquisgranensis*. Commonitoria ad Pippinum Aquitaniae Regem de restituendis rebus Ecclesiae ablatis. Canonum Libri III. Caput I. De vita Episcoporum. Canones XII. Caput II. De doctrina Episcoporum. Canones XII. De vita et doctrina inferiorum ordinum. Canones XV. Caput III. De persona Regis et Filiorum et Ministrorum eius. Canones XXV. Ex eadem Synodo Libri III. ad Pippinum Regem, contra raptores aut detentores bonorum Ecclesiasticorum ex divinis Scripturis commonitiones. Lib. I. Lib. II. Lib. III. 837: Concilium *Aquisgranense* de subiectione Anisolensis Abbatis erga Aldricum Cenomanensem Episcopum. Confirmatoria Synodalis sententiae per Ludovicum Imp. 838. *Neomagensis* Conventus. Ludovicus Imp. restituit Fuldensi Monasterio ablata. Donum facit Monasterio Herivordiensi. 838. Synodus in *Frisia*, sub Friderico Episc. Ultraiectino. Doctrina vera de SS. Trinitate traditur et promulgatur. 838. Synodus *Tullensis*. Frotharius Episc. confirmat Abbatiae S. Apri Parochiam S. Maximini. 839. *Morinensis* Synodus, in qua coenobium S. Audomari Bertini Abbati subiicitur. 840. In *Ingelheim* Concilium. Lotharius Imp. Ebonem restituit Remensi sedi, cum consensu multorum Episcoporum. 841. In confinio *Germaniae* et *Franciae* Synodus, in qua victoria ad Fontanetum contra Carolum Calvum obtenta, deciditur esse iudicium Dei pro causa Ludovici Germanici et Caroli Aquitani: Victoribus a persecutione desistendum. Orandum et ieiunan-

nandum pro mortuis ex utraque parte. 842. In loco incerto, ut ſupra, decernunt Epiſcopi, Regnum Franciae inter Ludovicum Germanicum et Carolum Calvum herciscundum, excluſo Lothario Imp. 843. Synodus *Friſingenſis*, in qua Erchanbertus Epiſc. acceptat donationem Baldrici. 843. *Ulmae* Conventus, in quo Epiſcopus Conſtantienſis et Abbas S. Galli compromittunt in Regem arbitrum. 844. *Sergii* II. PP. Epiſtola ad Epiſcopos Tranſalpinos, qua Drogonem conſtituit Vicarium Sedis Apoſtolicae. 1. Dat ei poteſtatem congregandi Concilia in Germania et Gallia. 2. De Provincialium Synodorum relatione Papae facienda. 3. Poteſtatem appellantes ad Papam audiendi. 4. Poteſtatem examinandi Epiſcopos et Abbates. 844. *Theodonis Villanum* Concilium. Capp. VI. 845. Conventus in *Paterbrunnem* de ſtatu Eccleſiarum in Saxonia firmando. Donationes tres Regiae Corbeienſi coenobio, factae in hoc Concilio. 843. Concilium *Treveris* indictum, ſed Pariſios translatum. 847. Concilium *Moguntinum* Provinciale ſub Rabano Archiep. Praefatio ad Ludovicum Germaniae Regem. Canones XXXI. conditi. Caſtigatio Thiotae Pſeudo-Prophetiſſae. Coniunctio Epiſcopatus Hammaburgenſis cum Bremenſi Ansgario deſtinata. 848. Concilium *Moguntinum* nationale. Sub Rabano II. Goteſcalci Monachi praedeſtinatiani auditio, damnatio, relegatio. Epiſtola Synodica Rabani Moguntini ad Hincmarum Remenſem. Reſtitutio decimarum Osnabrugenſi Eccleſiae ablatarum. 852. Concilium *Moguntinum*. Sub Rabano III. Confirmat Abbatem Gohbertum: dat ei poteſtatem eligendi advocati. Monaſterium ſub banno regio conſtituit. Ludovicus Rex donat novae Corbeiae Meppiam et Eresburg, Herifordiae Bugimthi et Hreni. Definit manſionaticam viſitaturo Epiſcopo. 853. Concilium *Francofordiae*. 857. Concilium Moguntinum ſub Carolo. Epitome ventilatorum de iure Eccleſiaſtico. Lecta Epiſtola Guntharii Archiep. Colonienſis. 857. *Wormatienſe* Concilium. Conſenſus Guntharii Colonienſis in coniunctionem Hammaburgi et Bremae, ſi Papa

consentiat. Legatio Salomonis Episc. ad Papam a Rege et Synodo. 858. Nicolai I. Papae Confirmatoria Synodi Wormatiensis. Ansgarii et Bremensis Ecclesiae exemptio a Metropoli Coloniensi. 859. Concilium *Tullense* ad Saponarias XII. Provinciarum sub Carolo Calvo. §. 1. Canones XIII. §. 2. Libellus proclamationis Caroli Regis adversus Wenilonem. §. 3. Epistola Synodalis ad Wenilonem Senonensem Archiep. §. 4. Epistola Synodalis ad Episcopos Britonum, qui a Metropolitano Turonensi desciverant. §. 5. Epistola Synodi ad Britones excommunicatos. 859. *Metense* Concilium contra Ludovicum Germaniae Regem, ad quem Episcopi cum commonitorio ablegantur. Commonitorium Synodale. 859. *Wormatiensis* Synodus, in qua Ludovicus, Germaniae Rex, Legatos Episcopos excipit, responsum differt: ad Papam causam defert per Thiotonem Abbatem Fuldensem, et absolvitur. 859. *Rabani* Archiep. Moguntini Epistola Canonica ad Heribaldum Episcopum Antissiodorensem. Continet capp. XXXIV. Eiusdem ad Reginboldum Episcopum Moguntinum responsoria Canonica ad V. quaestiones. Eiusdem ad Reginbaldum Chorepiscopum responsoria et definitoria. Eiusdem de Chorepiscoporum potestate ad Drogonem Metensem Episc. Eiusdem ad Humbertum Wurceburgensem Episc. quota generatione liceat nubere? 895. *Rabani* tractatus de Consanguineorum nuptiis, et de magorum praestigiis. 860. Concilium *Moguntinum* sub Carolo Archiepisc. Cuius variis quaestionibus Romam missis respondet Nicolaus Papa Epistola XIII. capitibus constante. 860. Concilium *Aquisgranense*, in quo Teutberga Regina accusatur incestus V. Idus Ianuarii et ad poenitentiam damnatur. 860. Medio Februario Concilium *Aquisgranense*, in quo iterato examine Teutberga publicae poenitentiae subiicitur, et a Rege separatur. 860. *Confluentiae* Synodus, mense Iunio, in qua arbitrio Episcoporum regna dividuntur, et foedera iurantur. Capitula ab omnibus servanda XII. 860. *Frisingensis* Synodus. Manonis donatio pro colendis Sanctis in monte S. Stephani. 860. Concilium

cilium *Tullense* apud Tusiacum. Canones V. Epistola Synodica ad rerum sacrarum pervasores. 862. Concilium *Aquisgranense*, in quo permittitur Lothario divortium a Theutberga, et connubium cum Waldrada. Contestatio Lotharii de sua incontinentia. Episcoporum assensus. 862. Nicolai PP. a Theutberga provocati literae ad Radoaldum et Ioannem Episcopos, Legatos in Lotharingiam, cognosendi divortii causa, commonitorium iisdem Legatis datum. 862. Eiusdem Epistola ad Lotharium Regem, ut Legatos ad Synodum cogendam mittat. Eiusdem ad Carolum Calvum, ut Regni sui Episcopos mittat Metas. Eiusdem ad Ludovicum II. Imperatorem. Commendat ei legatos, ad Synodum in Franciam missos. Eiusdem ad omnes Archiepiscopos per Galliam et Germaniam, ut ad Synodum Metensem accedant, causam Lotharii inquirant. Eiusdem ad omnes Reverendissimos Archiepiscopos Confratres in Concilio Metensi residentes. 863. Concilium *Metense* de divortio Lotharii et Theutbergae, praesentibus Legatis Apostolicis et solis Episcopis Lotharingiae, mense Iunio. 863. *Adventii* Metensis Episcopi, Libellus Apologeticus pro Conciliis Aquisgranensibus et Metensi. 863. Synodica Episcoporum ex Concilio *Metensi* ad Papam. 863. Synodus *Romana* sub Nicolao I. circa Kalend. Novembris. In qua I. damnatur Conciliabulum Metense anni huius: Theutgaudus et Guntharius ab Officio Episcopali deponuntur: In complices Episcopos comminatio similis, ni resipiscant: Ingeltrudis, uxor Bosonis Comitis vaga, iterum excommunicatur. Anathema in violatores Apostolicorum Decretorum. 864. *Theutgaudi* et *Guntharii* Epistola Apologetica et appellatio. 864. Eorundem et aliorum intercessoria pro Rothado Suessionensi, iniuste ab Hincmaro deposito. 864. Synodus *Constantiensis* sub Salomone Episcopo, elevante corpus S. Othmari. 864. Synodus Romana II. Excommunicantur Theutgaudus et Guntharius Archiepiscopi. 864. Narratio summaria gestorum ab Arsenio Ortensi Episcopo, Legato Papae, Francofurti, in Gundulfi villa, Attiniaci, pro executione

cutione Concilii Romani anni 863. et pro tollendo divortio Lotharii et Theutbergae. 864. *Nicolai* PP. Epiſtola ad Ludovicum Germaniae, et Carolum Calvum Galliae Reges, epiſcopos in urbem mittendos fuiſſe: Lotharium a divortio removendum: Coloniae et Cameraci conſecrandos Epiſcopos. 865. *Franconi* Tungrenſi poenitenti, veniam dat Nicolaus Papa. 865. *Adventii* Metenſis Epiſtola ad Papam purgatoria et deprecatoria. 865. Caroli Calvi Regis interceſſoria pro Adventio ad Papam. Nicolai Papae abſolutoria, Adventio miſſa. 867. *Nicolai* Papae ad Hincmarum et Epp. Galliae Epiſtola narratoria de criminationibus Graecorum contra Occidentales Eccleſias, et excitatoria ad omnes Epiſcopos occidentis contra omnes Graecorum. 868. Concilium *Wormatienſe.* Profeſſio fidei contra primarium errorem Graecorum. Canones LXXX. circa diſciplinam et poenitentiam. Confirmatio Monaſterii Heriſienſis. 868. *Lotharii* Regis Epiſtola ad Nicolaum Papam. Rogat, ne aemulis credat: paratum ſe, coram Papa ad calumnias aemulorum confutandas. 868. *Nicolai* PP. ad Carolum Calvum, Patruum Lotharii, de novis attentatis huius Regis: ut Theutbergam in regnum ſuum recipiat interim, dum Epiſtolas Pontificias Lothario et Epiſcopis dirigat. 868. *Treverico* in Conventu conatur Lotharius Theutbergam iterum inducere, ut falſi criminis ſe ream fateatur et velum ſumat. 868. Synodus *Ticinenſis*, hic primum edita, ab Epiſcopis Ludovici II. Imp. celebrata pro depoſitis Theutgaudo, et Gunthario Archiepiſc. reſtituendis. Epiſtola Synodica PP. Ticinenſium ad Nicolaum I. Epiſtola Guntharii ad Hincmarum. 866. *Nicolai* PP. Reſponſoria ad Ludovicum Regem Germaniae, ut deſinat intercedere pro depoſitis. *Nicolai* PP. Reſponſoria ad PP. Synodi Ticinenſis. Eadem eſt apologetica omnium Actorum a Nicolao in hac divortii cauſa. 868. *Nicolai* PP. ad Archiepiſcopos et Epiſcopos in Regno Lotharii: Waldradam iam tertio excommunicatam eſſe; doceri vult, an et quomodo Lotharius cum Theutberga vivat. 868. Eiusdem ad Lotharium Regem, cui refert, quod Theutberga

berga contra se ipsam scripserit. Matrimonium solvi non posse, nisi et ipse caelebs deinceps vivat. 868. Eiusdem ad Theutbergam. Reprehendit eius impatientiam: Coniugium non posse dissolvi, nisi maritus caelebs dein velit manere. 868. Eiusdem ad Ludovicum II. Regem, ut Lotharium ad Theutbergam, Ingeltrudem ad Bosonem redire compellat. 868. Eiusdem ad Ludovicum Regem. Reprehendit eius in praestandis promissis moram. Lotharium Romam non vult venire, nisi Waldrada dimissa, Theutberga recepta: Coloniae et Treveris legitimos Episcopos ordinandos esse. 869. Synodus Dioecesana *Coloniensis*. Electio et consecratio Williberti Archiep. Coloniae. 873. Synodus nationalis *Coloniae*. §. 1. Licentia proprietatis Canonicis a Gunthario indulta confirmatur. §. 2. Electio Praelatorum iisdem conceditur. §. 3. Potestas Praepositi in gubernandis personis et rebus temporalibus. §. 4. Licentia testandi. §. 5. Dedicatio Ecclesiae Metropolitanae. §. 6. Fundatio Essendiensis Coenobii. §. 7. Fundatio et dotatio Gerresheimensis Coenobii. 873. Conventus Regis et Episcoporum in *Franconofurt* et *Moguntia*. Caroli filii obsessi liberatio. 873. *Ioannes VIII.* Pp. Pallium donat Waloni Episcopo Metensi. 876. Concilium *Treverense*. De causa et usu Pallii, Suffraganeo donati a Papa. 876. *Ioannes VIII.* invitat Episcopos Germaniae ad Synodum Trecensem. 880. Synodus *Germanica* loci incerti, in quo Adalgarius Coadiutor Hammaburgi constituitur. 887. Concilium *Coloniense* Provinciale contra raptores rerum Ecclesiae. Canones VI. 888. Concilium *Moguntinum* sub Arnulpho et Archiepp. Capitula XXV. cum Praelocutione ad Patres Concilii. Confirmantur a Synodo privilegia Corbeiae et Herivordiae. De subtractis Ecclesiae Osnabruggensi decimis consultatio. 888. Concilium *Metense* de reformandis moribus. Capita IX. 890. *Forchemensis* Synodus. Confirmat fundationem Herisiensis Coenobii, et donationes Wicberti Episcopi factas variis Ecclesiis. 890. Concilium *Wormatiense* indictum in causa coniungendae Bremae et Hamburgi. 892. *Franco-*

fordiense Concilium, in quo decernitur subiectio aliqua Bremensis Episcopi erga Coloniensem Metropolitam. Epistola Formosi Papae confirmatoria Synodi. Confirmantur dona facta Herifordiensi Caenobio. 895. *Triburiense* Concilium sub Arnulfo Rege a XXIII. Episcopis celebratum. Canones LVIII. Epistola praelocutoria Capitulorum. Capitula ex Burchardo servata praeter priora LVIII. 898. *Treverensis* Synodus. Elevatio corporis S. Maximini Archiep. 898. *Aquisgrani* Synodus in qua Traiectensis Abbatia Treverico Archiepiscopo restituitur. 899. *Saltzburgensis* Synodus. Wichingi Pataviensis Episcopi et Richardi surrogatio. *Remedii*, Curiensis Episc. Canones XLIX. saeculo nono scripti. *Digressio ad Saeculum Nonum.* §. 1. De delectu Conciliorum tum a Comitiis, tum nobiliorum a conditis Canonibus. §. 2. Synodi extra Germaniam habitae, spectantes tamen ad Germaniae Ecclesias. §. 3. De exitu Synodi Aquisgranensis anni 809. §. 4. Cur Canonizatio S. Swiberti anno 803. praetermissa sit? §. 5. Canonistae Saeculi noni in Germania praecipui. §. 6 Quot Synodi in causa coniungendae Bremae cum Hamburgo celebratae, quibus annis? contra Cl. Mansi in Supplementi Conciliorum Tomo I. §. 7. De Godescalci damnatione in Synodo Moguntina anno 848. §. 8. De Synodis in causa divortii Lotharii et Theutbergae: dissentiente Cl. Mansi. *Saeculum X.* 904. Libellus *Reginonis* de Ecclesiasticis disciplinis et religione Christiana. Inquisitio de his, quae Episcopus vel Ministri eius visitaturi Dioecesin inquirant. Primus Libellus colligit Canones CCCCXLIII. Secundus continet Canones CCCCXLVI. 903. Synodus *Forchemensis*, in qua Adelbertus Comes ob vastatam Wurceburgensem Dioecesin multatur a Ludovico III. Imp. et Episcopis suis bonis: donantur eidem Ecclesiae nova bona. 903. *Ottingensis* in Bavaria Conventus Ludovici et Episcoporum. Donatur Monasterio S. Emmerani curtis. 906. In *Holtzkirchа* Bavariae conventus. Ludovicus et Episcopi renovant Ecclesiae Frisingensi libertatem eligendi inter se Episcopi. 908. *Frisingensis* Synodus. Dracholfi

cholfi Frisingensis Episcopi et Cuononis Chorepiscopi mutua complacitatio et traditio. 912. *Halberstadensis* Synodus, in qua Hatheburg, nupta Henrico Aucupi, quia ante nuptias monasterium ingressa fuerat et velata, excommunicatur. 916. Tullensis Synodus, in qua decima Ecclesiae S. Apri restituenda deciditur. 916. Synodus in *Altheim*, sub Conrado Reg. Germaniae, Canones X. ex Burchardo servati et huc transcripti ex XXXVIII. Canonibus factis superstites. 919. Aut post 512. *Constantiae* Synodus una et altera de Wendelgarta, Henrici Regis filia, ob absentiam mariti velata, sed reduci marito restituta certis pactis. 920. *Leodiensis* Synodus. Eugenii Martyris et Episcopi reliquiae advectae et cultae sub Stephano Tungrensi Episc. 920. *Caroli III.* Simplicis Epistola ad Episcopos Regni sui contra Hilduinum electum Tungrensem. 920. Hermanni Archiep. Coloniensis Epistola ad Richarium electum Tungrensem. 920. *Ioannis* Pp. Epistola ad Hermannum Colon. qua iubetur Hermannus cum Candidatis Tungrensis Ecclesiae Romam venire. 921. Conventus Bonnae, in quo Episcopi utriusque Regis arbitros et sponsores agunt de regno Francorum inter Carolum Simplicem Franciae Occidentalis et Henricum Aucupem Franciae Orientalis et Germaniae Regem. 922. Synodus *Confluentina* eorundem Regum, ut supra, Conventus cum VII. Episcopis, Canones V. servati ex octo conditis. 927. *Treverensis* Synodus, in qua liber Sanctionum Ecclesiasticarum a Ruotgero Archiep. Treverensi scriptus, promulgatur et acceptatur. 929. Concilium *Duisburgense*, in causa Bennonis Episc. Metensis excaecati. 932. *Erfordiense* Concilium nationale. Capitula V. servata ex XXVIII. 932. *Ratisbonensis* Synodus. Admonitio mutua Episcoporum de omnibus rebus et iustitiis ad veram et orthodoxam religionem Catholicae Fidei pertinentibus. Indictae et condictae Missae, Psalteria, Eleemosynae, pro defunctis Episcopis. 932. *Dingoluingensis* Synodus. Restitutio facta Ecclesiis ab Arnulpho malo, Duce Baioariae. 937. *Leonis VII.* Papae Epistola ad Gallos et Germanos Episcopos circa disciplinam

 Cleri,

Cleri. 939 *Leo VII.* scribit Gerardo, Laureacensi Episcopo, eique Pallium mittit, certis diebus gerendum, speciatim Synodum celebranti. 942. *Bunnae* Synodus XXII. Episcoporum. Acta perierunt: at memoria superest. 944. *Duisburgi* Synodus, ubi Ruotbertus Treviror. et Richardus Tungrorum Episcopi se purgant apud Ottonem I. contra accusatorem Conradum Lotharingum. Corpus S. Servatii Duisburgum Traiecto advehitur, quo Rex flectatur ad vindictam inferendam Immoni Comiti, Ecclesias persequenti. 947. *Virdunense* Concilium coram duobus Regibus Ludovico et Ottone et plurimis Episcopis. Artaldo sedes Remensis adiudicatur contra Hugonem competitorem. 948. Mosomense Concilium. Artaldo iterum addicitur cathedra Remensis. Hugo a Communione suspenditur usque ad generalem Synodum. 948. *Ingelheimense* Concilium nationale, mense Ianuario. In eo Artaldi Remensis electio confirmatur, Hugo excommunicatur, praesente Rege, Legato Apostolico Marino, et plurimis Episcop. Canones X. sanciuntur. 948. *Artaldi* Remensis Archiep. Epistola ad Marinum Legatum Apostolicum apologetica. 948. *Treverense* Concilium, in quo Hugo denuo excommunicatur, praeside Marino Legato Apostolico. 948. *Agapitti II.* Papae Epistola ad Adalgarium Hamburgensem Archiepisc. in qua coniunctionem cum Bremensi confirmat. 948. *Coloniensis* Synodus, in qua Wicfridus Archiep. ampliat bona Ecclesiae S. Severini. 952. *Francofurtensis* Synodus. Capitula duo, Ottonis Regis et Episcoporum consensu decreta. 952. *Augustana* Synodus nationalis sub Ottone I. Capitula XI. 954. In *Arnstadt* Thuringiae oppido Conventus. Pax post cladem Hungerorum stabilita. Wilhelmus, filius Ottonis, Moguntinus Archiep. a Clero et populo electus. 956. *Frisingae* Synodus. Concambium Lantperti Episcopi et Engilscaletri nobilis viri. 957. In *Quidlinburg* Conventus Regis, Episcoporum, et Abbatum; Monasterium Alanesburg transfertur Lutram: praeficitur Abbas, cuius electio libera datur cum variis praediis ab Ottone Rege. 958. In Ingelheim

heim Conventus XII. Episcoporum et Regis: Heroldo Salisburgensi exoculato subrogatur Fridericus. 961. *Ratisbonae* Conventus nationalis praesentibus duobus Legatis Apostolicis. Decernitur translatio reliquiarum S. Mauritii ad Magdeburgum. 962. *Ioannis XII.* Bulla prima pro erectione Magdeburgi Archiepisc. et Merseburgi Episc. Canones VI. statuti. 964. *Coloniae* Concilium sub Brunone Archiepisc. pro disciplina Cleri. Synodica Brunonis Papae missa a Rutgero dicitur, sed periit. 965. Coloniae Concilium, in quo fundatio collegiatae S. Martini Leodii confirmatur. 966. In *Quedlinburg* conventus Ottonis et cunctorum Regni Archiepp. et Epp. Mathildis, filia unica Regis, Abbatissa benedicitur non ab uno Episcopo, ut moris est, sed a multis ibi collectis Epp. 967. *Virdunensis* Synodus, sub Wicfrido Episcopo. Decimam Capellae S. Martini subiectam esse et fuisse sancti Syri Ecclesiae VII. Presbyteri iurant, ratificante Episcopo suo Banno et Synodo. 967. Concilium *Ravennatense:* in quo Heroldus Salisburgi Archiep. excaecatus ob attentata varia contra canones, excommunicatur. Synodica I. Ioannis XIII. Pp. de institutione Magdeburgi Metropolis et Suffraganeorum. 968. *Ingelheimii* Synodus, in qua Fridericus Salzburgi Heroldo surrogatur. 960. Synodus *Romana*, in qua Burchardus, primus Misnensis Episcopus, Sanctae sedi immediate subiicitur: Termini dioecesis Misnensis finiuntur: Donata Misnensi Ecclesiae ab Augusto, Papa et Synodo confirmantur. Synodica altera Ioannis XIII. qua Gerbertae Abbatissae Gandersheimensi conceditur protectio sedis Apostolicae, libera electio Abbatissae, et bona omnia confirmantur. Synodica III. Ioannis XIII. ad Theotfridum Abbatem S. Maximini, qua electio libera conceditur eius Monasterio. 2. Ab omni vi et iurisdictione eximitur: 3. Omnis alienatio vel cambiatio bonorum interdicitur. 968. *Ravennatensis* Synodus, in qua perficitur institutio Archidioecesis Magdeburg. Synodica IV. Ioannis XIII. ad Adelbertum primum Magdeburgi Archiep. cui conceditur Primatus instar Moguntini in Germania prima, Treverensis in

Belgica, Coloniensis in Germania 2da. Canonicorum Metropolitanae numerus, qualitas, potestas definitur. 968. *Ioannis XIII.* Synodica ex Synodo Ravennatensi, qua Adelberto Archiep. Magdeburgi mittit Pallium certis diebus gestandum. 968. In Coenobio *S. Galli Constantiensis* Dioecesis, conventus Episcoporum et Abbatum. Accusationes intentatae enervantur. Ruodmannus Augiensis Abbas, accusator reiicitur. Fraternitas omnibus datur. 968. *Leodiensis* Synodus sub Eberkaro. Praedium ad Lauresham spectans, et decimae inde provenientes, eidem restituuntur. 969. *Romanum* Concilium, in quo Ioannes XIII. Primatum Treverensi AEpiscopo confirmat, et Vicariatum Sedis Apostolicae. 969. In hac, vel post Synodum *Ravennatensem*, Hatto Moguntinus Archiepisc. consentit, et Hildewardus Magdeburgensi Archiepiscopatui erecto et subtractioni Brandenburgensis et Havelburgensis Ecclesiarum subiiciendarum Magdeburgensi. 970. *Metensis* Synodus, sub Theodorico Episcopo decimas hactenus deputatas personis laicalibus Ecclesiarum Officialibus restituit. 970. *Magdeburgensis* Synodus I. Inthronizatio primi Archiepiscopi Adelberti et Suffraganeorum Hierarchia ordinata. 971. *Tullensis* Synodus sub Gerardo Episcopo bona quaedam Ecclesiae S. Michaelis donante. 972. Concilium *Ingelheimense*, quo Adalbero, nepôs S. Udalrici, vetatur uti insignibus Episcopalibus, vivente Episcopo S. Udalrico. Corbeiensis Abbas et Herfordensis Abbatissa coguntur decimas restituere Ecclesiae Osnabrugensi. 975. *Tulnensis* in Bavaria Synodus, in qua bona Batavensi Ecclesiae ablata, restituuntur. 975. Synodus *Romana*, in qua Benedictus VII. donat Theodorico Archiep. Treverensi cellam quatuor coronatorum in urbe Roma. 976. Synodus *Laureacensis* sub Piligrimo Archiep. de decimis Ecclesiae huic debitis. 977. In *Trutmannia* Synodus. Henricus Augustae Episcopus exilio liberatur. 979. Ingelheimii Synodus. Elevatio S. Celsi Episc. Treverens. decreta Episcoporum consensu. Coniunctio Monasteriorum Stabulensis et Malmundariensis sub unico Abbate libere eli-

gendo

gendo a Monachis utriusque coenobii. 980. *Leodiensis* Synodus, in qua miracula S. Landoaldi lecta approbantur, et Gandavum mittenda decernuntur, Notkero Episcopo praeside. 981. *Treverensis* Synodus, sub Egberto Archiepiscopo: S. Paulini Monasterium dotatur et fundis augetur. 982. *Tullensis* Synodus sub S. Gerardo Ep. Praeside, confirmante testamentum Goderanni Primicerii et omnia bona Abbatiae S. Mansueti. 985. Apud *Tulnam* in Bavaria Conventus, sub Piligrimo Episc. Pataviensi, obtinente ab Ottone III. immunitatem pro colonis Ecclesiastici patrimonii in Austriam deductis. 985. Synodus *Laureacensis I.* de decimis Ecclesiae Laureacensi competentibus, sub Piligrino Episcopo Pataviensi: altera in Mautoren, tertia in Mistelpach, de eodem argumento, eodem anno. 987. Synodus *Andernacensis*, in qua Otto III. auget privilegia Vilicensis Coenobii. 988. *Tullensis* Synodus sub S. Gerardo Episc. praeside, dante cellam in Ingolini curte sitam, S. Michaeli, manu sua, testante Clero et anathematis adiectis. 991. *Halberstadensis* Synodus sub Hildewardo, consecrante suam Cathedralem, cuius singula altaria a diversis Archiepisc. et Episc. consecrantur, et reliquiis ditantur. 992. Synodus *Aquisgranensis IV.* Hebdomadis ante nativitatem Domini, a Septuagesima ad Pascha, XIV. diebus ante festum S. Ioannis Baptistae, interdicuntur saecularia placita et nuptiarum celebratio. 993. *Romana* Synodus, in qua S. Udalricus Augustae Episcopus canonizatur. Synodica *Ioannis XIV.* ad omnes Episcopos et Abbates Galliae et Germaniae. 993. *Tremoniensis* Conventus, in quo deciditur controversia inter Dudonem Episc. Monasteriensem et Monasterium Metelense. 995. *Gandersheimensis* Synodus, de controversia Iurisdictionis in Coenobium Gandersheimense inter Willigisum Moguntinum Archiepiscopum et Bernwardum Hildesinum. Confirmatio privilegiorum Corbeiae ab Ottone III. 996. *Romanum* Concilium de causa vastatae Cameracensis Ecclesiae ad favorem Hilduini. Epistola Synodica Gregorii V. ad Hilduinum Cameracensem. 998. *Romanum* Concilium, ex quo pauca

pauca excerpuntur. Canon. III. de restituendo Merseburgensi Episcopatu. Canon. IV. de Gisilario Magdeburgensi Archiepiscopo examinando, qua via a minori ad maiorem sedem migraverit. 999. *Magdeburgensis* Synodus. Luitgarda rapta a Werinhario ad tempus separatur. Sigefridi apostatae ab ordine Monastico purgatio. Macthildis monialis a peccato absolutio. 1000. *Aquisgrani* Conc. XXV. de causa Gisilarii Merseburgo removendi. 1000. *Quedlinburgi* Synod. II. de Gisilario appellante ad Concilium generale, contra Legatum Papae. *Digressio ad Saeculum X.* §. 1. De autoritate Ecclesiae Romanae et Episcoporum apud Reges et omnem Clerum et populum, primo Millenario aerae Christianae, ac praesertim hoc Saec. X. §. 2. De Canonistis Germanis hoc Saec. X. §. 3. De Canonizationibus Sanctorum et Reliquiarum elevatione hoc Saeculo. §. 4. De Conciliis Germaniae Saeculo X. nobilioribus. §. 5. De mutationibus Hierarchiae Episcopalis fundatae, ampliatae.

Atque haec sunt Tomi Secundi Collectionis Conciliorum Hartzhemianae contenta. Quod iam ad primum Tomum observatum a nobis est, hic iterum repetimus, Hartzhemium Principum Curias, in quibus, pro illorum temporum genio, Episcopi et Abbates dominabantur, Concilia et Synodos nominasse: quasi vero Cleri auctoritate, non Imperatorum iussu, Proceres ad deliberandum convenerint. — Ita quod Aquisgranense Concilium ad a. 817. nominavit, Curia fuit, seu Conventus Principum, Ludovici Pii auctoritate indictus. Sunt in *Mansii* V. Cl. Supplem. Concil. T. I. p. 789. supplementa ad 80. capitula, eo conventu clericis emendandis proposita, quae tamen an genuina sint fere dubitamus. Quod ad a. 818. Concilium Aquisgranense XII. nominat, itidem curia fuit, qua Theodulfus Episcopus, cum aliis aliquot, qui Bernardo regi Italiae, Ludovici pii adversario, favebant, puniti sunt. Legi meretur super ea re *Bünavii* Comitis Historia Imperii Germanici, T. III. p. 44. *Conventus* ad Theodonis Villam, (amat hanc vocem dubiam Hartzhemius, miscendis Curiis et Conciliis apprime

prime idoneam,) anno 821. Comitiis imperii accenſendus eſt, quibus Ludovicus Imp. poenas acuit illorum, qui Clero graves eſſent. Atque hic vehementer miramur, Auctorem nullam feciſſe mentionem *Neomagenſis Concilii*, quod aliqui huc referunt ex *Petri Franc. Chifletii* Adpend. ad quatuor opuſcula p. 225. etſi neque mentio ulla eo conventu Principum iniecta eſt rerum ſacrarum. Concilium *Aquisgranenſe*, de corpore S. Huberti, Tungrorum Epiſcopi, Leodio Andainum transferendo, quod ad a. 825. adfert, maxime dubium eſt, ut videre eſt ex *Manſi* Supplem. Conc. T. I. p. 833. Conventum Compendienſem rebellium A. 833. in quo praeſens erat magna Epiſcoporum copia, et cuius Acta ſunt apud *Sirmondum* Conc. Gall. T. II. p. 560. itemque *Harduinum* Concil. T. IV. p. 1378. et alios, tamen prudenter reticuit, ne rebellionis eius videretur notam praeſenti Clero inurere. Narrationem hiſtoricam factorum in depoſitione Ludovici inſcripſit. In *Theodonis Villa* Synodus a. 835. inter Comitia pertinet, habita Ludovico in ſolium reſtituendo, etſi multis Archiep. et Epiſcopis praeſentibus; iudicatum eſt etiam per eam occaſionem de rebellibus Epiſcopis, inter quos auctor turbarum omnium, Metenſis Praeſul, Ebbo, qui graviora meruerat, punitus legitur: vid. *Flodoardi* hiſt. Eccl. Rhemenſ. L. II. c. 20. Concilium ad *Theodonis Villam*, in loco qui dicitur Iudicium (Iudz.) a. 844. Principum Conventus fuit, praeſentia Lotharii, Ludovici, Caroli, regum Francorum, nobilitatus; neque enim eapropter erat inter Concilia numerandus, quod praeſentes Epiſcopi ſex Canonibus dignitati et poſſeſſionibus ſuis caverunt. quod *Bünavius* docuit Hiſt. Imp. T. III. p. 242. Idem vir eruditiſſimus l. c. pag. 293. multis argumentis oſtendit, *Wormatienſe* Concilium anni 857. quod Manſius, contra Pagii ſententiam, ad annum 863. retulit, ſuper coniunctione Praeſulatuum Hammaburgi et Bremae, in numero Comitiorum Imperii habendum eſſe. De Digreſſionibus, cuivis Saeculo ſubiunctis, nil quidquam monemus; daturi propediem et Tertii Tomi Collectionis Hartzhemianae ſciagraphiam.

DEMONSTRATIO THEOREMATIS ACTIS Lipsiensibus propositi ad Annum 1754. Mense Ianuar. pag. 40. Auctore Archidiacono IOHANNE FRANCISCO DE TUSCHIS DE FAGNANO, ex Sancti Honorii Marchionibus.

In Actis superius dictis, invitati sunt Geometrae ad demonstrandum sequens *Theorema:* (Fig. I.)

Tab. III. Si Ellipsis $AEBF$, axibus principalibus AB, et EF descripta, per diametrum quamcunque obliquam XCY bisecetur, ad quam Semidiameter coniugata CZ producatur in V, ut sit CV aequalis semiaxi CA, et ex V ad CA normalis agatur VP, haec ellipsin ita secabit in puncto S, ut Arcuum XAS, et YFS differentia geometrice assignari possit. Si enim ex X ad CZ perpendiculum XQ ducatur, intervallum CQ, bis sumtum, aequale erit illorum arcuum differentiae, seu erit $YFS - XAS = 2\,CQ$.

Ut via, qua possim, expeditiori, hoc Theorema demonstrem, praemittendum mihi est sequens

Lemma.

Sit Ellipsis $AEBF$, cuius Axes sint rectae AB, EF, et Centrum punctum C.

Sit $CA = a$; $EC = b$; abscissa $CM = x$. Si sumatur abscissa $CP\,(z)$ talis, ut sit $z = \dfrac{a\sqrt{a^2 - x^2}}{\sqrt{\dfrac{a^4 - (a^2 - b^2)x^2}{a^2}}}$, et ducantur ordinatae MX, PT. Dico quod

$$\text{Arc. } EX - \text{Arc. } AT = \frac{(a^2 - b^2)}{a^3}\,xz = \frac{\dfrac{(a^2 - b^2)\,x\sqrt{a^2 - x^2}}{a^2}}{\sqrt{\dfrac{a^4 - (a^2 - b^2)x^2}{a^2}}}$$

Omnium primus hanc veritatem invenit, ac demonstratione fulcivit *Pater meus*, uti videre est in *Diario Eruditorum*

TAB. III. ad Nov. Act. Erud. A. 1762. Mens. Septembr. P. II. pag. 458. sequ.

Fig. I.

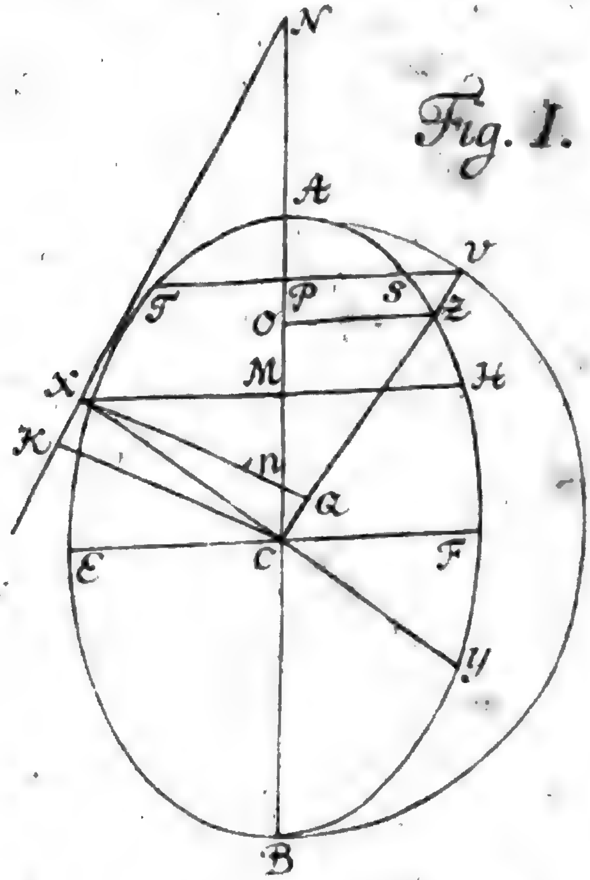

Fig. II.

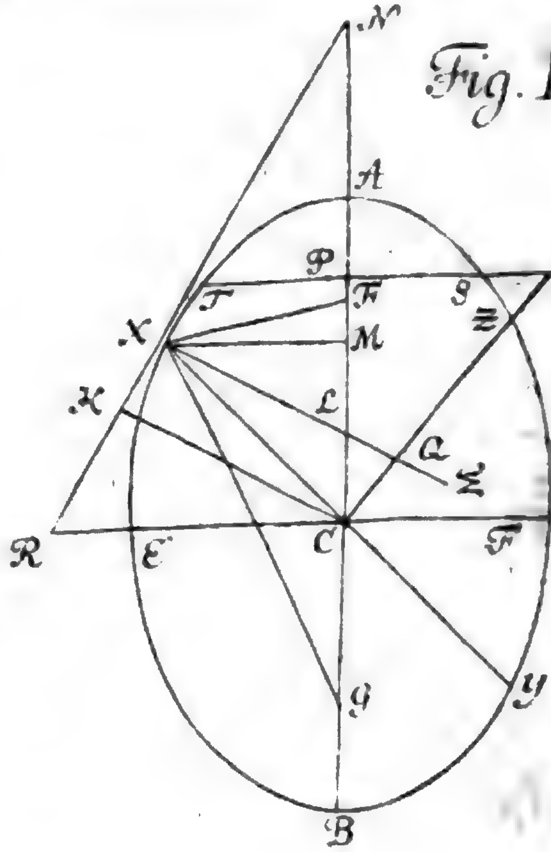

Fig. III.

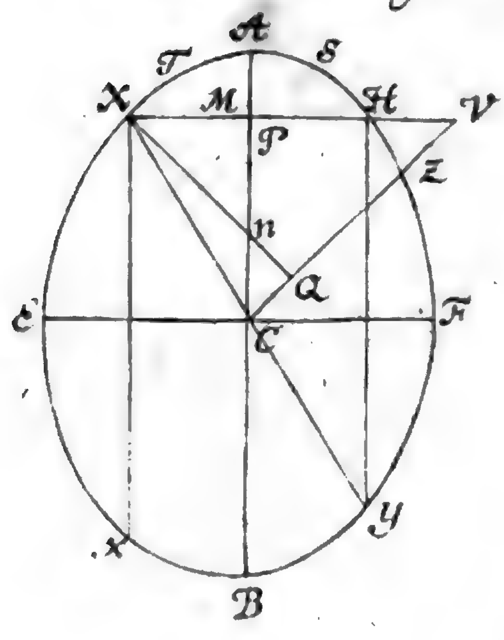
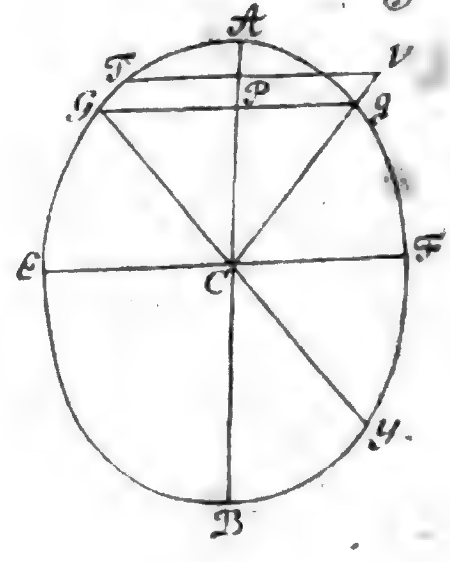

Fig. IV.

rum Italiae ad Annum 1716, Venetiis edito, Tom. XXVI. Articulo VI, cui titulus *Theorema, ex quo deducitur Nova Mensura Arcuum Ellipticorum, Hyperbolicorum, et Cycloidalium.* Et in secundo suarum *Productionum Mathematicarum* Tomo pag. 336. Pisauri impresso Anno 1750.

Demonstratio Theorematis

I.

Salvis, quae praecedunt, denominationibus. Ex Vertice Z Semidiametri CZ ducatur ordinata ZO *) Ex his, quae demonstrantur in Conicis, $CO = \sqrt{a^2 - x^2}$; $CZ = \sqrt{a^2 - \frac{(a^2 - b^2)x^2}{a^2}}$. Iam ex Hypothesi Theorematis $CV = a$.

Hisce praemissis, ob parallelas VP, ZO, subsistet proportionalitas

$ZC : CO :: VC, PC$; hoc est in terminis analytice expressis

$\sqrt{a^2 - \frac{(a^2 - b^2)x^2}{a^2}} . \sqrt{a^2 - x^2} :: a. CP$; ideoque $CP =$

$$\frac{a\sqrt{a^2 - x^2}}{\sqrt{a^2 - \frac{(a^2 - b^2)x^2}{a^2}}}$$

et per Lemma

(A) Arc. EX — Arc. $AT = \dfrac{\frac{(a^2 - b^2) x \sqrt{a^2 - x^2}}{a^2}}{\sqrt{a^2 - \frac{(a^2 - b^2)x^2}{a^2}}}$

---

*) Haec, et caetera, quae ex Conicis supponimus, iam in nostro *Sectionum Conicarum Tractatu Analytico* demonstravimus, brevi imprimendo.

II.

Recta XQ, quae per suppositionem perpendicularis est ad Diametrum CZ, secet semiaxem CA in L

Per similitudinem Triangulorum Rectangulorum CVP, CQL obtinebitur $CV . CP :: CL . CQ$.

Per Articulum praecedentem $CP = \dfrac{a\sqrt{a^2 - x^2}}{\sqrt{a^2 - \frac{(a^2-b^2)x^2}{a^2}}}$

Ulterius per Conica $CL = x\dfrac{(a^2-b^2)}{a^2}$. Propterea in Proportionalitate praecedenti substituendo cuique valori lineari valorem analyticum respondentem, orietur haec alia $a . \dfrac{a\sqrt{a^2-x^2}}{\sqrt{a^2-\frac{(a^2-b^2)x^2}{a^2}}} :: x\dfrac{(a^2-b^2)}{a^2} . CQ$; Consequenter

(B) $CQ = \dfrac{(a^2-b^2)}{a^2}\, x \dfrac{\sqrt{a^2-x^2}}{\sqrt{a^2-\frac{(a^2-b^2)x^2}{a^2}}}$

Et per Aequationem (A)

Arc. EX — Arc. $AT = CQ$

Ideoque etiam

(C) 2 (Arc. EX — Arc. AT) $= 2\, CQ$

III.

Sectores XCE, FCY, qui ad verticem opponuntur, cum sint aequales, superimpositi perfecte congruent, erit igitur

Arc. $EX =$ Arc. FY.

Similiter producendo ordinatam XM, donec secet Curvam in puncto H, notum est, quod

Arc. $EX =$ Arc. HF

Quapropter 2 Arc. $EX =$ Arc. $FY +$ Arc. $HF =$ Arc. YH

Pari-

Pariter producendo ordinatam TP, donec Ellipſi occurrat in puncto S, erit 2 Arc. $AT =$ Arc. TAS.

Factis ideo debitis ſubſtitutionibus in prima parte Aequationis (C), eadem evadet

Arc. $YH -$ Arc. $TAS = 2\,CQ$.

Et addendo huic Aequationi Arc. $HS =$ Arc. XT, et poſtea transponendo, obtinebitur

Arc. $YH +$ Arc. $HS -$ Arc. $TAS -$ Arc. $XT = 2\,CQ$, id eſt

(D) Arc. $IFS -$ Arc. $XAS = 2\,CQ$. Quod erat demonſtrandum.

Corollarium I.

Ex Diametri CX vertice X ducatur Tangens XN, in quam producta ex Centro C in puncto K incidat normalis CK, cum ſit Tangens XN ſemidiametro CZ parallela, evidens eſt, quod $KX = CQ$; ergo per Theorema

Arc. $YFS -$ Arc. $XAS = 2\,KX$

Corollarium II.

Cum ſit $z = \dfrac{a\sqrt{a^2 - x^2}}{\sqrt{a^2 - \frac{(a^2-b^2)x^2}{a^2}}}$, erit quoque $a^2 z^2 -$

$\dfrac{(a^2-b^2)}{a^2}\, x^2 z^2 = a^4 - a^2 x^2$;

Conſequenter $a^2(z^2 + x^2 - a^2) = \dfrac{(a^2-b^2)}{a^2}\, x^2 z^2$.

Ex qua Aequatione profluet

$\dfrac{a^2\sqrt{z^2 + x^2 - a^2}}{\sqrt{a^2 - b^2}} = xz = \dfrac{ax\sqrt{a^2 - x^2}}{\sqrt{a^2 - \frac{(a^2-b^2)x^2}{a^2}}}$. Ideoque

per Aequationem *(D)*

Arc. $YFS -$ Arc. $XAS = 2\left(\dfrac{\sqrt{a^2 - b^2}}{a} \times \sqrt{z^2 + x^2 - a^2}\right)$

 Sit

Sit nunc punctum F focus Ellipsis (Fig. II.), notum est quod $CF = \sqrt{a^2 - b^2}$.

Si ergo in Aequatione praecedenti valoribus analyticis surrogentur lineares, eadem immutabitur in

$$\text{Arc.}\, YFS - \text{Arc.}\, XAS = \frac{2\,CF}{CA}\sqrt{CM^2 + CP^2 - CA^2}$$

$$= \frac{2\,CF}{CA}\sqrt{CM^2 - PV^2}$$

Id est in

$$\text{Arc.}\, YFS - \text{Arc.}\, XAS = \frac{2\,CF}{CA}\sqrt{AO \times OB - AP \times PB}$$

Corollarium III.

Quoniam $CQ = \dfrac{(a^2 - b^2)}{a^2} x \dfrac{\sqrt{a^2 - x^2}}{\sqrt{a^2 - \frac{(a^2 - b^2) x^2}{a^2}}}$. Si cuique Analyticae Expressioni, ex quibus huius aequationis secunda pars componitur, substituatur suus respondens valor linearis, eadem evadet

$$CQ = \frac{CF^2}{CA^2} \times \frac{CM \times CO}{CZ}$$

Modo ex Focis F, et f, ducantur ad punctum X rectae FX, fX, et semiaxis CE protrahatur, donec in puncto R occurrat Tangenti NX, sitque recta XI radius Circuli curvam osculantis in puncto X. Per ea, quae ex Conicis habentur, hae quatuor subsistunt Aequationes

$$CZ = \sqrt{FX \times fX}$$
$$CZ = \sqrt{RX \times XN}$$
$$CZ = \sqrt{IX \times XQ}$$
$$CZ = \sqrt[3]{CA \times CE \times IX}$$

Ergo

Ergo etiam sequentes

$$\frac{CF^2}{CA^2} \times \frac{CM \times CO}{CZ} = \frac{CF^2}{CA^2} \times \frac{CM \times CO}{\sqrt{FX \times fX}}.$$

$$\frac{CF^2}{CA^2} \times \frac{CM \times CO}{CZ} = \frac{CF^2}{CA^2} \times \frac{CM \times CO}{\sqrt{RX \times XN}}$$

$$\frac{CF^2}{CA^2} \times \frac{CM \times CO}{CZ} = \frac{CF^2}{CA^2} \times \frac{CM \times CO}{\sqrt{IX \times XQ}};\ \frac{CF^2}{CA^2} \times \frac{CM \times CO}{CZ} = \frac{CF^2}{CA^2} \times \frac{CM \times CO}{\sqrt[3]{CA \times CE \times IX}}$$

Consequenter per Aequationem *(D)*

$$\text{Arc. } TFS - \text{Arc. } XAT = \frac{2\,CF^2}{CA^2} \times \frac{CM \times CO}{\sqrt{FX \times fX}}$$

$$\text{Arc. } TFS - \text{Arc. } XAT = \frac{2\,CF^2}{CA^2} \times \frac{CM \times CO}{\sqrt{RX \times XN}}$$

$$\text{Arc. } TFS - \text{Arc. } XAT = \frac{2\,CF^2}{CA^2} \times \frac{CM \times CO}{\sqrt{IX \times XQ}}$$

$$\text{Arc. } TFS - \text{Arc. } XAT = \frac{2\,CF^2}{CA^2} \times \frac{CM \times CO}{\sqrt[3]{CA \times CE \times IX}}$$

In hac postrema aequatione substituatur $\frac{CA^2 \times LX^3}{CE^4}$ pro radio osculi IX, et obtinebitur

$$\text{Arc. } TFS - \text{Arc. } XAT = \frac{2\,CF^2}{CA^2} \times \frac{CE \times CM \times CO}{LX}$$

Corollarium IV.

Si quaeratur maxima differentia Arcuum Ellipticorum *TFS*, *XAS*, differentietur quantitas $\frac{2(a^2-b^2)}{a^2}\, x\, \frac{\sqrt{a^2-x^2}}{\sqrt{a^2-\frac{(a^2-b^2)}{a^2}x^2}}$ valor analyticus rectae $2\,CQ$; atque haec differentiatio, omit-

omittendo quantitatem $\frac{2(a^2-b^2)}{a^2}$, per quam quisque illius terminus multiplicatur, exhibebit

$$\frac{dx\sqrt{a^2-x^2}-x^2dx}{\sqrt{a^2-\frac{(a^2-b^2)x^2}{a^2}}\sqrt{a^2-x^2}} \times \sqrt{a^2-\frac{(a^2-b^2)x^2}{a^2}} + \frac{\frac{(a^2-b^2)x^2}{a^2}\sqrt{a^2-x^2} \times dx}{\left(a^2-\frac{(a^2-b^2)xx}{aa}\right)^{\frac{3}{2}}}$$

$=o$ Consequenter ad eundem Denominatorem reducendo, postea multiplicando per $\sqrt{a^2-x^2} \times \left(a^2-\frac{(a^2-b^2)x^2}{a^2}\right)^{\frac{3}{2}}$.

$a^4dx-2a^2x^2dx+\frac{(a^2-b^2)}{a^2}x^4dx=o$, ex qua aequatione per dx divisa, inde transposita orietur $-2a^2x^2+\frac{(a^2-b^2)}{a^2}x^4=-a^4$; et multiplicando per $\frac{a^2}{(a^2-b^2)}$; $\frac{-2a^4x^2}{(a^2-b^2)}+x^4=\frac{-a^6}{(a^2-b^2)}$, et addendo ad utramque partem Aequationis $\frac{a^8}{(a^2-b^2)^2}$;

$\frac{a^8}{(a^2-b^2)^2}-\frac{2a^4x^2}{(a^2-b^2)}+x^4=\frac{a^8}{(a^2-b^2)^2}-\frac{a^6}{(a^2-b^2)}=\frac{a^6b^2}{(a^2-b^2)^2}$, et extrahendo $\frac{a^4}{(a^2-b^2)}-x^2=\frac{a^3b}{(a^2-b^2)}$, et denuo transponendo $\frac{a^3(a-b)}{(a^2-b^2)}=\frac{a^3}{a+b}=x^2$; denique extrahendo $\frac{a\sqrt{a}}{\sqrt{a+b}}=x$

Qui valor x si substituatur in secunda parte Aequationis $z=\frac{a\sqrt{a^2-x^2}}{\sqrt{a^2-\frac{(a^2-b^2)x^2}{a^2}}}$; erit $\sqrt{a^2-x^2}=\frac{a\sqrt{b}}{\sqrt{a+b}}$; $\sqrt{a^2-\frac{(a^2-b^2)x^2}{a^2}}$ $=\frac{\sqrt{ba^2+b^2a}}{\sqrt{a+b}}=\sqrt{ab}$; Ideoque $z=\frac{a^2\sqrt{b}}{\sqrt{a+b}\times\sqrt{ab}}=\frac{a\sqrt{a}}{\sqrt{a+b}}$,

Hoc est $z=x$. Si ergo fiat $x=\frac{a\sqrt{a}}{\sqrt{a+b}}$, et sumatur

tur $z = x$, maxima habebitur differentia Arcuum YFS, XAH

Corollarium V. Fig. III.

In hac Hypotesi cum punctum T incidat in X, et punctum S in H, Aequatio Theorematis subministrat Arc. TH — Arc. $XAH = \frac{2(a^2 - b^2)}{a^3} \times \frac{a^3}{(a+b)}$, id est

(E) Arc. TH — Arc. $XAH = 2(a - b)$

Maxima ergo differentia Arcuum Ellipticorum TH, XAH erit aequalis differentiae, quae intercedit inter utrumque Axem, quae posterior differentia maxima quoque est relate ad differentiam quae intercedit inter Diametrorum coniugatorum quodcunque par.

Corollarium VI. Fig. I.

In Hypothesi duorum postremorum Corollariorum, erit etiam maximum per Corollarium primum pars KX Tangentis XN intercepta inter verticem X semidiametri CX, et punctum K, in quo eadem Tangens a normali CK secatur.

Corollarium VII.

Ex Aequatione (E) divisa per 2, immo ex Aequatione (A) in praecedenti Hypothesi immediate deducitur

(F) Arc. EX — Arc. $AX = a - b$. Huic Aequationi addatur Aequatio identica Quadr. AE = Quadr. AE, et profluet Quadr. AE + Arc. EX — Arc. $AX = a - b$ + Quadr. AE, id est 2 Arc. $EX = a - b$ + Quadr. AE.

Corollarium VIII. Fig. III.

Ducantur rectae Xx, HY ad Axem AB parallelae, Curvam in punctis x et y secantes. Patet, vigore Aequationis Corollarii praecedentis, locum quoque habere sequentem Aequationem, 2 Arc. $HF = a - b$ + Quadr. AF Erit igitur 2 (Arc. EX + Arc. HY) $= 2(a - b)$ + semi ellipsi

 EAF,

EAF, hoc eſt Arc. $XEx +$ Arc. $HFY = AB - EF +$ ſemiellipſi *EAF*. Quae Aequatio ſi multiplicetur per 2, exhibet ſequens

Theorema.

Integra Peripheria Ellipſis *EAFB* eſt aequalis quantitati 2 (Arc. $XEx +$ Arc. $HFY + EF - AB$).

Corollarium IX. Fig. IV.

Semidiametri coniugati CG, Cg, ſint ſemidiametri coniugati aequales. Notum eſt, quod in hoc caſu $CM\ (x) = \frac{a}{\sqrt{2}}$; conſequenter $CP = z = \frac{a\sqrt{a^2 - x^2}}{\sqrt{\frac{a^2 - (a^2 - b^2)xx}{a^2}}} = \frac{a^2}{\sqrt{a^2 + b^2}}$, et Aequatio (A) convertetur in Arc. $EG -$ Arc. $AT = \frac{(a^2 - b^2)}{\sqrt{2(a^2 + b^2)}}$ et ſubſtituendo $2CG$ pro $\sqrt{2(a^2 + b^2)}$ in Arc. $EG -$ Arc. $AT = \frac{(a^2 - b^2)}{2CG}$.

Corollarium X.

Si praecedens Aequatio cum Aequatione (E) conferatur, ex hac comparatione ſequens orietur proportionalitas. Arc. $EX -$ Arc. AX. Arc. $EG -$ Arc. $AT :: a - b . \frac{(a^2 - b^2)}{2CG}$, hoc eſt Arc. $EX -$ Arc. AX. Arc. $EG -$ Arc. $AT :: 2CG . a + b :: CG + Cg . AC + C$[illegible]

Scholion.

Ex Lemmate, quo uſus ſum in hoc Theoremate demonſtrando, iudicet aequus Lector, an iure, vel iniuria, Proponens Anonymus aſſerere potuerit, fuiſſe usque ad Annum 1754. inter deſiderata Arcuum Ellipticorum menſuram.

Johann

Johann Georg Schelhorns Ergötzlichkeiten aus der Kirchenhistorie und Litteratur.

i, e.

IO. GE. SCHELHORNII, THEOL. MEMMING. Amoenitates Historiae Ecclesiasticae, et litterariae, VOL. I. P. I. et II.

Ulmae et Lipſ. 1762. pl. 25. in 8.

Siſtitur hic liber, quem etiamſi non primo intuitu rerum propoſitarum pretium commendaret omnibus, certe qui legatur, ob maximam Auctoris eruditionis famam, claritatemque ſummam, iure digniſſimus cenſeretur. Vir enim iſte doctiſſimus, carus litterariae reipublicae, ſuo magno merito, ſcriptisque aetatem laturis celebris, omni tempore, cum ſeverioribus ſtudiis humaniorum litterarum ampliſſimam cognitionem, doctaeque amoenitatis notitiam exactiſſimam coniunxit. Et has quidem eius laudes pluribus confirmare argumentis minime opus eſt; cum tot eius exſtent luculenta ſpecimina, et eſſe fere neminem credamus, niſi hoſpitem in literis, qui *Schelhornii* Hiſtoriam Reformationis S. R. Imperii Civitatis Memmingenſis, Acta hiſtorico-eccleſiaſtica, Amoenitates Hiſtoriae eccleſiaſticae, Amoenitates Litterarias, exceptas ſummo omnium adplauſu, ignoret. Horum igitur ſimilis per omnia eſt liber is, quem hic proponimus; cuiusque capitum ſummam, eo quo poſita ſunt ordine, breviter nunc ſumus enumeraturi. Totus liber deſcribendus eſſet, ſi plura vellemus.

I. Narratio de notabili, quod Auctor poſſidet, *Operum Hieronymi exemplo*, *editorum ab Eraſmo Roterodamo*, Baſil. 1516. Editio illa, cohortante praeſertim Petro Caraffa, Epiſcopo Theatino, ſummo cum labore ab Eraſmo confecta eſt. At poſt idem Caraffa, Papa factus, implacabili in Eraſmum flagravit odio, eiusque opera omnia ac ſingula, edito quidem primo librorum prohibitorum indice, iuſſit comburi. Quod Papae decretum in Concilio Tridentino reſtrictum,

et nonnulli quidem Roterodami libri prorsus interdicti, alii vero, si expurgati essent, legendi permissi sunt. Eiusmodi igitur Hieronymi Erasmiani expurgati Auctor possidet exemplum, quod mirum in modum optimis in locis mutilatum, erasum, carta, figuris, atramento, aut colore rubro inductum, planeque corruptum est.

II. *Litterae Papae Iohannis XXIII.* ad Carolum ducem Aurelianensem, in quibus exponit de sua ex urbe Constantiensi fuga, eamque tamquam iustam defendit. Desumtae ex Andreae Ratisbonensis Collectione magna epistolarum, in bibliotheca urbis Memmingensis servata. III. *Pauli II. R. P. bulla* ad episcopum Ratisbonensem, data ao. 1470. ex originali impressa. IV. *Friderici III.* Imper. *litterae ad Innocentium VIII.* R. P. quibus ipsi Raimundum Peraudi, ad Cardinalis dignitatem evehendum, commendat; e Msto vetustissimo editae: item ad Iohannem Tornacensem, de eadem re, epistola. V. *Alexandri VI. R. P. bulla* de aõ. 1500. ex originali edita. VI. De quodam *libro cantionum* a temporibus ante Reformationem. Titulum habet: Passio Christi *von Martino Myllio in Wengen zu Ulm geistlichen Chorherrn, gebracht und gemacht nach der gerümpten Musica, als man die Hymnus gewont zu brauchen. Und hieby angezaigt vor yedem Gedicht, under wass Melodey zu singen werd.* Est de ao. 1517. continens 26. cantiones, in quibus quaedam occurrunt cultum Mariae et crucis Christi prodentia, ut bina haec loca testantur:

Von wegen disser traurigkeit
Behiet mich vor dem helschen laid
O Iunckfraw gottes mutter rain
Von mir nem alle sünd gemain.
Und im leben mich auch bewar
Nach Tod sez in der engel schar
Verschmäch mich nit o junckfraw zart
Für den dein sun gecreuzgot ward.

de

de cruce autem ita canit:

O Creuz ain boum gleiſſendt mit zierd
Mit künglich wadt würſt du berierd
Du biſt ain auſserwölter aſt
Der göttlich glider anetaſt.
Du ſälger boum, an armen ſchon
Tregſt du der welt zalung und lon
Und biſt des leibs ain wag gemacht
Der den Nom auſs der helle bracht.
O Creuz mein hoffnung diſe ſtund
Grüeſs ich dich auſs meins herzens grund.
Wer in den grechten götlich huld
Und löſch aus aller ſünder ſchuld.

VII. *Litterae Senatus Ulmenſis*, de anno 1517. quibus civibus quibusdam Ulmenſibus Fraternitas S. Franciſci erigenda permittitur; e Chronico Ulmenſi MSto. VIII. *Litterae indulgentiarum* pro iis, qui contulerint aliquid in uſum hoſpitaliorum et orphano trophei Argentinenſium, de anno 1518. Papa Leone X. IX. *Tres Lutheri epiſtolae* e veteri MSto; ad Wenceſl. Linck, Mart. Gilbertum, et Caſp. Heidenreich. X. *Binae Melanchthonis epiſtolae*, ad Io. Agricolam, et Io. Mantelium; e veteri MSto XI. *De Auguſto Severo*, praeceptore Maximiliani II. Imper. Lutheri partibus favente; adiuncta Melanchthonis ad Adamum Carolum, Ferdinando Imp. a conſiliis, commendatitia. XII. *De Io. Seb. Pfauſero*, in aula Maximiliani II. ſacrorum primum praeſide, poſt per inimicorum invidiam dimiſſo, quod Luthero eſſet addictus. XIII. *Litterae Maximiliani R.* ad Chriſtophorum Würtemb. ducem, de recipiendo Pfauſero: huius reſponſio, ipſiusque Pfauſeri ad ducem Würtembergenſem epiſtola; ex originali impr. XIV. *De Seb. Franckii patria*, dogmatibus, et ſcriptis, quaedam minus in vulgus nota. XV. *Staniſl. Hoſii ad Frid. Staphylum epiſtola*, de accurate citando quodam e ſcriptis Lutheri loco, in quo

 dicit:

dicit: *si ego non sum probus, sufficit, quod Christus est probus*, ex origin. XVI. *De magnifica* in honorem Leopoldi Firmiani, Archiepiscopi Salisburgensis, *Lactantii editione*, tantummodo inchoata; subiuncta XVII. ex eadem, exempli loco, dissertatione historico-critica: *an Constantinus M. iure dicatur primus Imperator Christianus?* quod sub finem affirmatur quidem, attamen illud prius contenditur, Philippum Arabem, cum filio Philippo iuniore, Imperatores, iam ante fuisse doctrinam christianam, occulte licet, amplexos. XVIII. XIX. *Tres C. Scriverii ad Spitzelium epistolae*, varii argumenti; ex originali. XX. *De merito prohibita a pontificiis lectione binorum Weislingeri scriptorum*, nimirum Hutteni delarvati, et scripti contra sermonem revocatorium Franciscani cuiusdam transfugae, nomine Prosperi, adhibitis locis testibus vilissimi generis dicendi. XXI. Additamentum ad n. 1. *de Hieronymo Erasmi mutilato*. XXII. *De M. A. Flaminii Carminum recentibus binis editionibus*, ex officina Cominiana, horumque per Mancurtium in altera editione truncatione; ubi obiter de Petro Carnesecco martyre, ad quem directae odae suppressae sunt, quarum tamen hic aliquot proferuntur: item quaedam interiecta de Savonarola leguntur. XXIII. *Honorii III. P. R. bulla* de anno 1216. qua collatio ecclesiae de Mammingen in Magistros ac fratres domus Hospitalis S. Antonii confirmatur; ex originali impressa. XXIV. *Ferdinandi*, Arragoniae regis, *epistola ad Sigismundum Imperatorem*, de Husso supplicio capitis afficiendo, de anno 1415. e MSto. XXV. *Concilii Constantiensis litterae ad Carolum VI.* R. F. de rebus in Concilio gestis ante et post recessum Papae, de anno 1415. e MSto. XXVI. *Calixti III. R. P. bulla*, qua cavetur, ne quaestores Ordinis hospitalis S. Antonii a Praedicatoribus quorumcunque ordinum mendicantium ullo modo impediantur; sub poena excommunicationis, aliisque gravissimis. XXVII. *De mercatu indulgentiarum Raym. Peraudi Cardinalis*, speciatim in urbe Memmingensi, anno 1501.

1501. XXVIII. *Indulgentiae publicatae a duodecim Cardinalibus* in emolumentum Capellae S. Magni in urbe Memmingensi, anno 1507. ex originali. XXIX. *De Gervasio Waim*, Doctore Sorbonico, quaedam anecdota. Vir iste, praeclarus olim, hodie parum notus, patria fuit Memmingensis, natus seculo decimo quinto. Studiorum cursum exegit Parisiis, (quo venisse anno 1507. videtur,) doctore usus Ludov. Ber, Theologo postmodum Basileensi, quod ipse in litteris, hic subiunctis, profitetur. Magnam adeptus matheseos, philosophiae, ac theologiae scientiam, Rector Academiae Parisiensis factus est anno 1519. A Francisco, rege Francorum, anno 1531. missus est in Saxoniam ad Electorem, caussa religionis; Vitembergae etiam cum Luthero collocutus. Anno 1535. Memmingae aliquam diu moratus deprehenditur, cuius urbis magistratus, Lutheri tum temporis partibus deditus, eius in rebus gravissimis consilio usus est. XXX. *Binae Lutheri epistolae*, ad D. Iohannem Pomeranum, et Ant. Lauterbach; e veteri MSto. XXXI. *Tres Phil. Melanchthonis epistolae* ad amicos, e veteri MSto. XXXII. *Relatio de iis quae acta sunt cum ludimagistris Augustae Vindel.* tempore Interim; quorum qui librum illum recipere ac profiteri detrectarunt, a munere sunt remoti: e veteri MSto. XXXIII. *Stanislai Hosii, Episcopi Varmiensis*, (qui gente Suevica ortus docetur,) *ad Fr. Staphylum epistola*; ex originali. XXXIV. *Quaedam excerpta e Wilh. Lindani*, Episcopi Ruraemundensis, *oratione synodica ad clerum habita*, et eiusdem apologetico ad Germanos; in quibus et in conditorum Breviariorum, in castigandis ac emendandis illis, oscitantiam, et in mores clericorum monachorumque dissolutissimos, gravissime liberrimeque invehitur. XXXV. *Io. Petr. Spethii epistola ad Gottl. Spizelium*; ex originali. XXXVI. *Io. Christ. Edelmanni epistola* D. Hermanno ab Inspiratorum secta revocando. XXXVII. *Additamentum* ad articulum XX. *de scriptis Weislingeri.*

Haec

Haec igitur, quamvis brevis recenſio, facile unumquemque docebit, quam docta, varia, ac notabili amoenitate niteat iſte Schelhornii liber; quamque ſit hic vir ſimilis illi veteri ſapienti, qui numquam fuit minus otioſus, quam cum otioſus. De reliquis Partibus dicemus futuris menſibus.

MUSEUM MAZZUCHELLIANUM, SEU NUMISmata Virorum doctrina praeſtantium, quae apud IO. MARIAM COMITEM MAZZUCHELLUM Brixiae ſervantur. A PETRO ANTONIO DE COMITIBUS GAETANIS, Brixiano Presbytero et Patricio Romano, edita atque illuſtrata. Accedit verſio Italica, ſtudio Equitis COSMI MEI elaborata. TOMUS PRIMUS.

Venetiis, 1761. typis Antonii Zatta; Alph. 5. plagg. 3. forma folii, cum 100. tabulis numorum aere expreſſorum.

Si dulce eſt, ut omnes fatentur eſſe, doctiſſimorum virorum libros non intermiſſo ſtudio lectitare, et perennem quaſi ſitim ex his tot ſeculorum fontibus reſtinguere: non minori profecto voluptate perfundi nos exiſtimamus, ubi immortales eorundem vultus, quorum adhuc ingenium et ſcientiam cognovimus, intueri nobis liceat. Huius tam exoptati ſpectaculi copiam nobis ampliſſimam facit opus hoc praeclarum, quod aeternitati doctorum hominum et literis faventium conſecratum eſt. Satis vel hi theſauri, qui eo exhibentur, amorem in litteras ſummum, et intelligens earum ſtudium, in Viro Illuſtriſſimo, a quo collectos accipimus, loquerentur; ſed fecere dudum alia, in his *Scriptores Italiae*, quos ipſi lingua Hetruſca vulgatos debemus, ut nomen eius inter eruditos celebretur, dignusque videri poſſit, cuius ora in hoc

hoc opere cum tot aliis cernerentur. Ac cernuntur ſane in numo honori eius dicato, qui indices conſequitur.

Maxima quidem pars horum numiſmatum, pari ſtudio et ſumtu conquiſitorum, iam dudum ope duorum catalogorum in *Opuſculis Calogerianis* Tomo XXXV. et XL. editorum, in rei publicae litteratae notitiam venerant. Qui cum multis vehemens deſiderium inſpiciendi numos ipſos iniecisſent, impetravit denique typographus ab Illuſtriſſ. Poſſeſſore, ut ſibi publicandi permitterentur, et a *Comite Caietano*, ut ſua ſingulis elogia adderet. Hic autem primo fatetur, nonnulla numiſmata huius collectionis neque σύγχρονα eſſe, neque fortaſſe veras doctorum virorum effigies, ſed arbitrarias duntaxat, referre. Quod cum caveri in tanto numero vix potuerit, propterea etiam reprehenſione caret, quod iſtiusmode ſylloge omnis generis numiſmata, cum genuinis ſpuria quoque, deſiderare videtur. Bene item iudicat Editor de Graecis Romanisque, quae hic ſpectantur, numismatibus. Licet enim multo poſteriora ſint eorum aetate, quorum memoriae ea dicarunt artifices, ut Homerica v. c. Tulliana, alia; tamen ex originariis figuris, ſcalptisque lapidibus, et gemmis, videntur deſumta eſſe. In quo numero reponit non modo *Cotrones* illos, qui poſt reſtitutos ab Auguſtis Conſtantinopolitanis Circenſes ludos, victoribus dono dari ſolebant, et numiſmata omnia, quae ex *Daſſieriorum*, artificum Genevenſium, officina, hoc Seculo prodierunt; ſed ea quoque ſigna, quae Italos exhibent, ante initia Seculi XV. defunctos; quoniam ſatis conſtat, ab hoc demum tempore reſumtam fuiſſe conſuetudinem, aerea eiusmodi virorum doctorum monumenta exigendi.

Iam in ordinanda ſerie operis, chronologicam quidem methodum obſervandam ſibi propoſuerat V. D. ſed

tamen variis de caufis recedere nonnumquam ab ea neceffum habuit; tum ut fingula commodius concinniusque vacuis tabularum areis aptaret, tum etiam ne ob leve temporis difcrimen in Appendicem reiicere pleraque cogeretur, quae in Poffefforis manus aliquanto ferius, quam oportuiffet, pervenerant. Ceterum curavit inprimis, ut perfecte typi refponderent archetypis, nihil moratus barbariem et infcriptionum errores, five opificum imperitia, five ex alia caufa commiffos. In quo, fi pauca demas, praecipuam fidem et diligentiam artificis agnovimus.

In explicandis vero numifmatibus, fcrutandisque eorum caufis et occafionibus, tantum egit, quantum in multa temporis vetuftioris obfcuritate per coniecturas praeftare licebat. In elogiis ipfis perfcribendis, concinnam brevitatem fecutus, maxime memoranda de viris doctis protulit, reliqua biographorum reliquit diligentiae. Nonnumquam nihil praeter hoc ipfum, quod in numifmate expreffum erat, Philofophum aut Medicum fuiffe, cuius in eo vultus confpiciatur, referre propter fepultam quorundam memoriam potuit; neque tamen vel hos omittendos putavit, utpote artificum ingeniofis operibus cohoneftatos. E contrario autem reiiciendos cenfuit tum Romanos Pontifices omnes, etfi in his fint cum doctiffimis viris conferendi; tum Gallorum Reges quosdam, qui litterarum et artium patrocinium magnanimi fufceperunt: idque ne actum agere videretur, fiquidem horum numifmata *Menetreius (Meneftrier)*, illorum *Venutus*, luculentis operibus collecta illuftrarunt. Hic tamen cum in anno quarto Pontificatus *Benedicti XIV.* definat, ea, quae ab illo tempore in honorem Pontificis huius vere docti, fucceffsoris item eius *Clementis XIII.* cufa fuerunt, adiecit *Comes Gaetanus*.

Infunt igitur hoc primo Operis Tomo numifmatum in

in Maecenates et viros doctos excusorum fere DCCCL, prout obiter numerum inivimus, quibus ex viris uni saepius plura, imo integrae tabulae attributae sunt. Harum singulae quatuor, quinque, aut sex, saepiuscule etiam plura, (et aliquoties ad decem imo duodecim ascendunt,) numismata comprehendunt, magnitudine nihil aucta vel minuta. Et cum scite radio inscripta reddantur, accurate etiam utraque lingua describuntur, ut nihil fere lectoribus in eo genere desiderandum supersit. Etiam de ordine, saepius, ut diximus, turbato, quodammodo restituendo feliciter sollicitus fuit Editor. Ut enim uno quasi obtutu circumspici possent omnes, quorum hoc loco monumenta eduntur, plures indices eorum concinnavit, quos nominare nostrum est. I. per *nomina* ipsa. II. per *nationes*, seu *patrias*. III. per *dignitates*, seu *munera*, ubi tamen ecclesiastica tantum munera, et principum suprema, in censum veniunt. IV. illustrium mulierum. V. per *religiones regulares*, Ordines vocant. VI. per *scientias* et *artes*. VII. *Sectariorum*, quo nomine placuit Editori partem eorum appellare, qui ab aliquot inde Seculis a Romanae ecclesiae communione discesserunt; partem, aimus, nam omnes eorum hoc Indice non contineri, vel secundus docet eo loco, ubi Germani sistuntur. In hoc tanto numero Italorum et maxima copia eminet, et de iis omnium rectissime traditur; de Germanis contra nostris hinc inde, per invidiam religionis, iniquius et durius. Sed in talibus locis nemo bonus aut sapiens, credimus, haerebit aut angetur animo.

Nunc tabulas operis ipsas, quoad necessarium videbitur ad notitiam illius comparandam, percurramus. I-III. Haec numismata *Mosis* prophetae vultum referunt, priora quidem duo cum inscriptione Hebraica, in qua bis recurrit mendum in voce אחדים, cum scribenda erat אחרים; tertium latina epigraphe ornatum. — IV. *Evander*

der cum matre *Carmenta*, quae etiam *Themis* vel *Nicostrata* dicitur. V. *Salomon* rex. Pileatus et coronatus spectatur, vittas e vertice in scapulas demittens, cum pectore torquato, circumiectis his vocibus, quae latinis literis perscriptae sunt: *Der alleweis Kinneig ist Salomonis.* Apparet, haec corruptiora quaedam Germanica esse. Noster reddit: *Omnimode regnum est Salomonis.* Quod neutiquam placet. Quamquam enim Vox *alleweise*, vel *auf alle Weise* utique significet *omnimode*, tamen et articulus ei praepositus, et alia ostendunt, tantundem valere hanc inscriptionem, ac si positum esset: *Der allerweiseste König ist Salomo;* h. e. *Regum sapientissimus Salomo est.* Oppositum latus feminam regia corona decoratam, ac rursus Salomonem, manibus quasi gestientem in horto exhibet, his verbis additis: *Salomon singt ein Lied Can. Sal. Canit Carmen.* Postrema vox, seu syllaba potius, alludere videtur Auctori ad *Canticum Canticorum*, quod ferunt, inquit, Salomonem adornasse pro Pharaonis filia, sibi matrimonio sociata.

Tabula II. quatuor *Homeri* numismata, deinde *Themistoclis*, *Thaletis*, *Socratis*, *Xenophontis*, *Anaxarchi*, et *Catonis* eius qui *Censor* dictus est, ostendit. — Tab. III. octo numismata *Ciceronis*, unum *Corn. Galli* habet. — Tab. IV. *Catonis Uticensis* 3. *Virgilii* et *Horatii* 5. *Terentius*, *Ovidius*, *Tibullus*, *Catullus*, *Propertius*, *Maecenas*, *Marc. Agrippa*, *Livius*, *Sallustius*, *Paulus* Apostolus. — Tab. V. *Matthaeus*, *Marcus*, *Lucas*, Evangelistae, *Iacobus* maior et *Thomas* Apostolus, (quorum numismata vetusta satis et minime contemnenda dicuntur, sed nihil tamen pro antiquitate eorum adfertur.) Additur huic tabulae *Q. Rhemnii Palaemonis* numisma. — Tab. VI. *Io. Scheldus*, vulgo *da Schio*, Ord. Praedicat. Sec. XIII. *Iacobus Vitriacus*, *Thomae Aquinatis* 2. — Tab. VII. *Octavianus* Cardin. *Ubaldinus* Sec. XIII. *Dantis Aligerii* 4, *Ciccus Asculanus*, *Andreae Danduli*, Ducis Venetorum doctissimi, numismata 2. — Tab. VIII. *Io.*

Io. Wiclefus, *Franc. Petrarcha*, *Io. Boccacius*, *Colucius Salutatus*, *Io. Hussus*, *Hieron. Pragensis*, et *Franc. Zabarella*, sistuntur. — Tab. X. inter alios numos habet quoque cusum in *typographiae* inventae memoriam. — Tab. XI. seqq. *Paulus Venetus* cum aliis ostenditur. Tab. XX. *Cosmus Medices*, Tab. XXVII. *Franc. Philelphus*, Tab. XXVIII. *Marsilius Ficinus* et *Io. Picus Mirandulanus*, Tab. XXIX. et XXX. *Laurent. Medices*, Tab. XXXII. *Io. Iovianus Pontanus*, Tab. XXXIII. *Hieron. Savonarola* spectandos sese praebent. De quo quidem postremo ita iudicatur, (et quantum nos videmus, licet recentiorum quorundam sententiae in alia omnia inclinent, rectissime,) fuisse hominem pium, minimeque hypocritam. Cui non obstat, quod praeter declamationes gravissimas in ordinis ecclesiastici vitia, in tuenda etiam Florentinae reipublicae libertate, operam posuit. Haec enim ita interpretari, ut propterea turbulenti ingenii hominem adpelles *Savonarolam*, prorsus iniquum videtur.

Verum, ut alias quoque Partis huius Tabulas delibemus, XXXVII. *Aldum Pium Manutium* exhibet, XXXIX. *Leonardum Vincium*, XL. *Hippolytum Estensem*, XLIII. *Balthasarem Castilionum*, XLI. et XLII. *Alb. Dürerum* nostrum, rursus XLII. *Patricium Hamiltonium*, quem quidem indignis modis lacerat commentarii auctor, primum ut haereticum, deinde ut hominem obscurum: quasi vero clarus esse non possit, (ut est revera *Hamiltonius* in Protestantium coetibus,) cuius non meminerint Itali. Tabula XLIII. *Io. Oecolampadius* et *Ulr. Zwinglius*, Tab. XLV. *Simon Grynaeus* et *Berthold. Hallerus*, Tab. XLVII. *Ludov. Ariostus*, XLVIII. *Franc. Guicciardinus*, XLIX. *Anton. Puccius*, L. *Andreas Alciatus*, LII. *Raphael Urbinus*, et *Bilibald. Pirckheimerus*, LIII. *Lazarus Spenglerus*, ut omittamus alios, spectantur.

Tab. LIV. et LV. continentur numi memoriae *Martini Lutheri* dicati, quam si nec numi, nec scripta servassent, servatura erat in omne aevum restituta religionis et ingeniorum aurea libertas, et excussum intolerabile Cleri et super-

 stitio-

ſtitionis iugum. In iis quae de *Luthero* tradit Noſter, nihil aeque mirati ſumus, quam quod illum fuiſſe ait *ad ſeditiones animo maxime propenſo*: cum profecto nemo mortalium eo tempore officia principibus praeſtanda commendaverit diligentius, et a bellis abhorruerit magis. Sed repetant talia, per nos licet, quorum intereſt, conſpurcare *Lutheri* imaginem, cuius factis et inſtitutis hodie quoque vulnerantur, et conficientur denique.

Tab. LVI. *Henricum IX.* Angliae regem, *Conradum Peutingerum*, *Melch. ab Oſſe*, et *Gaſp. Hedionem*, itemque *Hieron. Paumgartnerum*, Tab. LVII. *Petrum Bembum*, Tab. LXI. *Hieron. Fracaſtorium*, Tab. LXVI. *Herculem Eſtenſem* et *Luc. Gauricum*, Tab. LXVII. *Phil. Melanchthonem*, et *Io. a Laſco*, LXIX. *Mennonem Simonis*, LXXI. *Nicolaum Crellium*, itemque ac rurſus LXXII. *Io. Calvinum*, LXXIII. *Mich. Angelum Bonarotum*, LXXXII. *Stanislaum Hoſium*, LXXXVI. *Anton. Auguſtinum*, LXXXIX. *Octavianum Ferrarium*, XC. et XCI. *Petrum Victorium*, XCIV. *Phil. Nerium*, XCV. *Hugonem Donellum*, XCVIII. *Theod. Bezam*, *Ulyſſem Aldrovandum*, et *Paulum Sarpium*, ſiſtit. De *Sarpio* callidius quam verius ſcriptum eſſe ab Auctore, non nos modo exiſtimamus, ſed ſperamus etiam multos in urbe Veneta exiſtimaturos. Denique Tab. XCIX. *Papir. Maſſonus*, et Tab. C. *Achilles Harleius* et *Petr. Aldrovandus* conſpiciuntur. Longe plurimos omnis generis omiſimus, cum nobis propoſitum duntaxat fuerit, ſpecimina Operis proponere, non illud univerſum delineando exprimere. Cui perluſtrando nemo facile, ſine admixta voluptate uberiore, operam dederit.

NOVA LITTERARIA.

Venit in manus noſtras, amici beneficio, de Pictura, praeclarus liber, cuius, aequum eſt, nos Lectoribus noſtris quandam quaſi ideam ſiſtere; nam unicum in ſuo genere, et ipſius artis cauſa quae eo proponitur, et operarum elegantia, laudare non dubitamus. Ita autem inſcribitur: *L'*

Art

Art de peindre. Poëme, avec des réflexions sur les différentes parties de la Peinture. Par Monſ. WATELET, Aſſocié libre de l'Académie Roiale de Peinture et de Sculpture. Lutetiae Pariſiorum, ex officina Guerini et de la Tour, 1760. plagulae omnino 21. in quarto mai. cum figg. elegantiſſimis, principio et fini capitum additis, a Wateleto ſculptis. Hoc igitur Libro Auctor diſertiſſimus, praecepta picturae, carmine Francogallico ita expoſuit, ut eius artis ſtudioſis non ſolum, ſed amatoribus quibusque, dubium eſſe debeat, an perfectam in eo artis ſcientiam magis, an pangendi carminis praeclaram, et in tali argumento, multis difficultatibus obſito, certe unicam, laudari oporteat. Poema didacticum, de pingendi arte, gallico carmine, nemo adhucdum propoſuerat; latino, magnas laudes tulerunt *du Frenoi* et *Marſyus*, ille ob artem quam cecinit, ſummus artifex, hic propter verſiculos, Poeta natus. Noſter, hoc Opere, poſteaquam in univerſum de conſilii ſui rationibus praemiſſa praefatione expoſuit, quae intererat noſſe lectores, Carmen ſuum in quatuor cantus tribuit, quorum *Primo* de diagraphice, ſeu lineari pictura; *Secundo* de Colore; *Tertio* de inventione pictoria; *Quarto* denique de inventione poetica cecinit. Hos Cantus excipiunt, de diverſis picturae partibus, obſervationes proſaicae: et primo quidem *de Proportione*, eiusque diverſitate, orta partim ex aetatis, partim ex ſexus differentia. Sermo eſt deinceps Auctori *de Toto*, (de l' Enſemble,) cum diverſae imaginis particulae ita invicem ordinatae ſunt, ut *unum* efficiant. Mox *de Aequilibrio* exponit, et *de motu Figurarum;* de pulchritudine; de elegantia (la Grace:) de harmonia Luminis et Colorum; de effectu (de l' Effet,) cuius vocis Francogallicae ambitum difficulter latine reddideris; de Expreſſione denique, et animi pathematibus. Ut habeant Lectores noſtri ſpecimen aliquod, huc aliquot primi Cantus verſiculos deſcribimus. Ita autem orditur Wateletus.

Ie chante l'Art de peindre: ô Vénus-Vranie,
Séconde mes travaux, inspire mon génie;
Laisse-moi pénétrer dans le Temple des Arts.
Lumière des Talents, découvre à mes regards
Ce concours de tes dons, cet Accord, cet Ensemble;
Objets des gouts divers, centre qui les rassemble,
Immortel attribut de la Divinité,
Dont l'Effet est l'Amour, et le nom la Beauté.

C'est toi qui la répands sur la nature entière:
Chaque jour, sur le Char du Dieu de la Lumière,
Elle embrase les Cieux, et colore les airs;
L'oeil etonné l'admire au vaste sein des mers:
Elle nait sous nos pas, une fleur la recele;
De chaque être elle emprunte une forme nouvelle;
Et pour la réproduire encor, sous mille traits,
Tu veux que les mortels imitent ses attraits. etc.

Nihil addimus laudum. Librum lecturis, nam quis divinae artis tam disertum doctorem non legat, integrum iudicium relinquimus.

NOVA ACTA
ERUDITORUM,
publicata Lipsiæ
Calendis Octobris Anno MDCCLXII.

Betrachtungen über die Malerey.

h. e.

DE PICTURA OBSERVATIONES.

Lipsiae 1762. Alph. 2. plagg. 13. in 8.

PARS I. et II.

Quanquam divino et immortali ingenio clarissimi Poetae, quo nemo propior ex nostris ad vim et simplicitatem veterum accessit, effectum erat, ut *Hagedorniorum* nomini et famae vix aliquid addi posse videretur: tamen crevit et auctus est splendor illius gentis summo Fratris ingenio et doctrina singulari, qui, quicquid ipsi erat a negotiis pro patria honorifice susceptis otii, id totum, ita ad illustrandas artes et doctrinam augendam transtulit, ut, utrum felicitate ingenii, an laboris constantia et perpetuitate plus valeret, difficile esset decernere. Gratulamur igitur Germaniae utrumque Hagedornium, alterum citius quidem litteris ereptum, sed laudis immortalitate superstitem; alterum vivum, fide, sanctitate morum, et patriae amore, optimis quibusque spectatum, atque, quod non sine quadam gloria exteris fatemur, optimorum Principum auctoritate, iis artibus regundis publice praefectum, quibus ipse sibi peperit laudem, intelligentissimorum quorumque admirationem, et immortalitatem.

 Quod

Quod quam vere dictum sit de *Hagedornio* nostro, quoniam magnitudo operis potest interdum etiam ex difficultate intelligi, ex ipsius rei natura apparet, quam tanta cum felicitate tractavit. Pictura enim, etsi cum reliquis artibus ex naturae fonte deducitur; tamen, sive linearem spectes, quae circumductione umbrarum inventa est, sive coloratam, quae coloribus miscendis et transmittendis, lumine et umbra distinguitur, nec designat tantum, sed exprimit plane naturam, utraque ad sensuum iudicium pertinet maxime, faciliusque per oculos ad pectus transfunditur, quam verbis describitur, et legibus certis praeceptisque definitur. Oritur porro de pictura scribentibus nova quaedam difficultas ex antiquitate artis, verborum omnium quae ad sensus pertinent inconstantia, artificum a nostris temporibus remotissimorum varia consuetudine, et defectu eorum, qui origines artis descripsere; quorum, praeter Plinium, nemo magnopere ex veteribus potest laudari. Atqui haec omnia vicit et superavit viri unius incredibilis industria et constantia, disceptavitque cum Italis et Gallis de ea regione, in qua soli habitare et regnare videbantur.

Monet Auctor in ipsius operis ingressu, se ex copia legum et praeceptorum, quibus ars pictoria abundaret, potiores ex communi pulchritudinis fonte deductas, et ad formandum gustum aptiores, eo ordine in unum corpus coegisse, quo in operando soleant artifices uti. Solere autem illos, inventis iis naturis, quae summae pulcritudinis et dulcedinis capaces essent, totam quasi machinam picturae instruere, et singulas regiones callida iunctura connectere; quarum operationum priorem inventionem poeticam, posteriorem distributionem appellent, utramque peculiari nomine compositionis complectantur; tum denique delineatione et coloribus speciem illam internam animo artificis impressam exprimere, atque ipsi cum affectibus et perturbationibus animi vitam vigoremque divinitus quasi inspirare. Ante omnia vero acuendum esse inquit sensum et gustum pulcritudinis. Hoc duce nos convenientiam naturae sentire, ab omni imitationis

tationis pravitate et deformitate liberari, rapi in admirationem ſimplicitatis antiquae, dulcedine et ſublimitate, vel ex pectore, vel ex imaginibus oriundae, extolli, et impleri iis affectibus, quos excitare ſoleat callida artificis manus.

Atque haec eſt ratio et oeconomia univerſi operis, quod non ad doctos ſolum, ſed etiam ad artifices pertinet, quorum illos ſubtiliore vi iudicandi inſtruit, hos propius ad litteras adducit, earumque coniunctionem cum arte pictoria oſtendit, utroſque vero monet, ut mutuis praeſidiis et officiis alter alterius facultatem ſuſtentet. Forma autem externa totius operis ita comparata eſt, ut neque oſſium nudas compagines oſtendat, ſimilis corpori denudato, quod horrorem intuenti incutit, nec nimio ſanguine et muliebri cultu laboret, ſed prae ſe ferat ſpeciem corporis integri, adſtricti, et lacertis expreſſi, quod ex iisdem ſpeciem accipit, ex quibus vires, in univerſum vero antiqua quadam ſimplicitate commendatur. Conciliabit ſibi etiam gratiam lectoris ſpecie ſermonis, et forma epiſtolarum, quae ad dialogos veterum accedit, varietatis multae capax eſt, et deceptum laboris lectorem illuſumque amabiliter, apprehendit, tenet, moratur, per amoenos ambitus ad arduas vias et ſepulta antiquitatis monumenta deducit, atque ita alit augetque cupiditatem videndi, ut data etiam poteſtate nolit ex itinere redire. Sed nolumus amplius in laudes eius viri excurrere, quem, ut intelligentiſſimi quique, propter ſubtilitatem artis, ita optimi quique propter ſingularem modeſtiam amplectuntur, et qui malle videtur laudabiliter agere, quam laudari. Iam vero, ut propoſitum eſt, ad univerſi operis contemplationem accedamus. Dividitur illud in partes duas, quarum utraque Libros duos continet. *Liber primus* partis prioris, quoniam ad omnes artes pertinet, diligentius nobis conſiderandus videbatur. Vel ex hoc uno apparet, quid de reliquis expectandum ſit: ſed etiam de illis ſuo tempore dicetur. Complectitur autem hic Liber ea praecepta, quae imprimis pertinent ad guſtum ſenſumque artificis imitaturi formandum. Caput primum in univerſum *de Guſtu*

et *de pulcro* explicat, et oritur ab utriusque definitione. Eſt autem ex ſententia Auctoris guſtus facultas pulcri ubique ſentiendi, et gradus illius rationemque facta plurium comparatione *ſubito* intelligendi. — Pulcritudinem vero eam perfectionem eſſe ait, quae oriatur ex coniunctione opulentae varietatis, et ſingularum partium ordine, ſine quo nulla pulcritudo eſſe poſſit. Eo enim neglecto, ut in fabula, ita in pictura, detrahi perfectioni totius; habere enim etiam picturam ſuas quaſi primas et ſecundas partes, quarum poſteriores niſi vi et maieſtate prioribus cedant, omnia turbari, nec facile admirationem et plauſum moveri ſolere. — Ex varietate illa cum ordine coniuncta oriri *unitatem*, cuius, ut in reliquis artibus, ita in picturis ſumma habenda ſit ratio. Ex utraque enim hac virtute pulcritudinem et perfectionem operis colligi, illam guſtus, hanc contemplationis beneficio. Inprimis vero excellere et regnare elegantiorem guſtum, eum enim abſque mora contemplationis diuturnae tanquam fulmine tactum, ſtatim incendi, rapi in admirationem, et ſubito convenientiam partium capere et *ſentire*, quam pulcritudinis nomine exprimat. Sentiri igitur pulcritudinem, perfectionis demonſtrationem ſuperioribus animi viribus relinqui, rationem vero illius ſenſus in natura hominis poſitam eſſe, nos enim omnes naſci cum quadam varietatis cupidine et novitatis. — Nimiam ſimilitudinem eſſe matrem ſatietatis, varietate vero vaga et ſibi repugnante perturbari animum, et diſtringi, delectari numquam. — Habere tamen etiam pulcritudinem ſuos gradus: ſummam oriri ex clandeſtina et callida partium ſingularum iunctura. — Eſſe porro boni pulcrique diſcrimen, utrumque tamen non re ipſa, ſed abſtractione et cogitatione poſſe divelli. — Bonitati veritatem, pulcritudini vero elegantiam reſpondere: illam latius ſumtam, diligentia, ſoliditate, et ſubtilitate, hanc dulcedine, mollitie, et vigore quodam diſtingui. — Illuſtrari poſſe hanc diſtinctionem exemplo ex arte pictoria petito. *Albertum Durerum* diligenter olim rationem et proportionem corporis humani expreſſiſſe, explicata ſingularum partium

tium mirabili iunctura, et diversarum artificiosa conspiratione; ex hoc Dureri exemplo agnosci quidem posse naturam corporis veram, et artificii bonitatem, pulcritudinem vero neutiquam inde intelligi, quae ut sentiatur, accedere extrinsecus debere elegantiam circumscriptionis, linearum molles flexus, robur nervorum, vultus compositionem, totiusque corporis eam collocationem, quae ad exprimendas animi perturbationes, et alliciendum spectatorem, maxime valeant. Haec omnia diligentissime exponit Auctor, firmat auctoritate Sammardi et Trubleti, aspersis interdum annotationibus non arreptis, sed ex natura materiae nascentibus.

Capite II. Docet Auctor, ut a bono pulcrum, ita a pulcro gratiosum, artificum subtilitate discerni. *Gratiam* in pictura esse, quae sit in utroque homine venustas et dignitas; illam rationem etiam se sequi, et firmatam videre exemplo pulcherrimarum interdum foeminarum, quae destitutae venustatis et dulcedinis commendatione, animorum conciliatrice, laudari soleant ab artificibus, a nobis nec amari, nec sentiri. Esse autem *gratiam* non tam in convenientia et iusta partium iunctura, quanquam absque illa omnino nulla sit; quam in ratione et proportione attributorum moralium positam, quae feliciter influat in totam hominis naturam, motus flexusque corporis amabili facilitate, aetatem iuvenilem flore et robore, et mobilem pueritiam innoxia hilaritate commendet. Talem Geniis et Cupidinibus ab artificibus tribui, talemque apparere in colludentibus circa matrem pueris *Albani*, quos felici imitatione *Flamingius* et *Algardius* expresserint, de quibus tabulis videndus sit *le Comte* Cabinet de Singularités d'Architecture, peinture, sculpture, et gravure, Amst. 1702. Tom. II. pag. 182.

Illius igitur *gratiae* summam vim esse in expressione animi, mox sublimitate grataque simplicitate, mox decora iucunditate commendabili. Illam apparere gratiam tum in venusta Aspasiae forma, cum in feroci statu et minaci vultu Athletae, in pugnam magno cum impetu proruentis. Augere illam regiam dignitatem, esse maiestatis fidam inter-

 pretem

pretem et comitem, commendare vel agreſtes cantus et amores, ſequi Venerem ut in templa, ita in campos et venationes, atque adeo ſub ſpecie Nymphae venatricis ab intelligentiore Aenea ex ipſo inceſſu agnoſci. Ornare et innectere crines Theſſalicae Nymphae paucis lectisque floribus amabiliter circum tempora flexis, et non ſine grata negligentia cum Phyllide accumbere in herbis meditabundo vultu, Daphnidis adventum circumſpiciente. Emicare inter iuventutem ferocitati ſuae indulgentem, miſceri pertinacioribus pueris, et ſuffundere amabili pudore os puellarum modeſta timiditate ornatum, expulſamque interdum per effoeminatam cultus licentiam conſuetudinis turpitudine depravatam a matribus, ultro ſe puellis offerre, et inſinuare ſe in pectus propriae venuſtatis egregie ignarum. Interdum etiam, quaſi miſericordia iſtius aetatis tactam, venerabiliorem vultum mediae aetatis et matronae honeſtam dignitatem exornare; interdum frontem ſenis, nepotum blanditiis et exoſculationibus occupati, iuvenili hilaritate explicatis rugis aſpergere.

Habere vero eandem gratiam ſuos quosdam gradus, non tam propter linguarum infantiam, quam verborum quibus definiri ſoleant inconſtantiam, ineffabiles. Eorum graduum ſummum, quem Venerem Apelles nominaverit, poſitum eſſe in convenientia animi ſublimioris cum pulcritudine, forma, et actione corporis. Ut quisque maxime artifex, ductus inſpiratione vividiore et pectoris calore, mirabilem illam convenientiam ſequatur, et opinata quadam facilitate commendet, ita eum maxime in arte regnare et excellere. Exempla vero illius Veneris et ſummae gratiae, ut in univerſa natura, ita inprimis in homine eiusque prima aetate apparere, cuius ſecura mollities ab omni anxietate, oſtentatione, et rigiditate ſit aliena.

Capite III. docet illuſtris Auctor, ſuaviorem illum pulcri ſenſum non fruſtra hominibus a Deo conceſſum. — — Alere illum et nutrire honeſtum, opprimere et corrumpere inhumanum videri. — Augeri iſtam voluptatem, a natura im-

impreſſam, artium earum beneficio, quae per pectus ſibi ad intellectum viam aperiant. Atque illarum artium fontem *naturam, praeſidium vero naturae imitationem eſſe.* — Ferri nos incredibili quadam cupiditate videndi, — velle moveri, perturbari, implicari, diſtrahi, occupari, delectari, mox admiratione et laetitia efferri, mox triſtitia deprimi. Ad explendam illam cupiditatem egregie conferre artes naturae interpretes et imitatrices. Eſſe vero hoc imitationis beneficium imprimis picturae et poeſi commune. Latere omne genus vel elatioris vel remiſſioris poeſeos in arte pictoria, quae ipſa habeat ſuum πάθος, τραγικὸν καὶ κωμικὸν, interdum adeo (quod in Acidis et Galateae marmoreo ſigno Carlencas ſibi reperire viſus eſt) λυρικὸν, h. e. ſublimem aliquem ſpiritum, qui ex pectore calido emanet, phantaſiae ope diffundatur, et a ſedatiore animo ſit alienus. — Eſſe etiam utriusque leges communes: Boilavium, ut poetis, ita pictoribus, praecepta dediſſe. —

Atque haec quidem non temere eſſe propoſita, exemplis, in quorum delectu elegantiſſimus iudex agnoſcitur, ornate A. copioſeque demonſtrat. Altioris poeſeos vim et dignitatem in monumentis Puſſini et Raphaelis; in Brunio vero ſublimitatem hiſtoricam, et epici carminis maieſtatem agnoſcit. Apparere ait iſtam poeſeos et picturae ſimilitudinem potiſſimum delectu rerum et ordinis. Pictorem poetamque epicum eandem rationem ſequi. Circa magnum aliquod et mirabile facinus utrumque occupari; praeter dignitatem ex ipſa actionis natura profectam, addere mirabilem quandam maieſtatem, quae ex machinis et portentoſa deorum praeſentia oriatur, rebusque humanis ſanctitatem et divinitatem conciliare videatur. — Non minorem Tragoediae et picturae coniunctionem eſſe: utramque, magnitudinem animi, et omnem virtutem in illuſtriori loco poſitam efformare, admirationem, ſtuporem movere, ciere lacrumas, atque in eo tantum differre, quod altera facta ſui expectatione, et praeparato lectoris animo, ad ſummum actionis tempus et locum deducat, altera vero, extemplo ſummam actionem arripiat,

ripiat, et uno quasi ictu imparatum spectatoris animum percellat. Inprimis vero utriusque artis affinitatem inde demonstrari, quod utraque ex fabulosa antiquitate, tanquam ex communi fonte hauriat, atque interdum altera alteram rerum et imaginum copia locupletare videatur. Ita ex Theodori tabula Cassandram, et ex Laocoonteo signo suum Laocoonta Virgilium expressisse. Ovidium, quanquam de arte pictoris interdum minus sollicitum, tamen, propter perpetuam in iisdem formis exprimendis novitatem, varietatis et copiae exemplar pictoribus dedisse. Homeri utrumque poema pictoribus sacrum videri: quorum illud Rubenio augustiores humana formas, et species divinitatem mentientes; hoc vero Quidoni molliores dulcioresque imagines suppeditaverit. Vel in agrestibus et rusticis tabulis Idylliorum et Eclogarum naturam et mores regnare. Utrasque enim castam simplicitatem sequi, agrestes exprimere formas, campos in spatium porrectos, montium tractus, augustiora antiquitate robora, rivos per prata languido flumine errantes, praeruptas rupes, fluminum lapsus, orientis solis ruborem, et occidentis porrectiores umbras, mentiri, interdum simplicem naturam artium monumentis elevare, aras, templa, ruinas et sepulcra campestribus formis immiscere.

In omnibus vero, vel poeticis, vel pictis tabulis, de delectu pulcri imprimis cogitari. Cerni vero maxime delectum illum in facultate quadam, praeter constantes et perpetuas amoenitates, etiam fortuitas illas luminis, umbrarum, et nubium vicissitudines sectandi; ex his vero deligendi, quae maxime moveant et inspirent. Non propterea reliquas naturae partes, pulcritudine inferiores, ab artifice omnino negligi: sed ita adhiberi, et summo pulcro subiici, ut illud ipsum magis elevetur. Ex hoc delectu novitatem et insolentiam, admirationis matrem, oriri.

Capite IV. de gustu, cum regulis et legibus artis coniungendo, haec Auctoris sententia est. — Quanquam ex superba quadam affectatione profecta, et nimis fabulosa videatur Graecorum de origine artis pictoriae sententia; nec demon-

monſtrari poſſit, illam ex temeraria circumſcriptione Corinthiacae puellae ortam fuiſſe: tamen priorem arte naturam, et legibus ipſis de guſtu ſcriptis, ſenſum pulcri antiquiorem fuiſſe. Patrem Homerum, Aeſchylum, et Euripidem, et omnes illos principes viros, ſuis exemplis leges ingenio ſcripſiſſe, accepiſſe nullas: Oedipum Sophocleum ante definitos Tragoediae fines, attentum ſpectatorem perturbaſſe; Ariſtotelem primum ex antiquis illis exemplaribus formam artis deduxiſſe. Easdem pictoriae artis origines fuiſſe. Ante rationem et viam Chromatices, Polygnotum Thaſium, et Micona Athenienſem, relictis monochromatibus, per admiſtos quatuor nativos colores novam et inuſitatam varietatem tabulis ſuis conciliaſſe et ante ſcriptas leges, Apollodorum, colorum commiſſuram, et luminis et umbrae rationem adhibuiſſe, ſuoque exemplo Zeuxidis ingenium excitaſſe.

Atque ita paullatim picturam, inprimis per Graeciam diffuſam, ad eam vim et ſublimitatem erectam fuiſſe, quae facile quidem, et cum quadam inexpectata voluptate ſentiri, non vero niſi poſt diuturnam contemplationem, et ſingularum notionum explicationem, certis legibus definiri poſſit. His vero legibus auctis, et diligenter conſtitutis, naturalem illum ſenſum formari, et vagam operandi iudicandique temeritatem coerceri. Quoniam tamen non is ſit artis ambitus, ut omnes pulcri partes et formas complectatur, ſed haud paucas ineffabili ſenſuum iudicio relinquat, duplicem inde artifici cautionem naſci. Alteram, ne opinato iſto defectu et artis infantia offenſus, univerſam viam et rationem abiiciat, ſuique nimia confidentia decipiatur. Alteram, ne ſolis praeceptis confidat, nec arctioribus finibus elatiorem impetum coerceri patiatur, ſed aſſurgat ad ſummam pulcri formam, quam habeat animo impreſſam: Inprimis vero leges ipſas ſaepe et diligenter cum exemplaribus ipſis conferat, quarum levis tantum umbra in praeceptis effingatur, et ex quibus ſolis abſtrahendo ars univerſa deducta ſit. — Primum vero exemplar eſſe naturam; absque illius ſenſu nihil in omni arte effici. — Legum vero eas

esse praestantissimas, quae ad naturam eiusque sensum possint revocari.

Capite V, specie boni Critici se ipse deumbrasse videtur illustris Auctor, adeo haec imago respondet rationi et moribus, quibus ipse in iudicando solet uti. Docet autem ornate et copiose, intelligentiorem artium iudicem sensui ex pulcro oriundo libere indulgere, et voluptatis inde perceptae caussas magis ex illo ipso taciturno sensu, quam ex memoriae latebris, et praeiudicatis praeceptis deducere, leges et praecepta quidem non ignorare, verum etiam agnoscere fines, quibus omnis ars humana circumscripta sit. Levioribus maculis, e grata quadam negligentia oriundis, quibus perfectioni totius nihil detrahi videatur, nec offendi, nec turbari. Non tam in disquirendis erroribus, quam in illustrandis virtutibus laborare, atque in eo praeclare et laudabiliter agere. Esse enim longe facilius, insolentem illam Capellanei poematis austeritatem reprehendere, quam mollem Fontaneae orationis simplicitatem amplecti, eiusque fontes et caussas explicatione facta constituere. Vel mediocris ingenii contemplatorem monstrosa aliqua vel detorta manu offendi, aut in tabulis Dureri Lucaeque Lugdunensis vestimentorum rigidiores plicas et sinus deprehendere: paucorum vero esse, de situ statuque corporis legitimo, et musculorum actione iudicare; vel ad exemplum Pauli Veronensis, in ipsis plicis Dureri et Lucae, seiuncta duritie, artem et dexteritatem agnoscere. Atque hoc demum esse boni iudicis officium princeps, verae et perfectae pulcritudinis partes illustrare, et in eo, quod minus pulcrum et perfectum sit, caussas erroris et rationes explicare. Neque tamen propterea omnium vel crassissimorum delictorum ultionem abiiciendam, sed potius, ne detrimentum capiat artis respublica, diligenter providendum esse, et acerrime oppugnanda ea opera, in quibus multitudo delictorum raram partium singularum bonitatem obruere videatur. — Ab hac vero aequitate plane abhorrere ignobile partium studium, quo abrepti quidam vitio creati critici, undique arma fulmen et impetum

mini-

minitentur, saepe de industria pulcro vim inferant, levissimis culpis irascantur, et tyrannorum instar, exclusi a vera nominis immortalitate, regnum affectare audeant breve, et potestatem temporariam. Imprimis vero ex diversitate Scholarum magna arti incommoda nasci; habere enim singulas quasque Scholas propriam rationem et viam, quam unam sequantur, et de qua defendenda magis, quam de communi utilitate sollicitae sint. Inde fieri, ut nonnulli, quid de quaque tabula sentiant, ante, quam de patria artificis constet, nolint fateri. Alii vero, qui fronte et vultu stuporem admirationemque interdum fateantur, ex quo certiores sint, domesticam esse picturam, nec transalpinam, sed crasso sub aere Germanorum natam, frigeant, taciturni haereant, et patriae crimen scholaeque culpam probe ulciscantur. (Agnosce, lector, pictores Philosophos.) Illum autem furorem, qui ex stulto patriae amore oriatur, et aptus sit ex opinione vulgi, ut exteros olim, ita etiam nostros homines urgere: a quo vitio sanioribus criticis eo magis cavendum sit, quo proclivior animus hominum videatur barbaris anteferre domestica. Praeter illam, quam dixit, criticorum culpam, est etiam aliud genus periculosum, et a vera doctrina valde alienum. Cernitur autem illud in despicientia et contemtu simplicitatis, atque in anxia quadam praeceptorum et axiomatum congestione, quorum magna pars ex temeraria criticorum libidine ducitur. Nunquam illud genus hominum autumat circa rem esse, id quod de re dicendum est, sed ex aliis locis petit, vim inventis affert, ungues polit, capillum reponit, de totius corporis valetudine parum sollicitum. Frustra ipsis Gellerti vel Chardini simplicitatem et eam orationem commendabis, quae non obumbrat, sed illustrat naturam, primum intuenti imitabilis videtur, nihil vero experienti est minus. Maioribus impensis aggrediendum opus autumant, translucida quadam et effeminata mollitie formaeque turpi labore deformes. Eodem errore in iudicandis picturis laborant quidam fucati ingenii specie decepti. Quanquam enim magis occupari contemplatoris aequi animus videtur una eaque

ſimplici figura Suerii Lareſſiique, quam condenſatis illis turbis, quibus in delineando Fagius diſtinguitur: tamen hunc illis praeferre non erubeſcunt. Eſt autem haec luxuriantis ingenii abundantia, vero guſtu deſtituta, gravior artibus et periculoſior, quam ipſe guſtus depravatus, dummodo ingenii vi deſtitutus ſit. Hic enim facile deprehenditur, et ab intelligentibus ridetur; illa vero inprimis maxima quaeque ingenia occupat, atque eorum culpa, quoniam nihil eſt tam abſurdum tamque inſolens, quod non poſſit pertinaci auctoritate luxuriantis ingenii ſuſtentari, ſaepius per totam artium rempublicam diffunditur. His omnibus luculenter diſputatis, duplex errorum genus ſupra deſignatum iterum impugnaturus, urget Auctor primum, auctoritate Sandrarti, id genus criticorum, qui omnia a lectione praeceptorum, neglecto uſu et contemplatione, petenda eſſe autumant. Deinde acerrime deridet temeraria quaedam et parum formata ingenia, quae natura artis ignorata, et ratione omni viaque ad paedagogos ſcholaſticosque delegata, in ſuperficie rerum haerent, nihil accurate definiunt, nihil determinate, ſed alienis facetiis vultusque obſcura quadam ſignificatione, et abruptis interdum ſententiis, ſuperbam ignorantiam celare, elatioremque ſpiritum mentiri ſolent, ſuſpicionem aliquam doctrinae in vulgaribus mentibus excitaturi. Utrumque genus naturae ſenſu deſtitutum, diſcat a Pileſio, Felibieno, Fresnoio et Watteletto, quid ſit de arte praecipere, et ſibi a prava conſuetudine, et malorum exemplorum illecebris cavere. Inprimis vero contemplanda exempla antiqua, marmora, opera caelata, gemmae, et reliqua monumenta, ex quibus, tanquam e propriis fontibus, princeps artificum et criticorum, Raphaelus, hauſit.

Capite VI. Antiquum exemplar: quod nomen omnium pictorum, ſtatuariorum, caelatorum, et architectorum opera complectitur, quae Aegyptus, Graecia, et Italia, paullo ante Alexandrum Macedonicum usque ad Gothorum irruptionem, et artium communem ruinam, produxit: docet nos, facto naturae delectu, impreſſam animo pulcri ſpeciem in noſtra opera transferre. Oſtendit porro humani corporis

ſtructu-

ſtructuram, molli circumductione linearum, et iuſta partium proportione commendatam; ſummae vero pulcritudini, quae ex convenientia illa et prudenti delectu vel collocatione membrorum proficiſcitur, perpetuum comitem addit gratiam ultro a natura oblatam, aut certe non anxie conquiſitam. Vel in ipſa actione corporis animique perturbatione efformanda, abhorret a violentiore et immoderatiore contorſione, quae poſt haec tempora in optimis etiam diligentiſſimorum artificum operibus ſolet deprehendi. Utebantur enim antiqui oculo ad deligendum acuto, et ad coniungendas partes delectas notione quadam univerſa eius pulcri, quod nunquam in rebus apparet: mox inani corpori nobilitatem mentis inſpirabant; mox debilitati et imperfectioni ſingulorum membrorum ſuccurrebant, atque ita, facta elatioris animi cum praeſtantiſſimo corpore conſpiratione, ſpeciem illam internam ſummi pulcri feliciter aſſequebantur. In ea vero coniunctione, quoniam difficilius eſt delecta coniungere, quam omnino deligenda reperire, inprimis vis et quaſi mens artis pictoriae cernitur. Neque tamen illa ipſa tollitur artificioſa eorum obiectorum repraeſentatio, in quibus ornandis natura aut liberalior et magnificentior eſt, aut certe non adeo parca, quin, adhibita notione pulcri univerſa, intelligentior artifex inde perfectiores formas poſſit deducere. Utriusque generis, Auctor, antiquiora et praeſtantiora exempla propoſuit. Prioris generis Polycletum Thaſium et Zeuxem: quorum ille ex ſingulis diverſorum corporum perfectionibus eam ſtatuam efformarit, quae deinceps propter ſummam dexteritatem *κατ' ἐξοχὴν regula* dicta eſt; hic, (quae Baelii coniectura eſt,) eadem ratione in Helena ſua effingenda uſus, a Crotonienſibus puellis non tam totam aliquam formam, quam perfectiones ſingulas ſumſiſſe videtur. Poſterioris generis exempla quidem nulla poſuit Auctor; contendit tamen, artificem, ingenio haud inferiorem, ductum illum interna ſummi pulcri ſpecie, etiam unum aliquod exemplar, ex potioribus partibus naturae beneficio perfectum, cum laude ſequi et amplecti poſſe. Utramque

 ratio-

rationem tamen idem et nihil aliud ſpectare, quam ut illud ideale pulcrum, adhibita natura, operando efficiatur et procreetur. Illud ſemper manere, ut quisque maxime excelluerit, ita eum maxime conſuluiſſe naturam. — Neutram vero rationem ulli ingenio obtrudendam, ſed potius arbitrio et enthuſiaſmo artificis relinquendam, quo uno calefieri et excitari ſoleant ingenia, et cui, quanquam non in vita, tamen in arte, ſemper ſit indulgendum. Addita cautione, ne nimis religioſe in veterum formas iuremus, et aut Clazomeniae Dianae alba ſupercilia aut alias partes, mox caſu, mox mythologiae arbitrio deformes, arripiamus; tranſit A. ad quaeſtionem, an omnino unquam perfectioris pulcri tota exempla ab ipſa natura producta ſint. Atque id ait pluribus exemplis poſſe affirmari. Habere enim naturam, ita ut artem, praecipua quaedam et illuſtria opera, quibus ſe ipſa ſuperare velle videatur, et quibus nec noſtra tempora deſtituta ſint. Ex veteribus, praeter fabuloſam Demetrii Polyorcetis pulcritudinem, inprimis memorari formam Campaspes et Alcibiadis, ex quarum altera Veneris Marinae, altera Mercurii exemplar, auctore Plinio, Apelles duxiſſe putetur. Fuiſſe illa aetate altricem quaſi formarum Inſulam Scio: ſed ſic etiam noſtris temporibus Hiberniam nutricem et matrem venuſtatis videri; quod tamen Auctor absque invidia domeſticarum formarum dictum vult, memor ille quidem cognati decoris et vindictae, quae ſolet ex neglecta venuſtate vel in optimis mulieribus oriri. Non adeo naturam eſſe corruptam, ut omni venuſtate nunc deſtituatur. Mutationem illam rerum, et novam terrarum faciem, quibusdam regionibus nocuiſſe, aliis, ut inprimis Germaniae, profuiſſe. — Exſiccatis enim paludibus, ſylvis exciſis, cultisque montibus, liberiora loca, et ad alendas formas emolliendasque ſalubriora reddita eſſe. Sed illud tamen concedi poſſe, noſtris temporibus rariora dignitatis et venuſtatis exempla apparere. Illius vero defectus cauſam probabilem ducit Auctor ex ludorum gymnicorum et pugilatus intermiſſione, in qua coniectura auctorem ſecutus

cutus

cutus eſt Rubenſium, contemplatorem antiquitatis acerrimum, quanquam interdum ab illorum ſimplicitate recedit, et auguſtiorem aliquam amplitudinem corporis affectat. Non temere hoc ſumtum eſſe, vel ex noſtris ſaltatoribus apparet, qui varietate et vi perpetua actionis praeſtantiſſimam ſibi ſpeciem plerumque conciliant. Eſt igitur magis ex conſuetudine et morum ratione, quam ex ſeneſcentis naturae opinata infirmitate, ille quem diximus defectus deducendus.

Lacedaemonii, nudato corpore pugnaturi, ruebant in agmen, nec invida veſtimentorum denſitate formarum corporumque praeſtantiam obſcurabant. Aderat ſpectator artifex, et attento oculo in auguſtiore ſpectaculo infixus, vel fugitivas illas, innumeras, et noſtris oculis ereptas flexiones, ſtatus, actionem, muſculorum mox denſitatem, mox dilatationem, hauriebat, quam tamen pro ſibi impreſſa perfectionis et convenientiae ſpecie, vel moderari, vel augere et intendere didicerat. Atque hanc contemplationis diligentiam omnia antiqua marmora produnt, quam noſtri artifices ſequantur; et quoniam nobis, morum mutatione et probitate, ipſius naturae aſpectus ereptus eſt cum antiquitatis contemplatione anatomiae ſtudium haud vulgare coniungant, quo efficitur, ut mutato etiam corporis ſtatu, quem unum ſemper antiqua exemplaria exprimunt, ad rationem naturae actionem et flexiones mutare poſſis. Porro etiam, ut in ipſa natura, ita in antiquitate imitanda, delectus eſt adhibendus, neque ſemper in illa ſervili anxietate haerendum, ſed ex proprio ingenio feliciter hauriendum, nunquam neglecta praeſentiore natura. His omnibus egregie diſputatis, adductisque exemplis ex interiore arte, commendata artifici modeſtia, et ulterius progrediendi cupiditate, conciliatis denique opinionibus eorum, qui vel ſolas leges, vel ſolam naturam commendant, mediam quandam viam oſtendit, et limites imitationis proximo libro ſe demonſtraturum pollicetur.

Caput VII. Fons omnis pulcri ſacer et inexhauſtus *natura* eſt, quem tantum abeſt ut nobis ars vetus et antiquum

quum exemplar occludat, ut potius illo ipſo auctore et monſtratore ad naturam deducamur. Neglecto igitur duce tam parato et certo, qui praeter omnem moram et errationem feliciora ingenia ad internam naturam divinitus quaſi rapere videtur, temere per ſuperficiem rerum vagari, et absque veri pulcri notione umbram illius undique cum trepidatione affectari, nihil aliud eſt, quam ſponte a regia via ad avios montes et ſenticeta delabi. Sapientiſſimi quique omnium aetatum artifices in hoc uno elaborarunt, ut definirent et conſtituerent perfecte pulcrum, eiusque ſpeciem poſteritati relinquerent; atque illam quidem cum laude intelligentiſſimi quique ſecuti ſunt. Sic Mediceae Veneris ſpectatio, quae docti Winckelmanni ſuſpicio eſt, Berninum; et ipſum Eupompum, quanquam ſaepius pro natura contra exemplarium auctoritatem pugnaverat, diligens contemplatio Polycletianae regulae ad videndum definiendumque pulcrum acuere viſa eſt. Sed coniungenda cum exemplarium uſu natura eſt, nec ſollicita veterum cura noſtra ſollicitudo tollitur. Id unum in Coliſaeo ſuo ſpectavit Raphaelus, marmorum et exemplorum acutiſſimus contemplator, naturae ſemper memor. Accepit enim ab antiquis exemplis multa, ſed ita accepit, ut propria virtute augeret, in defectu exemplorum recurreret ad naturam, natura ipſa deſtitutus ex uberrimo ingenio hauriret, ſaepe deligeret, interdum ipſe creator. Haerent autem exempla infixa animis, et ne cogitantibus quidem ſponte occurrunt. Imprimis vero delineationem roborant; colorum enim rationem magis a natura expectandam, Titiani et Claudii Gillei exemplum teſtatur. Ante omnia vero definienda ſunt diverſa *Veri*, in arte pictoria, genera. Eſt autem verum vel ideale, vel ſimpliciter verum, vel compoſitum. Ideale verum cernitur in coniunctione eorum, quae iacent in natura diſperſa, raro coniuncta occurrunt; atque id genus totum poeticum eſt. Simpliciter verum, ipſa obiecta ut ſunt tota excipit, et non debet ab ideali disiungi. Ex utroque enim genere oritur tertium, compoſitum, atque illud

illud quidem perfectiſſimum, cuius felix conſpiratio, et in ſublimioribus, et in ſimplicioribus neceſſaria, non ad picturam ſolum, ſed ad omnes artes pertinere videtur. Quibus conſtitutis apparet, neque ipſum Apollinem Vaticanum et Antinoum, idealis veri interpretem pulcherrimum, artificem a ſimplici vero abſterrere. Carnoſarum partium perſpicuam mollitiem, et translucidam exterioris cutis teneritatem, facilem circumductionem, ſingularumque partium vel elevationes, vel depreſſiones, aereumque illum vaporem, sfumato Itali appellant, ex veterum bene formatis tabulis in ſuum opus transferre, ut ſtatuarii, ita etiam pictoris eſt. Sed videndum etiam pictori, ne inſpirante lapide, ſolum lapidem agnoſcat, aut antiquitatis oſtentatione deceptus, neglecta muſculorum flexione, et interdum levi ſignificatione, mentem et ſpiritum delere, et lapideam figuris ſuis auſteritatem conciliare videatur. Solet interdum in marmoribus, aut craſſa plicarum denſitate, nudi corporis ſuſpicio et ſignificatio impediri, aut veſtimentorum uvidorum culpa, quibus tanquam exemplis ſtatuarii utuntur, nudum illud nimis translucidum fieri. Utramque culpam arti potius, quam artifici tribuendam qui ſequuntur, reprehendendi videntur. Obliviſcendum enim potius erat marmoris. Videbat id poſt Caravaggium van Dyckius, in cuius manibus, manus Laocoontis agnoſcere ſibi intelligentes viſi ſunt, redditas illas quidem naturae et vitae et ſanguinis libera circumagitatione ornatas. Quae cum ita ſint, non male Lareſſius antiquorum exemplorum imitationem cum bona translatione comparavit, quae imprimis cernitur in exprimendo ſenſu et ſpiritu auctoris, oratione vero utitur ad genium linguae accommodata, et ab omni ſervili ſingulorum verborum ſollicitudine libera. Imitatione conceſſa manet delectus, quo poſito, reiectis deterioribus, perfectiora ſequimur. Venus καλλίπυγος corporis pulcritudine inſignis, capite vero et veſtimentis deformis eſt: abiecto igitur capite, corporis rationem artifex habeat. Illa libertate uſus Berninus, nuditatem veterum ita ſecutus eſt,

 ut

ut veſtimentorum levitate et mollitie antiqua exemplaria ſuperaret. Haec de imitatione in univerſum, de imitatione prava pauca addit Auctor. Exemplis Drydenii et Michel Angeli, (quorum ille Sophoclis auctoritate deceptus unitatem temporis neglexit, hic Dantis inſolentiam ſecutus, ſacra fabuloſis miſcuit,) abunde demonſtrat, hanc praepoſterae imitationis culpam in ſummis interdum viris male deprehendi. Servilem imitandi rationem, deridendam potius, quam corrigendam eſſe, recte autumat.

Caput VIII. Characterem boni imitatoris, proponit. In hoc autem exprimendo charactere ita verſatur illuſtr. Auctor, ut perfectioris tabulae ſpeciem tanquam fundamentum imitationis ad leges artis adumbret. Debet autem tabula, tanquam exemplar proponenda, imprimis commendari argumenti nobilitate, novitate, ſimplicitate. Accedat ſingulorum obiectorum morata delineatio et collocatio, ipſisque mens et vita inſpiretur. Ordine et illuſtratione alliciatur oculus, non diſtrahatur. Capiatur porro luminis et umbrae ſimplicitate et conſpiratione; umbrarum luſu et colorum molli commiſſura, refractione, et pelluciditate. Quibus virtutibus efficitur, ut iuſte collocata tabula amabiliter animo ſpectatoris illudat, et naturam quaſi praeſentem faciat. — Tactus tam grato ſpectaculo artificis animus, ad ſimile quidquam audendum excitatur; vel tractationem ipſam (le maniment), et externa quaeque ſequitur, ſed eſt ab omni ſervili anxietate remotus. Maiore audacia ad hoc opus accedit is imitator, qui ſuapte natura ad inveniendum proclivis eſt. Recluditur iſti tota exemplaris fabrica, ac ſenſu et arte duce ex imitatore fit exemplar. His artibus inſtructus prudentior Cignanus, Carraccionis vim cum mollitie Titiani et Correggii coniunxit, et ex Michel Angeli opere hauſit diligens eius ſpectator Raphaelus. Enimvero hic ipſe quem diximus, Raphaelus boni imitatoris perfectiſſimum dedit exemplar. Honeſta enim gloriae cupiditate ductus ſemper ulterius progredi, et Perugini magiſtri duriorem tractationem, poſt viſas da Vincii

cii

cii tabulas, abiicere audebat; felix ille quidem, si in coloribus miscendis, aut naturam magis, aut Titianum sequutus esset. Qui igitur Raphaelem imitantur, colores eius non sequantur, sed adspirent ad eam perfectionem, quam semper spectabat, quamque, si diutius vixisset, non potuisset non assequi. Quod in coloribus Raphaeli, id in delineatione celebri Rembrando accidit. Excellit enim is luminis et umbrae ratione, et allectum spectatorem tenet, sed ignobiliorem naturam sequitur, et actionis dignitate colorum dexteritati non respondet. Apparet hoc luculenter comparato Ganymede Rembrandi cum Ganymede Leocratis, artificis antiquissimi, quorum ille sub acrioribus ungulis violentioris aquilae, turpata facie, et contorto vultu, pueriliter ingemiscit, hic vero mollius tractatur a moderatiore alite, memore, vel in ipsa raptione, quis sit is quem ferat, et cui rapiatur. Sequatur igitur artifex actionem et sensum Leocratis, colores vero Rembrandi. In universum autem semper ultro progrediendum. Apollodorum Zeuxis, Zeuxidem Euphranor sequutus est, ita tamen, ut ille inventione, hic circumductione magistrum superaret. Atqui est in ipsa scholarum et operationum varietate voluptatis fons uberrimus. Non enim frustra Deus eandem varietatem ingeniis, quam vultibus, concessit. Una fingendi est ars, in qua praestantes fuerunt Myro, Polycletus, Lysippus; qui omnes inter se dissimiles fuerunt, sed ita tamen, ut neminem sui velis esse dissimilem, ut ait Cicero L. III. de Orat. c. 7.

Caput IX. de deformitate et turpitudine vitanda exponit. Pulcra natura sola exprimenda est, remoto omni imperfecto, nisi id ipsum, a diligenti artificis boni negligentia profectum, perfectioni universae tabulae, et primarum partium inservire videatur. Quid igitur opus est cautione de turpitudine vitanda? At multi contra faciunt, quibus ideo haec exempla scripta sunt. Ioannes Valdesius, pictor et statuarius Hispanus, teste Antonio Palomino Velasco, qui vitas artificum Hispanorum descripsit, turpe, exesum, et a vermibus corruptum cadaver ita exprimebat,

 ut

ut horrorem et taedium in ſpectatore excitaret. Sed vitanda ſunt haec turpiora ſpectacula, et parcendum eſt phantaſiae, quae ſub ipſo intuitu ſuis legibus operatur, et triſtem memoriam taedii ſaepius in rerum natura percepti revocat, et animum ſenſusque ingrata recordatione perturbat. Nec artis, nec imitationis eſt, his prodigiis incumbere, quae, quo propius ad naturalem turpitudinem accedunt, eo deteriora ſunt, et a ſenſu voluptatis remotiora. Caveat ſibi contra artifex ab omni inſolentiore faſtidio, ne delicatior animus, inepti taedii culpa, varietati vim inferat. Habet ipſa ſenilis aetas, remota illa quidem ab omni ſpurcitie et ſqualore, qui extrinſecus accedit, neque huic aetati proprius eſt, ſervato decore et moribus, ut in natura, ita in tabulis van der Helſtii et Denneri, ſuam dignitatem et gratiam, quam qui negligunt reprehendendi videntur. Alia videtur eſſe ratio eorum obiectorum, quae terrorem natura ſua movent, et non ſolum ferri in arte, ſed cum voluptate quadam ſpectari poſſunt. Terror enim, ſeu ſubita improviſi mali perceptio, in picturis et arte non eſt niſi perturbatio et averſio ſenſuum ex recordatione malorum olim perceptorum oriunda, quae facile artis et imitationis clariore et praeſentiore ſenſu vincitur, et plane tollitur ſolo pulcritudinis ſenſu relicto. Inde fit, ut ferociſſimae belluae Snyderi vel Rubenii tabulis expreſſae, remoto omnis periculi metu, cum ſuavitate quadam ſoleant ſpectari. Perit enim metus artis beneficio, quae quanquam naturae auſteritatem mentitur, tamen et ipſa cupit videri, et ſe prodit ſpectatoris quaſi miſericordia tacta. Eſt etiam alia cauſa, cur in arte ſaepe non offendat triſtiſſimorum obiectorum delineatio. Ducitur autem illa ex cupiditate novi videndi, et naturam inveſtigandi, ſine qua nemo bonus naſcitur, et quae quo latius patet, eo ardentior fieri ſolet. Gaudet enim contemplatoris animus absque periculo ea ſpectare, quae naturae immanitate ab inveſtigatione arcere ſpectatorem videbatur. — Illuſtrat haec Auctor exemplis poëtarum, et inprimis elegantiſſimo carmine *Kleiſtii*, viri immortalis,

quem

quem nuper cruentissimum bellum Germaniae bonisque litteris eripuit. Addit exempla *Rahelis Ruyschiae* et *Mariae Osterwicensis*, quarum utraque in efformandis insectorum naturis felicissima fuit. Laudat et explicat locum Boilavii:

Il n'est point de serpent, ni de monstre odieux.

Addit denique cautionem, ne nimis his portentosis imaginibus tribuamus, sed potius ferocitatem naturae artis iucunditate corrigere et emollire studeamus. — Sequitur cautio de monstris. Memor sit artifex Horatiani: humano capiti cervicem pictor equinam. — Nolit Apollodori Typhonem aut Homeri Briareum, in picturam transferre. Discat a Titiano Monacho et Coypello monstrum a Perseo victum efformare, quod ut effugeret Pugetus, callide id tempus actionis arripuit, quo victo iam monstro Andromeda solvitur. — Neque tamen propterea fictitias formas, artifex, et ideales plane abiiciat. Quis enim non miretur marinos equos, quibus Rubenius celeberrimum illud: Quos ego Dresdense distingui voluit, augustius spectaculum redditurus. Commendanda vel ex hac parte imitatoribus veterum modestia est. Caput Medusae, quod tum ex Medusa Strozzi, observante Stoschio, cum ex celeberrimi et de antiquitate meritissimi Lipperti exemplaribus patet, ea pulcritudine et venustate apud veteres commendatur, ut firmare haec exempla videantur opinionem eorum, qui non tam turpitudinis, quam pulcritudinis vi tactos et perturbatos spectatores fuisse suspicantur. Male igitur recentiores ab isto more recesserunt. Nolit tamen idem pictor nimis delicatus consuetudine mythologiae offendi. Quis non Inachi Acidisque cornua in tabulis et picturis ferat, in quibus maiestatem quandam veteres posuere? sed in iisdem formis exprimendis delectus iterum habendus est, ne nimis consuetudinis culpa a natura ipsa recedatur. Malim equidem taurinum caput Padi in caelaturis et nummis, quam in tabulis spectare, quae propter colores propius ad naturam accedunt. — Neque etiam oculis et sensibus actionis

turpitudine vis inferatur. Nec pueros coram populo Medea trucidet etc. Immane enim et terribile, cui morata vis et interna quaedam maieſtas negatur, perturbat quidem ſenſus, ſed eſt ab omni voluptate remotum. Melius igitur interdum quaedam ſignificantur et tacentur, quam referuntur. Polygnoti Pyrrhus, qui crinibus arreptam Polyxenen violenta manu ad ſacrificium rapit, noſtra quidem ſententia vincitur modeſtia Pyrrhi Pittonei, qui nudato gladio morituram filiam Priami alloquitur, facta tantum lugubris ſpectaculi ſuſpicione. — At ſunt qui ab iſta lege recedant, et cum Lyſippo Plinii auſtero malint genere, quam jucundo placere. Quis Ioſephum Riveram ignorat, lugubre martyrium moribundi Bartholomaei ubique ſectantem. Quis Laireſſium, Stratonices et Antiochi auctorem, in furore Prognes et lacerato filii capite agnoſcat. At ex ipſius de ſe iudicio apparet, leges artis, vel maximorum quorumque virorum peccatis, nec labefactari, nec tolli. Homerum ipſum multas auſteras imagines habere, nemo ignorat. Habent etiam illae ſuam maieſtatem. Quis enim non moveatur Diana a Iunone laeſa, Minerva cum Marte et Venere colluctante, et Iove incredibiliter interdum furibundo? Sed eſt etiam in Homero cautio adhibenda. Nulla ars efficere poteſt, quin, Iunone a Vulcano turpiter conſtricta, maieſtati ſexus et decoro detrahatur. Sed plura de his apud Caylum, artis pictoriae intelligentiſſimum iudicem, leges. Manet hoc, ſolum pulcrum ſpectandum eſſe, quod cur inprimis placeat, interrogare coeci eſt, non-artificis.

Caput X. De morum doctrina, ad artificem pertinente, exponit. Pertinet etiam ad pictores illud Horatii:

Si vis me flere etc.

Moveatur, neceſſe eſt, et ſpiritu et pectore incaleſcat, qui vult in aliis pulcritudinis, ſublimitatis, et maieſtatis ſenſum excitare. Noſcat humani pectoris latebras, mores, ingenia, et quot modis hominum mentes, et quibus rebus, et qua vi, in quamque partem moveantur. Ut igitur a Geometria delineationis vim et dexteritatem, ita a Philoſophia morali

morali moratam fingendi rationem deducat. Nec manuum robore et agilitate, nec intellectus vi cognitionisque amplitudine sola, sed sublimiore quodam spiritu et mente divina ad sentiendum, inveniendum, movendosque alios excitamur. — Ad operationem ipsam nunquam temere frigidior artifex, neglecta temporis et proclivitatis ratione, accedat. — Sublimitatis specie ductus nunquam obscuritatem sectetur. — Tranquillus animus ex maiestate et dignitate cuiusque operis eluceat, rigiditate omni, duritie, et puerili lascivia remota. Absque dulcedine enim diligentissime etiam ad leges delineata forma parum efficiet. Gaudeat igitur artifex, irascatur, doleat, qui laetitiam, iram, et dolorem, formis et vultibus imprimere audet. Sit bonus fabulae actor, et cum persona mores ipsos induat. Sic immortalibus suis operibus castam Romanorum severitatem Pussinus inspiravit, propriae dignitatis fidus interpres. Sed nolit etiam tristior artifex, animi depravati, et domesticae culpae vestigia, formarum frontibus imprimere. Sit ipse bonus vir, virtutis memor, quam nemo impune ab arte divellat. Alat pectus, honestatis et perfecti studio liberali. — Operibus aequalium, et arti alienae, nunquam irascatur, nec adversarius, nec obtrectator laudum aliarum, sed socius et consors gloriosi laboris. Rara videtur esse haec modestia, et optanda potius, quam expectanda: sunt tamen illius exempla. Cui unquam Virgilius invidit? Quis magis Protogenem amavit Apelle? quis, reluctante ipso gloriae studio, Perraltium mitius tractavit Bernino? Sit porro veritatis amans artifex, monitoribus mitis, et castigationis patiens. Imparatiores, et ingenio inferiores, nutriat: discipulorum nascentem gloriam nunquam opprimat. Servet mentem aequam, sibi constantem, et honestos mores, grata hilaritate coniunctos, formis suis inspiret. Quis non amet Apollinem Bernini? quis vultus sanctam castitatem, divini et innoxii amoris interpretem, non miretur? Quam amabiliter, perculsus inexpectato spectaculo, iuvenis, tremebundis manibus, et reflexo leniter brachio, fugitivam, et iam

novas

novas formas minitantem Daphnen amplectitur. Eandem Apollini gratiam Laressius conciliavit. Age vero, hanc ipsam actionem adumbrare audeat artifex verecundi amoris ignarus, et austera Panos rusticitas indecoram Apollinis faciem occupabit. — Nec audiendi sunt, qui exemplis contra hanc legem pugnant. Ut enim artem Parrhasii omnes mirantur: ita indecoras impudicasque formas nemo unquam bonus probabit. Inprimis haec morum artisque conspiratio apparet in iis tabulis, quae celebrationes et sodalitates referunt. Adriani Brouweri in delineando firmitatem miramur omnes, urbanitatem et leporem desideramus. Erat enim is omnino iis praesidiis, quae ex honesta consuetudine ducuntur, destitutus, et omni decora nobilitate. Quod ne admiratoribus eius viri, quem cum Rubenio historici pictores haud mediocres amplectebantur, durius dictum videretur, duplex genus nobilitatis Auct. constituit: alterum μηχανικὸν, quod in firmitate et elegantia externa positum est, et potest de ipso Brouwero praedicari; alterum vero morale, quod in delectu obiectorum, actionum, et morum cernitur, atque etiam humilitati ipsi gratiam quandam et honestatem conciliare videtur. — Illustrantur haec exemplis, atque ita primus iste liber praestantissimus explicit. De libro secundo, qui *de inventione, distributione,* et *obiectorum utriusque varietate* latius disputat, et propius ad ipsa artis penetralia pertinet; et de posterioris tomi duobus libris, pari vi et doctrina conscriptis, ut propositum est, suo tempore videbitur.

In universum hoc monendum est, exhaustam esse hoc opere omnem artis antiquitatem, consuetudinem, tractationem, vim et rationem, adspersas singulis locis annotationes doctissimas, et laudatos inprimis eos libros, ex quibus tanquam saluberrimis fontibus artis universae natura potest hauriri. Ceterum, si exemplaris dignitati nostra culpa aliquid detractum forte sit, noli, Lector, voluntati nostrae irasci. Difficile est, de probis auctoribus iudicare; magnos et insignes viros laudare longe omnium difficillimum.

Cl.

DACTY-

DACTYLIOTHECAE UNIVERSALIS, SIGNORUM exemplis nitidis redditae, Chilias tertia, ſive Scrinium milliarium tertium, delectis gemmis antiquo opere ſcalptis plerisque eisque fere hodie praedicatione et notitia multorum in omni Europa clariſſimis, exemplo de Muſeis in maſſa quadam terrea candida petito expreſſit, ordinavit, edidit, PHILIPPUS DANIEL LIPPERT, Dresd. ſtilum accommodavit C. G. H.

Lipſiae ex officina Breitkopfia. pl. 11. quatern. MDCCLXII.

D*actyliothecae univerſalis* priores duae Chiliades iam iudicium diligentiamque eorum expertae ſunt, qui earum in his *Actis Erudit.* recenſionem dederunt. Multa ibi diligenter, et in univerſum de libri utilitate, et ſigillatim etiam de eius virtutibus, diſputata ſunt. Alienum igitur eſſet ab hoc loco, ſi ea, quae antea dicta ſunt, repetere, et quaſi recoquere vellemus. De ratione igitur libri interna, et quaſi domeſtica, de eius vel vitiis, vel virtutibus, hic nihil dicemus; brevem tantummodo *tertiae Chiliadis* deſcriptionem afferemus. Duabus partibus abſolvitur, quarum prima tota *Mythica*, altera fere *Hiſtorica* eſt. Ceterum idem ordo in deſcriptionibus gemmarum, qui in duabus prioribus partibus, ſervatus eſt. Sub calcem libri index *Francogallicus* et *Latinus* additus eſt, uterque perutilis, et mirifice harum rerum ſtudioſis inſerviturus.

Pars prima, tota Mythica.

I. Hiſtoria fabularum deorum.

Num. 36. *Sarda Dactyliothecae Chriſtiae. Caſſis* perelegantis et ornati operis criſtata; *Victoriae* bigis inſiſtentis, et ante ora *Dianae Venatricis* ſignis conſpicua: *b. Chriſtius* Minervae galeam eſſe contendebat.

Num. 37. *Paſta antiqua Baronis a Stoſch.* Mulier, eodem quo Begeri *praefica*, ſtatu, ſedens, lugenti et dormienti

 ſimilis.

similis. In conspectu ara, cuius latus adversum tres figurae insigniunt, tripodem sustinens, e quo Sphinges aliquot existunt. *Winkelmannus ingeniose coniiciebat, Themidem ereptas sibi ab Apolline sortes Delphicas lugere.*

Num. 43. *Onychius, Principis Iablonovii.* Gemma utrinque scalpta; in altera parte citharoedus trunco arboris insidens, cui laeva innititur, dextra lyram genu impositam sustinens: ambiunt verba: VICTO APOL MARSI; in extrema ora virgula a ceteris secernit vocem TAVEA, quod nescimus an artificis nomen esse possit.

Num. 63. *Sarda.* Insoliti argumenti opus. Cetera quidem Dianae Ephesiae species, sed brachiis extentis, quorum alteri ursa, alteri leo insistit; laeva chamaeleonem, dextra anguillam marinam tenet; multimamma est, sed inter ubera ex dextro latere unicornu, ex laevo equus exsilit; fasciis involuta, Dianae more, ad pedes usque: sed in capite coronam turritam gestat, ut verius pro *Cybele* habeatur.

Num. 107 et 108. *Lapis Armen. vulgo Lazuli, Baronis a Gleichen.* Neptunus bigis vectus; tridens in dextra. Gemmae huius pars aversa duas manus iunctas exhibet, e quibus duo copiae cornua assurgunt, in quorum medio caduceus elevatus; in ora inferiore: PAX. Forte ea pugnae navalis, et insequutae pacis memoriam servare debebat.

Num. 135. *Sarda, Schunteri P. P. Altdorfini.* Bacchi incunabula minore in gemma. Nobilissimae huius et celebratissimae gemmae, quotquot nancisci potuit, exempla, diligenter congessit Christius. In tanta doctorum hominum de interpretatione signorum eius disceptatione, nullam vidit probabiliorem coniecturam, quam qua *Bacchi Orgia*, uti quidem Athenis celebrabantur, expressa putantur. Mariettus vindemiae licentiam et hilaritatem descriptam existimabat; sed paullo difficiliore et duriuscula interpretatione.

Num. 150. *Iaspis ruber.* Sileni caput calvum, hederaceo serto cinctum. *Winckelmannus* non male coniicit, *Aeschyli* poetae esse, qui de se praedicare solebat, nisi Baccho viso, se poetam non esse.

Num.

Num. 199. *Ectypum regis Siciliae.* Centaurus Herculeo corporis habitu, altero humero calathum, altero facem non accensam gestans. Opus praestantissimum, inter illa quidem, quae altius exscalpta sunt, facile principe loco, et ob id singulare, quod figurae plus dimidio e gemma exsurgunt, quod in anaglyphis haud facile obuium. Robur Centauri, torosos artus, latum pectus, specta et mirare.

Num. 333. *Carchedonius.* In hac gemma explicanda multum desudarunt viri docti, incassum ut opinamur. Videbimus, an ipsi probabiliorem sententiam afferamus. Venerem Apuleius urnam aqua stygia repleuisse memorat; inde Psychen siti accensam ad bibendum hausisse, et confestim diris cruciatibus adfectam esse. Hoc est, quod in nostra gemma vas admodum capax conspicitur, ut forte tanto facilius in mentem fabula veniret. Psyche ei insidet, utraque manu ilia comprimens, prae dolore scilicet tam acri et furente, ut affectu pene convulsivo correptam putes. Praeclarum opus.

II. Sacrificia et ritus fere Graecorum vetust.

Num. 370. *Victima:* taurus ad sacrificium deductus; pone eum aruspex lituum super caput eius vibrans; ad pedes mensa, qualis in templis, molae salsae, et sacro facto extis, ut diis immolarentur, imponendis posita erat. Adsidet tibicen tibia gemina accinens, cuiusmodi homo Graecis βωμολόχος vocabatur. conf. *Winckelm. Description des Pierres gravées.*

Num. 383. *Sacrificium militare,* ut quidem vulgo perhibetur. Stant binae feminae; altera ante aram igne accenso collucentem, cui telum, sive aliud quid illud est, manu immittere videtur; ad aram arma humi posita; altera columellae pone aram stanti, et iam casside ornatae, pharetram alligare putanda est. A mulierum tergo, clypeus cum duobus pilis arbori acclinibus. Opus artificii Romani, quod forsitan *Pacem* et Virtutem exhibet. *Si mulierum altera, facem in arae igne accendere velle credi posset, putem eam*

arma concrematum ire; quale ſignum aliud apud Agelonium in numo conſpicitur.

Num. 390. *Sarda.* Sacerdos femina, ſtans ante aediculam in colle conſpicuam, qualis forte ea fuit, quam Delphis Apollo antiquiſſima aetate habuit; *ſive ea aerea aliqua aedicula eſt, qualis Minervae Lacedaemone dicata erat, unde Chalcioecus dicta; de qua Pauſan. in Phocicis memorat.* Mulier, quae pro Pythia haberi poteſt, laeuam tripodi admovet, dextra frontem lauream tenet. Genuinum antiquae Graeciae opus.

Dactyliothecae univerſalis Scrinii Milliarii III.

Pars altera fere Hiſtorica. I. Gemmae Homericae.

Num. 6. *Aiax Telamonius* Hectora lapide petens, et ab Ulyſſe e pugna, manu iniecta, retractus.

Num. 12. *Aiax Telamonius* Achillis caeſi corpus tergo excipiens, ut e pugnae aeſtu aſportet.

Num. 16. *Sarda. Diomedes cum Palladio;* eximium prorſus, argutum, et ſecundum Dioſcorideam eiusdem argumentij gemmam pulcherrimum facile opus, quod hac quidem facie fabulam exhibet.

Num. 18 et 19. *Sarda.* Eurypyli filii caput. Troia capta, ciſtulam a Vulcano fabricatam, praedae partem, abſtulerat: hanc ille aperiens, Bacchi Aeſymnetae imagunculam in ea ſervari videt, cuius conſpectu protinus inſanire coepit, ut tamen furoris intervalla haberet. In gemma hac ciſtulam e templo tollens conſpicitur. Num. 19. *Sarda.* idem intermiſſu morbi reſipiſcens, Delphos adierat, deum conſulturus, qua ratione ab inſania liberare ſe poſſet; reſponſum datum, id tum demum fore, cum ciſtulam in eum locum deportaſſet, in quo peregrino more litari videret. Mox ille adverſis ventis ad Aroen inſulam delatus, ubi cum ciſtula littus ſaltu e navi petiiſſet, puerum cum puella Dianae mactandos duci videt. Tum ille oraculi memor, ciſtulam deae dedicat, et confeſtim a furore liberatur. Iam in hac

hac gemma in littus desiliens, cistula ad pedes posita, cum conto in manu visitur.

II. Heroum, graeci fere Generis, et Regum imagines.

Num. 22. *Sarda.* *Prometheus* rupi Caucasiae affixus, immissa aquila iecur exedente.

Num. 41. *Hyacinthus. Imp. Rom. Aug. Viennae.* Praestantissimum aut unicum potius opus, si singulare artificii ingenium, et levis ac suspensae manus, quamvis in gemma, caelaturam consideres; quanquam illud forte haud antiquum est, ut multis quidem argumentis perspexisse nobis videmur. Nihil certe vidimus, quod cum hoc comparari possit; adeo leviter et tenuiter expressa omnia, ut afflasse stilo et rasisse potius summam gemmae aream, quam incidisse artifex videri possit. Nihilominus in Perseo, cuius hic signum expressum est, praecipuae partes, quae ad faciem corporis cognoscendam facere possent, dilucide apparent omnes; galea alata, *Medusae* caput in clypeo, ensis non *harpe* cum thorace, omnia et singula facile agnosci et discerni possunt. Gemma in clypei modum convexior.

III. Heroum, Regum, Regin. antiquit. fere Graecan. imagines.

Num. 67. *Sarda,* quae est in gemmis ill. *ab Oeffele a Conf. El. Bav.* Asdrubalis caput galeatum, cum humeri parte clypeo onerati. Singulare et insolens opus, parum probabile tamen.

Num. 71. *Achates.* Annibalis galeati, clypeati, et hastati imago.

Num. 76. *Sardonyx L. B. a Stosch.* Arsacidarum unus aliquis, in solio sedens, arcum cum sagitta manu gestans.

Num. 80. *Sarda, Ducis Devoniae.* *Ptolemaei Lagi* et *Berenices* capita iugata.

Num. 89. *Ectypum.* *Gesneri D. Archiatri Regis Pol. et El. Sax.* Cleopatrae et Caesarionis imagines iugatae.

Num. 90. *Sardius,* Christii A. P. *Darius Hystaspis*

 cum

cum ſtabuli praefecto *Oebare*. Nota hiſtoria, in regum Perſarum annulis effingi ſolita. vid. Schol. Thucyd. lib. I. c. 129.

IV. Sapientum, Graecorum fere, ac Poetarum imagines.

Num. 111. *Sarda. Homeri* caput vittatum.

Num. 118. *Sarda. Pythagorae* caput.

Num. 119. *Sarda. Miltiadis* caput.

Num. 121. *Sarda. Ariſtidis* caput.

Num. 126. *Paſta antiqua*, L. B. a Stoſch. Aeſchylus ſedens; bibentis in calvitium teſtudo deſuper praeceps illiditur, quam aquila ſublimem raptam pedibus emittit. vid. Valer. Max. et *Winckelm. Deſcript. des Pierres gravées.*

Num. 129. *Sarda. Democriti* caput.

Num. 131. *Ectypum. Socratis* caput praegrandi in gemma.

Num. 145. *Sarda Comitis Moſcinsky.* Thucydidis caput.

Num. 152. *Sarda L. B. a Stoſch.* Platonis caput in Termini ſpeciem, binis cervici papilionis alis appoſitis. Plato immortalitatem animae conſtanter et cum gravitate aſſeruit; iam animam Veteribus papilionis ſymbolo expreſſam eſſe, ſatis conſtat. Niſi *Platonis animam* dicere malis.

Num. 162. *Sarda. Theophraſti* caput.

Dactyliotheca univerſalis Scrinii Milliarii III.

Partis alterius, fere Hiſtoricae, Sectio Secunda.

V. Primordia urbis Romae et Rom. Virt. Ill.

Num. 190. *Sarda. Lipſiae.* Martis antrum, intra quod lupa Romulum et Remum lactans recubat; ad antri oram utrinque Fauſtulus et alius paſtor adſtat. Monti, in quo antrum exciſum eſt, arbor impoſita, ad quam duae capellae hinc inde proterve aſſultant.

Num. 212. *Achates. Iugurtha* vinctus ad Sullam adductus.

Num. 229. *Achatonyx. Soſii* M. Antonii in exercitu praefecti caput.

Num.

Num. 235. *Sarda.* M. Iunii Bruti caput, enſe appoſito, quo Caeſarem interfecerat.

Num. 245. *Sarda.* L. B. a *Stoſch.* Lepidi IIIviri caput.

VI. Impp. Rom. Auguſtarumque Imagines, cetera rei Romanae.

Num. 272. *Sarda.* In Galliis usquam. *C. Iulii Caeſaris* caput laureatum.

Num. 282. *Sarda.* Liviae caput velatum in Cereris ſpeciem, ſerto ſpiceo ornata coma.

Num. 291. *Sarda. Druſi Tiberii* fratris caput.

Num. 310. *Achatonyx. Caeſoniae* caput, *Caii uxoris.*

Num. 333. *Carbunc. amethyſt.* vel *Granatus, Comitis O Donell. Faviae Domitillae,* Veſpaſiani uxoris, caput. Praeclari et inſoliti artificii opus. Caput parva area incluſum, in carbunculo amethyſtizante expreſſum, quem margo ex albeſcente onyche, multis quaſi in ſe redeuntibus annulis ambit, tanta quidem artis ſubtilitate, ut dicere non poſſis, quo vinculo, aut qua compage, iſtae ſibi invicem gemmae tam amice iunctae ſint, ut eadem plane gemma eſſe videatur.

Num. 370. *Hyacinthus. Antinoi*, *Adriani* deliciarum, caput.

Num. 377. *Achatonyx.* Eiusdem imago pectore tenus: praeſtantiſſimum et ſuperbum opus, magna in gemma.

Num. 392. *Sarda, M. Aurelii* et *L. Veri* adverſae ſibi imagines; fragmentum operis praeclari.

Num. 398. *Sarda. L. Veri* Caeſaris caput.

Num. 409. *Achatonyx. P. Heloii Pertinacis* imago, eximii operis, margine cincta. Imaginem ipſam, interiore orbe, ſerpens caudam morſu premens ambit. Ad marginem Siglae: H. I. V. H. I. C. I. O. $\bar{\Lambda}$. N.

Num. 430. *Sardonyx* in penu ill. a *Zboinsky. Antonini Caracallae*, imberbis admodum adoleſcentuli, et *Iuliae Domnae*, matris eius, peplo velatae, adverſis invicem vultibus, imagines.

VII. Res

VII. Res militares aliique ritus Rom. monstra et Mytholog. residua.

Num. 462. *Achates.* In *Galliis usquam.* *Praelii conflictus*, cuius fortunam Mars e coelo descendens temperat. Grande et magnificum, sed recentis artificii opus.

Num. 467. *Sarda.* Miles tropaeum statuens; a tergo in columella signum virtutis, corollam Victori imponentis.

Num. 470. *Carchedon.* In *Galliis usquam.* *Iudaea capta* ad numi formulam expressa.

Num. 472. *Pasta antiqua,* L. B. a *Stosch.* *Agitator* currus duodenis equis iuncti, dextra coronam elevans, et a Victoriae signo coronatus, cum litteris nonnullis, quarum has tantum cognoscere licet: ITEI. Quid si Neronem exhiberi dixeris? v. Sueton.

Num. 481. *Sarda,* *Fabrorum* par, clypeo procudendo insudantium; opere antiquo.

Num. 496. *Amethystus, Principis a Waldek.* *Ficoroni Maschere scen. t. 37.* Histrio sedens. Syrus servus est e Terent. Heautontim.

Num. 556. *Sarda,* in Dactyliotheca *Moehseni, D. Berolin.* Capricornus in globo cum Cornu Copiae inter duas stellas; infra duo Delphini. Signum natalitium Augusti.

Num. 584. *Sardonyx,* L. B. a *Stosch.* Vacca lactentem vitulum sublingens, qualis in Dyrrachinorum numis reperitur.

Num. 589. *Achates:* caput asini dependente nola, inter aures apposito papavere, naso insidente ave; infra, spicae arista.

Num. 597. *Plasma.* Insoliti et infrequentis argumenti gemma. Insidet avis arbori, cuius trunco sinuosis voluminibus magnus serpens sese implicat, assibilans aquilae subter arbore leporem discerpenti.

Num. 609. Fidei signum: dextrae binae iunctae, subter libra aequa lance temperata, cum litt. PAULINUS FELIX.

RE-

RECUEIL D'ANTIQUITES TROUVEES A Avenches, à Culm, et en d'autres lieux de la Suiſſe, etc.

h. e.

COLLECTIO ANTIQUORUM MONUMENTorum Aventici, Culmii, et aliis Helvetiae locis repertorum, Auctore SCHMIDIO.

Bernae, 1760. Sumtibus Societat. Litterariae, plagg. 18. Tab. aen. 35. in 4. Typis Abrahami Wagneri.

Novum ſibi decus Monumentis his praeſtantiſſimis, in Helvetia repertis, iisdemque eleganter docteque explicatis, comparat Cel. *Schmidius*, rerum antiquarum peritia non tantum ſingulari inſtructus, ſed etiam admirabili easdem cum orbe erudito communicandi cupiditate flagrans. Proponit initio priſca, quae Aventicum (Avenches) continet, documenta, et poſtquam ſitum urbis huius, ſeptimo lapide ab urbe Berna remotae, eiusque nomen Germanicum, Wiſliſpurg, declaravit, Auctores veteres, eius qui mentionem fecerunt clariſſimam, memorat. Tacitus certe p. 3.
Aventicum gentis caput appellat, quantumque a Caecina, duce Vitellii, perpeſſum fuerit, exponit; ſed eloquentiam tamen, bonosque mores, incolas a fatali interitu revocaſſe, teſtatur. Ammianus Marcellinus, Antonini Itinerarium, Tabula Peutingeriana, et Notitia Imperii, pari modo Aventicum appellant. Veſpaſianus autem plurimis maximisque locum 7.
beneficiis ornavit, ac Titus inſtauravit denuo Galilaeamque dixit, propterea quod haec, ſicut Aventicum, lacui eſſet propinqua. Itaque et marmora complura ibi effoſſa Veſpaſiani memoriam celebrant, et urbem Coloniae Helvetiorum 9. 10.
nomine inſignitam tradunt, id quod copioſe ab Auctore pertractatur. Quanquam vero numi, in quibus Colonia Iulia Aventicorum legitur, a Pellerino, aliisque, nulla adhuc in Gaza deprehenſi exiſtimentur; tamen neque hos omnia ſane Muſea perreptaſſe, neque Golzium et Valeſium erroris ac- 11.
cuſan-

cusandos censemus, omnium minime priorem, optima numismatum, ut constat, notitia imbutum. Vocabatur praeterea Colonia foederata, non tam quod Helvetiis reliquis, quam quod Romanis arctissimo esset foedere adstricta. Agnoscitur ex lapidibus antiquis Dea quoque Aventia, sine dubio
p. 17. urbs ipsa, singulari honore culta perinde ac Roma, opinante Schmidio. Alio in marmore satis corrupto fiducia commissa ab Auctore legitur, et quantum huic cum contractu fidei conveniat explicatur, memorata simul controversia, quae inter Cuiacium et Gothofredum Noodtium et Schultingium intercessit. Tum ad ipsam urbem propius ac-
21. cedit, eamque magnam olim et 6000 pedes complexam, longe autem praesenti aetate minorem, docet; permultos tamen vehementer laetatur quotidie fere numos antiquos, ab Augusti inde memoria, usque ad Constantinorum tempora, Sculpturas, opera Musiva, Vasa, et supellectilem variam in lucem revocari. Prope arcem reliquiae adhuc splendidissimi Amphitheatri conspiciuntur, columna praeterea admodum excelsa, cuius autem inscriptio longinquitate temporum est consumpta. Pavimenta vero operis Musivi admirationem omnium merentur, copiosius ibi recen-
21-27. sita, ex quibus illud unum omnium maxime excellit, cui iam illustrando animum appellit. Latuit quidem usque ad a. 1751 terra obrutum, donec felici quodam omine liberatum e carcere, iam a Schmidio nostro optimo in lumine collocatur, adiectis simul, in quibus omnes huius operis partes singulae expressae sunt, tabulis aeneis. Patet pavimentum pedes 55. in longitudinem, et 36. in latitudinem, distinguitur in tres haud exiguas Sectiones, quarum quaeque decoribus pulcherrimis ornamentisque abundat. Ediderunt multa de his antiquitatis priscae pignoribus Bellori, Bartoli, Spon, et Ciampini; praecipue tamen pater
28. purpuratus Furietti ab auctore laudibus effertur, qui Musiva, Lithostrata, Vermiculata, Tessellata, Sectilia, Segmentata, Spicata, alia, explicuerit praeclare, etsi originem

nem hanc artem a Perſis ducere nequaquam veritati conſentaneum videtur. Tabula igitur prima integrum hoc opus ante oculos collocatur, quod in ſequentibus ſigillatim proponitur, et adiuncto commentario ingenioſiſſimo illuſtratur. Tab. II. pelvis marmorea et alba in medio hoc Muſivo conſpicitur, quam ob altitudinem et magnitudinem ſatis tenuem recte labrum cenſet Schmidius; ſed duo potiſſimum Delphines etiam in medio commemorabilem red- p. 29.
dunt. Cum Bacchus et Ariadne hoc monumento ſiſtantur, eiusque amores concelebrati ſaltationibus aliorum deſignentur, non mirandum profecto eſt, Delphinas hic conſpici, in quorum formas Bacchus fertur nautas commutaſſe, ſeſe 31.
in inſulam Naxon transportaturus. Tab. III. planta eſt, quam ſe ignorare fatetur Auctor: Aloën tamen fortaſſe agnoſceret, niſi unum modo ipſius genus, foliis nempe ſerratis, priſcis perſpectum gentibus fuiſſe arbitraretur. Nobis tamen Plinium legentibus multae ſane ſpecies huius plan- 32.
tae, ex India, Aſia, et Iudaea aſportatae occurrunt, quas certe diverſas inter ſe ac diſcrepantes fuiſſe exiſtimamus. Quid ſi Lotus ſit, in numis Aegyptiorum deorum haud infrequens, eamque ſimilitudine aequiparans, nec in Aegypto ſolum, ſed Italia etiam, teſte Plinio, celebris, ex qua a Romanis facile in Helvetiam notitia ipſius potuit pervenire. Tab. IV. Ariadne dormit, cuius velum nonnihil levat ſocius Bacchi remotius paulo ſtantis, adiuncto Satyro, pulchritudinem Ariadnes admirante. Sed quod in primis ad memoriam inſigne eſt, caput Bacchi Nimbo quodam 33.
circumdatum ſpectatur; quod rarum putat Schmidius V. Cl. honoris divini indicium, nec facile in monumentis antiquis, niſi Traiani, Conſtantini, et Antonini Pii numis reperiundum. Iam cum ſub Traiano, Hadriano, et Antonino, magna Aventicum amplitudinis ſuae ceperit incrementa, horum ſane temporibus hanc effigiem expreſſam Auctor cenſet. Enumerat poſt Muſea varia, quibus hi Bacchi et Ariadnes amores, vel picturis, vel lapidibus fuerint ele- 36.

 gan-

gantissime effecti; in quibus Museum Dresdense silentio
praetermissum fuisse haud parum miramur. Tab. V. co-
mes Bacchi complexans alte sublatam virginem sistitur,
p. 37. ex eiusque feminae ornatu, quo caput cingitur, quique
in numis Plotinae, Matidiae, et Sabinae occurrit, ipsa aetas
huius monumenti indicatur. Aliam tamen speciem hic
titulus aere antiquo expressus praebere videtur, ab hac
sculptura maxime diversam. Tab. VI. et VII. Cymbala
spectantur, Cybele et Baccho sacrata, et flagrum, quo ne-
40. scit Auctor utrum pulsaverit Cymbalum Bacchans, an
ebrietate furens alium inconditum ediderit sonitum. Pu-
tamus autem, cum Bacchi socii, virgis et flagellis arma-
ti, occurrentes sibi feminas, in primis uxores, cecidisse
memorentur, ad hanc potissimum audaciam respici, imo
vel ipsum hunc hominem, furore incensum, cymbala mox
manu, mox flagro percussisse. Tab. VIII. Bacchans altera
manu sinum undantis vestis tollit, altera cornu, poculum
sine dubio, tenet; qua occasione oblata, de poculis vete-
41. rum corneis erudite Schmidius exponit. Tab. IX. alia
Bacchans thyrsum manu rotat, alia tympanum tenet, ex
sententia Auctoris; nostra autem opinione Sistrum, ut do-
ctissimus Bacchinus ante oculos collocavit. Tab. X. ite-
rum sacerdos Bacchi repraesentatur, et simile quid gladii,
vel potius, sicut haud inepte iudicat Editor, baculum in-
curvatum tenet, quo inprimis telo et instrumento auda-
ciae suae maximopere exultabant. Insequentes Tabulae
XI — XIII. varias pavimenti huius partes, tribus, qua-
tuor, et octo angulis instructas, proponunt. Tab. XVII.
et XVIII. duo sunt trunci corporum humanorum, quae
Apollini et Baccho tribuit Schmidius, sed eadem nos at-
que ante obscuritate relinquit. Tab. XIX. manus te-
nerrima Bacchae, vas quoddam apprehendentis, spectatur,
eoque modo Bacchum in primis Aventici divino esse cul-
tum honore colligitur. Neque tamen in sententiam
Auctoris doctissimi discedere unquam poterimus, auda-

cter,

ſter, ut ipſe ait coniicientis, (s'il eſt permis de hazarder quelque conjecture,) fragmentum hoc eſſe ſtatuae ſepulchralis, more Romanorum et Hetruſcorum effictae, quarum in manus vaſa dederint, ut victus mortuorum et in alio orbe habitantium indicarent. Cum enim in hoc integro pavimento amori potiſſimum, et, ſine quo friget, vino inſerviatur, harum autem voluptatum fruitio mortis certe memoriam longiſſime removeat, Bacchantem potius vas vini, ex quo recreare ſeſe in hoc non in altero orbe voluerit, declarare cenſemus. Tab. XIV. XV. XVI. et XIX. 1. 2. 3. picturas pulcherrimas vividis adhuc coloribus, quod genus Itali Freſco dicunt, continent; quas ſane paulo diſtinctius explicatas eſſe optaremus. Tab. XX. Labrum extat pulcherrimum, quale et Maffei et Montfaucon protulerunt. Tab. XXI. Cymbia nonnulla apparent, quorum plurima coccinea fuiſſe Auctor perhibet, ſibique perſuadet, olea, quibus diſcedentes e balneo ſe ungerent, iisdem comprehenſa fuiſſe. Nec ſane ſe decepit idem, inventa in imo cuiusdam horum vaſorum materia quadam reſinoſa, et graviſſimi odoris. Tab. XXII. Lampades ſunt, et n. 2. Strigilis, quo in balneis potiſſimum utebantur, docte ab Hieronymo Mercuriali explicatus. Tab. XXIII. num. 1. ſiſtit fibulam, num. 2. thecam, variae illam ſupellectili imponendae idoneam (Etuis:) num. 3. acum crinalem: num. 4. candelabri partem inferiorem, ex marmore albo, qualis quidem generis candelabra antiquiores habuiſſe fidem ipſi Auctori haberemus, niſi id etiam Varronis, Ciceronis, et Martialis teſtimoniis comprobaſſet. Tab. XXIV. Stilos veterum proponit, vel cochlearia, etſi his omnino, ob latitudinem ſummam et cavitatem, quae deſideratur in ſtilis, ſimiliores figurae videantur, maxime ſi ſtilus a Montefalconio Palaeographiae ſuae inſertus conſideretur. Tab. XXV. opus Muſivum perſpectivam artem declarat, et quaſdam

Margin: p. 42. — 46. — 52. — 56.

Zodiaci partes repraesentat. Adiiciuntur postremo nonnulla ex literis Hagenbuchii ad Auctorem de Colonia Iulia Avanticorum, quibus Golzii fides in dubium vocatur, et numi, qui eam inscriptionem contineant, ab eodem ficti perhibentur. Accedunt excerpta ex literis Breitingeri ad Schmidium, de operibus Mosaicis, et ex Collegae nostri, Ernestii V. Cl. ad Suetonium observationibus, de eodem argumento, quibus responsio Breitingeri ad easdem adhuc inedita adiungitur.

p. 77. Iam ad antiquitates Culmenses transitus fit. Situm est hoc praedium in pago Bernensi, valle perquam fertili et amoena, in praefectura Lentzbourg. A. 1756. nonnullae picturae, marmora, et vasa inventa sunt; cumque maiori indagaretur studio, Baro illustris de Haller antiquum aedificium detexit, sed ipse deinceps Auctor eruditissimus huic negotio praefectus, quae hic subiecit oculis, e ruinis feliciter protraxit, ac luce publica donavit. Gratularemur Helvetiae tam doctum tamque solertem civem, nisi ereptum ei hoc ornamentum doleremus, et, Galliae cur nunc gratulemur, haberemus. Tab. I. prospectum agri, in quo antiqua haec monumenta reperta fuerunt, nobis proponit A. et rudera varia, quibus adhuc opera impenditur eruendis. Tab. II. moenia aedificii veteris collapsa declarat, pavimenta praeterea picta marmore ornata, et Musivis decorata.
80. Enumerat Auctor partes omnes huius domus, quibus nos repetendis singulis haud possumus immorari. In primis picturas pavimenti, quae vividum adhuc colorem servant, elegantissime describit. Tab. V. varia habet instrumenta, ut scalprum fabrile; ignotum quiddam, utri simile, quod Auctor nobiscum ignorat; praeterea claves, et sicam, et baculum. Tab. VI. imaguncula aenea est incerta, stilus, ut Auctori videtur, aeneus, tum vero n. 3. non fibula, sed aliud quiddam, candelabrum fortasse, oper-

operculum vasis, instrumentum vetus, cuius usus ignoratur, duo clavi. Tab. VII. antiqua iterum vasa occurrunt. Tab. VIII. lateres nonnulli signati vestigiis canum et porcorum, eumque characterem fabricae, in qua elaborati fuerint, Schmidius arbitratur. Alii lateres inscripti nomine Legionis XI. et XXI, certissimo indicio, versatos ibi quondam fuisse milites Romanos, eumque morem secum ex Italia in Helvetiam tulisse. Varia hic et notatu digna de his legionibus Auctor proposuit. Numos praeterea, ab Augusto usque ad Magnum Maximum cusos, et Culmii repertos, memorat, ex iisque omnibus colligit, ducem fortasse Romanum eo in loco domicilium quoddam collocasse, quod Marmora, Musiva, picturae, primi ordinis prodant sessorem, et elegantiae studiosum. Colligit idem ex universa huius aedificii structura, recentius illud esse Neronis temporibus; cumque omnia nigra fumoque obscurata invenerit, Barbaros sine dubio hoc splendidum domicilium flamma delevisse. Observat porro, eodem modo totum illum pagum, a Culmio usque ad Goundischwyl et Zetzwyl, antiquis esse refertum monumentis, ideoque forte praesentem aediculam urbis cuiusdam partem fuisse, id quod rusticorum etiam confirmare studet testimonio, urbem ibi quondam Hagenau extitisse dictitantium; cui quidem indicio num tantum Auctor doctissimus possit tribuere, nescimus. Certe tamen Ganodurum Ptolemaei hoc loco constituit Schmidius, et adhuc forum Tiberii, ab eodem huic coniunctum, reperiri posse censet, si omnis opera adhibeatur; sententiamque suam gradibus longitudinis et latitudinis valde reddit probabilem. Quodsi nomina non adeo inter se differrent, nos facile sibi consentientes haberet. Quis enim urbem Gundischwyl vocis Ganodurum vestigia retinere putet? aut quis in Hagenau idem Ganodurum requirat? Postremo de antiquo nomine Culm exponit, et a Columbis illud derivat,

p. 91. 98. 100. 101 sq. 108. 110.

rivat, nummis innixus et Diplomatibus, quibus Columbare appelletur. Tab. IX. prope urbem Attiswyl ruinas veteris aedificii erutas declarat, Musivum opus admirabile continentes. Postremo ad Tab. X. inscriptiones nonnullas affert, iisque commentario huic doctissimo finem optatissimum imponit.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Novembris Anno MDCCLXII.

EFTERRETNING OG ERFARING OM Svampe, i saer Roersvampens velsmagende Pilse, med Kaaber, etc.

i. e.

RELATIO EXPERIMENTIS STABILITA, de Fungis, et in specie de Boleto bovino optimi saporis: cum tabulis aeneis coloratis.

Hafniae, ex officina Nicolai Mülleri, plagg. 9. in 4. mai.

Primum generalia fungorum tractat Auctor, rerum naturalium scientia, aeque ac omnis doctrinae laude, clarus. In Prolegomenis commoda permagna atque insignia ostenduntur, quibus gaudet nostra aetas in physicis prae antiquissimis temporibus. Habemus microscopia, quorum tam fortuita origo est. Quot illis indagationes debemus? Quem non inde hausit astronomia usum? quem non hodie botanica? ubi etiam nuptias ostenderunt plantarum. Lenta progressione in aeterna regione veritatum erramus, donec tandem ad illarum sedem pervenire nobis liceat. Hoc satis docuerunt mathesis, medicina, aliaeque disciplinae plures. Non sufficit, microscopia sensibus nostris nova offerre corpora et obiecta: ratiociniis nostris maxima inde utilitas accedat necesse est. Praeiudiciis non amplius obtemperandum est, aliae multo digniores de creatore, de

fratribus concivibusque nostris in regnis naturae, nobis acquirendae sunt ideae. Insecta quaecunque, et vermes, non iam id sunt, quod olim atque diu putabantur; habent suos fines, et in eadem nobiscum posita sunt serie creaturarum, nec magis fortuitam habent originem. Sat diu de quorundam corporum origine ex putrefactione somniavimus. Plantarum quaedam eandem habuerunt sortem. Fungi in genere satis diu ambiguam istam habuerunt originem. Microscopiorum ope, pristinum, quo iniuste deturbati fuerant, locum recuperant, veraque redduntur et omni attentione digna membra regni vegetabilis. Veteribus est ignoscendum, qui instrumentis destituti, pravis de quorundam corporum origine adhaeserunt opinionibus; sed quid de novissimis Societatibus eruditorum dicemus, quae oppugnatam satis hanc renovare cupiunt sententiam? *) Causas falsae huius opinionis in sequentibus ponit Auctor:

I.) Locus, qui est in silvis locisque praeclusis, quodque raro immediate ex terra oriuntur, sed quamplurimi peregrinis insident corporibus, quae illos nutriunt; quid facilius nunc isto: *unius destructio generatio alterius.* Limitatione vero huius axiomatis videmus, suos cuilibet creaturae designatos esse locos, sapientiamque Creatoris, qui his corporibus, facultate sese movendi carentibus, tot dedit semina, ut eorum centum possint perdi, sine interitu totius.

II.) Tempus autumnale, quo incidunt, huic favere videbatur opinioni; breve etiam temporis spatium, cum una nocte proveniunt post pluviam magnam, longo isto tempore, quo in terra iam creverant, neglecto.

Quod ad locum attinet, videmus, has plantas vacuum istud in silvis, ubi sub ramosis arboribus propter absentiam solis nullae aliae crescunt herbae, implere. Quae priori observamus anno, sequenti iterum tenent loca. Humiditas certa atque calor illis est necessarius. Haec illis suppeditant

*) Collection academique des plus rares pieçes fugitives, concernant l'histoire naturelle, mise en ordre par une Societé de Lettres, Dijon. 1760.

ditant loca ista tempore autumnali in fermentatione posita. Quaelibet anni pars medicinas suppeditat hominibus, autumno excepto, cum tanquam mortuum videtur regnum vegetabile. En fungos, qui huic remedentur defectui! Semen, quod fugit sensum, veteres aeque ac recentiores naturalistas dubio haerentes reddidit. Porphyrium et Plinium Auctor excitat. Notabile tamen est, veterum etiam alios esse, qui crediderunt, fungos sua habere semina. *Athenaeus* certe credidit, semina fungorum in litore Mitylenaeo inventorum vi imbrium illuc esse delata. Recentiorum quorundam etiam sunt, qui de hoc dubitant: *Schrökius* nimirum, *Malpighius*, *Rajus*, *Morigon*, *Kircherus*, *Dillenius*, et alii.

Maxime miratur Dillenium istum magnum, Auctor, qui de muscis tam bene meritus est, huic obnoxium esse praeiudicio. Esse fungos, concedit Auctor, qui secundum Dillenium succum continent fluidum: sed hic ipse succus veri seminis est involucrum et nutrimentum. Nullius ponderis est sententia Malpighii, qui etiam succum fingit, ope aeris, in caulem et pileum converti. Unicuique, etiam non armatis indaganti oculis, semen patet: cum fungus, patente pileo, chartae imponitur, post aliquot horas tota inferior pars pilei pulvere quodam subtilissimo persperса reperitur; hunc verum esse semen, tam cura ista qua illa conservavit natura, quam experientia de eius propagatione sumta, docet. Et ut in moralibus, sic etiam in physicis, bono nomini magna inest vis. Huius minus apta derivatio fungis multorum attulit odium. Iniuste a multis fungus a *funere* deducitur, iudicio Vossii. Graeca, quibus insignitur, nomina monstrant, fungum apud Graecos in usu fuisse. Verisimilius igitur a σπόγγος deducitur fungi vocabulum. Tantum aberat, ut illum abhorrerent Romani, ut potius insatiabili eius traherentur cupidine, testante Plinio et aliis. Abusus, imprudentia, et non satis facta indagatio, diu illos suspectos reddiderunt: est enim fungorum eadem, quae aliarum plantarum,

ratio, quae pro subiecti qualitate, vel fruitionis quantitate, vel sanae vel noxiae esse possunt. Aegro dicit se Auctor animo saepius vidisse, Boerhavium magnum citari, ut accusatorem fungi cuiusdam, qui solo odore hominibus mortem afferat. Cur non indicantur tales? Nonne tantus dignus est hostis, qui atro notetur carbone? frustra nomen, characteres, in Scriptoribus quaesivit Auctor. Laudandus, qui noxias notas reddit plantas; oblivioni tradendus, qui ob unicam noxiam ab innoxiarum usu nos deterret.

Haec praeiudicia in causa sunt, cur in praestantissimis Floris nihil vel parum admodum his de herbis reperiatur. Magnus ille *Linnaeus*, in excursionibus Upsalicis, harum duas solum notavit. Habemus quidem fungos, a *Vaillantio* circa Parisios, *Micheli* circa Florentiam, *Batarra* circa Riminum, *Hallero* et *Gleditschio* in Helvetia, *Linnaeo* in Suecia crescentes, annotatos; sed aliis occupati, necessariam his non potuerunt impendere curam.

Afferuntur dein fungi quidam in patria A. Dania quoque crescentes, quorum usus notior est:

Agaricus campestris Linnaei scilicet, (vulgo Champignon,) ab Halis Pradelli, Norvagi. Sop, et Danis Paddehat. Refert Bartholinus celeberrimus, effectum noxium huius fungi in nobili quodam Hafniae; sed monstrat Auctor, hunc tribuendum esse alii fungo venenoso, huic persimili, a creatore tamen satis notato, cum huius folia plane alba sunt, innoxii rubra.

Agaricus integer Linn.

Agaricus muscarum, ad muscas cimicesque necandos inservit. Refert Löselius, sex Lithuanos, qui illum comederant, inde periisse. Schefferus contrarium urget; sed diversas esse species credit Auctor.

Lycops Bovista Linn. per totos dispersus est campos. Vis sanguinem sedandi maximo illorum tribuitur.

Lycops Tuber Linn. in terra arenosa crescit. De huius origine absurdissimae Botanistis fuerunt opiniones. Pulvis pictoribus subrubrum reddit colorem.

Trem.

Trem. Auricula Linn. in aqua rosarum delinitus urentibus imponitur oculis.

Boletus Suaveolens, propter suavem odorem Finnis amorosis inservit, ut sexui sequiori placeant.

Boletus Fomentarius, cuius usus ad fomenta incensoria diu fuit notus. Sellulas ex eo conficiunt carbonarii Ucraniae. Refert Gleditschius, totam ex eo confectam habuisse vestem. Duodecim abhinc annis usum praestantissimum eius indicavit *Bossardius* *), regio eapropter a rege donatus praemio. Sed ante illum etiam *Garidel* eius usus mentionem fecit. Arteriae rescissae impositus prorumpentem sedat sanguinem; quem etiam usum praestant quercui insidentes fungi. Eius praeparatio hunc in finem simplex est: cortex exterior dura abscinditur, donec spongiosa occurrat substantia, quae digitis prementibus cedit, deinde abscinditur etiam inferior tubulosa pars fungi; reliqua malleo contunditur pars, donec digitis illam separare liceat, et sic conservatur, dum illa opus sit.

Fungus Glutinosus ab Auctore detectus, et in actis Holmiensibus descriptus, glutinis loco inservire dicitur.

Plures adhuc, qui ignoti comeduntur, omisit Auctor, solum eius mentione facta, qui ab Italis *Pecten Gallinum* vocatur.

Ex his patet, negligentiam, incautumque iudicium, in nostra physico-oeconomica aetate non esse ignoscendum. Et si cogitemus, quod ex plus quam decem mille speciebus plantarum vix quingentae hominibus usui sint, et ex plus quam trecentis fungorum speciebus, quae in spatio mille pedum quadratorum habitant, vix tres Danis notae sint: apparet, quantum et in tota Botanica, et in regno fungorum, adhuc serae restet posteritati.

Membrum secundum de Fungis tubulatis.

Recentioris Seculi Naturalistae, fungos in classes, genera, et species diviserunt. Veteres, ex utilitate iudicantes, experientia

*) dans l'histoire des Plantes dans la Provence.

rientia et veritate neglecta, fungos in noxios et innoxios dividebant. Secundum Dillenium *), haec divisio, quamquam minus philosophica, est accipienda de fungis Pileatis et Lamellaribus, ne, qui comedi possent fungi, cum venenosis confunderentur. Sed cum innoxii non ubique et in omnibus regionibus reperiuntur innoxii, nec noxii ubique sunt noxii, redundans inde et ambigua est utilitas. Testante Buxbaumio Ruteni fungos comedunt, quos timent Germani, reiiciuntque eos, qui ab his amantur. Res assidua sane digna attentione iis, quibus occasio suppetit.

Fungus ille, cuius descriptionem hic adit Auctor, ad Pileatos pertinet, et character eius specificus est, ut inferior pars pilei tubulis continuis sit distinctus.

Hos *Boletos* vocat Dillenius, Linnaeus, et Gleditschius. Ex Romanis sumtum est nomen; sed longe alium sub hoc intelligebant fungum. Secundum Plinium illorum Boletus videtur esse lamellaris ille, qui apud nostros *Agarici* nomine non satis accurate venit. A Romanis species haec tubulata *Suillus* vocabatur; unde Italorum *Porcini*. Batarrae denominationes fictas minus probat Auctor.

Linnaei Boletus fungus est horizontalis, subtus porosus. Ab huius descriptione discedit Auctor, cum putat, in characteribus determinandis illos semper esse eligendos, qui maxime essentiales, constantes, atque clari sint. Fungi tam Lamellati, quam Tubulati, pileos habent iam rotundos, iam horizontales, iam inversos, pro illorum perfectione. Cum termino porosi connectitur idea pororum parvulorum, quorum plena sunt corpora pleraque; sed in fungis tubi occurrunt, qui digiti excedunt longitudinem, qui fracto pileo tibiarum organorum instar siti sunt. In quibusdam tubi facile avelluntur, sine parte carnosa laedenda; in aliis minime. Hoc Michelio ansam dedisse videtur, ut ex uno duo faceret genera, *Suillum* nempe et *Polyporum*.

Gle-

*) Cat. Pl. Giss. p. 74.

Gleditſch *) et tubulatos, et poroſos, et denticulatos, ſub una ſpecie complectitur, nec multum deeſt quin etiam lamellatos eo referat.

Summa eſt veritas, contra ipſam naturam omnino nihil valere ſyſtemata, eamque omnes ingenio humano ductos limites ſuperare. Hic nullus datur ſaltus; ſed lento illa a genere ad genus, a ſpecie ad ſpeciem procedit gradu. Sunt igitur infallibiles illi atque conſtantes characteres quaerendi, qui impediunt, ne genus cum genere, aut ſpecies cum ſpecie confundatur. Fundamentum, quo Gleditſchius fungum tubuloſum et denticulatum ſub una complectitur ſpecie, hoc eſt, quod Boleti dentur, quorum tubi alii ſint denticulati, alii non aeque, unde colligit, denticulatos non eſſe niſi Boletos degeneres. Si hoc ita ſe haberet, videre liceret, fungos, qui hodie fuerunt denticulati, cras futuros tubuloſos; ſed hoc quotidianis obſervationibus, a primo ortu ad interitum usque, contradicit. Docet experientia, unamquamque ſpeciem, ſuo, eodemque uno quo altero anno loco creſcere. Porro comparata utriusque pilei inferiore parte, quae characterem exhibet ſpecificum, obſervantur differentiae non paucae, quas Auctor infert.

Varietas coloris, odoris, et formae, contingens eſt. Saepe dentes per ſuperficiem pilei prorumpunt, quod in Boletis nunquam eſt obſervatum.

In Syſtemate Linnaei duodecim ſpecies Boletorum reperiuntur: Auctori viginti circiter ſunt cognitae. E terra aliae proveniunt, aliae arboribus inſident. Sunt qui poſtulent, fungos in terra creſcentes eiusdem eſſe ſpeciei ac arboreos. Etiam Linnaeus **) huic favet opinioni, cum dicit, ſe vidiſſe fungum in terra et arbore creſcentem, eiusdem ſpeciei; ſed primo intuitu facile patet, quod toto coelo differant. Hinc notae plus quam decem differentiales ab A. adduntur.

Quis

*) Fung. 9. Aut Agaricum degenerem in Boletum, aut Boletum in Agaricum, id quod aliis per aetatem accidit.

**) in Flor. Lapl.

Quis potest exhibere Boletum fomentarium in terra crescentem, aut magnificum *) in arboribus? non magis esset peregrinum Cuscutam in terra nuda, et in arboribus Sisonem videre. Si fungus terrenus in arboribus invenitur, fit in rimis arboris, interveniente terra, et in illa collecto semine.

Qualitates dein afferuntur quaedam, quae solis competunt boletis. Nunquam boletus invenitur ex quercu provenire, qui lamellaribus quibusdam est essentialis, ideoque illorum pilei nunquam tuberculis conditi reperiuntur. Stipes boletorum fistulosorum valde crassus, et in medio ventriculosus; in lamellaribus tener et versus terram crassior. Pileus in boletis magis crassus et carnosus; caro firma, tubi velamento seminali destituti.

Membrum tertium de Boletis.

Boleti a Romanis *Suilli* appellabantur; quam denominationem retinuerunt Michelius et Hallerus: recte. In specie, quem hic describit Auctor, apud Clusium tertia est species generis decimi sexti; iuxta Michelium quatuor sunt species. Gleditschius diversas species pro varietatibus sumit, et ex eis duodecim sub boletis refert, non satis accurate. Apud Linnaeum *Bovinus* dicitur.

Boletus unus fungorum paucorum est, qui radicibus gaudet. Theophrastus, Plinius, et Morissonus, hoc negant. Diu igitur dubitavit Auctor; sed laciniae in basi repertae, et radix ista evidens, quae ceteris longior est, omne removebant dubium. Est longitudine duorum digitorum, rubicunda et pellucida. In summitate stipitis duo extant nodi rubicundi. De uno horum prominet excrescens quoddam parvum, curvum, albidum. Alteri adhaeret radix rotunda, rubicunda, in terram perpendicularis, in cuius medio nodus vel articulus adhuc exstat de illo prominente quodam albido curvo. Radices raro in Boleto vel aliis fungis obser-

*) Suillus fistulis rubris, pileo pulvinato, fomentoso, fusco, stipite crasso, ventricoso, rubro. Fung. Fridrichsd.

obſervantur, cum propter fragilitatem magnam facile avelluntur. Praeter has evidentes radices, baſis Boleti materia mucoſa circumdatur; ſed cui uſui haec, non radicis loco ibi eſt, nec Plinii accipimus ſententiam, qui in illa ponit originem plantae. *Varietas*, quae maxime in colore et forma obſervatur, maximam partem a maturitatis gradu dependet, hincque imperitis, et quidem ipſis Botanicis, imponit. Superficies, ſive membrana ſub terra alba, ſed e terra prominens, fuſca evadit: materia carnoſa conſtans, alba, ſubtilis, ſucculenta, firma, usque ad interitum. Pars inferior fiſtulis compoſita, in principio alba, repleta et compacta, ſine indiciis tubulorum vel pororum, poſtea viride flaveſcens, inaequalis, poroſa. In initio pileus cum ſtipite quam arctisſime eſt coniunctus, ut unum continuum cum illo facere videatur; poſtea magis magisque ſe ſeparat, et in altum ſe tollit, denique fiſtulas ſurſum vergit, et angulum obtuſum cum ſtipite facit.

Habent ſuas rationes ſufficientes variae hae formae pilei: ſeminis conſervatio, maturitas, et diſperſio, ut in omnibus plantis, ſic etiam hic, finis obiectivus ultimus naturae eſt.

Pileus magna illa eſt capſula millia fiſtularum continens, in quibus praeparatur ſemen arte hominibus ignota. Quod ut contra iniuriam aeris melius conſervetur, in principio dura ſtipite coniungitur pileus, poſt eius dilatationem et ſeparationem a ſtipite, materia ſpumoſa tectae ſunt fiſtulae, per quam nulla aeri eſt via. In fungis lamellaribus, hunc in finem, membranam lanuginoſam ordinavit natura. Hac evaneſcente materia, impraegnatio eſt finita, matureſcit ſemen, vireſcunt tubi, ſeſe aperiunt, longioresque evadunt; et, ut melius pulvis ſeminalis ſpargatur, cum pileo tenduntur. Hoc facto vermibus ſcatet Boletus, mollis evadit, humoribus plenus, valde olens, tandem in pituitam disſolvitur. Pulvis ſeminalis viridis eſt, et in magna copia fungis excidit. Primus Tournefortius credidit, ſemen ſe in fungis reperiſſe. Vaillant membra genitalia animalium in illis videre ſe exiſtimabat; hinc novum iſtud, et quod tam

arridet, systema regni vegetabilis: in omnibus plantis iam statim quaeruntur stamina, antherae, pistilli; hinc nuptiae et sponsalia, nulla sine fructificatione, nulla sine impraegnatione feminae a mari, planta.

Michelius dicebat, se reperisse in Boletis membra quaedam, quae illorum *flores* vocat. In tabulis aeneis haec sculpebantur; in tabulis videbantur, in natura nusquam. Soli Gleditschio hoc contigit; igitur in novis edidit tabulis aeneis, non quod ipse vidit, sed quod ante illum depinxerat Michelius: non solum confirmabat flores Michelianos, sed novis illos ornabat etiam nominibus, *Staminum* et *Antherarum*; in quibus speciebus, quo tempore, et per quae media hos videre liceret, frustra instrui cupiebant Botanici.

Antequam haec Auctori indagatio Gleditschii innotesceret, in fructificationem Boleti inprimis inquisivit Auctor. Methodo magnorum nostri seculi Botanicorum praemunitus, magnam operam dedit, ope microscopiorum invenire aliquid Staminibus simile in fistulis; sed filo in fine nodoso, quod statim pro stamine sumsit, et nonnisi lascinium quoddam erat, deceptus, nihil reperit. Brevi post incidit in Methodum Fung. Gleditschii, ubi Antherarum illarumque filorum capillarium mentio fit. Hoc investigationes multiplicavit Auctoris, qui ne vestigia quidem harum rerum potuit invenire. De visionibus igitur Michelii et Gleditschii quam maxime est dubitandum, donec suas probaverint traditiones. Vult oculis videre Naturalista, non credere.

Quod pulvis seminalis fungi foecundum semen sit, extra omne dubium est unicuique, qui has tractat plantas. Proprio experimento probavit Auctor; in extenso loco unicum Boletum habuit, qui ad suam maturitatem ibi stetit, ut semen spargere posset, et sequenti anno magna ibi exstabat multitudo Boletorum; frustra in aliis locis, omnibus remotis Boletis, sequenti anno ibi quaerebantur.

In silvis magnis inveniuntur sub foliis faginis decrepitis, in pratis numquam. In mense Iulio, Augusto, Septembri, interdum etiam Octobri, post pluviam insequenti calore

lore erumpunt. Haec viciſſitudo variis eius denominationibus anſam dedit. Tempus illorum incrementi non licuit determinare: nam facta experimenta minus proſperum ſemper habuerunt ſucceſſum.

Solitarii, ſed etiam plures ſimul creſcunt, prout ſparſum eſt ſemen, aptamque habuit matrem; interdum ſtipitibus cohaerentibus duo dantur.

Idoneum maxime tempus fungos avellendi et colligendi, eſt cum pileus adhuc ſubtus colore albide fuſco eſt.

Nec ulli videntur pori et tubi, nam ſic pura firmaque adhuc gaudet carne, tubulis vireſcentibus et apertis, ſpongioſi, aquoſi, molleſque evadunt, et vermibus replentur.

Suos cum minimis maxima habent fines in regnis naturae; hominis eſt illos quaerere, et in uſum vertere. Longo tempore Boleti loci natales, nutrimenta, et domicilia fuerunt inſectorum; ponunt ibi ova muſcae, et carnem tubosque comedunt. Scarabaeus ſtercorarius Linnaei aſſidue in illis habitat, ſtipitemque cavat; carnem et ova muſcarum ibi reperta comedit: ſaepe laeti putamus pulcherrimum evellere Boletum, et non eſt niſi excavatus ſtipes ſcarabaeis refertus.

Limaces ſunt, qui maxime fungos vorant, illosque e terra prominentes ſtatim aggrediuntur, et cum cute carnem comedunt. Horum quatuor invenit ſpecies Auctor: *Limacem atrum Linnaei, eiusque limacem maximum. Limax albus* et *parvus*, *fuſcus*, minus noti ſunt, nec in ſyſtemate Linnaei occurrunt; quamobrem illos deſcribit Auctor. Limax albus reliquos magnitudine aequat, in totum albus, thorace levi, corpore ſulcato. In labio pedis annulus videtur flavus. Limax parvus digitum unum et dimidium longitudine, thorace ſubfuſco, corpore fuſco, non punctato.

Lacertae parvae vulgares in Boletis etiam interdum occurrunt.

Boletus cervis, vaccis, et ovibus etiam in nutrimentum ſervit; a porcis praeſertim vehementer petitur, unde nomen *Suilli*.

Varium in culinis usum Boletorum docet Auctor, et rationes quasdam illos praeparandi.

De noxiis ab innoxiis discernendis sub finem traditur. Hi statim se ab aliis distinguunt variis carnis coloribus. Hic igitur observa illud: *nimium ne crede colori.* Tres afferuntur species, quae minus securae sunt.

G. F. BERMANNI COMMENTATIO DE angulis solidis, ad Prop. XXI. Libri XI. Elementorum. *)

Quae de angulis solidis iam dicere animus est, ea sic partiemur, ut primum de formis seu speciebus, in quas angulorum solidorum genus dividendum est, paullo accuratius commentemur; deinde Propositionem XXI. Libri XI. Elementorum examinemus, atque exceptionis ab hoc theoremate *Euclideo* faciendae necessitatem perspicue, et ad captum tironum Geometriae accommodata ratione, demonstremus.

1. Angulum solidum ita definimus cum *Euclide*, ut eum dicamus esse inclinationem trium pluriumve rectarum, quarum singulae binae in diversis planis sitae sint, omnes autem in uno puncto concurrant. Ex qua definitione sequitur, angulum solidum totidem angulis planis contineri, quot rectae ad eum constituendum concurrant, et singulos horum angulorum cadere in plana diversa, omnes autem habere verticem communem, illud nempe punctum, quod omnibus istis rectis sit commune. Hic vertex communis ipsius *anguli solidi vertex* vocatur.

2. Iam

*) Transscripta est haec Commentatio ex Programmate, quod Auctor occasione solennium quorundam academicorum in Universitate Studiorum Vittebergensi publice proposuit. In principio huius Programmatis ad hanc commentationem incitatum se esse scribit iis, quae in illustris Academiae Scient. Parisinae Historia ad A. 1756. de errore in Prop. XXI. Lib. XI. Elem. a V. Cl. *le Sage*, Mathematico ac cive Genevensi, primum deprehenso, leguntur.

2. Iam inter angulos planos, qui solidum comprehendunt, aut est angulus gibbus, hoc est, rectis duobus maior, aut nullus talis. Si illud contingat, angulum solidum *gibbum*; sin hoc, *non gibbum* licebit appellare. Anguli solidi gibbi exemplum habebimus, si nobis fingamus pyramidem, cuius basis quatuor pluresve angulos planos habeat, inter quos gibbus occurrat; namque ille ad basin huius pyramidis angulus solidus, cuius vertex idem est ac vertex anguli plani gibbi, ipse erit gibbus. Item si super plano circuli, ex centro eius excitetur recta, sive obliqua, sive normalis plano circuli, et deinde ex circulo eximatur sector aliquis, semicirculo minor; ac per rectam sublimem et radios circuli, reliquam circuli portionem terminantes, ducta intelligantur plana: haec cum reliqua circuli portione comprehendent angulum solidum gibbum. Haec una est anguli solidi divisio.

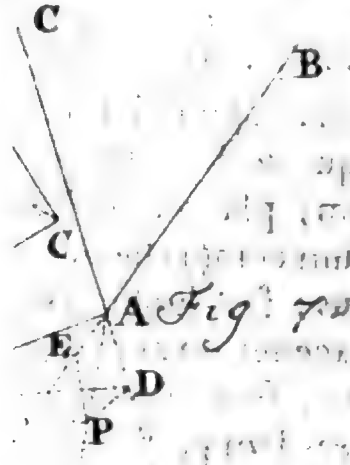
3. Dividi autem porro anguli solidi *non gibbi* notio potest ex consideratione positionis crurum angulorum planorum, solidum comprehendentium, respectu verticis communis. Etenim, aut poterit planum per verticem anguli solidi ita duci, ut crura angulorum planorum omnia ad easdem partes huius plani cadant, aut id non poterit fieri, sed utcunque planum ducatur per verticem, quaedam crura angulorum planorum ad has, alia ad alteras partes eius plani, vel in ipsum planum cadent. Duae hinc formae anguli solidi non gibbi exsistunt. Si per verticem anguli solidi planum ita duci possit, ut omnium angulorum planorum in solido crura ad easdem plani partes cadant: angulus solidus *pyramidalis* apte dici posse videtur. Est enim talis angulus solidus ad verticem omnis pyramidis: quandoquidem planum per verticem pyramidis, basi eius parallelum, talem situm habere necesse est, ut omnium angulorum planorum in solido ad verticem angulo crura ad easdem partes huius plani cadant, ad quas est basis. Ac vicissim, si planum per verticem anguli solidi non gibbi sic transire possit, ut crura angulorum planorum in solido cuncta ad easdem plani par-

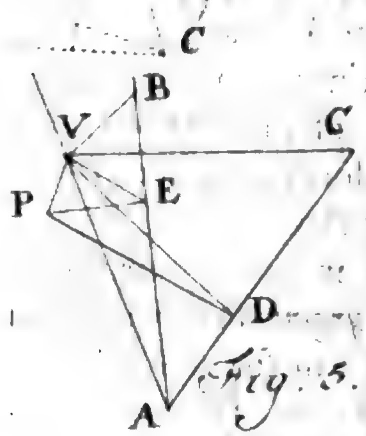
tes cadant: planum quodlibet, ad has easdem partes illi plano parallelum, ſingulis his cruribus occurret, ideoque cum planis angulorum pyramidem formabit, in cuius vertice angulus ille ſolidus erit. Hinc contra, ſi per verticem anguli ſolidi non gibbi nullum planum ſic poſſit duci, ut omnia angulorum planorum crura ad easdem plani partes extra illud cadant: talem angulum ſolidum *non pyramidalem* vocare, opinor, licebit. Fieri autem poſſe eiusmodi angulum ſolidum, uno alteroque exemplo declarabimus. In plano aliquo verticali per quodvis eius punctum B (fig. 1.) ductae intelligantur recta verticalis et recta horizontalis; atque in eodem plano ad idem punctum B ponatur angulus ABC, cuius crura BA, BC ſint ſuper horizontali, et ad diverſas verticalis partes. Deinde per rectam illam verticalem ductum intelligatur aliud planum utcunque, et in hoc ad idem punctum B ponatur alius angulus planus DBE, ita, ut ambo eius crura BD, BE ſint ſub horizontali, per punctum B in hoc plano ducenda, ac communis planorum ſectio inter ea crura cadat. Quo pacto, manifeſtum eſt, extiturum angulum ſolidum, quatuor planis angulis ABD, DBC, CBE, et EBA comprehenſum, per cuius verticem B utcunque duxeris planum, nunquam efficias, ut quatuor rectae BA, BD, BC, BE ſimul extra illud et ad easdem eius partes cadant. Aliud exemplum anguli ſolidi non pyramidalis habebimus, ſi ex ſex angulis planis, quorum ſinguli ſint aequales 73 gr. 13′ 17″ certa lege componamus ſolidum. Namque ex ſex cruribus horum angulorum tria alterne ſumta cadent in unum idemque planum, reliqua vero tria ad easdem huius plani partes; quod ex infra dicendis apparebit: ut ergo hic angulus ſolidus nulla in pyramide angulus ad verticem fieri poſſit.

Tab. IV.

4. Quibus de formis variis anguli ſolidi expoſitis, veniamus ad alterum caput huius commentationis, et videamus, an, ſecundum theorema *Euclideum*, de omnibus cuiuscunque ſpeciei angulis ſolidis vere dici poſſit, ſummam angulorum planorum, ſolidum angulum terminantium, deficere

ficere

TAB. IV.
Nova Act. Erud.
y. Novembr.
1762. pag. 532.

ficere a quatuor rectis. Ac primum de *angulis solidis gibbis* statim manifestum est, multos tales sic fingi posse, ut in iis hoc Theorema falsum deprehendatur. Nam si ex centro circuli, ex quo sector, semicirculo minor, ablatus sit, erigamus rectam, plano circuli ad rectos: tres existent anguli plani, solidum comprehendentes, quorum duo erunt recti, tertius gibbus, seu duobus rectis maior, et quorum proinde summa excedet quatuor rectos. Et poterunt ex centro huius sectoris, semicirculo maioris, pro una recta, plures sic duci ad easdem partes, ut anguli plani, quos hae rectae partim inter se, partim cum radiis, sectorem terminantibus, efficient, simul sumti maiores sint duobus rectis: quo facto, his angulis planis additus angulus sectoris gibbus summam dabit angulorum, solidum gibbum terminantium, maiorem quatuor rectis.

5. Deinde angulorum solidorum non gibborum iis, quos *non pyramidales* dicere ausi sumus, non semper hoc esse adiunctum, ut summa planorum in illis angulorum quatuor rectis sit minor, facile poterit demonstrari exemplo talis anguli, quatuor quidem planis angulis comprehensi, quorum tamen summa quatuor rectos excedat dato angulo Q. Cuiusmodi angulus sic poterit construi. Datus angulus Q dividatur in quatuor partes aequales, quarum ergo quaevis minor erit recto angulo. Singulis his partibus adiiciatur rectus: habebuntur quatuor anguli obtusi, sibi invicem aequales. Iam ex duobus horum angulorum et quolibet angulo acuto, construatur angulus solidus, per 23. XI. Elementorum. Ex iisdem porro datis construatur alius angulus solidus priori aequalis. Iungantur hi duo anguli solidi sic, ut anguli acuti in utroque congruant, et ceteri anguli plani utriusque solidi ad diversas partes plani eius, in quo est angulus acutus, cadant. Quo facto, mente removeatur planum, in quo est hic angulus acutus: et habebitur unus angulus solidus non pyramidalis comprehensus quatuor planis, qui singuli erunt $= R + \frac{1}{4} Q$, et quorum ergo summa excedet quatuor rectos dato Q. Nam quia in utro-

vis priorum angulorum ſolidorum plana amborum angulorum obtuſorum ad planum anguli acuti verſus exteriora anguli ſolidi inclinata ſint neceſſe eſt, (quod et per ſe ſatis clarum eſt, et per ea, quae paullo poſt propoſituri ſumus, manifeſto demonſtrabitur): fieri nequit, ut, iunctis eo, quo diximus, modo, illis ſolidis angulis, duo ex angulis iſtis quatuor obtuſis in unum idemque planum cadant, et cum ceteris angulum ſolidum gibbum triangularem forment; ſed ſinguli quatuor obtuſi anguli in diverſa plana cadant, ideoque angulum ſolidum quadrangularem componant, neceſſe erit.

6. Sed dicet fortaſſe aliquis, haec omnia concedi poſſe, ſalvo *Euclideo* theoremate: cum enim *Euclides* contemplationem quinque ſchematum ſeu corporum *Platonicorum* totius ſui operis finem conſtituerit; nec opus ipſi fuiſſe, nec propoſitum, de aliis angulis ſolidis loqui, quam qui his corporibus ineſſe poſſint: quare tam undecimam definitionem Libri XI, quam propoſitiones *Euclideas* omnes, in quibus anguli ſolidi fiat mentio, non niſi de iſtiusmodi angulis ſolidis eſſe accipiendas, excluſa omni angulorum ſolidorum gibborum, et non pyramidalium conſideratione. Quae cum aliqua veri ſpecie dici poſſe largiremur, ſi XXI. propoſitio Libri undecimi *Elementorum* de toto angulorum ſolidorum pyramidalium genere poſſet obtineri. At enim vero ſecus ſe rem habere, mox videbimus. Scilicet, hoc genus angulorum ſolidorum rurſus in duas ſpecies dividi poteſt: cum pyramis, ad cuius verticem aliquis eſt angulus ſolidus, aut nullum in baſi ſua angulum planum gibbum habeat, aut talis taleſve anguli in ea baſi inſint. In priori caſu verum eſt theorema *Euclideum;* id quod partim ex ipſius *Euclidis* demonſtratione de angulo ſolido non gibbo, et tribus planis comprehenſo, partim ex *Clavii* et *Tacqueti* demonſtrationibus liquet. Sed quemadmodum hae demonſtrationes non poſſunt ad eiusmodi pyramides extendi, in quarum baſibus anguli plani gibbi occurrunt: ita accidit, ut, licet in nonnullis huiusmodi pyramidum anguli ad vertices ſub

theo-

theorema *Euclideum* cadant, dentur tamen permultae, in quarum angulis ad vertices idem theorema fallat. Et hoc eſt, quod nunc demonſtrare aggredimur. Praemittendum autem nobis eſt hoc

Lemma.

7. ***Ex tribus angulis planis, quorum ſumma minor ſit quatuor rectis, et quorum duo, utlibet ſumti, reliquo ſint maiores, angulum ſolidum non gibbum conſtruere, et ſingulorum planorum ad ſe invicem inclinationem invenire.***

Solutionem prioris quidem partis huius problematis iam *Euclides* exhibuit, ſed talem, quae noſtro ſcopo non ſatis convenit; hinc aliam nobis tradendam eſſe intelleximus, per quam ad poſterioris etiam partis ſolutionem facile perveniri poſſet. Sunt vero tres caſus problematis. *Caſus I.* Si anguli dati α, β, γ omnes inter ſe inaequales, et vel ſinguli, vel ſaltim duo α, β, acuti ſint: ponantur in quovis plano ad idem punctum a, eandemque rectam ca (fig. 2.) duo anguli cak, cap, ipſis α, β ſigillatim aequales, ſic, ut crus commune ac inter reliqua crura ak, ap cadat. Sumto in recta ca quovis puncto b, ab a diverſo, hoc centro et intervallo ba deſcribatur circulus, cuius peripheriae rectae ak, ac, ap occurrant in d, c, e punctis. Sit autem α maior quam β, et ad minor quam ae; et iungantur cd, ce. Deinde in cruribus anguli $CAB = \gamma$, cuius vertex ſit punctum A, (fig. 3.) capiatur $AD = ad$, et $AE = ae$, et ex punctis D, E ducantur, in plano huius anguli, rectis AD, AE perpendiculares, quae ſibi mutuo occurrent in aliquo puncto P. Ex hoc puncto excitetur plano CAB ad rectos recta PV tanta, ut ipſius quadratum aequale ſit exceſſui quadrati rectae cd ſupra quadratum rectae PD, ac iungatur VA: habebimus angulum ſolidum comprehenſum tribus angulis planis $VAC = \alpha$, $VAB = \beta$, $BAC = \gamma$. Deſcripto porro ſuper recta cd ſemicirculo, aptetur in illo ex puncto d chorda $dq = DP$; et in ſemicirculo ſuper recta ce deſcripto aptetur ex puncto e recta $er = EP$: erit ang. cdq = inclinationi planorum angulorum α et γ, atque ang. cer = inclinationi

planorum angulorum β et γ versus eas partes, ad quas cadit punctum P. Tandem per punctum c ducatur rectae $a\,c$ perpendicularis in plano adc, quae rectis ad, ac occurrat in k, p. In anguli γ (fig. 4.) cruribus capiantur, inde a vertice f, $fg = ap$, et $fh = ak$, et ex centris g, h radiis cp, ck describantur circuli sibi mutuo occurrentes in puncto i. Iunctis hi, gi, erit ang. hig, vel (si hic sit obtusus) ipsi deinceps positus, inclinatio planorum angulorum α, β in solido ad se invicem. Q. E. F.

Ad quam constructionem *demonstrandam*, primum ostendi oportebit, semper fore PD minorem quam cd, sive punctum P intra angulum BAC, sive extra eum, sive in punctum E cadat. Cadat primum P intra ang. BAC. Iam si negas, esse PD minorem quam cd: iuncta PA non erit minor quam ac (47. I. Elem.), neque angulus PAD minor angulo α. Et quia PA non minor erit quam ac, AE autem ipsi ae aequalis, et uterque angulorum PEA, cea rectus est: PE non erit minor quam ce, neque ergo angulus PAE minor esse poterit angulo β. Quare angulus BAC $= \gamma$ non erit minor angulis α, β simul sumtis; contra hypothesin. Erit ergo PD minor quam cd, si P intra ang. BAC cadat. Deinde si P in E cadat, negesque esse rectam ED seu PD minorem ipsa cd: neque AE erit minor quam ac. Est autem AE $= ae$. Ergo in triangulo rectangulo cea cathetus ae non erit minor hypotenusa ac. Quod est absurdum. Denique si P cadat extra angulum BAC (fig. 5. 6.): fiat angulus $cae = \beta$ ad easdem partes rectae ca, ad quas est ang. cad; et occurrat crus eius ae peripheriae circuli in e. Iuncta igitur ec, erit $ae = ae = $ AE, et $ce = ce$, et ang. cea rectus. Quia autem per hypothesin est ang. γ maior quam differentia angulorum α, β: erit ang. EAD maior ipso ead. Quare si figuram ADEP mente ponamus in planum circuli aec, ita, ut recta AD congruat rectae ad: cadet quidem recta DP in rectam dc, sed recta AE intra angulum cae, et punctum E intra ang. cea cadet, ac proinde recta EP occurret rectae cd inter c et d puncta. Nam

iunga-

iungatur eE, et producatur: et quia in triangulo isosceli Eae angulus ad basin EeA est acutus, angulus vero cea rectus est; recta eE intra angulum cea cadet, et ergo rectam cd secabit inter c et d in n puncto. Quia autem angulus externus nEa est obtusus, et PEa rectus: recta PE intra angulum nEa cadat, et hinc rectam ed inter n et d secet, necesse est. Itaque, cum recta P E rectae cd inter puncta c, d occurrat, fore PD minorem ipsa cd, palam est.

Deinde, esse angulum VAD$=\alpha$, et ang. VAE$=\beta$, sic demonstrabimus. Iungantur VD, VE. Cum recta VP, plano EAD normalis, faciat angulos ad P rectos: erit quadratum rectae VD aequale quadratis rectarum VP, PD, id est, quadrato rectae cd (per constr.); et proinde VD$=cd$. Et cum ex puncto V plani VAD in planum BAC demissum perpendiculum insistat in puncto P, ex quo in communem horum planorum sectionem AC perpendicularis ducta est PD: erit etiam recta VD rectae AC ad rectos. Quare cum anguli VDA, cda recti sint, et VD$=cd$, DA$=da$: erit VA$=ca$, et ang. VAD$=cad=\alpha$. Porro cum, ob VP plano EAD, et PE rectae AE normalem (per constr.), sit angulus VEA rectus; angulus autem cae in semicirculo etiam rectus sit, et praeterea VA$=ca$, atque AE$=ae$: erit (47. I. Eucl.) VE$=ce$, et hinc angulus VAE$=cae=\beta$. Quare angulum solidum ad A ex tribus datis planis angulis α, β, γ constructum esse patet.

Praeterea planorum VAC, BAC se mutuo in recta AC secantium inclinationem VDP esse aequalem angulo cdq (fig. 2. 3), facile intelligitur ex eo, quod VD$=cd$, DP$=dq$, et anguli VPD, cqd recti sint. Similiter inclinationem VEP planorum VAB, BAC ad se invicem aequalem esse angulo cer, manifestum est.

Tandem in planis VAD, VAE ductae intelligantur ad rectam AV ex puncto V perpendiculares VC, VB, quae rectis AD, AE in C, B occurrant. Quia ang. CVA$=ack$, et VAC$=cak$, et VA$=ca$: erit AC$=ka$, et VC$=ck$. Pari ex ratione erit AB$=ap$, et VB$=cp$. Hinc erit etiam

iam $fh = AC$ (fig. 4 et 3), et $fg = AB$; ac proinde, ob angulos gfh, BAC aequales, recta $gh = BC$. Et quoniam ergo triangula hig, CVB sibi invicem aequilatera sunt: erit ang. $hig = CVB$, qui (per defin. 6. XI. Elem.) erit inclinatio plani AVC ad planum AVB, si sit acutus; ut ergo, si ille angulus hig obtusus sit, is, qui ipsi erit deinceps, inclinationem horum planorum sit exhibiturus. Q. E. D.

Casus II. Si anguli dati α, β, γ sint inaequales, et vel singuli, vel saltem duo α, β, obtusi: ponamus simul, esse β horum angulorum maximum, γ minimum. Capiatur et anguli β, et anguli α complementum ad duos rectos, quorum illud sit B, hoc A; et quasi ex angulis tribus A, B, γ angulus solidus fieri deberet ad punctum A, ita determinetur (per solutionem casus I.) positio rectae AV (fig. 7.) Producantur deinde crura anguli $EAD = \gamma$ ultra verticem A in B et C: habebimus angulum solidum, tribus planis VAB, VAC, CAB, qui ipsis β, α, γ aequales erunt, comprehensum. Et inclinationes planorum VAC, VAB, CAB ad se mutuo eaedem erunt, atque inclinationes planorum VAD, VAE, EAD ad se invicem, per dicta ad casum primum determinandae.

Quorum praeceptorum singula rationem habebunt manifestam, dummodo constet, angulos A, B, γ eas habere conditiones, quas problema requirit. Quod sic evincitur. Cum (per hyp.) sit $\alpha + A = 2R = \beta + B$, et α minor quam $\beta + \gamma$, erit A maior quam $B - \gamma$, seu $A + \gamma$ maior quam B. Similiter, quia β minor est quam $\alpha + \gamma$: patet, esse B maiorem quam $A - \gamma$, seu $B + \gamma$ maiorem quam A. Adhuc cum sit $\alpha + \beta + A + B = 4R$, et $\alpha + \beta + \gamma$ minor quam 4 R (per hyp.): erit $A + B$ maior quam γ. Ac quoniam est $\alpha + \beta$ maior quam γ: erit $A + B$ minor quam $4R - \gamma$, seu $A + B + \gamma$ minores 4 Rectis. Proinde anguli A, B, γ habent conditiones in propositione requisitas.

Casus III. Cum angulorum datorum α, β, γ, duo α et β sunt aequales: eadem fieri debent, quae in casu primo vel secundo praecepimus, prouti anguli α, β acuti erunt vel

vel obtusi. Demonstratio quoque eadem erit, praeterquam quod iam brevius ostendi poterit, rectam PD semper minorem esse ipsa cd. Namque in hoc casu, ob aequalitatem rectarum AD, AE (per constr.), punctum P non potest cadere nisi intra angulum EAD $= \gamma$, et ang. PAD erit $= \frac{1}{2}\gamma$, ideoque, si α, β sint acuti, minor angulo α (per hyp.). Ergo, cum anguli ad D et d sint recti, et AD $= ad$ (per constr.), erit PD minor quam cd. Sed et, cum α, β obtusi sunt, erit $\frac{1}{2}\gamma$ minor quam A deinceps positus ipsi α: quoniam (per hyp.) $2\alpha + \gamma$ minor est quam 4 R, et $\alpha + A = 2$ R.

8. Ex hoc lemmate haec fluunt *Corollaria*, quae inprimis in gratiam eorum, quae sequuntur, sunt notanda. 1) Si angulus solidus comprehendatur duobus planis acutis α, β, et uno recto vel obtuso γ: inclinatio planorum, in quibus sunt anguli α, β, ad se invicem erit versus exteriora solidi. Nam quia ang. γ rectus vel obtusus est: erit rectae gh quadratum aequale quadratis rectarum fg, fh, vel eisdem maius (per 12. II. Elem.). Sunt autem rectae fg, fh aequales rectis ap, ak, et hae maiores sunt rectis cp, ck, seu rectis gi, hi. Quare quadratum rectae gh maius erit quadratis rectarum gi et hi simul sumtis, ideoque angulus gih obtusus erit, ac proinde planum VAB ad planum VAC inclinatum erit versus exteriora anguli solidi A. 2) In eadem hypothesi planum cuiusque anguli acuti VAC ad planum tertii BAC inclinatum erit versus interiora solidi. Etenim in hac hypothesi punctum P cadat necesse est intra ang. BAC, et proinde etiam recta VP intra angulum solidum respectu communis intersectionis AC dictorum planorum. 3) Contra ea, si duo anguli plani obtusi VAB, VAC cum recto vel obtuso BAC comprehendant angulum solidum (fig. 7.): cuiusque ex illis angulis planum ad planum huius inclinatum erit versus exteriora solidi; quemadmodum et ipsorum planorum VAB, VAC alterum ad alterum inclinationem versus exteriora solidi habet. 4) Si in angulo solido trigono sint duo acuti plani aequales: plana horum

 rum

rum ad planum tertii inclinata erunt verſus interiora ſolidi. Sin autem duo plani obtuſi aequales inſint: contrarium accidet. 5) Si in angulo ſolido trigono ſint duo plani acuti aequales: crus ipſis commune inclinatum erit ad planum tertii anguli verſus eas partes, verſus quas crura huius anguli tendunt. 6) Angulus ſolidus per hoc lemma conſtructus, pyramidalis ſit (§. 3) neceſſe eſt. Nam ſumto in ſingulis trium planorum angulorum cruribus AB, AC, AV puncto quolibet ab A diverſo, poterit per haec tria puncta duci planum (per 2. XI. Elem.) quod baſis erit pyramidis, verticem ſuam habentis in A puncto.

9. Quibus praemiſſis, demonſtrabimus nunc, varia ratione fieri poſſe angulum ſolidum pyramidalem, quatuor pluribusve angulis planis comprehenſum, quorum ſumma vel adaequet, vel ſuperet quatuor Rectos. Sit igitur

I. *Problema.*

Angulum ſolidum pyramidalem conſtruere, quatuor angulis planis comprehenſum, qui ſimul ſumti excedant quatuor rectos dato angulo Q.

Solutio. Bifariam ſecetur angulus Q, et conſtituatur angulus ſolidus ad punctum H (fig. 8.) ex duobus planis obtuſis IHK, LHK, quorum quisque ſit $= R + \frac{1}{2} Q$, et angulo IHL, qui ſit minor complemento anguli Q ad duos rectos; id quod per Lemma praecedens fieri poſſe facile intelligitur. Deinde ex puncto H plano IHL ad rectos excitetur recta HM ad eas partes, ad quas eſt recta HK (per 12. XI. Elem.). Habebimus hac ratione angulum ſolidum pyramidalem (remoto plano IHL), comprehenſum quatuor planis angulis IHM, LHM, IHK, LHK, quorum ſumma $= 4 R + Q$.

In qua ſolutione omnia partim per ſe, partim per Coroll. 4. et 6. praecedentis lemmatis ſunt manifeſta.

II. *Problema.*

10. *Angulum ſolidum pyramidalem conſtruere, comprehenſum quatuor planis angulis, qui ſimul ſumti adaequent quatuor rectos.*

Solu-

Solutio. Capiatur (fig. 9.) quilibet angulus acutus NKQ, qui per rectam KP utcunque secetur in duas partes, m, n. In plano huius anguli rectae KP per punctum K ducatur perpendicularis LM, et producatur QK in R, ut recta KM faciat cum rectis KN, KR angulos x, y, qui etiam erunt acuti. Ducatur etiam per K recta KZ, quae cum ipsa KN angulum comprehendat z acutum quidem, sed maiorem angulo NKQ. Deinde ex angulis x, z, et MKQ seu $R+m$, fiat angulus solidus, in quo sit angulus planus BAC$=R+m$, BAD$=x$, et DAC$=z$ (fig. 10); item ex angulis y, z, et LKN seu $R+n$, fiat angulus alius solidus ACDE hoc pacto, ut posito angulo CAE$=R+n$ in plano subiecto similiter, atque angulus BAC in eodem positus erat, angulus CAD$=z$ constituatur ad sinistrum crus AC illius anguli CAE, si in priori solido angulus $z=$DAC constitutus fuit ad dextrum crus AC anguli CAB, ac vicissim. Iungantur denique hi duo anguli solidi ita, ut puncta A, et rectae AC, et anguli DAC coincidant: habebitur, remoto plano CAD, angulus solidus, pyramidalis, comprehensus quatuor planis angulis EAC, EAD, DAB, BAC, quarum summa erit aequalis quatuor rectis.

Demonstratio. Posse enim ex tribus angulis planis $R+m$, x, et z per lemma praec. construi angulum solidum pyramidalem, sic ostendemus. Est $x+z=$MKZ, et $R+m$ $=$MKQ. Ergo, quia (per constr.) MKZ maior est quam MKQ, erit $x+z>R+m$. Et quia $R+m$ est obtusus, x autem et z acuti sunt, evidens est, esse $R+m+x>z$, et $R+m+z>x$. Adhuc quia m et z sunt acuti, erit $R+m+x+z<4R$. Ergo ex tribus angulis $R+m$, x, et z construi potest angulus solidus. Similiter ostendetur, ex tribus angulis planis $R+n$, y, et z angulum solidum componi posse. Iam si iungantur hi duo solidi anguli praedicta lege, dico, neutrum planum angulorum CAE, DAE cadere posse in planum alicuius anguli BAC vel BAD in primo solido. Nam quia, iunctis duobus solidis, plana EAC, BAC sunt ad diversas partes plani DAC, et ad hoc planum inclinata sunt versus

verſus interiora cuiusque anguli ſolidi (per 2. coroll. Lemm.), et ergo verſus easdem partes rectae AC: plana EAC, BAC diverſa ſint, et ſe mutuo revera ſecent in recta AC, neceſſe eſt. Idem de duobus planis DAE, DAB ſimiliter liquet. Nam (per conſtr.) haec plana ſunt ad diverſas partes plani DAC, et (per 1. coroll. Lemm.) ad hoc inclinata ſunt verſus exteriora cuiusque anguli ſolidi, ideoque verſus easdem partes rectae communis AD. Cum itaque demonſtratum ſit, angulos EAC, BAC, DAE, DAB eſſe in totidem diverſis planis: patet, angulum ſolidum ad punctum A conſtitutum eſſe, qui quatuor his angulis planis comprehendatur. Hunc porro eſſe pyramidalem, nequit eſſe dubium. Sumtis enim punctis B, E, C in rectis AB, AE, AC utcunque, intelligatur planum per ea tranſiens; hoc efficiet cum planis BAC, EAB, EAC pyramidem, cuius vertex erit punctum A. Cadet autem recta AD (per conſtr.) inter plana EAB, CAE, BAC, hoc eſt, intra illam pyramidem BCEA. Ergo recta AD baſi eius, ſeu plano EBC, occurrat neceſſe eſt; ut ergo omnes quatuor rectae AB, AE, AC, AD ſecentur ab uno eodemque plano ad easdem partes puncti A. Denique cum ſit ang. BAC $= R + m$, EAC $= R + n$, BAD $= x$, et EAD $= y$, ſint autem anguli $m + n + x + y = 2$ R (per conſtr.): patet, quatuor angulos planos BAC, EAC, BAD, EAD in angulo ſolido conſtructo ſimul ſumtos eſſe $= 4R$. Q. E. D.

III. *Problema.*

11. *Angulum ſolidum pyramidalem conſtruere, comprehenſum quinque angulis planis, quorum ſumma quatuor rectos ſuperet dato angulo T.*

Solutio. 1) Si datus angulus T, quem minorem ponimus duobus rectis, non ſit maior ſeſquirecto: ſecetur utcunque in duas partes inaequales Q, S, quarum minor ſit S; et erit ergo S minor recto, cum ſit S $< \frac{3}{4}$ R. 2) Sin autem fuerit T $> \frac{3}{2}$ R: capiatur aliquis angulus acutus S $>$ 2 T — 3 R. Quod fieri poteſt. Quia enim 2 T $<$ 4 R; erit 2 T — 3 R $<$ R; ideoque capi angulus S ſic poteſt, ut

minor

minor quidem ſit recto, maior tamen quam $2\,T - 3\,R$. Hic angulus S auferatur ex dato T, et reliquus ſit Q. 3) In utrovis caſu fiat (fig. 3.) angulus ſolidus A trigonus, cuius planorum unus BAC ſit rectus, reliqui duo VAC, VAB ſint acuti, inter ſe et angulo $\frac{1}{2}(R+S)$ aequales; et determinetur (per Lemma) inclinatio plani cuiusvis horum duorum angulorum VAC, VAB ad planum recti BAC, quae inclinatio ſit aequalis angulo *cdq* in fig 2. 4) Poſthaec fiat (per I. Problema) angulus ſolidus pyramidalis H (fig. 8), comprehenſus quatuor planis angulis, quorum ſumma ſit $= 4\,R + Q$, hoc tamen pacto, ut angulus LHI, quo plana, in quibus ſunt anguli recti IHM, LHM, ad ſe mutuo inclinantur, maior ſit angulo *cdq*. Quod fieri poterit, quia demonſtrabimus angulum $cdq < 2\,R - Q$. 5) Denique huic ſolido angulo applicetur extrinſecus angulus ſolidus trigonus, prius conſtructus, ita, ut huius ſolidi angulus planus rectus cum angulo recto LHM in illo ſolido congruat. Dico factum eſſe, quod fieri oportebat.

Demonſtrandum hic eſt ante omnia, angulum *cdq* ſemper minorem fore complemento anguli Q ad duos rectos. Nam ſi T non ſit maior quam $\frac{3}{2}R$: fore $T - \frac{1}{2}S < \frac{3}{2}R$, manifeſtum eſt. Et ſi $T > \frac{3}{2}R$: iterum erit $T - \frac{1}{2}S < \frac{3}{2}R$. Eſt enim $2\,T - 3\,R < S$ (per hyp.), ideoque $T - \frac{1}{2}S < \frac{3}{2}R$. Cum itaque in utroque caſu ſit $T - \frac{1}{2}S < \frac{3}{2}R$; ac (per hyp.) ſit $T - S = Q$: erit ſemper $Q + \frac{1}{2}S < \frac{3}{2}R$, et ergo $\frac{1}{2}S < \frac{3}{2}R - Q$, et proinde $\frac{1}{2}(R+S) < 2\,R - Q$. Iam in fig. 3. ex puncto V, quod eſt extremum rectae PV, quae in conſtructione anguli ſolidi trigoni (per Lemma) plano BAC ad rectos ducta eſt ex puncto P, ducatur ad punctum D in plano VAC recta VD: et erit angulus VDP inclinatio plani VCA ad planum BAC, ideoque $VDP = cdq$. Verum, ob angulum BAC rectum, et $AE = AD$, et $AEP = ADP = R$ (per conſtr.), eſt $PD = AD$. Sed $VD < VA$, ob angulum VDA rectum. Quia ergo in triangulis PVD, VAD, ad P et D rectangulis, eſt $DP = DA$, DV autem minor quam AV: erit angulus VDP minor quam VAD. Hinc,

 cum

cum ſit angulus VAD $= \frac{1}{2}(R+S)$ per conſtructionem, patet, ſemper fore $cdq < \frac{1}{2}(R+S)$. Vidimus autem, ſemper eſſe $\frac{1}{2}(R+S) < 2R - Q$. Oſtenſum ergo eſt, fore ſemper angulum cdq minorem complemento anguli Q ad duos rectos. Ex quo perſpicuum eſt, angulum LHI (fig. 8), qui minor eſſe debet quam $2R - Q$ (per I. Probl. et Lem.) ſumi poſſe maiorem ipſo cdq.

Quapropter, ſi angulus ſolidus A trigonus, ſecundum praeceptum 3 conſtructus, ita iungatur angulo ſolido tetragono, ut illius angulus planus rectus congruat cum huius angulo plano recto LHM (fig. 8): planum anguli acuti $\frac{1}{2}(R+S)$, qui in illo ſolido adiacebit rectae HM, inclinatum erit ad planum LHM ſub angulo cdq, qui minor erit angulo LHI, ſub quo in angulo ſolido tetragono planum anguli IHM ad planum LHM inclinatum eſt. Igitur planum illius anguli acuti $\frac{1}{2}(R+S)$, inſiſtens rectae HM, cadet inter plana LHM, IHM. Deinde etiam hoc manifeſtum eſt, alterius anguli acuti in ſolido trigono A planum, quod inſiſtet rectae LH, non poſſe cadere in planum LHK ſolidi tetragoni, ultra rectam LH productum: cum haec duo plana ſint ad diverſas partes plani LHM, cui in recta LH inſiſtunt, et ad hoc inclinata ſint verſus easdem partes rectae LH. Porro, quia vidimus, plana angulorum acutorum $\frac{1}{2}(R+S)$ inter plana LHM, IHM, LHI cadere: non eſt dubium, quin etiam crus his duobus angulis commune inter eadem tria plana cadat, ideoque ſatis productum verſus easdem partes, verſus quas ex puncto H educitur, plano KLMI etiam occurrat. Ex quibus omnibus apparet, conſtructum eſſe angulum pyramidalem, in quo ſint quinque anguli plani, in totidem diverſa plana cadentes. Et quoniam hi quinque anguli ſunt $R + \frac{1}{2}Q$, $R + \frac{1}{2}Q$, R, $\frac{1}{2}(R+S)$ et $\frac{1}{2}(R+S)$, eorum ſumma efficit $4R + Q + S = 4R + T$. *Q. E. D.*

12. Equidem hac methodo poſſet etiam conſtrui angulus pyramidalis ſex angulis planis contentus, qui ſimul ſumti quatuor rectos excederent angulo dato: ſed ut appareat,

reat, non unam duntaxat methodum ad huiusmodi angulos ſolidos efficiendos adhiberi poſſe, lubet ſubiicere

IV. *Problema.*

Ex planis angulis ſex aequalibus, quorum ſumma excedat quatuor rectos, angulum pyramidalem conſtruere.

Solutio. 1) Centro Q (fig. 12.) intervallo quolibet QN deſcribatur circulus, in quo ponatur angulus ad centrum NQO = $\frac{4}{3}$ Recti: et ſuper recta NQ fiat alius angulus ad centrum NQS, maior ipſo NQO, ſed minor Recto. Ex puncto S, in quo crus QS huius anguli peripheriam ſecat, demittatur in crus alterum QN perpendiculum SR, quod rectae QO occurret in puncto T inter O et Q. Per hoc punctum T agatur rectae QN parallela, quae peripheriae occurrat in puncto X. Capiatur in peripheria inter puncta X et N quodvis punctum W, per quod ad rectam SR agatur parallela WY, circumferentiam iterum ſecans in Y, et iungantur rectae QY, QW, quae comprehendent angulum quendam quatuor tertiis recti minorem WQY, cum dimidius angulus WQY, hoc eſt angulus NQW, minor ſit angulo NQO. 2) Fiat angulus ſolidus A (fig. 13), qui contineatur tribus planis angulis BAC, CAD, DAB, aequalibus ſibi invicem et angulo WQY. 3) Conſtruantur tres alii anguli ſolidi, ſibi invicem aequales, quorum unus ſit (fig. 3) A, comprehenſus angulo plano BAC ≐ angulo BAC in fig. 13, et duobus VAC, VAB aequalibus ſibi mutuo et angulo NQS, quod fieri poteſt (per Lemma), quoniam angulus NQS maior eſt dimidio anguli BAC ſeu YQW. 4) Hi tres anguli ſolidi applicentur ad angulum ſolidum A (fig. 13.) extrinſecus ſic, ut in unoquoque trium illorum ſolidorum angulus planus BAC is, qui eſt = WQY, congruat cum aliquo angulorum planorum BAC, CAD, DAB in ſolido figurae 13. Ita habebitur angulus ſolidus pyramidalis, contentus ſex planis angulis, aequalibus inter ſe et angulo NQS, quorum ſumma maior erit quatuor rectis.

Demonſtratione hic nihil indiget, praeter hoc, angulum ſolidum hexagonum, ſecundum haec praecepta conſtructum,

ſtructum, fore pyramidalem. Quod ſic oſtendemus. In tribus rectis, quae ad efficiendum angulum ſolidum A (fig. 13.) concurrunt, capiantur puncta B, C, D aeque diſtantia a puncto A, per quae tranſire intelligatur planum, quod plana trium angulorum aequalium ſecabit in rectis BC, CD, DB ſibi invicem aequalibus. Ex vertice A anguli ſolidi demiſſum ſit in planum BCD perpendiculum AG, et ex puncto G, ubi inſiſtit, rectae BC ad rectos ducta ſit GF, et iuncta AF, quae ergo bifariam ſecabit angulum BAC. Porro in fig. 3. ex puncto V in planum ang. EAC demiſſum ſit perpendiculum VP, et ex eodem V ad AC, AE perpendiculares ductae ſint VD, VE, et iunctae AP, PD, PE. Ac cum ſit ang. VAD = VAE (per conſtr.) angulus EAD bifariam ſectus erit per rectam AP; eritque ergo ang. PAE = angulo BAF in fig. 13. Iam ratio AV: AP componitur ex rationibus AV: AD, et AD: AP, quarum haec aequalis eſt rationi AF: AB in fig. 13; et quoniam ang. VAD = angulo NQS in fig. 12 (per conſtr.), ratio AV: AD aequalis erit rationi QS: QR. Ergo ratio AV: AP componetur ex rationibus AF: AB, et QS: QR. Atqui ratio AF: AB porro componitur ex rationibus AF: FB, et FB: AB, quarum haec aequalis eſt rationi *v*W: QW in fig. 12, (dicto *v* puncto interſectionis rectarum WY, NQ), quoniam (per conſtr.) angulus BAC = WQY. Eſt autem (per conſtr.) W*v* $<$ TR, ideoque *v*W: QW $<$ TR: QS. Quamobrem ratio AF: AB minor eſt compoſita ex rationibus AF: FB, et TR: QS. Hinc ratio AV: AP minor etiam erit ratione compoſita ex rationibus AF: FB, et TR: QR. At in fig. 13. eſt AF: FG = (AF: FB)+(FB: FG), et iunctis rectis GB, GC, GD, quae, ob aequalitatem rectarum AB, AC, AD, et angulos ad G rectos, ſibi invicem aequales erunt, punctum G erit centrum circuli, qui circa triangulum aequilaterum BDC poteſt circumſcribi; cui conſequens eſt, angulum BGC eſſe = $\frac{4}{3}$ R, et ergo ang. BGF = $\frac{2}{3}$ R. Quare, cum in fig. 12 angulus TQR etiam ſit = $\frac{2}{3}$ R (per conſtr.), erit FB: FG = TR: QR.

Ergo

Ergo ratio AV: AP minor ſit neceſſe eſt ratione AF:FG; et propterea angulus VAP in fig. 3. minor erit angulo AFG in fig. 13. Iam illud perſpicuum eſt, ſi angulus ſolidus A in fig. 3. applicetur angulo ſolido A fig. 13. ſic, ut angulus planus CAB in illo ſolido congruat cum angulo plano BAC in hoc, rectam AP caſuram eſſe in rectam AF, et rectam AV, in qua reliquorum duorum angulorum illius ſolidi plana ſe mutuo ſecant, poſitam fore in plano GFA, quippe quod plano BFA ad rectos eſt. Itaque cum nunc rectae AV et FG ſint in eodem plano, et a transverſa AF ſic ſecentur, ut angulorum alternorum alter altero minor ſit: patet, rectam AV, in hoc ſitu productam, occurſuram eſſe productae rectae GF, ideoque etiam plano BDC, ad easdem partes puncti A, ad quas rectae AB, AC, AD eidem plano occurrunt. Quod cum de reliquis duabus rectis, quae cum his quatuor, modo commemoratis, ad angulum ſolidum in puncto A formandum concurrunt, eodem modo demonſtrari poſſit: liquet (§. 3.) angulum ſolidum hexagonum A eſſe pyramidalem. *Q. E. D.*

13. Conceſſa anguli dati in tres partes aequales ſectione, poterit eadem methodo conſtrui angulus ſolidus pyramidalis ſub ſex aequalibus angulis planis, qui quatuor rectos dato angulo excedant. At quoniam illa anguli dati triſectio vim geometriae elementaris ſuperat, maluimus problema ad iſtum modum proponere, praeſertim cum hic modus ad inſtitutum noſtrum haud minus ſit accommodatus. Ceterum latius patere hanc methodum, et ad conſtruendum angulum ſolidum pyramidalem, octo, vel decem, vel quotvis numero pari angulis planis aequalibus, quatuor rectos excedentibus, comprehenſum, etiam valere, omnes in geometricis contemplationibus paullo exercitatiores facile intelligent. Illud tantum admonebimus, ſi deſideretur angulus ſolidus talis, qualis ſupra (§. 3.) mentionem iniecimus, in quo ſcilicet ſex ſint plani aequales, ex quorum ſex cruribus tria in unum idemque planum, reliqua vero tria ad easdem huius plani partes cadant, magnitudinem unius-

cuiusque horum ſex angulorum hoc facili calculo, cuius ratio ex praecedenti demonſtratione ſit perſpicua, poſſe definiri. Per 3 dividatur coſinus 30 gr. quotiens erit coſinus alicuius anguli acuti, qui erit quaeſitus, et invenietur in canone ſinuum = 73 gr. 13′ 16″, 81. Nam ſi in fig. 13. pyramidem ABDC intelligamus eſſe tetraedrum, erit angulus BAF = 30 gr. = GBF; et quia ergo AF: FB = FB: FG, erit AF: FG = FBq: FGq = 3: 1. Quare cum nunc (fig. 3.) in angulo ſolido A, qui plano angulo BAC tetraedri applicandus eſt, debeat eſſe AV: AP = AF: FG = 3: 1, et angulus planus EAD aequalis eſſe 60 gr. ratio autem AV ad AP componatur ex rationibus AV: AD, et AD: AP, ſeu ex ratione ſinus totius ad coſinum anguli quaeſiti VAD, et ratione coſinus 30 gr. ad ſinum totum: liquet, inferendum eſſe, quemadmodum 3 ad 1, ita coſin. 30 gr. ad coſin. anguli VAD quaeſiti.

14. Cum ex hactenus dictis ſatis ſuperque pateat, multos angulos ſolidos, atque in his etiam pyramidales formari poſſe, de quibus propoſitio XXI. Libri XI. Elementorum non ſit vera: negari ſane nequit, hanc propoſitionem hactenus per errorem pro univerſaliter vera habitam eſſe. Sed nunc haud dubitamus fore quosdam, qui quaeſtionem moveant, ſitne huius erroris culpa ipſi *Euclidi* tribuenda, an fortaſſe librariorum vel editorum veterum incuria vel περιεργίᾳ factum ſit, ut verba quaedam huius propoſitionis, quae debitam aut limitationem, aut exceptionem continuerint, ex contextu exciderint vel extruſa ſint. Quae quaeſtio talis eſt, ut ad eam non liceat, niſi coniectando, reſpondere. Et noſtram quidem hac de quaeſtione ſententiam ſi quis requirat, ingenue fatebimur, non videri nobis *Euclidem* huius erroris poſſe abſolvi. Quod tamen ſalva reverentia erga hunc antiquiſſimum Geometriae magiſtrum, quo meliorem nullum usquam reperimus, dictum putari volumus. Equidem ſi certo conſtaret, Scholium illud, quod extremae propoſitioni Libri XIII. Elementorum, in qua *Euclideum* opus terminatur, adiectum legimus, ipſum *Euclidem* habere aucto-

rem:

rem: vix dubium foret, in XXI. undecimi ſcribenda bonum dormitaſſe *Euclidem*. Namque illius Scholii demonſtratio hanc undecimi libri propoſitionem totidem verbis repetit, et ita eſt comparata, ut nullam vim habere queat, niſi apud eum, qui hanc propoſitionem pro univerſaliter vera habeat. Sed cum videamus, magna probabilitate opponi poſſe, Scholium iſtud pariter atque ea, quae id praecedunt a verbis ἄλλως, ὅτι μείζων κ. τ. λ. aſſuta eſſe propoſitioni XVIII. Libri XIII. a veteri quodam Mathematico, et fortaſſis a *Theone* Alexandrino, quem, ex iis, quae de ſe ipſe in aliquo loco commentarii ſui in Cl. *Ptolemaei* Μεγάλην Σύνταξιν ſcripſit,*) conſtat novam editionem Elementorum paraſſe, in qua nonnullas propoſitiones adiecerit. Nolumus inſiſtere huic argumento. Eſt autem alia ratio, quae nobis perſuadet, *Euclidem* nimium feſtinanter hic iudicaſſe. Videlicet, haud eſt veriſimile, eum, cum haec de angulis ſolidis exponeret, notiones diverſarum formarum anguli ſolidi animo habuiſſe comprehenſas. Quomodo enim in propoſitione XX. ſimpliciter affirmare potuiſſet, in angulo ſolido, tribus planis angulis contento, duos planos utcunque ſumtos tertio eſſe maiores, ſi notionem anguli ſolidi gibbi menti impreſſam habuiſſet? Praeterea, cum in toto eius opere anguli plani gibbi nullum occurrat veſtigium, etſi huiusmodi angulo nomen anguli, per definitionem octavam primi, aeque ac ceteris angulis convenit: probabile eſt, eum nec de angulo ſolido gibbo, nec de illo angulo ſolido, qui eſt ad verticem pyramidis, in cuius baſi angulus gibbus planus occurrit, tunc, cum de angulis ſolidis ſcriberet, cogitaſſe. Quodſi autem diverſae anguli ſolidi formae menti ipſius praeſentes non fuerunt, defuit ſane ratio, quamobrem non ſimpliciter de omni angulo ſolido affirmaret, quod illi formae, quam animo intuebatur, convenire videbat. Quae cum ita ſint, non temere forſan eſt, quod credamus, com-

munis

*) Locus ille eſt pag. 50: Δέδεικται ἡμῖν, ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Στοιχείων, πρὸς τῷ τέλει τοῦ ἕκτου βιβλίου.

munis istius errati auctorem ipsum fuisse *Euclidem*, eoque magnum nobis documentum dedisse, quam sit ingenium omnium hominum ad errorem proclive, quantoque cavendum sit opere, ne qua de re ante aliquid pro certo statuamus, quam notio eius plane distincte informata fuerit animo, atque in omnes quasi partes versata, et undique inspecta.

Johann Winkelmanns Sendschreiben von Herkulanischen Entdeckungen.

h. e.

IOHANNIS WINCKELMANNI EPISTOLA ad Comitem Illustriss. HENRICUM de BRüHL, de Inventis Herculanensibus.

Dresdae, in officina libraria Waltheri, 1762.
12 plagg. in 4.

Comitatus Anno 1762. Illustrissimum Comitem *Henricum de Brühl* Neapolim, Auctor Celeberrimus, Vir omni nostra laude maior, iam in memoriam revocat huic miracula urbis, quae nunc *Portici* vocatur, suis ibi oculis conspecta, et digna omnino, quae a docto tamque antiquitatis omnis perito viro accuratius examinarentur illustrarenturque. Per trium hebdomadum spatium in hoc oppido versatus, omnia vidit, quae quidem videre licuit, regio inprimis mandato omnibus sibi claustris Musei huius elegantissimi reclusis ab inspectore Camillo Paderni atque reseratis. Ostendit autem initio situm urbium a Vesuvio vastatarum, Herculani nempe, Pompeiorum, et Stabiarum, positionemque Herculani ex Strabone declarat,

rat, ibique ἄκραν non promontorium, ſed regionem in mare longe porrectam (Erdzunge) explicat, et caput vertit, cuius littus in pelagum excurrat. Plana igitur in tellure, haud excelſiore in loco ponit Herculanum, ideoque tam alte ſub terra conſediſſe. Coniicit exinde, mare eo tempore longe altius, ut in Batavis adhuc eveniat, intumuiſſe, quod eo loco ſtatua Bacchi, Puteolis reperiunda, conchis quibusdam, Dactyli quae vocantur, perforata ſit atque corroſa, nihiloque tamen ſecius medio in foro collocata. Magnitudine autem ſine dubio excelluit Herculanum, comprobantibus id nongentis, amplius, diverſoriis et hoſpitiis, quorum index in inſcriptione pag. 41. ſubminiſtratur. Quia autem hunc locum Petronius Herculis porticum dixerit, hinc nomen recentius apud Italos, Portici, conſecutum eſſe, Winkelmannus haud iniuria opinatur. Differit tum de ſitu Pompeiorum, ibique portum quidem fuiſſe docet; neque tamen ideo credit mari proximos fuiſſe, ſed merces fluvio Sarno transportatas. Herculanum iam antiquiori aetate perquiſitum fuiſſe, et quantum fieri potuerit inveſtigatum, meatus complures ſubterranei, labore incredibili perfoſſi, teſtantur, inſcriptio praeterea, etſi obſcurior paulo, confirmat. Recentiori vero memoria, inſtituto puteo, tres ſtatuae deprehendebantur, Romam initio, deinde Dreſenam in Muſeum translatae; quarum indicio reliqua huius urbis monimenta adeſſe ibi ſepulta colligebatur. Mandabatur cura huius negotii imperito cuidam, ut fit, homini, cuius inſcitia et negligentia, maxima his vetuſtatis ſpoliis allata ſunt damna; ſed eius qui in locum ſucceſſit, reparavit eos errores, et ſtudio ſcientiaque ſua non Herculanum modo, ſed Stabias etiam, et Pompeios detexit. Verſantur autem, qui occupati ſunt hoc labore, ita detegendis his urbibus, ut nihil ſane oculis abſconditum tectumque eſſe poſſit, cum via prima-

ria facta, ad dextram finiſtramque fodiunt, atque omnes angulos perreptant. Loca perquiſita egeſta rurſus terra complentur, eum potiſſimum in finem, ne picturae aere ac tempeſtate mutilentur, ſed quaſi hoc operculo tegantur; etſi lente omnino ac tarde in hoc procedatur negotio, ita ut ſeri nepotes, imo poſteri, habere adhuc videantur, in quo operas ſuas collocent. Inſequentia adhuc ab oblivione interituque vindicata ſunt: Theatrum Herculanenſe, complexum ordines 18 ſedium, tanta amplitudine, ut in interiori modo area 3500 homines locum capere potuerint, omiſſis reliquis, e quibus ſpectare poſſent, ſedibus. Erat in hoc theatro quadriga, aere inaurato, et baſi marmorea, ſed deſtructis eiusdem partibus truncatisque, imperitia operarum, ex hoc aere clypei regis et reginae effecti ſunt, et ex equis quatuor unus modo, ſed elegantiſſimus, concinnatus, in atrio Muſei conſtitutus. A theatro haud longe aberat Templum, Herculis ut credebatur, ex quo permultae picturae ſublatae, ut Telephus, Chiron, Achilles, Pan, Olympus, et Theſeus, interfecto Minotauro ex Creta reverſus, et puerorum puellarumque oſculis exceptus. Spectabantur praeterea ſtatuae equeſtres ſenioris et iunioris Nonii Balbi; nec procul ab hoc ſpatio Villa erat, in qua codices antiqui, de quibus deinceps, reperti ſunt. Villa haec magnam piſcinam continebat, quam varia cingebant Topiaria, et area columnis lateritiis fulta. Interiectae columnis erant ſtatuae, clypei potiſſimum, et pavimentum admirabile, copioſius ab Auctore deſcriptum. Extra eum locum camera erat obſcurior, ſerpentum picturis exornata, unde Eleuſinia feſta ibi celebrata credit Winckelmannus, comprobante id ipſius ex ſententia tripode aeneo, ibidem invento. In urbe Pompeiorum a. 1761 templum exiguum deprehenſum fuit, altari, puteo, ciſterna, et ſolario memorabile. Muſeum ipſum, tum ſupellectilem variam, tum

tum codices complectitur. Spectant ad illam mille et plures picturae, vitro iam inclusae, sed maiores, ut Theseus, Telephus, Chiron, ianuis vitreis sunt septae. Plurimae arido nituntur fundamento (*à tempera*,) paucissimae coloribus fluidis *à fresco*. Pulcherrimae repraesentant Saltatrices, Centauros, Topiaria, eaedemque fere omnes in moenibus urbis sunt inventae. Accedunt statuae venustissimae, ut Palladis, matris Nonii Balbi, Dianae, et viri Aegyptii minutula, mensulam prae se ferentis, ideoque sine dubio Isidaei sacerdotis. Memorat hic Noster, omnia suis se oculis usurpasse, praeter obscoenam quandam imaginem, quae Satyrum cum capra repraesentet, nemini prorsus spectandam. Clypei vel ex marmore sunt confecti, vel aere. Numeratur in marmoreis Archimedes, qui pictas literas ARXIM ante aliquot adhuc annos habuit inscriptas, iam nimis contrectantium manibus deletas. Aenei propter ornatum comarum, quo inprimis exsplendescunt, magni sunt omnino faciendi: qua de re eruditissime Winckelmannus exponit. In minoribus memorabiles sunt Epicurus, Hermarchus, Zeno, Demosthenes, Alexander equestris, cuius sane equus cum aliis pulcherrime conspirat. Pallas et Venus, quarum illa pateram dextra, sinistra hastam gerit, haec armillas et periscelides. Aeneas quoque cum Anchise, adiuncto Iulo, spectantur; sed, quod mirere, omnes capitibus asininis. Desideramus hic ingenium fertilissimum Auctoris, quem lepidam hanc imaginem, eiusque causas, explicuisse optaremus. Adest Priapus parvus, sed artis, ut A. testatur, plane singularis, ridiculam sane personam repraesentans. Postea inscriptiones nonnullae afferuntur. Quarum aliae locationes praediorum, aliae Agrippinae Augustae, Augustalis cuiusdam, aliorumque hominum memoriam conservant. Maxime tamen inscriptio, Veneri sine dubio sacrata, est notatu dignissima, quam Martorelli de regia Theca Cala-

maria pag. 373 explicavit, nec plane inepte; etſi Martialis, ad quem ille provocat, non ſatis idoneum perhibere teſtimonium ipſi Winckelmanno videtur. Sed dum poſtea Auctor inſcriptionem graecam affert, in ea certe *τι μελει σοι*, non poteſt verti, quid me ſollicitum habet, *(was kümmerts mich,)* ſed potius, quid angit te. Transit Auctor ad ſupellectilem reliquam. Orditur a panibus, quorum duo ſunt reperti, octoque ſecturas continent, indeque a Graecis ὀκτάβλωμοι vocati. Saepius tamen inciſio crucis formam habebat, ex quo quadrae, et τετράτρυφοι appellati. Conſpiciuntur praeterea dolia, maiora vini vaſa; et minora, amphorae, quae erudite diſcutiuntur: porro Tripodes, ſeu menſae tribus fultae pedibus, tripodes etiam ſacri, lampades, in quarum una ſedet veſpertilio, appropinquantis noctis nuntius, cuius alae elegantiſſimae, et naturae convenientiſſime ſunt expreſſae; Candelabra, librae, una omnes laude, et alia complura. Tum ad ianuas veterum A. accedit, et de earum cardinibus ex Muſeo Herculanenſi exponit. Extant praeterea vaſa multa, ad res gentium profanarum ſacras neceſſaria, ut praefericulum, ſeu amphora, aquae deſtinata, paterae, harumque nonnullae argenteae minores, aquae caldae deſtinatae. Adſunt etiam vaſa, alendis et ſaginandis muribus agreſtibus inſervientia, glireria nempe: qui cibus adhuc, confirmante Winckelmanno, magnorum Italiae virorum delicias facit. Adſunt tibiae ex oſſibus, ebore, et aere conflatae. Teſſera nomine Aeſchyli inſcripta conſpicitur, quae dabatur ſpectatoribus, quo facilior adeundi ſpectacula facultas praeberetur. Extant diſcus aeneus, perſona tragica, aureae bullae, ornatus nimirum non puerorum modo, ut vulgo creditur, ſed triumphantium quoque Imperatorum. Spectantur ſellae curules aeneae, cum in urbe eſſent eburnae, eadem, quae in numis conſpicitur, figura; ſpecularia, acus crinales,

males, armillae, inaures, alia, quibus enarrandis iam vacare non possumus. Scripta potius et libros in Herculano inventos adhuc breviter videamus. Qui quidem libri initio existimabantur prunae et adusta ligna, ita igne erant corrupta, dum literae in iisdem cognoscerentur. Colligebant prope mille horum Codicum partes, quorum plurimi Pompeiis servantur. Materia ipsorum est papyrus (Δέλτος, nunc *Berd* indigenis,) planta Aegyptia, ex regione quae Delta vocatur arcessita, cuius tamen non folia aut radix, sed tenella membrana caulis, recte Salmasio et Auctore ita iudicantibus, papyrum istam praebebat. Constant autem hi codices ex uno omnes folio, et eadem prope sunt longitudine, unius nempe palmi, subtiles admodum et teneri, conglutinati, et partim in se ipsis, partim in arundine quadam circumvoluti, quam arundinem ab antiquis Auctor noster censet umbilicum vocatam. Duobus opus erat baculis ad codices illos explicandos. Disputat hic A. adversus Martorellum, omnia volumina priscis denegantem populis, et quadratos modo iis libros relinquentem. Quantum hic fallatur, doctissimus Auctor opere ipso Anaglypho, cuius icon in fronte libri conspicitur, declarat. Adest mater cum duobus filiis, quorum maior quadratum tenet librum, minor autem traditus curae nutricis, globum illi ostendentis, quem duae Musae, Urania forte et Clio, manibus monstrant; sed haec convolutum gestat librum, adstante tertia Musa Melpomene. Adest etiam gemma, Cupidinem literis deditum, et volumen tenentem, repraesentans, praesente simul magistro, cum quadrato libro. Plurima autem Winckelmannus hic Martorelli menda detegit, quorum copia perhorruimus, inscitiam eius Auctoris cum Nostro admirati. Scripta ipsa omnia sunt Graeca, et una tantum parte exarata, ideoque nulla ὀπισθόγραφα, sed tamen columnis certis distincta. Quatuor tantum adhuc volumina legi possunt evoluta, quae

 ab

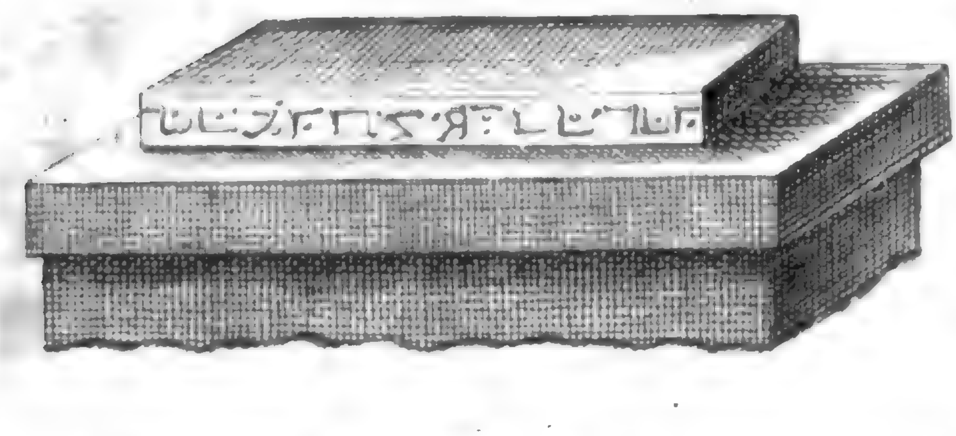
ab uno omnia proficiscuntur scriptore, Philodemo nimirum, cuius Cicero et Horatius, velut aequalis sui, iniiciunt mentionem. Primus liber Musicam nec mores nec rempubl. adiuvare magnopere, sed nocere potius declarat; alter partem quandam Rhetorices; tertius partem primam artis eiusdem; quartus vitia et virtutes complectitur. Literae omnes sunt maiusculae, et quadratae, verba nullis signis distincta, interdum tamen indicia interpunctionis, etsi paucissima, occurrunt. Puncta quaedam spectantur, quae accentuum vicem sustinuisse videntur, inprimisque versus quidam Euripidis, in muro Herculani repertus, iisdem, quibus adhuc scribitur, accentibus abundat. Adsunt etiam Palimpsesti, seu ceratae tabulae, quibus Auctor rationem modumque adiungit, quo evoluti hi fuerint codices, Herculeo prorsus labore. Adiungit denique descriptionem loci, quo Pompeiis haec cimelia servantur, quorum nunc ipse Inspector et eruditissimis et solertissimus, curam geret, quanta a viro politissimo, et antiquitatum peritissimo expectari possit.

BREVIS DESCRIPTIO

T A B U L A E

nitidiſſimis coloribus in fragmento muri gypſo obducti pictae, ex ruderibus Herculaneis, uti videtur, erutae, Neapolique Petropolim ad illuſtrem Virum C. a W. miſſae A. cIↃIↃCCLIX.

Acropodio impoſita ſtatua nuda feminea, globo inſiſtens maiori, minorem laeva porrecta manu tenens. In facie tabulae ſuperioris huius acropodii Inſcriptio:

Circa Acropodium ſaltantes VII. ſeminudae feminae, corollam albis atque rubris contextam roſis iugiter tenentes.

Ad

Ad latus pyramis erecta, cui lampadis loco impositus globus perforatus, flammulas fumumque edens. (Altitudo huius tabulae pollices Angl. XVI. Latitud. poll. XII —).

Venerem atque Floralia in hac tabula repraesentari nemo fere dubitat. Saltem quaeritur:

1. Cuius Alphabeti aut linguae sint inscriptionis litterae?
2. Quaenam illarum lectio?
3. Quaenam interpretatio?

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiæ

Calendis Decembris Anno MDCCLXII.

CONCILIA GERMANIAE, QUAE CELS. PRINC. Ioannis Mauritii, Archiepisc. Pragensis sumtu, Cl. IO. FRID. SCHANNAT, magna ex parte primum collegit, dein P. IOSEPH. HARTZHEIM S.I. plurimum auxit, continuavit, notis, digressionibus criticis, charta et praefatione chorographicis illustravit: TOMUS III. ab Anno M. ad MCCXC.

Colon. Aug. Agrippin. 1760. Alph. 5. duern. in fol.

Habes hic, Lector, Tomi III. Conciliorum Germaniae synopsin. Conciliorum, Hartzhemii sensu, quem ille toto Opere secutus est. Nam certe etiam his insunt, Curiae potius, seu Comitiorum nomine, quam Conciliorum, adpellanda. Sed diximus de talibus ad priores duos Tomos. Insunt igitur Parti huic quae sequuntur:

Prolegomena. Sermo Synodalis S. *Udalrici* Episcopi Augustani, qui in singulis Synodis parochianis Presbyteris annunciandus est. *Ratherii*, Veronensis et Leodiensis Episcopi, Synodica ad Presbyteros et ordines per universam Dioecesin constitutos. *Burchardi*, Wormatiensis Episcopi, Capitula, collecta de auctoritate, praesidio, membris, tem-

 pore,

pore, ordine Synodorum congregandarum, ex L. I. Decretorum. Quomodo initianda sit Synodus, seu: Ordo de celebrando Concilio. *Adelboldi*, Ultraiectini Episcopi, notificatio, qui et quot Ministeriales Laici suae Ecclesiae debeant interesse Synodo?

Saeculum XI. 1000. *Gandesheimense* III. Concilium. Willigisus, Archiep. Moguntinus, attentat celebrare Synodum, in Dioecesi suffraganea Hildesemensi, contradicente Legato Episcopi Hildesemensis. Pergit attentare Moguntinus, sed nullo effectu. 1001. *Romanum* Concilium sub Sylvestro II, de Gandesheimensi Ecclesia, cui subiecta sit? 1001. In *Palithi* I. Moguntinae provincia, de actis Concilii Gandesheimensis, in eadem causa. 1001. *Francofurt* IV. de eodem dissidio inter Willigisum Moguntin. et Bernwardum Hildesemensem, ob Gandesheimense Coenobium: Moguntinus differt consensum. 1002. *Tiburtinum* Concilium, in quo Sylvester Pp. audit Legatos e Germania reduces, et Legatos Episcopi Hildesemensis. Moguntini acta improbantur. 1002. *Merseburgi* I. Conventus, in quo Henricus Rex eligitur a Saxonibus, et horum lex observanda promittitur. 1002. *Duisburgi* III. in quo Henricus Rex a Lotharienfibus acceptatus, et Aquisgrani ab Hereberto, Archiepp. Coloniae, reconciliato, coronatur. 1003. *Theodonis* Villae, V. Conc. Nuptiae inter Conradum Carentanum, et Mathildam, filiam Regis Burgundiae, irritae declarantur ob consanguineitatem. 1004. *Magdeburgense* II. in quo Magdeburgi et Merseburgi novi Episcopi consecrantur, et Dioecesis Merseburgensis a Gisilario vastata redintegratur. 1005. *Constantiae* V. Conc. sub Lamberto, Episcopo. Litterae fictae de coelo lapsae damnantur. 1005. *Arneburch.* I. Conc. Damnantur nuptiae iniustae. 2. Venditio Christianorum gentilibus facta 3. Violatores iustitiae excommunicantur. 1005. *Tremoniense* II. Conc. Preces, sacrificia, elemosinae, post obitus Episcopo-

scoporum hic congressorum. Ibidem ieiunia et vigiliae mutuo pacto decernuntur. 1006. Conventio inter Henricum Regem et Episcopum Herbipolensem, de finibus novae Dioeceseos erigendae regundis. 1006. *Francomofurt.* V. Concilium, primum pro erigendo Episcopatu Bambergensi. S. Henrici, Regis, litterae de hoc Episcopatu. 1007. *Francofordii* VI. Accepta Bulla Ioannis XVIII. ratificantis votum regis; episcopi eidem subscribendo confirmant executionem fundatae Bambergensis Cathedrae. 1007. In Palithi II. mediante Rege Henrico conciliatur Willigisus Bernwardo, eique ve bo et pedo transfert coenobium Gandesheimense. 1008. *Werlae* I. Rectificatio conciliationis inter Moguntinum et Hildesheimensem, diplomate regio firmata. 1009. *Goslariae* I. in locum Ratherii Paderbornensis episcopi, Meinwercus, voto regis, Concilii, et Cleri, et populi, sufficitur. 1012. *Bambergae* I. in quo dedicatio Ecclesiae Bambergensis. 2. Gevehardus, Ratisponensis Episc. a Metropolitano suo accusatur. 3. Theodoricus, Metensis Episc. arguitur ob litteras Papae scriptas. 4. Promittitur restitutio Dioeceseos Merseburgensis. 1012. *Confluentiae* III. Tres fratres Lutzelburgici, adversantes fundatae Bambergae, proscribuntur. 1012. *Moguntiae* XV. Concil. Iudaei expelluntur, Haeretici confutantur. 1014. Privilegium S. Henrici, I. Imperatoris, quo patrimonium Romanae ecclesiae a regibus antecessoribus datum confirmatur et augetur. Electio libera pontificis Romanis confirmatur. 1017. *Merseburgense* II. De finibus herciscundis inter Dioeceses Magdeburgensem, Merseburgensem et Misnensem. 1017. In *Lietzgo* I. Concilium, in quo Henricus Imp. fratribus novi monasterii in Dioecesi Paderbornensi praedium donat. 1018. *Noviomagi* II. Excommunicantur coniuges de Hammerstein. 2. Quo ordine corpus et sanguis Christi in altari collocandus. 3. Theodorico Vasallo ecclesiae Ultraiectinae decreta poena. 1018. *Goslariense* II. Declarata separatio coniugum Godescalci et

 Gertru-

Gertrudis. Decretum a Rege et Episcopis: servi liberos, etsi is liberam ducat, servos manere. 1018. *Moguntiae* XVI. De illicito coniugio inter coniuges de Hammerstein. 1019. *Bambergae* II. Benedicti VIII, Papae, acta et privilegia donata novae Ecclesiae Bambergensi. 1020. *Fridislariae* I. Clerici ingrati accusatio et liberatio ope S. Heimeradi. 1022. In *Grouona* I. Godehardi, Hildesemensis Episcopi, a Metropolita Moguntino facta consecratio, sub conditione ab Imperatore reiecta. Aribonis, Archiepiscopi Moguntini, invitatoria ad Concil. in Selingunstadt. 1022. In *Selingunstadt* I. Concilium Provinciae Moguntinae sub Aribone, Canones XXVI. noti. Alia eiusdem Concilii prolixior narratio. 1022. *Aquisgranense* XXVI. Concil. pvovinciale, de dissidio inter Piligrinum, Archiep. Colon. et Durandum, Episc. Leodiensem, ob Porcetanam Ecclesiam. 1022. In *Hochstet* ad Concilium invitatoria Aribonis Moguntini. Eiusdem ad Cunegundem Augustam epistola. 1022. *Moguntinum* XVII. Provinciae suffraganeorum epistola ad Benedictum VIII. Pp. excusatoria Aribonis et sui, ob depositionem illius. 1022. *Henrici* II. Imperat. constitutio duplex in favorem Cleri. 1022. *Moguntinum* XVIII. in quo eligitur et coronatur Conradus II. 1025. *Atrebatense* I. sub Gerardo, Episc. Capita XVII. Explicatio catholicae fidei, et damnatio haereseos discipulorum Gundulfi Itali: Haereticorum felix conversio ad Ecclesiam, et errorum abiuratio. 1027. *Wormatiense* XIV. Iuramentum insolens, quod Metropolitanus Moguntinus exigit ab Hildesheimensi, taxatur ab Imperatore. 1027. Romani concilii Synodica, de translata Citizo Cathedra Episcopali Naumburgum. 1027. *Franconofurt*. VII. Iurisdictio Godehardi Hildesiensis in Gandesheim, septem testibus probatur contra Aribonem Moguntinum, refractarium: Sophiae, Abbatissae Nonnae, restituuntur. Gebehardus, frater regis, tondetur. 1027. In *Geistlice* I. Moguntinae Provinciae. Caussa Gandesheimensis iterum ventilata.

1028.

1028. *Merseburgense* III. Aperta confessio Moguntini contra se pro iure Hildesemii. 1029. In *Palithi* II. Provinciae Moguntinae. Eadem caussa denuo resuscitata, denuo sopita. 1029. *Paderbornense* VII. Aribo Moguntinus petit facultatem visendi limina Apostolorum, et obtinet. 1030. *Triburiense* III. Canon unus superstes de observantia verni ieiunii quatuor temporum. Renovatio canonum veterum. Divortium coniugum Ottonis de Suinvord, et Machtildis Poloniae, probatur. 1030. *Cameracense* I. Gerardus Episc. varios errores confutat, damnat. 1033. *Constantiense* VI. Bern Abbas cogitur usum Episcopalium abdicare. 1036. In *Holthusen* I. Provinciae Hildesinae. Hilduinus, Presbyter, ingratus, ab Godehardo Episc. reprehensus; peccatum morte intempesta luit. 1036. *Trevirense* XII. Adalbero praepositus S. Paulini varia donat Monasterio S. Matthiae apud Treviros in conventu celebri. 1037. *Trevirense* XIII. 1. Translatio reliquiarum S. Materni. 2. Dedicatio Ecclesiae. 3. Adalberti et Iudithae, Lotharingiae Comitum, donatio facta Ecclesiae S. Matthiae. Adalbero praepositus S. Paulini iterum donat Ecclesiae S. Matthiae varia. 1041. *Bisuntinum* I. Archiepiscopus Bisuntinus confirmat libertatem Murbacensis Monasterii. 1041. Monasteriense I. Bardo Moguntinus Archiep. consecrat Suidgerum, Bambergens. episcop. post Clementem II. Rom. Pontif. 1041. Romanae Synodi Encyclica, de canonizato Simeone, recluso Trevirensi ad Episcopos Teutonicos. 1044. *Constantiense* VIII. Pax generalis a Rege omnibus indulta et promulgata. 1047. *Constantiae* IX. Clemens II. Pp. canonizat S. Wiboradam. 1047. Germaniae loco incerto. Henrici III. Regis edictum contra Simoniam collaudantibus Episcopis. 1048. *Wormatiense* XV. Concilium. Bruno, Tullensis Episcopus, ab Imperatore constituitur Romanus Pontifex, coram Legatis Romanis et Epp. 1049. Romani Concilii synodica Leonis IX. de primatu Ecclesiae Trevirensis. 1049.

Moguntinum XVIII. Acta: 1. Citatur Godefridus Andegavensis Comes, ob captum Episcopum. 2. Bardo, Archiepiscop. Moguntinus, fit Legatus Romanae Ecclesiae. 3. Vita S. Servatii lecta et canonizata. 4. Sibico, Spirensis Episcopus, punitur ob sacrilegam communionem. 5. Varia statuta de Clericis. 6. Fuldensis Abbatiae exemtio ratificatur cum moderamine. 7. Ieiunium banni instituitur. 1050. Romanum Concilium canonizat S. Gerardum, Tullensem Episcopum. Synodica ad cunctos Ecclesiae filios. 1050. *Tullense* IX. Elevatio corporis S. Gerardi per Leonem IX. Papam. 1051. *Augustanum* II. Humfridi, Archiepisc. Ravennatis, increpatio et poena. 1051. *Goslariense* III. Manichaeorum sectatores puniti. 1052. *Ratisponense* VII. Beati Wolfgangus et Erardus a Leone IX. Pp. canonizantur. 1052. *Wormatiense* XVI. Papa in gratiam Archiep. Moguntini Lectorem suspensum ab officio rehabilitat. Concambium inter Leonem IX. et Henricum III. locorum in Italia cum Germanicis locis. 1052. *Babenbergense* III. Lis inter Wurceburgensem et Bambergensem Ecclesiam satisdando finitur. Iura Bambergae Ecclesiae a Leone IX. firmantur et ampliantur. 1053. In *Gotzeck* (Halberstadiensis Dioecesis) in quo Albertus, Bremensis Archiepisc. ex suo et fratrum patrimonio Monasterium fundat, probantibus Episcopis. 1054. *Moguntinum* XIX. Gebehardus, Aistetensis Episcopus, in locum S. Leonis IX. Pp. Romani defuncti surrogatur. 1055. *Leodiense* VII. Theodericus, Laubiensis Monachus, eligitur Abbas S. Huberti. 1057. *Coloniense* VIII. Mediante Victore II. Pp. pax inter Henricum IV. et Lotharingiae Duces stabilitur. 1058. *Bambergense* IV. Fines decimationum inter Wurceburgensem et Bambergensem Ecclesias. 1059. *Halberstadense* I. De restituendis decimis Hersfeldensi Monasterio ablatis, indictum, sed non celebratum Concilium. 1060. *Basiliense* Conciliabulum. Cadoli seu Honorii II. Antipapae electio. 1061.

Slesvi-

Slesvicense I. indictum ab Adalberto Hammaburgensi Metropolita. Actio: 1. Suenonis, Daniae Regis, conciliatio cum hoc Archiepiscopo. 2. Qualitates necessariae in novis per Daniam erigendis Episcopis ponderantur. 3. Modus propagandae fidei in his regionibus examinatur, et ad quos Episcopos referendi populi ad fidem conversi? 1062. *Augustanum* III. seu Osboriense. Alexandri III. legitimi Papae electionem, Rex et Episcopi, mediante Annone, Archiepisc. Colon. approbant. 1062. Disceptatio Synodalis inter Regis Advocatum et Romanae Ecclesiae Defensorem, transmissa ad Synodum Osboriensem. 1062. S. *Petri* Damiani Epistola ad Annonem, Archiepisc. Colon. quod Henricum puerum Regem praeclare tutatus sit, quod Cadolum Antipapam represserit; rogat, ut generalis Conventus procuretur extinguendo schismati opportunus. 1063. *Ultraiectinum* I. Concordia inter Wilhelmum, Episc. et Regimbertum, Abbatem Aspernacensem, Synodali banno firmata. 1066. *Triburiense* IV. Bremensis Archiepiscopus aula et regni administratione ab Episcopis et Proceribus abire cogitur. 1067. *Trevirense* XIII. Richerius, Diaconus in Ecclesia Virdunensi, beneficium acquisivisse mala fide, convictus est. 1069. *Wormatiense* XVII. Deliberatio Regis et Episcoporum de divortio Reginae. 1069. *Moguntinum* XX. Divortium Reginae a Rege Henrico IV. praetensum, reiiciunt Legati Romani Pontificis, Episcopi et Proceres Germaniae. 1071. *Moguntinum* XXI. Caroli, Constantiensis Episcopi, accusatio. Decernitur relatio Papae facienda. 1071. *Sigifridi*, Moguntini Archiepisc. narratoria ad Papam Alexandrum II. quanta passus sit ob dilatam Caroli consecrationem. 2. Bello impediri Concilia. 3. Rogat, ne Papa absolvat vel ordinet Constantiensem Carolum Metropolitano inaudito. Eiusdem alia narratoria ad Papam, de actis Concilii Moguntini. 1072. *Tullense* IX. confirmat bona Abbatiae S. Apri ab antecessoribus data. 1073

Erphes-

Erphesphurtiense II. Partitio decimarum Archiepiscopum Moguntinum inter et Abbates Hersfeldiae et Fuldae. 1074. *Leodiense* VIII. Excusatio Theoderici, Abbatis S. Huberti, quod iter Romanum nonnisi orationis caussa et cum licentia Episcopi instituerit. 1074. *Gregorii* VII. Pp. Commissoria Udoni Trevirensi Archiep. scripta, ut caussam inter Tullensem Episcopum, suffraganeum suum, et eius Clericum inspiciat; dein in Synodo mores Episcopi Tullensis inquirat. 1074. *Gregorii* VII. Pp. Epistola ad Henricum Regem. Gratum habet, quod Legatos Apostolicos benigne acceperit. Monet Consiliarios fidos adhibendos: Mediolanensi Ecclesiae ius suum restituendum. Episcopos vocatos ad Synodum venire faciat cum Caesareis Legatis. 1074. Nuremburgensis Conventus Regis Henrici IV. et quinque Legatorum Pontificiorum. 1. Regi poenitenti de Simoniacis collationibus Ecclesiarum absolutio promissa. 2. Legatis petentibus indictionem Synodi in Gallia, in qua de Clericis Germaniae accusatis iudicetur: denegatum id ab Episcopis. Moguntinus et Bremensis se Legatos Papae professi sunt. Liemari Bremensis secuta suspensio. 1074. *Passaviense* I. Altmanno Episcopo promulgante decreta Synodi Romanae de continentia Clericorum, secuta vehemens oppositio. 1074. *Tullense* X. Pibo Episcopus componit litem inter Widonem Abbatem, et Odelricum Militem de praedio Paini villae. 1074. *Gregorii* VII. Pp. Epistola increpatoria ob Simoniam ad Dietwinum Episc. Leodii. Monet, ut fornicationem a Clero extirpet, nec iniuriam Abbati S. Huberti inferat. Moguntini Sigifridi epistola ad Suffraganeos suos encyclica, de decretis Synodi Romanae pro continentia Clericorum. 1074. *Erfurdiense* III. Sigifridus Archiep. Moguntiae, iussu Papae, promulgat decreta Synodi Romanae contra Clericos simoniacos et coniugatos. Curiensis Episcopus Nuntius a Synodo ad Papam. 1075. *Ratisponense* VIII. Bennoni, Osnabrugensi Episcopo,

po, restituuntur decimae a duobus Monasteriis Corbejae et Herveldiae detentae. 1075. *Gregorii* VII. Pp. Commissoria ad Annonem, Archiepisc Colon. ut caussam inter Osnabrugensem Episcopum et Abbatem Corbejensem definiat, aut ad Synodum invitatos audiat: Clericis castitatem servandam inculcet. Eiusdem Papae ad Liemarum Bremensem Archiepisc. increpatoria, ob varias caussas suspendit eum ab officio, dum ad Synodum Romam veniat. 1075. *Passaviense* II. Litterae Romanae ad Altmannum Episc. scriptae, de Clericorum coelibatu praeleguntur et commendantur. 1075. *Gregorii* VII. Pp. Epistola ad Annonem, Archiepisc. Colon. de decretis Synodi Romanae in Synodo suae provinciae praelegendis et commendandis. 1076. *Wormatiense* Conciliabulum, in quo Gregorio VII. legitimo Papae obedientia denegatur, et Nuntii Romam mittuntur testes suae perduellionis. Exitus Conciliabuli huius. Alia relatio eiusdem Conciliabuli. 1076. *Ulmense* I. Episcopi et Proceres Germani Gregorio VII. adhaerentes statuunt, Triburiam convenire pro pace Ecclesiae restituenda, missis Encyclis ad omnes Germaniae Episcopos. 1076. *Triburiense* V. Novem Archiepiscopi, Abbates et Proceres, reconciliantur Pontifici Gregorio VII. Rex Henricus poenitentiam simulans, sub conditionibus veniae spem impetrat. Tullensis et Spirensis Episcopus Romam tendunt. 1076. *Tullense* XI. Pibo, Episc. Ecclesiam S. Mariae, a Sophia Comitissa exstructam, a se dedicatam, cum variis bonis olim synodaliter laudatis confirmat. 1076. *Coloniense* IX. Hidolphus, Archiep. Colon. monitu Papae praedium Cloteno Monasterio Blauweilerensi restituit. 1076. *Coloniense* X. Viperti blasphemi miraculosa sanatio coram testibus in Concilio probatur. 1077. *Canusiae*. Promissa iurata et oblata Gregorio VII. ab Henrico IV. Rege, coram testibus. 1077. Moguntini *Sigifridi* Archiepisc. Epistola ad Papam, de difficultate cogendi Concilii. 1078. *Gregorii* VII. Papae

Epiſtola ad fideles omnes Germaniae contra Simoniacos et inceſtos Clericos, poſt Synodum quintam Romanam anni 1078. ſcripta. Eiusdem ad Ottonem, Conſtantiae Epiſc. de Synodo Romae celebrata. Eiusdem ad Principes et Clerum Germaniae, Rudolpho an Henrico Imperium deferendum. 1079. *Ultraiectinum* IV. Wilhelmus Epiſc. auſus attentare excommunicationem Papae Gregorii VII. horrenda morte punitur. 1080. *Virdunenſe* III. indictum a Papa Gregorio, ob iniuriam Epiſcopo Leodienſi illatam a Comite Arnulpho. Eiusdem Papae epiſtola ad Henricum, Epiſcop. Leodii, de eadem cauſſa. 1080. *Moguntinum* Conciliabulum contra Gregorium VII. 1080. *Brixinenſe* Conciliabulum. Gregorii Papae depoſitio, et Guiberti, Ravennatis Archiepiſcopi, novi Anti-Papae electio attentatur a Rege, et 30. ſchismaticis Epiſcopis. 1080. *Saltzburgenſis* Archiepiſc. Gebhardi ad Hermannum, Metenſem Epiſcopum, informatoria epiſtola, de perſona electi Antipapae Guiberti, ſub nomine Clementis III. 1081. Colloquium in Sylva Capuana prope Viſurgim Epiſcoporum Catholicorum cum Schiſmaticis. Gebhardi, Saltzburgi Archiep. Apologia pro Gregorio VII. 1081. *Gregorii* VII. Papae Reſponſoria ad varias quaeſtiones ab Altmanno, Patavienſi Epiſcopo, propoſitas. 1082. In *Perſleſtat*, Thuringiae loco, colloquium Epiſcoporum, hinc Gregorio VII. inde Henrico IV. faventium. Re infecta diſceditur. 1083. In *Gerſtungen* ſimile colloquium, nullo fructu. 1085. *Quintilinoburgenſe* IV. Concilium Hermanni Anti-Regis electi et Legatorum Papae et Epiſcoporum. Canones XI. ſtatuti. 1085. *Moguntinum* Conciliabulum, oppoſitum Quintilinoburgenſi Concilio ab Henrico IV. quatuor Archiepiſcopis, decem Epiſcopis, Guiberto Antipapae faventibus, quaſi paria relaturis Concilio Catholicorum. 2. Gebhardo, Pragenſi Epiſcopo, reſtituitur Moraviae Eccleſia, aliquanto tempore ſubtracta. Eiusdem Concilii alia relatio. *Hermanni*, Spirenſis Epiſc.

Invita-

Invitatoria ad Episcopos Longobardiae ad Moguntinum Conciliabulum. 1087. *Ultrajectinum.* Huius Ecclesiae statuta confirmat Conradus Episc. 1087. Prope *Spiram* Colloquium Principum Germaniae Ecclesiasticorum et laicorum, suadentium Henrico IV. pacem cum Papa et Ecclesia catholica. Nullo effectu. 1087. *Bambergense* V. Revindicatio decimarum huic Ecclesiae debitarum. 1087. *Aquisgranense* XXVII. Ecclesia S. Servatii Traiecti ad Mosam soli Pontifici et Imperatori subest. Nominationem Praepositi liberam habet Advocatia solius Regis. 1088. *Trevericum* XIV. Cella S. Dagoberti Görziensi Monasterio restituitur. 1089. *Urbani* II. Pp. Epistola, qua Gebhardo Constantiensi Episcopo Legationem Apostolicam per Germaniam delegat. Continet Canones VI. 1090. *Atrebatense* II. Concilium. Deciditur lis inter Canonicos huius Ecclesiae, et S. Vedasti Monachos, ob paroecias. Pactum concordiae refertur. 1090. *Tullense* XII. Pibo Episc. Spinalensi Abbatissae adiudicat Capellam de Barney. 1091. *Tullense* XIII. Pibo Episc. ratificat donationem factam Abbatiae S. Leonis. Fundatio Monasterii S. Leonis in urbe Leucorum. 1093. *Heiligenstadii* I. (Provinciae Moguntinae) Ruothard, Archiepisc. Moguntinus, confirmat fundationem coenobii in villa Miminde, et dotat. 1093. *Ulmae* II. Liga catholica contra Schismaticos. 1094. *Constantiense* IX. De Ecclesiae pace, de moribus, et ieiuniis statuta. 1097. *Atrebatense* III. Privilegium Eligiani montis Coenobii confirmat Lambertus Episcopus. Varia donat Monachis Arroasianis. 1099. *Urbani* II. Epistola Canonica ad Pibonem, Tullensem Episcopum.

Digressio ad Saeculum Undecimum. I. De praefationibus, quas Synodographi praemittere solent. II. De Canonistis Germanis huius Saeculi, qui pro Gregorio VII, qui pro Henrico IV. scripserint. III. De Historiographis Gregorii VII. et Henrici IV. IV. De haeresibus hoc Saeculo iactatis. An omnis vendens rem spiritualem

pretio temporali ſit haereticus? V. An omnis Clericus peccans contra caſtitatem ſit haereticus, et Nicolai ſectator? VI. An inveſtitura beneficii per laicum facta ſit haereſis? VII. An Wezelonis Moguntini Archiepiſc. opinio ſit haereſis? VIII. An adhaerentes Gregorio VII. et eiurantes Guibertum Antipapam ſint periuri in Regem? IX. An Gregorius VII. primus introduxerit coelibatum in Clero? X. Quid de Sigeberti Gemblacenſis criſi ſit ſentiendum? XI. An absque aſſenſu Regis nemo acceperit Papatum a longis temporibus? XII. De auctore et cauſſa ſchiſmatis Guibertini. XIII. De ieiuniorum diverſo ritu in diverſis Eccleſiis et diverſis temporibus. XIV. De gradibus conſanguinitatis diverſimode diverſis aetatibus et locis computatis. XV. Cur Colloquia Saeculi XI. inter Concilia interſeruerimus?

Saeculum XII. Aerae Chriſtianae. 1101. *Colonienſe* XI. Concilium. Praedium Prumisfeld Prumienſi Coenobio reſtituitur. 1103. In *Werda* Caeſaris haec conciliaris ſententia executioni mandatur. 1103. *Colonienſe* XII. Fridericus, Archiepiſc. Werthinenſis, Coenobii Privilegia confirmat. 1103. *Paderbornenſe* VII. Henricus Epiſc. donationes Abdinghovio Coenobio factas confirmat. 1104. *Colonienſe* XIII. Fridericus Archiepiſc. dona Eccleſiae B. V. M. ad gradus ratificat. 1104. *Ratisbonenſe* IX. Determinatur ſervitium Advocato dandum in placito. 1104. Romae Concil. Bruno Trevirenſis Archiepiſc. depoſitus, ob inveſtituram a manu laica acceptam, ad preces Coepiſcoporum reſtituitur. 1105. *Northuſanum*, ſub Gebehardo Saltzburgenſi et Rothardo Moguntino Praeſidibus. 1. Condemnatur Simoniaca haereſis. 2. Et fornicaria coniunctio Clericorum. 3. Statuitur ieiunium hebdomada Pentecoſtes celebrandum. 4. Pax Dei confirmatur. 5. Reconciliatio conſecratorum a Pſeudo-Epiſcopis. 6. Henricus V. Rex iura ſua omnibus renovat.

nôvat. Profitetur obedientiam erga Patrem suum. Epistola Rothardi Moguntini ad Halberstadiensem Clerum. Annalistae Saxonis ad Northusanum Concilium additamentum. 1105. *Tullense* XIV. Pibo Episc. confirmat possessiones S. Gangulphi eiusdem urbis cum consilio Cleri et populi. 1107. *Trevirense* XV. Archiepisc. Abbati Helmwardeshusensi dat corpus S. Modoaldi in Saxoniam deferendum. 2. Epistola Abbatis ad suos de reliquiarum advectione. 3. Springirsbacensis Abbatia canonica fundatur. 1109. *Coloniense* XIV. Donationes factae Ecclesiae S. Severini Archiepisc. banno confirmat. 1110. *Coloniense* XV. Sanctitas Guiberti Gemblacensis Abbatis examinatur, et Canonizatio decreta. 1110. *Magdeburgensis* III. Synodica ad bellum contra Slavos invasores Saxonicarum Ecclesiarum. Conventus in Merseburg indictus. 1110. *Paschalis* II. Pp. scribit Friderico Legato Sedis Apostolicae in Germaniam, de introducenda ubivis correctione. 1111. *Henrici* V. Edictum, innixum praevio concordato inter ipsum et Papam ineundo, sed non inito. 1111. 12. Februarii. Charta conventionis inter Papam Paschalem et Regem Henricum. 1111. *Paschalis* II. Pp. Decretum praetensum, sed non datum executioni. Alia eiusdem editio a Petro Diacono. 1111. Mense Aprilis: in castris ante urbem Romam Concordatum II. inter Paschalem II. Papam et Henricum V. Regem. 1111. 4. Aprilis. Decretum primum Paschalis II. de investituris concessis. 1111. *Lateranensis* Concilii Decretum, quo Paschali II. extortum Privilegium, Henrico Regi concessum, revocatur, cassatur, damnatur. 1111. *Argentinense* I. Pro tuendis bonis Canonicorum et Monachorum. 1111. *Tullense* XV. Adiudicat prioratum Fondonensis Cellae Abbati Cluniacensi, contra Abbatem Mediani Monasterii. 1112. *Trevirense* XVI. Errores Berengarii sectatorum in hac Dioecesi detecti et damnati. 1113. *Coloniense* XVI. Iudicium Synodale de Haeretis grassantibus. Epistola

Traiectensis Ecclesiae ad Fridericum Metropol. Colon. de iis. 1113. *Henrici* V. Epistola nuntia pacis inter Papam et se initae. Accusatoria Legatorum Apostolicorum. 1115. *Goslariense* IV. Pro legitimis Episcopis dignoscendis, contra schismaticos Episcopos a sedibus expellendos. 1115. *Herbipolense* I. Swartzacensis Abbatiae bona confirmantur, contra praetensiones Kitzingensis Monasterii. 1116. *Tullense* XVI. Cella Castiniaci S. Apro donata confirmatur. 1116. *Coloniense* XVII. Iteratur fulmen Pontificium in Regem per Legatos Apostolicos. 1118. *Coloniense* XVIII. De eadem causa iterata promulgatio. 1118. *Gotescalci*, Osnabrugensis Episc. Nuntiatoria ad Fridericum, Colon. Metropolitam, de invasore Ecclesiae Leodiensis Alexandro. 1118. *Fritislariae* II. Coram Legato Pontificio, Episcopi accusant S. Norbertum: huius Apologia. 1118. *Adalberti*, Archiep. Moguntini, Commonitoria ad Canonicos Wurtzburgenses, pro pace et concordia cum Ecclesia contra schisma. Eiusdem argumenti ab eodem ad Bambergenses et Augustenses. 1119. *Coloniense* XIX. Iterata promulgatio anathematis contra Regem. 1119. In Monasterio *Cornelii* ad *Indam* (Provinciae Colon.) pro legitimo Episcopo Leodiensi Friderico, subrogando in locum Alexandri Simoniaci depositi. 1119. *Calixti* II. Pp. Invitatoria Friderici, Archiepisc. Coloniensis, ad Remense Concilium. 1119. ad 1120. *Triburiae*, *Argentinae*, *Verduni*, *Metis*, Mosomi Conventus varii Episcoporum et Procerum, pro concordia Henrici V. cum Papa Callisto II. summarie descripti. 1120. *Halberstadiense* IV. Fundatio Monasterii Schoeningensis, approbata ab Episcopo. 2. Monasterii Kaldenbrunnensis confirmatoria ab Episcopo. 1120. *Cuno* Cardinalis Praenestinus scribit Friderico Colon. Archiepisc. Regem posse excommunicari. 1120. *Halberstadiense* V. Iterata confirmatio dotis eiusdem Schoeningensis Monasterii per Reinhardum Episc. 1121. *Coloniense* XX.

Philip-

Philippus, Archiepisc. Colon. introducit Canonicos Regulares in domum Steinfeld, a Comite de Are aedificatam, in celebri Conventu Cleri et populi. 1122. *Tullense* XVII. Riquinus, Episc. Tulli, approbat Prioratum S. Dodonis Monasterio S. Apri donatum, ab antecessore consecratum. 1122. *Wormatiense* XIX., indictum Herbipoli, sed Wormatiae celebratum. Synodica huius Concilii ad Calixtum II. Pp. Adalberti Moguntini Archiepisc. *Concordatum* inter Calixtum II. et Henricum V. quo renuntiatur Investiturae Regiae per annulum et pedum: conceditur electio libera omnibus Ecclesiis Regni et Imperii: Possessiones et regalia S. Petri praesentia salva sint, et ablata restituenda, uti et possessiones aliarum Ecclesiarum: demum datur pax vera Papae et Romanae Ecclesiae. Papa vicissim profitetur Henrico Regi, Episcoporum et Abbatum Regni sui electiones in praesentia Regis faciendas: Electos per sceptrum a Rege regalia recepturos: homagium Regi faciendum pro indipiscendo iure regalium: demum pax et iustitia promittitur. Aliud eius Concordati exemplum. Callixti II. Papae litterae de facta hac reconciliatione cum Rege ad Henricum. Lis inter Rokkerum a Clero Wurceburgensi electum, et a Gebehardo investitum, ab Henrico V. pro eodem Episcopatu utcunque sopitur. 1122. *Moguntinum* XXIV. Ecclesia Parochialis in Gensheim a Burchardo Abbate S. Iacobi traditur Folmaro. 1123. *Lateranense*, primum in occidente generale, sed inter Generalia Catholicae Ecclesiae nonum, ratificat concordatum inter Calixtum II. et Henricum V. Regem initum. *Friderici* I. Archiepisc. Colon. ad Ecclesiae Leodiensis Praelatos, vetat, ut ne intrusum per Simoniam, nominatione Regia, in Episcopum recipiant. Eiusdem ad Clerum Leodiensem de eadem causa. Eiusdem ad eundem contra praecipitem electionem Alexandri: vocat eosdem ad Synodum. 1123. *Tullense* XVIII. Approbat concordiam pactam inter Lanzonem, Abbatem S. Michae-

Michaelis et Abbatissam Laudonensem. 1124. *Bambergense* VI. 1. Pacantur Principes. 2. Otto Episc. valedicit, praedicaturus Evangelium Pomeranis cum Papae assensu. 3. Dona facit coenobio S. Michaelis. 1124. *Leodiense* VII. Albero, Episcopus, Ecclesiam Cornelii montis confirmat. 1125. *Monasteriense* II. Theodericus, Episc. Monast. Cappenbergense Monasterium Ord. Praemonstrat. confirmat. 1125. *Moguntinum* XXV. Lotharius, Saxoniae Dux, ab Episcopis, Ducibus, et Comitibus, qua fautor et promotor Catholicae unitatis, Rex eligitur. *Adalberti*, Mogunt. Archiepisc. invitatoria ad Ottonem, Bambergae Episc. ad Synodum pro caussa Gebehardi, Herbipolis Episcopi, denuo ventilanda. 1126. *Argentinense* II. in quo caussa Gebehardi reassumitur. 1126. *Magdeburgense* IV. Dedo, Comes, uxorem Bertham, repudiatam iudicio Episcoporum recipit, et solvit votum visitandi sepulchri Domini. 1127. *Wormatiense* XX. iussu Honorii II. ad instantiam Cleri Treverici Episcopi sui vitiosam electionem accusantis, celebratum. 1127. *Moguntinum* XXVI. Coenobio S. Disibodi decimae frugum dandae definiuntur. 1128. In *Uzedum* Pomeraniae Concil. sub Ottone Apostolico Praecone, in quo Neophyti baptizantur et docentur. Sermo dogmaticus S. Ottonis. 1128. *Herbipolense* II. Excommunicatur Conradus Dux Anti Caesar. 2. Gebehardus Wurtzeburgensis iterum excommunicatur. 3. Uthalricus Abbas Fuldensis deponitur. 4. Embrico Episc. fundat coenobium Cellae superioris. *Adalberti*, Archiepisc. Moguntini, epistola de caussa Wirziburgensis Ecclesiae ad Bambergensem. 2. Honorii II. Papae ad Adalbertum de eadem caussa. 1127. *Halberstadii* Episcopi, Ottonis in variis Synodis *Moguntiae*, *Romae*, *Pisis*, *Leodii*, accusatio, absolutio, ac demum depositio. 1127. In *Lauffen* (Provinciae Saltzburgensis) Ellenhardus, pridem defunctus Episcopus Frisingensis, declaratur in pace Ecclesiae defunctus fuisse. 1130. *Moguntinum*

XXVII.

XXVII. Ad quam Adalbertus Archiepisc. invitat Ottonem Bambergensem in caussa Gebehardi Herbipolensis. *Honorii* II. Decretalis, de Gebehardo non restituendo. *Adalberti* Archiepisc. ad Herbipolenses. *Innocentii* II. ad Adalbertum, pro eodem Gebehardo excusando. *Adalberti* Mogunt. responsoria ad Papam, quod Gebehardus canonice sit excommunicatus: refutantur ea, quae Innocentio II. sub et obrepta fuerunt. 1130. *Herbipolense* III. Innocentius II. Papa, Regis, et omnium voto eligitur et confirmatur. *Innocentii* II. Pp. Litterae ad Lotharium Regem, quibus eum Romam invitat. *Gualterii*, Ravennatensis Archiepisc. et Gerhardi Cardin. litterae ad Ottonem Episc. quibus eum ad Herbipolense Concilium invitant. *Anacleti* II. Antipapae litterae ad Lotharium Regem. 1131. *Leodiense* VIII. 1. Innocentius II. Papa magna cum reverentia excipitur a Rege et Episcopis. 2. Regem et Reginam corona regia inaugurat. 3. Repetiturus Rex investituras, a S. Bernhardo Abbate sedatur. 4. Petrus Leonis, seu Anacletus II. Antipapa, et alii hostes Regis excommunicantur. 5. Otto Halberstadensis sedi suae restituitur. 6. Interdictum coniugii pro Presbyteris et assistendi Missis coniugatorum. 7. Vita S. Godehardi legitur, sed differtur Canonizatio ad Synodum generaliorem. 8. 9. Cameracensis et Virdunensis Episcoporum institutio. 10. Adiicitur confutatio Petri Diaconi falsae assertionis. 1131. *Lotharii* Regis diploma pro Ecclesia Leodiensi S. Ioannis, in hoc Concilio datum. *Innocentius* II. Pp. confert Lothario et Richezae allodium Comitissae Mathildis sub certa limitatione. *Lotharii* edictum cassans Petri Leonis Antipapae electionem. 1131. *Moguntinum* XXVIII. Bruno resignat Episcopatum Argentinensem. 1131. *Trevericum* XVI. De eligendo successore Maginheri defuncti Archiep. eadem caussa Leodii, Moguntiae, et Remis agitata. 1131. *Hildesinum* II. Admittitur fundatio praepositurae Richenburgensis Canonicorum, et probatur. 2. Electio Praepositi

 con-

conceditur fratribus concordibus, alias Episcopo. 3. Sub regimine Episcopi sunto. 4. Electio advocati conceditur fratribus. 1132. *Aquisgrani* XXVIII. Lotharius Rex Ecclesiae S. Servatii Traiectensis ad Mosam varias praerogativas concedit, prae Mariana Basilica, tunc Episcopali. 1132. *Hildesinum* III. Accepta notitia canonizati Remis S. Godehardi, elevatur eius corpus et transfertur ad publicam venerationem. 1132. *Coloniense* XVII. Bruno electus prae competitore electo a Clero et populo, praefertur Regis et Concilii iudicio in hac cathedra. *Romana* in Synodo: Paderbornensi Episcopo usus rationalis. S. Norberto Magdeburgico ius primatus: Bertholdo, Fuldensi Abbati, usus mitrae, conceduntur. 1133. *Herbipolense* IV. Confirmatur electio Episcoporum Henrici Ratisponensis, Valteri Augustensis, Adalberonis Basileensis, in locum degradatorum. 1135. *Trevericum* XVII. Deciditur controversia inter Ecclesias Cardonensem et Steinveldensem de decimis in villa Eleme. 1135. *Augustanum* IV. Coenobium Kaysheim fundatum, a Concilio ratificatur. 1135. *Virdunense* IV. Albero, Episc. Virduni, introducit Canonicos Praemonstratenses in Monasterium S. Pauli Virdunensis. 1135. *Bambergae* VII. Fridericus Sueviae Dux reconciliatur Imperatori interventu Episcoporum. 1135 *Magdeburgense* IV. Conradus, Archiep. Magdeburg. confirmat Monasterium gratiae Dei ordinis Praemonstratensis. 1136. *Wurceburgense* V. Ecclesia in Aschabach fit Parochialis. 1136. In *Rhetel* (Trevericae Provinciae) Concordia inter Henricum Tullensem Episc. et Fridericum Comitem Tullensem initur. Eam ratificat Innocentius II. Papa. 1136. *Tullense* XX. Donationes factae Abbatiae S. Mansueti, a Ducibus Lotharingiae confirmatae in Concilio. 1137. *Wurceburgense* VI. Embrico Episc. confirmat donata Monasterio B. M. V. in Ebera. 1137. *Halberstadii* VI. Reinhardus Episc. donationes ab Antecessore factas Schoeningensi Coenobio, ratas habet. 1138.

Colo-

Coloniense XVIII. Provinciale. Deciditur proedria inter Bonnensem et Xantensem Praepositos, Archi-Diaconos, in Conciliis obseruanda. 1138. *Trevericum* XVIII. Adalbero Archiep. admittit primum Praepositum Coenobii in Arnstein. 1140. *Magdeburgense* VI. Almerslouiensis Monasterii status, mutatio, dedicatio, Abbatis benedictio, confirmatio. 1140. *Ratisponae* XII. Solus Frisingae Episcopus habet iurisdictionem in Ministeriales Ecclesiae suae, non Palatinus de Witilispach. 1140. *Frisingae* XVIII. Otto, Episc. Frisingensis, introducit Canonicos Praemonstratenses in Schefflarn. 1141. *Saltzburgi* III. Conrado, Moguntino Archiep. qua Legato Apostolico demandatur recognitio actorum Ratisponae contra Pabonem, Abbatem S. Emmerani. 1142. *Trevirense* XIX. Alberoni, Archiep. Trevir. traduntur litterae Pontificiae, sed reiiciuntur. 2. Abbas Springirsbacensis investitur de Ecclesia Keimeta. 3. Oppido cellarum datur curio. 4. Ecclesiae Elrae matrici restituitur ius decimarum. 5. Augustiniani Eremitae in Vallendra collocantur. 6. Epistola apologetica S. Bernardi Abbatis pro Alberone Trevirensi, contra appellationes ad Curiam Romanam. 1143. *Moguntinum* XXIX. *Provinciale.* Componit litem inter Abbates Erfordiens. et Disibodeberg. 1143. *Frisingae* XIX. Otto, Episc. Frising. fundat Monasterium Praemonstr. novae Cellae. 1143. *Spirense* I. Dioecesanum. Limburgensi Coenobio Neoburgensis praepositura confertur et incorporatur. 1145. *Leodiense* IX. Adalbero Episcopus ratificat transitum Ecclesiae Alnensis a communi Clericorum vita ad professionem canonicae regulae S. Augustini. 1145. *Hallense* I. (Provinciae Saltzburgensis) Archiepisc. Saltzburgensis tractat controversiam inter Abbates Burensem et Admontensem, Monasteriorum Bavaricorum. 1145. Ex *Romae* praesentium Episcoporum Concilio definit Eugenius III. Papa Canonizationem S. Henrici Imp. examine in Germania praemisso: etsi fateatur Canonizationes nonnisi in generalibus Conciliis fieri solitas. 1146. *Hildesheimense* IV. Bernardus Episc. Hil-

desii Monasterium S. Godehardi dotat. 1146. *Coloniae* XIX. Damnantur XI. articuli erronei. 1147. *Franckenfurd* VIII. Edictum Conradi II. Regis, quo antiqua Corbejensium et Herivordiensium coenobiorum in Synodis olim concessa iura, praesertim Moguntiae anno 852. confirmat. 1147. *Halberstadii* VII. Confirmatur fundatio cellae B. Mariae, facta a Tidrico in Quernrod. 1147. *Hildesheimii* V. Bernardus Coenobium S. Bartholomaei Canonicorum regularium ab antecessoribus coeptum, auget dote. 1148. *Treveritum* XX. Nationale, coram Eugenio III. Pp. 1. Adventus Papae Trevirim, Dedicatio Ecclesiae S. Matthiae. 2. Archiepiscopi Moguntiae et S. Bernardi relatio de vita et scriptis Hildegardis Monialis. 3. Inquisitores a Papa et Concilio ad eam missi. 4. Litterae Papae ad Hildegardim. 5. Litterae Henrici filii Regis ad Papam coram Concilio lectae. 6. Resolutio Papae ad tria eius postulata. 7. Depositio Abbatis Corbeiensis, et Wicboldi Stabulensis et Corbeiensis abbatis institutio. 8. Relatio incerta de Fuldensis Abbatis depositione. 1149. *Hildesheimii* VI. Recensitorum bonorum Lambspringensis Ecclesiae possessio asseritur, et banno Synodi vindicatur. 1150. *Halberstadense* VIII. in Gatersleve confirmat donatas decimas in Eringerothe Abbatiae S. Michaelis erga cambium duorum mansorum. 1150. *Saltzburgi* V. *Ratisponense* XIII. *Bambergense* VII. De Octavis festorum B. Mariae Virginis: De doctrina Gerhohi Praepositi Reicherspergensis. 1151. *Metense* VIII. Ad hoc Stephanus Papa citat Abbatem Harsteriensem, ut rationes reddat. 1151. *Leodiense* X. Post quod Conradus Rex petit ab Eugenio III. confirmari electionem Hermanni Traiectensis prae Friderico rivali. Significat eidem, Comitem de Are promtum ad purgandam calumniam coram Synodo. 1152. *Eugenii* III. Pp. declaratoria de nullitate translationis Regiae Guicmanni Episc. Cizensis ad Magdeburgensem Ecclesiam, contra Gerardum canonice electum. 1152. *Coloniense* XX. Arnoldus Archiepisc. Colon.

lon. compatitur Wibaldo, quod ob iter ad hoc indictum Concilium vim iniquorum passus sit. Caetera acta latent. 1152. *Constantiae* X. Concordatum inter Eugenium III. et Fridericum I. *Gregorii* et *Bernardi* Cardinalium Legatorum invitatoria ad Wibaldum Abbatem, in Wormatiensi et Herbipolensi Synodis videndum. 1153. *Wormatiense* XXI. Deponuntur Henricus Archiepisc. Moguntinus, Henricus Mindensis, Burchardus Eystettensis, per Legatos Papae coram Friderico. S. *Bernardi* Abbatis Apologetica pro Henrico Moguntino ad Legatos Papae scripta. 1153. *Constantiae* XI. Divortium Friderici I. et Adelheidis coniugis. 1154. *Augustanum* V. Lis inter Ecclesiam Aichensem et Abbatissam de Kuebach decreto solemni componitur. 1154. *Halberstadense* IX. Ecclesiae Goslariensi possessio in Hansteete Synodali iudicio attribuitur. 1155. *Turegium* (Constantiensis Dioecesis oppidum) ab erroribus Arnaldi Brixiensis hortatu S. Bernardi liberatum. Arnaldi exitus vitae et errorum. 1159. *Alexander* III. Eberhardo Salisburgensi Episcopo, et aliis, nuntiat violentam irruptionem Octaviani Antipapae in Cathedram Petri sub nomine Victoris. 1159. *Fridericus* I. Rex monet Eberhardum, Salisburgi Archiepisc. ut neutri, nec Alexandro III. nec Victori IV. assentiatur, ante consensum Episcoporum Germaniae, Franciae, Angliae. Epistola Eberhardi, Bambergensis Episc. ad Eberhardum Salisburg. Archiepisc. 1159. *Moguntinum* XXX. Concilium, a civibus turbatum. 1160. *Conciliabulum Papiense* pro Victore Antipapa, cui pauci Germaniae Episcopi et Proceres cum Rege adhaesere, orbe Catholico Alexandrum III. agnoscente. 1160. *Cremismunsterii* I. (Dioecesis Passaviensis) De Erimberto a duobus Monasteriis postulato Abbate. 1160. *Frisaci* in Carinthia (Salisburgensis Provinciae) confirmantur et definiuntur decimae inter duas parochias. 2. Doctrina Gerhohi approbatur. 1161. *Erphurdiae* IV. Decernitur Friderico I. Regi auxilium con-

tra Mediolanenses. 1161. *Franckenfurd.* IX. Excommunicantur interfectores Arnoldi, Moguntini Archiepisc. 1162. *Magdeburgi* VII. Confirmantur donata Coenobio Nienburgensi, et commutatio inter Nuenburg et Magdeburg. 1162. Curia Bisuntina. Victor Antipapa a quibusdam acceptatur. Hartwici Bremensis querelae audiuntur de abstractis a sua Synodo Regnis Daniae, Sueciae, Norvegiae. Epistolae Friderici I. huc spectantes, et Rainaldi, Archiepisc. Colon. 1163. *Coloniense* XXI. Cathari aliique haeretici comprehensi, iudicati, damnati. 1163. *Treuericum* XX. Hillinus Archiepisc. decidit controversiam de decimis in Elenze inter Ecclesiam Cardonensem et Steinfeldensem. 1165. *Wurceburgi* VI. Curia. Fridericus I. et XL. Archi- et Episcopi Paschalem III. Antipapam eligunt, et manutenendum promittunt. Encyclica ex Curia Herbipolensi ad Episcopos et Praelatos Germaniae. 1165. *Passaviense* II. Pseudo-Concilium. Episcopus et Praelati coguntur iurare fidelitatem Paschali Antipapae. *Alexandro* Pp. quidam amicus statum curiae Herbipolensis refert. 1166. *Caroli* M. canonizatio, facta a Paschali Antipapa coram Friderico I. et Proceribus. 1169. *Herbipolense* VII. Heroldus, Episc. Herbipolens. restituit varias decimas Coenobio S. Michaelis Bambergensi. 1170. *Frisingense* XX. Albertus Episc. confirmat decimas Coenobio Scheflaren. 1170. Nuremberg. Curia. Exagitantur Praesules Schismati contrarii a Friderico Rege. 1171. *Moguntinum* XXXI. Transactio inter Abbatem de Otterburch et de Enekenbach, propter Allodium Arnoldi, in utroque Coenobio Monachi. 1173. *Ultraiectinum* VI. Ordinatio publicae poenitentiae ob Rheni inundationem. 1173. *Coloniae* XXII. Philippus Archiepisc. Colon. approbat fundationem Monasterii in Lanckwaden Praemonstratensium Monialium. 1174. *Ratisponae* XIV. Friderici I. auctoritate deposito Adalberto, Saltzburgi Archiepiscopo, Henricus Praepositus Berchtesgadensis surrogatur.

gatur. 2. Alexandri III. cassatoria actorum in hoc Conventu. Eiusdem mandatum ad Conradum Moguntinum pro irritandis his actis. Eiusdem Papae reprehensoria ad Capitulum Salisburgense. 1175. *Hallense* VIII. (Provinciae Magdeburgensis) Interdictum Torneamentorum. 2. Excommunicatio, et aliae poenae in usuros hoc ludo. 3. Principes Saxoniae iurant se hoc ludo abstenturos. 1176. *Norimbergae* Conventus. Conradi Salisburgensis Archiepiscopi admiranda constantia contra schisma Paschalis Pseudo-Papae coram Friderico Rege. 1176. In *Lauffen* VII. (Salisburgensis Provinciae) Fridericus Rex minatur Bavaris Dioecesibus extrema omnia, nisi schismatico Paschali adhaereant. 1177. *Venetiis*. Sacramentum pacis inter Alexandrum III. et Fridericum I. *Alexandri* III. epistola ad Richardum, Cantuariae Archiepisc. de hac pace. *Friderici* I. Confirmatoria huius pacis. 1178. *Hildesheimense* VII. Adelogus, Episcop. Lambspringensis, Coenobii originem et progressus rememorans, accessiones omnes confirmat. 1178. *Halberstadense in Ostersleve* X. confirmat bona Canoniae Hamersleve. 1178. In *Hochenave* (Provinciae Salisburgensis) Provinciale VIII. Schisma Callixti Antipapae eiuratum. Alexander III. legitimus Papa agnoscitur. 1179. In Concilio *Lateranensi* III. Philippus Coloniensis Archiepisc. ab Alexandro III. cui iuramentum dixit, Pallium obtinuit. 1179. *Germaniae* Episcoporum et Principum Epistola ad Alexandrum III. Confirmatoria pacis inter Papam et Regem Siciliae. 1179. *Trevirense* XXI. Arnoldus Archiepisc. decimas donatas claustro Hemmenrodensi confirmat, contradicentibus aliis. 1180. *Leodiense* XI. Radulfi Episc. decreta adversus rerum Ecclesiasticarum depraedatores. 1180. *Moguntiae* XXXII. Henricus, Archiepisc. Mogunt. Encyclicam ad omnes Archiepisc. et Episc. Germaniae invitatoriam scribit, ut ad Curiam Moguntinam veniant. 1180. *Saltzburgense* IX. Diuturna lis inter Salisburgensem Episcopum et Gurcenses, de electione Gurcensis Episcopi

per

per Commissarios Papae dirempta. 1180. *Coloniense* XXIII. Philippus Archiepisc. confirmat societatem fratrum in Nussia. 1182. *Coloniense* XXIV. Philippus Archiepisc. confirmat allodium Hermanni, datum Ecclesiae in Eiffliae Monasterio. 1183. *Atrebatense* IV. Varii haeretici detecti, examinati, convicti, damnati. 1183. *Halberstadii* XI. Theodoricus Episc. confirmat Abbati Lapidis S. Michaelis montem erga cambium duorum mansorum. 1186. *Coloniae* XXV. Canonizatio S. Annonis promulgata. *Alexandri* III. epistola ad Philippum, Archiepisc. Colon. confirmatoria privilegiorum. 1186. *Friderici* I. Imp. et Philippi, Archiepisc. Coloniens. colloquium de pace stabilienda. 1186. *Geilenhusensis* Conventus, de concordia inter Regem, Papam, et Clerum. Exemplar epistolae scribendae ad Papam ex hoc Conventu. *Conradi* Moguntini idea epistolae scribendae ad Cardinales pro pace. Ad summum Pontificem Episcoporum Germaniae. 1186. *Halberstadense* XII. Theodericus Episcopus confirmat Canoniam S. Thomae, Ordinis praemonstratensis. 1186. *Urbani* III. Pp. invitatoria ad Archiepisc. Colon., ut intersit Concilio Leodiensi a Legato Apostolico indicendo. *Bulla* cruciata contra Fridericum Regem. 1187. *Trevericum* XXII. Mosomi celebratum, a Folmaro, Archiepisc. Trever. contra subditos inobedientes. Gregorii VIII. Pp. Monitoria ad Folmarum. 1187. *Coloniense* XXVI. Provinciale. Philippus Archiepisc. Colon. confirmat Abbatiam Canonicam Steinfeldensem Ordin. Praemonstrat. 1187. *Gregorii* VIII. Litterae ad Henricum, Cardinalem Albanensem, pro Synodo Leodiensi. 1187. In *Libnitz* (Provinciae Saltzburgensis) X. 1. Dirimitur lis inter Admontenses Monachos et Plebanum de Libnitz. 2. Varia dantur Admontensibus. 3. Praelegitur Privilegium antecessorum Saltzburgensium Archiepiscoporum, datum Admontensibus. 4. Adalbertus Archiep. confirmat ius fundatorum Ecclesiae S. Walpurgis. 5. Donat duas Parochias iisdem Admontensibus.

1188.

1188. *Leodiense* XII. Simoniacorum Clericorum poenitentia: acceptatio crucis pro militia sacra. 1188. *Coloniae* XXVII. Archiep. Colon. constituitur Legatus Sedis Apostolicae contra Fridericum I. 1189. *Paderbornense* IX. Widekindus poenitens compensat damna illata Ecclesiae Paderbornensi, et relinquit multa, si in peregrinatione Ierosolymitana obierit. 1189. *Halberstadense* XIII. in Gatersleven. Theodoricus, Episc. Halb. confirmat donata Ecclesiae Kaldenbornensi. 1189. S. *Ottonis*, Bambergensis Episcopi, et Pomeranorum Apostoli, translatio et elevatio. *Clementis* III. Bulla ad Commissarios in caussa huius elevationis. Eiusdem Papae ad Clerum et populum Bambergensem. 1189. *Trevericum* XXIII. Schisma inter electos Treverenses Archiepp. sopitum, substituto Ioanne I. 1190. *Frisingense* XXII. Otto, Episc. Frising. confert Allerhausen Neocellae Abbatiae Ord. Praemonstrat. 1191. *Hildesinum* VII. Berno Episc. Hildesh. bona Monasterii Stederburgensis Canonicorum Regularium confirmat. 1191. *Moguntinum* XXXIII. Conradus, Archiep. Moguntin. et Cardinalis fundat Praeposituram Conradsdorffii. 1192. *Tullense* XXI. Odonis Episc. Canones IX. editi. 1193. *Romano* in Concilio Canonizatio S. Bernwardi, Episc. Hildesemensis. 1194. *Hildesinum* VIII. Promulgatio Canonizationis et elevatio corporis S. Bernwardi Episc. Hild. Bulla Canonizationis eiusdem Sancti. 1194. *Coloniense* XXVIII. Adolphus Archiep. in protectionem suscipit Monasterium Fussenich Monialium Ord. Praemonstrat. 1195. In *Franckvord* X. Edictum Henrici VI. Regis, pro immunitate Cleri a foro laicali. 1195. In *Lauffen* XI. (Provinciae Saltzburgensis) Adalbertus Archiepisc. Salisb. Admontensis Abbatiae et Hallensis Praepositurae iura et privilegia confirmat. 2. Piligrimum ad resignandam Abbatiam compellit. 1196. *Moguntiae* XXXIV. Conradus Archiep. concedit facultatem allodialia bona donandi Coenobio Owelsburg, Cisterciensis familiae. 1196. *Wormatiense* XXII. Ludolphus Episc. Wormat. ius pastorale in Bubenheim Abbati Arnsteinio tribuit, et bona in Schwetzingen

gen Coenobio Schoenaugiensi. 1197. *Verdense* I. Rudolphus Episc. Verdensis approbat fundationem Coenobii iuxta Buxtehude. 1197. *Coloniense* XXIX. Adolphus Archiep. Colon. excommunicat Conradum de Blanckenheim, Dominum de Sleida, ob decimas Steinfeldiae Canoniae ablatas. 1198. In *Mulhausen* eligitur Philippus Suevus, Rex Germaniae. Iuramentum eiusdem in manibus Legatorum Apostolicorum et Principum. 1198. *Coloniae* Curia, in qua Otto IV. eligitur. Episcoporum et Principum e Conventu Coloniensi litterae ad Papam pro Ottone. Adolphi Archiepisc. Colon. litterae ad Innocentium III. pro eodem Ottone. 1200. In *Ockersdeven* (Provinciae Halberstadiensis) XIV. De lite Archi-Diaconi Halberstadiensis sopita. 1200. *Romanum* Concilium, in quo S. Kunigundis Imperatrix canonizatur.

Digressio ad Saeculum XII. I. De serie Germaniae Regum et Imperatorum Occidentis. II. Per Capitulum indicari in multis Ecclesiis Concilium Dioeceseos aut Provinciae. III. De Canonistis Germaniae Saeculo Duodecimo. IV. De haeresibus Saeculi XII. et eorum impugnatoribus.

Saeculum XIII. Aerae Christianae. 1203. *Passaviense* III. Concilium. De controversis decimis Parochiae Grieskirchen, inter Dominum Ortolfum et fratres suos de Tegernbach. 1204. *Caminense* I. De discrimine in admittendis mulieribus criminosis ad Eucharistiam prae aliis. 1205. *Halberstadii* XV. approbat exemtionem villae Eylwardesdorp. 1207. *Augustanum* VI. Egbertus Episc. Bambergensis a crimine laesae Maiestatis se purgat. 1208. *Halberstadii* XVI. Contractus inter Decanum et Canonicos B. Mariae Halberstadensis ex una, et IV. Provisorum fratrum militiae Templi, Synodali banno firmatur. 1208. *Halberstadii* XVII. 1. Ottonis III. Regis iterata electio. 2. Querelae Ecclesiae Wurceburgensis de damnis a Philippo Rege illatis. 3. Conradi Halberstadii Episc. desiderium Episcopatus abdicandi, a Legatis Apostolicis reiectum. 1209. *Traiecti ad Rhenum* VII. Statuta XVIII. consensu Cleri. Lis de iure Patrona-

tus

tus in Brugdamme componitur, et banno Synodali ratificatur. 1209. *Herbipolense* VIII. Legatus sedis Apostolicae proponit facultatem dispensandi super consanguineitatis impedimento inter Ottonem IV. et Philippi Ducis Sueviae filiam. 2. Abbatis Morimundensis propositio pro satisfactione ob dispensationem. 3. Ottonis Regis declaratio de matrimonio ineundo. 4. Deliberatur, secedente fratre Regis. 5. Lupoldus Austriae Dux aperit mentem Concilii. 6. Nova sponsa introducitur, benedicitur, Regina declaratur. 7. Hugoldus Abbas Corbeiae obtinet confirmationem privilegiorum. 1209. *Goslariae* V. Rex impetrat Confraternitatem Cisterciensis Ordinis. 1211. *Spirense* II. Conradus Episc. Spirensis ius Patronatus et Decimas in Medinheim confirmat. 1213. *Innocentii* III. invitatoria ad Concilium Lateranense, omnibus Archiep. et Episc. Germaniae scripta. 1213. Apud *Egram* in Bohemia. Friderici II. Bulla aurea pro libertate Ecclesiastica. 1213. *Innocentii* III. Litterae ad Episcopos Westphaliae, Saxoniae, approbantes consecrationem Theodorici, novi in Livonia Episcopi futuri. Eiusdem ad eosdem animandos ad convertendum ad Christum Livoniam, altera epistola. Eiusdem invitatoria secunda ad Concilium Lateranense, post biennium cogendum, omnibus Archiep. et Episc. Germaniae. 1219. *Saltzburgense* XII. 1. De Episcopatu Seccoviensi. 2. De vigesima parte bonorum a Clericis pendenda pro subsidiis terrae sanctae. 3. Facultas Clericis data bona oppignorandi ad triennium. 1219. *Halberstadii* XVII. Fridericus Episcopus Advocatiam Ecclesiae Caldenbrunnensis sibi cessam, eidem Ecclesiae donat. 1220. *Pataviense* IV. De vigesima parte proventuum ecclesiasticorum pendenda triennio, pro recuperanda terra sancta. 1220. *Friderici* II. Edictum pro cassandiis iis, quae sunt edita contra libertatem ecclesiasticam. Eiusdem constitutio pro libertate ecclesiastica. Eiusdem contra varios Haereticos poenae dictatae. Eiusdem altera contra Haereticos. Eiusdem tertia contra Haereticos. 1220. *Friderici* Imp. Privilegium libertatis Germani-

 carum

carum Ecclesiarum, Romae hoc anno, et Francofurti anno 1212. editum. Eiusdem constitutio de bonis Comitissae Mathildis, ab iniustis possessoribus restituendis sedi Apostolicae. 1222. *Coloniense* XXX. Provinciale. Engelbertus Metropolita arguit Hugonem Leodiensem, Suffraganeum suum, quod Neophytae Iudaeae baptizatae non assistat. 1224. *Paderbornense* X. Oliverii Episc. Confirmatorium omnium Statutorum a Praedecessoribus. 1224. *Halberstadiense* XVIII. Fridericus Episc. acceptat donationem factam Ecclesiae in Meringa. 1224. *Bardevici* I. Conradus Cardinalis Legatus sedis Apostol. damnat Praepositum novi operis. *Friderici* II. Litterae de eadem caussa scriptae Abbatissae Goslariensi. 1224. *Hildesemense* IX. Henricus, Goslariae novi operis Praepositus, ob haereseos crimen iterato damnatur et degradatur. 1224 *Wormatiae* XXIII. Possessio controversa Schoenaugiensi Coenobio adiudicatur. 1225. *Magdeburgense* IX. Conradus Legatus Apostol. Sedis litem inter duas Abbatissas Quedlinburgenses componit. 1225. *Germanicum*, loci incerti. Conradus Legatus Apostolicus edit capitula XV. 1225. *Moguntinum* XXXV. Praeconium Engelberti, Archiep. Colon. et Martyris. 2. Excommunicatio Friderici Comitis patricidae, et complicum. 3. Caussa fratrum Friderici Comitis ad Concilium Leodiense dilata. 1226. *Leodiense* XIV. Duorum Episcoporum, parricidae fratrum, caussa examinata: subiicitur Romano Pontifici: interim deponuntur. 1227. *Treuirense* XXIV. Canones XVII. 1230. *Hildesemense* X. Conradus Episc. dimidiam decimam in Brunnen sibi donatam, donat Coenobio S. Godehardi. 1230. *Gregorius* IX. Pp. respondet Synodali quaestioni, a Bertholdo Argentinensi Episc. propositae: an in patris Catholici, an matris Iudaeae, potestate, sit eorum baptizatus infans? 1230. *Herbipolense* IX. ab Ottone Legato Apostolico indictum, ob litteras Ducis Saxoniae non celebratur. 1231. *Hujense* (Provinciae Leodiensis) XII. Acta latent. 1231. *Leodiense* XIII. Ottonis Legati Apostol. opinio, de aequali divisione omnium bonorum inter Ecclesiasticos, non

accepta-

acceptatur. 1231. *Treveris* XXVI. adversus haereses undique invalescentes. *Gregorii* IX. epistola ad Theodoricum Treverensem Archiep. de iis haereticis examinandis et puniendis. 1231. *Friderici* II. Constitutio de paganis ad fidem Christi adducendis, et iis data privilegia. 1231. S. *Virgilii*, Salisburgensis Archiep. Canonizatio, facta post relationem Commissariorum a Papa in Germania datorum. 1231. *Frisacense* II. sub Eberhardo Archiep. Salisburg. 1233. *Leodiense* XIV. Acta perierunt hactenus. 1233. *Moguntinum* XXXVI. De haeresibus grassantibus. *Gregorii* IX. Pp. epistola ad Henricum Regem, de haereticis coercendis. Epistola Moguntini Archiepisc. ad Papam, de Magistro Conrado Marpurgensi. 1234. *Francofordiense* XI. Inquisitio in Conradum Magistrum Marpurgensem. Eiusdem prolixior descriptio. Absolutio Comitis de Seyna, aliorumque. 1234. Constitutiones Regis Henrici et Principum apud Franconofurt. 1234. *Stedingi* haeretici: contra quos delendos Gerardus Bremensis Archiepisc. crucem praedicat. Bellum indicitur, vincuntur, resipiscunt. Papa dat facultatem absolvendi. *Gregorii* IX. Pp. epistola ad Episcopos Saxoniae, Paderbornensem, Hildesemensem, Verdensem, Monasteriensem, Osnabrugensem: ut assistant Episcopis Razeburgensi, Mindensi, Lubecensi, contra Stedingos. Eiusdem ad Capitulum Bremense, ad Archiepisc. Bremensem, pro absolutione Stedingis poenitentibus danda. 1238. *Trevericum* XXVII. Provinciale. Canones XLV. conditi. 1239. Apologia Friderici II. ad excommunicationem Gregorii IX. eiusque caussas. 1239. *Moguntinum* XXXVII. Invitatoria Sigifridi Archiep. 2. Excusatoria Hildesemensis Episcopi. 3. Acta Synodi. 4. Dedicatio Metropolitanae Moguntinae. 1239. *Engelhardi*, Episc. Naumburgensis, Reformatio et Visitatio suae Dioecesis. 1242. *Bambergae* X. De necessitatibus huius Ecclesiae deliberatur. 1243. *Moguntinum* XXXVIII. Provinciale. De procdria inter suffraganeos huius Metropolis. Dedicatio Ecclesiae. 1246. *Fritslariae* III. sub Moguntino Archiepisc. Canones XIV.

Epistola Synodalis Sigesridi Moguntini, una cum epistola Innocentii IV. Papae. 1248. *Frisingense* XXII. Abbatis Tegernseensis depositio. Novi electi confirmatio. 1248. *Innocentii* IV. epistola de Metropolita Lubecae vel Camini constituendo. 1248. *Ultraiectinum* VIII. Goeswini de Amstel Episcopi abdicatio. 1249. *Saltzburgense* XII. in Mildorff. Ottonis Baioariae Ducis reconciliatio cum Papa quaeritur, nec obtineri potest. 1250. Petri Albanensis Episc. Cardinalis Legati Apostolici statuta pro Ecclesia Leodiensi (*Leodiense XV.*) 1256. *Moguntinum* XXXIX. Contra violatores ecclesiasticae libertatis. 1259. *Hildesinum* XI. Fundatio et donatio Coenobii in Backenrode. 1260. *Coloniense* XXX. Provinciale. (Primum inter impressa anno 1554) Canones XIV. pro Canonicis sub Conrado Archiep. Sub eodem pro Monachis Canones XXVII. 1261. *Moguntinum* XL. Provinciale, sub Wernero Archiep. Canones LIV. 1261. *Pataviense* V. Eliguntur taxatores pro colligendo aere in subsidium belli sacri. 1263. *Paderbornense* XI. De iurisdictione Archi-Diaconorum in Ecclesia. 1263. *Trevericum* XXVIII. indictum. 1266. *Coloniense* XXXI. sub Engelberto II. Canones XLV. 1266. *Magdeburgense* X. Statuta XXIII. Epistola *Guidonis*, Cardinalis Presbyteri Apost. Sedis Legati, Encyclica ad Provinciam Magdeburgensem et Episc. Kaminensem, quae summatim Concilii Magdeburgensis statuta complectitur. 1267. *Wratislaviae* I. De subsidio terrae sanctae procurando. 1267. *Wiennae* in Austria I. Statuta XIX. 1273. *Leodii* XVI. indictum Concilium. 1274. *Leodii* publicata Decreta anni 1250. pro Dioecesi Leodiensi a Legato Apostolico facta. 1274. *Lugdunense* II. oecumenico, multi ex Germania intersunt. 1274. *Saltzburgense* XIII. Statuta XXIV. 1275. *Basiliense* II. sub Henrico Episcopo. Acta perierunt. 1275. *Monasteriense* III. sub Everhardo Episc. Statuta XXIII. 1279. *Wratislaviense* II. sub Thoma Episc. 1281. *Salisburgense* XIV. Capitula XVIII. 1281. *Coloniense* XXXII. sub Sifrido Archiep. Statuta XVIII. 1282. *Aschaffenburgense* I. Variae indulgentiae, a variis Episcopis,

ſcopis, et variis Eccleſiis conceſſae in hoc Concilio. 1284. *Pataviense* VI. ad Sancti Hippoliti. Canones XXXIV. Additio ad idem Concilium. Poena ex commiſſione Papae decernitur in Monachos Altahenſes. 1286. *Naumburgenſe* II. Executio Concilii Magdeburgenſis et Honorii Papae. 1287. *Leodienſe* XVII. ſub Ioanne Epiſc. Capitula plurima. Modificationes dicti Concilii 1290. editae. 1287. *Herbipolenſe* XI. Petitio ſubſidii in quinquennium. 2. Canon. XLII. 3. Indulgentiae variis Eccleſiis conceſſae. 4. Pax publica hic inita et promulgata. 1288. *Salisburgenſe* XV. Anathema Clericis laico ſervientibus. 2. Interdictum feudi honorum Eccleſiaſtici aliis impertiendi. 1289. *Wratislaviae* III. Declaratio reſervatorum caſuum Papae et Epiſcopo. 1290. *Wratislaviae* IV. Contra violatores Epiſcopi, et ſpoliatores comitum eiusdem.

NOUVEAU TRAITE DE DIPLOMATIQUE, etc.

h. e.

NOVI COMMENTARII DE ARTE DIPLOmatica, cuius fundamenta expenduntur, regulae documentorum diſtinguendorum conſtituuntur, et characteres Bullarum Pontificalium, aeque ac Diplomatum omnium Seculorum, exponuntur: cum illuſtrationibus quamplurimarum rerum hiſtoricarum, chronologicarum, et criticarum, ac defenſione tabulariorum celeberrimorum contra varias obtrectationes: editi a duobus Monachis Ordinis S. Benedicti Congregationis S. Mauri. TOMUS III.

Pariſiis, apud Guil. Desprez: 1757. Alph. 4. cum tabb. aen. quamplurimis, in 4.

T*ertium Volumen* Diplomatici operis, quod ſtudio Monachorum Ordinis S. Benedicti, Congregationis S. Mauri, magno

magno diplomaticae artis commodo, editur, Lectoribus nostris proponimus; neque ambigimus fateri, non aliunde magis, quam ex hoc ipso opere, quam utilis diplomatum iusta cognitio sit, quamque late ea utilitas pateat, intelligi. Multa ibi lectores in universum contra *Harduinum* eiusque asseclas egregie disputata invenient; qui scilicet hoc agebat, ut omnia antiquitatis litteris consignata monumenta suppositia esse ostenderet. Ut enim Harduinus in multis aliis rebus nescimus quae paradoxa protulit, ita etiam in hoc litterarum genere mira confinxit, risu magis, quam confutatione digna. Sed eamus per singula Voluminis huius capita, quorum XV. sunt; ut ita, ciendo gustui, Lectoribus quasi medullam libri proponamus.

Primum Caput in diversis doctorum virorum, de origine et antiquitate Characterum latinorum, proprie sic dictorum, sententiis explicandis versatur, et novam opinionem proponit, diversam a Maffeiana, quae omnia scribendi genera posteriora de Romano fluxisse statuit; quod eo inprimis demonstratur, quod populi, qui ad modum Oceani sese in Imperium Romanum immittebant, rudes litterarum, atque omnium artium expertes fuerint.

Caput Secundum versatur in proponendis litteris capitalibus Cod. Msr. Franc. Germ. Angl. et Hisp. quod caput omnino lectione dignum nobis visum est, vel propter excellentem istorum Monachorum eruditionis, elegantis demonstrationem, tum etiam propter rerum ipsarum utilitatem et praestantiam. Ponemus quaedam exempla. Multa p. 40. de tempore disputantur, quo Codex aliquis scriptus sit, argumento e verbo *Explicit* ducto, et affertur eius rei exemplum ex Hieron. Comment. in Psalmos: *Explicit de Psal. LXXX. Incipit de Ps. LXXXI.* Porro signa de aetate Codicis ex orthographia afferuntur, et demonstratur, eos Codices, qui v. c. *adulescens* habent pro *adolescens*, esse Sec. V. Codex Mscr. Cassiodori cuiusdam laudatur, qui scripsit explicationem 1 Ep. Ioh. ex quo cognoscitur, eum vers. VII. ita ut nos in nostris N. T. exemplis legisse. Quod probe tenen-

tenendum eſt, ad explodendam vanitatis *Clerici* et *Simon. Ar. Cr.* qui putant ab imperitis librariis additum eſſe.

Caput tertium exhibet figuras litterarum uncialium Rom. Gall. Lomb. Carol. Alemann. et Goth. cui additur brevis disquiſitio de aetate et patria cuiusque Cod. et quae omnino notatu digna ſint in antiquis Cod. litteris uncial. ſcriptis. Codices litteris capitalibus ſcripti, propter miram raritatem, ſunt commendabiles; cum contra, qui toti litteris uncialibus ſcripti ſint facilius inveniantur. Hoc ſcribendi genus inprimis Sec. VI. obtinuit, quo tanta homines pleroſque graecae linguae ceperat ignorantia, ut graeca litteris latinis exprimerentur; quod quidem plerumque in libris ſacris factum eſt, ut indocti ſaltem preces utcunque recitare, et vocem Sacerdotis ſequi poſſent. Codex litteris uncialibus ſcriptus Sec. VI. hanc e. c. latinis litteris expreſſam particulam habet: *O quirios ebaſileuſen agalliaſto e ge eufrantetoſan neſy pollae nefele ce gnofos cyclo autu diceoſune ce crima.* Locus eſt ex Pſ. XCVI, 1. aut ſecundum τὸς ὁ ex Pſ. II, 97. unde etiam inſimul patet, qualis tum quorundam verborum graecorum fuerit pronuntiatio.

Capite Quarto de ſcribendi genere mixto aut unciali diſputatur; demonſtraturque, conſtare litteris uncialibus maioribus minoribusque, alternatim et varie poſitis; quae quaſi definitio probe ſervanda eſt, ne illud litterarum genus cum litteris capitalibus minuſculis, maiuſculis litteris aliis diſtinctum, confundatur. Talis eſt v. c. Cod. Virgilii Florent. aut Med. Prioris generis eſt Codex Evang. Würtzburg. antiquiſſimus, qui ſine interpunctionibus, omnia verba communi vinculo nexa exhibet.

Hoc ſcribendi genus non eſt unius generis, ſed, ut auctores facere ſolent ſingulis capitibus, in diverſas quaſi familias tribuitur; quarum primam Characteres ſemiunciales Romanorum conſtituunt. Ad hanc rationem in *Cod. Pand.*

Florent. haec verba expreſſa ſunt: *K. Imperator Caeſar Flavius Iuſtinianus, pius, felix, inclutus, victor, et triumfator ſemper Auguſtus, Triboniano quaeſtori ſuo ſalutem.* Sequuntur deinceps Charact. Gall. etc. in quibus cum nihil animadverſione magnopere dignum invenerimus, relinquenda iis exiſtimamus, qui librum ipſum inſpicere volent. Diligenter enim ſingula cuiusque aetatis gentisque ſcribendi genera, additis figuris lamina aenea ſcriptis, expreſſa ſunt.

Capite V. docetur in univerſum, in multis Codd. diverſos Characteres mixtos apparere, quod Auctores per ſingula Secula, exemplis ex omni ſcribendi genere prolatis, docuerunt. Ceterum inde patet, eundem populum diverſos Characteres habuiſſe, et Codd. minutis litteris ſcriptos antiquiſſimos eſſe.

Capite VI. quaeritur, utrum Romani Characteribus minutis uſi ſint? qua de re *Lipſius* de Pronunt. lat. lingu. et *Simonius Hiſt. Crit.* dubitarunt. *Simonius* enim contendit, omnia vetera illa monumenta Etruſca, litteris minuſculis ſcripta, ſuppoſititia eſſe. Ad horum convellendam et deiiciendam ſententiam, veterum, ut Plauti, Senecae, Suetonii, Plinii H. N. teſtimonia laudantur, quibus recentiorum Scriptorum loca ſubiiciuntur. Tota omnino diſputatio huc redit, ut doceatur, Codd. Seculi V. et VI. eiusmodi Characteribus expreſſos eſſe: at vero dicunt Monachi docti, non probabile eſt iſtos Characteres tum demum excogitatos eſſe, imo ante iam obtinuerunt, et uſu recepti fuerunt, ita ut in ſcribendo commode adhiberi poſſent. Minores porro Charact. Longobardici, non Longobardis originem debent, ſed ſunt Romani paullum mutati, neque ſtatim poſt Longobardorum Italiae expugnationem ita invaluerunt, ut in deſcribendis Codd. adhiberentur. Nam ex Scriptoribus Liturgicis, quos Muratorio debemus, intelligitur, iſtos Characteres Sec. IX. civitate donatos fuiſſe, ita tamen, ut Sec. XII. exeunte hoc ius civitatis iterum amiſerint.

Galli

Galli, antiquissimis temporibus, litteris Romanis usi sunt, quae apud eos ante Francorum irruptionem obtinuere; quod quidem auctoritate Codd. probari potest. Gallorum per litteras minutas scribendi ratio litteris uncialibus mista est, talisque testimonio Codd. ad finem usque Sec. XI. fuit.

Porro Characteres minuti Meroving. et Franco-Gall. ex Codd. demonstrantur, et litterae Gothorum minusculae in Italo-Goth. et Visigothicas distinguuntur. Litterae Carolingicae, si originem spectes, omnino Romanae sunt, sed paullatim a Carolo M. immutatae, qui eas non ab Italis sumsit, sed retinuit veteres illas Gall. litteras, paullulum ductibus earum figurisque ad elegantiam conformatis. *Sed si licet nobis aliquid, pace Auctorum, de peculio nostro divitiis istorum virorum addere, putamus haec nimis esse alte repetita, et auctores in ea re plus amori patriae, quam veritati tribuisse.* vid. *Maff. V. Ill. et Mabillon. de re diplom. tab. VII. p. 366. Accidisse hoc saepius videmus, ut, ubi spes esset gloriolae, quae vix ad probabilitatem accedunt, ea veritatis nomine commendentur. Scimus fuisse patrum nostrorum memoria, qui patriae amore pellectus, Paradisum in Scandinaviam collocaret. Nam etsi omnia doctissimis auctoribus largiamur, res tamen ad Logomachiam redire fere videtur.*

Minores litterae Allem. et Anglo-Saxon. succedunt. Ante tempora Caroli M. Allemanni litteris Francorum usi sunt; quae vero postea ab illo ipso elegantiae restauratore, mutatae et adhibitae sunt in litteris publicis consignandis usque ad finem Seculi XIII; tum vero litterae eas exceperunt, quas vulgo Gothicas appellamus.

Caput VII. pertinet ad litteras cursivas Rom. Gall. Meroving. Longobard. Carol. Visigoth. Sax. Sub ipsum initium disputatur de litteris Romanorum cursivis; ubi mirantur doctissimi Auctores, quemquam dubitare potuisse

de re, quae per ſe clara et neceſſaria fuerit, cum Romani in tam amplo imperio, neceſſario coacti fuerint uti ſcribendi genere expeditiori. Ceterum addunt, illud ipſum ſcribendi genus varium et multiplex eſſe, neque ſemper in litteris iſtis curſivis ſubſiſtere, ſed alias litterarum figuras quaſi in auxilium vocare, unde litteras curſivas litteris maioribus miſtas videas: et haec exemplis confirmantur. Tum vero pergunt ad explicationem litterarum, quae in Codd. Mſcr. Gall. inveniuntur, easque quinque diverſis rationibus expreſſas fuiſſe aiunt.

Characteres contendunt Meroving. aut Franco-Gall. male ab Antiquariis pro figuris peregrinis habitos eſſe, quia pleraque eorum pars a Romanis ducta, ſtatim poſt imperium Francorum in Gallia fundatum obtinuerunt, et Sec. VII. et VIII. vulgo Franco-Galli iis in conſignandis litteris publicis uſi ſunt. Lectu digna ſunt, quae hoc loco contra P. *Germon*, qui quendam quaſi Pyrrhoniſmum in re Diplomatica inducere voluit, diſputantur, pro fide diplomatum, quae litteris Meroving. conſignata ſunt.

Litterae curſivae Langobard. fere ſimiles ſunt Franco-Gall. quae tamen ſimilitudo non eſt unius generis, ita ut huic tanquam generi tres claſſes quaſi ſpecies ſubiiciant. De litteris enim curſivis Saxon. non eſt quod quis dubitare velit, cum res extra omnem dubitationem poſita ſit. Ceterum inveniuntur Diplomata, in quibus litterae Anglo-Saxon. et Meroving. alternatim poſitae conſpiciuntur.

Caput VIII. verſatur in explicatione interpunctionis veterum, qualis in lapidibus, metallis, Mſcr. et Diplomatibus conſpicitur: porro explicat diverſum punctorum virgularum, et accentuum uſum, ſigna correctionum, notarum, liturarum, transpoſitionum etc. Falſum eſt, quod quidam dicunt, veteres punctis et omnino interpunctione non uſos eſſe. Nam qui pugnant auctoritate antiquo-

tiquorum Codd. in quibus nullum interpunctionis vestigium apparet, nihil efficiunt, quia tenendum est, librariorum hoc non fuisse, ut curarent interpunctionem, sed correctorum, qui in ea re plerumque nimis negligentes fuerunt.

Antiquissima, eaque maxime communis scribendi ratio fuit per στοίχους, unde in fine librorum numerum τῶν στοιχῶν saepius expressum videmus: quam rationem in Scripturam S. primus Hieronymus induxisse videtur.

Postea interpunctio locum obtinuit, qua diversa orationis membra, periodorumque finem notarunt. Quicquid alii, et inprimis Clericus Art. Crit. disputent, Nostri recte existimant, interpunctionis inventionem ultra 145. Olympiadem non assurgere, hoc est, Aristophanis tempore inventam esse, 350. annis ante Aeram Christianam.

Veteres tripliciter orationem distinguebant. Nimirum Incisis (κόμμα): Punctis: Colis et semicolis. Cicero quidem praeter puncta (de Orat. 3, 44.) nihil habet. Quae litera punctum in capite gerebat, notabat sensum esse finitum; et tale punctum appellabatur τελεία στιγμή: si punctum in inferiore literae parte expressum erat, ὑποστιγμή, et in media parte μέση στιγμή nominabatur. . Ad hanc rationem Virgilium Mediceum distinctum observavimus. Interpunctio Pandect. Florent. ab illa diversa est: unde existimant, veterem eius interpunctionem ad recentiorem conformatam esse.

Punctorum quidem in Mscr. est praeterea alius usus, ad scripturae scilicet compendium indicandum: v. c. B. h. e. bos. Interdum etiam adhibentur ad notanda egregie et acute dicta Scriptoris: talis in Bibliotheca Regia est Codex Ambrosii, cuius loca notatu digna tribus punctis, in hunc modum ∴ positis, notantur.

Virgulae porro non ſunt recentioris inventi, quia in antiquiſſimis monumentis inveniuntur; et Apoſtrophus, quo nihil apud antiquos Poetas eſt frequentius, nihil aliud eſt quam virgula. Eadem eſt accentuum ratio, quos Noſtri antiquiſſimos eſſe contendunt. Adhibiti ſunt ad vocabula diverſae ſignificationis diſtinguenda, et ad indicandos caſus atque modos.

Haec fere antiquiſſimis temporibus fuit ratio orationis diſtinguendae: videamus, quid poſtea mutationis factum ſit. Omnem iſtam interpungendi rationem ab antiquiſſimis Diplomatibus abeſſe videmus. Spatia interdum vacua, rariſſime puncta, relicta videmus, ad finem periodi indicandam. Sed haec omnia iis, qui harum rerum periti ſunt, legenda relinquimus. Nam iis quidem non ſatisfacere poſſemus, etiamſi omnia huc tranſcriberemus; et aliis, qui tantummodo fabricam libri cognoſcere volunt, enarrandis illiusmodi minutiis moleſti eſſemus.

Cap. IX. complectitur veterum ſcribendi rationem per compendia, vulgo *Abbreviaturas* vocant, et docetur eorum diverſa genera fuiſſe. De Siglis, quomodo a Tironianis notis differant, de origine porro et uſu Siglarum in Inſcriptionibus, Codd. Mſcr. et Diplomatibus, diſputatur.

Cryptographiae, aut per cifras ſcribendi ratio, qualis fuerit, conſtituitur, et nomina numerorum, quae ſiglarum vicem ſuſtinent, afferuntur. Tum vero ſequitur longa et erudita diſputatio de cifris Graec. Roman. Populorum Septentrion. Franco Gallorum, Hiſpanor. Allemann. et antiquitas utilitasque cifrarum Arabicarum demonſtratur.

Fuere qui exiſtimarent, Siglas in litteris publicis locum non habuiſſe: ſed exemplis docetur, eas interdum adhibitas fuiſſe, earumque figuras, pro ratione modoque cuiusque Seculi, diverſas. Huic diſquiſitioni ſubiicitur, quaſi

quasi coronidis loco, descriptio artis compendiose scribendi per litteras Monogrammate inter se iunctas.

Capite X. Caussae commemorantur, cur *notae Tironianae* diligentius cognoscendae sint quam Etruscae, et inventores, natura, origo istarum notarum, notantur. Qualis porro earum utilitas ad finem usque Sec. X. fuerit, et an aliquid certi pro earum explicatione afferri possit, dubitatur. Magnum esse inter Siglas Notasque discrimen ostenditur, et notarum quidem signa explicantur, et Tachygraphiae istius e Mscr. sumta exempla multa afferuntur.

Caput XI. Tertiae Classis litterarum Romanarum, quibus in Diplomatibus usi sunt, figuras complectitur, totumque in quaestione dirimenda versatur, utrum in Codd. describendis diversas ab his litteras adhibuerint. Porro docetur, litteras Roman. cursivas iam ante tempora Iustiniani in Italia invaluisse, iisque antiquissima Diplomata expressa esse: cuius rei ab Auctoribus multa exempla, ex ipsis Actis publicis sumta, deinceps ponuntur et explicantur; adeoque breviores hic erimus, quia optime ex ipso libro cognosci possunt. Hoc tantummodo addendum existimamus, Auctores in hac re confirmanda, sit fecerunt per totum librum, quasi per gradus ascendere, et omnium populorum occidentalium ductus afferre, et explicare.

Caput XII. Figuras litterarum Francorum, quibus in Diplomatibus usi sunt, exhibet, quas litterae Meroving. Franco-Gall. Carolin. Capetingicae et Goth. recentiores excipiunt. Demonstratur, quae litterarum figura tempore primorum regum in Franco-Gallia fuerit, et diversa scribendi genera Meroving. in litteris publicis exhibentur; et sic deinceps per notas illas regum in Franco-Gallia familias pergunt, et universam quasi sub eorum imperio scribendi historiam exhibent, tum additis exemplis lamina aenea descriptis demonstrant.

Caput

Caput XIII. Affert obſervationes in rem Diplomaticam Allemannorum, et in figuras quarundam litterarum, quibus Franci et Alemanni uſi ſunt. Eorum porro litteras curſivas, aut potius ſemicurſivas, ad ſimilitudinem figurarum Carol. accedere demonſtratur: cui rei quinque ſpecies minutarum litterarum, quae in Actis publicis Allemann. apparent, ſubiiciuntur.

Cap. XIV. continentur deſcriptiones figurarum, quae in Diplomatibus Britannorum apparent, eorumque litterae unciales in antiquiſſimis Diplomatibus conſpiciuntur, et tabulis aeneis inſcriptae oculis ſubiiciuntur; quibus litterae curſivae Diplomatum Britannorum e Seculo XII. additae ſunt.

Cap. XV. Hiſpanicarum litterarum figurae, quibus quidem in Diplomatibus uſi ſunt, porro litterae minutae Viſigoth. Francor. et Goth. recentium, exhibentur, et demonſtratur, Hiſpanos in litteris publicis litteris Viſigothicis, et Gothicis recentibus, uſos eſſe. Sed haec ſufficiant.

Librum, laudatum omnibus, et merito quidem, laudari a nobis ſupervacuum eſt. Id optamus, ut, bono rei litterariae, telam coeptam feliciter pertexant Auctores, et ne, ut eſt in proverbio, quod coepit amphora inſtitui, exeat urceus.

INDEX AUCTORUM, quorum Libri, aut Inventa, in hoc Volumine recensentur:

I. *Libri Theologici, et ad Historiam Ecclesiasticam, spectantes.*

Assemanni *(Ioseph. Simonii) Kalendaria Ecclesiae universae.* Tomus Secundus. *Kalendaria Ecclesiae Slavicae seu Graeco-Moschae.* 344

Biblia *sacra utriusque foederis cum Commentario grammatico, ex Anglicis scriptoribus petito, studio* Car. Chais. Tom. V. Pars II. *quae Samuelis Librum II. continet.* 161

le Clerc *et aliorum scripta Iansenistica.* 437

Gerbert *(Mart.) de veteri Liturgia Alemannica opus.* 71

— — *de cantu et Musica Ecclesiastica, a prima Ecclesiae aetate usque ad praesens tempus, liber.* 151

Hartzheim *(Ioseph.) Concilia Germaniae, primum a* Io. Frid. Schannat *collecta.* Tomus II. *ab A. DCCCXVI. ad M. Aerae Christianae.* 441

— — — — Tomus III. *ab A. M. ad A. MCCXC.* 561

Schelhornii *(Io. Georg.) Amoenitates Historiae Ecclesiasticae et Litterariae.* Vol. I. Pars I et II. 467

Walchii *(Christ. Wilh. Franc.) Monumenta medii aevi, ex Bibliotheca Regia Hanoverana producta, cum eiusdem praefatione.* Fasciculi quatuor. 227

II. *Libri Iuridici.*

Boehmeri *(Georg. Lud.) Principia Iuris Canonici, speciatim*

Iuris ecclesiastici publici et privati, quod per Germaniam obtinet. 222
Bruni (*Ioseph. Anton.*) *Dissertationes in Ius Civile* 208
Hanselmanni (*Christ. Ern.*) *ulterius illustratum et adsertum Ius territoriale eminens Domus Augustae Hohenloicae — eiusdemque defensio.* 121

III. *Libri Medici et Physici.*

Academiae *Imperialis Petropolitanae Programma de praemiis a se propositis* 158
— — — — *Noui Commentarii*, Tomus VII. *pro annis* 1758. et 1759. 401
Albini (*B. S.*) *de Sceleto humano liber.* 212
Bilfingeri (*Christ. Ludov.*) *de Tetano liber singularis theoretico-practicus, monumentis veterum suffultus et observationibus recentiorum propriisque illustratus.* 181
de Haller (*Alb.*) *Elementa Physiologiae Corporis humani.* Tomus IV. *Cerebrum. Nervi. Musculi.* 252
Hollmanni (*Sam. Christ.*) *Commentationum in Regia Scientiarum Societate inde ab A. 1756. recensitarum Sylloge.* 35
Hube (*M.*) *de propagatione soni animadversio.* 170
Morgagni (*Io. Bapt.*) *de sedibus et caussis morborum per anatomen indagatis, Libri V.* 216
Relatio *experimentis stabilita de fungis, et in specie de boleto bovino optimi saporis.* 521
Tralles (*Balth. Lud.*) *Usus Opii salubris et noxius in morborum medela, solidis et certis principiis superstructus.* Sectio IV. 213
Winckleri (*Io. Henr.*) *Tentamina circa soni celeritatem per aerem atmosphaericum.* 271
— — *Coniectura de vi electrica vaporum solarium in lumine boreali.* 424

IV. *Libri Mathematici.*

Academiae *Scientiarum Imperialis Petropolitanae Programma de praemiis a se propositis.* 158
— — — *Noui Commentarii.* Tomus VII. *pro annis 1758. et 1759.* 401

Ber-

Bermanni (*G. F.*) *Solutio problematis dynamici.* 89
— — *Commentatio de angulis solidis, ad Propos. XXI. Lib. XI. Elementorum Euclidis.* 532
de Fagnano (*Io. Franc. de Tuschis*) *Demonstratio theorematis Actis Lipsiensibus propositi ad A.* 1754. *Mense Ianuario* pag. 40. 458
Hell (*Maximil.*) *Observatio transitus Veneris ante discum Solis, die V. Iunii, A.* 1761. 49
— — *Ephemerides astronomicae A.* 1062. *ad Meridianum Vindobonensem iussu Augustorum calculis definitae* 56
Hentsch (*Io. Iac.*) *de curvis punctum inflexionis vel regressus habentibus.* 256
— — *de potioribus serierum figuratarum symptomatibus, quibus combinationum mysterium continetur.* 367
Raspe (*R. E.*) *Programma de edendis Leibnitii operibus philosophicis et mathematicis MSCtis.* 196
Reccard (*Gotth. Christ.*) *de magna eclipsi solari, quae continget A.* 1764. *Commentatio, cum Appendice, quae omnes reliquas huius Seculi eclipses calculo definitas proponit* 168
Segneri (*Io. Andr.*) *Elementorum Analyseos Infinitorum* Pars II. 235

V. Libri Historici et Geographici.

Beck (*Iac. Christoph.*) *de vita et meritis Philologi et Theologi incomparabilis*, Io. Ludov. Freyi. 115
Conspectus *numorum argenteorum Angliae, eorumque signationis inde ab occupatione regni Normannica, ad praesens usque tempus.* 201
Coyeri *Historia* Iohannis Sobiesky, *Regis Poloniarum*, etc. 302
Expilly *Lexicon geographico - historico - politicum Galliae et Franciae.* Tomus I. 312
Friderici (*Christoph. Conr. Guil.*) *solida disquisitio de re monetaria in S. Imperio Romano.* 96
Guischardt (*Caroli*) *de re militari Graecorum et Romanorum Commentarii, una cum dissertatione de arte veterum defendendi et oppugnandi loca munita.* 281

Hageck a Liboczan *(Wencesl.) Annales Bohemorum, latine redditi et notis illustrati a P.* Victorino a S. Cruce, *pluribus animadversionibus historico-chronologico-criticis, nec non diplomatibus*, etc. *aucti a P.* Gelasio a S. Catharina. Pars I. 24. 101.

Hartii *(Walteri) Vita* Gustavi Adolphi, *ex Anglico Latine versa, cum praefatione et animadversionibus* Io. Gottlob Boehmii. 135

Hasselquist *(Frider.) Iter in Palaestinam ab A.* 1749-1752. *iussu Serenissimae Reginae Sueciae editum a* Car. Linnaeo. 109

Kaestneri *(Abrah. Gotth.) Elogium* Tobiae Mayeri. 142

Mizleri de Kolof *(Laurent.) Historiarum Poloniae et Magni Ducatus Lithvaniae Scriptorum, quotquot ab initio Reipublicae Polonae ad nostra usque tempora exstant omnium, Collectio magna.* Tomus I. *continens Scriptores topographicos.* 290

Museum Mazzuchellianum, *seu Numismata virorum doctrina praestantium, quae apud* Io. Mariam, Comitem Mazzuchellum, *Brixiae servantur. A* Petro Antonio de Comitibus Gaetanis *edita atque illustrata.* Tomus I. 472

Schelhornii *(Io. Georg.) Amoenitates Historiae Ecclesiasticae et Litterariae.* Vol. I. Pars I. et II. 467

Schoepflini *(Io. Dan.) Alsatia illustrata, Germanica, Gallica.* I. 177

Stosch *(Ferdin.) Syntagma Dissertationum septem, de nominibus totidem urbium Asiae, ad quas D. Iohannes in Apocalypsi epistolas filii Dei direxit.* 125

VI. *Libri Philosophici, Antiquarii, Auctores Classici, Philologi, Miscellanei.*

de Bar *Nugae litterariae et criticae, prosaicae partim, partim metro expressae.* Tomus I. et II. 434

Callimachi *Hymni, Epigrammata et Fragmenta, cum notis integris virorum doctorum,* et Ezech. Spanhemii *commentario. Textum*

Textum ad fidem MSCt. recensuit, latine vertit atque notas suas adiecit Io. Aug. Ernesti. 241

Commentarii *novi de arte diplomatica, editi a duobus Monachis Ordinis S. Benedicti Congregationis S. Mauri.* Tomus III. 591

Dalham *(Floriani) de ratione recte cogitandi, loquendi et intelligendi*, Libri III. 59. 185

Eutropii *Breviarium Historiae Romanae, cum metaphrasi Graeca* Paeanii, *et notis integris virorum doctorum. Accedit* Rufus Festus. *Recensuit, suasque adnotationes adiecit* Henr. Verheyk. 41

Hagedornii *de Pictura observationes.* 481

Haymii *Thesauri Britannici* Pars Prima, *seu Museum Numarium, Latine editum et auctum ab* Aloysio, Comite Christiani. 328

Historia *Comitum Campaniae et Brigae.* 353

Lipperti *(Phil. Dan.) Dactyliothecae universalis, signorum exemplis nitidis redditae*, Chilias Tertia. *Stilum accommodavit* C. G. H. 505

Monumenta *Romae veteris pulcherrima, seu Collectio praestantissimarum Antiquitatis Romanae, quae quidem hodie supersunt, reliquiarum.* 321

Musellii *(Iac.) Museum Numismatum antiquiorum*, Tomi III. 39

—— — *Antiquitatis Reliquiae.* Tomi Duo. 39

Raspe *(R. E) Programma de edendis Leibnitii operibus philosophicis et mathematicis msceptis.* 196

Rousseau *(I. I.) de Contractu Sociali liber, seu principia iuris politici.* 376

de Sanctis *(Dominic.) Dissertatio super villa Horatii Flacci.* 361

Schmidii *Collectio antiquorum monumentorum Aventici, Culmii, et aliis Helvetiae locis repertorum.* 513

Schultens *(Alb.) Origines Hebraeae.* Editio altera; *cui adiectum opusculum de defectibus hodiernis linguae hebraeae.* 279

Tabulae *nitidissimis coloribus in fragmento muri gypso obducti pictae brevis descriptio.* 559

Velleii Paterculi *quae supersunt ex Historiae Romanae Volumi-*

 nibus

nibus II. Recensuit et Commentario perpetuo illustravit Io. Frid. Gruner. 81
Wateleti *Ars picturae, poemate expressa, cum observationibus in diversa picturae genera.* 479
Winckelmanni *(Iohannis) Epistola ad Com. Illustriss.* Henricum de Brühl, *de inventis Herculanensibus.* 552

INDEX
RERUM NOTABILIORUM.

A.

de Abbavilla, *urbe Galliae* 315
Academia *Imper. Scient. Petropol. praemia proponens* 158
— — — *Commentarii mathematico-physici* 401
de Advocatis *et* Advocatiis *in Alsatia* 20. 178
de Aegypti *historia naturali aliisque rebus* 111. 112
de Aequationibus *quaedam* 238. 408
— — *differentialibus secundi gradus* 405
per Aerem *atmosphaericum soni celeritas quae?* 271
Agarici *varii* 524
de Agrigenti *obsidione* 283
de Alemannica *veteri liturgia* 71
de Alemannorum *literis antiquis* 600
de Alexandri M. *pugnis et proeliis* 286 sq.
Alsatia, *Germanica, et Gallica illustrata, eiusque fata enarrata* 1 sqq. 177 sqq.
Amphitheatra *Romana* 324
per Anatomen *indagatae causae morborum* 216
Angliae *numi argentei* 201
de Angulis *solidis ad Euclidem disputatio* 532
Anglorum *catena in Scr. S.* 161
Animae *sedes ubi quaerenda?* 255
Animalium *genera var.* 112 sq.
Annales *Bohemorum* 24 sq. 101 sq.
Antiquitatis *monumenta collecta* 39. 513 sqq.
— *Romanae reliquiae praestantiores* 321

Apo-

Apoplexiae *species epidemica* 220
Aquae *et Aeris gravitates specificae* 174
de Aquarum *commotione tempore terrae motus* 36 sq.
Architecturae *Rom. monumenta* 322
Argenti *inopia quomodo sublevanda?* 207
Argentorati *urbis historia, regimen, religionis in ea fata* 20 sqq.
Aristotelis *locus illustratus* 368
in Aristocratia *duae voluntates* 393
Arriani *Tactica Gallice versa* 281
Artis *natura* 189
de Asiae *urbibus septem Apocalypticis* 125
Astronomicae *observationes et ephemerides Maxim. Hell* 56
de Atheniensium *numis quibusdam* 331
Aventici *monumenta antiqua* 513
de Austriacis *destinatis bello Suecico* 137

B.

Bacchi *incunabula in gemma* 506
Bacchus *et Ariadne in monumento antiquo* 515
Bacchantes *in opere veteri* 516
Balbinus *notatus* 28
de Bavaro *duce narratio ficta* 31
Boehmeri *(Georg. Lud.) in Ius Ecclesiast. merita* 222
Bohemorum *Annales ab Hagecio scripti* 24. 101 sq.
de Boioariorum *prima mentione* 31
de Boleto, *inprimis bovino* 521
Boneti *sepulchretum medicum suppletum* 217
in Boreali *lumine vaporum solarium quaenam vis electrica?* 424
Brigae *Comitum vitae et res gestae* 353
Britannici *thesauri nova editio* 328
de Britannorum *literis antiquis* 600
de A. Brouwero *quaedam* 504
de Bulgarorum *rebus varia* 348

C.

Cabalae *varia genera* 194
Callimachi *editio nova ab Ernestio curata* 241
Campaniae *Comitum historia illustrata* 353
Canonici *Iuris principia exposita* 222
de Cantu *et musica prima Ecclesiae aetate* 152
Canticorum *liber vetustus* 468
Capituli *Argentinens. ditio descripta* 12

de

de Caroli M. *literis* 595
de Io. Casimiro *R. Poloniae* 310. 311
Cassiopes *urbis numi* 338
de Celeritate *soni per aerem atmosphaericum* 271
de Cerebro *hominis disputatio* 253
de Certitudine *quaedam* 69
Characteristica *nova* 198
de Christ. *religionis in Alemannia origine* 71
Christiani *utrum ad servitutem nati?* 400
de Civitate *roboranda* 398
de Civitatibus *Imperialibus Alsatiae liberis* 19
Alexius Clairaut *praemio donatus Petropoli* 159
de Cleri *Gallicani reditibus* 318
de Clericorum *affectato imperio* 224
de dignis Clero *virtutibus* 234
Climatis *ratio in forma imperandi habenda* 395
de Codicibus *Callimachi scriptis* 242
Cogitandi *ratio multiplex* 59
Coierius *Abbas notatus* 304
Colmariae *descriptio* 22. 23
Coloniensia *concilia* 584
de Combinationis *mysterio* 367
de Cometarum *theoria* 159
de Comitatibus *Alsatiae* 4. 15
de Comitiis *Romanorum* 210
de Compositis *et simplicibus ideis* 62 sq.
Concilia *Germaniae ab A. 816. ad A. 1000. descripta* 441 sq. 561 sq.
in Constantiensi *Concilio orationes habitae* 231
de Contractu *sociali liber* 376
Convulsionum *theoria nova schemate illustrata* 181
Corpus *quomodo motum suum in aliud corpus transferat?* 171
de Criteriis *veritatis* 68
Criticae *capita praecipua illustrata* 59. 185 sq.
— *observationes* 44 sq. 82 sq.
— *artis descriptio* 193
Critici *species adumbrata* 490
Mart. Cromeri *Polonia illustrata* 294
de Cryptis *cavernisque sub terrae continentis superficie* 37
de Cruciatis *expeditionibus iudicium* 354
Culmii *monumenta antiqua* 513
de Curvarum *quadraturis et rectificationibus inter se comparandis* 401
de Curvis, *punctum inflexionis vel regressus habentibus* 256
de Czecho *et fratribus narratio vulgaris reiecta* 26

D.

Dactyliotheca *locupletissima descripta* 505

Dale-

Dalemincia *utrum Germanicae originis vox?* 29
Damastinorum *numus* 336
Declinatoriae *acus novae descriptio* 415
de Deformitate *a pictore vitanda* 499 sq.
Demonstrationis *origo et modi* 187
de Diametri *apparentis foraminis angusti oculo propinqui mutabilitate* 414
de Diebus *certis et temporibus ad divinum cultum* 78
de Diis *gentilium eorumque cultu* 399
Diospolis, *nomen Laodiceae* 133
de Diplomatica *arte commentarii* 591
Doctorum *virorum numismata collecta* 472
Dynamici *problematis solutio* 89
Dynamicum *systema Leibnitii edendum* 198

E.

Ecclesiae *universae Calendaria* 344
Ecclesiastici *Iuris publici et privati in Germania delineatio* 222
Ecclesiastica *musica et cantus veteris et medii aevi* 152 sqq.
de Eclipsi *solari magna a. 1764. omniumque eclipsium huius Seculi computatio* 168
de Educatione *praecepta quaedam* 66
Eduardorum, *Angl. Regum, numi* 205
de Electrica *vi vaporum solarium in lumine boreali* 424
de Electorum *iure monetandi* 98
Electricorum *experimentorum novorum descriptio* 412
de Eleusiniorum *sacrorum loco observatio* 336
de Empiricis *philosophis* 60
de Enunciationibus *varia* 67
Ephemerides *astronomicae* A. 1762. 56
de Ephesi *nominibus* 126
Episcopi *Argentinensis territorium descriptum* 10
de Epilepsiae *causis* 221
Ernestii *(Io. Aug.) in Callimachum merita* 241
Erroris *causae variae* 64
de Etichonia *gente observata* 177
contra Euclidem *de angulis solidis disputatio* 532
Io. Alb. Euler *praemio donatus Petropoli* 160
Eurypylus *in gemma* 508
Eutropii *breviarium cum notis variorum denuo editum* 41 sq.
— *editiones et codices* 43

Eutropii *loca emendata et illustrata* 44 sqq.
de *voce* Eydgenossen 317
de Exequiis *funeris* 79
Expillyi *lexicon geograph. politico-historicum* 317

F.

Ferdinandi II. *Imper. superstitio* 135
de Fide *divina et humana quaedam* 186
Figurae *planae rectilineae quomodo per diagonales dividantur in triangula* 406
de Figuratarum *ferierum symptomatibus potioribus* 367

G.

Galliae *Lexicon historico geographico-politicum* 312
Gelasii *a S. Catharina merita in historiam* 24 sq. 101. 108
Gemmarum *veterum collectio copiosa* 505
Genealogicae *disputationes Alsaticae* 177
Geographia *Alsatiae illustrata* 4 sqq.
— *Galliae et Franciae exposita* 312
Germaniae *tabula geographica critica* 148
de Germanici *Imperii re monetaria* 96
Germaniae *Concilia ab a. 816. 1000.* 441. 561
Gibbus *et non gibbus angulus solidus* 533
de *Io.* Gochio *quaedam* 234
de Gonorrhaea *virulenta observatio* 221
in Grammondi *Comitis Commentarios Epigramma* 436
Gravamina *nationis Germanicae adversus curiam Rom. edita* 229
Graecae *voces et phrases illustratae* 47. 127 sq. 248 sq.
de Graecorum *et Romanorum re militari* 281
— — *numis permultis* 328
de Gratia *in pictura* 485
Grav *nominis derivatio* 124
in Gravidi *opii usus* 215
Gregorii VII. *P. Rom. epistolae quaedam* 568 sq.
Io. Frid. Gruneri *in Velleium Paterculum merita* 81 sq.
de *Io.* Grynaeo, *eiusque instituto liberali quaedam* 119
de Gubernationis *publicae forma* 390
Guilielmi *Conquestoris numi* 202
Car. Guischardt *laudes* 281
Gustavi *Adolphi vita ab Hartio scripta* 135
— — *eius dicta et facta singulari libro comprehendenda* 137
Gustus *bonus quid sit?* 190

H.

Hagecii *Annales Bohemorum latine redditi et illustrati* 24 sqq. 101 sqq.
Hagedorniorum *laus* 481
Hagenoae *urbis descriptio* 22
Halberstadiensia *concilia* 581. 585
Hartius *in describendo bello Sueco-Germanico laudatus* 136
Hartzhemius *notatus* 56
Hasselquisti *(Frid.) elogium, et in Palaestinam iter descriptum* 110
Hebraicae *linguae origines* 279
— *voces illustratae* 162 sqq.
Helvetiae *monumenta antiqua* 513
Henrici I. et II. *Reg. Angliae numi* 203
Sigism. ab Herberstein *de Lithvania liber* 296
Hermenevticae *capita praecipua* 59 sq.
de Herculanensibus *inventis* 552
de Hermunduris *quaedam* 33
Hieronymi *operum exemplum memorabile* 467
de Hispanorum *literis antiquis* 600
Historia *Alsatiae illustrata* 178
ex Historia *ecclesiastica et literaria observationes* 467
Matthias Hoë ab Hohenegg *defensus* 138
Hohenloicae *domus ius territoriale illustratum et vindicatum* 121
in Homeri *versionem Annae Fabri epigramma* 435
Hollmann *(Sam. Christ.) laudatus* 35
de Horatii *Flacci villa* 361
Nic. Franc. Haymii *Thesaurus Britannicus recusus et auctus* 329
de Humano *sceleto liber* 212
de Hunnis *et Slavis plurima* 346
Hymnorum *Callimachi loci emendati* 245 sq.

I.

Iansenisticorum *quorundam librorum recensio* 437
de Ibice *imberbi quaedam* 423
Idealistae *vox, nova ratione usurpata* 60
Idealistae *quomodo refellendi?* 68
de Ideis *earumque divisione* 61. 62 sq.
Imbecillitatis *humanae specimina* 189
de Imitatione *in pictura et poesi* 487. 498
Imperatoris *Germ. et* Imperii *Ordinum ius monetandi* 97
de Incolarum *Galliae numero* 320

in Infantum *morbis opii usus* 215
Infinitorum *analyseos elementa* 235
Inscriptio *enucleanda proposita viris doctis* 560
de Instituto *Freyio-Grynaeano* 119
de recte Intelligendi *ratione* 193
de Intellectu *humano contra Lockium* 197
de Interpunctione *observata* 596 sq.
Io. Georgius I. *Elector Sax. defensus* 138
Ioh. *Sobiesky, Reg Polon. historia* 302
Iohannis XXIII. *P. R. literae ad Carolum Ducem Aurelianensem* 468
Iridis *phaenomenorum disquisitio* 411
Isoperimetrica *quaedam problemata* 409
de Iuliae *Domnae numo* 333
de Iure *territoriali Principum, ante sic dictum interregnum magnum* 121
— *ecclesiastico in Germania* 222
de Iuris *monetarii in Imperio German. origine et valore* 96
in Ius *civile dissertationes* 208
Ius *investiendi quando Regib. Angliae et Galliae ademtum?* 356

K.

Kaestneri *de vita Tob. Mayeri scriptum* 142
de Kalendariis *Ecclesiae Slavicae* 344
Sam. Klingenstierna *praemio donatur ab Academia Imp. Scient. Petrp.* 160

L.

de Lacedaemoniorum *pecunia* 330
de Landgraviatu *et* Landgraviis *Alsatiae observationes* 3
Laodiceae *nomina* 133
ad Lat. Linguam *spectantes observationes* 46 sq. 87
de Legibus *observationes plures* 382 sqq.
de Legibus *Romanis varia* 211
Leibnitii *opuscula philosoph. et mathematica inedita edenda a Raspio* 196
circa Lentes *causticas emendationes* 410
de Libris *in Herculano inventis* 557
Limaces *varii generis* 531
de Lingua *universali* 92
Literae *variorum* 469
de Literis *uncialibus et capitalibus* 593
M. Ducatus Lithvaniae *historici collecti* 290

de Liturgia *veteri Alemannica, et Liturgiis aliis* 71 sq.
de T. Livio *iudicium* 286
de Locuftis *quaedam* 112
de Logarithmis *obfervata* 236
Logicae *praecipua capita illuftrata* 59. 185
Luciferi *feu Satanae epiftolae binae* 233
Lumbrici *aliique vermes utrum intra humana crania nafcantur?* 219
Lunae *facies et motus a Tob. Mayero accuratius investigati* 145

M.

de Magdeburgi *excidio quaedam* 139
de Magnetis *viribus* 146
de Maroboduo *quaedam* 104
Mathematica *inventa Tob. Mayeri* 245
— *difputatio Io. Iac. Hentfchii* 256
Mathematicae *commentationes* 401
Tob. Mayeri *elogium* 142
Mazzuchellianum *mufeum defcriptum* 472
Pomp. Melae *defcriptio Sarmatiae* 291
in Melancholia *et Mania ufus opii* 214
de Meleagri *morte obfervatio* 328
de Merovingicis *literis* 596
Meteorologicae *obfervationes* 419
de Methodo, *eiusque generibus* 188
Matthiae a Miechow *Defcriptio Sarmatiarum* 295
de Militaribus *rebus Graecorum et Romanorum* 281
Iac. de Mifa *opufculum de purgatorio animarum* 232
Mifnenfe *praefidium contra quos collocatum fuerit?* 30
de Miffae *celebratione, eiusque apparatu* 73 sq.
Moguntina *Concilia plura* 564
de Monarchica *forma imperii iudicium* 394
de Monetaria *re in Imp. Romano* 96 sq.
Monumenta *Romae veteris pulcherrima* 321
Monumenta *medii aevi ad Hift. Conciliorum fpectantia* 227
Monumenta *veteris Liturgiae Alemannicae recenfita* 80
de Morborum *fedibus et caufis per anatomen indigatis* 216
in Morborum *medela opii ufus* 213
de Morum *doctrina, ad pictorem pertinente* 502
de Motu *obfervationes* 171 sq.
Muficae *hiftoria a Mart. Gerberto exfpectanda* 151

de Musculi *fabrica, motu*, cet. 256
Mysticarum *interpretationum Scr. S. vanitas* 129 sqq.

N.

de Navarrensis *Collegii Parisiensis fundatione* 359
de Nervis, *eorum actione*, cet. 254
contra Isaac. Newtonum *disputatio* 174
de Nitraria *planta* 416
de Nobilibus *Alsatiae* 179
de Nominibus *septem urbium Asiae Apocalypticarum* 125
de S. Norberto *quaedam* 354
Io. Novariensis *oratio in Concil. Pisano habita* 230
Novitatis *amor utrum laudandus?* 64
de Nuditate *a pictoribus observanda* 497
Nugae *literariae et criticae* 434
de Numis *Graecis et Latinis plurimis* 328
Numismata *virorum doctrina praestantium collecta* 472
Numismatum *antiquorum collectio* 39
Numorum *Angliae argenteorum conspectus* 201

O.

de Obeliscis *Romanis, eorumque in altum tollendorum arte* 325
Observatorum *transitus Veneris per Solem nomina* 52
Car. Ogerii *iter Polonicum seu Borussicum, iterum editum* 301
Onosander *de institutione belli ducis gallice versus* 281
de Luca Opalinskio *quaedam* 301
de Opii *in Oriente usu* 111 sq.
— *usu salubri et noxio in morborum medela* 213
Oppugnandi *munita loca ratio veterum* 287
Origines *L. Hebraicae Alb. Schultens recusae* 279

P.

Pacti *socialis origo* 379
Paeani *paraphras. rursus edita* 41
in Palaestinam *iter descriptum* 109
in Parturientibus *et Puerperis opii usus* 215
circa Penduli *simplicis longitudinem observationes* 421
Pergami *nomina* 128
Petropolitanae *Acad. Scient. praemia* 158
de Philadelphiae *nominibus* 132
Philosophia *severior et ornatior* 59

Philo-

Philosophorum *quatuor classes* 60
in Phtisi *pulmonali opii usus* 214
Physicae *observationes* 170. 271
Physicarum *commentationum sylloge* 35
Physiologiae *corporis humani elementa* 252
de Pictura *observationes plurimae* 481
de Pictura *carmen elegans Gallicum* 479
Picturae *ectypa multiplicandi ars* 145
Poeseos *cum pictura coniunctio* 487
Poetis *quantum naturae cognitio prosit?* 144
Poloniae *historici collecti* 290
— — *sub censuram vocati* 303
de Polonorum *iure vitae necisque in subditos* 294
— — *origine* 304
Polypi *marini descriptio* 417
de Praeiudiciis *e religione profectis* 66
de Praelatorum *negligentia libellus* 230
Iac. Prilusii *de Provinciis Polon. liber* 297
Problematis *dynamici solutio* 89
Proelia *antiquitatis varia illustrata* 284
de Principis *institutione in republ.* 397
de Propagatione *soni* 170
Protestantium *Iuris Ecclesiast. principium* 223
Psyche *in gemma* 507
de Ptolomaei *Geographia iudicium* 32 sq.
de Pulchritudine *observationes* 484. 494
de Puncto *inflexionis vel regressus in curvis* 256
Pyli, *Messeniae urbis, numus* 342
de Pyramidalibus *et non pyramidalibus angulis solidis* 535 536

Q.

de Quadis *et Marcomannis* 105

R.

de Reformationis *necessitate et maturatione* 232
de Refractionibus *in oris septentrionalibus* 420
Reipublicae *limites certi constituendi* 388
Religionis *duplex forma* 400
de Respirationis *mechanismo commentatio* 38
Romae *veteris monumenta pulcherrima* 321

de Romanae *ecclesiae dissidiis* 440
de Romanae *Curiae squaloribus liber editus denuo* 228
Romani *utrum characteribus minutis usi sint?* 594
de Romanorum *re militari* 281
—— *numis plurimis* 328
Rousseau *(Io. Iac.) notatus* 376
Sexti Rufi *Festi breviarium denuo editum* 41
de Russis *ad Christi fidem conversis* 350

S.

de Sacramentorum *administratione* 75
Sacrificium *militare in gemma* 507
de Sala *Saxonica et Franconica* 103
Samuelis *liber posterior explicatus* 161
de Saracenorum *nomine, origine et sedibus* 48
Sardianorum *numus* 339
de Sardium *nomine et Sardianis* 131
de Sarmatis *et Iazygibus* 106. 107
in Saurini *conciones epigramma* 436
de Sceleto *humano liber* 212
de Scepticis *et Sophistis Philosophis* 60. 61
Script. S. *loca explicata et illustrata:*
Iudic. XI, 24. 399
2 Sam. I, 9. 163
15. 18. 19. ibid.
II, 10. ibid.
III, 27. 29. 164
IV, 6. ibid.
V, 6. 8. 24. ibid.
VI, 6. ibid.
VII, 7. 19. 165
VIII, 2. 13. 14. 18. ibid.
IX, 11. ibid.
X, 7. 9. ibid.
X, 18. 166
XII, 31. ibid.
XIII, 21. 39. ibid.
XIV. 9. 14. 15. 26. ibid.
XV, 7. 167
XVIII, 5. 33. ibid.
XIX, 5. ibid.
XXI, 5. 6. 162
XXII. XXIII. XXIV. 167
1 Paralip. XIX, 18. 166
1 Ioh. V, 7 592
Apoc. III, 12. 132
Schultensii *(Alb.) Origines L. Hebr. in compendium redigendae* 280
de Scythis *quaedam* 307
Segneri *(Io. Andr.) Systema matheseos laudatum* 236 sq.

de Seleſtadio *urbe* 23
Semicoeci *philoſophi qui?* 60
de Senſuum *incommodis parce querendum* 65
de Serierum *figuratarum ſymptomatibus potioribus* 367
de Servitutis *origine* 378
Slavicae, *ſ.* *Graeco-Moſchae Eccleſiae Kalendaria* 344
de Slavorum *nomine et hiſtoria* 26 ſq. 106. 345 ſq.
Smyrna *nomen Epheſi* 126
Smyrnae *urbis nomina* 127
Io. Sobieskii, *Reg. Poloniae, hiſtoria* 302
de Sociali *contractu liber* 376
de Solidis *angulis diſputatio* 532 ſq.
de Solis *et lunae longitudine*, cet. 57
— — *eclipſi magna A. 1764.* 168
— — *vaporum vi electrica in lumine boreali* 424
de Soni *celeritate per aerem atmosphaericum* 271
de Soni *propagatione* 170
de Stedingis *quaedam* 589
librae Sterling *mutationes* 276
de Stylo *et ſcribendi rationibus* 192
Superioritas *territorialis, minime principium Iuris Eccleſiaſt.* 225
Aen. Sylvii *de Polonia, Lithvania, et Pruſſia liber* 291
Synodi *Germaniae collectae* 441 ſqq. 561 ſqq.

T.

Tabulae *aſtronomicae variae* 58
— *nitidiſſimis coloribus in fragmento muri gypſo obducti pictae deſcriptio* 559
Taciti *locus emendatus* 103
de Tartaris *obſervata* 308
Temperamentorum *varietas, cauſa errorum* 65
Templorum *Romanorum veterum reliquiae enarratae* 323
de Terraemotibus, *inprimis Vlyſſiponenſi* 36 ſq.
Territoriale *ius Domus Princip. Hohenloicae illuſtratum et adſertum* 121 ſqq.
de Teſtibus, *eorumque auctoritate* 69. 70
de Tetano *liber ſingularis* 181
Theorematis *mathematici demonſtratio* 458
Chr. Thomaſii *in Iure Eccleſiaſt. opinio* 224
Thyatirae *nomina* 129
Thyreatarum *numus* 337
de Tranſitu *Veneris per Solem* 49 ſq.
de Tubulatis *fungis* 525
de Turcico *imperio obſervatio* 111

de Turpitudine *a pictore vitanda* 499

V.

de Valore *monetarum* 99
de Vaporum *solarium vi electrica in lumine boreali* 424
de Variae *situ* 305
Velleii Paterculi *historia illustrata a Grunero* 81
— — *loca illustrata* 82 sq.
Venenorum *antidotum opium* 216
Veneris *transitus ante discum Solis observatus* 49
Ventus *sonum accelerans* 274
Verheykii *in Eutropium merita* 41 sq.
de Veritate *eiusque notis* 67 sq.
Veri *in arte pictoria diversa genera* 496
Io. de Vesalia *adversus indulgentias disputatio* 229
de Vibellio, *duce Hermundurorum* 34. 102
de Villa *Horatii Flacci* 361
Unitatis *in pictura momentum* 484
de Vocibus *observationes* 191
de Voluminibus *veterum* 557
de Voluntate *generali in corpore politico* 384
— — *particulari* 395
de Urbibus *Galliae memorabilia* 317 sqq.
Urbicii *ratio defendendi peditatus adversus equitatum latine versus* 288
Urbium *Graecarum numismata* 334

W.

de Gervasio Waim *anecdota* 471
Weissenburgi *urbis descriptio* 23
Bern. Westerrodi *planctus* 235
de Aegidio Wittenio *quaedam* 439
Wormatiensia *concilia plura* 566. 569. 576

X.

de Xantippo, *Carthaginiensium duce* 284

Z.

de Zichis *et* Zichia 26 sqq.
Zoophyti *marini historia* 419

Tabulae

RERUM NOTABILIORUM.

Tabulae figurarum ex aere expressarum.

Tabula I. ad Mens. Aprilem pag. 168

II. ad Mens. Iunii P. I. 256

III. ad Mens. Septembr. P. II. 458

IV. ad Mens. Novembr. 532

Errores operarum hi sunt emendandi:

Pag. 35. lin. 19. pro 1746. lege 1756. Pag. 60. lin. 17. pro *Empyricorum* lege *Empiricorum*. Pag. 81. lin. 13. pro *em* lege *emi*. Pag. 135. lin. 32. pro *divis* lege *diris*. Pag. 187. lin. 2. pro *plara* lege *plura*. Pag. 230. lin. 8. pro *plusculas* lege *pluscula*. Pag. 558. lin. 17. pro *eruditissimis* lege *eruditissimus*.